DE FRANSE WOORDEN IN HET NEDERLANDS

DOOR

J. J. SALVERDA DE GRAVE.

ALFABETIES REGISTER

BEWERKT DOOR

J. J. B. ELZINGA.

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

AFDEELING LETTERKUNDE.

NIEUWE REEKS.

DEEL XX N°. 1.

AMSTERDAM.

JOHANNES MÜLLER.

Februari 1920.

VERHANDELINGEN

DER

KONINKLIJKE AKADEMIE

VAN

WETENSCHAPPEN

AFDEELING LETTERKUNDE

NIEUWE REEKS.

DEEL XX

AMSTERDAM — JOHANNES MÜLLER
1920.

Gedrukt bij JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN. — Haarlem.

INHOUD.

DE FRANSE WOORDEN IN HET NEDERLANDS

DOOR

J. J. SALVERDA DE GRAVE.

ALFABETIES REGISTER

BEWERKT DOOR

J. J. B. ELZINGA.

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

AFDEELING LETTERKUNDE.

NIEUWE REEKS.

DEEL XX N°. 1.

AMSTERDAM.

JOHANNES MÜLLER.

1920.

VOORBERICHT.

Zij die mijn geschrift over *de Franse woorden in het Nederlands* hebben geraadpleegd, en ook ik zelf, hebben vaak betreurd dat daaraan een alfabetiese woordenlijst ontbrak. Zij zullen de Heer J. J. B. Elzinga, die zich wel het opofferende werk heeft willen getroosten er een te vervaardigen, ten hoogste dankbaar zijn voor zijn nauwgezette arbeid, en niet het minst is dat degeen wiens boek daardoor in bruikbaarheid wint.

Deze gelegenheid heb ik aangegrepen om enkele aanvullingen en verbeteringen aan te brengen, waarvan ik een zeer groot deel eveneens aan de Heer Elzinga heb te danken.

Groningen, April 1919.

J. J. Salverda de Grave.

ALFABETIES REGISTER.

N.B. De kursief gedrukte cijfers verwijzen naar de Woordgroepen op blz. 38—102.
Voor de woorden met *c* met de klank *k*, zie bij *k*. Voor *x* zie ook bij *ks*. Voor *ph* ook bij *f*.

A

B

D

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

Aanvullingen en Verbeteringen.

I. AANVULLINGEN.

P. 26 r. 9. Vgl. Cte de Caix de Saint-Aymour, Belgicismes (in Revue Hebdomadaire, 12 août 1911).

„ 27 r. 10. In de Franse spreektaal is fixer, „strak aanzien" niet onbekend. Littré: „On dit fréquemment et même quelques-uns l'écrivent, fixer une personne pour „fixer ses regards sur cette personne".

„ 31 r. 17. De uitdrukking in het leven gaan voor „prostituée worden" komt overeen met fr. femme de vie voor „femme de mauvaise vie", dat ik reeds vond in de Roman de la Violette, vs. 5769. Spiegeleieren is een vertaling van œufs au miroir (tegenwoordig œufs sur le plat), dat nog in de tijd van Napoleon werd gebruikt.

„ 32 r. 20. Prachtig mooi kan een vertaling zijn van magnifiek mooi, dat op dezelfde bladzijde onder 4 zou kunnen worden ingelast. Karrière maken is een gedeeltelike vertaling van faire carrière.

„ 33 r. 10. In Huygens, Mémoires, ed. Jorissen, p. XLIV: „Contremines et oppositions qu'y firent quelques-uns". Misschien is in de kontramine zijn gevormd naar in de oppositie zijn.

„ 38 r. 1 equivalent 4.

„ 41 r. 15 v.o. kuur 4, lazaret 4.

„ 42 r. 14 v.o. orpijn 2.

„ 45 r. 1 v.o. theater 4.

„ 46 r. 23 v.o. kei 1, r. 19 v.o. noot 1.

„ 47 r. 14 gitaar 4.

„ 54 r. 20 linie 2.

„ 55 r. 2 rekruut 4, r. 25 tranchee 4, r. 12 v.o. guts 2.

„ 56 r. 17 galei 1, koket 1.

„ 57 r. 24 recouvrement 3, r. 20 v.o. interlokutoor 3.

„ 58 r. 14 failleren 4.

„ 59 r. 4 balie 2, r. 1 v.o. tolerantie 4.

„ 61 r. 21 v.o. synagoge 2.

„ 62 r. 11 congé 4, r. 21 inkluis 3, journaal 3, r. 8 v.o. adhesie 4, antecedent 4.

„ 63 r. 21 textiel 4.

„ 65 r. 1 v.o. guts 2.

„ 66 r. 9 v.o. evalueren 4.

„ 68 r. 9 suppleren 4.

„ 69 r. 16 stage 1, r. 21 v.o. lawaai 3.

„ 70 r. 9 school 1 (van vissen; zie Rom., XLI, 417), r. 20 bunder 1.

„ 76 r. 3 kommensaal 2, r. 10 lambrizering 3.

„ 77 r. 11 v.o. sommier 1.

„ 80 r. 10 v.o. kapothoed 4.

„ 81 r. 19 parel 2.

P. 82 r. 2 v.o. rijst 4.
„ 83 r. 25 v.o. kandueel 2.
„ 84 r. 20 allures 4, r. 29 favori 4, r. 31 protecteur 4.
„ 85 r. 21 bluffen, r. 23 bravoure 4, intimideren 4, r. 33 hostiliteit 4.
„ 86 r. 15 komplimenteren 4.
„ 87 na r. 2 Apport 4, Koest 4, r. 9 ramboezen 4.
„ 90 r. 20 v.o. enorm 4, r. 14 v.o. impardonnabel 4, r. 13 v.o. interessant 4, r. 10 v.o. kwansuis 1, r. 3 v.o. perplex 4.
„ 91 r. 9 Allez 4, r. 18 enfant terrible 4, r. 26 v.o. in de mouvement zijn.
„ 93 r. 18 v.o. taille 4.
„ 101 r. 5 lis 1, perche 1, r. 7 model 3, r. 2 v.o. professionel 4.
„ 102 r. 3 horten 1, r. 5 repareren 4, r. 7 verbrijzelen 2, r. 14 koncentreren 4.
„ 111 r. 21 v.o. donné (Zeel. in „voor donné", d.i. „voor een koopje" en „vergeefse moeite"), embarras (Zeel. ombras), ensuite (Zeel.), r. 18 v.o. un peu (Zeel.), toujours (Zeel.).
„ 113 r. 3 v.o. olm 1, schors 1.
„ 115 r. 10 v.o. Coornhert sprak vlug Frans, zoals bleek uit de Leidse Disputatie, toen hij prof. Feuguerai in het Frans beantwoordde (Moorrees, D. V. Coornhert, pag. 72).
„ 116. Prof. Knappert deelde mij nog de volgende biezonderheden mede. Franciscus Junius, hoogleraar te Leiden, vertaalt het Franse werk van Bodin, De la démonomanie (1580) in het Latijn, opdat allen het zouden kunnen lezen. Petrus Wesseling, professor te Utrecht sinds 1735, kent geen Frans en spreekt dus met vreemdelingen Latijn (Bijdr. Hist. Gen., XXXI, 409).
„ 171 r. 7 v.o. Laufreit 1.
„ 180. De verandering van an in en is een Pikardies verschijnsel (Haase, Das Verhalten der pikardischen und wallonischen Denkmäler des Mittelalters in Bezug auf a und e vor gedecktem n, p. 46—48; Suchier, Aucassin et Nicolete, p. 14.
„ 188. Dr. Heinsius schreef mij dat, naar zijn zienswijze, de klinker in krent zou beantwoorden aan de Franse nasale è, die uit i + nasaal vóór medeklinker is voortgekomen. Het is inderdaad merkwaardig dat, terwijl van prins, simpel de vorm met i de gewone is, in krent de è zoo goed als uitsluitend wordt gehoord. Meestal wordt verondersteld dat, in het Frans, de overgang van in tot nasale è eerst in de XVI[e] eeuw heeft plaats gehad, maar in de laatste tijd is twijfel daaromtrent gerezen. Daar krent bij ons tot de 2[e] periode behoort, zou, indien dr. Heinsius juist heeft gezien, de Nederlandse vorm deze twijfel versterken.
„ 198 r. 23 pruik 4.
„ 202 r. 8 v.o. mariljon 4 (Fr. morion), in Andries Pels, Gebruik en misbruik des Tooneels, p. 36; in de uitgave van 1718 staat moriljon.
„ 249 r. 15 v.o. hummeltje (humble).
„ 266 r. 2 schaats 2.
„ 272 r. 12 v.o. met k: carrillon 4.
„ 278 r. 3 miljoen (meloen).
„ 280 r. 11 v.o. In mariljoen (zie hierboven ad pag. 202) is lj zeker een „graphie inverse", waaruit dus blijkt dat de overgang in het Frans van l mouillé tot y reeds in de XVII[e] eeuw was begonnen.

Kanduweel (fr. caillouel) is met travengieren te vergelijken.
„ 283 r. 20. De vorm efant komt ook in Franse dialecten voor (Waals, Henegouws, Normandies, Bourgondies, enz.).
„ 287 r. 14. De omzetting van r is een algemeen verschijnsel der Franse volkstaal.
„ 289 r. 17 bluffen 2.
„ 290 r. 14 v.o. ranboezen (Fr. grabouge), r. 12 v.o. Lampreel, r. 6 v.o. pendaal (pedaal).

P. 296 r. 17 rekruut. Vgl. A. THOMAS, in de Temps van 4 Augustus 1913; volgens hem is in rekruut de t van Franse oorsprong; het woord zou dan op p. 252 thuis behoren.
„ 301 r. 5 v.o. afgrond (affront), r. 2 v.o. pakkage (bagage).
„ 303 r. 15 premier 4, remontoir 4, vitrage 4.
„ 309 r. 15 agentuur (agence).
„ 318 r. 6 sorteren 4
„ 329 r. 13 kadetje is misschien te verklaren door Fr. cadet, dat bij het volk voorkomt in de betekenis „bil", r. 25 spektakel.
„ 337 r. 1 v.o. Is doetje een afleiding van Fr. doux?
„ 338 r. 11 v.o. humeurig, hummelig (humble), r. 10 rausig.
„ 340 r. 10 diëteren 4, r. 11 kandideren 4, r. 13 reciproceren 4, r. 14 toiletteren 4. Misschien ook rekruteren; RACINE verwijt in een brief van 24 September 1691, aan zijn zoon, die in Holland reist, dat hij zich bedient van recruter, in plaats van faire des recrues. VOLTAIRE gebruikt het.
„ 341 r. 9 sacken 3.
„ 345 r. 7 v.o. a voi varen behoeft niet veranderd te worden in a noe v. Vgl. op p. 348, s. v. bonnefooi, de oudfr. uitdrukking se mettre a voie.
„ 361. kanduweel, kanjewel. Zie hierboven ad. p. 289.
„ 382. Vgl. voor vendue, Rom. XXX, 633.

II. VERBETERINGEN.

P. 22 r. 9 v.o. schrap kaveren.
„ 39 r. 19 puritein, r. 22 zoeaaf, beide gespatieerd.
„ 42 r. 6 schrap apoplexie 4.
„ 45 r. 17 schrap antiek 4.
„ 62 r. 9 funktionaris gespatieerd.
„ 63 r. 19 l. patent 3.
„ 69 r. 1 l. adverteren 4.
„ 80 r 9 v.o. l. klots 1.
„ 81 r. 8 l. brazelet 3.
„ 90 r. 13 l. Adieu 3.
„ 130 r. 20 v.o. l. bosschage 1.
„ 135 r. 19 v.o. l. brunette 3, r. 16 v.o. l. fret (het dier) 1.
„ 136 r. 30 v.o. l. marel 1, r. 22 v.o. l. gareel 2, r. 20 v.o. l. capeel 1, r. 18 v.o. l. crappandeel 2.
„ 141 r. 17 v.o. l. verpozen 3, r. 14 v.o. l gaiole 1.
„ 142 r. 16 l. schavot 3.
„ 147 r. 8 v.o. l. karwei 1,
„ 150 r. 1 v o. l. singereus 2.
„ 151 r. 6 l. plantieus 1.
„ 154 r. 24 v.o. l. buggerie 1, r. 20 v.o. l. coninestavelerie 2, r. 16 v.o. l. pomperie 3.
„ 156 r. 10 v.o. l. faitijs 1.
„ 164 r. 23 l. restoor 1.
„ 167 r. 15 l. mesaise 1.
„ 170 r. 17 schrap froit 1, l. fruit 1, r. 8 v.o. l. froit 1.
„ 173 r. 11 l. kohier 3, r. 16 l. scharnier 4, r. 21 l. alowiere 1, r. 25 v.o. l. gaardenier 1, r. 21 v.o. l. collier 1.
„ 179 r. 6 l. calange 1.
„ 181 r. 7 l. acetyleen, r. 27 v.o. l. tenger 4.
„ 184 r. 17 v.o. l. billioen 1.

P. 185 r. 19 schrap billioen, r. 12 v.o. l. fantoen 2, r, 3 v.o. l. karonje (datum?).
„ 186 r. 10 l. kommeren 1.
„ 197 r. 9 l. roffioel 2.
„ 198 r. 20 l. waengepain.
„ 199 r. 11 l. cesseren 1.
„ 202 r. 9 l. borduren 3, boorduren 3, r. 4 v.o. l. arduin 2.
„ 205 r. 1 l. colliere.
„ 208 r. 8 l. rabauw 3, r. 13 l. soveie 2.
„ 209 r. 16 l. fustalie 2.
„ 211 r. 1 l. gouverneel 2, r. 8 l. polane 2, r. 24 v.o. l. boetseel 1, r. 14 v.o. l. soffisant 1.
„ 213 r. 11 l. laveren 2.
„ 217 r. 10 v.o. l. chieftein 1.
„ 218 r. 13 l. autenthick 3, r. 20 l. verbouwereerd 3.
„ 219 r. 10 v.o. l. plantait 1.
„ 222 r. 10 l. ponjaard 3.
„ 230 r. 4 l. capitorie 4
„ 231 r. 18 v.o. l. tabilioen 1.
„ 232 r. 4 l. pentier 2, r. 7 l. palfrenier 2, r. 11 l. tweede periode.
„ 234 r. 8 l. rigoureus 2.
„ 236 r. 4 l. chevauchie 1.
„ 239 r. 3 l. castiment 1.
„ 241 r. 15 l. brunet 1
„ 250 r. 13 v.o. l. facelment 1.
„ 255 r. 5 v.o. l. serpelgier 2, r. 19 v.o. l. goegiaer 2.
„ 257 r. 8 l. fustein 2, r. 15 l. hustijn 1.
„ 261 r. 5 v.o. l. achemure 1, r. 17 v.o. l. certein 3.
„ 262 r. 6 l. haetse 3, r. 10 l. schaats 2, r. 27 l. financien 4, r. 11 v.o. l. siccanse 2.
„ 263 r. 5 v.o. brasselet 3.
„ 265 r. 11 l. galootse 2, r. 12 l. katsen 1, r. 14 l. bres 3.
„ 266 r. 22 v.o. l. kandelaar 1, r. 10 v.o. l. chaussee 4.
„ 270 r. 20 l. garcel 2.
„ 272 r. 19 v.o. l. In den regel vindt men bij ons kw.
„ 273 r. 13 l. griffioen 1, r. 7 v.o. l. calaens 2.
„ 275 r. 9 v.o. l. savie 2.
„ 278 r. 4 l. hostelier 1.
„ 279 r. 19 l. billioen 1.
„ 281 r. 20 v.o. l. matrilogie 1.
„ 283 r. 24 v.o. l. scoffelture 1.
„ 295 r. 6 l. cassine 2, r. 9 l. priore 1, r. 11 l. torre 1.
„ 297 r. 14 v.o. l. Loy 2, r. 12 v.o. l. spittael 1.
„ 304 r. 5 v.o. l. inqueste 2.
„ 307 r. 14 l. kaneel.
„ 309 r. 2 l. komponist 3.
„ 317 r. 23 l. laveren 2, r. 19 l. dobbelen 1, r. 21 l. grongen 1, r. 23 v.o. l. mankeren 3, r. 21 v.o. l. restoren 2.
„ 318 r. 5 l. floreren 3, l. manteneren 2.
„ 326 r. 2 l. torsen 1.
„ 329 r. 22 v.o. schrap odeur.
„ 337 r. 1 schrap brutaliteit, r. 8 schrap chicard.
„ 341 r. 13 l. fret 1, r. 16 v.o. l. schermutselen 3.

A SURVEY OF THE NON-PRONOMINAL AND NON-FORMATIVE AFFIXES OF THE BLACKFOOT VERB

A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF ALGONQUIAN WORD-FORMATION

BY

C. C. UHLENBECK.

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

AFDEELING LETTERKUNDE.

NIEUWE REEKS.

DEEL XX N°. 2.

AMSTERDAM.
JOHANNES MÜLLER.
1920.

PREFACE.

This paper was first intended to be only a supplement to G. J. Geers' doctoral dissertation, but gradually I have come to the understanding that it would be better to include the non-formative suffixes as well as the prefixes, and that there was no reason to confine myself to the adverbial and prepositional elements, but that the usefulness of my work would be enhanced, if I gave also a place to the compositional forms and substitutes of terms denoting parts of the body and other nouns attached to the verb. So its scope was extended to be an alphabetical survey of the non-pronominal and non-formative affixes of the Blackfoot verb, be their character whatever it may. One finds here not only the modifying affixes that correspond to our prepositions, adverbs, conjunctions, which are for a considerable part of verbal origin (as Dr. Geers has shown), but also such as would be expressed in our languages by independent verbs, by adjectives, and substantives. Even some numeral prefixes are mentioned. So it goes a long way to showing the Algonquian methods of building up the highly complicated verbal forms, and especially the compositional process, called noun-incorporation, is richly exemplified. That it was difficult to draw a line between what I had to register, and what was to be excluded, will be readily admitted by any one who has done work of the same kind. Certainly I might have treated many more verbal stems that are used to define or to modify the meaning of other verbs, but if I had done so, it would have been more recommendable to give a complete list of all verbal stems with accurate indication of the place or places they occupy in the holophrastical word, a difficult and comprehensive task I do not feel disposed to undertake just now. Therefore I have preferred to give what I offer in this paper, though I may have to plead guilty of some scarcely avoidable arbitrariness. As to noun-incorporation, it goes without saying that there must have been many expressions of this kind that I did never meet with. So I think that most names of hunted animals will have been used in verbal compounds, but, of course, I have

registered as compositional elements of the verb only those which occur as such in our texts and notes.

Strictly excluded are all elements of a purely grammatical or formative character, such as the suffixes by means of which nouns are verbalized, or intransitive and transitive, reflexive and reciprocal, permissive and causative verbs are derived. So the reader will look in vain for the suffixes characterizing the accommodative and frequentative verbs, nor will he find anything regarding the formation of denominative derivates as the transformative, possessive, and factitive verbs. Perhaps one of my next papers will be devoted to the stem-forming suffixes. As long as that paper not yet has been written and published, I can only refer to the scanty notes on that subject in gabm.

As appendixes I have added a list of the independent words for parts of the body, and another one of the names of animals, both with references to their compositional equivalents treated in this monograph. For the materials on which these lists are based I am indebted to several intelligent and disinterested persons, among whom, besides John Billadoux, of Browning, my regretted friend Joseph Tatsey and his eldest boy, John, ought to be mentioned by name.

As to the orthography of the Indian words cited in the present work the reader will find the necessary explanation in fsb. § 1.

SOME ABBREVIATIONS.

Arch. = Internationales Archiv für Ethnographie.

cmb. = C. C. UHLENBECK, De conjunctief-achtige modi van het Blackfoot, Amsterdam 1913 (vmkawa., Afd. Letterkunde, 4e Reeks, Deel XII, p. 244—271).

djbt. = J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG, Blackfoot texts, Amsterdam 1914 (vkawa., Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel XIV, N°. 4).

fsb. = C. C. UHLENBECK, Flexion of substantives in Blackfoot, Amsterdam 1913 (vkawa., Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel XIV, N°. 1).

fth. = Festschrift VILHELM THOMSEN . . . dargebracht, Leipzig 1912.

gabm. = C. C. UHLENBECK, Some general aspects of Blackfoot morphology, Amsterdam 1914 (vkawa., Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel XIV, N°. 5).

Geers = G. J. GEERS, The adverbial and prepositional prefixes in Blackfoot, Leiden 1917.

nbt. = C. C. UHLENBECK, A new series of Blackfoot texts, Amsterdam 1912 (vkawa., Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel XIII, N°. 1).

obt. = C. C. UHLENBECK, Original Blackfoot texts, Amsterdam 1911 (vkawa., Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel XII, N°. 1).

phn. = C. C. UHLENBECK, Philological notes to Dr. J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG's Blackfoot texts, Amsterdam 1915 (vkawa., Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel XVI, N°. 1).

vkawa. = Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

vmkawa. = Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

AFFIXES ALPHABETICALLY ARRANGED.

ai-, **au-**. This prefix is used to indicate the durative and iterative aspects. So ái-okau is the equivalent of *he is* (*was*) *asleep* as well as of *he uses* (*used*) *to sleep*, and according to the context áu-aniu has to be translated by *he is* (*was*) *saying* or *he uses* (*used*) *to say*. The difference between the two aspects may be illustrated by the sentences:

nápi(u) itáiokau, niétaχtai itáiokau, kokúyi *there was an old man sleeping, near a river he was sleeping, in the night* fth. 75.

anistsíksistsìkuists áisamìixk *he used to hunt every day* obt. 23.

For more examples see Geers 19 sqq.

In many cases -ai- is inserted in verbal forms instead of being prefixed to them. For *he is coming hither* one can say paiúχsapu as well as áipuχsapu. Though Geers gives some examples of -ai- as infix, it will be useful to give some more:

káietsopiu *he is sitting on high* fth. 76.

kaiétauàtom *they were going over them* obt. 57.

paiískàpixtsiua *who causes the people to make the buffalo-corral* nbt. 38.

saiakapóyinai'a *he* (4 p.) *was coming out from the camp* nbt. 87.

kaiíkskàtsiuaie *he was going on one side of them* nbt. 180.

saiékatsìuaie *he was kicking it* nbt. 213.

-ai- *six* v. nai-.

ainau- *finally* v. ino- *long*.

aini- v. in- *down*.

aino- *finally* v. ino- *long*.

aiskχs- v. askχs-.

aist- (aists-) *close, near*, cf. áistò *he comes near*. See Geers 21 sq. Here follow some more examples:

aistauánis *if he comes close saying* obt. 23.

áuaistsiksìsau (*a herd of buffalo*) *is running near* nbt. 3.
áistomaχkàiau *they are running close* nbt. 16.
áistàumaχkau *he is running this way* nbt. 66.
áistsiksisàu (*the buffalo-herd*) *is running close* nbt. 39.
ákaistapòtsiu *he will come with the carcase* nbt. 149.

aist- *instead.*
áistanitsìauaie *they killed her instead* nbt. 157.

aitæm-ak- *nearly*, a compound of ai-, -itæm-, and -ak- *going to, about to* (cf. autæm-ak-).
áitamakitsuyinipitsìau *they were nearly frozen in the water* nbt. 23 (cf. Geers 52).

ak- (aks-) *going to, about to, soon, nearly.* See Geers 23 sq., who has omitted to draw the attention to the use of ak- (n-ak-, k-ak-, m-ak-) as a sign of the future in the conjunctive, and of m-ak- as such in the subjunctive (v. cmb. 18 sq. 23 = vmkawa. 12, 261 sq. 266, and gabm. 49 sq.), while mentioning the use of ak- as a kind of tense-prefix of the future in the indicative.

ak- (aks-) *round*, cf. -ako in áutakò *goes around* (v. ot-ak-). Geers 24 sq. gives some examples of this prefix. His references to „different forms" are to be cancelled, as those forms have nothing to do with ak-. The same may be said about aukanáiksistsipuyìsi = au-kanái-ksists-ipuyì-si *when they all stood in a circle*, in which the idea *in a circle* is expressed by -ksists-, and that does not contain the prefix ak-. In tæmitapæksinìinai *then it* (4 p.) *circled around to* nbt. 156 (cf. itsitápaksinìnai obt. 27) -æks- (-aks-) is to be considered as the prefix we are speaking of, and what Geers says about this form is doubtless erroneous. Some more examples:
nitákopatăχpinan (= nitótakopatăχpinan) itáisoyopi *we* (excl.) *are sitting round the table.*
nítsisæmauàksiksìsau *they* (grammatically a singular) *made a long run around* obt. 16.
áitakàupiuaie *there he sat down around* nbt. 184.
áitakautstseua *then it was all over* djbt. 52.

ak- *many* v. akai- *many.*

æk- *already* v. ækai- *already.*

akai-, akau-, ak- *many, plenty, much.* See Geers 25 sq. and gabm. 26, and cf. ak-ap-, -ikai- *many*, kai- *very*. As Geers gives only one example of this element as a true verbal prefix

(nimátaikautsipa does not belong here), it will be necessary to illustrate its use by some more forms:

nitsikákotàs *I have very many horses.*

nimátsitakåχkùinixpinan *many of us have also died there* obt. 48.

ákatotàiau (better: ákototàiau) *they had built a big fire (plenty of fire)* nbt. 23.

ómoχtapakaipuyixp *where they were standing most* nbt. 39.

ixtakáumatskaχtakiu *he had given plenty for her* nbt. 52.

íkakåχkoàitsimaie *he had many profits from it* nbt. 56.

áistæmakaistùtsimaists *then they gather many of them* nbt. 68.

itauákaiksistapitsìnikii *when they then tell many false coups* nbt. 71.

otsítakænnotaχpi *where there are many people skinning* nbt. 164.

máχkitsitakaikamotàniaiks *that many of them might have escaped* nbt. 180.

kitsíkàkois *you are claiming very much for yourself* nbt. 182.

ækai-, ækau-, æk-, -kai-, -kau-, -k- *already*. Cf. ikai- *already*. Geers 26 is right in identifying the verbal prefix ækai- with ækai- *former*, *ancient* in nominal compounds. Here belongs also the adjective-verb ǽkaisiu *is old*, which is only used of things belonging to the animate class (not of animals). Though Geers 26 sq. gives a sufficient number of examples, I shall add a few more:

ækå′χtuitsiu *it was already full* obt. 42.

ǽkautsim *he had already taken (a stick)* nbt. 179.

ǽkatoχkoχkemìnai *he* (4 p.) *has got another wife* obt. 38.

nikáiàpi *I am already an old man.*

nikáuaitskàsi *I have done fighting.*

kikáiaksisai *you are left-handed now* obt. 27.

kikátoχkoχkemi *you have got another wife* obt. 38.

nikáuto *I have come already* nbt. 87.

okáipistsimòk *she was already suspected by them* nbt. 101.

There is nothing remarkable in the use of ækai- with imperatives:

ǽnni ǽkaitaupit *be already seated there for a moment* obt. 20.

ánnòm ǽkaitàupik *be already staying here for a while* nbt. 212.

ak-ap- *often*, a derivate from ak- *many* (v. akai-). The only example given by Geers 28 that belongs here is nitsikákapanistutsixp *I very often do it.* The others belong to -ik-ap-, which combines with ai- to aikap-.

akau- *many* v. akai- *many*.

ækau- *already* v. ækai- *already*.

-ake- *woman*. The independent word is àké(ua).

támakesæ̀pskaukik *then put a woman's dress on me* nbt. 16.

akim-, -(i)kim- *at* (*to*) *the upper end of the lodge*, cf. -kimo (-kimau) *goes to the upper end of the lodge*. The form akim- is only found in the adverb akimóχtsi. I have nothing to add to Geers 28 sq. (the form cited from nbt. 125 belongs to the independent verb).

-ako- *wolf* v. mako-.

-ako- *belly* v. -okoa(n)-.

ak-un-, k-un-. An adhortative prefix like aχk-un-.
akúnitapàuop *let us go there* nbt. 125.
kunitapáuop *let us go there* nbt. 149.
kunatskáuopi *let us go back* nbt. 98.
kúnaχkaiòp *let us go home* nbt. 158.
The same elements ak- and -un- (cf. -unau-?), though separated by -it-, are found in nitákitunnioàtau (better: nitákitunniuàtau) *I will eat her*, where -unn- seems to emphasize the intention.

aχk- (aχks-). A modal prefix indicating potentiality in its widest sense, the syntactical relations of which have yet to be examined, though some preliminary work has been done by Geers 29 sqq. Cf. also cmb. 16 sqq. 26 sq. = vmkawa. 12, 259 sqq. 269 sq., and galbm. 41 sq. 44. 46 sq. Geers might have mentioned the use of aχk- with numerals, when it may be rendered by *about* (galbm. 33):
áχksikæmàipiau *there may be about ten of them* nbt. 236 (cf. áχkauàkaiimi *there may be more of them* nbt. 236).
kyáχkaisoayea (= ki áχkaisoaii'a) *and about four were* (*his steps*) djbt. 69.
Also aχk-ap-:
áχkapàuyea (= áχkapàuyi'a) *about six* djbt. 64.

aχk- (aχki-, aχky-) *home*. See Geers 34 sq. and cf. aχky-ap-. Some more examples of aχk- (aχky-):
ænnaχkyótòmoχsit *now go home and tell the women to come out* (literally: *now go home and gather for yourself*) obt. 35.
matsítæχkyoχtòmoχsiu *then again she went home for help* (properly: *to gather for herself*) nbt. 145.
itæχkyánistsiu *then she went home to tell her* nbt. 145.
nitsítaχkyòyixpinan *we then went home to eat* nbt. 232.
nanistsísæmaχkyòpixpinàni *so long it was that we stayed at home* nbt. 238.

aχk-ap- v. aχk- (modal prefix).

aχk-un-. An adhortative prefix like ak-un-. See GEERS 35 sq. Some more examples (in three of them aχk- and -un- are separated by -it-):

áχkitunnasatsikìnamaipæskàup *that we may have a scrape-leg dance* nbt. 34.

áχkitunotoaii *let us take them* Arch. 23, 242.

aχkitúnnioyì *that they might eat* nbt. 117.

aχkúnauaipiwòyi *he might go far* (or, perhaps better, *let him go far*, though it may be freely translated by *before he goes far*) nbt. 99.

The forms kúnaχkaiòp and kunitapáuop, cited by GEERS (with wrong references) as examples of aχk-un- will not belong here, but to ak-un-.

aχky-ap- *home, at home.* Cf. aχk- home and see GEERS 34 sq. Some more examples may be given here:

stǽmistàpæχkyàpasainikàiayiu *he just was crying while running away home* obt. 43.

itæχkyápsummòsiu *then she carried her water home* nbt. 144.

áχkyàpauanii *they flew home* nbt. 189.

nisótæmaχkyàpomaχkaχpinan *then we went back to camp* nbt. 232/233.

nitákaχkyapauyi *I shall be eating on my way home* Arch. 23, 242.

aχs- *good, well,* cf. áχsi *good,* áχssiu (an.), áχsiu (in.) *is good.* Besides the examples given by GEERS 127 some more may be welcome:

áiaχsauatòm *he liked to eat it* obt. 3.

tǽmaχsauànìnaiiu *then they* (grammatically a singular) *had a good scalp-dance* nbt. 18.

máχkaχsapauauaχkàni *that he might go about all right* nbt. 22.

ákoχtaχsautakiòp *may we get them (the horses) all right from (those people)* nbt. 26.

itǽkæχsimìau *they then had a good laugh at her* nbt. 135.

sokóχkaχsàipiau *he suddenly made a good corralling* nbt. 184.

áiaχsàpistutsimàists *he was fixing them up well* nbt. 200.

Cf. also the woman's name A´χsitsipim *Came-in-all-right.*

aχs- (æχs-) *backwards* v. oχs-.

aχt- *each, each in his turn.*

ótæχtaikspipokoaiauaie *each of them was bitten through the skull by her* nbt. 104.

stámaχtàinitsin *then she killed each one of them* nbt. 104.
aχtoátot *go to each of them* nbt. 106.
itaχtápaipstsàtsimiau *then they looked into each one of them* nbt. 130.
itaχtápaispistsàtsim *then he looked into each one of them* nbt. 133.
There is also a longer form aχtui- (aχtoi-), aχtuyi:
stámaχtoitàutsiniuaie *then she held him to each one* obt. 38.
ákauaχtuyisimàtaman *we shall carry her on our backs, each in his turn* obt. 62.
nitáikixkixtaχtoipakixkiniautspinan *we are, each of us in his turn, hit over the head with a stick once in a while* nbt. 240.

-aχt- (-aχt-) *from, along*, etc., v. ixt-.

-aχtsiu- (-aχtso-, -aχtsau-, -aχtsu-) *instead.* Cf. Geers 36. Some more examples:
itaχtsíuaitistaniàipiksim *then he stuck it in the place of* obt. 31.
sotámaχtsoàianikapìmatsiuaie *then he had him as a single man instead of himself staying with him* nbt. 90.
itaχtsíuàutsim *he then took it instead* nbt. 126.
itsítaχtsiuaisapistan(i)aipiksimaie *then he stuck it instead of* nbt. 162.
nitsítaχtsoautasiuanàtau *then I led the (other) horse along instead* nbt. 241.
ákstamataχtsoaisakapòiau *then they will go back out to the field instead* nbt. 242.
ákstamataχtsoaipuχsapìiau *then they will come back instead* nbt. 242.
etsítaχtsoautòma *then he put it in its place* djbt. 48.
mátsitaχtsuaitstsenaie *he then again put it instead* djbt. 49.
Here belong also:
etsítoχtsoauåpsspenauseäks (itsítaχtsoauapsspinausiaiks) *then he put those eyes in his own sockets instead* djbt. 22.
stámaχtsauaisoauåpsspeua (stámaχtsoaisauauapsspiua) *then he had to go without eyes instead* djbt. 22.
For the compound miksk-aχtsin- see miksk-.

aχtui- (aχtuyi-) v. aχt- *each.*

am-, -om- *over on that side.*
ámaitstsis *when he (the sun) was over on that side* nbt. 29.
kanáumoχpìisaists *if they all turned over* nbt. 34.
nistókiòmoχpìisaists *if they turned over twice* nbt. 34.

-am- *eastward* v. nam- *eastward.*

-am- *only, just* v. nam- *only, just.*

amai- (mai-), -omai- (-aumai-, -umai) *very, very much.* See Geers 36 sq. and cf. am-ap-.

amáistuyìu *it is very cold* nbt. 23, 24 (also cited by Geers, but repeated here because it shows the initial form of the prefix).

Some more examples:

kitómaikimmokixpuau *you* (pl.) *have pitiéd me very much* obt. 9.

kimáumaisæmitapìnakuyiks *why were you seen about during such a long time* obt. 36.

kimáumaisoχkanisks *why do you say so very loud* obt. 41.

itáikipaitapàumomaχkauaie *then, feigning, he ran very fast towards him* obt. 46.

áumaiistsistotutsìnikiauaiks *when they bother them too much* nbt. 60.

kitómauksin *you are very mean* nbt. 149.

otsítomaimixpi *where it was deepest* nbt. 151.

otsítomaimixpìa (-xpì'a) *where it was deepest* djbt. 22.

otsítomämmikoχpia (otsítomaimikoχpi'a) *where the snow was very deep* djbt. 51.

otsítomaispixp *where it was highest* nbt. 171.

etúmåχkayistsìnima *he then cut it open very much* djbt. 40.

I am not quite sure about it, whether áχkaumainitàyii *they must be* (*very?*) *crazy* obt. 46 belongs here.

Sometimes initial mai- is found instead of amai-:

máikimminaie *he pitied him very much* nbt. 95 (also máikimina nbt. 95).

máipæχkòχsinisikapokomipùmini *his lice have a very bad-death-dirty taste* nbt. 129 (cf. phn. 8 sq.).

máikåχkestotòkeea (-kii'a) *they make us very much ashamed* djbt. 38.

When it is wanted to express an exceedingly high degree, the prefix (a)mai- may be doubled. The combination of mai- with -omai- (-umai-) sounds maumai- or momai-. Examples:

mómaitapìmui (also pronounced máumaitapìmui) *it smells very much as if there were a person* (or, shorter: *there is a strong human smell*) obt. 52.

máumaisæmipòpiiks *they are sitting up very late* nbt. 203.

am-ap-, -om-ap- (-aum-ap-, -um-ap-) *always*, a derivate from amai-, see Geers 38.

amat-, -omat- *trying.* Geers 38. Some more examples:

amátsitòtòt *try to come there* nbt. 204.

amátχtχkonimak (amátoχtoχkonimak) *try to find of it* djbt. 57.

tákomatoχkosksìnauayaua *I shall try to find them out* djbt. 45.

ami- *up*, see GEERS 38 sq. 128. Cf. ami-skap-, amit-. Some more examples:

amiómaχkàk *run* (pl.) *up* nbt. 173.

itamípiksiau *they ran up* (*the tree*) obt. 16 (itæmípiksìau nbt. 110).

áitsitapæmyauauaχkainai *then she* (4 p.) *began to walk up to him* (*climbing the tree*) nbt. 110.

otsítæmixtsokitsòokaie *then he was chased up* (*the hill*) *by him* obt. 63.

átsitapamainakaseuaiea (-iuaie'a) *then again it came rolling up* (*the hill*) *towards them* djbt. 36.

ixtauámisàmiu *they would go up from it* (*that river*) *to hunt* nbt. 66.

-amini- *breaking* v. -omini-.

ami-skap- *south*. GEERS 39 sq.

amit- *up the river*, *westward*, cf. -amito *goes up the river* (nisótæmitapæmito *I just went up the river to it* nbt. 216, nisótæmoχtamìto *I then walked along up the river* nbt. 228, nisótæmoχtsistapamitoχpinan *then we went along higher up the river* nbt. 229), and ami-. Some examples are given by GEERS 40. Here are some more:

nitákoχkàmitapaipisì *I shall go higher up the river visiting* obt. 41.

nisótæmamitomàχk *I then ran higher up the river* nbt. 227 (cf. nisótæmåχtamìtomaχk *I then went along higher up the river* nbt. 241, cited by GEERS).

aχkstámetæχkumiosea (-osi'a) *that we should not shoot westward* (*up the river*) djbt. 44.

misksítametæχkùmeua *he shot westward* (*up the river*) *all the same* djbt. 44.

-amo-, -omo- *in a circle* (cf. -omo- *together*).

itámotutsiu *then they* (grammatically a singular) *camp in a circle* nbt. 68.

aumótutsisi *when they* (grammatically a singular) *gather for the circle-camp* nbt. 68.

-am-ot-ap-, -om-ot-ap *all over*, *all about*. GEERS 40 sq. Cf. also:

áumotapàistutsìminai *she* (4 p.) *did everything she could to it* obt. 19.

káχksamotapaitsìnikitsixpuau *you* (pl.) *might wear your claws out for nothing* nbt. 117.

an- (ann-) *now*. GEERS 41. Cf. also gabm. 42. There seems to

be a derivate ann-ap-, though there remain some doubts about it, as in all cases we might assume an- (ann-) *now*, followed by -ap- *about*. Nevertheless I shall treat ann-ap- in its alphabetical place. I give here some more examples of an- (ann-):

anísomaχkàk *now run* (pl.) *on ahead* nbt. 27.

ænsǽtoχtomòχsit *taste for yourself now* nbt. 31.

anamisót *now come up* nbt. 39.

anístaput *now walk away* nbt. 182.

ænnaχkyótòmoχsit *now go home and tell the women to come out* (properly: *now go home and gather for yourself*) obt. 35.

ánnomatapauatsimàχkàk *now start* (pl.) *in to dig the holes* nbt. 117.

ánnomatapatoïïmaiit *now start to sing the medicine-song* nbt. 184.

annomatapáiesakatotau *now issue them out to them* fth. 76.

annotápsæmìsa *now go and look for him* nbt. 136.

Here seems to belong an- in the names of some months. In the name of April we find ani- (= anni-?) instead of an-, but in the other names of months of the type in question an- is followed by the durative-iterative element -au-. Cf. Arch. 20, 206 and Geers 42 sq.

an-ap- v. ann-ap-.

anat- (anats-) *a little.*

anatsáixtsiu *it was sticking out a little* obt. 47.

âχkanấχtapauànatsistsinomoyinaiks *he cut a small piece of them* (*the scalps*) *for each* nbt. 84.

ixtauánatsoyiauaie *they ate a little from it* nbt. 145.

ákakχtoanatsaixketaχkauaiks *he went out to get a little of the meat* (*of the skinned cows*) *to cook it* nbt. 185.

kákoχtanatsàuyixtsiu *he lay with only his mouth sticking out a little* nbt. 190.

Is anat- (anats-) *a little* to be identified with anat- (anats-), anæt- (anæts-) *pretty* (anǽtsinæm an., anǽtsinatsiu in. *is pretty, looks pretty*)?

anauk- (anauks-) *half.* See Geers 42. It may be mentioned here that I heard the mission-boys of Holy Family say to one another kitáuanaukatsàps *you are half crazy.*

anet- (anets-) v. anit-.

-ani *nose,* in I'kaikaχkani(ua) *Nose-cut-already-off* (a woman's name), káχkanitsiu *he cuts off his* (*another person's*) *nose.* The independent word for *nose* is moχksisís.

ani- *now* v. anni-.

ani- (ꭤni-) *down* v. in- *down*.

-anik- (-aniks-) *wing*. The independent word for *wing* (*feather*) is mamín (*its wing* is omín). Here belong some names of birds, as ksikάpetapanikimi *a kind of hawk with light-coloured wings*, íínâχ-ksìkanikimi *brant*, mékanikèsuyin *red wood-pecker*.

noχksístapopitsikanìksisinai *she* (4 p.) *started for the shore with her wings spread* nbt. 151.

anik-, referring to *size* or *age*, v. manik-.

-anikꭤpi- v. manikꭤpi-.

-anisk- (-anisks-) v. manisk-.

-aniso- v. naniso-.

anist- (anists-) *according to*. Cf. GEERS 77 sqq. and manist-. The syntactical relations of anist-, manist- (-anist-) require a thorough special investigation, though already now we can state that the proper meaning of these prefixes (or, better perhaps, of this prefix) is *according to*. So anistsíksistsìkuists is *according to days* (*every day*), anistsíkokuists *according to nights* (*every night*), ánistapinàkuists (ꭤ́nnistꭤpinàkuists nbt. 78) *according to mornings* (*every morning*). Cf. anist-ꭤp-. Examples of initial anist-:

anístâχkiàpiksatꭤ̀s *every time he butted it* obt. 17.
anístonu *he was shot every time* nbt. 57.
ánistꭤ̀pekꭤ̀ninꭤ̀minai *it* (4 p.) *looked as if it were scabby* nbt. 73.
ꭤnistsíppitomò *he was far ahead* nbt. 83.
anistáinauspi *the way he dressed* (*according to how he dressed*) nbt. 85.
anistsínitꭤχpiau *how they killed her* nbt. 158.
ꭤ́nnistòtos *as they came there* nbt. 169.
ánistsinoàsai *every time he was seen* nbt. 213.

anist-ꭤp- (anist-ap-) *according to*, *such*, as an independent verb anistꭤ́psin an.), anistꭤ́piu (in.). It is often used as a nominal prefix, e. g. ꭤ́nni-ꭤnistꭤ̀pakeu *such kind of woman* obt. 61, ꭤnistꭤ́-pitapìau *such people they were* nbt. 49. Cf. also skátamanistopin-nauminneäks (-anistꭤpinauminiaiks) *then their wings were growing long* djbt. 62. I have not found it yet as a true verbal prefix, but I suppose it will occur as such once in a while. GEERS 77 sqq. has scattered some examples of anist-ꭤp- as an independent verb and as a prefix of nouns among those of anist- and manist-. Cf. manist-ꭤp-.

anit- (anits-) *separately*, *one by one*, *in different directions*, *to*

pieces, cf. ánetòiau *they separate*. See Geers 43 sq. Some more examples:

akatǽnnitàpiksim *he will scatter it* obt. 48.

ánitsìnitsiuaie *he cut it to pieces* obt. 60.

itauánitsitapaχkaiñau *then they went home separately to (their lodges)* nbt. 32.

mátsitænetoχpatsistoyìinai *they* (4 p.) *had to blow it in two* nbt. 190.

matsitǽnetsinitoyiaiksaie *they had to blow it in two* nbt. 190.

In anitsipótapoχkistau *he would always lay one of them pointing to (the moon)* nbt. 77 the meaning of anits- is not *always*, as Geers 44 supposes and the English translation might suggest, but *separately, one by one, one at a time, always one.*

If otáiakanitsinàuspi *how they* (grammatically a singular) *will dress* nbt. 73 is not misheard for otáiakanistsinàuspi, anits- has to be understood in the usual way as *separately.*

ann- v. an-.

ann-ap- (an-ap-, n-ap-) *now*. Cf. an-.

annápaiinimàt *now begin to catch (your horses)* nbt. 3.

anápàutsimàt *now take quickly (our things together)* nbt 146.

nápaiàkomaχkàt *now try and run away* nbt. 200.

But nápanisàut *now begin to get off about* nbt. 31 is certainly to be analyzed as n- *now* + -áp-anisàut *get off about.*

annau- v. anno-.

annauk- (nauk-) *now*. See Geers 42.

annauk- *half* v. anauk-.

annet- (annets-) v. anit-.

anni- *now*. See gabm. 42. Perhaps belongs here aniotsítaisisksemokuχpi *April* (literally: *when the grass grows*). In ǽnnimatanistòt *now go back the same way* nbt. 221 and ǽnnixpitotsåχkyàpiksiuaie *there he threw his head up out of the water with (him)* nbt. 80 ænni- is not to be considered as a real prefix. It would have been better to write: ǽnni matanistót, ǽnni ixpitotsåχkyápiksiuaie.

annist- v. anist-.

annit- (annits-) v. anit-.

anno- *right here, right there.*

annóixtò *she went this way* nbt. 139.

ænnautsípsæn ænnautsítstsòkai *he put her in his belt, he put her right there* nbt. 147.

But annoistsínoχpaipiu *he jumped down from here* nbt. 166 has to be separated into two words: ánnoists(i) ínoχpaipiu.

annoχk- *now*. Pretty often ánnóχk *now* has lost its independence, so that it may be considered as a prefix. See GEERS 41 sq. I give here one more example:

annoχkanáipis *now let them all come in* nbt. 117.

ap- *about*. GEERS 44 sq. A formation of the same kind as mǽksiniapì *the carcases about* nbt. 4 (cited by GEERS) is ìksisakápiu *the meat about* (*the camp*) nbt. 6. The verbal prefix ap- and the nominal suffix -api belong to the verb -apo *is travelling about*, e.g. sépiapò *he travelled in the night*, istápuiinàniki *when we travel about* nbt. 58, minápiapòk *do not go far away* nbt. 156, nitsíto-matapàpo *I then began to walk around* nbt. 231. Cf. aχky-ap-, aumat-ap-, it-ap-, ksis-ap-, ksist-ap-, mist-ap-, pin--ap-, puχs-ap-, sak-ap-.

Examples of ap- are to be found on most every page of the texts, and GEERS has cited a good number of them. I shall only add two cases of -ap- preceded by it-, in which it- *there* and -ap- *about* have each its separate semantic value, just to show that, where the combination it-ap- occurs, we have by far not always to do with the compound prefix it-ap- *towards:*

itǽpsàmiua *he was hunting about there* obt. 60.

áisæmitapàupiau *they lived there about during a long time* obt. 61.

In some cases we find -aup- instead of -ap-:

stǽmitapaupauaχkaiiauaists *then they went about towards them* (*the Porcupine hills*) nbt. 96.

áχkunoχpokàupoχsoaupa *let us go together to look for my wife* nbt. 96 (twice).

ap- *white*. I have not found it yet as a verbal prefix.

-ap- *eyes*. The independent word for *eye* is moǽpsspi. Cf. -apini and -oæpssp-.

nitákauanàukapâχs *I shall have one eye shut* obt. 21.

túkskæma noápsspa tákauapànâχs *I will shut one of my eyes* nbt. 141.

tákanaukapanâχs *I shall shut one of my eyes* djbt. 56.

etanáukapanâχseua *he then shut one of his eyes* djbt. 56.

áiâχkænauapànâχsìau *they all shut one of their eyes* nbt. 141.

apæm-, -opæm- (-upæm-) *across*, cf. áupæmò *crosses*, apǽmoχtsi *across*. GEERS 45. sq. Two more examples:

nitsítæmsokitopæmaipuyi *I then was suddenly standing on the other side* nbt. 218.

etómatapopamoχpàipiuaua *then they began to jump across* djbt. 25.

-apan- *blood*, cf. the independent word aápani. I have no example of -apan- as a true verbal prefix. In mátàksapanasìua kostúmi *there will be no blood about your body* nbt. 56 we have to do with a transformative verb, and the literal translation would be: *your body will not be changed into blood.* A form of the same verb is pináṕanàs *that it may have no blood on it* (properly: *that it may not change into blood*) obt. 32.

apαt- *behind, back.* See Geers 46 sq., who gives the independent verb nínitapàtau *I was the last one* nbt. 232, the adverb apαtóχtsi, and some examples of apαt- as a prefix. Cf. also:

áuapatsistaniskapatòmiauaists *they would pull them back* nbt. 62.
áuapatokakiosìnai *he* (4 p.) *was looking back* nbt. 67.
etapátapiksìmma *then he threw them back* djbt. 35.
etapátasùyinimaiea (-aie'a) *then he poured it out back* djbt. 35.

Here belongs also: itauápatskimiuàie *then he began to knock his* (*the bob-cat's*) *face back* nbt. 176 (cf. ketsetáuapαtskìmiuaie djbt. 11).

apαt-oχs- *north*, cf. ápαtoχsò *is going north*, apátoχsoχtsi *north.* The only example of apαt-oχs- as a verbal prefix is ápαtoχsài-sαpiu *he was looking north* nbt. 66. I have nothing to add to Geers 46 sq.

-apiksi- *throwing.* The very common verb -apiksiu has sometimes lost so much of its proper meaning, that it may be considered as a suffix.

kákαsainiàpiksiu *it just howled* nbt. 199.
itsaáitsikapiksistsìuaiks *then he rattled with them* nbt. 207.
saáitsikapiksistsìs *rattle with them* nbt. 207.
nitáisekaχkapiniàpiks *I am winking.*

-apini *eyes*, akin to -ap- and the verb áiapiu *he sees.* The independent word for *eye* is moápsspi (cf. -oαpssp-). The compositional substitute -apini is very frequent in nouns and verbs. In many cases it may be properly styled a suffix, in others it retains the character of the principal element in the compound. It often occurs in personal names as Maistápini(ua) *Crow-eyes*, Otská-pini(ua) *Glass-eyes.* Here belongs Pαχkapúyapini *Bright-eye* (djbt. 10), used in jest for *anus.* Other examples of -apini:

ákspαpinìu *he has sore eyes* nbt. 127 (ákspapiniu nbt. 161).
ánaukapinìu *he was one-eyed* nbt. 198.
nánàpiniu(a) *has a man's eyes* nbt. 124 sq.
sikápiniu *he has black eyes.*

ótskàpiniu *he has blue eyes.*

ksikapínisin *the white of the eye*, abstract noun of ksikápiniu *is white-eyed.*

kumapínisin *eye-ball*, abstract noun of kumápiniu *is dark-eyed.*

mótokyàpinixpists *eye-lids*, a relative verbal form (properly meaning: *where there are skin-eyes*).

áitsksàpiniau *they had dusty eyes* nbt. 1.

otsítæsksapiniokàiks *they threw dust in his eyes* nbt. 127.

nitǽstsàpini *I have eye-ache.*

nitáisekaχkapiniàpiks *I am winking.*

ápæsàpiniuχsiu *he was wiping about his eyes* obt. 30.

nétsikoχpoapinisènä (nítsikoχpoapinisìnai) *she* (4 p.) *had her eyes swollen with crying* djbt. 33.

ixtsákoapiniåχpiskiu *he was painted in that way beneath each eye that it looked like tears* nbt. 47.

amó oàpsp mistsíi ixtǽstsapinisìuaie *he burned the eye with the stick* nbt. 165.

áuæpinyå`χsì *swing your eyes* (properly: *let them swing their eyes*) nbt. 192 (auapínaχsi djbt. 6).

-api's- *wolf, coyote*, cf. the independent word apí'si(ua). The wolf is also called ómaχkapì'si(ua).

nitápi'sauakimmau *I chase a wolf* (*wolves*).

nitápi'sekiaki *I trap a wolf* (*wolves*).

apit- (apits-), -opit- (-opits-) *from, out of*, etc. Geers 98 sqq. I shall give some more examples:

aupitsískapætæχs *when he was pulled ashore* nbt. 192.

ketopítsiskapataua (ki itopítsiskapataua) *and then he was pulled ashore* djbt. 6.

ákitopitsiniotoyìuaie *there she would peel it* nbt. 10.

itsitótapitsisaniua *then she, close to it, said from without ahead* nbt. 94 (here we have -apits- instead of -opits-).

nitsitsíkopitaupiin *she* (4 p.) *sat by herself away* (*from the others*) nbt. 100.

In the following cases apit- (-opit-) is combined with -s- (= sai-) *out:*

àkopitsápiksistsiu *he will throw him out* (*of the lake*) obt. 48.

otopitsótoaχsaie *when she pulled him out* (*from the boiling water*) obt. 37.

itápitsotsimaists *then they would pull it* (grammatically a plural) *from* (*the fire*) nbt. 8 (here we have again -apit- instead of -opit-).

ketáupitsotuyeuäks (ki itáupitsotoyiuaiks) *and then he pulled them from* (*the fire*) djbt. 10.

mátaupitsâχpia (-sâχpi'a) *they jumped again out* (*of the fire*) djbt. 66.

The same as apit-s- (-opit-s-) is -apit-sat- (-opit-sat-).

apitsátapiksìstsis *throw him out* (*of the boiling water*) obt. 37.

áupitsatapiksistau *he was thrown out* (*of the hot ashes*) nbt. 175.

etáupitsatapiksistsèeopa (thus to be read instead of etáupitsapt-) *then we throw each other out* (*of the hot ashes*) djbt. 10.

ketopítsatapiksistàua (ki itopítsat-) *and then he was thrown out* (*of the hot ashes*) djbt. 10.

Very common is the verb apítsisoò (-opítsisoò) *comes ashore* (see Geers 99).

The forms áikaχkapitsìuaie and manistsíkαχkapitαkixpiau, cited by Geers 98, do not contain the element apit-, -opit-, but they belong to the verbal stem ikaχkapi- *breaking* (*a rope, a string*, and such like).

-apits- *up against*. Cf. nitsítapitsau omí óχkotoki *I put it up against that rock* nbt. 217. As a true verbal prefix:

itótapitsipuyìnai *he* (4 p.) *stood up against it* nbt. 202.

-ap-okap- *reversed*. Geers 47. As a true verbal prefix in otápokαpinixkakoaii *they were called reversedly by* (*the people*) obt. 1 and ixtapókapìnixkatau *he was called the reverse of it* nbt. 67. Both forms are cited by Geers.

-apui- *standing* v. nap-, -ap- *standing*.

as- *young, small*, e. g. asínokâmita *young horse*, asómaχkstòki *young mule*, asoχkyáio *young bear*, ásaχtoki *young pine-tree*, asétsiksim *cottonwood-tree* (properly: *small tree*), asétaχtai *creek* (properly: *small river*), asóχk *small pail*. Here belongs also asaχkínau *young married man* (as- + -saχkínau). I have not met with as- as a verbal prefix, though probably it may be used as such.

αsi (si-, αs-) *just*. Cf. Geers 47 sq. Some more examples:

ásistaput *just go away*.

αsaníkit *just say to me*.

ásikipòpit *just sit down for a moment*.

ásipuχsaput *just come here*.

ásikipsaksist *just go out for a moment*.

násotamisαpi *I shall just look over the hill* obt. 63.

kásikipaistαmatsò *I just show you*.

kásikipauàko *I just run out to you*.

kásikipànist *I just say to you*.

æskak- (æskaks-) *consenting, being able.* GEERS 48. I only add two examples of this prefix in the sense of *being able:*
mátæskakatsistotoyìuats *she could not persuade her* nbt. 151.
mátæskaksipokakìuats *he could not wake up* nbt. 175.

æskχs- (aiskχs-), æskχs-ai-, æskχs-au- *always*, a very common prefix. GEERS 48 sq. gives a sufficient number of examples.

asok- *across one another.* GEERS 49. Another example: táupokasokòpimanàniau *we are mixed up with them* nbt. 63.

æst- v. aist-.

at- (ats-) *again, another, also, too,* a variant of mat- *again,* etc. The vowel of at- and mat- seems to be short, even when accentuated. Cf. about at- and mat- GEERS 81 sq.
átsisæmò *again after a long while* obt. 15 (cf. the equivalent mátsisæmò obt. 16).
atáksamìixk *he was going to hunt again* obt. 23.
máχkstàtakàatskàni *that he should never get a partner any more* obt. 53.
káχkstàtakàatskàni *that you should never get a partner any more* obt. 53.
átomatapàpaskìnakataiau *they commenced again to be shot about* nbt. 6.
átotstuyìu *winter had come again* nbt. 12.
átomatòiau *then they started again* nbt. 31.
atotámskotoàs *when he took it back* nbt. 52.
átsitapòmaχkau *he ran again to (that place)* nbt. 82.
átoχkotsìuaie *he gave it him also* nbt. 84.
ki omí otákàii átsinoyìu *and he saw his partner again* nbt. 84 (the translation opposite the text is wrong).
kitákatoχkòki *you will also give me that one* nbt. 86.
akatsínikiu *she will kill us also* nbt. 109.
atoχkónoyiiau *they also found another thing* nbt. 127.
átsitotòyinaie *she* (4 p.) *came to it again* djbt. 35.
átsitapamainakasenaiea (-aie'a) *then it again came rolling up the hill towards them* djbt. 36.
átakssameua *he was going to hunt again* djbt. 38.
átsipæskänoanikea (átsipæskainoainiki'a) *when you have a dance again* djbt. 56.
minapátsapìt *do not look back* nbt. 207.

at- (ats-) *around, in a circle,* cf. áuautsìau *they made a circle* nbt. 16 (cited by GEERS 49). We find it as a verbal prefix in

itatsótopatòm (*the people*) *sat all around it* nbt. 119, and in the compound stem -at-ai-ayi- *running in a circle* (GEERS 49 sq.). It may be useful to give all the places where -at-ai-ayi- occurs:

ákotamiàtaiayìau *they would come in sight running in a circle* nbt. 32.

itáutamiataiàii *then they came up in sight running in a circle* nbt. 32.

nitauátaiai *I run in a circle* nbt. 32.

áuataiaiòp *we run in a circle* nbt. 32.

itótamiatàyaiiua *then* (*the war-party*) *came in sight running in a circle* nbt. 89.

itæmiátayayiu *he then came running in a circle* nbt. 126.

But átsistoχkinatsìuaie (tǽmatsistoχkinatsìuaie), cited by GEERS in this connection, does not contain at(s)- *around*, the idea *round the neck* being expressed by -oχkin-.

atæm- v. autæm-.

-ataum- v. matom-.

atoi-, -atoi- *holy* v. na'toi-.

-atoi- *tail* v. -atui-.

-atom- v. matom-.

-ats- (-æts-) *vulva*. The independent word for *her vulva* is ópistænàni.

æχkúnitæstàtsesopa *let us sit down on it with our vulvae* djbt. 23.

etsetístætseseauaiea (itsitǽstætsisiauaie'a) *then they sat down on it with their vulvae* djbt. 23.

istsitå'χkematseua (ixtsitå'χkematsiua) *he pricked her in her vulva with it* djbt. 52.

-atsi- v. -ot-atsi-.

-atui- (-atoi-), -atuyi- (-otuyi-) *tail*. The independent word is moχsoyís (cf. oχs-). We find the compositional substitute in nouns as pinotúyi(ua) *fisher*, áisìkotùyi(ua) *black-tail deer* (nbt. 7 has the plural ísikotuyìks), imitáutuyi(ua) *dog-tail* (an ancient word for *deer*), otátuyi(ua) *fox* (properly: *yellow-tail?*) (a compound of this word is sikotátuyi *black fox*). Cf. also áuatuyi(ua) *deer*, that is explained as *wagging-tail*. In verbal forms:

áukanaistatòikainoàiniki *when all your tails are out of sight* nbt. 117.

áukanaistatoikàiau *all their tails were out of sight* nbt. 117.

au- durative and iterative v. ai-.

-au- *six* v. nai-.

-auæpssp- v. -oæpssp-.

-auakas- *antelope.* The independent word is áuakàsi(ua) (properly: *trotter*), by the side of which the compound saukyáuakàsi(ua) (properly: *prairie-trotter*) is used.
nitáuakasauakimmau *I chase an antelope* (*antelopes*).
näχkoákasistotòχsiks *they had antelope-dresses* nbt. 37 (-oækas- = -auakas-).

auat- (auats-) *self.* See gabın. 36.
auátapàuatok *eat them yourselves* nbt. 194.
ksaχkúm auátoχpatskoχs *that the earth* (*herself*) *was shaking* nbt. 207.
itomátapauàtapiksistsìu *then he began to rattle with them* nbt. 207.

auk- (auks-), ok- (oks-), uk- (uks-) *bad, badly.* Cf. -ok-ap- (mak-ap-). Independent verbal forms are kitómauksin *you are very mean* nbt. 149, ikóksinàmiau *they were very mean* nbt. 48, íkuksinàmin *he* (4 p.) *is very mean* nbt. 151. As a verbal prefix:
kitáuksistotòki *you treat me badly* obt. 19.
áuksistùtoàinai *he* (4 p.) *is treated badly* obt. 40.
kitáuksistotàukiks *those that treated you badly* obt. 48 (kitáuksistotoki obt. 53).
kitákoksistotòko *you will be treated badly* nbt. 141.
áuksistutsìmaχk *that treated them* (*the snares*) *badly* nbt. 119.
kitáiksisæmauksistotòki *you have treated me badly a very long time* nbt. 202.
Perhaps belong here:
nitáitsiniomòkskiakàk *it is making* (*very bad*) *faces down on me* nbt. 186.
yóksimmèpitsiu (ai-óks-?) *he has always been a* (*bad?*) *laugher* nbt. 191.
áisoksakapoksisæskuyiu *she would suddenly chase them* (*badly?*) *out of the brushes* nbt. 103.

auk- (auks-), ok- (oks-) *a while, just.*
nitáuksokau *they* (grammatically a singular) *slept a while* nbt. 27.
aitoksíkinakisàiks *just their bones were left* nbt. 63.
káχkaukokos *you must* (*just*) *have a child* nbt. 130.
kikætáuksipistsimoàua *do you have any suspicion of him* nbt. 200 (or does this form belong sub auk- *badly?*).

auk- (ok-) *abundantly* (?).
áukòyiau *they ate their fill* nbt. 160.
itámaukoyìu *he was happy having eaten his fill* nbt. 120.

áisokapokoyìu *he ate his fill with good relish* nbt. 175.
nitáistæmitàpokùi *then I have really eaten my fill* nbt. 237.

auk- (auks-), ok- (oks-) *raw, raw food, raw entrails, entrails.* Independent words for *entrails* are ópstòkists and piksískànists. Examples of ok- *raw* in nominal compounds are ókapaìni (*raw*) *flour* (cf. napaíini *flour, bread*) and ókotokis *raw-hide*. In verbal compounds:

iikástoksoyìi *they eat awfully much* (*raw food*) nbt. 124.
káχkaukoχkòksuyixpuau *you must have eaten raw food* nbt. 190.
káχkotaiàuksoixp *you can* (*later*) *come and eat of the entrails* obt. 35.
kitákstaukăχtsoixpa *will you not eat of* (*the entrails*) obt. 61.
maχkóksoată`χpiai *that he might eat them* (*the entrails*) nbt. 24.
áitamauksoyìau *they ate the raw entrails being happy* nbt. 166.

-aukai- *breast,* cf. the independent word máukaiis.
nitsítaukauaukaiaki *I have a bare breast.*

-aukak-, -aukakyap- v. mokak-.

aukæm- v. mokæm-.

auki- (aukiu-), oki- (okiu-) *all,* cf. iki- (ikiu-). As a rule, the „active" verb with prefixed auki- is put in the singular, though from our point of view a plural might be expected.

aukíwεmmau (aukíu-aimau) *she was wanted by everybody to marry* (*everybody wanted to marry her*) obt. 50.
áukisokìnaiau *they were doctored by all* nbt. 53.
itáukispskùnakatàin *then they all shot up at it* obt. 30.
ixtsitókiimiòp *he therefore then was laughed at by all* obt. 30.
itáukiotăχpummàu *they all went to buy* nbt. 14 (GEERS 55).
páχtsikăχkokinisàu *they all got off their horses just for a moment* nbt. 30.
istokínisit *burn it all up* nbt. 57.
ákokyaisautsìsaiau *they will all have their guts torn out* nbt. 199.
kemaukstámitokyàuapiemaχs *why are you making one shelter after the other* djbt. 22.
ketókyookskàsataua (ki itókiuokskàsataua) *and then he was run after by everybody* (*and then everybody ran after him*) djbt. 26 (where -stàsataua is a misprint, or misheard, for -skàsataua).
etókeskunakàtseuaie *they all shot at it* djbt. 48.
ketókyekyakeua (ki it-) *and they all set traps* djbt. 49.
etókepăχpùyiua *then they all brushed them* djbt. 50.
ánnyaie nitakáukistutakìau *that are* (*all*) *the things they have done* nbt. 63.

Perhaps also in aχkítsitokìokìmoki *he may get angry with me* obt. 60.

auko- v. -oki- *lodge.*

aumai- v. amai-.

aumat- (aumats-), omat- (omats-) *starting*, cf. áumatò *he starts*. Some examples are given by Geers 82 sq. (cf. mat- *going* in imperatives). It may be useful to give some more of them:
itáumatomaχkàiinai *then he* (4 p.) *went off on a run* nbt. 26.
akomátaistoχkixp *we shall get close to it* nbt. 26.
itáumatomaχkau *then he started to run* nbt. 39.
mátsitomàtsoo *then he started on another raid* nbt. 83.
itomátaniu *then he started to speak* (that means: *then he sang his war-song*) nbt. 89.
stámomatauaniu *then he started to fly* nbt. 100.
stámomatsàmiaiks *then they started to hunt* nbt. 109.
ákoχtomàtomaχkaup *we shall start to run from* nbt. 173.
itomátanìnai *then he* (4 p.) *began to say* nbt. 184.
itomátaniu *then he began to say* nbt. 184. 185.
nisótamaumataumaχkaχpinan *then we started to run* nbt. 232.
Here seems to belong: ãχké inamátsuiepuyìu *he stood down in the water* nbt. 146 (in-amat-sui- = in-omat-sui?).
Sometimes aumat-, omat- is equivalent to imat- *nearly:*
áumatsipuàuyaiks *they nearly got up* (*they were going to get up*) nbt. 111 (cited by Geers 58).
áitomatasinìminai *then she* (4 p.) *was nearly breaking it* (*then she was just going to break it*) nbt. 160.
nímoχtomatàiinok *that is why he nearly catches me* (*that is why he is going to catch me*) nbt. 197.

aumat-ap- (omat-ap-) *starting*, cf. áumatapò (áumat-apò) *he starts to travel, he starts* (see aumat- and ap- *about*). Geers 50. In áumatapoàistoχkim *they* (grammatically a singular) *were coming near to it* nbt. 135 we find the full form aumatapo- as a prefix. Some more examples of aumatap- (omatap-):
itáumatapòtsim *then they* (grammatically a singular) *begin to take them* nbt. 68.
itáumatapinimàu *then they* (grammatically a singular) *begin to catch for themselves* nbt. 70.
itomátapaipstsìpoχtoχpiau *then they begin to bring them in* nbt. 71.
itãχkánaumatapaχkàiiu *then they all started home* nbt. 81.
itomátapaχkàiiuà *he then started to go home* nbt. 87.

As GEERS observes, in certain cases we find o-matapi-, e. g.:
ákstæmomatapiòkau *then he will go to sleep* nbt. 59.
itomátapioyiu *then she began to eat* nbt. 105.
itomátapioyiau *then they began to eat* nbt. 117.
nitsítomatàpioyì *then I began to eat* nbt. 226 (cited by GEERS).

-aumin- v: -omin-.

-aumini- v. -omini-.

aumo- *in a circle* v. -amo-.

aumo- *together* v. -omo- *together*.

aum-ot-ap- *all over* v. am-ot-ap-.

aup- (op-) *with*.
nitáksikaupinikipainapistai *I shall feign to dive down stream with him* nbt. 79.
áupixtætsikiotsimaie *he swam to the middle with him* nbt. 80.
áupipimaie *she entered with it* nbt. 160 (cited by GEERS 87).
áupitsipìmaie *she then entered with it* nbt. 165.
In áupokaχkaiimìuaie *she went home with her* nbt. 124 and káχkitopoksoyìmau *that you can eat with him* nbt. 133 we have a compound aup-ok- (aup-oks-), op-ok- (op-oks-). Cf. ixp-ok-.

-aup- *about* v. ap- *about*.

-aupi- *sitting* v. -opi- *sitting*.

-aupi- *brains* v. -opi- *brains*.

aupit- v. apit- (-opit-).

aup-ok- v. aup- *with*.

aut- *coming, near* v. ot- *coming, near*.

aut-ak- v. ot-ak-.

autæm- (atæm-), otæm- *then, now, after a while*. It is sometimes ending in -mi- instead of -m-, just as the related prefixes itæm-, sotæm- (stæm-), tæm-. Cf. GEERS 51. Some more examples:
áutæmitsksìnoau *then he was known* nbt. 209.
atǽmauàuaχkau *he then travelled* nbt. 208.
otǽmiokàiau *then they slept* nbt. 121.
nitáutæmisistsikò *I am tired now* nbt. 146.
nitákotæmoχtsèni (nitákotamoχtsèni) *now I would die by (owls)* nbt. 106 (cited in a wrong place by GEERS 52).

nitákotæ̀mitapo *I shall go there after a while.*
nitákotæmsimi *I shall drink after a while.*
atǽmànistsis *tell him after a while.*
atǽmiksipuyìnis ápotskinaiks *drive the cows out after a while.*
atǽmitapot *go there after a while.*
atǽmsimìt *drink after a while.*
atǽmiauyìt *eat after a while.*

In atámipùχsaput *come up (to my camp) after a while* nbt. 226 GEERS has misunderstood the meaning of English *up to*.

autæm-ak- (a u t æ m - a k s -) *going to, on the very verge of, about to, nearly*. GEERS 51 sq. Some more examples:
autæmáksenìmai *he* (4 p.) *was going to die* (*nearly died*) nbt. 133.
autæmáksakoχsoyìu *it is going to boil over* (*nearly boiling over*) nbt. 155.
autæmákotsitauaie (better: -sotauaie) *the rain was going to come near* nbt. 187.
áutæmaksiksistsipæskàup *we have nearly done dancing* nbt. 192.
tautæmákotoàu *I am going to take it* (*I am nearly taking it*) nbt. 158.
Sometimes a u t æ m - and - a k - are separated by another prefix:
kitáutæmsauatàksino *I nearly do not see you any more* obt. 29 (cited by GEERS).
áutæmatàksâχpi(u) *it was just about to come off too* nbt. 228.

-aut-atsi- v. - o t - a t s i -.

autom- (o t o m -) *first*, cf. i t o m - and m a t o m -. An example is given by GEERS 67. Cf. also:
autómitsistaniàipiksim *they* (grammatically a singular) *first stuck them in* nbt. 12.
áutòmomaχkau *he ran ahead* nbt. 19.
áutomisoyìauaiks *they fed them first* nbt. 46.
autómâχtsisoyìauaie *they first feed them with* (*the tongues*) nbt. 70.
ótomatsitsìuaiks *he overtook them first* nbt. 17.

-auyi-, - a u y - (- o y -, - u y -) *mouth*, cf. the independent word maáuyi. It is very often met with in nominal and verbal compounds:
itstsúyiks *Rough-mouth people* obt. 4.
paksíkoyi *sticky-mouth* (*bear*), paksíkoyiskèini(ua) *sticky-mouth-cow, fattest cow* (cf. obt. 35, 39).
imoióyiu *he had a hairy mouth* (*a moustache*) obt. 4.
kanáipotoiepistaχs *that they tie the mouths of all* (*their dogs*) *up* obt. 13.

kákoχtanatsàuyixtsiu *he lay with only his mouth sticking out* nbt. 190.

kínetumoχkàuyàkixpuai *you are with bloody mouths* nbt. 190.

netumâχkáuyakeaua *their mouths are bloody* djbt. 17.

nétomâχkàuyakeäks *their mouths were bloody* djbt. 17.

itáisætsiskoyìniuaiks *then he began to split their mouths wider* nbt. 190.

nitáisætsìskuyinokinàn *he split our mouths wider* nbt. 190.

nímoχtaisætsiskuyinokinàn *therefore he split our mouths wider* nbt. 190.

ketáupæskuyìneuäks (ki it-) *and then he stretched out their mouths* djbt. 17.

táupæskùyinnaukìnnana *he stretched out our mouths* djbt. 17.

ixtsítsistuyenäuasts (ixtsítsistuyiniuaists) *he put them on for whiskers* djbt. 11.

nitúkχsæskoyòpiu *he sat with grease all over his mouth* nbt. 181.

nátsakoiikokitsìminai *it* (4 p.) *was just frozen with spittle on its mouth* nbt. 186.

áitâχtsikitàuyakiòpiau *they would all just have white mouths from it* nbt. 10.

áiàmoyìniauaiks *they pull their mouths crooked* nbt. 60.

itsípsitsauyakàyayiau *then they had froth at the mouth from running* nbt. 146.

-ayi- *running* (not -yayi-, as I assumed gabm. 60), e.g. ikáiaiìn ótàs *his horse was very fast* nbt. 17, áisakayayìu *they* (grammatically a singular) *ran out* nbt. 20, nitaụátaiai *I run in a circle* nbt. 32 (for more places of -at-ai-ayi- *running in a circle* see at- *around*). In some cases -ayi- tends, more or less, to become a suffix. Such are perhaps:

otoχkíkaiaisinai *that he* (4 p.) *barked running* obt. 11.

stǽmistàpæχkyàpasainikàiayiu *he just was crying while running away home* obt. 42.

áinixkiayìau *they sang while they were running* nbt. 32.

ítsipsitsauyakàyayiau *then they had froth at the mouth from running* nbt. 146.

ǽkakoχponiàyiau *they were already out of breath by running* nbt. 146.

-âχk- v. noχk-.

âχkan- v. kanai-.

âχp- *quick motion* v. oχp- *quick motion*.

-åχp- *with* v. ixp-.

åχs- v. oχs-.

-åχt- v. ixt-.

ek- *very* v. ik- *very*.

-ek- *back* v. -kik-.

-ekai- *many* v. -ikai- *many*.

ekai- *already* v. ikai- *already*.

-ekin- *tooth* v. -ikin- *tooth*.

emai- v. imai-.

emak- v. imak-.

emat- v. imat-.

enepit- v. inipit-.

-epu- *summer* v. nepu- *summer*.

et- *then* v. it- *then*.

-et- *one*, etc. v. nit-.

etæm- *then* v. itæm- *then*.

et-ap- *towards* v. it-ap- *towards*.

-et-ap- *only*, *alone*, *real* v. nit-ap-.

etom- v. itom-.

etsåχk- v. itsoχk-.

etsin- *all* v. itsin- *all*.

etsin- *among* v. itsin- *among*.

etsoχk- v. itsoχk-.

-i- v. mi- *hard*.

iik- v. ik- *very*.

ik- (iks-), iik- (iiks-) *very*, *very much*. Cf. kai- *very* and ikai- (akai-) *many*. It will not be necessary to give examples of ik- (iks-), but as Geers 52 cites only one form containing iik- (iiks-), I shall add a few more:

iikítamàpiu *it is very funny* nbt. 172.
iiksíkinaχkò *the earth is very soft* nbt. 172.
íiksìpiò *he was very far* nbt. 182.

iiksíkaksiu *he was very short* nbt. 218.
nitsiíkitokakixpinàni *we then were very careful* (*about our horses*) nbt. 223.

-ik- *many* v. -ikai- *many*.

ik- *already* v. ikai- *already*.

-ik- *back* v. -kik-.

-ikai-, -ikau-, -ik- *many*, cf. akai- *many*, -ik-ap- *often*, and also ik- *very* and kai- *very*.
ómoχtapikaiètapìskoχp *from where there are so many people* (i.e. *where there are not so many people*) nbt. 200.
ixtapíkauopìnai *from where there were so many people* (i.e. *where there were not so many people*) nbt. 200.
nimátaikautsipa *I do not often swim* (cf. Geers 26).

ikai-, ik- *already*, cf. akai- *already*. Here belongs aistsikai- *of not long ago* (literally: *near-former*), e.g. in aistsíkai-Pekánin *the Peigans of not long ago* nbt. 203. As a verbal prefix ikai- is very frequent:
íkaitsapàuaipìiau *there they walked about already* obt. 58.
íkatsiksiststom *she had already put them* (*near her*) nbt. 11.
íkaumatapakìmin *she* (4 p.) *had already started to hammer it* nbt. 11 (cf. Geers 26).
íkaikanaisòoχtom *he put them already in* (*the fire*) nbt. 25.
íkaitsistapu *he was going away already* nbt. 73 (cf. Geers 27).
íkanistsiuaie *he had already told him* nbt. 80.
otsíkaitokekaχpimaie *where he had camped before* nbt. 94.
nitáksikaitotaipùyixpinan *we shall be standing there near already* nbt. 106.
máχksikaiinikoaiauaie *they may be killed by him already* nbt. 147.
otsékanistsokinàki *as he had doctored before* nbt. 150.
otsíkaisaièpioχkok *he* (4 p.) *was already not far away from him* nbt. 161.
íkaitsipstàupiinai *he* (4 p.) *was already sitting inside of it* nbt. 202.
otsékaitsinòaχpiai *where she had seen him before* nbt. 202.
áksikãχkùiniu *he might have died already* nbt. 204.
otsékatotòaχpäks *whence he had taken them before* djbt. 8.
kitsékaitotòaχpyaua *whence you have taken them before* djbt. 8.
otsékatokekaχpia (-χpi'a) *where he had camped before* djbt. 67 (on the next page we find the fuller form otsékaitokekaχpia).
etsikáiskapeua *they* (grammatically a singular) *already crawled* djbt. 69.

With ai- the prefix ikai- combines to aikai- (aik-):

áikaitsauapotoyìu *they* (grammatically a singular) *then would not turn them loose already* nbt. 15.

áikaisaiepiskoàu *they* (grammatically a singular) *were already not driven far* nbt. 15.

áikaistapauakàitapiu *from that moment the people were getting many already* nbt. 16.

áikâχkanaiksistsìi *they would all be ready* nbt. 107.

áikaistapaipyàpsapìnai *he* (4 p.) *kept looking about farther away* nbt. 143 (cf. Geers 27).

ikai- *very* v. kai- *very*.

-ikaitapi- v. -tapi-.

ikak- *low*, not yet met with as a verbal prefix. The independent forms are ikáksiu (an.), ikakíu (in.) *is low*.

ikaki- *wisely* v. mokaki-.

ikaχkapi- (ikaχkapiu-) *breaking* (*a rope, a string*, and such like). Independent forms are frequent: itáikaχkapikàii otsístsists *then the rope of her wood* (*sticks*) *broke* obt. 14, tǽmatsikaχkàpitsiu *then he cut also loose* (*another one*) nbt. 30, áikaχkapitsìuaie *he cut him loose* nbt. 30, okoχkapítaksì *that he cut loose* nbt. 30, manistsíkæχkapitækixpiau *how they cut them loose* nbt. 32. As a verbal prefix:

itsítsuiaikaχkapiotsim *then, being in the water, he broke* (*the string*) obt. 64/65.

itsíkæχkapinotoyìu *he then broke* (*the rope*) nbt. 228.

ikæm- (kæm-) *quick, quickly, fast, eventually, perhaps*, cf. the independent verb ikǽmsiu, ikæmó *is fast*, and ikæm- *straight*. Geers 53. Some more examples of ikæm- *quickly, fast:*

nitáksikæmopaki *I shall move my lodge quickly*.

ikæmǽnistutsit *do it in a hurry*.

ómâχtàikamipstauaiǹkiokoaiau *she* (4 p.) *used to throw them quickly in to them* obt. 36.

itsíkaminakasìnai *then it* (4 p.) *rolled faster* nbt. 156.

itǽkæmskotækaipiìnai *he* (4 p.) *would quickly turn around* nbt. 170 (-ækæm- = -aikæm- = -ai- + -ikæm-).

iksíkæmipiksiau *they ran very fast* nbt. 189.

etsíkamenoyänä (itsíkæminoyinai) *then she* (4 p.) *caught a glimpse of* (*his eyes*) djbt. 22.

kamotótoyiàu *in a hurry they went to take it* nbt. 156.

Of ikæm- *eventually, perhaps* GEERS has given a sufficient number of examples. Here may be mentioned yet:

kæmítaχpatòmis *if she had a side-husband* nbt. 33.

kǽmipàkskyài (i. e. nikǽmipàkskyài) *I ought to hit you on the face* nbt. 172.

kǽmaχtatàumomatapauop *I have a mind to begin with you first* (properly: *let us eventually start with it first*) obt. 39.

ikæm- *straight*, cf. mokæm- *straight* and ikæm- *quick*. As GEERS 54 does not cite any forms that properly belong here, it will be useful to give the following examples:

sistsíu ikǽmotsistapauaniu *the bird is flying straight away.*

niétaχtai ikǽmotsikimskau *the river is flying straight.*

-ikan- *exactly*.

ikæmítsikanyòtoaχkiaie *if somebody catches it* nbt. 242.

omá áikanyòtakiu *the catcher* nbt. 242.

itsekánixkuyìu *she hit it exactly* nbt. 243.

-ik-ap- *often*, cf. ikai- *many* and ak-ap- *often*. With ai- it combines to aikap-. See also GEERS 28, who gives some examples without drawing a sharp line between -ik-ap- and ak-ap-. Therefore I shall repeat here the forms with -ikap-, aikap- cited by him.

mátaksikàpoχtskùnakiòpa *we will not often shoot with it* nbt. 183.

áikapisimianistutsimaie *he does it often secretly.*

áikapisimiitapaumixkau *he is often fishing alone secretly.*

mátaikapapauauaχkauats *he does not often walk about.*

mátaikapautsimatsiks *he does not often swim.*

-ikau- *many* v. -ikai- *many*.

iket- *over* v. ikit- *over*.

iki-, ikiu- *all*, cf. auki- (aukiu-) and see GEERS 55. The „active" verb with prefixed iki- seems always to be put in the singular, cf. ikiómatapò *they all went* obt. 57, ikiwókunaiiu *they were all camping together* nbt. 112. 126 (cited by GEERS). Here is one example more:

ikiwǽmisamìu *they went all up on a hunt* nbt. 66.

-ikim- v. akim-.

ikin- (kin-) *soft, softly, gently, slowly, easy*. In nominal compounds as ikináuksisakùi *soft meat* nbt. 145 (cited by GEERS 54), cf. also iiksíkinaχkò *the earth is very soft* nbt. 172. Though

Geers 54 sq. gives some examples of ikin- as a verbal prefix, I shall add a few more:

ikinépuyit *talk slowly.*

áikinautæmisæ̀miuaie *he gently looked over the hill at him* obt. 63 (aikin- = ai- + -ikin-).

ketsíkinapoana (ki its-) *and then he got up slowly* djbt. 7.

stǽmikinnautuyeuäks *then he took them slowly* djbt. 7.

nitsíkinàsæsæ̀meua *he very slowly looked out at her* djbt. 33.

ikin- *to small pieces.*

aukanáikinioχpatskoàu *then he was all trampled to small pieces* nbt. 142.

-ikin- (-ekin-) *tooth.* The independent word for *tooth* is moχpékini (cf. -oχpekin-).

nitǽstsèkini *I have tooth-ache.*

áitapæχpæ̀ksikinàu *he just clattered his teeth* nbt. 119.

-ikisi- *in the centre* (?).

tǽmikisiksìstsixpaie *then it was hit in the centre* nbt. 80.

ikit- (ikits-) *over, across, aloft, on top.* Geers 54 gives only one example. Cf. also:

ákãχtsikitauapiksimaie moyís *he will throw it over the lodge.*

nimátoχkotsikitãχpaipiskoχtoau omám óχkotok *I could not jump over that rock.*

ákitsikitãχpaipiu notokã'ni *he will jump over my head.*

káikitotoχpaipĩinai (ki ái-) *and she* (4 p.) *just jumped over to it* nbt. 138.

mǽmàpists itsíkitapaumaχkau *he ran about over the old camp-ground* nbt. 165.

istsikítsixtsis *put it there aloft* obt. 33.

stǽmiketsauàtsiu *he then floated aloft* obt. 64.

itsikétaixtsau *then he was put on top* fth. 76.

itsikétsopiu *then he sat on top* fth. 76.

skinétsiman ákitsikètsauapìstau *it will be hung up in a bag* fth. 77.

With the infix -ai- the prefix ikit-, shortened to kit-, combines to kaiit-, (kaiet-), e. g.:

kaiétauàtom *they* (grammatically a singular) *went over them* obt. 57.

káietsopiu *he sits on high* fth. 76.

ikit- (ikits-) *back.*

itsíkitaipuyiu *he then stood back alone* nbt. 127.

itsíkitsistsipistàiks *those that were tied back* (*to the tree*) nbt. 133.

ikiu- v. iki-.

iksik- *cleanly.*

áitsitsiksikȃχpii *they would fall cleanly in it* nbt. 195.

áitatsitsiksikaisapȃχpìaiks *then they would fall cleanly back again to them* nbt. 195.

nítsiksìkaisȃχpìi *they fell cleanly out* nbt. 196.

ikskai- v. k a i - *very.*

iksk*a*n- *early*, cf. k s i s k *a* n -.

*á*kaitaiksistsikskanyòoyis *as they then had already done eating their breakfast* obt. 3.

nisót*a*mitsiksk*a*nyoyi *I then ate breakfast there* nbt. 231.

Here seems to belong áikskinisomòsiu (better: áiksk*a*nisomòsiu) *she went after morning-water* nbt. 124.

ikst- *in a row.*

etoχkánaikstuipùyeua *they were all standing in a row* djbt. 31.

ikyai- (i k y a u -) *finally, after a hard struggle, having had a hard time.* GEERS 55. With a i - the prefix i k y a i - combines to a i k y a i -. To GEERS' examples may be added:

ikyáia(i)sopòkoχpùmatau *finally all of it was bought* (*they finally bought it all*) nbt. 226.

nitsíkyayayinau (better: nitsíkyaiaiinau) *I finally caught him* nbt. 228.

nitsíkyaioχkonoau *I had a hard time to find him* nbt. 241.

ekyáu*a*χkaie (ikyáu*a*χkaiiu) *finally she went home* djbt. 33.

nitáikyayȃχkònoaiau *I have a hard time to find them* nbt. 235.

nitáikyayàutaχkai *I finally get home* nbt. 236.

ixk- (i x k s -), - o χ k - (- o χ k s -) *on, on top of*, e.g. in ixkitópiu *he sits on horseback, he rides.* GEERS 55 sq. Usually the compound form i t - o χ k - is met with, which in the imperative, conjunctive, and subjunctive is changed to i s t - o χ k -. Some examples are given by GEERS 66 sq. Here are a few more:

itoχkítaixtsiu *a*ksín *he is lying on a bed.*

sistsíua itoχkítaieuixkiopiu mistsís *the bird is singing while sitting on a tree.*

itáisoyopi nitsitóχkitstsau istóan *I put the knife on the table.*

itoχkítaiokau nitúmmoi *he is sleeping on a hill.*

itoχkítaipuyiu áinakàsi *he is standing on a waggon.*

nitsítoχkitaupi mistsís *I sit on a log.*

kitsítoχkitàupixp *that you are sitting on* nbt. 182.

itoχkítaipuyìau omí nitúmmoi *they were standing on a hill* nbt. 214.

ixk- (ixks-), -oχk- (-oχks-) *gone, ended,* cf. moχk- and see Geers 56. I shall give some more examples:

kénnimaie ixkixtsíu nitápoχsini *and there ended my running around* nbt. 228.

kénnimaie ixkakáiimiau *that is how many they are* nbt. 235.

kénnimaie ixksksínoyiu *that is all he knows about them* nbt. 43 (cited by Geers 56 in a wrong place).

kánnimaie ixksinā'yeua *that was the last he saw of him* djbt. 47.

kánnimaie . . . ixksinā'yeuāks *that was the last he saw of them* djbt. 54.

kénnimaie nimátoχksksinoau *that is what I also know about him* nbt. 57.

ixkan- v. kanai-.

ixkin- (ixki-), kin-, -oχkin- (-oχki-) *round the neck,* cf. the independent word oχkíni *his necklace* (e.g. otokyápokoaie oχkíni *a rope of raw-hide was around her neck, was her necklace* nbt. 207). It is often met with in verbal forms, though I know only of one case where it may be termed an affix:

mátāχkinīāχsatsìauaiks *they also put them on their necks* nbt. 19.

The other forms containing this element have a derivative character:

itsítsapoχkyàkiuaie *she put it around her neck* nbt. 202/203.

etoχkínneuāks *he put them round her neck* djbt. 22.

mát(o)χt(o)χkìnneua *he also put some round his neck* djbt. 5.

támatsistoχkinatsìuaie *he then wore him round his neck* nbt. 79.

ixkínnatòma *he wore it near his neck* djbt. 13.

otoχkínnatoχpi *that he wore round his neck* obt. 65.

ikiátsis kínnatot *wear the whistle round your neck* fth. 76.

-ixkin- *head, hair, horn* v. -kixkin-.

ixkitopi- *on horseback* (cf. ixk- *on, on top of*).

ixkitópisoò *the warriors went on horseback* nbt. 16.

ixkitsiki- (ixkitsik-), -oχkitsiki- (-oχkitsik-) *seven,* see gabm. 27 sqq. It is a true verbal prefix in nitóχkitsikyànistsi *I did it seven times.*

ixp- (p-), -oχp- *with.* Geers 56 sq. 87 (-oχp- belongs to ixp-). Cf. ixp-ok-, ixp-istap-. Some more examples:

ixpípim *he came in with (the travois)* Arch. 23, 242.

ixpítsaksiu *he went out with (them)* obt. 25.

kixpitsítakotòyinai (better: ki ixpitsítakotòyinai) *and with (that) he (4 p.) then was just about to get to (him)* obt 40.

kixpitómatapòyinai (better: ki ixpitómatapòyinai) *and then he* (4 p.) *started off with* (*it*) nbt. 170 (cited by GEERS, who seems to have misunderstood it).

nítoχpiksistaχkùmiuaie *he shot at the same time with* (*him*) *without taking aim* obt. 30.

tákäχpitsinàpistai *I will dive down with* (*him*) nbt. 88.

mátoχpsauaiàkatotoa *they* (grammatically a singular) *will not fail to come again with* (*it*) (i. e. *with your skinning the fat cow*) obt. 42.

In imperatives we find p- instead of ixp-:

páupit eétan *sit with a saddle* fth. 76.

pákixtsisaists *put them with* (*it*) fth. 77.

ixp-ist-ap-, -oχp-ist-ap- *immediately*, a compound of ixp- and mist-ap-.

sotámoχpistàpsistsoyìnai *then he* (4 p.) *immediately rattled* obt. 45.

sotámoχpistàpapìstutsìmiau *then they immediately fixed them* obt. 60.

stámoχpistapistàpiksìn *then immediately he* (4 p.) *defecated* obt. 64.

sotámaχpistapaχkusksinòau *then he was immediately known* nbt. 202.

ixp-ok- (ixp-oks-, ixp-oki-), p-ok- (p-oks-, p-oki-), -oχp-ok- (-oχp-oks-, -oχp-oki-) *with, immediately after*, a compound of ixp- and -ok- (cf. aup-ok-). GEERS 106 sq. has given a good many examples. Here are a few more:

ixpókisäχpaipìuaie *he followed then jumping* obt. 19.

ixpóksamistàukunàiimiu (thus to be read instead of -miau) *he had them* (*his wives and his parents-in-law*) *camping with him for a long time* obt. 34.

nimátoχpokitapomokatsiks itáuatsimmoixkaupi *he did not go with me to church.*

nitoχpókauauaχkàmau *I am walking with him.*

ákoχpokotsisìmau *we shall smoke with her* obt. 27.

áχkitoχpòksotsikaup *let us slide together* obt. 47.

nitákoχpokisoò *I shall go into the water with* (*him*) obt. 48.

ákoχpokàupop *we shall live together* obt. 61.

nitoχpokáupimau *I was living with her* obt. 61.

áχkstamoχpokaχkaiop *let us go home together* nbt. 93.

itoχpókiòmaχkauaie *she ran after* (*him*) nbt. 115.

itoχpókiauànian *then they flew towards* (*him*) nbt. 124.

In imperatives we find p-ok- instead of ixp-ok-:

pókesaksist *go out after* (*her*) djbt. 58.

ixt- (ixts-), -oχt- (-oχts-) *from, along, during, for, with*, cf. the independent verb ixtó, -oχto *he goes along*, and the related

prefixes m o χ t- and n o χ t-. GEERS 57 sq. 87 sqq. (forms containing -o χ t- are wrongly given by GEERS sub m o χ t-, which in composition retains the initial m-). I know one case of o χ t- (å χ t-) at the beginning of a verbal form, viz. å'χtsitotsimmotàup (thus to be read instead of -tàuop) nbt. 200.

Some more examples of i x t-, -o χ t- *from:*

ixtaníkiuaie *he told us* (*to abstain*) *from* (*it*) obt. 28.

ixtsístapitstsii *they* (*the buffalo-painted lodges*) *started from* (*those lodges*) obt. 60.

ixtaχkáiiu *he went home from* (*there*) obt. 61.

ixtsímauasiuaie *he became a chief by* (*from*) (*it*) obt. 63.

áiikskoχtòiinæminai initái *it looked, very many of them* (4 p.) *were killed* obt. 17.

áiikskoχtòyinatsiàists *it looked, there were very many of them* obt. 32.

stǽmoχktsekixkitoyiuaie *she then cooked from* (*it*) *for him* obt. 39.

stǽmoχtsoo *then he went in* (*to the river*) *from* (*higher up*) obt. 59.

kitákstaukåχtsoixpa *will you not eat of* (*the entrails*) obt. 61.

nå'χtapopitsisòåχsi'a *that I will come out of the water from* (*below*) nbt. 88.

About the forms with initial t s i s t a p- (from i x t s-i s t a p-) see m i s t- a p-.

Examples of i x t-, -o χ t- *along:*

áχkunaχtàpauàuaχkau *let us travel along* obt. 53.

stǽmoχtàmisò *then he started up along* obt. 57.

nímists ixtapípuyiu *they* (4 p., grammatically a singular) *stood about along on the westside* obt. 57.

ixtsapó *she walked along* obt. 62.

Here seem to belong:

nepúsi àkoχtáukau *in summer they will have the medicine-lodge* obt. 55.

nistóakauk kokúyi ixtáiapiua *it is myself that can see through the night* obt. 68.

Examples of i x t-, -o χ t- *for:*

ixtsítæχkitsìuaists *they* (grammatically a singular) *rushed for them* obt. 33.

ixtsítæχkitsìnaists *they* (grammatically a singular) *rushed for them* obt. 34.

náχksistsæmsàuχtapatsimàua *it will be since a long time past that I did not care for them* obt. 14.

nimátoχtsikixpa *I do not care for* (*man's lodges*) obt. 41.

Of i x t-, -o χ t- *with:*

ixtaiamáχkiakiu namáχkimatsis *he sweeps with a broom.*
ixtúitsiu piskáni *the corral was full with (the buffalo)* obt. 32.
ixtsitsíkiu *he whistled with (his whistle)* obt. 56.
ixtáiinim *she held it with (her fingers' ends)* obt. 61.
ixtáutskinaaχkàuaie *he held it as if it were his horn* (literally: *he made a horn with it*) obt. 64.
kάmaχtatàumomatapauop *I have a mind to begin with you first* (properly: *let us eventually start with it first* obt. 39.
kitákoχtaiki *you will whistle with (this my whistle)* obt. 55.

-im- *hair, fur,* cf. imoi- *hairy.* The independent word for *fur* is mokúyis.
nitsáikimìnai *he* (4 p.) *was then short-furred* nbt. 191.
kátaisàikimii ki otaχkúimii *that is why they are short-furred and yellow* nbt. 191.

-im- *west* v. nim-.

imai-, -omai- (-umai-) *still (already),* often shortened to im-, -om- (-um-). Cf. GEERS 37 sq. and gabm. 49. Here are some more examples:
imítaixtsiu *it is there yet* obt. 59.
imάnistainokoχkauàkimaup *we have still to chase* nbt. 5.
imóχtaipaskaii'a *they still have dances with (these things)* nbt. 99.
emánauayàua (imáinoaiàua) *they are still seen* djbt. 37.
emétänauayaua (imítainoaiàua) *they are still seen there* djbt. 38.
kάtamautòatsiksi (kάtomautòatsiksi) *has he come already* djbt. 61.
mátomautòatsiks *he has not yet come* djbt. 61.

imak- (imaks-) *even.* GEERS 58. Cf. also:
imakáχsisi *even if it was good* nbt. 47.
imakoχtsiksókuiniki *even if it touches you* nbt. 55.
imakóχksipotàuotsìnikaiks *even if they were shooting back at him* nbt. 56.
imakáioχtoàiniki *even if you hear* nbt. 131.
imakétsinitsi *even burned stuff* nbt. 173.
emákstatàinik *even if you think regarding him* djbt. 38.

imaχk- v. omaχk-.

imat- (imats-) *nearly,* cf. aumat-. GEERS 58. Some more examples:
ímatsisotoyìu *he nearly shot it* nbt. 162.
imátsinetsiu *he was nearly drowned* nbt. 170.
imatάstskiisìnai *he* (4 p.) *nearly fell on his face* nbt. 172.
imatáiiniuàie *he nearly caught her* nbt. 197.

imatátsistsinimaie úskitsipaχpi *he stabbed him near his heart* (literally: *he stabbed him nearly in the heart*) nbt. 214.

netsématâχtàyâχtâχkâ`χsi *I am almost ill with it* djbt. 64.

Here seems to belong: imatsípiksiau *they had made their escape* (*they had started on their escape*) nbt. 201. If so, it shows the intimate connection between imat- and aumat-. The usual meaning of imat- *nearly* will have developed from *starting, going to.* As I have observed in its proper place, aumat- (omat-) *starting* also takes, once in a while, the meaning *nearly.*

immi- (imi-) *deep*, as an adjective-verb immíu. Not yet found as a true verbal prefix. Here belongs imikó *the snow is deep.*

imoi- *hairy*, cf. -im- *hair, fur*. This element is found in many nominal and verbal forms, e. g. Imoyíski(ua) *Hairy-face* (a woman's name), Imoyísokàsimi(ua) *Hairy-coat* (a man's name), Imoyístæmik(a) *Hairy-bull* (a man's name), Imoyínæm *Looks-hairy* (a man's name), ákaumatapimoyìsiu *he had begun to become hairy* nbt. 119, imoióyiu *he had a hairy mouth* (*a moustache*) obt. 4, áimoyikoænisau *when the calves had hair on them* (*were hairy*) nbt. 13. Here belongs also imoiáni *robe.* I have not come across imoi- as a true verbal prefix.

-ims- *anus.* The independent word for *his anus* is óos.

ixtsitsímsisaŭ *he wiped his anus* nbt. 176.

ixtsitsímsisauayea (-aie'a) *he wiped his anus* djbt. 11.

in- (ini-) *down.* Geers 58 sqq. 128. With ai- this prefix combines to ain- (æn-, ænn-, ɛnn-). Some more examples:

ináipiksistsis *take him down* fth. 76.

ináitsautatsisàpoχtom *then he put them down in on top of* (*it*) obt. 36.

ináitsistsapautoyìuaie (misheard for ináitsistap-?) *he then took her down out* (*of his belt*) nbt. 148.

nitáksinitsokòtatau *I shall spit down on him* obt. 16.

mikskítsinisokotàiixk *nevertheless she spat down on him* obt. 16.

itsíniâχpaipiinai *then he jumped down* obt. 38.

manistsínomàtapuχs *when they* (grammatically a singular) *had started down* nbt. 81.

stæ̀motominoχpatsìu *then she knocked him down first* nbt. 110.

ixtsitsínnâχpaipèiua *then he jumped down from* (*where it was lowest*) djbt. 13.

ixtsitsínnapiksim *he threw it down from* (*the high cliff*) djbt. 13.

káχkitsinäpiksistæ̀moki (káχkitsinai-) *that you may take down the carcase for me* djbt. 40.

otáiksistsinnaipiksissea (-si'a) *when he had done taking down the carcase* djbt. 40.

kyotsítsinäpotokai (ki otsítsinaipotokaie) *and he was let down by him* djbt. 60 (my analysis of this form phn. 36, accepted by GEERS 105, is wrong).

etsetótsinnapiksìmminä *and then he* (4 p.) *dropped* (*threw*) *it down to him* djbt. 60.

ketsitápinyauánènä (ki its-) *and then she came flying down to him* djbt. 61.

áiniòmaχkau *he has run down* nbt. 66.

áinaipiksimaists *he pulled them down* nbt. 174.

itániaχkumatsìuaiks *then he was shooting down at them* obt. 17.

itányomistsìmin *then he* (4 p.) *would bite them down* obt. 42.

itánnipotoyìuaie *then they* (grammatically a singular) *put it down* nbt. 9.

itánistutsiu *then they moved down* nbt. 42.

nitapánnoχpatsìu *she knocked them down in the same order* (*as they were sitting up*) nbt. 110.

To the verb ínisau *he goes down* (see GEERS 59) belongs the adverb inisóχtsi *down*.

in- *long* v. i n i - *long*.

-in- *hand* (?). The independent word for *hand* is motsís.

nitásinàki *I am breaking with my hand* (cf. the parallel verb nitáskàki *I am breaking with my foot*).

inak- (i n a k s -) *little, small*. For the independent forms see gabm. 19. In proper names we find k i n a k - instead of i n a k -, e. g. Kínaksàpòp *Little-plume* (a man's name). Combined with a i - to a i n a k - (a i n a k s -), i n a k - is used for *little by little:*

káikakäχtainàksuyeua (ki ai-) *and he was eating of them little by little* djbt. 67.

mátäχtainàksuyeua *he ate of it also little by little* djbt. 67.

inau- v. i n o -.

ini- (i n -) *long, a long time*, cf. i n o -.

etsínnapistotsìmma *then he made it long* djbt. 49.

kínauksiniòkaχks *why do you sleep* (*so long?*) obt. 45.

Here belongs i n i - k - a t - *long already, since a long time*, a compound of i n i -, - k - (v. á k a i - *already*), and a t - *again, another, also, too:*

áχksistsinikatakanistaistutoyìuatsiksaie *it must be since a long time past that he has treated him in that way* obt. 40.

áinikætsitsitskaisotamìuats *he has always* (properly: *since a long time*) *been staying out in the rain* nbt. 188.

The article in(i)- in GEERS 60 is to be cancelled.

ini- (inni-) *seizing, catching*, a very common verbal stem, cf. e. g. itsínniuaie *she caught her* nbt. 151, itsínniuaie *he caught him* nbt. 155, áiinniuaie *he has a hold of him*. In certain forms it may be considered as a verbal prefix:

itsísiniautoyìua *then she got a hold of her* (*seized and took her*) nbt. 151.

itsísiniàutoyiu *then he reached* (*seized*) *and caught him* nbt. 154.

itsísiniotoyìuaie *then he caught him* (*seized and took him*) nbt. 198.

mátaisiniotoyìuaiksau *they could not catch it* (*seize and take it*) nbt. 156.

In all these cases -ini- is preceded by is- *ahead.*

ini- *down* v. in- *down.*

inik- (iniks-) angry, belonging to the independent verb itsiníksiu *then he got angry* nbt. 170.

itáinikspuχpàipiu *then he was angry jumping up* nbt. 170.

itsiníksistapù *then he went away being angry* nbt. 182.

ixtsitsíniksistapipiksiuaie *then being angry he threw it away* nbt. 183.

otsítainiksistotòk *she then was treated badly* (*angrily*) *by him* nbt. 202.

ini-k-at- v. ini- *long.*

inipit- *freezing, cold*, cf. the independent verb inípitsiu. GEERS 60 sq. etomátapenepìtoχkomeua (itomátapinipìtãχkumiua) *he then started to cry as if he were cold* djbt. 20.

ino- (inau-) *long*. For the independent forms see gabm. 19. Cf. GEERS 60.

ánnoχkotoχtòmaists *he put them in a long row* nbt. 162 (ánno- = ái- + -ino-).

skátamænistopinnauminneäks (-anistæpinauminiaiks) *then their wings were growing long* djbt. 62.

As a verbal prefix, ino- usually refers to a long space of time. In some cases it may be rendered by *already*, in others by *finally* (cf. nanai-, nanau- *finally* with initial n- and Algonquian change). With ai- it combines to aino- (ainau-), of which anno- (see above) is a secondary form.

nimátaktsìnoåχkèmixpa *I shall never marry again* obt. 23.

naχksínauayìsitoki *he might* (*already* or *finally?*) *hit me* obt. 40.

ináuksitaisitàuksiu *he never failed* (*to the end*) nbt. 57.

mátsinauoχkusksinokatsiksaiks *they did not know about her (for a long time?)* nbt. 94.

nitsínauapi'siuàs *I have turned into a wolf now (already?)* nbt. 119.

nitsínâχkâχkokaie *he has already given it to me* nbt. 187.

nitsínoχkokaie *he has already given it to me* nbt. 188.

ínâχkòtaχpiau *what has been already given to them* nbt. 188.

mátsinauataisapoχpìuaiks *they did not fall back in again any more* nbt. 196.

mátsinuaipokakeuatsiks *he did not wake up (already*, or perhaps better: *any more)* djbt. 11.

mátsinoaipuyòatsiks (mátsinoaipuyìuatsiks) *he did not say anything for a long time* djbt. 20.

matsínoâχkonokoàuaiksauaie *he did not find them (a long time)* djbt. 45.

kimátakatsìnoänokixpaa (-ainokixpa'a) *you shall not see me any more* djbt. 58.

matatsínoaipuauatsiksinea (-inai'a) *she never got up again any more* djbt. 59.

matsínoayokàuatsiks *he did not sleep at all* djbt. 62.

kimátakatsìnoanokixpinanaa (-ainokixpinana'a) *you will never see us again any more* djbt. 63.

áinoâχkonoyiu einí *they* (grammatically a singular) *finally found the buffalo* nbt. 15.

nitáinauàikimmàtsistotòk *he has made me poor (for ever)* obt. 24.

nitáinoaikimmatsistotòk *he has made that I am to be pitied (for ever)* nbt. 110.

nitáinoaiàkitapò *I shall go after you (at last)* nbt. 129.

matánauaipuyeuatsiks (matáino-) *he would never talk* djbt. 64.

-inok- *elk*, cf. the independent word ponokáu. With ai- it combines to ainok- (anok-, ennok-).

itánokâ`χkumiu *he then yelled like an elk* nbt. 192.

Itsúiinokâχkumi *Yells-like-an-elk-in-the-water* (a woman's name).

nitsínokauakimmau *I chase an elk (elks)*.

ákitsinokauàkimaup *there we shall chase elk* nbt. 5.

nitsínokakiaki *I trap an elk (elks)*.

Cf. also énnokâχpekinasiuaie *it was with elk-teeth* nbt. 53, a denominative derivate of -inok-âχpekin- (= ponok-âχpekin-) *elk-tooth*.

-inok- *happy* v. minok-.

-inokâmit- *horse*, cf. the independent word ponokâmita (-inokâmita) (properly: *elk-dog*).

nitsínokâmitakiaki *I trap a horse (horses)*.

ip- *in*, cf. -ipim, áipim *he enters*. Geers 61 confounds ip- with -spi- *among*. To ip- *in* seems to belong etsípaipaskàyäks *they were dancing in* (*an elk-head*) djbt. 6, at least if it is not misheard for itsápaipaskàiaiks (it-sap-), of which I am not quite certain. Cf. ip-ist-.

-ip- *standing* v. nip-.

-ipau- *back*.

nitáksipauotoainai *I will take it* (*his robe*) *back* nbt. 188.

mátataipauotomoàuaiks *it is never again taken back from them* nbt. 188.

Belongs here nitáipstsiksipaupauàuaχk *I walk round a little* nbt. 235? Very doubtful.

ip-ist- (ip-ists-), ip-st- (ip-sts-) *in, inside, into*, a compound of ip- *in* and ist- *in*, cf. the adverb ipistóχtsi, pistóχtsi *inside* (also -pstoχtsi, e. g. kanáipstoχts obt. 33). Geers 61 sq. Some more examples:

nitsítsipstaupixpinan moyís *we are sitting in the lodge*.

nitsitsípstapiksistau káksàkin moyís *I threw the axe into the lodge*.

itsípstskapatòt ponokā́mitauyis *pull it into the stable*.

káksàkin itsípstaixtsiu *the axe is inside*.

itsípistaupiu nàpioyis *he sat in the house*.

ixtsípstsinakàsin (thus to be read instead of ixtsípsinakàsin) *it* (4 p.) *rolled in* (*to a door on the eastside*) obt. 27.

ixtoχkánaipstànistùtsixp *inside it was all decorated with* (*otter-skins*, etc.) obt. 33.

ómâχtàikamipstauaiàkiokoaiau *she* (4 p.) *used to throw them quickly in to them* obt. 36.

otáitsipstàipuyisaie *when he was standing inside* obt. 46.

áχkitsitsìpstaupaupa *that we shall stay therein* djbt. 22.

stámitsipstàupeua (stám-) *then he stayed therein* djbt. 22.

etsitsípstsapeuaie *he looked in there* djbt. 23.

ipistsik- (ipistsiks-), ipstsik- (ipstsiks-) *a little*. With ai- it combines to aipistsik- (aipstsik-). Geers 62 sq. Some more examples:

skátamipistsíkkauáutoχkyauanä (read: -kyauaniu) *then he was shaking his head very slowly* djbt. 6.

kitátamepistsikatänau (-àino) *I can but see you a little yet* djbt. 47.

áipstsikixsuyìu *it was a little dry* nbt. 8.

ipot- *near the door*, cf. the adverb ipotóχtsi. Geers 62 (the form misksíppotapòiau does not belong here). Another example:

itsíppotananìnai *it* (4 p.) *flew towards the door* nbt. 65.

ipot- *in the direction of* v. pot-.

-ippi-, -ippo- v. kepi-, kepo-.

ippot- *near the door* v. ipot- *near the door.*

ippot- *in the direction of* v. pot-.

-ipu-, -ipui- *standing* v. nip-.

is- *ahead, in front,* cf. -iso *he goes ahead* and the adverb isóχtsi *ahead, in the future.* Geers 63 sq. Here seems to belong isoχkéman *second wife* obt. 12. 38 (ótsísoχkemaṇ *his youngest wife* obt. 37). Some more examples of is- as a verbal prefix:

itsísanistsiu (thus to be read instead of itsístsanistsìu *then he said ahead to her* obt. 6 (cf. itsísanistsiu *then he said ahead to her* obt. 37, cited by Geers).

otsítsisànik *then he was told ahead by him* obt. 39.

aiísopæmototototàiau *they went on ahead across* (*the river*) *to build a fire* nbt. 23.

áiisapàumaχkau *he would run about ahead* nbt. 25.

itsitótsisàpiksim *then he threw it in front of him* nbt. 89.

Cf. also:

tákipisaχkùmi *I shall shoot a while* obt. 30.

nitákætsisauàni *I shall again say something* obt. 31.

áisoχtskunakàkit *try to shoot at me with it* nbt. 182.

But otsísisæmokùnaiixpi *where they had camped a long time* obt. 62 is probably misheard for otsítsisæmokùnaiixpi.

-is- *four* v. niso-.

isap- *between* (?), cf. sæp- *in.*

ixtsísapiksisàiinai *they* (grammatically a singular) *ran between them* (*the stone-piles*) nbt. 163.

itsítæχtsiuaisapistan(i)aipiksimaie *then he stuck it instead of* (*Belly-fat's arrow*) nbt. 162.

Cf. also ákitsisapìstutsop *we shall move to* (*Writing-stone*) nbt. 6.

-isapo- *Crow Indian*, cf. Isapó(a) *the Crow-Indian tribe.*

áisapoepuyiu *he speaks Crow Indian.*

-isau- (?).

nitsítsisauàket *I then got on the other horse* nbt. 243.

-isito-, -isitsi- v. nisito-.

isk- *backward* v. sk-.

-isk- *instead* v. misk-.

iskunat- *strong*, cf. iskunatápsiu (an.), iskúnatapìu (in.) *is strong*. iskunátaχkumìks *those that shot hard* nbt. 12.

iso-, isui- *through a lodge*.
úkitsisoinoyiuaie *he will see him through the lodge there* (*outside*) nbt. 62.
itáisuiàpiu moyísts *he could see through lodges* nbt. 109.

-iso- *four* v. niso-.

isok- *heavy* v. sok- *heavy*.

-isoχpski- v. misoχpski-.

ist- (ists-) *in*, *in to*; *in the forest*, *into the forest*. GEERS 64 sq. Cf. also:
istsístakàkitau (istsístakàkit) *stick your feet in them* obt. 51.
amáitsoàskuists itsitástsokaiau *they will sleep in thick forests* nbt. 60 (-asts- = -aists- = -ai- + -ists-).

ist-, a prefix to denote the superlative, usually combined with kan- (kan-ai-, kan-au-) to istoχkan- (istoχkanai-, istoχkanau-). See gabm. 19 and GEERS 65.

-ist- *away* v. mist- *away*.

ist- *under the water* v. st- *under the water*.

-ist- *two* v. nist- *two*.

ist- (ists-), used in imperatives, conjunctives, and subjunctives for it- (its-) *then*, etc.

istaχ- *down* (?).
itsístaχkyàuaniu *then he threw his face down* obt. 63.
mátsitsistaχkyàuaniu *then he threw his face down again* obt. 63.

istaχt- v. staχt-.

-istani- *out of sight*. Does this prefix contain ist- (mist-, -ist-) *away*? With ái- it combines to aistani- (astani-).
áistanisòo *he went out of sight* nbt. 178.
otástanepesäks *when they got out of sight* djbt. 54.
Cf. also:
itaχtsíuaitistaniàipiksim *then he stuck it in the place of* (*Belly-fat's arrow*) (*without being seen*) obt. 31.
itsítaχtsiuaisapistan(i)aipiksimaie *then he stuck it instead of* (*Belly-fat's arrow*) (*trying not to be seen that he did so*) nbt. 162.
áuapatsistaniskapatòmiauaists *they would pull them back* (*without being seen*) nbt. 62.

-ist-ap- *away* v. mist-ap-.

ist-ap-, used in imperatives, conjunctives, and subjunctives instead of it-ap- *towards*.

isto- *cold* v. sto- cold.

istok- *drumming, making noise, making noise with the feet*, cf. nitǽstokiaki *I am drumming*, istókimatsis *drum*.

omí mistsísi itsístoksiksìmau *he beat on that stick with another stick* nbt. 181.

ketápæstokèinä (ki itápaistokìimai) *and then she* (4 p.) *knocked at it* djbt. 32.

ketótiståkèuaie (ki itótsistokìuaie) *and then he knocked at it* djbt. 33.

itsístokipìksiu *then they* (grammatically a singular) *fled making noise with their feet* obt. 17. nbt. 142.

itsístokipiksatàiixk *then he was run away from with noise* (*then the people ran away from him making noise with their feet*) nbt. 193.

ketsístokipikssatàua (ki its-) *and then he was run away from with noise* (*and then the people ran away from him making noise with their feet*) djbt. 6.

etoχkǽnistokixpiksènä (itoχkǽnaistokixpiksìmai) *then they* (4 p.) *all ran away making noise with their feet* djbt. 9.

ákotoistòksisksìmaup *let us go and make noise with our feet* obt. 34.

atákotoistòksiskìmaup *let us again go and make noise with our feet* obt. 35 sq.

otsítæstoksiskìmaχp *where he used to make noise with his feet* obt. 39.

-istoki- v. nist- *two*.

istoχk- *lying down*. Some examples are given gabm. 59. In most of them istoχk- is preceded by its-, e.g. itsístoχkàipuyiu *he talks while lying*. The only example given there of the simple form istoχk- is kitsístoχkàuyi *you eat while lying*. Cf. Geers 68. It will be useful to cite a few more forms containing istoχk- or its-istoχk-:

itsitótsistoχkitsìinai *then he* (4 p.) *lay down on the side of it* obt. 29.

aiístoχkitsìu *he was lying down* nbt. 175.

ketsíståχkitseua (ki its-) *and then he lay down* djbt. 10.

kaitsísto(χ)kixtsènä (ki aits-) *and then he was lying down* djbt. 11.

etsístoχkixtsèeäks *then they lay down* djbt. 18.

ketsitótsistoχkixtseuaie (ki its-) *and then he lay down at her side* djbt. 24.

etótsistãχkixtsèuaie *then she was lying down on her back by him* djbt. 39.
itǽstoχkopìau *then they lie down* nbt. 235 (-ǽstoχk- = -ai- + -istoχk-).

ist-oχk-, used in imperatives, conjunctives, and subjunctives for it-oχk- (v. ixk- *on*).

-istots- *very much* (?).
nitsíkastotsoixpinan *we eat a whole lot* nbt. 240 (-astots- = -ai- + -istots- ?).

-ists-ap- *teasing*, cf. istsíu (ǽstsiu) *aches*.
itǽstsàpiuàtsiuaie omí okékin *he teased him by eating that brisket* obt. 39 (-ǽstsap- = -ai- + -istsap-).

-istseksinai-tapi- *Snake Indian*, cf. Pitséksinaitapi(ua) *Snake people, the Snake Indian tribe.*
ǽstseksìnaitapepuyiu *he speaks Snake Indian* (ǽsts- = ai- + -ists-).

istsik- (istsiks-) *wrongly, amiss.*
etsekíppaistsikìnämä (itsikípaistsikìnimai) *then he acted as if he made a slip-cut on it* djbt. 40.
itsístsikskàiinai *then he* (4 p.) *made a mis-cut* obt. 24.
nitáitapistsiksk *I made a real slip-cut* nbt. 152.
itsístsiksikskimàie *then he made a mis-step* nbt. 137.

-istsika- *shoulder*. The independent word for *shoulder* is motsikís.
otsítsipotsistsikǽχpiàie *where her shoulders came together* nbt. 197.
nitáispistsìkàki *I raise my shoulders.*
Cf. also:
stǽmikakoχkoχtoχpustsixkaĩau *they then only greased their shoulders with (some of the oil)* nbt. 173.
kákoχpustsikaĩau *they only greased their shoulders* nbt. 174.

-istsin- *hoof*. The independent word for *hoof* is moχsistsíni (cf. -oχsistsini).
ixpsítoksistsinàpiksop *it was between buffalo-hoofs* nbt. 143.

-istsits-, -istsits-au- *first.*
otsístsitsauapìksistaχsaie *when he threw it first* obt. 47.
nitsístsitsaumatapatãχsinàni *when we first started to go* nbt. 225.
istómaχkatoĩksistsikatòsiua otsístsitsàinakùyis *in the first part of December* (literally: *when December was first seen*) nbt. 238.
In istsistsáutoχpotàsi *when the first snow comes* nbt. 235 istsists- seems to have been misheard for istsits-.

istsoχk-, used in imperatives, conjunctives, and subjunctives for itsoχk-.

istunnat- v. stunnat-:

istuyi- v. sto- *cold.*

isui- v. iso- *through a lodge.*

it- (its-) *then, at a certain moment, there, in a certain place, under certain circumstances.* See gabm. 49 (also 16 sq.) and GEERS 65 sq. I do not believe, this author is right in stating that it- in combination with other prefixes is often only used for the sake of emphasis; on the contrary, I think it always refers to some moment, some place, or some circumstance. Where we find it more than once in the same form, there this repetition may indeed be called emphatical.

Initial it- is changed in the imperative, conjunctive, and subjunctive to ist- (st-). GEERS has given some examples of this interesting phenomenon, but it may be welcome to students of Blackfoot to have a few more of them:

istokínisit *burn it all up* nbt. 57.
stáisapiksikàiit *step in it* nbt. 75.
istápoχkistòt *then lay one pointing to it* nbt. 77.
istoχkoχták *look* (pl.) *for wood* nbt. 101.
istæuít *then say* nbt. 196.
istaníkinan *then tell us* nbt. 105.
istsipópuyis *stand it up there* nbt. 105.
istsínis *if he died* nbt. 53.
stókamotspuχpìis *if it goes straight up in the air* nbt. 242.
stotúisapinàusòkiau *that they were imitated in dressing by them* nbt. 72.
istápuiinàniki when we travel about nbt. 58.
istsiksíka(i)sapæχkumèniki *if you hit it exactly there in the same place* nbt. 105.

-it- *one, alone, only,* etc., v. nit-.

-itaχtai-tapi- *Pend d'Oreille,* cf. Niétaχtaitapi(ua) *the Pend d'Oreille tribe* (*River-people*).

áitaχtaitapepuyiu *he speaks Pend d'Oreille.*

itæm- *then,* cf. autæm-, sotæm- (stæm-), tæm-, and it- *then.* In all the examples I know of, itæm- (itæmi-) is followed by -sok- (-sauk-) *straight, suddenly, aloud:*

etámisaukauatsikàpiksena (itǽmisokauatsikàpiksinai) *then she* (4 p.) *suddenly moved her feet* djbt. 42.

etámisauksipaupenea (itámisauksipaupinai'a) *then he* (4 p.) *suddenly sat up* djbt. 58.

itámsokitsipuistàpiksiau *then they suddenly jumped up* nbt. 148.

itámsokitsikinaipìminai *then suddenly he* (4 p.) *was gently coming in* nbt. 201.

itámsokaisaitamiu *it was then breathing aloud* nbt. 217.

áitamisokitòto *then suddenly he was coming* nbt. 209.

nitsítamsokitopamaipuyi *I then was suddenly standing on the other side* nbt. 218.

itam- *happy*, cf. itámitakiu *he is happy*. GEERS 128 sq. Two more examples:

itámaukoyìu *he was happy having eaten his fill* nbt. 120.

áitamauksoyìau *they ate the raw entrails being happy* nbt. 166.

Cf. also: áisopokitamàpiu *there would be a perfectly happy time* nbt. 8.

it-ap- *towards*, cf. it-apó *goes to*, áit-apò *is going to*. Some examples are given by GEERS 124 sq., though they are mixed up with foreign matter (his article 1° tap- ought to be cancelled). Here belong itápoχpatskòtsiu *they* (grammatically a singular) *then began to rush towards* (*them*) nbt. 79, itsitápsuiâχpàipiuaie *he then jumped into the water towards* (*him*) nbt. 80, itsitápsuyistàii *then he dived into the water towards* (*the other side*) nbt. 88, itsitápsooi *then he* (4 p.) *went into the water towards* (*him*) nbt. 88, matsitápskomaχkàt *run back again to* (*him*) nbt. 187/188. Cf. also:

áitapuχpaipiuaie *he was jumping over to* (*it*) obt. 31.

mátsitsitàpuχpaipiu *he then made another jump to* (*him*) obt. 43.

stámotomitàpuχpaipìu *he then first jumped to* (*her*) obt. 43.

itáikipaitapàumomaχkauaie *then, feigning, he ran very fast towards* (*him*) obt. 46.

nitákitapàpiksistau *I shall throw it over to* (*you*) obt. 47.

itapípiksin *they* (4 p., grammatically a singular) *fled to* (*the mountains*) obt. 49.

itsitápsoòaie *then he went in* (*to the lake*) *towards* (*where his partner was*) obt. 49.

nitákitapsòo *I shall go in* (*to the lake*) *towards* (*that mountain*) obt. 57.

nâχkitápsoot *go in towards it* obt. 59.

kákitapiponinàminai *she* (4 p.) *just disappeared towards* (*a cliff of rocks*) obt. 61.

áitapistutsiu *they* (grammatically a singular) *would move to* (*Maria's River*) nbt. 21.

káχkitapistutspixp *that you move over there* nbt. 120.

ákitapistutsòp *we will move to* (*the corral over there*) nbt. 122.

itsitǽpsaksìn *then she went out towards* (*him*) nbt. 124.

ǽitapòmaχkau *she was running to* (*where her son was*) nbt. 125.

átsitapamainakaseuaiea (-aie'a) *then it again came rolling up* (*the hill*) *towards* (*them*) djbt. 36.

ketoχkǽnatapukskasèaua (ki itoχkǽnaitapukskasìaua) *and then they all ran towards* (*it*) djbt. 48.

etsetápiskuyeuiks *then he drove them towards* (*it*) djbt. 50.

etsitápepoχtòmästs *then she took them towards* (*her*) djbt. 51.

etsetápsäkseuaie (-sæksiuaie) *then he went out to* (*her*) djbt. 59.

otsitapoáuæχkanea (-ni'a) *that she was coming towards* (*him*) djbt. 59 (my interpretation of this form phn. 35 is wrong).

mǽtsitəskitapæmyauaneäks (mátsitaiskitapamyauaniaiks) *then they would fly back up to* (*him*) *again* djbt. 62.

ǽχkitsitapæχkyåχsopa *let us paddle over to* (*it*) djbt. 66.

In the imperative, conjunctive, and subjunctive initial i t - a p - is changed to i s t - a p -, e.g. istǽpspyàpiksitau *throw them towards* (*them*) *among* (*them*) nbt. 164 (cf. itǽpspyàpiksim *she threw them towards* (*them*) *among* (*them*) nbt. 164).

-it-ap- *only, alone, real* v. n i t - a p -.

it-oχk- v. i x k - *on, on top of.*

itom-, - o t o m - *first*, cf. the independent verb. ítomo, -otomo *he goes first, he is on the lead*, and also the related prefixes a u t o m - and m a t o m -. Geers 67 sq. Here are some more examples:

ítomaipinapo *he was the first that went east* nbt. 218.

ítomaipiksiu (*who*) *struck first* nbt. 242.

etómepuyèua *the one that was standing first* (*the leader*) djbt. 13.

étomopomaχpaipiiu (ítomopæmåχpaipiu) *he jumped across first* djbt. 25.

étomainitseuaàie (-iua'àie) (*who*) *kills it first* djbt. 48.

otsétòminåk *he was first caught by him* djbt. 46 (here we have -itom-).

stǽmotominoχpatsìu *then she knocked him down first* nbt. 110.

nitákotòmitsip *I shall enter first* nbt. 117.

nitákotomitàpamisò *I shall go up there first to* (*them*) nbt. 168.

áχkotomikaiiskatsìop *let us first run a race together* nbt. 172.

Does áitomiainimaie nbt. 152 belong here, and is it to be translated *she was seeing them first* (then aitom- = ai- + -itom-), or is it misheard for áitæmiainimaie *then she was seeing them* (aitæm- = ai- + itæm-)?

-itsai- *in sight* (?).

itstsáipiksistsiixk *then she pulled it in sight* nbt. 108. Probably itstsái- = its- + -(i)tsai-.

itsāχk- v. itsoχk-.

-itsikin-, -itsiki- *moccasin*, cf. the independent word matsikín, and also -itsin- *moccasin*.

itomátapitsikiniau *then they began to have moccasins made* nbt. 21.
nánauāχkoàpstsitsikinàiinai *finally she* (4 p.) *took her moccasins off* nbt. 151.
itápaisauàkstsitsikiòp *then we began to put on other moccasins* nbt. 29.
áiksistàkstsitsikiau *they had done putting on their moccasins* nbt. 29.
ápæstotakiuanitsitsikiu *he makes moccasins.*

itsin- *all.* Geers 68. Cf. also:
itsínoχpatskoau *he was* (*all*) *trampled to pieces* obt. 22.
itsínixkai áisàmiu *they were all gone on a hunt* nbt. 8.
itsiniákauòyi *they are* (*all*) *plentiful* nbt. 54.
itsiniánistutoyiuaiks *he did the same thing to all of them* nbt. 115.
itsiniótoinaiks *they* (4 p., grammatically a singular) *took them all away* nbt. 127.
etsínäpoχkstsímäks *they gnawed off all the hair from his head* djbt. 6.
itaiákitsinitoyiàiksaie *they then blew it all in two* nbt. 189.
stǽmetsinàuminituyeeyàuaie *then they blew it all to pieces* djbt. 17.
stámetsinästsitsèua (stǽm-) *then it all melted away* djbt. 52.
With ai- it combines to aiitsin-, aitsin-:
áitsiniotsimiàu *they take them all* obt. 44.
áiitsìnixkàs *when it is all gone* obt. 54.
otáitsiniopàukaie *he* (4 p.) *had paid him all* (*his wives*) nbt. 84.
káχksamotapaitsìnikitsixpuau *you* (pl.) *might wear your claws out for nothing* nbt. 117.
áitsināχpatskoàu *he was* (*all*) *trampled to pieces* (*trampled to nothing*) nbt. 142.
áitsininìpiau *they were all taken down* nbt. 169.
nánauaitsiniakìtsiniuasiaists *finally they were all scarred tongues* nbt. 174.
nánauaitsinitsìuaie *he finally cut it all up* nbt. 190.
otáitsinixkinipokaiks *they bit off all his hair* nbt. 192.

itsin- *among.* Geers 68. Cf. also itsínoχtom *she put it in among them* obt. 38, etsā́nāχtòma (itsínāχtòma) *he put it among them* djbt. 50.

-itsin- *moccasin.* The independent word for *moccasin* is matsikín (cf. -itsikin-, -itsiki-).

áuaitsinimau *he makes moccasins.*

kepúyi atsikí ǽnnaie anístsaitsinomòkit *sew ten pair of moccasins for me* nbt. 22.

annáitsinomòkit *make me moccasins* nbt. 22.

nâχkitápapikænitsinomòkit *make me a pair of scabby moccasins* nbt. 162.

In all these cases we have to do with a denominative verb. The form cited from nbt. 162 is based on a compound stem -apikæn-itsin- *scabby moccasin.*

-itsini- *tongue* v. matsini-.

itsist- *on each side.*

itsístsapomàχk(au) *it would not go straight* (literally: *it would run on each side*) nbt. 227. The prefixes itsist- and -sap-, both meaning *on each side* (cf. sap- *on each side*), are used together to emphasize the idea of deviation from the straight course.

áitsistotanisìinai *they* (4 p., grammatically a singular) *fell down on each side of him* (literally: *they fell down by him on each side*) nbt. 184. Geers' analysis of this form (p. 113) is to be rejected.

its-istoχk- v. istoχk- *lying down.*

its-itsk- *past* v. itsk- *past.*

-itsiu- *gambling-wheel,* cf. the independent word itsíuan:

ákitaumatapitsìuaikaχtsìau *then they would begin to play the wheel-game* nbt. 35.

nitáumatapitsiuàikaχtsìau *only in that way they started the wheel-game* nbt. 35.

Cf. also the denominative form nâ'χkanistatsìuaχkaiau *how they made the gambling-wheel* nbt. 35, in which -atsiu- seems to be = -aitsiu- = -ai- + -itsiu-.

-itsiu- *fine* v. matsiu-.

itsk- *on the prairie,* cf. the verb -itsko *he goes on the prairie* and the adverb itskóχtsi *on the prairie.* Geers 69. Some more examples:

stǽmitsitskoχkìtapitsixp *then it was thrown right on the prairie* obt. 49.

itsítskoχpatskuyi(u) *he kicked into the ground* (*on the prairie*) obt. 63.

áitsksistutsisì *when they had moved on the prairie* nbt. 14.

àitskaátsiuaie *he was made to walk the prairie* nbt. 36.

itsk- (itsks-) *past,* cf. the verb -itsko *he goes past.* Geers 69

gives some examples. Here are a few more showing that itsk- by itself is used with the meaning *past*, a fact which Geers does not seem to have realized to its full extent:

autsítskixpiènikiaki *when I dance by* (*you*) obt. 21.

tsítskixpis *when he danced by* obt. 22.

otáitsksiksisàsaie *when they* (grammatically a singular) *were running by* obt. 35.

otsítsksoχpaipiisaiks *when they jumped out by* (*him*) obt. 43.

otáutsitskaumaχkàmokaie *he* (4 p.) *had run past them* nbt. 67.

manistsítsksinitoχsauai *when they cut through* (*past*) *the hide* nbt. 145.

tótsitskomaχkàt *run farther on in that direction* nbt. 147.

áuautsitsksìpioòa (-pioò'a) *he went still farther* djbt. 8.

itsítsksiìku *it is a still harder thing* nbt. 63.

For the use of its-itsk- (ots-itsk-, uts-itsk-) in the comparative (of which the above cited form itsítsksiìku is an example) cf. gabm. 19.

itsoχk- *before, in front of*. Geers 68. Here are some more examples:

támitsoχkoχpìinai *then it fell down before* (*the door of the lodge*) nbt. 156.

itsitsóχkakòtotau *he then built a big fire before* (*the opening of the hole*) nbt. 195.

nitsítsâχkàpui *I was standing before* (*the door*) nbt. 238.

etsâ´χkapuyeàua *they stood before* (*the opening of the hole*) djbt. 28.

In the imperative, conjunctive, and subjunctive initial itsoχk- is changed to istsoχk-, e.g.:

istsâ´χkstautos *stick them in front* (*of the door*) nbt. 106.

istsóχkopìt *sit before* (*the door*) obt. 28.

-k- *already* v. akai- *already*.

-k *foot* v. -ka.

-k- *very* v. kai-.

-ka (-k, -kau) *foot* (*leg*). The independent word for *foot* and *leg* is moχkátsis. Though -ka in most cases is to be considered as a suffix, it seems also to be used as a prefix, cf. káuaskimàiau *they drove their horses on foot* nbt. 31. The suffix -ka occurs in nominal compounds as Síksika(ua) *the Blackfoot tribe*, Méksika(ua) *Red-feet* (a man's name), as well as in verbal compounds. Examples of this latter use are very frequent:

nitsistsístsek *I have foot-ache*.

nitástsek *I have a lame foot.*
nitsínok *I have long feet.*
nitsaχksík *I have short feet*, sáχksikàu *he has short feet.*
nitsíkaχpekaχk *I have a swollen foot.*
nitsipáksaikaki *I have bare feet.*
nitáskàki *I am breaking with my foot* (cf. the parallel verb nitásinàki *I am breaking with my hand*).
nitápaikàpiks *I move my foot.*
námapikauaniàiks *they just shook their legs* nbt. 111.
kakóχkototaminikaupit *just hang your feet over the bank* nbt. 151.

Here belongs a group of reflexive verbal forms, in which -k- combines with the reflexive suffix to -koχs(i)-, or -kåχs(i)-:
nitákauànauàksikåχs *I shall have one leg up* obt. 21.
tákauanaukitòmikåχs *I will throw out my leg in front* nbt. 141.
áiåχkanaukitomikåχsìau *they all threw their leg out in front* nbt. 141.
kimátsitanauketomikåχsenä (ki mats-) *and then he* (4 p.) *held again one of his legs up* djbt. 57.
mátsitokanauanauketomikåχseia (-ii'a) *they all too had one leg up* djbt. 57.
otsétomikåχsea (-i'a) *that he lifted up a leg* djbt. 55.
I'nistaikoχsi(ua) *Holds-leg-up* (a buffalo-calf's name) (cf. djbt. 54-57).

In some verbs the idea *foot* seems to be represented by the compound suffix -kau-atsi:
nitstsímmatsekauatsi *I have wet feet.*
nitásekauatsi *I am foot-washing.*

To these does not belong etámisaukauatsikàpiksena (itámisokau-atsikàpiksinai) *then she* (4 p.) *suddenly moved her feet* djbt. 42, where -sauk- expresses the idea *suddenly*, so that its *k* can not belong to the next-following sound-complex -auatsi-. I think the idea *foot* is expressed by the -k- preceding -àpiksena (-àpiksinai).

kai- (-k-) *very, very much*, doubtless originally ikai-, as appears from the assibilation in the combinations itskai-, otskai-, and ikskai-. Cf. ik- *very* and ikai- (akai-) *many.*
káiikitsoàpisiu *she is very fine* obt. 18.
káiksimmatsinoaii *I am very glad to see them* (literally: *they are very gladly seen*, or: *they are seen very welcome*) nbt. 107 (cf. kaiksímmatsinoaii nbt. 133).
káistotsinàm *he looks very like* (*that one I know*) nbt. 179.
ítskaipuinåχkumìnai *he* (4 p.) *then was neighing very hard* (literally: *he was suffering very much with neighing*) nbt. 207.

ótskaistuyìs *because it was very cold* nbt. 23 (cf. kotskístuyìsi = ki otskáistuyìsi *and when it was extremely cold* nbt. 12).

otskáikimèssea (-ìsi'a) *that he* (4 p.) *had treated him very well* djbt. 63.

aχkskáunotsìau *they must be awfully hungry* nbt. 156.

A very common combination is iks-kai- (from iks-ikai-):

íkskaikimmatàpsiixk *who was very poor* nbt. 204.

íkskàumaitau *there is awfully much rain* nbt. 222 (cf. ikúmaitau *it rained hard* nbt. 231 and Geers 36).

áiikskakàuoiaists *there were lots of them* nbt. 200.

áiikskaisokàpiu *it is exceedingly good.*

Belongs kaiiksípixtsiau nbt. 130 here, and is it to be translated *they went very, very far off?* Then kai-iks- would be the same as iks-kai-. Or does it contain kai- = ækai- *already*, and ought it to be rendered by *they went already very far off* (Geers 27)?

Examples of kai-tsiu- *very fine* are given sub matsiu-.

-kai- *already* v. ækai- *already.*

kaiet- v. ikit- *over, across, aloft.*

kaiiksk- v. ksik-sk- *on one side.*

kaiist- v. ksist- *at random.*

kak- *just, only.* Geers 69 sq. I am in doubt how the forms containing kauk- (káukoχtòkiaiks *they had only their ears left* nbt. 18, áikaukoχtæskunàkiuaie *he just shot with it* nbt. 183) are to be considered. A few more examples of kak- may be welcome:

sotǽmikakotsit *now take only them* obt. 41.

áχksikakòtoaii *let us take only them* obt. 44.

nitáukàkotoaii *I was just about to take them* obt. 43.

áikaksinisàu *he only got off* (*his horse*) nbt. 33.

-kak- *leg.* The independent word for *leg* and *foot* is moχkǽtsis.

Kipitáisuiekàksin *Old-woman-stretched-a-leg* (a man's name).

nitáisaipikaki *I stretch my leg.*

nitáuaksikàki *I bend my leg.*

nitáketumekaki *I shall lift up one of my legs* djbt. 55.

etsétomikàkeua *he then lifted up a leg* djbt. 55.

kako-n-, an adhortative prefix, cf. the independent interjection kakó *go on.* As to -n- in kako-n-, I think that we have to do with a shortened form of an-.

kakònomatapúkskàsit *go on and run* obt. 34/35.

kæm- quick, etc., v. ikæm- *quick*, etc.

kan-, kan-ai-, kan-au- *all*, a very common prefix. GEERS 70 sq. I shall only give some more examples of ixkan-, -ãχkan-, ãχkan-:

ixkanáutapàuakiau *they all came home from corralling* nbt. 162.
ixkanáinoau *he was seen by all* nbt. 162.
áitãχkanaipìmiau *then they all entered there* nbt. 45.
itsítoχkænaipim *then they all entered* nbt. 118.
itãχkǽnaitapò *then they all went to it* nbt. 118.
itãχkǽnauistapomàχkau *then they all ran away* nbt. 118.
tǽmatoχkænnitàutò *then they all came there* nbt. 119.

In tǽmoχtoχkonoàutànistùtsit *now put it all over (your body)* nbt. 140 -oxkono- seems to be = -ãχkæn-au-.

Sometimes we find ãχkan- at the beginning, a fact GEERS does not seem to be aware of:

ã´χkanautoyìau *they took them all* nbt. 10.
ã´χkanaikokìmistotòχsiu *they all wore old lodges for clothing* nbt. 37.
ãχkanáiamotòiau *they all came home without having anything* nbt. 162.

It will be observed that the „active" verb with prefixed kan- is often, though by no means always, put in the singular.

-k-anist- (-k-anists-) *still*, a compound of -k- (ækai-) *already* and -anist- (manist-, anist-) *according to*. The proper meaning of -k-anist- must be *according to as already*, *according to as before* (= *still*). Some examples are given by GEERS 27 sq. 80, whose analysis of o-k-anist- is wrong (o- is, of course, the well-known prefixed pronoun). Cf. also:

kǽnistàpiàutomò *he was still far ahead of the others* nbt. 81.
kænistsíppiotòmipuyìu *she was still standing far ahead* nbt. 82.
okánistauauaχkàχpi *while he was walking still* nbt. 136.
okánistaiokaχpiau *while they are still sleeping* nbt. 194.

kannai-, kannau- v. kan- (kan-ai-, kan-au-).

-kap- v. akap-.

kat- *therefore, that is why*. GEERS 72. Cf. also:
kátaistùnnoyiuaiks *that is why they were afraid of them* nbt. 68.
kátainixkiaua *that is why they sing* nbt. 92.
kátainokìnakimiaiks *that is why they are long-legged* nbt. 176.
kátautstsitsìmii *that is why they are yellow* nbt. 176.
kátainiopa *that is why we die* djbt. 29.
nikátauanixpinan *that is why we say* nbt. 66.

kαt-, kαt-ai-, kαt-au-, a negative and interrogative prefix. See gabm. 41 sq. 48 and GEERS 71 sq.

-kat- (-kats-) *liver*, in otópixkatsoàuaists *their brains and livers* nbt. 4, áiksistapaupixkatòmiauaists *they had done the oiling* (*of the skins*) *with the brains and the liver* nbt. 4, itáupixkatsìuaiks *then they oiled them with the brains and the liver* nbt. 8. I did not come across -kat- as a true verbal affix. The independent word for *liver* is kinakín (cf. -kinakin-).

-kαtsi *foot*, cf. the independent word moχkάtsis *foot*, *leg*, and -oχkαtsi. I never met -kαts(i) as a verbal affix. A nominal compound containing this element is méksikαtsì(ua) *duck* (*pink-colored feet*).

-kau- v. αkai- *already*.

-kauatsi v. -ka.

kauk- v. kak- *just*.

-kek- v. -kik-.

kepi- (-ippi-), kepo- (-ippo-), kep- (-ipp-) *ten*, see gabm. 27 sqq. It is a true verbal prefix in nitsíppànistsi *I did it ten times*.

-ki- (-ky-), a compositional substitute of motokâni *head* and mostoksís *face*.

Examples of -ki- *head*:

nítsipaiksìkyoχkiakìnai *he* (4 p.) *stuck his head high up* obt. 45.

átsikikinautαmiòχkiàkiu *he again very gently looked* (*threw his head up?*) *over the hill* (*at him*) obt. 63.

pinipúχkiàkik *do not hold your heads up* (pl.) nbt. 39.

áispuχkiakìinai *he* (4 p.) *was raising his head* nbt. 133.

áispuχkiakìn *she* (4 p.) *was raising her head* nbt. 133.

otsipóχkyàks *when he held up his head* nbt. 193.

itâ´χkanaipâ`χkyakiau *then all put their heads up* nbt. 244.

itápâχkiakìau *then they put their heads up* nbt. 245.

manistáksàuχkyàks *when he tried to pull his head out* nbt. 192.

etsítsapoχkyákeauaiea (read: etsítsapoχkyàkeuaiea = itsítsapoχkyàkiuaie'a) *he put his head into it* djbt. 6.

máukαtsitsαpoχkyàkeua *why he put his head into it* djbt. 6.

etsípoχkyakeua *he wore it still on his head* djbt. 6.

itáutâχsokiakìau *then they bow their heads down* nbt. 244.

mátsitâχkanàutoχsauχkyakiâu *then all bow their heads down again* nbt. 245.

mátsikakanistapoχkyakanapiua *one never turned his head away from (the soup)* nbt. 7.

amyấχkyàitsis *when they have their heads up* nbt. 111.

itsénnaukimiuàie *then she put his head down* nbt. 125.

otsítsikinanâχkimokàie *then she (4 p.) gently laid his head down* nbt. 197.

kænáixtsapoχkìsik *lie all of you with the head to the centre of the lodge* nbt. 128 (I am not quite certain about the analysis of this form).

namóχkoχtsipàpauχkyâχs *just from where they lie they must shake their heads* (that means: *just from where you lie you must shake your heads*) obt. 46.

istsitsáiikauatâχkyầχsiu *at first he shook his head hard* nbt. 192.

namó(χ)koχtsipstauauatoχkyàuanit *just put your head in from (there) and shake it* nbt. 192.

kakúχkoχtsipstáuauatoχkyáuanit *just put your head in from (there) and shake it* djbt. 6.

skátamipistsíkkauauatoχkyauanä (read: -kyauaniu) *then he was shaking his head very slowly* djbt. 6.

tǽmanistsipitotsauχkyapiksiuaie *then he suddenly threw up his head out of the water right in front* nbt. 79.

ǽnnixpitotsâχkyàpiksiuaie (ǽnni ixpitotsâχkyápiksiuaie) *there he threw his head up out of the water with (him)* nbt. 81.

itsipúχkiàpiksiu *then he threw his head up* nbt. 133.

aukiápiksiu (*a horse*) *gallops* (properly: *is head-throwing*).

nǽχksikakàiksyaχsea (doubtless misheard for nǽχksikakàikyaχsea = náχksikakàikyaχsi'a) *that I might club his head* djbt. 37.

I am not quite certain about the analysis of the stem auaχkisi- *shaking one's head* (i. e. *dancing*), e.g. áiakauaχkìsiau (thus to be read instead of -auâχkìsiau) *they will shake their heads* nbt. 19, áumatapauaχkìsin ótakèsin *the women began to shake their heads* nbt. 20, ǽkai-Pekàniua áuauaχkisixk *the ancient Peigans were shaking their heads* nbt. 85.

Cf. also proper names as Káiâχkyòpi(ua) *Her-head-towards-dried-meat* (a woman's name), Istχkyấχtso(a) *Holds-his-head-down-Joe* (a man's nickname).

Examples of -ki- *face*:

itsístæχkyàuaniu *then he threw his face down* obt. 63.

mátsitsistæχkyàuaniu *then he threw his face down again* obt. 63.

itapítoχkyaisìnai *he (4 p.) laid his face on (it)* nbt. 202.

etséstaputǽkoχkyakènä *then she (4 p.) turned her face away from (him)* djbt. 59.

-kik- (-kek-) *back*. The independent word for *back* is mokakíni (v. -okakini-). It is often found in nominal compounds as siksíkekaie (siksíkekaiiu) *black-striped-back horse*, Síksikekaiàke *Black-striped-back-woman* (a proper name), aisā́kuyisikekaie (aisā́kuyisikekaiiu) *bay-striped-back horse* obt. 1. It is also used as a verbal prefix:

itákikàixtsiu *then she lay down on her back* obt. 24.

itákikaixtsìu *then he lay on his back* obt. 65.

ákstæmitakikàixtsìu *then he will lie on his back* nbt. 59.

tǽmakikàixtsiu *then she lay down on her back* nbt. 152.

itótakikaixtsìuaie *he lay on his back right there* nbt. 186.

itáikstsikìkasiu *he scratched his back* (*on that tree*) obt. 16.

ǽskχsotapauauakèkauaniuaie *he was always rolling about on his back* nbt. 186.

Sometimes we find -ik- (-ek-) instead of -kik- (-kek-), e.g. Itséka *Sore-back* (a woman's name), ápèkaii(ua) *skunk* (properly: *white-striped-back*). As a verbal prefix this element seems to be contained in ixtáisatsìkataiau *with* (*the knives*) *they cut the backs* (*of the bulls*) *open* nbt. 1.

kixkixt- *in different places, now and then*. Geers 72. Here belongs also:

nitáikixkixtaxtoipakixkiniautspinan *we are, each of us in his turn, hit over the head with a stick once in a while* nbt. 240.

-kixkin-, -ixkin-, -kin-, compositional substitutes of motokâni *head*, *hair*, and otskínau (*its*) *horn*. They are very frequent in nominal and verbal compounds.

Examples of -kixkin-, -ixkin-, -kin- *head:*

ksikixkíni(ua) *white-headed eagle* (cf. djbt. 60 sq.).

okókixkinixpiai *her bump-head* nbt. 110.

imakápaisatsikixkìniokiniki *even if you cut gashes in my head* nbt. 138.

káχkitapaiàkopokixkìniauaie *you must prepare to break his head* nbt. 192/193.

áupokixkiniixkiauàie *they broke his head* nbt. 193.

nikákaikstsikixkìni *I only scratched my head* nbt. 220.

nitáikixkixtaχtoipakixkiniautspinan *we are, each of us in his turn, hit over the head with a stick once in a while* nbt. 240.

nitsipǽksaixkini *I have a bare head.*

kaχpskíniau *he was hit on the head and swollen* (cf. káχpskau *he has a swelling*).

saiátsekekìniau *he was hit on the head and cut at the same time.*

I am in doubt about the ending of some men's names registered by Dr. de Josselin de Jong: Enókixkini *Destroyed-head*, Nínasaukixkìnä

Chief-prairie-head, Saăstsikixkină *Flat-side-head*, Páksikixkina *Smash-head*. Do they properly end in -ini? Do they have absolute forms in -ina, or in -iniua?

Examples of -kixkin-, -ixkin-, -kin- *hair*:

apúyixkiniu *he has brown hair.*

iksíkixkiniu *he has grey hair.*

istsíkixkiniu *he is bald.*

nitásixkiniists(i) *I am hair-washing.*

nitáiàmixkinitaki *I am hair-cutting*, nitáiàmixkinisi *I am cutting my hair*, nitáiàmixkinitau *I am cutting his hair.*

aitsimixkíniakiu *her hair is unraveled* nbt. 102 (also: otokă'ni áitsimixkìniakiu *her hair was unraveled* nbt. 101).

otsítomatapipoχksistskìnipokaiks *then they began to bite off his hair*, otáitsinixkinipokaiks *they bit off all his hair* nbt. 192 (cf. kyotsítamatapepoχksistsksínäpokäks *and then they began to gnaw off his hair* djbt. 6, and also etsínäpoχkstsímäks *they gnawed off all the hair from his head* djbt. 6).

For *horn* we find -kixkin- (-ixkin-) used in ímaχkixkina, ómaχkixkina *mountain-sheep* (properly: *big-horns*), nowadays also used for *sheep*, and in A'χtsamoàkixkini(ua) *Little-crooked-horn* (a man's name) nbt. 71. But ápotskina *cow* (properly: *white-horns*) and the men's names Ekutsótskina *Red-horn*, Nisoótskina *Four-horns* contain the word otskínau.

kim- v. akim-.

kimi- *water*, *liquid*, a compositional substitute of ăχké *water* (true compounds of ăχké are nápiăχkè *white-man's-water = whisky*, motaiă'χke *water-all-over = sea*). Until now I have not met with -kimi as a verbal affix. Some examples of its use may, however, be welcome:

ómaχksikimi *lake* (literally: *great-water*).

áisiksikimi *coffee* (literally: *black-water*), áisiksikimisimàu *he makes coffee.*

áisuiòpoksikimi *tea* (literally: *leaves-water*), áisuiòpoksikimisimaù *he makes tea.*

stókimiu *is cold* (used of liquids, cf. stuyíu *it is cold.* Here belongs maníststokimixp *because the water was cold* nbt. 23.

kó'sa inákskimiu (*here*) *is a small cup for liquids* fth. 76.

A variant of -kimi is -komi in ksistokómi *warm water* (cf. ksistuyíu *it is warm*):

ákaiksistokomisimàu *they* (grammatically a singular) *had already warm water* nbt. 8.

niét*a*χtaists aiksistókomisau *when the rivers are warm* nbt. 73.

kimmat- (kimmats-), kimat- (kimats-) *to be pitied, poor.* It is sometimes used as an independent adjective, e.g. omá kímmat isoχkéman itotóχkotau *there was a poor second wife that went after wood* obt. 12. Very usual is the adjective-verb kimmatápsiu *he is to be pitied, he is poor.* Examples of kimmat- as a true verbal prefix:

nitáinauàikimmatsistotòk *he has made me poor* (*for ever*) obt. 24 (cf. nitáinoaikimmatsistotòk nbt. 110).

kitáiiksikìmmatsistutoau *you have done very poorly to them* (grammatically a singular) nbt. 57.

In nitáikimatskiòpiau *they are sitting with pitiful faces* nbt. 199 it is prefixed to -ski- *face.*

-kin-, used in compounds instead of oχkín *bone* and moχkátsis *foot, leg.*

Examples of -kin- *bone:*

sipi*á*nnikinàk *during the night you must make grease of the bones* nbt. 200.

itomátapinikinàiaiks *then they started to make grease of the bones* nbt. 200.

Also in nominal compounds as sámikin *collar-bone*, mokakékin (makakékin nbt. 40) *back-bone*, kikápitsikinànoaists *your old boiled bones* obt. 38. Cf. also ipáikinaixp *bruised bone*, which seems to be a verbal form.

Examples of -kin- *foot, leg:*

ápstsitsikiniu *he is bare-footed.*

nitsítamikinaiàists *my legs floated away* nbt. 219.

-kin- *head, hair* v. -kixkin-.

kin- *soft*, etc., v. ikin-.

kinak- v. inak-.

-kinaki, a compositional substitute of oχkín *bone* and moχk*á*tsis *leg.*

Examples of -kinaki *bone:*

*á*kauksikìnakim *she has already turned into bones* nbt. 155.

*á*kauksikìnakìminai *she* (4 p.) *had already turned into bones* obt. 25 (cf. *á*kauksikìnakìmminä djbt. 59).

aitoksíkinakisàiks *just their bones were left* nbt. 63.

Examples of -kinaki *leg:*

nitsínokinaki *I have long legs.*

kátainokìnakimiaiks *that is why they are long-legged* nbt. 176.

nitsáχksikinaki *I have short legs*, sáχksikinakim *he has short legs.*

nitsipáksaikinàki *I have bare legs.*

nánaikinakìm *has a man's legs* nbt. 124. sq.

Cf. also nitsistsékinaki *I have a hurting leg-bone.* The independent word for *leg-bone* is inán(i), pl. ináists. As equivalent to nitsistsékinaki the Indians gave me the expression istsíu ináistsi.

-kinakin- *liver.* The independent word is also kinakín.

áitsitsipokåχkinakiniau *they had sweet livers* nbt. 6.

-kinists, a compositional substitute of moχtsìminan *arm* and motsís *hand* (also used for *arm*). Cf. moχkínistsis *elbow.*

Examples of -kinists *arm*:

nitsínokinists *I have long arms.*

nitsaχksikínists *I have short arms.*

nitáuaksikinistsàki *I bend my arm.*

nitáisausikinistsàki *I stretch my arm.*

nitsítakinistskatau (thus to be read instead of nitsítakinixkatau?) *I took him in my arms* fth. 76.

Examples of -kinists *hand:*

nitáumokinistsàki *I close the hand.*

imákoχpomokìnistsàkis *even if he holds it (the rope) in his hands* nbt. 29.

itsitsíkinistsàkiop *let us put our hands above it* fth. 75.

nitsístsekinists *I have hand-ache.*

kip- *quickly, soon, just for a moment; falsely, feigning.* Geers 72 sq. In káχkipaχtoχpuau *I might shoot you* (pl.) *by accident* nbt. 111 the idea *by accident* is expressed by -paχt-, so that there is no reason at all to assume *by accident* as one of the meanings of kip-. Instead of kimátaikipaṇixpa, a form cited by Geers from nbt. 221, is to be read in both places nimátaikipanixpa *I do not say falsely* (that means: *in fun*). As to kixpitsítakotòyinai *and with (that) he* (4 p.) *then was just about to get to (him)* obt. 40, it does most certainly not contain kip-, but, as Geers suspects already, we have to see in kixp- a contraction of ki *and*, and ixp- *with.*

Some more examples of kip- *quickly*, etc.:

kipipótak *quickly make a fire* (pl.) nbt. 26.

tákipiòk *I will just sleep a little* nbt. 175.

náχksikipinòaχs *that I may see him soon* nbt. 202.

Some more examples of kip- *falsely, feigning:*

itsitótsikipaipyå̀χpiuaie *he feigned to fall by (it)* obt. 36.

itáikipaitapàumomaχkauaie *then, feigning (to be sucked in), he ran very fast towards (him)* obt. 46.

etsekípayinixkasèäks *they then were feigning as if they were dead* djbt. 18.

etsekíppaistsikìnämä (itsikípaistsikìnimai) *then he acted as if he made a slip-cut on it* djbt. 40.

-kits- *finger, toe, claw,* cf. the independent word mokítsis, and -okitsi.

nitáisaitsekitsàki *I spread my fingers out.*

matakákekitsâχsìau *they had also their (little) fingers cut* nbt. 21.

káχksamotapaitsìnikitsixpuau *you* (pl.) *might wear your claws out for nothing* nbt. 117.

-ko, -koni- *snow*. The independent word for *snow* is kóni (kóniskuyi). Cf. GEERS 15.

imikóaie *the snow was deep* nbt. 23.

iiksímiko *the snow was very deep* nbt. 120.

otsítomämmikoχpia (otsítomaimikoχpi'a) *where the snow was very deep* djbt. 51 (cf. otsítomìmmekâχpia djbt. 52).

áisuistsikoniâ`χsiu *he was knocking the snow off himself* nbt. 120.

-komi v. -kimi.

-koni- v. -ko.

-kot- *being able.* See gabm. 48 sq. and GEERS 73.

-koyi- *calf, colt, pup,* cf. oχkói *his son* (also in derivate verbs and verbal compounds, e.g. áuχkoyìmiuaie *he called him his son* nbt. 33, netoχkóχkuyiskana *I found him to be my boy* djbt. 47). Examples of -koyi-:

ixtáiipstsikoyìau *therefrom they held their colts hard inside (their bodies)* nbt. 223.

nítsitsiksikaukùyisiu *he had turned into a white calf and lay on top* nbt. 185.

ækâχkanáisaikuyìu *all had calves already* nbt. 135.

imæχksíkuyìnai *she* (4 p.) *was big with calves* nbt. 172.

itáumatapsaikuyìau *then they began to have calves* nbt. 224.

sáiaikuyìu *she had pups* nbt. 199.

mánisaikoyìn *she* (4 p.) *just had a litter of pups* nbt. 104.

-ksaχku- v. ksiu- *earth.*

ksau- v. ksiu- *earth.*

ksi-, ksiu- (kso-) *foot* (*on foot*), cf. nitsiksoó *I went on foot* nbt. 214. The independent word for *foot* is moχkátsis. The element ksi- is found in the nominal compound ksiítapi(ua), or ksiitápi(ua), *a person on foot* (cf. nbt. 66 sq.). It is also used as a verbal prefix:

áistæmiksiuauàuaχkau *then he would just travel on foot* nbt. 208.
áiksoatâχkoχtaiau *they would go on foot for wood* nbt. 10.

It is doubtful whether ákotoistòksiskìmaup *let us go and make noise with our feet* obt. 34, atákotoistòksiskìmaup *let us again go and make noise with our feet* obt. 35 sq., otsítæstoksiskìmaχp *where he used to make noise with his feet* obt. 39 contain -ksi- *foot* (-istoksi- = -istok- + -ksi-?).

-ksi- *tree, stick*, a compositional substitute for mistsís. In the animate gender -ksim is used, whereas -ksiu refers to inanimate trees and to sticks. So ómaχksiksim *is big*, inaksíksim *is small*, spiksím *is high*, inoksím *is long*, saχksiksím *is short* are only used of animate trees, their inanimate correlatives being ómaχksiksiu, inaksíksiu, spiksíu, inoksíu, sáχksiksiu. See gabm. 19. Cf. also:

omík òmæχksiksímiminai *there was a big piece of (living) wood* obt. 29.
omím ómæχksiksìmin *over there was a big tree* nbt. 196.
omíma mistsísimi istsápikaniksìminai *there was a tree, it was a very dry tree* nbt. 195.
amó mistsísa íkaistapaisìsksiu *this tree was growing higher* nbt. 158.
mistsísi inoksíuaie *a long stick* nbt. 180.
ánni aníkoχksiksìau (thus to be read instead of: iníkoχksiksìau) *they were sticks of that size* nbt. 77.

Not quite clear is: omí mistsísi itsístoksiksìmau *he beat on that stick with another stick* nbt. 181 (-istoksi- = -istok- + -ksi- *stick?*).

ksik- *past*. Geers 73 sq. Cf. ksik-sk- *away* and ksik-sk- *on one side*. Here belong:

áuksiksisò *he had just gone out of sight* nbt. 196.
itsáiksikâχpaipìinai *then she jumped out by (him)* nbt. 138 (itsáiksikoχpàipìinai obt. 19).
àkoχtaksiksaumaχkàiinai *it would run out by (him)* nbt. 166.

ksik- (ksiks-) *white*, as an adjective-verb ksíksinæm (an.), ksíksinatsiu (in.). I have not found it yet as a verbal prefix.

ksik-sk- *away*. Cf. ksik- *past* and ksik-sk- *on one side*. Geers 74. I have only met with forms of a transitive independent verb:

sótæmiksiksk̀àakaie *she* (4 p.) *then walked away from him* nbt. 168.
otáistamiksiksk̀àakaiks *they* (4 p.) *then would just walk away from him* nbt. 169.

ksik-sk- (with infixed -ai- kaiiksk-) *on one side*, cf. the adverb ksíkskoχtsi. Geers 74. Here belongs:

itsiksíkskomaχkau *then he ran to the side (where those were that sat at the end)* nbt. 39.

In kaiíkskàtsiuaie *he went on one side of them* nbt. 180 we recognize a transitive independent verb (no doubt, there is also an intransitive verb ksíksko, kaiíksko). Cf. ksik-sk- *away*.

ksimmat- (ksimmats-) *happy*.

ótsiksimatoχkòsau *because they were happy to get something to eat* nbt. 118.

káiksimmatsinoaii *I am very glad to see them* (literally: *they are very gladly seen*, or: *they are seen very welcome*) nbt. 107 (cf. kaiksímmatsinoaii nbt. 133).

Cf. also nitáiksimmatsìmmau *I greet him* (nowadays used for: *I shake hands with him*). E. g. nikáksiksimatsimau *I just greeted him* nbt. 231.

-ksis- *nose*, cf. the independent word moχksisís. Until now I found it only in nominal compounds: O´maχksksisi(ua) *Big-nose* (a man's nickname), Nâχkâχksísake(ua) *Has-nose-woman* (a woman's name), páχpæksksisi(ua) *wood-pecker*.

ksis-ap- *down to the river*. Geers 74. Another example of the independent verb is stǽmiksisapò *then he went down* nbt. 172.

Here belongs also:

ómaχtaksisapsìmixpi *where they* (grammatically a singular) *would come down to drink* obt. 20.

ksisk- (?).

ǽnniaie ksisksauátâχkònimaup *that was what happened to be found of him* nbt. 143.

ksiskæn- *early*. See Geers 74 and cf. ikskæn-.

-ksiskstæki- *beaver*, cf. the independent word ksísksttæki(ua).

nitsiksísksttækiakiaki *I trap a beaver* (*beavers*).

ksist- (ksists-) *done, completed*, cf. the independent verb -ksistsiu. See gabm. 49 and Geers 74 sq. In some cases it may be translated by *since a time past*, e. g.

náχksistsæmsàuχtapatsimàua *it will be since a long time past that I did not care for them* obt. 14.

áχksistsinikatakanistaistutoyìuatsiksaie *it must be since a long time past that he has treated him in that way* obt. 40.

ksist- (ksists-) *for nothing, at random, wild*, etc., cf. the adverb ksistóχtsi, and see also ksist-ap. With the infix -ai- it combines to kaiist-. Geers 75 sq. A few more examples may be welcome:

nitsiksístoχtauauaiakiok óχkotokiists *he is throwing stones at me for nothing*.

nítoχpiksistaχkùmiuaie *he shot at the same time with (him) without taking aim* obt. 30.

stǽmiksistâχtauáuaχkaua *then he wandered along at random* djbt. 6.

By the side of ksist- (kaiist-) there is a longer form ksistui- (kaiistui-):

nisótæmiksistuyitùkskasatàu *I then just ran (into the middle of them)* nbt. 219.

ponokâ'mita(ua) kaiístuitapuyìu *the horse is standing without use* (cited by GEERS).

kayístoitoàniua (kaiístuitauàniua) *he was saying to himself* (properly: *at random*) djbt. 67.

ksist- (ksists-) *around.*

aukanáiksistsipuyìsi *when they all stood in a circle* nbt. 73.

itaksístutsiu *then they* (grammatically a singular) *would move around* nbt. 202.

ksistæk- *over, across.* GEERS 76. Cf. also:

itsiksístækâχpaipiu notokâ'ni *he jumps over my head.*

itsiksístakâχpaipìin *then he* (4 p.) *jumped over him* nbt. 205.

ksist-ap- *for nothing, at random, wild, false, falsely,* etc., derived from ksist- *for nothing.* With -ai- it combines to kaiistap-. Cf. the independent verb -ksistapo. See GEERS 75 sq. Here are some more examples:

itauákaiksistapitsìnikii *when they then tell many false coups* nbt. 71.

kaiistápistapomaχkau *he was running away for nothing.*

otómitàm kaiistápstsipìsiuaie *he is whipping his dog for nothing.*

-ksistapi-apikoa- *Dutch (German),* cf. Ksistápiapìkoān *Dutchman (German)* (literally: *a stray white man, not a real white man*).

áiksistàpiapìkoàipuyiu *he talks Dutch (German).*

ksisto-, ksistuyi- *warm,* not yet found as a true verbal prefix. Cf. ksistuyíu *it is warm* (of the weather, of some place, or thing), ksistutsísiu *it is warm* (of the weather), ksistósiu, ksistósim *is warm* (an.).

ksistui- *for nothing* v. ksist- *for nothing.*

ksistui- *warm* v. ksisto-.

-ksistun- *throat,* cf. the independent word moχksistúna.

ixtsitsítsisksistùniuaie *he then hit him on the throat with (it)* nbt. 133.

itsítsoχksistùniuaie *he then hit her on the throat* nbt. 133.

ksistuyi- *warm* v. ksisto-.

ksiu- (kso-, ksau-) *earth*, cf. the independent word ksáχkúm(a) (-ksaχku- in isksáχkuspiniu *she had earth on her cheek* nbt. 73). In nominal compounds as ksiuáuakàsi(ua) *spider* (properly: *earth-trotter*, or *earth-antelope*). As a verbal prefix:

áitsokàpsksotùnnimiàuaists *then they threw loose earth in good shape* nbt. 35.

niétsksauauanistòm *he had them (his lungs) full of earth* nbt. 152.

ksiu- *foot* v. ksi- *foot*.

kso- *earth* v. ksiu- *earth*.

kso- *foot* v. ksi- *foot*.

-kumanoi-tapi- Nez Percé, cf. Kúmanoitapi(ua) *the Nez Percé tribe* (properly: *Dark-blue people*).

âχkúmanoitapepuyiu *he speaks Nez Percé*.

kun- v. akun-.

-kutunai- *Kootenay*, cf. Kutunái(ua) *the Kootenay tribe*.

âχkutunáiepuyiu *he speaks Kootenay*.

-kuyi- v. -koyi-.

-ky- v. -ki-.

-kyai- *bear*, cf. the independent word kyáio(a).

nítoχkyaiekiaki *I trap a bear (bears)*.

mai- v. amai-.

mak- *going to* v. ak- *going to*.

mak- *short*. I have found it only in personal names of a nominal character.

mak- *bad* v. mak-ap-.

mak-ap- (-ok-ap, -uk-ap-) *bad*, cf. auk- *bad*. As an adjective-verb: makápsiu (an.), makápiu (in.) *is bad*. With ik- *very*: ikókàpsiu (ikúkàpsiu), ikókàpiu (ikúkàpiu). By the side of mak-ap- we find, though rarely, a shorter form mak-.

mako-, -ako- *wolf*, cf. the independent word makúyi(ua).

népuχkanòpskàkò *I was taken a captive by wolves*.

man- *new, young*, cf. the adjective-verb mánisiu (an.), maníu (in.) *is new* and manisk-. Geers 77. Here belong also manipóka(ua) *new-born child*, mánikâpi(ua), mánikā́pi(ua), mánikápi(ua) *unmarried young man*. I shall give two more examples of man- as a verbal prefix:

mánistsistomaiks *those that had just given birth to a child* nbt. 51.

mánisaikoyìn *she* (4 p.) *just had a litter of pups* nbt. 104.

manik-, -a n i k- refers to a certain *size* or *age*.

manistápanìkoχkìmixpiau *according to their different sizes* nbt. 13.

maníkoχkìmixpiau *what size they were* nbt. 13.

ótoχpokanìkoχksema (-ksima) *that one that had the same age as he* nbt. 85.

Sometimes we find a n i k- at the beginning:

*á*nni aníkoχksiksìau (thus to be read instead of: iníkoχksiksìau) *they were sticks of that size* nbt. 77.

*á*nni aníkoχkò *it was that big* nbt. 143.

manik*a*pi-, -a n i k *a* p i- *unmarried young man*, cf. the independent word mánikâpi(ua), mánikấpi(ua), mánik*á*pi(ua).

sot*á*m*a*χtsoàianikapìmatsiuaie *then he had him as a single man instead of himself staying with him* nbt. 90.

ákanikapìmatau *we will have him for a young man* nbt. 193.

In both forms we have to do with a denominative derivate.

manisk- (m a n i s k s-), -a n i s k- (-a n i s k s-) *young*, cf. m a n-. GEERS 77. 129. That the non-initial form of m a n i s k- is -a n i s k- appears from óm*a*χkaniskskèinin *there was a big young buffalo-cow* nbt. 145 (the non-initial form of m a n- retains the *m*).

manist- (m a n i s t s-) *according to*. Cf. GEERS 77 sqq. and a n i s t-. See also the derivate m a n i s t-*a* p-. GEERS does not mention the use of -a n i s t- in the combinations a χ k-a n i s t-, a n-a n i s t-, á n n i-a χ k-a n i s t-, á n n i-a n i s t- (see gabm. 42). Nor does he give an example of the independent verb, of which m a n i s t- (-a n i s t-) is the abbreviated form, at least in the right place. Such are: tsáχtau tákanistòχpaχtau *how shall I be able to go there* nbt. 74 (cited by GEERS 78), *á*nni matanistṓt *now go back the same way* (literally: *now go again according to that*) nbt. 221. What GEERS 27 sq. 80 says about the analysis of o-k-a n i s t- is wrong (see k-a n i s t-). In general, the article m a n i s t- in GEERS' monograph requires a thorough revision. Here are some more examples of this prefix:

manistápauauatutsp *how they* (grammatically a singular) *moved about* nbt. 1.

manistáuyixpi *how they* (grammatically a singular) *ate* nbt. 1.

manístoχkotàspiau *how they got horses* nbt. 32.

manistsík*a*χkapit*a*kixpiau *how they cut them loose* nbt. 32.

pinanístsiksìmistàt *do not think thus* obt. 23.

autsiksístanistsènikiau *when you are through with them* obt. 33.

káχkanistsitapìixpi *how you can live* obt. 52.

noχkanístàpistutsit *fix it according to (that)* obt. 59.

kinétoχkanistaiàkàinoàu *you will always see him accordingly* obt. 67.

kinétoχkanìstoχkot *I still give you* (*a striped one*) nbt. 28.

kǽnnyaie naníst sksinoau, nanistáuχtsimatàu *and that is what I know about them, what I heard about them* nbt. 37.

kǽnniaie naníst sksinoanan *and that is what we know about them* nbt. 67.

ǽnni nanistútsistapìtsixp *that is the way I understand it* nbt. 71.

nanistótaspinan *as we owned horses* (*separately*) nbt. 223 (cited incorrectly by Geers).

manist-æp- (m a n i s t - a p -) *according to*, cf. m a n i s t - and a n i s t - æ p -. Some of the following examples are already given by Geers 77 sqq.

manistápanìkoχkìmixpiau *according to their different sizes* nbt. 13.

manistápisæmistuyixp *as it was far in the winter* nbt. 13.

manistǽpakanàpixpi *according to where they* (grammatically a singular) *were hidden from view* nbt. 16.

manistǽpiksistàpixp *according to what were the choicest parts* nbt. 33 (manistǽpiksistàpixpi *as they are the choicest parts* nbt. 120).

manistǽpiikanætapiksixpiaie *as he shook them harder* nbt. 64.

manistápainàuspiaiks *how they dressed* nbt. 72.

manistǽpsainakuyipi'a *how she had disappeared* (properly: *how she was not seen any more*) nbt. 94.

manistǽpomaχksìpiau *according as they were big* nbt. 110.

manistǽpopixpiaiks *as they were sitting* nbt. 110.

mat- (m a t s -), a negative prefix. See gabm. 38 sqq. and Geers 80 sq.

mat- (m a t s -) *again, another, also, too*, a variant of a t - *again*, etc. Of initial m a t - Geers 81 sq. has given a sufficient number of examples; of non-initial - m a t -, however, it will be necessary to give a few more, lest one might get the impression that it is extremely rare.

omátanistoχkòkaie *he was also given by him* (4 p.) *according to* (*that*) nbt. 55.

omátsikimmok *he was also pitied by* (*bears*) nbt. 56.

omátoχkokaie *he was also given them by him* (4 p.) nbt. 57.

kǽnnimaie nimátoχksksinoau *that is what I know about him too* nbt. 57.

ómatsitaumatapauaiàkiokoaiauaiks *they* (4 p.) *start to hit them again* nbt. 61.

kimátoχkot *I give you them also* nbt. 61.

omátsàpsaie, mátsipapùminai *when it looked again, then it flashed lightning again* nbt. 65.

túkskæm omátsìnitai *again he killed one of them* nbt. 83.

omátsàksi *when she came out again* nbt. 168.

omátanik *she was told again by her* (4 p.) nbt. 129.

mat- *going*, in imperatives, cf. aumat-. Geers 83 has given a good many examples. Here is one more:

matápsæmok *go and look out for him* obt. 22 (the translation opposite the text is wrong).

matom-, -atom- *first*, cf. autom- and itom- (-otom-).

matómotapòtsists *the pieces he had first brought in* obt. 7.

matómsotsìkat *you must slide first* obt. 47 (cited by Geers 67).

matómautstuyiu *it was the beginning of the winter* (properly: *winter had first come*) nbt. 7 (cited by Geers 67).

matómistsitsaukika *bury me first* djbt. 10.

kǽmæχtatàumomatapauop *I have a mind to begin with you first* (properly: *let us eventually start with it first*) obt. 39.

áistæmatòmipiksiu *then he will strike first* nbt. 242.

otatómapòtsists *the pieces he had first brought in* obt. 8.

matsini-, -itsini- *tongue*, cf. the independent word matsiní. In the man's name Matsinyáuyi(ua) *Tongue-eater*. Also in some transformative verbal forms:

amói ákitsìniuàsiu *this one is a scarred tongue* nbt. 174.

nánauaitsiniakìtsiniuasiaists *finally they were all scarred tongues* nbt. 174.

matsiu- (matso-), -itsiu- (-itso-) *fine, good-looking, good*, cf. the derivate matso-ap-. I have not yet found it as a true verbal prefix, but it often occurs in nominal compounds and in denominative verbs:

matsóanikâpi(ua) *a fine young man.*

otsitsoótasoauaiks *their fine horses* nbt. 70.

iikítsiuakèu *was a very good-looking woman* nbt. 123.

nímoχtaitsiuotaspinan *from (that) we had good horses* nbt. 223.

ixtáitsiuokòsiau *from (that) they had good colts* nbt. 223.

kátaitsiuokòsiau *that is why they had good colts* nbt. 223.

stǽmekitsòakenä (stǽmikitsòakeinai) *she* (4 p.) *was a very fine-looking woman* djbt. 53.

ekítsoakènä (ikítsoakèinai) *she* (4 p.) *was a very fine-looking woman* djbt. 59.

With kai- *very* it combines to kaitsiu-, e.g.:

káitsiuokomìpum *his* (that means: *your*) *lice taste good* nbt. 129 (cf. phn. 8).

kaitsíuakèixpaie *that she was a good-looking woman* obt. 61.

matso-ap-, -itso-ap- *fine, good-looking,* cf. matsiu-, from which it is derived. A very usual nominal compound is matsoá-panikåpi(ua) *fine young man* (cf. obt. 18, nbt. 134). There is also an adjective-verb matsoápisiu, -itsoàpisiu (an.):

káiikitsoàpisiu *she is very fine* obt. 18.

manistsítsoàpspi *as he was fine* nbt. 163.

nitúyi nitsitsóapsiu *she was just as fine-looking* nbt. 163.

otskáitsoaupssä (otskáitsoàpsai) *that he was good-looking* djbt. 50.

mauk- (mauks-) *why.* The forms of the second person with this prefix usually take at the same time a relative suffix. With following -omai- (amai-) mauk- combines to maumai-. See Geers 83 sq., who gives a great many examples of the second person. Here are two more of the third person:

máuksaietapiskoiau *why are there no people* nbt. 104.

máukaiksistàpanistsìuaie *why does he tell something false* nbt. 133.

maumai- *very* v. amai-.

maumai-, combination of mauk- and -omai- (amai-) v. mauk-.

måχk- (måχks-) *red,* as an adjective-verb må'χksinæm (an.), må'χksinatsiu (in.). Probably it may be used as a verbal prefix.

måχt- v. moχt-.

mek- v. mik-.

mi-, -i- *hard, strong.* Here belong the adjective-verbs mísiu *can endure, hold out* (of animals), mistúyisiu *can endure, hold out* (of men), miókasiu mískapiu *is strong* (of muscular force, used of men as well as of animals). Cf. also auǽksopaiks miníkimiks *hard cartridges* nbt. 14. Geers 84 has given examples of mi- (-i-) in nominal and verbal compounds. Here are two more examples of it as a verbal prefix:

míinnìs *hold her fast* nbt. 207.

ixtáiipstsikoyìau *therefrom they held their colts hard inside (their bodies)* nbt. 223.

-mi *hand,* a compositional substitute of motsís:

nitǽstsimi *I am hand-washing.*

Does nisótæmæsistsimau nokítsisau *I then washed my finger* nbt. 243 belong here?

mik- *red.* I have not found it yet as a verbal prefix, though probably it may be used as such.

miksk- *instead, notwithstanding*, cf. misk-. GEERS 84 sq. does not distinguish between miksk- and misk-. Here are some more examples of miksk-:

mikskoχkótsiuaie *he gives it to him instead.*
nimíkskоχpùmmatop *I bought it instead.*
mikskótos *take him instead.*
mikskótsit *take it instead.*
Sometimes we find the combination mikskaχtsiu-, e.g. miksk-aχtsíuaumatò *he went instead* (cited by GEERS), mikskaχtsíutaupit *stay there instead.*

min- v. pin-.

minok- (minoks-), -inok- (-inoks-) *happy*, cf. minokápiu *there is plenty* (imaksínokapis *even if they had a happy time*, i. e. *even if they had plenty* obt. 1), áisopoksinòksiau *they all had plenty of food* nbt. 5, otsinóksists *his happy things* obt. 41 (*his choice pieces* nbt. 174), and also minípokàu *a child of plenty.*

atáminoksatot *after a while be owner of them* (properly: *be happy with them*) obt. 41.

áitotsinòkimaiaiks *they had there a happy dance* nbt. 19.

mátsinokimakàiks *they* (4 p.) *also had a happy dance for him* nbt. 19.

mátsitotsinòkimaiau *they also had a happy dance for him* nbt. 19.
nítsinokàupiau *they sat happy* nbt. 24.
itsinóksistotoyìau *then they told them the happy news* nbt. 79.
áinokoχkòyiu *he was happy over the food* nbt. 118.
itsinóksoyìau *then they ate with delight* nbt. 199.
In the four last examples, at least, -inok- is to be considered as a true verbal prefix.

-mipum *lice*, see phn. 8. Another element of the same value must be concealed in itsáisæstsisimàiau *they were searching for lice on their dresses* nbt. 204.

misk- (misks-), -isk- (-isks-) *instead, notwithstanding, all the same, in spite*, cf. miksk-. Some examples are given by GEERS 85. Here are some more:

miskskápasoixtàtskaua *but he was breaking willows to make a plate* djbt. 10.

misskítsinnapìnakatsèuaie *he then rolled it eastward notwithstanding* djbt. 43.

misksítametaχkùmeua *he then shot westward* (*up the river*) *all the same* djbt. 44.

miskáuanistsèua *he was telling her instead* djbt. 48.

miskskáuaneua *he kept saying back in spite* djbt. 49.

áiskoχtaχkòyiu *he was getting food from* (*her*) *instead* nbt. 145.

Here belongs nitákskoχpùmmatop *I shall buy it instead* (wrongly analysed by GEERS?).

In misksíppotapòiau *they went instead in the opposite direction* nbt. 213 the idea *in the opposite direction* is expressed by -ippot- (pot-), which GEERS does not seem to have realized, when writing the article misk-.

misoχpski-, -isoχpski- *musk-rat*, cf. the independent word mísoχpski(ua).

nitsísoχpskyekiaki *I trap a musk-rat* (*musk-rats*).

mist- (mists-), -ist- (-ists-) *away*, cf. mist-ap- (and also istani-). GEERS 85 cites as an example: itsístsipuχtuyiuaie otoχkémaniaii *he then ran away with that other's wife* obt. 1. Cf. also: otsítsistsipoχtoka *his wife then was taken away by* (*a young man*) nbt. 96, nitsístsipoχtokaχka *who has run away with my wife* nbt. 97, otsístsipoχtoki *who had run away with his* (*the first one's*) *wife* nbt. 97, aiistsipixtoaua (áistsipixtoau) *the one whose wife had been taken away from him* nbt. 97. We have clearly to do with a true verbal prefix in cases as:

itáiistapiksimaie *he would throw it away* nbt. 174 (the verbal stem is -apiksi- *throwing*).

mistótos *you may take him now* (literally: *take him away*) nbt. 87.

áukanaistatòikainoàiniki *when all your tails are out of sight* nbt. 117.

áukanaistatoikàiau *all their tails were out of sight* nbt. 117.

The form itsístsapomàχk(au) (GEERS 86) does not belong here, of course. It contains itsist- and sap- *on each side*. As to tæmistsístamaists (cited by GEERS in the same connection), we have to do with a form of a verb, expressing the idea of *consuming completely*, *eating up*, that does not seem to contain -ist- *away*.

mist- (mist-at-) *I wonder* (?).

omístatoχtaikaχsetakixpi *I wonder what he is laughing at* (properly: *rejoicing at*) *so very much* nbt. 191.

omístætanistsìxpi *I wonder what he has done* nbt. 192.

mist-ap-, -ist-ap- *away*, cf. the independent verb áiistapò *goes away*, *is gone away*, místapot (místaput) *go away* (see mist- *away* and ap- *about*). See GEERS 85 sq. The form ist-ap- is also found

at the beginning, e.g. istæpístutsìau *they moved away* (*to the mountains*) nbt. 49. Here are some more examples of mist-ap-, -ist-ap- (which always retains its full meaning, and is never used only to emphasize other prefixes, as GEERS seems to suppose):

místæpipòtos *take it away and let it loose* nbt. 165.

otsítsipstsistapiksàkaiks *they* (4 p.) *then fled away inside from him* obt. 25.

aiístapistutsis *when they* (grammatically a singular) *moved away* nbt. 41.

Remarkable are the forms with initial tsistap-, which is shortened from ixts-istap- (the full form is preserved in ixtsístapinokầmitaisko *from them originate the many horses* nbt. 209):

tsístapàistseksìnæskoχs *from* (*that one*) *more snakes will come in the future* obt. 45.

tsístapaupaumaχkokatìskâχsi (tsístapapaumaχkokatàiskoχsi) *from* (*you*) *there will be more gophers about in the future* djbt. 10.

tséstapaup(a)uauakàsiskuχs (tsístapapauauakàsiskoχs) *from* (*you*) *there will be more antelopes about in the future* djbt. 13.

About the analysis of itsitótsìstapiksiuaie *then she just ran by his side* nbt. 147 and itámsokitsipuistàpiksiau *then they suddenly jumped up* nbt. 148 I have some doubts. They may contain -ist- (mist-), in which case the *a* would belong to the verbal stem. If they contain -ist-ap-, -istapiksi- must be analysed -ist-ap-piksi-. The stems apiksi- *throwing* (used of almost any quick motion), and piksi- *running* are certainly akin to each other.

mokaki-, -okaki-, ikaki-, *wise, careful*, cf. the independent verb mokákiu (mokákiu), and see GEERS 86 sq.

máχkokakixkotoaχsau *that they should watch them* nbt. 44.

itokákixkoχtoyiuàie *then she watched him* nbt. 115.

ákokakixkixtsixp *we shall watch it* nbt. 119.

nitákokàkixkoχtòko *I shall be watched* nbt. 141.

áitsaupaukakiòsiu *he then began to look about* nbt. 116.

áukakiosatsìau *they were looking out for* (*the enemy*) nbt. 212.

itokákianistsìuaie *he then told her wisely* nbt. 149.

Only once I have met with ikaki-:

ikakyánistaχpì *what she had been told wisely* nbt. 149.

Derived from mokaki-, -okaki- is mokaky-ap-, -okaky-ap-:

kitáukakiapàke *you are a wise woman* nbt. 101.

ækáukakyapakeua *she is already a wise woman* nbt. 101.

mokákiapakèin *she* (4 p.) *was a wise woman* nbt. 216.

Cf. the shorter form mokákiàke *the wise woman* nbt. 101 (cited by GEERS).

mokæm-, -okæm- *straight*, cf. ikæm- *straight*. The form okæm- can also take the first place in a compound (GEERS 54 cites okámipuyisaàmists *the war-bonnets standing straight up* nbt. 19). GEERS 54 has given some examples of mokæm-, -okæm-. Cf. also:

mokǽmotstsiu *it is straight.*

nitsikókamoto *I went quite straight.*

In an adverbial compound:

mokǽmixtatsikæχtsik *straight in the middle* djbt. 30.

moko-, -oko- *autumn*, cf. the independent noun mokó, mokú, and the verbal expressions mokúsi, áukusi *when it is autumn* (*in the fall*).

atotǽmokoχpotæ̀si *when it snowed first in the fall* nbt. 7.

mokúiniaiks *buffalo killed in the fall of the year* nbt. 37.

-moks- *arm-pit*, cf. the independent word moksísi.

kákoχpomòksakin *he* (4 p.) *just pressed it under his arm* obt. 9.

æskχspaumóksàkiuaie *he had it always under his arm* obt. 11.

ipitámoksakiuàists *they would put them* (*their hands*) *under their arms* nbt. 12.

moχk- (moχks-) *gone, ended*, cf. ixk- *gone, ended* and see GEERS 87. The prefix moχk- is not to be called rare, as GEERS does.

kénnimaie nímoχksksìnoau *and that is all I know of them* (grammatically a singular) obt. 34 (cited by GEERS).

ómoχksksinòoχpi *according to all they knew of them* nbt. 16.

nímoχksksìnixpinan *we learned it all* nbt. 58.

kénnimaie nímoχkæ̀sksinixp *and that is all I know about it* nbt. 235.

kénnimaie nímoχksìnoau *and that is all I saw of him* nbt. 219.

moχt- (moχts-) *from, along, for, with*, cf. ixt- and see GEERS 87 sqq. (the forms containing -oχt- ought to be treated sub ixt-, as moχt- always retains its initial consonant). An example of the independent verb to which moχt- belongs is: nitúixk nímoχto *I went in the same direction* nbt. 215.

Here are some more examples of moχt-, showing its non-initial form:

ómæχtsinàpiskokaie *he was chased along by him* (4 p.) *lower down* obt. 63.

nímoχtsistapo *therefore I went away* nbt. 100.

kímoχtspum *I help you with* (*them*) nbt. 101.

omāχtáukskàsi *where she was running* nbt. 147.
númoχtanauaiakiau mistsís *I hit him with a stick.*

Here belong all the forms cited by Geers 97 sq. sub o-moχt-. As he recognized in the initial o- the well-known prefixed pronoun, he ought not to have separated those forms from the others containing the prefix moχt-.

momai- *very* v. amai-.

mot- (mots-), -ot- (-ots-) *all*. By the side of it we find a longer form motui- (-otui-) *all, all over*. See Geers 89 sq., who gives a sufficient number of examples. Here is one more of motui-, -otui-: otótuitsitòkepùyis *that they were standing all over the camp* obt. 13.

moto-, -oto- *spring*, cf. the independent noun motó, and the verbal expressions motúsi, autúsi *when it is spring (in spring)*. áumatapotò *it began to be spring* nbt. 13. I have never met with moto-, -oto- as a verbal prefix, but there may be scarcely any doubt that it may be used as such.

mots-, -ots- *hand (arm)*, cf. the independent word motsís.
kitsínotsi *you have long hands (arms)*.
ninétotsii *I have one hand (arm)*.
stámòtsineua (stǽmòtsiniua) *then she took his hand* djbt. 31.
náχksamaitsikitsimyòtsixpa (to be read: -mòtsixpa?) *that I nearly wipe it off with my hands* djbt. 24 (passim).

In kákotseänä (kákotsiinai) *he* (4 p.) *had only hands* djbt. 39 we have to do with the verbalized noun.

motui- v. mot-.

muχt- v. moχt-.

n- *now* v. an-.

nai- (-ai-), nau- (-au-) *six*. See gabm. 27 sqq. (on p. 29 is to be read áuæstuyìmiu instead of áuæststuyìmiu, the analysis of this word for *he is six years old* being áu-ai-stuyì-mi-u). It is a true verbal prefix in nitáuànistsi *I did it six times*.

nam-, -am- *east, eastward*, cf. the adverb námists *on the eastside*. Geers 90. Cf. also:
mataiámapiksistsìauaiks *they would also throw them eastward* nbt. 62.
mináminatòk *do not roll it eastward* (pl.) nbt. 156.
áχkunàminakatau *let us roll it eastward* nbt. 156.
mináminakatsis *do not roll it eastward* nbt. 156.

páχtsikaminakatsìau *by little and little they rolled it eastward* nbt. 156.

nam-, -am- *only, just.* GEERS 90. Cf. also:

námipaupìinai *she* (4 p.) *only sat up* obt. 27.

åχkanáiamotòiau *they all came home without having anything* (literally: *they all just came home*) nbt. 162.

nitsítamitstsixpinan kaχtomímaiks *we are the only war-chiefs still in life* nbt. 217.

áiamitapàumaχkaii *they just ran loose about* nbt. 223.

The form am- also occurs at the beginning of a compound, e. g. ámistòkami *only two* nbt. 110.

nanai-, nanau- (nano-) *finally*, with initial n- and Algonquian change to ino-. Examples are given by GEERS 90 sq. (the form áinoåχkonoyiu does not belong here, but sub ino-). Cf. also:

aápaists nánauχtàinikasìmiauaists Aápaitapì *from the blood they finally got the name Blood-people* obt. 3.

nánoainistainixkataiau (read: nánoanistainixkataiau) *according to* (*it*) *they were finally called* (*Eat-before-others*) obt. 3.

nánoatoχtàinixkataiau *from* (*it*) *they were finally again called* (*Skunks*) obt. 3 (already cited by GEERS).

nánoatàinixkataiau *finally they were again called* (*Pelicans*) obt. 3.

nánoatanistàinixkataiau *according to* (*it*) *they were finally again called* (*Hard-top-knots*) obt. 4.

onánaiitasksìnokoaiau *they were then finally known by them* (4 p.) obt. 4.

naniso- (-aniso-), nanis- (-anis-) *eight.* See gabm. 27 sqq. It is a true verbal prefix in nitánisànistsi *I did it eight times.*

nap- (-ap-), napui- (-apui-) *standing, up*, with Algonquian change to nip- (-ip-), nipu- (-ipu-), nipui- (-ipui-) *standing, up.* Cf. GEERS 92. Here belong:

nápaipuyiu *he talks while standing* (cited by GEERS).

nápopuyisimiu *he drinks while standing* (cited by GEERS; the idea *standing* is expressed twice).

itápuyakokìyiu *then he would put his lodge up* nbt. 42.

ixtápuiàχkiakiòp *with* (*that*) *we raise it* nbt. 70.

itápåχkiakìau *they then put their heads up* nbt. 245.

Cf. also: ómaie apáipuyiuàie *over there is* (*a man*) *standing up* nbt. 79. Do we have here ap- = nap-? Then the idea *standing* is expressed twice.

nap- *now* v. ann-ap-.

napi-, -api- *English*, cf. nápikoān *white man.*
áiapepuyiu *he talks English.*

napui- v. nap- *standing.*

nat- (nats-) *just, only*, probably with Algonquian change to nit- *one*. Cf. Geers 91. Here are some more examples:
nátsakoiikokitsìminai *it* (4 p.) *was just frozen with spittle on its mouth* nbt. 186.
nátàmiskekokitsìminai *it* (4 p.) *was just frozen with its face twisted* nbt. 186.
kinátsikìm *I just pity you* nbt. 205.
nátoχkoχkiskataya (nátoχkoχkiskatai'a = ninátoχkoχkiskatai'a) *I just had them for a pillow* djbt. 7.

nat- (nats-), natok-, natoki- *two*. See gabm. 27 sqq. and cf. nist- *two*. Here belong:
nátoχkemiks *who had two wives* nbt. 12.
natokíanasiau *they costed two* nbt. 14.
natokískskomoyiuaie *he gave him two warnings* nbt. 148.
But in nátokyaiæskùnækætsiu *he shot at him twice* nbt. 213 we have not to do with a prefix. It ought to have been written nátokyai æskúnækætsiu.

nato-ap-, -ato-ap- *holy*, cf. natoi-.
tsìtatoapoχkèmatàu *I then got married by the priest* (*married holy*) nbt. 222.

natoi-, -atoi- *holy*, cf. natoyíu (in.), natósiu (an.) *is holy* (*has medicine-power*), and nato-ap-.
nitáiàkatoiïnai *I shall sing and pray* obt. 12.
áiàkatoiïnaiiu *she will sing and pray* obt. 13.
áuatoiinaiïnai *he* (4 p.) *was singing a medicine-song* nbt. 184.
táuatoiïnai *I am singing a medicine-song* nbt. 184.
ánnomatapatoiïnaiit *now start to sing the medicine-song* nbt. 184.
itomátapatoiïnaiin *he* (4 p.) *then started to sing the medicine-song* nbt. 184.
itauátoiïnaiòp *then we sing the medicine-song* nbt. 184.
máχkitatoiïnaixp *where he could sing the medicine-song* nbt. 185.
mátsitatoiinaiïu *then he sang again the medicine-song* nbt. 185.
The form atoi- also occurs at the beginning of a compound:
átoiistutsimàists *he made them holy* nbt. 26.

natok-, natoki- v. nat- *two.*

nats- *last*, cf. the independent word nátsauχtsi. Doubtless it

belongs with Algonquian change to nits-ts-. Cf. GEERS 91. Here are two more places where nats- occurs:

omíksi nátsàupiks *those that sat at the end* nbt. 39.

nátsänòpiua (nátsainòpiua) *he is the last one beneath* (*he is at the lowest end*) djbt. 37.

nau-, -au- v. nai-.

nauk- v. annauk- *now*.

nâχk- v. noχk-.

nâχt- v. noχt-.

nepu-, -epu-, *summer*, cf. the independent noun nepú, and the verbal expressions nepúsi, aipúsi *when it is summer* (*in summer*), itáitapisæmepumìu *there they* (grammatically a singular) *stayed till late in the spring* nbt. 1. I have never met with nepu- (-epu-) as a true verbal prefix, but doubtless it is used as such.

net- v. nit-.

ni-, -i- *three*. See gabm. 27 sqq. and cf. niuoksk-.

nim-, -im- *west, westward*, cf. the independent word nímists. See GEERS 92.

nin- v. pin-.

nip- (-ip-), nipu- (-ipu-), nipui- (-ipui-) *standing, up*, cf. the independent verbal forms nipuáut *get up*, nitsipuáu *I get up*, aipuáu *he is getting up*, -aipuyiu *he is standing*. The stem -ipuyi- *standing* is also found at the end of compounds, e.g. itápaistuipuyìu *he then stood about making signs* nbt. 196. Here belongs, with Algonquian change, nap- (-ap-), napui- (-apui). GEERS 92. Cf. also:

nipáupit *sit up* Arch. 23, 241.

námipaupìinai *she* (4 p.) *only sat up* obt. 27.

etámisauksipaupenea (itǽmisauksipaupinai'a) *then he* (4 p.) *suddenly sat up* djbt. 58.

itsipúχpaipiu *then he jumped up* obt. 40.

pinipúχkiàkik *do not hold your heads up* nbt. 39.

itsipúχkiàpiksiu *then he threw his head up* nbt. 133.

otsipóχkyàks *when he held his head up* nbt. 193.

itâ´χkanaipâ`χkyakiau *then all put their heads up* nbt. 244.

aiksistsípuiàχkiaχki *when we have raised it* nbt. 70.

itǽmsokitsipuistàpiksiau *then they suddenly jumped up* nbt. 148.

itsipáuakoyìuaie *then he got up and ran after him* nbt. 155.

itáksipuskapatsìuaie *then she started to pull him up* nbt. 168.
itsipáitapìksim *then he threw it up* nbt. 179.
máumaisæmipòpiiks *they are sitting up very late* nbt. 203.
kitáksisæmipàitapìsi *as long as you exist* nbt. 208.
nimátsitsipusæmaiau *I then looked up at them again* nbt. 214.
nitsítsiepuyàkaχkumi *I then got up and was going to shoot* nbt. 214.
Sometimes the idea of *standing* is expressed twice:
nitsipáipuyi *I am standing.*
itsipópuyiu *he then stood up* obt. 60.

nipu-, -ipu- *summer* v. nepu-.

nipu-, nipui- *standing* v. nip-.

nis-, -is- *four* v. niso-.

nisitsi- (-isitsi-), nisito- (-isito-), nisit- (-isit-) *five*. See gabm. 27 sqq. Here belong:
nisitóianàsiu *it costed five* nbt. 14.
áisitokstakiu *it counts five* nbt. 243.
nitsisitánistsi *I did it five times.*

niso- (-iso-), nis- (-is-) *four*. See gabm. 27 sqq. Here belong:
nisóianàsiu *it costed four* nbt. 14.
ixpisústuyìmiauaie *they were four years with (it)* nbt. 43.
mátoχpisustuyìmiau *they were four years again with (it)* nbt. 43.
aiísisoaχpi *the four (things) he was fed with* nbt. 2.
nitsísoyìsoau *he was fed with four (things)* nbt. 2.
nitsisánistsi *I did it four times.*

nist- (nists-), -ist- (-ists-) *two*. By the side of it we find a longer form nistok- (-istok-), or nistoki- (-istoki-). See gabm. 28 sqq. and cf. nat- *two*. Geers 65. Cf. also:
naiístoχtapinàmaχkai *takes-gun-on-both-sides* (i. e. *anus*) nbt. 175.
naiístotopatsiixkiauàie *they sat on each side of him* nbt. 193.
In both these forms nist- has combined with the infix -ai- to naiist-.
Examples of nistoki- (-istoki-):
nistókianàsisau *if they costed two* nbt. 14.
nistókiòmoχpìisaists *if they turned over twice* nbt. 34.
nitsistókyànistsi *I did it twice.*
namístokiau *only two* nbt. 34.

nist- (nists-), used in imperatives, conjunctives, and subjunctives for nit- (nits-) *one*, etc.

nistok-, nistoki- v. nist- *two*.

nit- (nits-), t- (ts-), -it- (-its-) *one, alone, only, the same, alike, real, really*, etc. See gabm. 27 sqq. and GEERS 93 sqq. It is to be noticed that in some cases the non-initial form of nit- is also -nit-, whereas in others it is -it-. A derivate of nit- is nit-ap-. Though GEERS has given a good many examples of nit-, it may be useful to add a few more:

Of nit-, -it- *one:*

nitsáinasiau *they costed one* nbt. 14.

mátaitsanàsiau *they costed also one* nbt. 14.

nitsítànistsi *I did it once.*

Of nit-, -it- *alone:*

nitsítapaiiksikai (also: ninítapaiiksikai) *I am walking alone.*

kitsítapaiiksikai (also: kinítapaiiksikai) *you are walking alone.*

nitsítauanistutsixp (also: ninítauanistutsixp) *I am doing it alone.*

kitsítauanistutsixp (also: kinítauanistutsixp) *you are doing it alone.*

kínitauto *you came alone* nbt. 220.

Of nit-, -it- *the same, alike:*

nitúyi nitauáuaχkaiixk kyáioi *he walked just the same way as the bear* nbt. 56.

Cf. also kinétoχkanìstoχkot *I still give you* (properly: *I give you alike*) (*a striped one*) nbt. 28, and kinétoχkanistaiàkàinoàu *you will always see him* (properly: *you will see him alike*, or: *all the same*) *accordingly* obt. 67. Both places are cited by GEERS, who assumes *always* or *still* as a special meaning of nit-, -it-, which, as it would seem to me, is unnecessary (the more literal translation of ánnyaie nitóχkanistoχtaikàkimau *there it is they always cut lodge-poles from* nbt. 7 is: *that is the only place they cut lodge-poles from*).

Of nit-, -it- *real, really:*

nítsapiau *they really saw* nbt. 16.

káχkitsàpixpuaua *did you really see* nbt. 28.

nítsòkau *he is really asleep* nbt. 30.

nitokékaup *we have really camped* nbt. 31.

Here belongs áitsepuyiu *he speaks Indian*, cf. nitsitápi(ua) *the Indians* (properly: *the real people*).

Some more examples of the emphasizing use of nit-, -it-:

nítsinokàupiau *they sat* (*really*) *happy* (*and not otherwise*) nbt. 24.

ánnyaie nitáikaχtsìau *that* (*and no other*) *is the way they played* nbt. 34.

nitáinikatâ`χp *it was called* (*thus, and no otherwise*) nbt. 34.

nitáinixkatòm *they* (grammatically a singular) *called them* (*only those two and no others*) nbt. 34.

ánniaie nitauápskau, nitáikaχtsìu *that* (*and no other*) *was the way*

they (grammatically a singular) *used to bet*, *they* (as before) *used to play* nbt. 36.

kénnyaie nitakútsiu *and now the boiling is* (*really*) *ended* nbt. 201 (kénniaie nitakútsiu nbt. 209).

In some cases nit-, -it- may be rendered by *all*. Geers cites áitsitsòyâχsiu *all of them yelled* nbt. 79. Cf. also: tótaumaχkàii *they all ran by* (*her*) nbt. 208.

Initial nit- is changed in the imperative, conjunctive, and subjunctive to nist-:

nistáinæk *be seen* (imperative plural passive) *in the same way* (*as that*) (that means: *look like that*) djbt. 5. 12. 17.

By the side of nit- there is a longer form nitui-, nito-, cf. the independent word nitúyi *the same*. Here belong:

nitúianistæpsi *they are the same* nbt. 53 (cited by Geers).

ánni nitoápiksimàists *in this way they threw them* nbt. 34 (cited by Geers).

kínetumoχkàuyàkixpuai *you are with bloody mouths* nbt. 190.

netumâχkáuyakeaua *their mouths are bloody* djbt. 17.

nétomâχkàuyakeäks *their mouths were bloody* djbt. 17.

In the three last examples nito- seems to have only an emphasizing force.

Cf. also nitoáke (nitáuàke) *rooster* (properly: *lone-woman*).

nit-ap- (-it-ap-) *alone, only, the same, alike, real, really*, cf. nit- *one*, etc. Geers 93 sqq. has given examples of nitap- sub nit- (áistæmitapotsìminai *he* (4 p.) *then would always swim to* nbt. 75, and nitákotomitàpamisò *I shall go up there first to* nbt. 168 do not contain -itap- = nitap-, but itap- *towards;* so they do not belong here).

Another example of nitap-, -itap- *alone:*

áikapisimiitapaumixkau *he is often fishing alone secretly.*

Another example of nitap-, -itap- *the same, alike:*

netapáutsimiàuästs netápstautsixpiästs *they were just picking them up in the same places where they were sticking up* djbt. 45.

Examples of nitap-, -itap- *real, really:*

netæpáipuyinitsèua *it began to burn really* djbt. 9.

netapástsoyenä *it burned really* djbt. 9.

áitapòtstuyis *when real winter had come* nbt. 10.

itsítapiòkau *then he slept soundly* (properly: *really*) nbt. 192.

ketsétapeiksòpu (ki itsítapiiksòpu) *and then it began to blow very hard* (properly: *really hard*) djbt. 12.

sotámetaupìpiuòyaua (-etaup- = -itap-) *then they went very far* (properly: *really far*) djbt. 14.

ketsétapukskàseua (ki its-) *and then he ran with all his might* (properly: *ran really*) djbt. 14.

unítapòmiu *her real husband* nbt. 82.

nito- v. nit- *one*, etc.

nits-apikoa-, -its-apikoa- *French*, cf. nitsápikoan *Frenchman* (properly: *real white man;* when one wants, however, to express the idea *a real white man*, one uses, for clearness' sake, a slightly different word, viz. nitápiapikoan).

áitsapikoaipuyiu *he speaks French.*

nits-ts- *last*, cf. kénniaie nitsó *and that is all* nbt. 58, and nats- *last*.

nitstsáitapìu *he is living the last of his life* obt. 39. 40.

ni(t)stsáuòmaχkoχpotaii *with the last big snow* (properly: *when it snows big the last time*) nbt. 58.

nitui- v. nit- *one*, etc.

niuoksk-, -oksk- *three*. See gabm. 27 sqq. and cf. ni-. Here belong:

ninókskaipiksiu *he strikes three times* nbt. 242.

nitsókskànistsi *I did it thrice.*

noχk- (noχks-), -oχk- (-oχks-) *to be sure, it is true, though, at least.* Often it is difficult to render this prefix in a proper way. In general we can say that it has a concessive value. GEERS 95 sqq. has given a good many examples, but it may be useful to give some more of them:

noχkoχkókit ixtáχpumàupi *give me money, please* (more polite than: ixtáχpumàupi kókit *give me money*).

nâχkâ'nâχkatsatsisàu (noχkánnoχkatsatsisàu) *now you must take care of them* obt. 41.

nâχkiksístapiists *the choice parts at least* obt. 41.

nitoχkókoaisimiskàn *I got belly-fat at least* obt. 29. nbt. 159.

káχkak(o)χ(k)osixpixk *that you can boil* obt. 38.

nákoχkoχkèmatau *that I want to marry her* obt. 50.

kákoχkitòmixpixk *that you should marry (him)* obt. 50.

nitáiako(χ)koχkùyixpi *what they will give to me hereafter* obt. 55.

stámoχkàtoχtsoo *then he went also in from (the same place)* obt. 59.

mátsitoχkotakìuats *he got nothing however* obt. 64.

namóχkitàisaièpitsit *be just telling lies (though you may be just telling lies)* obt. 67.

namóχkitàipuyit *be just talking* (*though you may be just talking*) obt. 67.

kinétoχkanistaiàkàinoau *you will always see him accordingly* (*however*) obt. 67.

nimátoχkaiǹksikimmàuaki *I do not pity him very much* obt. 68.

In many cases the non-initial form of noχk- is also -noχk-. Besides the examples given by GEERS cf. also:

ninā́χkakaii *I have them as partners* obt. 67.

onā́χkitotuisapinàus *whom she dressed like* nbt. 73.

onoχkapáipiokòaiau *they were led about by her* nbt. 167.

The combinations noχk-anist- and noχk-at- are registered and exemplified by GEERS (see also among the examples of noχk- given above). By the side of them we find noχk-at-anist-:

noχkátanistoχkutsìu *he also gave them to him* nbt. 33.

nāχkátanistsinokètakiu *he was also glad* nbt. 144 (cited by GEERS).

As may be seen from such cases, noχk-at-anist- is to be rendered by *also*, just as the shorter form noχk-at-, though it would be difficult to define the exact semantic value of noχk- in these compound prefixes. The syntax of noχk- requires a special thorough investigation, and is still to be written. GEERS, however, has done some preparatory work to that end.

noχketsi- (noχkitsi-), -oχketsi- (-oχkitsi-); noχkets- (noχkits-), -oχkets- (-oχkits-) *different*, cf. the independent word noχkétsi (noχkítsi). See gabm. 25 and GEERS 97. In the following cases it functions as a true verbal prefix:

noχkétsipuyìau *they stood separately* nbt. 181 (cited by GEERS).

átoχketsinausatsìuaiks *he again changed his appearance to them* nbt. 194/195.

aióχketsinnauseua *he was changing his appearance* djbt. 28.

As to noχketsítotoiau *at last came there* (*the rabbits*) nbt. 173 I have some doubt about the exact semantic value of noχkets-.

noχt- (noχts-) *from*, *for*, *with*, etc., cf. ixt- and moχt-.

noχtátsimistaiau *with* (*those*) *again they made the counters* nbt. 35.

noχtástokoχkòyiu *from* (*that*) *they* (grammatically a singular) *got plenty to eat* nbt. 37.

kināχtáksipæskàχpi *that you might dance for* nbt. 73.

nóχtauauaiakiok mistsís (= ninóχtauauaiakiok mistsís) *he hits me with a stick.*

-oæpsspi (-auæpsspi) *eye*, cf. the independent word moǽpsspi, and the compositional substitutes -ap- and -apini (which are akin to the verb áiapiu *he sees*).

ninétoæpsspi (ninítoæpsspi) *I have one eye.*

etsítoχtsoauäpsspenauseäks (itsítaχtsoauæpsspinausiaiks) *then he put those eyes in his own sockets instead* djbt. 22.

stámaχtsauaisoauäpsspeua (stæmaχtsoaisauauæpsspiua) *then he had to go without eyes instead* djbt. 22.

-oas- *mane.* The independent word is also óäs. In the man's name Námoasìta *Cut-mane.*

ok- *bad, badly* v. auk- *bad, badly.*

ok- *a while* v. auk- *a while.*

ok- *abundantly* (?) v. auk- *abundantly.*

ok- *raw* v. auk- *raw.*

-ok- *entrails* v. auk- *raw.*

-ok- *breast*, cf. -okekin-, -okin-, and the independent word mokékin. For *his breast* we find okíni by the side of okékin.

ixpítsapòkauàniuaie *she put it in her bosom* obt. 12.

itsápokoanatsìuaie (itsápokau-) *then she put him in her bosom* obt. 29.

-okakini- *back*, cf. the independent word mokakíni. In nominal compounds, e. g. Inyókakinyä`χtso(a) *Long-back-Joe* (a man's nickname). In verbal compounds:

ánnàtsik okakíni tæmsapokakinitoyìuaie *he shot him then right in his back* nbt. 81 (the idea *back* is expressed twice, once by the independent word for *his back*, and once by the verbal affix).

ixpitä´χkokakiniäpiks(iu) *he began to buck with (me)* nbt. 232.

itsiksístoχkokakiniàpiksiu *he then stopped bucking* nbt. 232.

mátoχpitomatapoχkokakiniàpiks(iu) *he began to buck with (me) again* nbt. 233.

mátoχpitoχkokakiniàpiksiu *he was bucking with (me) again* nbt. 233.

ponokä´mita ä´χkokakiniàpiks *a bucking horse* nbt. 240.

-okæm- v. mokæm-.

-ok-ap- v. mak-ap-.

o-k-anist- v. -k-anist-.

-okau- v. -oko- *relation.*

-okekin- *breast*, cf. the independent word mokékin, and the compositional elements -ok-, and -okin-.

nitsipǽksaukekìnaki *I have a bare breast.*

áisokèkininiuàiks *he was feeling their breasts with his hands* (properly: *he was seizing their breasts*) nbt. 181.

Kaiékaukèkiniks *White-breasts* (name of a clan) obt. 4.

ánistaiixkìnai Kaiékaukèkini *she* (4 p.) *was called White-breast* obt. 4.

ápinyaukèkinixk *because she had an albino-breast* obt. 4.

-oki- (-uki-) *lodge*, cf. okóai *his lodge, his home* (-oko-, auko- is also used in verbal forms: nítakokoyiu *he had a lodge of his own* obt. 18, nitáukoskoanàni *we built lodges for them* nbt. 224, itokóiiskàiau *then they built houses* nbt. 225, áukoiskatòmaists *they took them for lodges* nbt. 12, kitákaukoièpyoχpuau *I shall keep the lodge for you* nbt. 107, but áistoχkimokoaie *he came close to his lodge* obt. 6 ought to be written: áistoχkim okóaii).

nitukímiu *he camped alone* obt. 6. nbt. 93 (netokímeua djbt. 38).

unnatókimiua *there were few in a camp* (grammatically a singular) nbt. 101.

mánokìmiua *he has a new lodge* nbt. 42.

makokímiaists *they were (clothes of) old lodges* nbt. 35.

makokímisokasimiàuaists *their dresses were made of old lodges* nbt. 37.

ā'χkanaikokìmistotòχsiu *they all wore old lodges for clothing* nbt. 37.

itápuyakokìyiu *then he would put his lodge up* nbt. 42.

paiotákokìop *it was built out of two lodges* nbt. 45.

Here belongs the verb aukékau (-okékau) *he camps*.

-oki-, a compositional substitute of motokâni *head*, only used (as far as I know) in the expression kaχk-oki- *cutting one's head off*, which occurs very often in our texts:

ixtsitsíkaχkòkiuaie *then he cut his (the snake's) head off with (his flint-knife)* obt. 45.

itaχtáikaχkòkiu *then he cut their heads off with (it)* obt. 45.

itsíkaχkòkitsiu *then he cut off their heads* nbt. 194.

itsíkaχkokitsìuaie *then he cut off his (the other one's) head* nbt. 214.

ketsíkaχkòkitsèuaie (ki itsi-) *and then he cut her head off* djbt. 33.

etsíkaχkòkeuaie *then he cut his (the snake's) head off* djbt. 33.

ákaikoχkòkyänä (ákaikaχkòkiinai) *his head was cut off already* djbt. 33.

kaχkókitaχsea (-si'a) *that her head had been cut off* djbt. 33.

etsíkχkokitsèua (itsíkaχkokitsìua) *then he cut his (one child's) head off* djbt. 27.

For *he cuts his own head off* the Indians say káχkokìsiu.

oki- *all* v. auki- *all*.

-okin- *breast*, cf. -ok-, -okekin-, and the independent word okíni *his breast*. It is used in nominal and verbal compounds:

manáukin *new-breast* (*young wolf*) nbt. 117, cf. the man's name Manókini(ua) *New-breast*.

Staókìni(ua) *Ghost-breast* (a man's name).

kakókin *he had only a breast* nbt. 152.

kákokìneua *he has only a breast* djbt. 38.

kákokinâna(i) (kákokinìnai) *he* (4 p.) *had a breast only* djbt. 39.

nitá̤stsòkini *I have breast-ache*.

Possibly belongs here kyotsítatsistokinipikai (ki ots-) *and so he was tied under his shoulders* djbt. 60.

-okitsi *finger, toe, claw*, cf. the independent word mokítsis, and -kits-. The non-initial form of mokítsis occurs very often in nominal compounds, as ómaχkokitsis *thumb, big toe*, inákokitsis *little finger*, anáukitsis *little finger* (properly: *half a finger*), auotánokitsis (auótànokitsis) *finger-nail* (properly: *shield-finger*), Akáukitsi *Many-fingers* (a man's name). In a verbal form:

niuókskaukitsìnai *it had three claws* nbt. 65.

-oko- (-okau-) *relation*, cf. níksòkoa *my relation*.

náχkăχsotsokauàmaχsi *that I may become her relation* nbt. 26.

-oko- *belly* v. -okoa(n)-.

-oko- *lodge* v. -oki- *lodge*.

-oko- *autumn* v. moko-.

-okoa- *belly* v. -okoa(n)-.

-okoa-is- *belly-fat*, cf. the independent word okoáisau, a compound of okoa- = mókoan *belly* and isáu (pl. isáists) *fat*.

nitoχkókoaisimiskàn *I got belly-fat at least* obt. 29. nbt. 159.

-okoa(n)- *belly*, cf. the independent word mókoan, and also -okoa-is-.

nitsístsisokoan *I have belly-ache*.

A shorter form -oko- (-ako-) is found in áχkinakoχkitsìnai *who was lying there and who had a big belly* nbt. 159.

-oks- (or -toks-?) *knee*. The independent word for *knee* is motoksís. We find -(t)oks- in the verb ápistoksisanòpiu *he kneels* (e. g. itsópistòksisanòpiu *there he sat down on his knees* obt. 64, cf. also nbt. 243 sq.).

-oksk- v. niuoksk-.

-okuyi- *hair, fur*, cf. the independent word mokúyis *hair, fur*. The human hair of the head is called motokắ'n (also = *head*), or, more rarely, okúyixkìnsini, a verbal noun of okúyixkiniu *he has a hairy head* (a verb I have never met with save in okúyixkìnsini), cf. kixkin-, -ixkin- *head, hair*. For *black hair* the Indians use sikókuyixkìnsini, for *brown hair* apuyíxkinsini (a verbal noun of apúyixkiniu *he has brown hair*, belonging to kixkin-, -ixkin- in the sense of *hair*). One single hair of the human head or body seems to be called okúyi.

We find -okuyi in nominal compounds as ksísksta̱kiokuyì *beaver-furred (buffalo)* nbt. 162 sq. Examples of -okuyi- in verbal forms:
imakétokuyitoχkònimàsau *if they find only one hair* obt. 19.
imakétokuyitoχkònimainoàiniki *if you find only one hair* obt. 22.

-oχk- *on* v. ixk- *on*.

-oχk- *to be sure*, etc., v. noχk-.

-oχka̱tsi *foot, leg*, cf. -ka̱tsi and the independent word moχká̱tsis. The non-initial form of moχká̱tsis occurs in nominal compounds as otsísoχka̱tsists *its fore-legs*, otápatoχka̱tsists *its hind-legs*. Also in verbal forms:
ninétoχka̱tsi *I have one foot (leg)*.
mátäχkatsèuatsiks *he has no legs* djbt. 38.
mátoχkatseuatsiksinä *he* (4 p.) *had no legs* djbt. 39.
I have never met with -oχka̱tsi, or -oχka̱ts-, as a true verbal affix.

-oχketsi- (-oχkets-) v. noχketsi-.

-oχkin- (-oχki-) v. ixkin-.

-oχkitsi- (-oχkits-) v. noχketsi-.

-oχkitsiki- (-oχkitsik-) v. ixkitsiki-.

-oχkoi- *without knowing how* (?).
itoχkóyistapspixtsìnai *it then went up higher without knowing how* nbt. 158.

-oχkoyi- *son* v. -koyi-.

-oχksistun- v. -ksistun-.

-oχkuyi- *son* v. -koyi-.

oχp- *quick motion, jumping motion*, cf. the independent verb óχpiu (also at the end of compounds).
stá̱maukamòtspuχpàipiixk *he just jumped straight up near (it)* obt. 46.

áiåχpaipiinai *they* (4 p., grammatically a singular) *jumped* (*over the cliff*) nbt. 39.

ixtsítoχpàipiu *from there he jumped down* nbt. 171.

sotámoχtoχpàipiik *just jump from* (*it*) nbt. 172.

nitsítoχpaipiixp *where I jumped from* (*it*) nbt. 172.

itomátapoχpàipiiaiks *then they began to jump from* (*it*) nbt. 172.

itsitápuχpaipiiaiks *then they jumped over to them* nbt. 194.

omåχtå´χpauànis *that they* (grammatically a singular) *were jumping off* obt. 13.

itå´χpauaniu *then they* (grammatically a singular) *jumped* (*over the cliff*) obt. 14.

stámåχpauàniu *then they* (grammatically a singular) *jumped* (*over the cliff*) obt. 32.

-oχp- *with* v. ixp-.

-oχpekin- *tooth*, cf. the independent word moχpékini. The non-initial form of this word occurs in nominal compounds, as ísooχ-pekists *fore-teeth*. The verb énnokåχpekinasiuaie *it was with elk-teeth* nbt. 53 is a transformative derivate of -inok-åχpekin- (= ponok-åχpekin-) *elk-tooth* (énnok- = ái-nok- = ái-inok-).

-oχp-istap- v. ixp-istap-.

-oχp-ok- v. ixp-ok-.

oχs- *backwards, behind, out of sight*, cf. the independent verb -oχso, and the adverb oχsóχtsi. Geers 126 is doubtless right in assuming a relation between oχs- and moχsoyís *tail* (the non-initial form of this noun is very frequent in nominal compounds, as Otsikóåχsoyis *Calf-tail*, a man's name, A´påχsoyis *Weasel-tail*, a man's name, inå´χsoyi *spoon*, properly *long-tail*, ápåχsoyisokàsists *weasel-tail-suits* nbt. 19, auápåχsoiotokå`nisokàsimiau *they wore shirts of weasel-tails and human hair* nbt. 53, otápåχsuyetseksi *his weasel-skin leggings*, properly *his weasel-tail leggings*, djbt. 51, otápåχ-suyetseks djbt. 51, otápaχsoyetseks djbt. 52, as before).

There is no -oχs-oχk- in the way that Geers supposes. In some of his examples, illustrating the use of oχs-, this prefix is followed by -oχk-at- (= noχk-at-). These have caused Geers' misunderstanding. Instead of nitsítoχsoko is, of course, to be read: nitsítoχsokotàtau.

Here are some more examples of oχs-:

ixtoχsásainìn *he* (4 p.) *cried from behind* obt. 25.

itaχsoχkátomaχkàmiuaie *he then ran around out of sight towards him* obt. 63. nbt. 170.

noχkátoχsitsksapòyinai *he* (4 p.) *came also back past* nbt. 147.
ketoχsókatàtseuaie (ki it-) *and then he walked suddenly around after her* djbt. 32.
stámãχsoχpauànneua *he then threw himself back* djbt. 41.
Cf. also Oχsístækskaχtàinau(a) *Stuck-behind-chief* (Story of Belly-fat).

-oχsistsini *hoof*, cf. the independent word moχsistsíni, and -istsin-.
saiǽtapikoχsistsinìnai *he* (4 p.) *had split hoofs* nbt. 64 (saiǽtapìkãχsistsinìnai nbt. 137).

-oχsoi- *tail* v. oχs-.

-oχt- v. ixt-.

-oχtoki *ear*, cf. the independent word moχtókis, and -stoki.
ninétoχtoki *I have one ear.*
káukoχtòkiaiks *they had only their ears left* nbt. 18.
nítstætsikioχtòkiokò *I am hit between the ears* (cf. nítstætsikistòkioko nbt. 184).

-oχtsimin-, -oχtsiminan *arm*, cf. the independent word moχtsíminan.
nitsipǽksãχtsiminai *I have bare arms.*
inóχtsiminaniu *he has long arms.*
saχkóχtsiminaniu *he has short arms.*

-om- *over on that side* v. am- *over on that side.*

-om- *very* v. amai-.

-omai- *very* v. amai-.

-omai- *still* v. imai-.

omaχk- (-omaχks-) *big* (*old*); *all, whole*. For the independent forms see gabm. 19.
tǽmomaχkatskoχpatsìmaie *then she made it all into one roll* nbt. 12.
átomæχksisòaiau *they were also fed a big meal of* (*berry-pemmican*) nbt. 32.
ni(t)stsáuòmæχkoχpotaii *with the last big snow* (properly: *when it snows big the last time*) nbt. 58.
áumaχkainispàixtsiu *the whole camp is quiet* nbt. 69.
By the side of omaχk- we find imaχk-, e. g. ímaχkixkina = ómaχkixkina *mountain-sheep* (properly: *big-horns*). Cf. also:
imaχkákopatsiuaie *she felled the whole of it* nbt. 101.
imæχksíkuyìnai *she* (4 p.) *was big with calves* nbt. 172.

imaχkópìinai *he* (4 p.) *had a big arrow* nbt. 88 (cf. ómaχkopànni *big arrow* nbt. 89).

om-anist- v. omo-.

-om-ap- v. am-ap-.

omat- *starting* v. aumat-.

-omat- *trying* v. amat-.

omat-ap- v. aumat-ap-.

-omi- *plainly* (*separately*?), in nit-omi-, cf. -omi-anist-.
nítumiainoyìuaiks *he saw them plainly* nbt. 189.

-omi-anist- (-omi-anists-) *differently, separately*, cf. -omi- *plainly*.
tǽmomyanistàinimiàu *then they cut it in different pieces* nbt. 31 (Geers 44 is wrong in his observation about this form).
kænáuomianistsinàtsiaii *they were all of different colours* nbt. 65.

omiksk- (?).
omiksksáuauatskòs *you must not stir him* obt. 48.

-omin- *feather*, cf. the independent word mamín *feather, wing* (*its feather, its wing* is omín).
etomátapominskàyaua *then they began to pick up feathers* djbt. 66.
skátamænistopinnauminneàks (-anistæpinauminiaiks) *then their wings were growing long* djbt. 62.

-omini- (-aumini-, -umini-) *breaking off*, cf. nitáuminixp *I break it off*, probably a compound of nítsinixp *I break it*. May -om- be identified with -omi- in -omi-anist-?
etáuminituyeeàuaie *then they blew it to pieces* (properly: *broke it by blowing*) djbt. 17 (etáminitùyeeyàuaie djbt. 17).
stǽmetsinàuminituyeeyàuaie *then they blew it all to pieces* (properly: *broke it all by blowing*) djbt. 17.
áisokuminitoyiàiksaie *they would blow off a piece of it every time* (properly: *they would suddenly break it by blowing*) nbt. 189.

-omo- (-aumo-) *together*, cf. -amo- (-omo-) *in a circle*. As an independent verb: itomoóyi Mátokeks *the Women-society* (grammatically a plural) *gathered* nbt. 19 (cited by Geers 97). Cf. also: ænnaχkyótòmoχsit *now go home and tell the women to come out* (properly: *now go home and gather for yourself*) obt. 35. In ákomòipiotsèiau *they will have a meeting between themselves* (properly: *they will cause each other to gather*) nbt. 69 we have to do with

a reciprocal form of the causative. Geers 97 has given two examples of -omo- (-aumo-) as a verbal prefix. Here are some more:

itáumoaipiksim *then he gathered them* obt. 32.

náχkotomoàipiksistaχs *that I should go and gather them up* obt. 42.

nisótæmitoχkænaumoaukoanani *then we gathered them all up* nbt. 234.

A compound of -omo- and -anist- is -om-anist- *together* (as an independent verb: ǽnnyaie nitsítumanistò *in that way they*, grammatically a singular, *came to be together* nbt. 169):

kænáitomanistomòpim *he would roll them all together* nbt. 22.

omák... mátsotæmoχtsaitumanistapaitapìuaiks *they then did not live about together in the beginning* nbt. 167.

-om-oχt- (?).
nitómoχtanis(ts)ksimistatsau *therefore I made him think* nbt. 93.

o-moχt- v. moχt-.

-om-ot-ap- v. am-ot-ap-.

op- *with* v. aup- *with*.

-opæm- v. apæm-.

-opi- (-aupi-) *sitting, staying*. This very usual verbal stem may often be considered as a suffix, though it has never quite lost its proper meaning. Cf. gabm. 60.

itoχkítaienixkiopiu mistsís *it is singing while sitting on a tree*.

itapótsopiks *those* (i. e. *the horses*) *that had meat on them* nbt. 3.

nítsinokàupiau *they sat happy* (or: *they were happy while sitting*) nbt. 24.

áioχtoχkoχsòpiks *those that are sick* (*staying sick*) nbt. 59.

sotǽmikakitàpauaupìnai *then she* (4 p.) *could move only sitting* nbt. 107.

kímaukitauasaiiopixpuaisks *why do you sit there crying* (or: *why do you cry sitting there*) nbt. 195.

itsíkæmàupiu *then it moved faster while sitting* nbt. 217.

itǽstoχkopìau *then they lie down* (or: *then they are staying lying down*) nbt. 235.

áisistsikòpiiau *they are tired* (or: *they are staying*, or *sitting*, *tired*) fth. 76.

-opi (-aupi) *brains, head*, cf. the independent word ópi *brains* (*his brains*) (for *head* they use the word motokâni).

With the meaning *brains* in nominal (and verbal) compounds:

otópixkatsoàuaists *their brains and livers* nbt. 4.

áiksistapaupixkatòmiauaists *they had done the oiling (of the skins) with the brains and the liver* nbt. 4.

itáupixkatsìuaiks *then they oiled them with the brains and the liver* nbt. 8.

With the meaning *head* (*hair*):

ápopiu *he is grey-headed.*

ápopiixkìnai *she* (4 p.) *was white-headed* obt. 4.

otápopsini *her having white hair* obt. 4.

nitáumatapapopi *my hair becomes grey.*

-opit- v. apit-.

op-ok- *with* v. aup-' *with.*

-osoχk- (?).

osótæmosoχkitsistamòkoaiau *he* (4 p.) *then had swallowed them* nbt. 148.

ot- (ots-), aut- (auts-) *coming, near,* cf. the independent verb -oto *comes to.* Instead of the short form ot- or aut- we often find oto- (otoi-) prefixed to other verbal stems. Compounds of ot- are ot-ak-, ot-ami-, -ot-atsi-, ot-sat-. GEERS 100 sqq.

Examples of the full verbal stem oto(i)- prefixed to other stems:

istotoiómit *go and marry* obt. 31.

áukanautùinotau *all went to skin* obt. 33.

matsítotosàtsim *they* (grammatically a singular) *came again to look at (the snares)* nbt. 118.

itsípiotoisimìu *she then went in the night to get a drink* nbt. 199.

nítoχpokotoiskunakimau *I went shooting with her* nbt. 217.

nitsítotoikàkima mænistami *there I went to chop (my) poles* nbt. 217.

nisótæmotoiinìim *I then went to catch (a horse)* nbt. 230.

nisótæmotoiìnaii *then I went to catch them* nbt. 231.

nitsitótoinau *I then went to catch him* nbt. 241.

nitsítotoiàkixtsixpinan *then we went to lie down* nbt. 241.

Examples of ot- *coming:*

itsítoχkanautsistutsìu *then they all came and camped there* obt. 29.

itotóχkoχtau *she went there after wood* obt. 29.

otáutapoχkoχtàniu *when she came home with the wood* obt. 29.

ænnaχkyótòmoχsit *now go home and tell the women to come out* (literally: *now go home and gather for yourself*) obt. 35.

káχkotaiàuksoixp *you can (later) come and eat of the entrails* obt. 35.

káχkotaχkòspuaiixk *you* (pl.) *are wanted to come and stretch your hands out* obt. 35.

itótapotsiau *then they came home with the pieces of the carcases* obt. 37.

itáutaχkaiu *then he comes home* obt. 52.

òtsimotát *go and run home for safety* obt. 53.

áutsipiksìn *he* (4 p.) *ran home* obt. 53.

itotótakiu *then he went to get it* obt. 64.

nisótamotoixpinan *we then went over to eat something* nbt. 232.

nitsítotoixpinan *we went there to eat* nbt. 232.

GEERS has given examples of ot- *near*. Here are a good many more of them:

itáutsuistùtsiuaie *they* (grammatically a singular) *used to move to* (*the big water*) obt. 5.

itsitótsinisìi *they fell down by* (*his partner*) obt. 29.

itsitótsistoχkitsìinai *he* (4 p.) *lay down by* (*it*) obt. 29.

itótoauaχkàiinai (itótauauaχkàiinai) *he* (4 p.) *was walking near* (*him*) obt. 31.

itsitótsikipaipyâ`χpiuaie *he feigned to fall by* (*it*) (*near it*) obt. 36.

otsítautopixp *near whom he sat* obt. 38.

istaχkanáutsinòkit *hold me to all of them* obt. 38.

totamátapinòkit *begin holding me to* (*the door-lodge-pole*) obt. 38.

áitotsiniuaie *she was holding him to* (*it*) obt. 38.

stámaχtoitàutsiniuaie *then she held him to each one* obt. 38.

autáutaitsisksisànai *when they* (grammatically a singular) *began to run by* obt. 39.

kímaukstamitàutsipuyìsks *why do you just stand near them* obt. 42.

stámaukamòtspuχpàipiiixk *then he just jumped straight up by* (*the Inhaler's heart*) obt. 46.

itotáupiuaie *he sat by* (*it*) obt. 61.

itsitótaipiu *he ran to* (*it*) obt. 63.

stámitâχkànautsipùyeua (stámitâχkànautsipùyiua) *then they all stood near* (*them*) djbt. 31.

áutòpatau *he has* (*certain persons*) *sitting with him* (*in his lodge*) nbt. 38.

Here seems also to belong otótoχkèman *his sister-in-law* (*his near-wife*) obt. 33 (cf. otoχkèman *his wife*).

-ot- *all* v. mot-.

ot-ak- (ot-aks-), aut-ak- (aut-aks-) *around, in a circle*, cf. the independent verb áutakò *goes around* and the adverb otakóχtsi. It is a compound of ot- *coming, near*, and ak- *around*. GEERS 101. Here are some more examples:

otsítsitotautakskokaie *he was chased around* (*it*) *by him* (4 p.) obt. 63.

áutaksiksisàs *when they* (grammatically a singular) *were running around* nbt. 40.

aumatápotakixpienäniken (-ki'a) *when we start dancing in a circle* djbt. 55.

káisamotakixpeeaua (ki ai-) *and they danced around for a long time* djbt. 55.

stámomatapotakixpèeaua *then they started to dance in a circle* djbt. 56.

otaχkui- *yellow,* as an adjective-verb otaχkúinam (an.), otaχkúinatsiu (in.). Here belongs nítotaχkuispiu *she had just yellow hair* nbt. 137 (nítotaχkùspiu *he had just yellow hair* nbt. 163).

otam- *then* v. autam-.

-otam- *first* v. itom-.

ot-ami- *in a high place, on high, in sight on a hill, over the hill,* a compound of ot- *coming, near* and ami- *up.* GEERS 101 sq. Here are some more examples:

itótamiaupiu *he is sitting in sight on a hill* obt. 32.

násotamisàpi *I shall just look over the hill* obt. 63.

áikinautamisàmiuaie *he gently looked over the hill at him* obt. 63.

átsikikinautamiòχkiàkiu *he again very gently looked* (*threw his head up?*) *over the hill* (*at him*) obt. 63.

itáutamianìu *he said on high* (*down to the people*) nbt. 39.

otótamiomaχkàniau (thus to be read instead of: otótomiomaχkàniau) *they came in sight of* (*a big river*) nbt. 79.

otótamyomaχkàni (thus to be read instead of: otótomyomaχkàni) *when she ran in sight* nbt. 109 (the translation opposite the text is wrong, of course).

itáskotamisapìu *the she* (4 p.) *would run back in sight to look* nbt. 146.

nisótamotamiàupi *I then got on my horse* (properly: *on high*) nbt. 227.

iskótamissàpit *go back and look over the hill* djbt. 16.

manístskotamissapsea (-si'a) *as he looked back over the hill* djbt. 16.

But kináutamisò *he went slowly up to* (*a lake*) nbt. 180 is to be analysed: (i)kináut-amisò.

-otas- *horse,* beast, cf. ótàs *his horse, his beast.* In verbal forms of a derivative character:

tákitsìkoχpitoχkotàspa *a little way from the camp you will get a horse* nbt. 22.

nä́χtsitaχkòtàs *may I get a horse from* (*them*) nbt. 26.

manístoχkotàspiau *how they got horses* nbt. 32.
nanistótaspinan *as we owned horses* (*separately*) nbt. 223.
nímoχtaitsiuotaspinan *from* (*that*) *we had good horses* nbt. 223.

In some cases -otas- may be considered as a verbal affix (an „incorporated noun"):

otsítotàsiuanàkaie *he* (4 p.) *then was leading his* (*the other's*) *horse* nbt. 205.

nitsítaχtsoautasiuanàtau *I then led the* (*other*) *horse along instead* nbt. 241.

-ot-atsi- *on top of.*

ixtsitákotatsiksisàup *then they began to run along over* (*him*) nbt. 142.

ixtsitótatsiksisàiin *then they* (4 p., grammatically a singular) *ran along over* (*him*) obt. 22.

inάitsautatsisàpoχtom *then he put them down in on top of* (*it*) obt. 36.

itsitótatsìnisiu *then it fell on top of* (*them*) obt. 46.

-oto- *spring* v. moto-.

oto-, otoi- *coming* v. ot- *coming, near.*

-otok- (-otoks-) *kidney*, cf. the independent word ótòki. Cf. ótoksisìsi *kidney-fat* nbt. 177, and the man's name A'puyotoksi(ua) *Yellow-kidney.*

pinsápotoksinokik *do* (pl.) *not put your hands in my kidneys* nbt. 103.

sotámsapotoksinìuaie *she then stuck her hands near the kidneys* nbt. 104.

-otoksks- (-otuksks-) *bark*, cf. the independent word otóksksìis (otúksksìis).

ákitaupitotoksksiuaie *she would knock off the bark of it* nbt. 10.

otápitotoksksàuaiks *they peeled the bark from them* nbt. 10.

-otom- *first* v. itom- and cf. autom-.

ot-omi- *in a high place* v. ot-ami-.

-ots- *hand* v. mots- *hand.*

ot-sat- *near, close by*, cf. the independent verb -otsato *comes near, is close by*, and the adverb otsátoχtsi *close by.* Geers 102 (itótstsiu *then he came* nbt. 191 does not belong here!). I have nothing to add.

ots-itsk- v. itsk- *past.*

otskui- (otsku-) *green, blue*, as an adjective-verb ótskùinæm

(an.), ótskùinatsiu (in.). I have no examples of otsku(i)- as a true verbal prefix. Here belongs itótskustoksìu *he is blue-faced* nbt. 136. Cf. O'tskústoksi(ua), O'tskúski(ua) *Blue-face* (the hero of an old story).

-otui- *all* v. mot-.

-otui- *tail* v. -atui-.

-otuksks- v. -otoksks-.

p- *with* v. ixp-.

-p- *in* v. ip- *in*.

paian- v. pan-.

paiot- v. pot-.

paχk- (paχks-) *bad*. In nominal compounds, e. g. Paχkâ'χkeyi *Bad-water* nbt. 3. In composition with verbal stems:
paχksimóists *things that smell bad* nbt. 62.
paχksímisikiàists *things that smell bad when they are burned* nbt. 62.
omá paχkâ'χsinikai *a bad death may she die* nbt. 103.
paχkóχsiniokàpakeu *a-bad-death-may-she-die-bad-woman* phn. 8.
máipaχkòχsinisikapokomipùmini *his lice have a very bad-death-dirty taste* nbt. 129 (cf. phn. 8 sq.).
There is no reason whatever to identify paχk- with paχt- (cf. Geers 103).

paχksist- (paχksists-) *aside*. Geers 104 gives two examples:
omí mistsísi itsitsípaχksistspìniuaiks *he hit them with that stick alongside of their necks* nbt. 181.
ponokâ'mitaiks páχksistsepuyiau *the horses are standing aside*.
Geers' etymology of this prefix does not seem probable.

paχt- (paχts-) *false, falsely, wrongly, by mistake, by accident*, cf. paχts-ap-. Geers 103. Here are some more examples:
káχkipaχtoχpuau *I might shoot you* (pl.) *by accident* nbt. 111 (cf. Geers 73).
nitsítsipaχtsìok (thus to be read instead of: nitsítsa-) *I then happened to fall asleep* nbt. 234.
sayitâ'noaipaχtsèinakenikea (saiitúnauaipaχtsìnakiniki'a) *if you do not make at all a mistake in picking him out* djbt. 55 (also spelt on the same page of djbt.: sayetúnoapaχtsèinakenikea).
etsə́paχtsèinakenea (itsípaχtsìnakinai'a) *then he caught wrong* djbt. 57.

paχts-ap- *false*, *falsely*, etc., the same as paχt(s)-, of which it is derived. Cf. kénnyaie mátanistsìpaχtsàpsiu *and that was another mistake he made* nbt. 170, and the adverb páχtsapi *by accident*. I never met with paχts-ap- as a verbal prefix, but no doubt it will occur as such.

paχtsik *a little*. Geers 103 gives a sufficient number of examples. The proper meaning of páχtsikatapèi (páχtsikaitapìu) djbt. 27 is: *he is living (only) a little.*

pan- *during the night*, *before day-light*. With the infix -ai- it combines to paian-, but ai-pan- with prefixed ai- is also met with. Geers 102 has given examples of this prefix. Here belongs also:

nitsípanautok *come very early* (pl.) obt. 44.

pæpai-, pæpau- *in a dream*, *dreaming*; *happily*.

With the meaning *in a dream*, *dreaming*:

itsipǽpaiinòyiu *then he saw him in a dream* obt. 62.

pǽpainimiksai *those that dreamed about it* nbt. 34.

aipǽpaisitsipsatsiu *he talks to him in a dream*.

áipæ̀paukau *he is dreaming* (literally: *he dream-sleeps*). The verbal abstract of -pæpaukau is pǽpàukani *dream*.

Cf. nominal compounds as papáuχkyaiòi *the bear in his dream* nbt. 55, pæpáistæmik *a bull in his dream* nbt. 57.

With the meaning *happily*:

itsipǽpokapæskokĩn *he* (that means: *I*) *was happily chased by it* nbt. 190.

netsítsepapaupæskòkinea (-inai'a) *I was happily chased by it* djbt. 17.

-pek- *rib* v. -pik-.

pek- *wonderful* v. peksi-.

-pekæn- *Peigan*, cf. Pekǽni(ua) *the Peigan tribe*.

áipekænepuyiu *he speaks Peigan* (less usual, however, than ixtáipuyiu Pekǽni).

peksi- *wonderful*, cf. tæká pekápsìuats *who was a wonderful person* nbt. 162, which proves that the *ks* of peksi- has originated from *k* before *i*.

áipeksikaχtsìau *they had a wonderful game* nbt. 34.

áipèksiksisatài (*they are*) *the wonderful hiders* nbt. 34.

pi- *far*, cf. piuó (pioó) *is far*, and the adverb pioóχt. Geers 104. Some more examples:

áipisakapòiaiks *they got far out on the prairie* obt. 9.

áipinakàsin *it* (4 p.) *had rolled far* obt. 27.

áipiàpsamiu *then they* (grammatically a singular) *hunted far about* nbt. 14.

mínatsipiomaχkàt *do not run far any more* nbt. 15.

kitákaipyàmisoχpuau *you* (pl.) *will go up one by one* (properly: *far between, with intervals*) nbt. 168.

kāipiokskasèaua (ki ai-) *and they had run far* djbt. 14.

káipiom*a*χkàua (ki ai-) *and he ran away far* djbt. 35.

kéiksìpepiksèaua (ki iksípipiksìaua) *and they had run far away* djbt. 35.

st*á*mèstapipyàuaneāks *then they would fly away far* djbt. 62.

-pik- (?) *rib*, cf. the independent word pekís (moχpekís) (also in compounds as imitā′χpeki *dog-ribs* nbt. 6).

it*á*nnitspikamàiau *then they split the ribs* nbt. 25.

pixk- *in front*, cf. the adverb píxkoχtsi and GEERS 62 (whose analysis of p i x k - is to be rejected). Here belongs also:

itsipíxkiniuaie *he then caught him as he went by* (literally: *he then caught him in front*) obt. 21. 22 (itsipíxkinìuaie nbt. 141).

pixksi-, p i x k s o -, p i x k s - *nine*. See gabm. 27 sqq. Here belongs:

nitsipíxksànistsi *I did it nine times*.

pin-, m i n -, a prohibitive prefix, used in the second and third person singular and plural of the imperative. See gabm. 41. 43 sq. and GEERS 105. Instead of m i n - some of the younger persons pronounce n i n -.

pin-ap-, - i n - a p - *down the river, eastward*, cf. -pinapo, -inapo *goes down the river, goes eastward* (*á*nnamaie ítomaipinapo *he was the first that went east* nbt. 218, nisót*a*matsksinapoχpinan *then we went down the river back again* nbt. 229, taist*á*mitapipìnapo *I then go a long way down the river* nbt. 235, nisót*a*mipinapìpiaiau *I then sent them down the river* nbt. 236), and the adverb pinápoχtsi *down the river, eastward* (piínapoχts *far down the river* nbt. 210 is to be analysed: pi-ínap-oχtsi). GEERS 105 sq. (kyotsítsinäpotokai djbt. 60 does not belong here, v. sub i n - *down*). Some more examples:

óm*a*χtsinàpiskokaie *he was chased by him* (4 p.) *lower down the river* obt. 63.

itsínapsaipìin *then they* (4 p., grammatically a singular) *made a charge down the river* nbt. 89 (cf. itāχk*á*nainàipsaipìu *they then*

all charged down the river nbt. 80, cited by GEERS, instead of which is to be read: itåχkánainàpsaipìu).

ixtsínapàutsim *he is swimming along down the river* nbt. 192.

nisótamatsinàpaχkai *I then went back home down the river* nbt. 226.

áχkstainapìnakat(a)χsaie *that we should not roll it eastward* djbt. 43.

áχkstainapìnakàtaie *let us not roll it eastward* djbt. 43.

misskítsinnapìnakatsèuaie *he then rolled it eastward notwithstanding* djbt. 43.

káχkstänapinàkatχsoauaiea (káχkstainapinakataχsoauaie'a) *that you should not roll it eastward* djbt. 44.

-pinapisina- *Sioux*, cf. Pinápisina(ua) *the Sioux tribe*, and -sina-. áipinàpisinàipuyiu *he speaks Sioux*.

-pisak- *hind-part*, *thigh*, cf. oápisàkists *its hind-quarters* (e. g. of a cow).

itáitapisakiu *he would hold his hind-part to* (*the side from where the wind blew*) nbt. 176.

ósotamomaχkakaiitapisaksitòkaie *he then was suddenly shot by him* (4 p.) *in the thigh, so that there was a gap in it* nbt. 182.

pits- *first*, cf. pitsoχk-.

pitsistúyi *in the first place* nbt. 224.

pitsik- *on one side*, to be assumed because of the adverb pitsikóχtsi (pitsikóχtsim *on one side* nbt. 161).

pitsoχk- (pitsoχks-) *as soon as*, cf. pits-.

pitsóχkitstsìsi'a *as soon as it is there* nbt. 92.

pitsoóχksiksiskìminai *as soon as she* (4 p.) *touched it* nbt. 151.

pitsóχksinoyiuaie *as soon as she saw him* nbt. 152.

peitsóoχksipaχtsèinakenä *as soon as he caught the wrong one* djbt. 57.

At the bottom of the page djbt. 45 is to be read in one sentence: Petsóχksinåyeauaie, kétskokskasèaua (that is: Pitsóχksinoyiauaie, ki ítskokskasìaua). The translation ought to run thus: *As soon as they saw him, then they ran back.*

pok- *small*, cf. pókimiu (= inákimiu) *is small* (of animals), pókisiu *is small* (of animate things), and also pokáu *child*. It is prefixed to nouns, e. g. pokasókaiis *small trunk*.

iskoχpókauanisìu *he cried himself small back again* nbt. 158.

skátamiskatoχpokàuanissèua *then he cried himself small back again* djbt. 47.

p-ok- *with* v. ixp-ok-.

poχs- v. puχs-.

poχs-ap- v. puχs-ap-.

pot- *in the direction of, facing, towards, in the opposite direction, opposite each other.* With the infix -ai- it combines to paiot-, but ai-pot- and pot-ai- are also met with. In the reciprocal conjugation pot-, paiot- (pot-ai-, paiot-ai-) is used to emphasize the idea of reciprocity (see gabm. 36).

Besides the examples given by Geers 107 (the man's name Sóàtsixpòtamisò *Came-up-over-the-hill-with-the-eagle-tail-feathers* is to be analysed sóàts-ixp-òt-amisò; so it does not belong here) cf. also:

itàpipotskóaiks *he went back facing them* obt. 43.
áipotapàipiu *he turned about towards (the bear)* obt. 64.
istápaipotsinakèkàk *roll it about to one another* nbt. 156.
misksíppotapòiau *they went instead in the opposite direction* nbt. 213.
nitsipótsisæmitskaχpinan *we fought a long time between ourselves* (properly: *opposite each other*) nbt. 239.

Here belongs also: paiotákokìop *it was built out of two lodges* nbt. 45.

-puin- (-puiin-) *suffering with, very hard, in a hurry*, cf. the independent verb -pui(i)næm *he suffers* (e. g. in the very common phrase: íksipuinæ̀miau máχksoatòχpi *they suffered very much for something that they might eat*).

itsipúinaskinàusiu *then he cried in a hurry* (properly: *suffered with crying*) nbt. 148.

ìkápuinanistsiauaie *they told her in a hurry* (properly: *suffered with telling her*) nbt. 155.

nitáiiksipuiinæskok *it has chased me very hard* nbt. 189.

ítskaipuinåχkumìnai *he* (4 p.) *then was neighing very hard* (properly: *suffering very much with neighing*) nbt. 207.

puχs- *hither*, cf. puχs-ap-. Geers 107 sq. Here belong:
kitsipúχsotæsæ̀m *I come here to see you* obt. 15. nbt. 140.
kitáipuχsotæ̀sæm *I come here to see you* nbt. 140.

puχs-ap- *hither*, cf. the independent verb áipuχsapo (paiúχsapo) *he is coming hither*, and the adverb púχsapoχtsi *hither*. It is a compound of puχs- and ap- (*travelling*) *about*. Geers 107 sq. Cf. also:

omátsipuχsapistutsini *when they moved again this way* obt. 5.
nitáipuχsapaχkàiis *when I was going home this way* nbt. 218.
kitsítsipùχsapipuàu *you then got up and came up to me* nbt. 238.

pum-, pum-ap- *good.* GEERS 107.

s-, sa-, sα- *out* v. sai- *out.*

saaini- v. saini-.

sai- (sa-, sα-, sε-, s-), sau- *out*, cf. sak- *out* and sat- *out.* GEERS 108 sq. Cf. also:

saiā´χpaipiskixtsimaie nistsépiskan *he jumped out of the fence.*

káksàkin itsáixtsiu moyís *the axe is outside the lodge.*

ixtsā´χpauaníu ksistsikúmistan *he throws himself out of the window.*

matsitáisaskuyiu *then he again drove them up* (properly: *out*) obt. 35.

itomátapsaskuyiu *then he began to drive them out* obt. 39.

itsáutsim *then he put them* (*the moccasins*) *off* obt. 51.

stάmatsautsim *then he pulled them* (*the moccasins*) *off again* obt. 51.

kaksáixtsis *so that you are just sticking out* obt. 52.

otsítsanikaie *he then was told by him* (4 p.) *from within* (properly: *told out by him*) nbt. 75.

itāχkάnauχsomaχkàu *then they all ran out* nbt. 118.

áχkitsaipuyìu *that they* (grammatically a singular) *were standing outside* nbt. 164.

ketsáukskaseua (ki it-) *and then he ran out* djbt. 24.

sai-, sau-, a negative prefix. See gabm. 41 sqq. 46 sq. and GEERS 114 sq.

-sai-, -sayi- *Cree,* cf. Sayí(ua) *the Cree tribe.*

áisaiepuyiu *he talks Cree.*

saiaini- v. saini-.

saiipun- *often* (?).

saiipúnikskisàie *if he had often stripes on the sides* nbt. 15 (cf. the preceding aikskísaie *if he had stripes on each side*).

saini- *low down,* cf. the adverb saiáinisoχtsi (saáinisoχtsi) *below, in the lower country.*

nítsainiaupìin *he* (4 p.) *sat the lowest down* nbt. 110.

itsέnnaukimiuaie (it-sáiny-) *then she put his head down* nbt. 125.

sak- (saks-) *out,* cf. sáksiu (sάksiu) *he goes out,* and sai- *out.* Derived from sak- is sak-ap-. GEERS 109 sq. Here belong also:

áksàkoχsoyiu *it will boil over* nbt. 155 (cf. on the same page itomátapsokoχsoyìn *it,* 4 p., *started to boil over,* instead of which is to be read itomátapsakoχsoyìn).

ki apinákuyi nítsaksipuàuχsini, nimátoχkotsipuàuχpa *and in the morning when I tried to get up* (properly: *when I got up*) *out* (*of my bed*), *I could not get up* nbt. 237.

skátamassàksiputayäks (-aisàksipotaiaiks) *then they would try to fly out* djbt 62.

About the analysis of itáisaksisài *they ran out* nbt. 40 I have some doubts: it-ái-sa(k)-ksisài, or it-ái-sá(i)-ksisài?

The form áisokatanitsiuaie *each time he would suddenly cut out a piece of it* nbt. 190 does not belong here.

sak- *still* v. saki-.

sak-ap- *out on the prairie*, cf. sákapò *he goes out on the prairie*, and sak-. GEERS 110. Here belongs omáχkanistapsakapomàχkaniaii *that one of them might run about out on the prairie* nbt. 17, cited by GEERS among the examples of sak- (is it misheard for máχkanistapsakapomàχkaniaii, as omáχksoyìs obt. 44 for máχksoyìs, or are both forms with o- before m-aχk- really correct?). Cf. also:

itáisakapomaχkàiinai *then they* (4 p., grammatically a singular) *were running out on the prairie* nbt. 17.

áisoksakapoksisaskuyiu *she would suddenly chase them out of the brushes* nbt. 103.

otáisàkapipiks *when he ran out on the prairie* nbt. 213.

ixpítsakapistsipatakàyayiu *he then ran out on the prairie with* (*me*) nbt. 219.

nitsítsakapomaχk *I then ran out on the prairie* nbt. 225.

saki- (sak-) *still*. GEERS 110. Cf. also:

sakyáiokat *be still asleep* Arch. 23, 242.

sákiausiu *she was still picking* (*roseberries*) nbt. 89.

sákiaikoanimiuaie *she is still playing with him* nbt. 102.

noχksákiaitapiiks *those who are yet alive* nbt. 114.

kítsakiaupixpuau *do you still sit there* nbt. 157.

otsákiauyisau *whilst they were eating still* nbt. 213.

sakáixtsisi *if they are still there* nbt. 127.

sákaixtsiu *it is still there* nbt. 169.

otsítsakaixtsixp *when there were still* (*buffalo*) nbt. 223.

sako- (sakoi-) *last*, cf. the independent word sakóoχtsi. GEERS 110 sq. has given examples of sako- as a nominal and a verbal prefix.

saχk- (saχks-) *short*. For the independent forms see gabm. 18 sq.

saχksts- *light* (*not heavy*), cf. the independent forms saχkstsím (an.), saχkstsíu (in.) *is light* (*not heavy*).

saχp- *weak*, cf. the adjective-verbs sáχpsíu *is weak, cannot endure very much* (of men, animals, and animate things), sáχpiu *is weak, cannot endure very much* (of inanimate things), saχpiníu *is weak of health* (of men and animals), sáχpiokasiu (= mátsokasiu *is not strong*) *is weak* (of muscular force, used of men as well as of animals).

-saχsi- *Sarcey*, cf. Saχsí(ua) *the Sarcey tribe.*
áisaχsepuyiu *he speaks Sarcey.*

sæm- *a long time*, cf. the independent verb -sæmo *it is a long time*. For examples of this very usual prefix see GEERS 111.

sap- *on each side*. GEERS 113. Cf. also:
itsístsapomàχk(au) *it would not go straight* (literally: *it would run on each side*) nbt. 227 (cf. itsist-).

sap- *complete, completely, right*. GEERS 113 sq.

sap- *in, into*, cf. the independent verb: itsǽpau omíksim ikstáinakàsiks *he got into the buggy*. Of a derivative character is -sap-oχtom in ináitsautatsisàpoχtom *then he put them down in on top of* (*it*) obt. 36. Cf. stǽmsapixtsiu *then he put it in* obt. 36.

Examples of this prefix are given by GEERS 112 (stáisàpiksikant *step in it*, i. e. *in one of my steps*, nbt. 75 does not belong here, but to sap- *in the tracks*). Here are some more:
itsítsapuχpaipiïuaie *then he jumped in to* (*it*) obt. 46.
istsápixtsit (*there*) *you must lie in* obt. 52.
itsítsapopiuaie *then he sat down in* (*the raft*) obt. 57.
itsǽpaupiu áχkioχsàtsis *he is sitting in a boat.*
etsǽpaupeea (itsǽpaupii'a) *they were sitting in* (*the nest*) djbt. 60.
áitsæpipùyeua (read: áitsæpipùyeaua) *they were standing in* (*the nest*) djbt. 60.
stǽmitsapòpiuaie *then he sat down in* (*it*) (*went aboard*) djbt. 66/67.
aùtsǽpiksisàsaie *when they* (grammatically a singular) *ran in* (*between the stone-piles*) nbt. 39.
itsǽpaipæskàiaiks *they were dancing in* (*the elk-head*) nbt. 192.
nikáitaisapìnitau *I have already killed him in there* nbt. 195.
sotǽmatsksæpoχpìi *then they fell back in again* nbt. 196.
matsksǽpoχpiit *fall back in again* djbt. 21.
nisótæmsapàkaupi *I then got in* (*to the waggon*) nbt. 226.
nisótæmsapàkaupixpinan *we then got in* (*to the waggon*) nbt. 229.

sap- *in the tracks, on the trail, after, following*, cf. -sapo *he follows*, and the preceding prefix. GEERS 111 sqq. Some more examples:

ixtsítsapomaχkau *he followed running along* obt. 9.
sákiâχtsaupauàuaχkau (better: sákiâχtsap-) *he was still walking along in* (*the buffalo-trail*) obt. 36.
ixtsítsæpauaniauaie *then they flew along after* (*him*) nbt. 190.

sat- *out*, cf. sai- *out*. Geers 110. Cf. also:
itsátapiksim *he then threw it out* obt. 47.
áksatapiksistsìuaiks *he would throw them out* nbt. 52.
etsátapiksìmma *he then threw it off* djbt. 65.

sau- *out* v. sai- *out*.

sau-, a negative prefix, v. sai-, a negative prefix.

sauk- v. sok- *straight, suddenly, aloud*.

-sayi- *Cree* v. -sai- *Cree*.

sekun- (sekon-) *continually*. Examples are given by Geers 115 sq., whose introductory remark is erroneous, as appears from:
áisekonästaua *he would continually think* djbt. 30. 52.
áisekonästatsèeauaie *they were continually expecting it* (properly: *thinking it*) djbt. 43.

sepi- v. sipi-.

sɛ- *out* v. sai- *out*.

si- v. æsi-.

sik- *stopping*, cf. the independent verb -siko *stops*. Geers 116 sq. Cf. also:
káisiksòpu (ki ái-) *then the wind stopped blowing* djbt. 12.
máχkssikoχpisä (-sai) *that it would stop rolling* djbt. 43.

sik- *down*.
nitákitaisikàipiksixp *I shall let them down* nbt. 117.
mátâχkænaisikàipiksìpiaists *they were all put down again* nbt. 119.
nitáisikaipiksìxpi *I was the one that let them down* nbt. 119.
áisikapìnimaists *he let them down* nbt. 117.
itáisikapìnimaists *then he let them down* nbt. 118.
átomatapsikàpinim *he began again to put them down* nbt. 119.
In all these places is spoken of snares.

sik- (siks-) *black*, as an adjective-verb siksinǽm (an.), siksinátsiu (in.). Cf. sik-ap-. Though sik- occurs in verbal as well as in nominal forms, I never met with a case where it may be termed a true verbal prefix.

sik-ap- *dirty*, as an adjective verb íksikàpsiu *he is very dirty*

nbt. 128 (éksikàpsseua djbt. 49), cf. sik- *black*. We find sik-ap- with the meaning *black* in the nominal compound sikapáipistsi *black blanket* (cf. náipistsi *blanket*).

kitáksikàpistotok *he will make you dirty* nbt. 128.

máipaχkòχsinisikapokomipumini *his lice have a very bad-death-dirty taste* nbt. 129 (cf. phn. 8).

sikχks- *separately*. GEERS 117.

simi- *secretly, on the sly*. GEERS 117. Cf. also:

mátsisimiuotsimats *he did not take it away secretly.*

pinisímiistapukskasit *do not run away secretly.*

nímoχtaisimìpstauaiàkiokinàn *she throws secretly in of (them) to us* obt. 41.

-sina- *Sioux, Cree*, cf. Asiná(ua) *the Sioux tribe, the Cree tribe*, and -pinapisina-.

áisinaipuyiu *he talks Sioux, he talks Cree.*

In àχkitsisinákeiop *let us play at Sioux-women* obt. 47 we have to do with a derivate of the nominal compound Asináke(ua) *Sioux-woman*.

sini- *before* (?). GEERS 117.

-sinop- *kit-fox*, cf. the independent word sínopá(ua).

nitsínopakiaki *I trap a kit-fox.*

sipi- (sepi-) *during the night*. GEERS 116. Cf. also:

sipiánnikinàk *during the night you must make grease of the bones* nbt. 200.

sisapok- (sisapoks-) *through*. GEERS 117. Cf. also:

sisapóksòtau *it rains through.*

sesipúkaukskauaie (sisapókaukskauaie) (*the hole*) *came out elsewhere* djbt. 28. This place is also cited by GEERS, but with a misprint in the translation.

-sistsin- *toe*. The independent word for *toe* (*finger*) is mokítsis.

nitápasistsiniàpiks *I move my toes.*

sitok- (sitoks-) *in the middle, in the centre; in the middle of the camp, all over the camp, among the lodges*, cf. itsítokoiau moyísts *they went among the lodges* nbt. 130, and the adverb sitokóχtsi (sitokóχtsim *in the middle* nbt. 60).

otótuitsitòkepùyis *that they were standing all over the camp* obt. 13.

itáisitokòmaχkau *then (the returning war-party) ran through the camp* nbt. 18.

kákitsitokapoχtasiuanàakaie *he then was just led round about through the crowd by him* (4 p.) nbt. 20.

ixpsítoksistsinàpiksop *it was between buffalo-hoofs* nbt. 143.

itsítsitokopìin *then it sat in the centre of the camp* nbt. 161.

itsítokaixtsiiàiks *they then were lying inside* (properly: *in the centre*) *of* (*it*) nbt. 189.

sk- (sks-) *backward, back*, cf. -sko *goes back, returns*. When at the beginning of a compound, sk- often shows a prothetic *i*:

iskoχkístotau *put them with the fore-ends back* obt. 51 sq.

iskæχkósii *they stretched their hands back* (that means: *they went back to help to bring in the meat*) nbt. 24.

iskoχpókauanisìu *he cried himself small again* nbt. 158.

Geers 117 sq. has given examples of this prefix. Cf. also:

kàkskoχtótam *you must put them back* obt. 51.

mátskotsimiau *they swam back again* obt. 58.

nitátskotsixpinana *we shall take it back again* djbt. 30.

mǽχkætsksìpoãχsea (-si'a) *that she may arise back again* djbt. 42.

kétskokskasèaua (ki it-) *and they ran back* djbt. 45.

kétskanistseuaie (ki it-) *and he said back to him* djbt. 47.

ǽnisksìnisaut *now come back down* djbt. 47.

kitákætsitskæmiskapæt *I shall pull you up back again* djbt. 60.

-skai- v. kai-.

sk-atæm- *then*. I never heard this prefix used myself, but it occurs pretty often in the stories communicated to Dr. de Josselin de Jong by Black-horse-rider. It is evidently a compound of atæm- (v. autæm-), though it is difficult to account for the initial sk-.

skátamipistsíkkauáutoχkyauanä (read: -kyauaniu) *then he was shaking his head very slowly* djbt. 6.

skátamitspikasùyeäks *then they dried, up there* djbt. 21.

kskatámitapotaminenakasènä (k- = ki) *and all at once it* (4 p.) *rolled towards a hill* djbt. 43.

skátamiskatoχpokàuanissèua *then he cried himself small again* djbt. 47.

skatæmómæχkimiaua *then they were getting big* djbt. 61.

skátomaikòanèmeua (skátam-) *then he would have them as playmates* djbt. 61.

skátamænistopinnauminneäks (-anistæpinauminiaiks) *then their wings were growing long* djbt. 62.

skátæmassàksiputayäks (-aisàksipotaiaiks) *then they would try to fly out* djbt. 62.

skátámapotàyäks (-aipotàiaiks) *then they would fly* djbt. 62.

-ski *face*, used in nominal and verbal compounds instead of mostoksís. It occurs very often in personal names. Here are some names of men, containing -ski: O'tskúski(ua) *Blue-face* (the hero of an old story), Sikskínaii *Black-face-man*, Makskiánikăpi(ua) *Bad-looking-face-young-man*, Saχkskyóχtso(a) *Short-face-Joe* (a nick-name). Names of women containing this compositional substitute are: Kyíkski(ua) *Shady-face*, Imoyíski(ua) *Hairy-face*, Inóski(ua) *Long-face*, Istsímiski(ua) *Chubby-face*, Pistúski(ua) *Night-hawk-face*, Sikskyáke *Black-face-woman*.

Examples of -ski in other nominal compounds and in verbal forms:

ăpskíiks *white-faced horses* nbt. 32.

ixpauákskiu *he had a ridge-scar on his face* obt. 50 (cf. otoχpauákskisini *his having a ridge-scar on his face* obt. 50).

áisaχkskiaiks *they are short-faced* nbt. 176.

sináiski(ua), mísinski(ua) *badger*. The proper meaning of the former name is *striped-face*; about the latter I have got no information.

mísoχpski(ua) *musk-rat* (I am in doubt about the meaning of misoχp-).

kokskí(ua) *antelope* (properly: *corner-face*).

namiskí(ua) *lizard* (what is the proper meaning of this name?).

iststsískyòmita *shaggy-faced dog*.

nitǽsiskiists *I am face-washing*, nitǽsiskioχs *I wash my face*, nitǽsiskiau *I wash his face*.

itǽsiskiuaie *she then washed his face* obt. 31.

nisótæmæsiskyăχs *then I washed my face* nbt. 241.

nitsítaisæskiăχspinan *then we wash our faces* nbt. 240.

itauápatskimiuàie *then he began to knock his (the bob-cat's) face back* nbt. 176.

ketsetáuapætskìmiuaie (ki itsit-) *and then he began to knock his (the bob-cat's) face back* djbt. 11.

ketomǽtæpsitsikskyòtăχseua (ki it-) *and then he began to scratch his own face* djbt. 28.

áisăpskyăχsèua *he was hitting himself in the face* djbt. 28.

nitáikimatskiòpiau *they are sitting with pitiful faces* nbt. 199.

nitáitsiniomòkskiakàk *it is making (very bad) faces down on me* nbt. 186.

ǽkaiamiskèkokitsimìnai (-ske- = -ski-) *he (4 p.) was already frozen with his face twisted* nbt. 191.

nátàmiskekokitsìminai (-ske- = -ski-) *it (4 p.) was just frozen with its face twisted* nbt. 186.

nitsítsipiskskyòk *then he cut me across the face* obt. 43.

nakă'χkatsitsipiskskyòki *he may cut me across the face* obt. 43.

itsipískskiuaie *then he cut him across the face* obt. 42.
soksipískskiuaie *he suddenly cut him over his face* nbt. 213.
ixtsitásikskiuaie *they* (grammatically a singular) *blacked their faces with (it)* nbt. 18.
aistamótosikskiu *he then blacked his face all over* nbt. 18.
otaχkúyi ixtáuχpuskinàii *they had yellow paint all over their faces* nbt. 53.
otoχpúiskisini *the paint on his face* nbt. 202.
apâ´χpiskinisàu *you must put paint on their faces* nbt. 19.
itâ´χpiskinakiu *he then paints the faces* nbt. 71.
itaχpískiu *he then puts some paint on his (own) face* nbt. 59.
úikakaikixtsìpskyaiau *they just put red stripes on the faces (of white-faced horses)* nbt. 32.
imatástskiisìnai *he* (4 p.) *nearly fell on his face* nbt. 172.
kámipàkskyài (i. e. nikámipàkskyài) *I ought to hit you on the face* nbt. 172.
kaχpúskiit *scratch your face to make stripes* fth. 76.
Does nisókitsìmiskiau *I suddenly made his nose bleed* nbt. 239 contain -ski- *face* (the idea of *making one's nose bleed* may be expressed in a different way, cf. únetumokautsikìnokaie *she*, 4 p., *made his nose bleed awfully* djbt. 18)?

-skini *back*, a compositional substitute of mokakíni.
nitástsoχtsatsikskini *I have back-ache.*
nitáutoχskìniaki *I bend my back.*
itsitsímikskìnimiuaie *he threw him on his back against (it)* obt. 47.

so- v. sui-.

soat-. Geers 118 assumes such a prefix without giving any proof for it (nitsitsoátâχpinan *we then crossed it* nbt. 219 is of no use here). So the article soat- in his list of prefixes is to be cancelled.

-soats- *tail-feather*, cf. the independent word sóàtsis (also at the end of nominal compounds, e. g. mamiátsìkimyâχsoàtsists *magpie-tail-feathers* nbt. 73).
Sóàtsixpòtamisò(a) *Came-up-over-the-hill-with-the-(eagle-)tail-feathers* (a man's name).
Sóàtsiaistsi(ua) *Carries-tail-feather-on-his-back* (a man's name).
kanâ´χsoatsisanokoiaists *they (his arrows) were all ornamented with (eagle-)tail-feathers* nbt. 163.

soi- v. sui-.

sok- (s o k s -), s a u k - (s a u k s -), s o χ k - (s o χ k s -) *straight, suddenly, aloud.* Geers 118 sqq.

Another example of s o k - (s a u k -) *straight:*

nisótæmsaukamìto *I then went straight on up the river* nbt. 231.

Some more examples of s o k - *suddenly:*

áistæmsokitotàupiu *then there will suddenly be (a kit-fox in the trap)* nbt. 236.

nitáistæmsokatsìkyàki *then I will suddenly have trapped (a mink) too* nbt. 236.

kisótæmsòkitsino *I then suddenly saw you* nbt. 238.

Another example of s o k - *aloud:*

itǽmsokaisaitæmiu *it was then breathing aloud* nbt. 217.

sok- (s o k s -), i s o k - (i s o k s -) *heavy*, as an adjective-verb isokú (in.) (isokúists *heavy things* nbt. 223), isoksím (an.), isókimiu (of animals) *is heavy.*

miókasiu nínau ikáisokspinakiu *a strong man can lift a heavy weight.*

isoksístsisàu *if they had a heavy load* nbt. 223.

sokap- *good, well,* as an adjective-verb sokápsiu (an.), sokápiu (in.) *is good.* Besides the examples given by Geers 118 cf. also:

áitsokàpsksotùnnimiàuaists *then they threw loose earth in good shape* nbt. 35.

mátsokapsksinoau *I do not know very well about them* nbt. 37.

sokápunit *know them well* nbt. 40.

sokápæsksinìm *he knows them well* nbt. 59.

sauumáisokàpsæpsisàu *before they can see well* nbt. 62.

áksokàpaisæpìu *he will see clearly* nbt. 62.

ǽkaisokapistutòχsit *prepare yourself well already* nbt. 163.

áisokapokoyìu *he ate his fill with good relish* nbt. 175.

soχk- v. s o k - *straight, suddenly, aloud.*

sopok- (s o p o k s -) *all, whole.*

imátåχkanaisòpokokàpsiau *they were nearly all bad* obt. 3.

áisopoksinòksiau *they all had plenty of food* nbt. 5.

áisopokitamàpiu *there would be a perfectly happy time* nbt. 8.

sopóksapunstàiixk *he used his full medicine-power* nbt. 100.

ikyáia(i)sopòkoχpùmatau *finally all of it was bought (they finally bought it all)* nbt. 226.

sotæm- (s t æ m -) *then, after a while, just now, just.* Cf. a u t æ m -, i t æ m -, t æ m -. As these related prefixes, s o t æ m - (s t æ m -) sometimes is ending in - m i - instead of - m -. See cmb. 3 sq. = vmkawa.

12, 246 sq. and GEERS 120 sq. Here are some examples not given by GEERS:

sotǽmistapùt *now go away* nbt. 175.
sotǽmiapìu *then he could see* nbt. 198 (also: stǽmiapiu).
nisótæmskòtaχkaii *then I turned back home* nbt. 215.
nisótæmitotoχpinaniau *we just got there to them* nbt. 215.
nisótæmauatsìmoiixkamaiau *I just prayed to them* nbt. 215.

sp- *high*, cf. the adjective-verbs mentioned gabm. 19 and repeated by GEERS 121, and the adverbs spóχtsi, spóχtχk, spóχtm *on high* (GEERS 122). In nominal compounds, e. g. spakíksaχko *high cliff*, spístæk *high mountain* (but also: amó spíim mistǽki *this high mountain*). As a verbal prefix sp- is nearly always to be rendered by *upwards* or *up*. Besides the examples given by GEERS (tǽmispiuàuaχkau is to be cancelled, as it contains -spi- *among*) cf. also:

ixtsítspaχkumìau *then they shot up with (them)* obt. 26.
matsítspàχkumiu *then he shot up again* obt. 26.
otspaχkúmsauaie *when they shot up* obt. 27.
itáukispskùnakatàin *then they all shot up at it* obt. 30.
etspǽχkeua *then he pushed her up* djbt. 23.

Here belongs -spi- as a compositional substitute of motokâni *head, hair*, and mótokep *skull*.

Examples of -spi *head, skull*:

nitǽstsispi (nitsístsispi) *I have head-ache*.
tséeksìstsispi (i. e. nitsíiksìstsispi) *I have a terrible head-ache* djbt. 27.
sotǽmikspìuaie *he just smashed his head* obt. 47.
ótæχtaikspipokoaiauaie *each of them was bitten through the skull by her* nbt. 104.
ikspiáu *he has a crushed skull*.

Cf. the man's name Pâksspitoa (Pyáikspitoa) *Got-shot-in-his-head-from-afar*.

Examples of -spi *hair*:

akáispiu *thick bunch of hair* (properly: *much hair*) nbt. 108.
nítotæχkuispiu *she had just yellow hair* nbt. 137.
nítotæχkù(i)spiu *he had just yellow hair* nbt. 163.

-spayi- *Spanish*, cf. Spayíkoan *Spaniard*.
áispayèpuyiu *he talks Spanish*.

-spi- *among*, cf. the independent verb -spiuo (mátsitspiuòatsaie *he then did not go among*, viz. *among the others* nbt. 79). GEERS 61 confounds the prefixes -spi- and ip-. A form of a derivative character is ítspiuχtòm *he put it there among (them)* obt. 32 (ítspìuχtòm nbt. 162).

noχkítspistutsisau ákai-Pekáni *when they moved to* (properly: *among*) *the ancient Peigans* obt. 3.

einí itámsokitspiàupiiau *they then suddenly sat among the buffalo* obt. 14.

kimáukitspiaistamiskokixpuàiisks àkssís *why do you give me then to eat it with* (properly: *among*) *round fat* obt. 41 (cf. obt. 44).

àitspyómaχkàs *when he ran into the camp* (properly: *when he ran among*, viz. *among the lodges*) nbt. 19.

támispiuàuaχkau *then he went in deeper* (properly: *then he walked among*) nbt. 80.

itsitáspisamiua *then he would look for her among* (*them*) nbt. 96.
istápspyàpiksitau *throw them towards* (*them*) *among* (*them*) nbt. 164.
itápspyàpiksim *she threw them towards* (*them*) *among* (*them*) nbt. 164.
ítspiàukskàsiu *he then ran among* (*them*) nbt. 219.
otsítspixtsissea (-isi'a) *that it was lying among* (*them*) djbt. 50.

-spi *head, skull, hair* v. sp-.

spik- (spiks-) *thick*. For the independent forms see gabm. 18.
itáspiksisomàiau *then they made a thick mat* nbt. 42.

-spini *cheek*. The independent word for *cheek* is motstsípina. Here belongs ápspini(ua) *goose* (*white-cheeks*).

áitsikspinìau *they then had their faces black on the sides* (*they then had black cheeks*) nbt. 13.

isksáχkuspinìu *she had earth on her cheek* nbt. 73 (how is the initial syllable is- to be explained? Geers 19 is not aware of the fact, that not only the *i*, but also the following *s*, is to be accounted for).

st- *under the water*, cf. istáiiu *he dives*, and staχt-. Here belongs:

itástapiniuaie *then she pulled her* (*the crow's*) *head under the water* nbt. 151 (cited by Geers 122).

st- (sts-) = ist- (ists-), used in imperatives, conjunctives and subjunctives for it- (its-) *then*, etc.

stai-, stau-, a negative prefix. See gabm. 41. 46. Geers' conjecture (p. 122) does not seem probable.

staχt- (istaχt-) *under the water*, as an independent adverb stáχtsi (istáχtsi). Geers 122. Here belong:

istáχtsikokùto *it was frozen under* (*the surface*) nbt. 219 (cited by Geers).

åχké itæstáχtaupiu *he stays under the water* obt. 10 (cited by Geers).

itsitstáχtapautsim *he is swimming about under the water.*

Geers cites here some forms of istaχkapi- *crawling (in)*. They belong together with those cited by him sub ist- *in* (p. 64). The analysis of istaχkapi- had better be left alone.

stæm- v. sotæm-.

stau- v. stai-.

sto-, stui-, stuyi- *cold, winter*. Here belong stúyi *winter*, stuyíu *it is winter, it is cold weather*, stókimiu (of liquids) *is cold.*

itstósopu *then there was a cold wind.*

istúisòiau *it was winter when they went on the raid* nbt. 23.

-sto- *body*, cf. the independent word mostúm(i) (inístum *dead body*, káksistomiu *he just had a body = he was naked* nbt. 45, áikaksistòmiu *he just had a body = he was naked* nbt. 179).

kimátakoχtaistòkitòko *you will not be shot through the body with (it)* nbt. 55.

mátakaistokitoàu *he would not be shot through the body* nbt. 55.

ikæmístokitòaχk *if he was shot through the body* nbt. 55.

matáistokitoàuats *he would not be shot through the body* nbt. 57.

-stoki *ear*, cf. the independent word moχtókis, and -oχtoki. In nominal compounds, e.g. ómaχkstòki(ua) *mule (big-ears)*, kǽka-notstòki(ua) *owl* (an ancient word, properly meaning *who has large holes in his ears*), Káistoki(ua) *Crop-ear* (a man's name), Sǽtapik-stòkitayi *Split-ears* (a man's name).

In verbal compounds:

káχkstokitsiu *he cuts off his (another person's) ear.*

nitákauanaukùpistokioχs *I shall have one ear down* obt. 21.

tákauanaukùpistokiå`χs *I shall keep one ear down* nbt. 141.

áiåχkænaukùpistokiåχsìau *they all kept one ear down* nbt. 141.

etanáukopistokyakeua *then he held one of his ears down* djbt. 57.

otanáukopistokyaksä *that he held one of his ears down* djbt. 57.

ketåχkónauanaukopistokyakea (ki itåχkǽnauanaukopistokyaki'a) *and then they all held one ear down* djbt. 57.

ixkanáuanaukopistokyakeäks *they all held one ear down* djbt. 57.

nítstætsikistòkioko *I am hit between the ears* nbt. 184.

-stoksi *face*, rarely used compositional form of mostoksís.

itótskustoksìu *he is blue-faced* nbt. 136. By the side of O´tskúski(ua) *Blue-face* (the hero of an old story) we find O´tskústòksi(ua).

-stom- v. -sto- *body.*

stui- v. sto- *cold, winter.*

-stum- v. -sto- *body.*

stunnat- (stunnats-) *dangerous*, cf. nitáistunnoau *I am afraid of him.*

kitákstunnatsistotòk *he will do some dangerous thing to you* nbt. 205.

Here belongs (i)stúnnatápi *dangerous:*

kαtánistaistunnatàpiu *there is nothing so dangerous as* (*how we are getting our food*) nbt. 146.

annóχk istúnnatapiu *now there is something dangerous* nbt. 215.

istúnnatapi *dangerous* nbt. 218.

stuyi- v. sto- *cold, winter.*

sui- *in the water, into the water, close by the water; in the fire, into the fire, close by the fire*, cf. the independent verb -soo *goes in* (*to the water*). Here belongs the adverb isoóχtsi (potáni isoóχtsim *right near the fire* nbt. 153). It is used in nominal as well as in verbal compounds. Geers 123 has given a good many examples. Here are a few more:

itsitápsuyistàii(u) *then he dived in to the water towards* (*the other side of the river*) nbt. 88.

sotámitsùiepuyìu *then he stood up in the water* nbt. 88.

soiáutoka *put the stone-pot in the fire* obt. 37.

kipitáuansòyiuaki *old women warmed by fire* obt. 48.

ákaisuiixtsìu *she had already put it on the fire* nbt. 11.

itsúiistsìtsimiaists *they then pushed them in to the fire* nbt. 204.

The form íkaikanaisòoχtom *he already put all of them in the fire* nbt. 25 is of a derivative character.

suyisks- (soyisks-) *curly*, cf. the dog's name Soyisksí(ua) *Curly* nbt. 130 sqq.

suyisksánoiòkit *make a curly arrow for me* obt. 30.

áχksuyisksànoiàs *that curly arrows must be made for him* obt. 30 (a passive form of an accommodative verb).

nåχkitápsuisksànoiokit *make a real curly arrow for me* nbt. 161.

otápistutomòkai nátòkaie suisksánoiòs *she* (4 p.) *made for him two curly arrows* (properly: *she*, 4 p., *made two for him, when she made curly arrows for him*) nbt. 161.

t- *then*, etc., v. it- *then*, etc.

t- *one*, etc., v. nit-.

tæm- *then, after a while, later on, now, just.* It is sometimes ending in -mi instead of -m-. Cf. autæm-, itæm-, sotæm- (stæm-). In telling a story some persons will use tæm-, where others would prefer sotæm-. GEERS 124 has given a sufficient number of examples. I shall add only two cases of tæm- with an imperative:

tǽmatsipuχsaput *come here again afterwards* nbt. 77.

tǽmistapàakit *now get away from me* nbt. 148.

tap- *on the other side, over on that side, over there,* cf. the adverb tápóχtsi (amóksi tapóχtsik *those on the other side* nbt. 34, tápoχts *at the other end* nbt. 194). We find the same element tap- in tápopæmãχtsì (thus to be read instead of tápopomãχtsì) *over on that side of the river* nbt. 88. Cf. GEERS 125 (whose first article tap- is to be cancelled, cf. it-ap-). Here belong:

ómi tǽpinàkit *take hold of (them) over there* nbt. 164.

ámoχk amítoχts tápipìksik *run over that way higher up* nbt. 201 (cited by GEERS in a wrong place).

-tapi- *person, people,* cf. the independent word matápi(ua).

mómaitapìmui (also pronounced: máumaitapìmui) *it smells very much as if there were a person* (or: *as if there were people*) obt. 52.

áitapiàuyiu *is a man-eater.*

áitapiuoyìn *he* (4 p.) *is a man-eater* nbt. 147.

In kitsíkaitapìtsinik *I tell it to you as a story of the ancient people* nbt. 209 the „incorporated" noun is -ikai-tapi- *ancient people,* cf. the independent word ákaitapì(ua).

tatsik- (tatsiki-) *in the middle, to the middle, between,* cf. the adverb tátsikaχtsi. GEERS 125 sq. Here belong also:

nisótæmitstatskyoyixpinan *then we ate there our dinner* (properly: *then we ate there in the middle,* viz. *of the day*) nbt. 232.

táiksiststatsikyoyisinan *when we were through dinner* (properly: *when we had done eating in the middle,* viz. *of the day*) nbt. 239.

nítstætsikioχtòkiokò *I am hit between the ears* (a variant of the form cited by GEERS from nbt. 184).

-toks- (?) v. -oks-.

-tsai- (?) v. itsai-.

-tsina- *Gros-Ventre,* cf. Atsíná(ua) *the Gros-Ventre tribe.*

áutsinàipuyiu *he speaks Gros-Ventre.*

tsistap- v. mist-ap-.

-tsiu- v. matsiu-.

-uk- *badly* v. auk- *badly*.

-uk-ap- v. mak-ap-.

-uki- *lodge* v. -oki- *lodge*.

uχp- *quick motion* v. oχp- *quick motion*.

uχs- v. oχs-.

-uχt- v. ixt-.

-umai- *very* v. amai-.

-umai- *still* v. imai-.

um-anist- v. omo-.

-um-ap- v. am-ap-.

-umi- v. -omi-.

-umini- v. -omini-.

-un- v. ak-un-, aχk-un-, unau-.

-unau- *at all, by all means* (perhaps it contains the same element -un- as ak-un-, aχk-un-).
pinúnauaiokàt *do not sleep at all* obt. 21.
kitákunauk*a*tskoto *you shall come back again* nbt. 94.
sayitā́noaip*a*χtsèin*a*kenikea (saiitúnauaip*a*χtsìnakiniki'a) *if you do not make at all a mistake in picking him out* djbt. 55 (also spelt on the same page of djbt.: sayetúnoap*a*χtsèin*a*kenikea).

unnat- (unnats-) *few*. For the independent forms see gabm. 26. I do not remember having met with it as a true verbal prefix.

-up*a*m- v. ap*a*m-.

-ustsika- (-ustsixka-) v. -istsika-.

-utsi- *guts*. The independent word is also utsí. In nominal compounds, e.g. isapútsists Crow-guts nbt. 25. In Utsími(ua) *Guts'-woman* (a woman's name) we have an example of this stem as the first member of a compound.
*á*nni nits*a*χkútsisakò *this is the short gut* (that means: *this is the end of the story*) nbt. 181 (*á*nniaie nitsaχkútsisakò nbt. 200).
itáisustutsìsimaiau *then they began to cool the guts* nbt. 26.
ákokyaisautsìsaiau *they will all have their guts torn out* nbt. 199.

uts-itsk- v. itsk- *past*.

-yayi- v. -ayi-.

APPENDIX I.

List of terms denoting parts of the body, those of animals included.

About the initial element mo- or m- in terms denoting parts of the body see gabm. 13 (cf. fsb. § 12). In some cases initial m- remains throughout the possessive flexion. So the possessive forms of máukaiis *breast* are nomáukaiis, komáukaiis, omáukaiis, etc., and miápinànists *eye-lashes* (in which mi- seems to be the prefix mi- *hard, strong*) has the forms nimiápinànists, kimiápinànists, omiápinànists, etc.

In the following list are given references to the compositional forms and substitutes treated among the „Affixes alphabetically arranged".

ankle-bone (*his*) otáχkokìnaksin in.

antler ístaχtsimàn (an. and in.?), iít (in.).

anus oósi an., cf. -ims-. Jocular expressions are: naiístoχtapinàmaχkai *takes-gun-on-both-sides*, paχkapúyapini *bright-eye*.

arm moχtsíminan in., motsís in., cf. -kinists, -oχtsimin-, and *hand*.

arm-pit moksísi in., cf. -moks-.

back mokakíni in., cf. -kik-, -okakini, -skini.

backbone mokakékin (makakékin nbt. 40) in.

beak moχksisís in., cf. *nose*.

beard místóan in.

belly mókoan in., cf. -okoa(n)-.

biceps ápotstsinau an.

big toe v. *thumb*.

bill v. *beak*.

blood aápani in., cf. -apan-.

body mostúm(i) in., cf. -sto-.

bone oχkín in., cf. -kin-, -kinaki, and also *foot, leg*.

bosom v. *breast*.

boss-ribs áiisoísts pl. in.

bowels v. *entrails*.

brains ópi in., cf. -opi, and *head* (*hair*).

breast máukaiis in., mokékin in. For *his breast* we find okìni (cf. djbt. 66) by the side of okékin. Cf. -aukai-, -ok-, -okekin-, -okin-.

brow v. *eye-lashes*.

buttocks v. *hind-part*.

calf *of the leg* moχkinán an.

cheek motstsípina in., cf. -spini.

chest v. *breast*.

chin v. *jaw*.

claw mokítsis an., cf. -kits-, -okitsi, and *finger*, *toe*.

collar-bone sámikin (in. ?).

Crow-guts isapútsists (sapútsists) pl. in.

ear moχtókis in., cf. -oχtoki, -stoki.

elbow moχkínistsis in.

elbow-hair (*its*) osókinistsis (in. ?).

entrails ópstòkists pl. in., piksískànists pl. in., cf. auk- *raw* (*entrails*).

eye moápsspi an., cf. -ap-, -apini, -oapsspi.

eye-ball kumapínisin (in. ?).

eye-lashes miápinànists pl. in. Also used for brow(s)?

eye-lids mótokyapinixpists pl. in.

face mostoksís in., cf. -ki-, -ski, -stoksi, and also *head*.

feather mamín an., okúyi in., cf. -okuyi-, -omin-, and *hair*, *wing*.

fin?

finger mokítsis an., cf. -kits-, -okitsi, and *claw*, *toe*.

finger-nail auótánokitsis an.

flank (*its*) otsímmaχkis in. For *flanks* they use also mánaúyists pl. in.

flesh? The word íksisakò in, seems to mean exclusively *meat;* so it will not belong here.

foot moχkátsis in., cf. -ka, -kαtsi, -kin-, ksi-, -oχkαtsi, and *bone, leg.*

forehead monísi in.

forelegs (*his*, or *its*) otsísoχkαtsists pl. in.

forepart *of the nether leg* motsínau in.

foreteeth ísoχpekists pl. in.

fur v. *hair.*

gamble-joint *of the buffalo* ùkskstsékαχpi (in.?).

grinder v. *molar tooth.*

guts utsí (in.?), cf. -utsi-.

hair *of the head* motokâni in., okúyixkìnsini in., cf. -kixkin-, -opi, -spi, and *head, skull.* A *single hair* is called okúyi in., cf. *feather.* For *hair of the body* (also for *fur of animals*) they use mokúyis in., cf. -im-, -okuyi-.

hand motsís in., cf. -in-, -kinists, -mi, mots-, and *arm.*

head motokâni in., cf. -ki-, -kixkin-, -oki-, -opi, -spi, and also *brains, face, hair, horn, skull.*

heart múskitsipaχpi in.

heel motoχtúni in.

hide motokís an. and in. There seems to be a shorter form -okis in makokísts *cow-hides* nbt. 53. Cf. -oki- *lodge*?

hindlegs (*its*) otápatoχkàtsists pl. in.

hind-part (*his*) otómoχtotsopopi („*his where-we-sit-on*"). The hind-quarters of a cow and other quadrupeds are called oápisàkists. Cf. -pisak-, and *thigh, upper leg.*

hip moχkínisàikina in.

hoof moχsistsíni an., cf. -istsin-, -oχsistsini.

horn (*its*) otskínau an., cf. -kixkin-, and also *hair, head.*

instep ispåχkitsékaχpi (in.?).

jaw moχpskínau in. For *chin* they will use moχpskínaists (*jaws*).

kidney ótòki in., cf. -otok-.

knee motoksís an., cf. -oks- (-toks-?).

larynx oχkétoχksistuna (an. or in.?), cf. *throat.*

leg moχkátsis in. By the side of the plural oχkátsists *his legs* we find a collective expression oχkát nbt. 152. Cf. -ka, -kak-, -kinaki, -oχkátsi, and also *bone, foot.*

leg-bone inán(i) in., cf. *marrow.*

lip motónisi in.

little finger inákokitsis an., anáukitsis an.

liver kinakín in., cf. -kat-, -kinakin-.

lung oχpíni in.

mane óàs (in.?), cf. -oas-.

manifold isíststàn(i) in.

marrow inán(i) in., cf. *leg-bone.*

molar tooth ákòkinisi in.

mouth maáuyi (an. or in.?), cf. -auyi-.

muscle v. *sinew.*

nail v. *finger-nail.*

navel mótoyis in.

neck moχkokíni in. A shorter form -okini is found in Saχkókiniks *Short-necks* (name of a clan). Cf. ixkin-.

nether part *of its back* ópaàna (in.?).

nose moχksisís in., cf. -ani-, -ksis-, and *beak.*

nostrils mópèkinanists pl. in.

palate v. *roof of the mouth.*

palm *of the hand* mítsiksikinistspi (in.?), cf. *sole.*

paunch v. *belly.*

paw v. *hand.*

penis (*his*) ópánni in.

penis-hairs omístaists pl. in.

rib pekís (moχpekís) in., cf. -pik-.

roof *of the mouth* motsistsíni in.

shin v. *forepart of the nether leg.*

short-rib makáutskinaikin (in.?). Also ótsiskàp nbt. 177 (ótsiskàpoχpi *his short-ribs* nbt. 152).

shoulder motsikís in., cf. -istsika-.

shoulder-blade v. *shoulder* and *shoulder-bone*.

shoulder-bone v. *shoulder*. A distinct word for *shoulder-bone* is moχkætsíkinan in. Cf. also otsikékin- in otsikékinaχsoàts *shoulder-bone-tail-feathers* (i. e. *snow-bird*) nbt. 20.

sinew asipís in.

skin v. *hide*.

skull mótokep in., cf. -spi, and *hair*, *head*.

sole mítsiksikaχpi (in.?), cf. *palm of the hand*.

stomach v. *belly*.

tail moχsoyís in., cf. -atui-, oχs-.

tail-feather sóàtsis in., cf. -soats-.

teat únnikis in.

thigh? Cf. -pisak-, and *hind-part*, *upper leg*.

throat moχksistúna (an. or in.), cf. -ksistun-, and also *larynx*.

thumb ómaχkokìtsis an.

toe mokítsis an., cf. -sistsin-, and *finger*.

toe-nail v. *finger-nail*.

tongue matsiní in., cf. matsini-.

tooth moχpékini in., cf. -ikin-, -oχpekin-.

top *of the head*, cf. óχtatsikàpis *on top of his head* nbt. 148, kóχtatsikàpinan *the tops of our heads* fth. 75.

upper leg motoksínan in. For the *hind-side of the upper leg* they use imítapisakspi (in.?). Cf. *hind-part*, *thigh*.

vein mæ̀stsiu an.

vulva (*her*) ópistænàni, cf. -ats-.

waist (*his*) opáixpiu nbt. 80.

white *of the eye* ksikapíuisin (in.?).

wind-pipe v. *throat*.

wing mamín an., cf. -anik-, -omin-, and *feather*.

APPENDIX II.

List of the names of animals.

In the following list the names of animals are cited in their short forms, e.g. stǽmik, imitá, áuatuyi, sikixtsisó (not stǽmika, imitáua, áuatuyiua, sikixtsisóa). Cf. fsb. § 6.

References are given to the few compositional forms or abbreviations of these names treated among the „Affixes alphabetically arranged''.

ant áiskókinau.

antelope áuakàsi, saukyáuakàsi, kòkskí. Cf. -auakas-.
young antelope kòkskípoka.

ass v. mule.

badger mísinski, sináiski.

bat áukspiǹki.

bear kyáio. Cf. -kyai-. Taboo-substitutes for *bear* are paksíkoyi (*sticky-mouth*), ómaχkitsìsi (*big bob-tail*).
black bear síkoχkyàio.
white bear apóχkyáio.
grizzly bear v. *white bear*.
big bear ómaχkauχkyàio.
young bear asoχkyáio, mánìskoχkyàio.
bear-cub kyáiopokà.

beast. For *my beast*, *your beast*, *his beast*, etc., the Indians use nótàs, kótàs, ótàs, etc. Cf. -otas-.

beaver ksískstæki. Cf. -ksiskstæki-.
young beaver ksískstækyepokà.

bed-bug paχksiními.

bee namó.

bird. The smaller kinds of birds are called sistsí, whereas piksí is used for big birds. Cf. *chicken*, *hen*.

bitch v. sub *dog*.

blackbird kseni (kseiní).

black-fox v. sub *fox*.

black-tail v. sub *deer*.

blood-sucker ǽskstakì.

blue-bird v. *blue-jay*.

blue-jay ótskùisistsì. Cf. *bird*.

boar v. sub *pig*.

bob-cat natáio. Cf. *mountain-lion*.

brant iínâχksìkanikimi.

buck v. *bull*.

buffalo einí.
buffalo-bull stǽmik, ponixtáiaii.
scabby buffalo-bull apiksístæmik.
stray buffalo-bulls ómomistæmikìks.
buffalo-cow skéini.
fattest buffalo-cow kyáieskèini (kyáioskèini), paksíkoyiskèini. Cf. *bear*.
scabby buffalo-cow apíkskéini.
buffalo-cows with sucklings istáχkaχtaiks.
big buffalo ómaχkaini.
leader-buffalo íto.
black buffalo siksíni.
yellow buffalo otaχkúini.
beaver-furred buffalo ksískstækiokuyì.
young buffalo maniskéini.
young buffalo-bull mániskaistæmik.
young buffalo-cow maniskskéini.
young buffalo-cow two years old kǽtsistuyik, einiuχkǽtsistuyik.
young buffalo-cow four years old ómaχkoχkætsistùyik.
buffalo-calf einípoka, unistáχs. Cf. -koyi-.
buffalo bull-calf stǽmiksekoãn.
buffalo-calf when it has got hair on it áimoyikoãn.
white buffalo-calf ksíkúnista.
yellow buffalo-calf otsikóãn.

bug iksínau.
black bug síksksìnau.
potato-bug patákisksìnau.

bull stǽmik (used of any kind of ruminants).

butterfly apǽnni.

calf unistáχs (used of any kind of ruminants). Cf. -koyi-.

cat pú'sa.
kitten pú'sepokà.

chicken piksí. Cf. *bird, hen.*

chicken-hawk v. sub *hawk.*

colt v. sub *horse.*

cow skéini (used of any kind of ruminants).

cow or *bull* (*domestic*) ápotskina.
domestic bull áisaiå'χkumi.
steer stǽmik. Cf. *bull.*
domestic cow skéini.
black cow síkimi. Cf. *black horse* sub *horse.*
black-and-brown-striped cow sipayími.
light-coloured cow apoyími.
red cow må'χkimi. Cf. *red pig* sub *pig.*
roan cow imå'χkoaisii. Cf. *roan horse* sub *horse.*
spotted cow sisǽksinæm.
white cow apí. Cf. *white horse* sub *horse.*

coyote apí'si, ksínaua. The former word is also used for *wolf.* Cf. -api's-.

crane sékæmi.

crow maistó.

curlew makénimau.

deer áuatùyi, imitáutuyi.
deer-buck áuatuyistæmik.
doe áuatuyiskeinì.
black-tail deer áisìkotùyi (ísìkotùyi).

dog imitá.
male dog napím imitá.
bitch skí'm imitá, skí'miomita.
black dog sikómita.
white dog apiómita.
bob-tailed dog tsísi.
shaggy-faced dog iststsískyòmita.
bird-dog suiómita.
bull-dog áisaiåχkumyòmita.
greyhound íkstskyòmita.
wild dog ksistómita.
young dog mániskòmità.

pup imitáikoãn. For *my pup*, *your pup*, etc., they use nínasoχkoà, kínasoχkoà, etc. (also used of colts). Cf. -koyi-.

dove kakó.

duck méksikatsi.

eagle pítau.
white-headed eagle ksikixkíni.
young eagle pítaipokà.

elk ponokáu. Cf. -inok-.
elk-buck (*elk-bull*) ponokáistamik.
elk-cow ponokáiskeini.

false-thunder (kind of bird) paχtsíksistsikùma.

female skí'm.

fish mamíu. Cf. *sucker*, *trout*, *white-fish*.

fisher pinotúyi.

flea. For *dog-flea* they use imitáukumiks, for *fox-flea* sinopáukumiks.

fly soisksísi. Cf. *horse-fly*, *mosquito*.

fox otátuyi (also used in the special sense of *red-fox*).
black-fox sikotátuyi.
red-fox otátuyi.
kit-fox sinopá. Cf. -sinop-.

frog matsékapisàu. Cf. *toad*.

goat v. *sheep*.

goose saiái, ápspini.

gopher v. *ground-squirrel*.

grasshopper tsikatsí.

ground-squirrel ómaχkokatàu.

grouse kitsítsimi.

hawk. For *chicken-hawk* they use áiinnimà, for *sparrow-hawk* pispsksí. Another kind of hawk is called ksikápetapanikimi.

heifer kátsistuyik (used of various kinds of ruminants).

hen piksí. Cf. *bird*, *chicken*.

hog v. *pig*.

horse ponokâmita. For *my horse, your horse, his horse*, etc., they use nótàs, kótàs, ótàs, etc. Cf. -inokâmit-, -otas-.
male horse, napím.
stallion áiomòkau, ómaχksinokâmita.
mare skí'm.
strong horse („*hard dog*'') miómita.
bay horse aisâkuyi.
bay-striped back aisâkuyisikekaie.
dark-bay horse sikáisâkuyi.
black horse síkimi. Cf. *black cow* sub *cow or bull.*
black-striped back siksíkekaie.
black bald-faced horse sikápski.
blue horse otskúiimi.
buckskin horse otaχkúiimi.
cream-buckskin horse otaχkápi.
grey horse sikapí.
grey mare sikapískí'm.
iron-grey horse ápsæski.
mouse-coloured horse káinaiskinokùyi.
pinto horse kíxtsípimi.
roan horse imâ'χkoaisii. Cf. *roan cow* sub *cow or bull.*
sorrel horse otsími.
white horse apí. Cf. *white cow* sub *cow or bull.*
white-faced horse àpskí.
young horse asínokâmita, manisksínokâmita.
colt ókosípoka. For *my colt, your colt*, etc., they use nínæsoχkoà, kínæsoχkoà, etc. (also used of pups). Cf. -koyi-.
colt two years old nátokestuyìmi.
colt three years old áiokskaistuyìmi.
black colt sikimíkoăn.
white colt apíkoăn.

horse-fly ómaχksoisksìsi. Cf. *fly*.

kit-fox v. sub *fox*.

kitten v. sub *cat*.

lion ómaĭĭkini.

lizard namiskí.

louse skínàsi. Cf. -mipum.

magpie mamiátsìkimi.

male nápím.

marten v. *fisher*.

medlark soχksísimistàu.

mink siékaii.

monkey émapitsi.

moose síkixtsisó.
moose-buck (*moose-bull*) sikixtsisúistamik.

mosquito istsíkinisoisksìsi. Cf. *fly*.

mountain-lion ómaχkatàio. Cf. *bob-cat*.

mountain-sheep ímaχkixkìna, ómaχkixkìna, mistáksòmaχkixkìna. Cf. *sheep*.

mountain-squirrel mistsíatsèkau.

mouse káinaiskina. Cf. *rat*.

mule ómaχkstòki.
young mule asómaχkstòki, mániskòmaχkstòki.

musk-rat mísoχpski. Cf. m i s o χ p s k i -.

night-hawk pistó.

otter ámonisi.

owl sépisto, kákanotstòki.

pelican moχkámi.

pig áiksini.
boar áiksini napím.
sow áiksini skí'm.
white pig apiáiksini.
red pig må'χkimi. Cf. *red cow* sub *cow or bull*.
small pig inakáiksini.
young pig áiksinipokà, maniskáiksini.

porcupine kaiískáχp.

potato-bug v. sub *bug*.

prairie-chicken kétoki. Cf. *turkey*.
white prairie-chicken apikétoki.

pup v. sub *dog*.

rabbit áatsista.
bush-rabbit sikáatsista.
jack-rabbit ómaχkáatsista.
small rabbit inakáatsista.

rat ómaχksikàinaiskina. Cf. *mouse.*

rattle-snake ómaχksistseksina. Cf. *snake.*

red-fox v. *fox.*

red woodpecker v. sub *woodpecker.*

robin áutaχkàukii.

rooster nitoáke (nitáuàke).

sand-fly kaχpskiáki.

sea-shell kstsí.

serpent v. *snake.*

sheep (*domestic*) ímaχkixkìna, ómaχkixkìna. Cf. *mountain-sheep.*

skunk ápèkaii.

snake pitséksina (pikséksina). Cf. *rattle-snake.*
pretty snake anátsistseksina.

snow-bird apinákuisistsi, otsikékinaχsoàts.

sow v. sub *pig.*

sparrow-hawk v. sub *hawk.*

spider ksiuáuakàsi.

spring-bird népumakì.

squirrel v. *ground-squirrel*, *mountain-squirrel.*

stallion v. sub *horse.*

sucker kétoχkòmiu. Cf. *fish.*

swan ksikómaχkaii.

swine v. *pig.*

toad matsékapisàu. Cf. *frog.*

trout sæsákomiu. Cf. *fish.*

turkey ómaχksiketòki. Cf. *prairie-chicken.*

water-bear (a fabulous animal) suiå'χkyaiò. Cf. *bear.*

water-bull (a fabulous animal) suiéstæmik. Cf. *bull.*

weasel. The yellow summer-weasel is called ótau, the white winter-weasel ápau.

white-fish ksikskiómiu. Cf. *fish.*

winter-bird stúisistsi. Cf. *bird*.

wolf apí'si, ómaχkapì'si, makúyi. Cf. *coyote*, and -api's-, -mako-.
big wolf ómaχkokuyi.
young wolf manáukin.

wolverine ísistsi.

woodpecker páχpækskskìsi.
red woodpecker mékanikèsuyi.

worm káumoiòkstsi.

P. 119, l. 4. Read: okíni (instead of: okini).
P. 120, l. 1. Read: in. (instead of: in,).
P 130, l. 2. Read: mako- (instead of: -mako-).

CORRIGENDA.

P. 14, l. 1. Read: GEERS (instead of: GEERT).
P. 16, l. 10 from beneath. Read: (an.) (instead of: an.)).
P. 19, l. 6 from beneath. Read: *Bright-eye* (instead of: *Bright-cye*).
P. 21, l. 4. Read: apit-sat- (instead of: -apit-sat-).
P. 28, l. 4 from beneath. Read: 35.39 (instead of: 35,39).
P. 44, l. 21. Read: nápioyis (instead of: nàpioyis).
P. 49, l. 3. Put a full stop instead of a colon after stunnat-.
P. 49, l. 12 from beneath. Read: *when we travel about* (instead of: when we travel about).
P. 61, l. 7 from beneath. Read: liquids), (instead of: liquids,).
P. 68, l. 12 from beneath. Read: -ok-ap- (instead of: -ok-ap).
P. 79, l. 18 from beneath. Read: tsítatoapoχkèmatàu (instead of: tsìtatoapoχkèmatàu).
P. 96, l. 13 from beneath. Read: *then* (instead of: *the*).
P. 99, l. 6. Read: **paχtsik-** (instead of: **paχtsik**).
P. 108, l. 1. Read: *about* (instead of: *abou*).

CONTENTS.

LATIJNSCHE WOORDVERKLARINGEN OP SEMANTISCH-TAALHISTORISCHEN GRONDSLAG

DOOR

F. MULLER JZN.

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

AFDEELING LETTERKUNDE.

NIEUWE REEKS.

DEEL XX N°. 3.

AMSTERDAM.

JOHANNES MÜLLER.

1920.

VOORREDE.

De hier achter gedrukte studies zijn ontstaan uit materiaal en onderzoekingen voor een nieuwe uitgave van Fick's Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Sinds 1911 was ik door het bewerken van het nieuwe deel, dat voor het eerst de Italische dialecten afzonderlijk zal behandelen, in beslag genomen, toen in 1914 de oorlog een spoedig drukken onmogelijk maakte. Dit deed mij in overleg met de uitgevers besluiten het voltooien van de laatste redactie voorloopig te laten rusten. Thans is weer een vaste regeling getroffen en zijn druk en verschijnen in de volgende jaren verzekerd.

In 1917 heb ik toen enkele lemmata van de A en de geschiedenis van *bonus* enz. uitgewerkt. Ook hiervan is de uitgave door werk, dat eerder gedrukt moest worden, tot mijn spijt vertraagd. Een register heb ik aan het slot toegevoegd.

Amsterdam. F. M. Jzn.

INHOUD.

I.

BŎNUS. BĔNE. BEĀRE.

§ 1. De geschiedenis dezer belangrijke woorden is nog steeds niet voldoende opgehelderd. Zimmermann spreekt in zijn met grooten ophef aangekondigd Etymologisch. Wörterb. d. latein. Sprache aldus, p. 25: „bonus bedeutete ursprünglich also „gebend, mildtätig"" maar al te duidelijk uit, dat hij zich op gevaarlijk terrein begeeft, zoodra hij den grond van Latium verlaat en zich losmaakt van zijn glossen en Lallwörter. Walde neemt ook in zijn tweeden druk Osthoffs etymologie over en verbindt het dus met oind. *dúvas-* n. „hulde, eerbewijs".

Wij willen nu eerst nagaan, hoe de meest gebruikelijke woorden in de andere Indogermaansche talen voor „goed" op te vatten zijn (§ 2), de semasiologische synthese daaruit trachten te lezen (§ 3), vervolgens *bonus* en de daarmee samenhangende woorden ook in de dialekten behandelen (§ 4—7), om eindelijk tot de morphologische struktuur van *bonus* te komen (§ 8—9); de daarin zich openbarende wortel wordt ook elders nagegaan (§ 10); het suppletief karakter van *bonus* wordt in dit verband opgenomen (§ 11); een laatste analyse van deze wortel wordt beproefd (§ 12).

§ 2. De meest gebruikelijke woorden met de beteekenis „goed" geven tot de volgende opmerkingen aanleiding:

A. In het Arisch vindt men: oind. *vásu-* „goed, uitstekend", waarvan het ntr. pl. in dezelfde beteekenis voorkomt als lat. *bona* „goederen"; superl. *vásiṣṭha-*; vooral in het Avestisch wordt dit adjectief zeer veel gebruikt: *varəhav-*, compar. *vahyah-*, superl. *vahišta-*, zie Bartholomae Altir. Wtb. 1395 vlg., die de beteekenis samenvat als „so wie etwas oder Jemand seiner Bestimmung entsprechend beschaffen sein soll". Ik twijfel na het doorzien der aangehaalde plaatsen ook niet, of Uhlenbeck heeft gelijk (Aind. Wtb. 279) door het met oind. *vásati* „hij houdt geregeld verblijf" te verbinden. Ook *vasāvī* „schatkamer" laat zich dan hiermee com-

bineeren, zooals reeds Berl. philol. Wochenschr. 1913, 1011 geschiedde; het welbekende gr. *κειμήλιον* „kleinood, sieraad", in zijn eerste deel met *κεῖ-μαι* „ik lig, ben weggelegd" samenhangend, maakt dit reeds aannemelijk. Hoe het begrip „ergens gewoonlijk zijn, veel met iemand omgaan" zich gemakkelijk ontwikkelt tot: òf objectief „blijkbaar bruikbaar, goed" òf subjectief „dierbaar, genegen", toont het Grieksch en het Germaansch: wanneer bij Homerus (bijv. Z 518 e. e.) *ἠθεῖος* (:*ἦθος*) „lieve, beste" gewoonlijk gesproken wordt door een jongeren (broeder) tot een ouderen — later heeft men dat voor een integreerend deel der beteekenis gehouden zie Hesychius *ἠθεῖος·... ἡ σεπτικὴ προσαγόρευσις πρὸς πρεσβύτερον* — is dit in den grond hetzelfde, als de jongere Avesta doet, die het bewuste woord bij voorkeur gebruikt, waarmee men de goden aanspreekt: juist de zwakkere erkent in deze spraakgewoonte een factor, die hem steunt: Voorts is ohd. *wunna* „vreugde, heerlijkheid, *Wonne*", got *wunan* „zich verheugen" ongetwijfeld met ohd. *wonēn* „wonen" verwant; men moet alleen, juist andersom dan Kluge het doet, van „wonen, geregeld verblijf houden" uitgaan, daar een meening, die (s. v. *wohnen*) dit werkwoord opvat als oorspr. „sich irgen wo freuen" al zeer onwaarschijnlijk is, vgl. ook Falk-Torp-Davidsen s. vv. *vente* en *von*.

Deze verbinding is zeker beter dan Lanmans gissing in het glossarium van zijn Sanskrit Reader, dat het woord met den stam *vas-*, praes. *uccháti*, perf. *uvā́sa* „schijnen, lichtgeven" in verband staat, al kan men zich daarbij wellicht beroepen op de parallele ontwikkeling van de tegengestelde begripsaanduidingen: gr. *μέλᾶς* „zwart": lat. *malus* „slecht" (: *μάλα* „zeer"), vgl. Wundt Völkerpsych.[2] II, 502. In ieder geval behooren bij oind. *vásu-*: illyr. *ves-*(*c:eves*) (Hoffmann Makedonen 96 noot), gr. Hesych. *βεσόν* (*β* = *ϝ*)· *ἔθος. καὶ ὁ τῶν ἐθῶν ἔμπειρος. Λάκωνες δὲ βεστικὸν τὸ ἔσον*; gall. *Bellovesus Sigovesus*, oier. *fiu* (uit **vēsu-* ontstaan) „waard", germ. in *Visigothae* „Edelgoten". Over de Gallische namen Liv. 5, 34, 35, Dottin Manuel ant. celt.[1] 93 en La langue gauloise [1920] 300, Pedersen Kelt. Gr. I, 51 en 74.

B. Het Armeensch heeft als woorden voor „goed" *bari*, dat met den wortel *bher-*, gr. *φέρω* in verband staat [z. b. en **C.**], vgl. Meillet Esquisse gramm. arm. class. 11, Osthoff Morphol. Unters. VI, 160 en *lav*, dat wel uit *labho-* ontstaan zal zijn en met gr. *εἴ-ληφ-α* en lit. *lābas* „goed" verwant is, z. Hübschmann Arm. Gr. 451 Meillet Esq. 9.

C. In het Grieksch is men met de bekende uitdrukkingen spoedig klaar: *βέλτερος* of *βελτίων* zijn met oind. *bála-* n. „kracht",

κρείττων met gr. *κράτος* „kracht, macht", en eindelijk *φέρτερος* of *φέριστος* met den zelfden wortel *bher*-, gr. *φέρω* verwant (over de laatste mogelijkheid z. Osthoff Morphol. Unters. VI, 159). Moeilijker zijn de beide woorden *ἠύς* met *ἐάων* Gen. Plur., adv. *ἔυ*, *εὖ* en vooral *ἀγαθός* „goed".

Gr. *ἠύς*, *ἐύς* laat nog steeds de keuze tusschen de synonieme wortels *es*- „zijn" en *ves*- „wezen" onbeslist. Tegen verbinding met oind. *vásu*- „goed" pleit eigenlijk alleen het feit, dat onze Homerustext geen aanwezigheid van **ϝεσυ*– in metrischen zin verraadt; voor Sommer Griech. Lautstudien 6 is dit een onoverkomelijk bezwaar. Doch ook al kan de corrupte glosse bij Hesychius *γεῦ· γυνὸν τὶ ἄρα* het verlangde *ϝευ* (uit **ϝεσυ*–) niet brengen, Sommer is te zwaartillend. Immers zijn proportie indog. **su*- „goed": **dus*- „slecht" = gr. *εὐ*–: *δυσ*- is reeds onzuiver; hij moet daarvoor een vorm **esu*- van den wortel *es*- „zijn" aannemen, die nergens voorkomt, terwijl inderdaad langs dezen weg de *δωτῆρες ἐάων* (Θ 325 = Hes. Theog. 46) bij Homerus semasiologisch geheel alleen blijven staan. Boisacq Dict. Etym. 298 erkent dan ook dat zijn serie: **esu-s* „existant, vivant > vaillant" niet ver genoeg brengt en daarom neemt hij daarnaast — doch alleen voor *ἐάων*! — verband aan met oind. *vásu*- enz. Nu zal werkelijk het bekende indogerm. praefix **su*- „goed, zeer" (oind. *su*-, arm. *h*-, oier. *so*- enz.) een overoude *u*-afleiding van de wortel *es*(*e*)- „zijn" inhouden, wier beteekenis men eenigermate aan die van het ndl. *wezenlijk*: *wezen* naast d. *wesentlich* „tot het wezen der zaak behoorend, de moeite waard, aanzienlijk" kan spiegelen. Men zou nu aldus kunnen redeneeren: het oorspr. idg. *su*- had in zijn Griekschen vorm *ὑ*– te weinig klank en kracht: men „versterkte" dus dezen vorm met de *e*- van den wortel *es*- „zijn". Doch ook deze uitweg loopt dood, zoodra men overweegt, dat men een van beide kiezen moet: òf de Grieken „herstelden" de *ε*– in den tijd dat het verband met de wortel *ἐσ*- nog levend was en gevoeld werd, maar in die zeker zeer oude tijden was de *σ*– zonder twijfel nog in volle kracht en ontbrak dus het motief der versterking; of anders in later tijd verondersteld, vindt het de andere voorwaarde niet verwezenlijkt, het verwantschapsgevoel met dien wortel *es*- „zijn."

Daarbij komt, dat van dezen wortel *es*- vormen met zgn. Dehnstufe, die wij voor de verklaring van de *η*, uitsluitend bij het adjectivum, noodig hebben, ten eenenmale onbekend zijn: bij het adjectivum **vēsu*- was deze blijkens oier. *fíu* „waard" van oudsher aanwezig. Het accent der Gr. woorden ten slotte (oind. *vásu*-: gr. *εὖ* uit *ἔυ*, maar *ἠύς*) levert geen bezwaar op na de opmerkingen van

Meillet daaromtrent Mém. soc. ling. 8, 239, Joh. Schmidt K.Z. 32, 373 en vooral Wackernagel Aind. Gramm. II 20. Wanneer Jacobsohn Phil. 67, 513 uit thessal. Ηευδικος de reeks *esu* > *ehu* > *heu* reconstrueert, bewijst hij alleen de aanwezigheid van een verdwenen intervocale -σ-, wat natuurlijk even goed (vgl. Sommer Gr. Lautst. 115) **vesu-* toelaat[1]).

Men krijgt nog sterker dezen indruk, dat met een grondvorm **esu-* voor het Grieksch niets gewonnen is, als men bedenkt dat het zekerste resultaat van Sommers Griechische Lautstudien in dit woord niet een paar maal, doch overal spiritus asper zouden doen verwachten, een moeielijkheid, waarvoor de constructieve auteur, die inderdaad van dezen grondvorm uitgaat, geen uitweg weet (t. a. p. 8). Op zijn zachtst uitgedrukt is het voorts toch ook eigenaardig, dat de *u*- afleiding hier van dezen vorm van den wortel, van *es*- zou uitgaan, terwijl de van dezen wortel ongetwijfeld afgeleide formaties: ἐτεός „werkelijk" (: **etu*- vgl. gr. adj. verb. op -τεος: lat. supin. op *-tum*), ἔτυ-μος en ἐτήτυμος naast Hesych. ἐτά· ἀληθῆ, ἀγαθά op een subst. verbale ἐτυ- (= *se-tu-*): adj. verb. ἐτο- (= *se-to-*) wijzen m.a.w. den kortsten stamvorm + zijn thematischen vokaal bevatten.

Doch ook het reeds vermelde ontbreken van ϝ-symptomen in het woordbegin behoeft niet al te zeer te verontrusten: op de bekende plaats bij Homerus Ω 527 vlg.: δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδει / δώρων, οἷα δίδωσι, κακῶν, ἕτερος δὲ ἑάων wijst de hiaat reeds op de mogelijkheid van een weggevallen ϝ- (van Leeuwen schrijft daarom δὲ τ ἐάων, vgl. Leaf op deze plaats). Dat voorts voor het korte, zeer vaak gebruikte ἔυ-, εὖ een mogelijkheid van ϝ-verlies eerder kan worden aangenomen dan bij gewone substantiva, blijkt reeds uit het feit, dat de ϝ- in woordbegin ongelijk snel is afgevallen, voor ο en ω bijv. vroeger dan voor οι (het laatst daarover Brugmann-Thumb Gr. Gramm.[4] 46), waarbij hier tenslotte ook nog een zekere dissimilatorische neiging kan hebben meegewerkt: *vesu* > *vehu* > *ve^uu* - > *e^uu* (immers ook in het Grieksch openbaart zich de oude tegenzin tegen herhaling van *i*, *i̯*, *u*, *u̯* + *i*, *i̯*, *u*, *u̯* (vgl. uit den overouden tijd nog ϝοῖδα, niet ϝεϝ-, (ϝ)εἰκός: ϝέϝοικα) en zooals blijkt uit de opmerkingen van W. Schulze (K.Z. 39, 612: oind. *yavamat* i.p.v. *yavavat*; ib. 43, 185 over het vermijden van gr. ϝι-ϝι- en dgl., met de uitbreidingen door E. Fränkel K.Z. 45, 209, Wochenschr. kl. Phil. 1913, 36). Ik meen dus, dat er geen bezwaar bestaat de δωτῆρες ἐάων van de Odussee en Hesiodus voor

[1]) Hesychius heeft nog: ἧεα·ἀγαθά, wat de uitgevers in ἠέα veranderen.

woordverwanten te houden van het oind. *vasu-da-* of *vasu-dā* „zegeningen gevend" van een godin o.a. gezegd, terwijl *vasu-dhā* daar een van de talrijke omschrijvingen is van het begrip „Moederaarde".

'ΑΓΑΘΟΣ geeft groote moeilijkheden, zoodat Boisacq in zijn uitvoerige bespreking tenslotte geen antwoord brengt. In het overzicht, dat hier volgt, is een poging gewaagd woorden van verwanten vorm en beteekenis te vereenigen, die uit hoofde van een dezer beide factoren met *ἀγαθός* verwant, of ook slechts lotgenooten, elkaars lot bepalend of wijzigend, kunnen zijn geweest [1]).

Wortelvorm	Klankwettig verband	Semasiologisch verband	Verwanten
1 meghā(+ dh) —	ἀγαθός < ṃgədhó —	goed	Hes. ἀκαθόν < ṃkədhó — z. 12
2 meghā(+ dh) —	μέγαθος < mégədhos	grootte	
3 meg(h)ā —	μέγας < megə —	groot	oind. mahi — < meghə —
4 meg(h)ā —	ἀγα — < ṃgə —	grootelijks (J. Schmidt Krit. d. Sonantentheor. 152)	ἀγα-νό-ς, ἀγα. πά-ω (met p-causativum), ἄγαμαι, ἀγαίομαι enz.
5 meg(h)ā —	μεγάλο < megə-lo-	groot	
6 meg(h)ā —	Hes. ἀγαλό-(τιμος) < ṃgə-lo-	groot	ἀγάλλω < ἀγαλ-ιω
7 (me)ghā + dh —	got. gōds < ghādho-	goed z. 9	
8 (me)ghā + dh —	γᾱθέω < -ghādhejō	zich verheugen (zich te goèd doen)	
9 (me)ghā + dh —	Hes. χάσιος (< ghādh-ios). ἀγαθός. χρηστός, cf. χαίος, (z. Hes. en Arist. Lys. 90: lakonisch)	nuttig	
10 māgh —	μάχομαι < məgh —	zich meten met	(lit. magoti nuttig zijn, helpen)
11 māgh —	μᾶχος < māghos	middel	got. mägan kunnen
12 māk —	μᾶκος < mākos	lengte	lit mokė́ti kunnen
13 māk —	μακρός < mək-ró-	lang = lat măcer, ndl. mager	lat. măcer, ndl. mager „mager"
14 māgh —	macte < mək-tó- of < məg-tó-	verhoogd, geëerd	cf. lat. magmentum air. do·for·maig „auget"
15 māgh —	magnus < mək-nó- of < məg-nó-	groot	: μέγας
16 māgh —	oind. maghá — geschenk < maˣgh-o-	machtig, rijk	lit. magoti nuttig zijn

[1]) In het volgende komt ook een enkele maal ontwikkeling voor bijv. in het Gr. van *gh—dh—* > *g—dh—*, niet *k—dh—*, zooals men zou verwachten; op deze mogelijkheid hoop ik elders nog terug te komen. — In γηθέω, perf. dor. γέγᾱθα is dan natuurlijk met *ghāᵘ + dh* d.w.z. met een *u*-kleurig aspect van den W. rekening te houden, vgl. gr. γαῦρος, lat. *gaudeo*.

Het volgende geef ik thans natuurlijk slechts onder de meest uitgebreide reserve aan, zeer wel mij van het gevaarlijke van dergelijke speculaties bewust. In dezen stam dan van gr. ἀγαθός leven in verschillende vormen de volgende bestanddeelen voort: *ma^x/ā^x-g(h)ā^x-dho-*, die men met de volgende omschrijving ten naastebij kan weergeven: „groote-vrucht-brengend"; wij nummeren de drie componenten A + B + C.

A zie ik dan in gr. μάν, ook Hom., att. μήν, μά bijv. (A 234), μέν (vgl. κᾰ : κεν, dor. ook κᾱ?) te verbinden met de Sanskrit-partikel *s-mă*, *s-mā*, waarover men moge naslaan Brugmann Grundr.[2] II 3, 1008: de oorspronkelijk quantitatieve deixis in dit geluid vervat gaat over in die van de verzekerdheid; de wortel *mē-* „meten" en **mē*, μή „niet" kunnen hier voorloopig buiten bespreking blijven. **B**. *g(h)ā-*, ongeveer „nut" of een „primitiever" beteekenis bijv. „vrucht", die ik gaarne onderstellen wil, kan vooreerst aanwezig zijn in den naam voor de aarde γᾶ, γαῖα, voorts in de glossen bij Hesychius: χαία· ἀγαθή en χαῖος· ἀγαθός of <χᾱσ-ιος als lacon. <χᾱθ-ιος?[1]); de glosse χήίωνος („landaankoop": ὠνέομαι?)· οἶκος is te onzeker om hier te worden gebruikt. Zie over dgl. benamingen der aarde A. J. Portengen, de Oud-germ. dichtertaal (Diss. Leiden 1915) 47. **C**. *dho-* staat dan zeer zeker met den W. *dhē-* van τίθημι in verband. Veel voorbeelden zijn onnoodig; men vergelijke slechts woorden als gr. κάλα-θος, κύα-θος, osc. *Callifae* als plaatsnaam naast lat. *cālidus callidus* (Isid. Orig. 12, 1, 52 *qui frontem albam, calidi* (sc. *equi appellantur*), Corp. gloss. lat. II, 96, 31: *callidus* λευκομέτωπος verwant met lat. *cālīgo* en gr. κηλίς vlek.

Als verwante wortel met dezelfde evoluties kan vergeleken worden *tek-*, *teg-*, *tegh-* in de volgende woorden: τέκ-των enz., welks tenuis voor een tenuis in den wortel niet veel bewijst, daar hij steeds voorkomt in combinatie met een volgende spirant (de *þ* van Brugmann c.s.); toch meen ik hier tenuis te moeten aannemen, omdat ik dezen wortel gelijk stel aan dien van gr. τέκος „kind", τίκτω uit τί-τκ-ω „ik formeer, breng ter wereld", οἱ τεκόντες „ouders", τεκών „vader" (zoo ook Pedersen Kelt. Gramm. I, 89); *teg-*, in τέγος „dak, oorspronkelijk gevlochten dak", z. Meringer, Wört. u. Sach. 3, 52 over de eenheid van „vlechten", „weven" en „timmeren" en vgl. voor de beteekenis „timmeren" in het Lat. de bekende plaatsen bij Ennius en (in navolging?) bij Ovidius, waar *texere* wordt gebruikt van schepen: *classis texitur* scen. 66, *textrinum navibus longis* ann. 477 vgl. Catull. 64, 10, Ovid Fast. I, 504, Trist. I, 4, 9;

---

[1]) Ook in gr. ἀ-χήν „arm" (ἀχηνία Aesch. Ag. 426 met ᾱ!) z. Hes. ἠχῆνες eig.: „sine bonis"?? Gewoonlijk: ἰχανᾶν gesteld.

tegh- in τέχ-νᾱ te zien, ware een eenvoudige oplossing, indien niet reeds lang een grondvorm **teks-nā* vermoedelijk uit **tek[4] + (e)s-nā* waarschijnlijk was; een dergelijken grondvorm vindt men nog in lat. *lūna*: λύχνος aangewezen door de overgeleverde tusschenschakels: av. *raoxšna-* „glanzend", praenestin. *Losna*, opr. *lauxnos* „gesternten".

Na het voorafgaande lijkt mij de opvatting niet alleen aantrekkelijk, maar ook feitelijk verdedigbaar, dat ἀγα-θός eigenlijk zou beteekenen: „omvang-, kracht-stellend": „rijk, overvloedig, krachtig"; met deze samengestelde beteekenis is in overeenstemming, dat hier comparativus en superlativus eerst door zoogen. s u p p l e t i e (daarover ben. p. 27) uit andere stammen worden betrokken: ἀγαθώτερος enz. komt eerst sinds de LXX voor. In het dialect van Cyprus komt de vorm ἀζαθᾶι = ἀγαθῇ voor (Collitz-Bechtel 37, 59): eigenaardig is wel, dat hetzelfde verschijnsel (γ > ζ) zich juist bij het verwante woord ζᾶς en ζᾶι = γῆς, γῇ in datzelfde dialect vertoont (z. Thumb, Handb. d. gr. Dialekte p. 292).

D. In het Albaneesch heeft men voor het begrip „goed" twee aanduidingen: *mirε* en *mbarε*; het tweede behoort in zijn beteekenis van „goed, gelukkig" bij het welbekende werkwoord *bie* „ik sla, klop" de Albaneesche representant van idg. **bherō*, vgl. G. Meyer Alb. Wtb. 35; *mirε* (z. Meyer ib. 279) is met ob. *milŭ* „barmhartig" en opruis. mīls „lief" verwant.

E. Het Keltisch heeft een suppletieve comparatie: oier. *dag-* „goed", vgl. gall. *Dago-vassus* eig. „Goede-dienaar" (z Dottin, La langue gauloise [1920] 93), *ferr* „beter", *dech* „best"; daar *dech* zeker het best met lat. *decus* enz. te vergelijken is, schijnt dit de etymologie van Jones (A. Welsh Grammar 81): ier. *dag*, cymr. *da* verwant met de *a* in gr. διδάσκω „ik onderwijs" (zelf weer met lat. *doceo*, *decet* te verbinden) te bevestigen. Een ander woord, in het Iersch zeer gebruikelijk, *maith* „goed" vond tot nog toe alleen een echo in een glosse bij Hesychius ματίς· μέγας. τινὲς ἐπὶ τοῦ βασιλέως (s. Fick[4] II, 199) waarvan het wel eigenaardig is, dat ook het Grieksch hier de beteekenis „groot" vertoont. Deze woorden met den wortel *mē-* „meten" te verbinden is aantrekkelijk: het oind. *úpa-māti-* als adj. „genaakbaar, genadig" en russ. *materój* „groot, sterk" (z. Meillet Etudes v.-slav. 407) vormen den overgang tot lat. *mānus* „goed", dat echter met zijn *ā* tegenover *ē* in den wortel *mē-* „meten" groote moeielijkheden geeft. Hoe dit ook moet worden opgelost, in ieder geval vindt men ook hier weer de verwantschap der begrippen „groot, omvangrijk: sterk, goed" terug, die zeer duidelijk voor den dag treedt in de participiale *-ro*-vormen: gr. -μωρος in ἐγχεσί-, ἰό-μωρος „groot in, beroemd door...", oier.

már (secundair *mór*) „groot", ob. *-mērŭ* in eigennamen, vgl. got. *waila-mērs* „wel bekend", die hunnerzijds duidelijk zich aan de zijde van den wortel *mē-*, niet *mā-* scharen.

F. Van het Germaansch was boven reeds sprake; got. *gōds* „goed" staat met gr. *ἀγαθός* in verband, welke wortel *g(h)ādh-* ook weer deze beteekenissen vertoont: „juiste maat in tijd en hoeveelheid: juist, passend (maken)": oind. *gadh* „vastslaan, vasthouden", ndl. *gade* lit. *godùs* (*ā*) „gulzig", lett. *gâds* „voorraad", ab. *godŭ* (*ŏ* < *ā*) „juiste oogenblik", *goditi* „aangenaam zijn"; naast *g(h)ādh-* komt ook *ghed-*, *ghad-* voor met de beteekenis: „vatten", lat. *pre-hendo*, oier. *gataim* „neem weg", s. Pedersen Kelt. Gr. I, 39. 160, II, 536, Berneker Slav. etym. Wtb. 318; Uhlenbeck verbindt met *ghadh-* (Arkiv 15, 151) ags. *gied* „stafvers" (ontstaan uit **ghad-ịo-*) als „passend woord".

G. In het Litausch is het gewone woord voor „goed" *lãbas*, lett. *labs*, vaak als adverbium lit. *labaĩ* „zeer": ook hier weder dezelfde aanvoeling van het begrip, want het woord hangt met gr. *εἴληφα*, wortel *s-lābh-* samen; meer voorbeelden van deze zinverwantschap bij van Ginneken Principes 192.

H. Het Slavisch heeft als algemeen woord voor „goed" *dobrŭ*, dat als *-ro* derivatie van den wortel *dobh-* „passend-∼goed-maken" wordt verklaard, vgl. Meillet Etudes v.-slav. 403 en Berneker Slav. etym. Wtb. 204 — russ. *chorošŭ* is nog niet etymologisch verklaard, Berneker t.a.p. 398 verbindt het met lat. *servare* —. De algemeene beteekenis van dezen W. *dobh-* is „passend, juist, afgemeten", zoo heeft *dóbá* in het Kl.-russ. de beteekenis „etmaal", zie ook Meillet Etudes 252. Ware deze wortel niet hier zoo talrijk en ook elders, bijv. met *-ịo*-suffix in ob. *doblĭ* „beste" vertegenwoordigd, men zou een oogenblik geneigd zijn in slav. *dobrŭ* een verbinding te zien van het praefix *do-* „naar toe" (daarover onlangs Meillet Mém. soc. ling. 19, 243) + *bhr-* van den wortel *bher-*, zooals men dezen korten stamvorm ook vindt in gr. *δίφρος* „wagenbak, zetel": men zou dan semasiologisch zijn toevlucht kunnen nemen tot uitdrukkingen als d. *zu-träglich*, gr. *συμφέρει* en *σύμφορος* „batig, voordeelig".

De verwante talen bewijzen echter, dat wij hier van een wortel met aspiraat beginnende moeten uitgaan: got. *ga-daban* „passen", *ga-dōfs* „passend", vgl. ook arm. *darbin* uit **dhabhro-* „smid", lat. *faber* hetz., lett. *daba* „natuurlijke eigenschap, instinkt": W. *d(h)abh-* is voorloopig een gegeven X, en brengt ons voor onze semasiologische vragen niets verder. [1])

---

[1]) Wanneer men bij Falk-Torp-Davidsen 1248 leest (s.v. *tapper*, „dapper, bedrijvig", onoor. *dapr* „zwaar, traag, bedroefd"): „verschieden von der hier vorliegenden idg.

Woorden als lit. *gẽras* „goed'', die met *giriù* „ik prijs, loof'' (Osthoff Morph. Unters. VI, 158) in verband staan, blijven hier buiten bespreking, daar zij ons voor het begripsverband niets bruikbaars geven.

§ 3. Vatten wij nu het voorgaande kortelijks samen, dan vinden we de volgende uitgangspunten waarbij wij het begrip „lief'', dat in het Albaneesch voorkomt en dat zonder twijfel op een latere zienswijze berust, uitzonderen.

				Wortel
A.	wonen, gewoon zijn	arisch, illyr., germ. ?		*ges-*
B.	passend: 1. uiterlijk („*toga decet*'')	lat., kelt.		*dek-*
	2. geschikt	germ. -balt. -slav.		*ghād(h)-*
	„ „ „	slav.		*d(h)obh-*
C.	groot	kelt.	(: *mē-* „meten'' ?)	*mat-*
	grootheid stellend	gr.		*m̥-ghadh-*
D.	kracht: 1. kracht	gr.	a.	*bel-*
		„	b.	*kret-*
	2. dragen (opbrengen ?) z. „*fertilis*''	arm., gr., alb.		*bher-*
	3. nemen	arm., balt.		*s-lāb(h)-*

Aldus blijkt, dat bij levende wezens het g o e d e hoofdzakelijk in a c t i e f a r b e i d s v e r m o g e n wordt gezien en wel met den nadruk op het quantitatieve, hier weer omvang meer dan aantal; bij zaken schijnt het kenmerk in hun „aanpassingsvermogen'' aan den mensch of hun bruikbaarheid te liggen, waaruit „gewoonte'', vervolgens „genegenheid'', eindelijk „liefde'' ontstaat: aanvankelijk behoeft men deze laatste gevoelens zeker niet als uitsluitend den mensch toegedacht te beschouwen.

§ 4. *BONUS.*

De oudste vorm is DUENOS op de thans naar dit woord genoemde inscriptie uit den tijd van ± 350 v. C., waar vermoedelijk *duenos. . . . duenoi* (?) geen eigennaam is (z. Kretschmer Zs. österr. Gymn. 57, 495;

Wurzel *dheb „gedrungen, fest sein'' ist *dhebh „passen'' in anord. *dafna* „gedeihen''" dan komt vanzelf de overtuiging op, dat men hier met één wortel te doen heeft. Reeds Collitz Schw. Präterit. 112 verbindt hiermee oind. *dabhrá-* „gering, armoedig'' en Wood Mod. Lang. Notes 21, 227 got. *af-dōbnan* „verstommen''. Wij hebben hier ongeveer weer alle beteekenissen, die wij beneden p. 24 bij den wortel *du-* terug zullen vinden: ook hier een wortel die „groot'' (z. opr. *debīkan* „groot''), „dik'' (ob. *debelŭ* „dik'', lett. *depsis* „dikke jongen'' I. F. 33, 126), „machtig: passend; overmachtig: niet passend, slecht, minderwaardig'' beteekent; ja, wanneer men de beteekenissen van ἄγαμαι „ik bewonder'', ἀγαίομαι „acht te groot: word boos'': ἄγαν „te groot'' als eenheid begrijpt, zal men hierbij ook plaatsen den wortel *dhabh-* „verbazen'' in ταφών, τέθηπα naast *dhab(h)-* in θάμβος. Deze mogelijkheid schijnt mij de overweging waard.

I.F. 21, 307): in diezelfde inscriptie komt ook reeds MANOM voor, zoodat Kretschmer aanleiding vindt t.a.p. „brav" (zoo ook Hauler ad Ter. Phorm.[2] v. 115) en „gut" te vertalen; MANIUS als eigennaam vindt men reeds op de beroemde Praenestinische fibula uit de VI° eeuw. Voorts heeft Norden Kunstprosa[2] 157 waarschijnlijk gemaakt, dat voor den oudsten vorm van het oude gebed bij Cato de Agr. 141 wegens de alliteratie nog aan *duene* en *duono-* gedacht moet worden. DUONORO als Gen. Pl. vinden wij in de Scipio-inscriptie (± 259 v. C.) en Paul. 58 Linds. zegt kort *duonum bonum*, vgl. de zeker zeer oude spreuk van Marcius bij Fest. 162 Linds.: *quamvis noventium d u o n u m negumate*. In de literatuur heeft reeds dadelijk Liv. Andr. het woord, Odyss. 28 *duona* = „„goederen," bezittingen". Intusschen schijnt de vergelijking van Paul. 109: *in carmine Saliari Cerus manus intellegitur creator bonus* (Aelius Stilo bij Fest. 132 Linds. las *manuos* (als Acc. Plur.) met Varro L.L. 7, 26 (Goetz-Schoell): *duonus Cerus du<o>nus Ianus* er voor te pleiten, dat in de sacrale taal *duonus* en *mānus* ongeveer synoniem waren geworden. Slaat men de plaatsen in den Thesaurus na, dan blijkt voor de oudste tijden het gebruik, waar het woord van menschen wordt gebezigd, zich steeds om de beteekenis „bruikbaar flink, dapper" te bewegen; ook wanneer het als epitheton der goden verschijnt (z. Thes. ling. lat. II 2086), is de beteekenis hoogstens „machtig en door zijn macht helpend." Voor de gedachten, waarvan men bij dit woord moet uitgaan, is de comparatie uitermate teekenend: *melior, optimus*. Het eerste (reeds voorkomend in het camen Saliare bij Varro L.L. 7, 26: *melios eum recum*, Maurenbrecher leest: *meliosum recum* = *meliorum regum* of *divum*) hangt samen met *multus*, gr. *μάλα* (lat. *malus*?, vgl. *male* en *misere* = „zeer" als herhaling in tegengestelden zin van den oorspronkelijken beteekenisovergang?), den voc. att. *ὦ μέλε* „mijn beste", *μέλει*. *Optimus*, oudere vorm *opituma ueiæsit* Bücheler Carm. Epigr. 14, Diehl Altlat. Inschr.[2] 520, CIL. I[2] 1206, is afleiding van *ops*, zooals *finitimus* van *finis*.

Wij vinden hier dus een grondvorm *dueno-*, welks *o* de vocaal der eerste lettergreep in *o* deed overgaan; *bene* en *bellus* (uit *duenelo-*) bewaren het oorspronkelijke.

§ 5. *BEARE* en *BEATUS* Beide komen sinds Plautus voor en hebben ongeveer de beteekenis „iemand g o e d doen." Ter illustratie diene het volgende: Plaut. Capt. 137: *foris . . . . quod gusto, id beat*, misschien Pseud. 666: *beatus eris, si consudaveris*; dat het verband met *bonus*, *bene* levend was, toont Terentius duidelijk Andr. 106: *o factum b e n e, b e a s t i!*

Verwantschap met *bonus*, dat zelf uit **du̯e-no-* is ontstaan, is dus zeer waarschijnlijk; de vraag is slechts, of men in verband hiermede van een gerundivium **du̯e-i̯o-* of van een substantivum **du̯e-i̯ā* moet uitgaan en of de oudere vorm van *bonus* op te vatten is als **du̯-ēnos* of als **du̯ĕ-nos*; meer dergelijke formaties op *-ēno-* bij Persson Btr. indog. Wrtfrsch. 570. Tenslotte is ook een mogelijkheid ter overweging, of **du̯e+i̯-o-*, dus W. *du̯ei-* ten grondslag ligt, een wortel, die wij in het Grieksch heel goed kennen in δέ-δ(ϝ)οι-και, ἔ-δ(ϝ)ει-σα, δεινός enz.

§ 6. *BELLUM* „oorlog" lasch ik op deze plaats in, op gevaar af voor een aanhanger der κατὰ ἀντίφρασιν wetenschap te worden gehouden, die immers pronkte met zijn *bellum quia minime bellum*, of zooals Varro spotte Sat. Men. 64: *Sociis es < hostis >, hostibus socius, bellum ita geris ut bella omnia domum auferas.* Op de oudste plaats Naev. fr. 23 Baehr. heeft men in onze handschriften reeds *b*: *bellique* doch Ennius schrijft nog (ann. 559) *pars occidit illā dŭellis*, zooals Varro L.L. 7, 49 het duidelijk uitspreekt: *duellum id postea bellum.*

Behalve de genoemde antiphrastische oplossing is er bij de Romeinen slechts één bekend, die het papier waard is: Paul 58 Linds.: *duellum bellum, videlicet quod duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur*; ook glossen brengen nog deze wijsheid over IV 230, 35: *duellum bellum duorum hominum.* Van de modernen is Pedersen KZ 39, 379 deze opvatting toegedaan; van Ginneken zoekt als gewoonlijk zijn kracht in semasiologische overwegingen en verbindt het (Principes 225) met *bellus*!

Een kleine wijziging brengt Uhlenbeck nog aan, die vasthoudend aan de etymologie van *duo* niet van een oorspronkelijke beteekenis „zweikampf", maar van „entzweiung, zwiespalt" uitgaat (K.Z. 42, 553) en voor de beteekenis ook reeds oind. *dvéṣṭi* „hij haat" vergelijkt.

Over de oudere vormen is het niet gemakkelijk tot grootere nauwkeurigheid te komen. Plautus heeft steeds *du̯-*, Ennius en lateren soms *dŭ-*, z. ook Sommer Hdb². 223. Cicero zegt op een bekende plaats Orat. 153: *nam ut duellum bellum et duis bis, sic Duellium eum qui Poenas classe devicit Bellium nominaverunt, cum superiores appellati essent semper Duelli.* Deze tijdsbepaling komt overeen met de inscriptie op een drinkschaal uit den tijd van den eersten Punischen oorlog: *Belolai pocolom* CIL. XI 6708 vgl. Wissowa Rel. u. Kult.² 151; met de namen *Duilius, Duelius* is voor ons doel niet veel te beginnen, z. Schulze Z. Gesch. lat. Eigenn. 90 noot, Solmsen K.Z. 34, 5 vlg., Kroll ad Cic. Orat. § 153.

Ook de Gallische namen *Belloves*us, *Bellovaci*, *Belli* (vgl. Dottin Manuel de l'ant. celt. 93, 304 en La langue gauloise 233) kunnen ons hier niet helpen, daar *du*- in het Keltisch zeer waarschijnlijk *d*- is geworden en deze namen vermoedelijk met de godinnenaam *Belisama* in verbinding staan, z. hierover d'Arbois de Jubainville Les noms gaulois chez César 57, Holder Altcelt. Sprachschatz 391, 392 [1]).

De eenige weg, die veilig blijft, is deze, dat men *bellum* zoo vast mogelijk blijft verbinden met zijn negatie: *indūtiae*, een plurale tantum zooals *inimicitiae*: het woord dat met *amicus* tegenover *inimicitiae* op één lijn zou staan, ware **dū-s* of **du(v)-os* „vijand" of **duvā* „vijandschap" uit **dū+o-/ā*. Hier schijnt het mij moeielijk verder te komen zonder een beroep te doen op het oude woord *PERDUELLIS*, *PERDUELLIO*. Varro zegt in een niet geheel duidelijke passage L.L 7, 49: *apud Ennium: „quin inde invitis sumpserint perduellibus" perduelles dicuntur hostes; ut perfecit sic perduellum, et duellum, id postea bellum* eqs., anders Paul. 91 Linds.: *et qui nunc hostis, perduellio* (*sc. apud antiquos dicebatur*) cf. ib. 58. De uitgang *-io* voor het aanduiden van een persoon is zeker zonderling; alleen op lat. *optio* „onderluitenant, vaandrig" en het Etruscische *histrio* (vgl. ook *ludio*) zou men zich kunnen beroepen; te meer valt dit op, omdat Plautus e.a. zich geregeld van *perduellis* bedienen: Amph. 250: *perduelles penetrant se in fugam*, vgl. ib. 643, Cist. 200: *perdite perduelles*, Mil. 222, Pseud. 583, 589.

Hoe is dit woord op te vatten? De volgende analogie acht ik misleidend: het staat namelijk vast, dat men bij de trias *rebellis*, *rebellio*, *rebellare* juist wegens de beteekenis der praepositie *re-* van *rebellare* moet uitgaan, waarnaar *rebellis* postverbaal gevormd werd: eerst hierbij behoort *rebellio*. Gaarne zou men dit aannemen ook voor *perduellis*, en dus uitgaan van een *perduellare*, *perbellare* „de twist tot het bittere eind uitvechten", daarnaar *perduellis* „een verbitterd vijand", maar van een werkwoord *perbellare* is slechts één spoor over: Gloss. II, 273, 36: *perbello* διαπολεμῶ; dit is ongetwijfeld een laat werkwoord, dat hier geen rol mag spelen.

De beteekenis, die *perduellis* in het strafrecht behield tot in Cicero's tijd „hoogverraad" geeft ook geen nieuw licht over dit woord: de hoogverrader werd als „vijand" beschouwd, met een werkelijken vijand maar dan *in* den staat gelijk gesteld; zoo oordeelt ook Mommsen Staatsrecht III 1189: „wenn das Verbot um den

---

[1]) Holder vergelijkt daar *belatu-*, dat hij (307) verbindt met oier. *-ēpil* „hij sterft", *ēpeltu* „ondergang", deuterotonisch *at-bēla* „morietur".

Landesfeind zu trauern den als *perduellis* verurtheilten Bürger wohl von Rechts wegen einschlieszt usf.", vgl. ib. II² 598—601.

Dus moeten wij ernstig rekening houden met een andere mogelijkheid, dat *perduellis* een woord is als *perennis*, een zgn. hypostase dus van *per annum* „door het heele jaar heen"; meer dergelijke woorden met andere praeposities samengesteld bij Stolz Hist. Gramm. 401, 412. Later zijn de oude *i*-stammen (vgl. *inermis*: *inermus*, *elinguem* = *sine lingua* Paul. 67 Linds. naast jonger *elumbum evulso lumbo* ib.) vervangen door *o*-stammen, ook in de hypostase, zoo *per-fīdus*; Skutsch verklaart dat bij Stowasser-Petschenig als hypostase uit *per fīdem* [*decipere*] of [*fallere*], zeker onjuist, daar een dergelijk gewichtig werkwoord noch „weggelaten" noch ook in gedachte aangevuld kan worden; neen *perfidus* laat de zeer oude beteekenis van *per-* „door, over iets heen, iets overschrijdend, te buiten gaand" nog onderscheiden, toont dus hier overtuigend zijn verwantschap met gr. *παρὰ-νόμους* (*ὤν*, *πράττων*) > *παρά-νομος*; zóó is *per-fidus* eveneens „het gegeven woord te buiten gaand, niet achtend". Dat dit zoo is, blijkt uit *periurus* „meineedig", dat geen andere verklaring toelaat; zoo ook Usener Fleck. Jhrb. 117, 71 vlg. en Skutsch zelf Kl. Schr. 165 (= Neue Jhrb. Suppl. 27, 93), ofschoon zijn formule: „über das Recht, über die Treue sich hinwegsetzend" nog te weinig in het leven staat. We hebben hier dus reeds met twee verschillende morphologische phasen, *i*- en *o*-stammen, te doen. Op een andere wijze openbaren zich twee lagen in de volgende woorden: *per-egrē*, *per-egrī*, „in den vreemde; naar het buitenland; uit het buitenland" en *peragrare*; het eerste een oud woord (eig. *per* + *agrei* als locativus: „over op-het-land heen, buiten de bebouwde kom"), waaraan *peregrīnus* weer afleiding is, terwijl *in peregrē* reeds bij Plautus voorkomt in een fragm., z. Skutsch Kl. Schrift. 170; het tweede, niet alleen omdat van **agrare* begrijpelijkerwijze geen spoor over is, een hypostase uit *per agrum*, zooals vermoedelijk ook *perlustrare* te verklaren is. Het verschil in tijd blijkt hier natuurlijk ook uit de verschillende vokalen: *per**e**gre*, *per**a**grare*, waarvan voor een woordeenheid slechts de *e* klankwettig is.

Hoe past *perduellis* nu in dezen kring van woorden? Het is als *i*-adjectivum blijkbaar een specimen van de oudste laag, maar vast staat dat niet alleen deze maar ook de jongere, de *o*-stammen, in *per* de beteekenis toonen: „door iets heen komend (zoodat men er buiten komt" of „zoodat men het geheel doormaakt"); *perduellis* was dus ongeveer „die door een kracht proef (later: oorlog) gaat" > „die de wapens laat beslissen."

Zoo ga ik dus uit van een oud collectief femininum: **du-ēla* dat op een lijn stond met *loqu-ēla, quer-ēla* enz.; juist zooals *iūgerum* een latere singularis is bij *iūgera* = gr. ζεύγε(σ)-α, een oorspr. *s*-stam dus, zooals gr. τάλαντον eerst bij gr. τάλαντα, eig. een *-nt-* stam werd gevormd (z. Kretschmer Glotta 3, 267), zoo is *bellum* een nieuwe singularis bij het als pluralis gevoelde collectivum: *du-ēla.* [1]) In deze meening versterkt mij juist de eigenaardige voorliefde voor den pluralis in *inimicitiae, indūtiae* (z. b.) en derg. woorden voor handelingstoestanden. Naast *-ēla* komt, vooral in de oudere tijden, *-ella* voor: *fugella* Cato 45,6 Jordan, *luella* Lucr. III, 1028, *querella* CIL. XIV, 694, 963, *turbella* Plaut. Bacch 1057, z. Cooper Word-formation in the Roman Sermo Plebeius 32, Georges Lex. lat. Wortf. 394, Stolz Hist. Gramm 509; eigenaardig is, dat ook naast *querēla* later heteroclitisch een ntr. *querellum* voorkomt, z. Georges t.a.p. 581.

Ook in het Grieksch komen verwante formaties voor: van den stam θῡ- naast θυᾰ- heeft men θύλημα en θυάλημα in een inscriptie van Milete, dus Ionisch (ᾰ dus, kort); een andere vorm is θυηλή Hom. *I* 220: *θυέω van τὸ θύος, een -εσ- stam, zooals ἀνθήλη: ἀνθέω (Bechtel Lexil. Hom. 168), μιμηλός νοσηλός naast μιμέομαι, νοσέω hebben ook zeker ē, δῆλος uit *δειηλος en meer voorbeelden bij Brugmann-Thumb Griech. Gramm.[4] 231; van η/ε verbaalstammen vindt men ἄϝελλα uit ἀϝελ-ιᾰ bij een *-lo-* verbaaladjectief (doch z. ben.) ἀϝε-λο- „blazend" = cymr. *awel* „wind, adem"; θύελλα houd ik met Güntert Üb. Reimwortbild. im Ar. und Altgriech. 157 noot, voor een formatie die het synonieme of synoniem wordende ἄελλα nabootste en zie er dus niet een adjectivum in *θυελός: θύ(ι)ω, „stormend, razend," zooals Solmsen doet, Beitr. zur griech. Wortforschung 262, waar men nog meer voorbeelden van een dergelijke derivatie op *-lo-* kan vinden. De glosse bij Hesychius Δύαλος· ὁ Διόνυσος παρὰ Παίωσιν zou als macedonisch of thracisch verwant kunnen zijn, wanneer men aan de θυιάδες en θύσθλα denkt uit den Bacchusdienst wel bekend, formeel vgl. Bechtel Lexil. Hom. 170.

Zoo is dan ook *bellum* te beschouwen als een vorm: **du-ēlā*, ouder wellicht **duē-lā*, waarvan de beteekenis was òf „twist" (dit zelf ook verwant met *twee*) òf „krachtmeting, overweldiging"; het laatste verdient mijns inziens de voorkeur.

Deze weg is, dunkt me, te verkiezen boven een oplossing die van een *s*-stam uit zou gaan: *du-es-lo-*, vgl. *prēlum* waarschijnlijk

---

[1]) Een dergelijk oud collectivum kan bijv. ook aanwezig zijn in lit *dūna* „brood" fem., van den wortel *dō(u)-* „geven", vgl. lat. *dōnum* enz. (zie Bartholomae P.B.B. 41, 275).

**pres-lo-* en Sommer Hdb.[2] 229. Men zou dan aan verbinding met *bestia* (uit **dues-tiā* zooals *ōs-tium* : *ōs*) en *bel(l)ua* (z. ben.) kunnen denken; wel wijzen volgens sommigen (de Romaansche vormen op *ē*; Meijer-Lübke Etym. Wtb. 1061, 1063 neemt echter *ē* aan en tegenover Plutarchus Βηστίας staat Etym. Magn. Βέστια[1]).

Van belang is hier de glosse bij Paul p. 31 Linds.: *bēlūtus bestiae similis*, omdat zij een *u*-stam bewijst, waar door *bēluā* : *bēlu* = *iānua* : *ianū-* (oudtijds *u*-stam) komt te staan, te meer omdat stammen op *-lū-*, *-nū-*, *-tū-* een ouderwetschen stempel dragen. Men vergelijke naast *bēlū-* en *iānŭ-* het met het laatste woord synonieme *por-tū* (uit **pr̥-tu-* vgl. av. *pərə-tu-š* „doorgang, ingang") naast *por-tā*, dat aanvankelijk slechts „doorgang, ingang" beteekende, in de XII tafelen nog „ingang, deur" dus = *porta* was, vgl. Fest. p. 262 Linds. *cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito.*" Een reeks godennamen op *-nā* gaat parallel met deze stammen: *Silvānus*: *silva* *Bellōna*: *bello*-m (oudste vorm BELOLAI CIL. XI 6708[3] ± 250 v. C., *Duelona* Varro L.L. 5, 73, waarschijnlijk ook oudtijds als godennaam *annōnan*[2]): *annus*, *Portūnus*: *portus*, en zoo ook *Neptunus*. Vergelijkt men voorts *patr-ōnus* (: *pater*), *mātr-ōna* (: *mater*) met het Grieksch, waar πάτρως, μήτρως naast μητρυιά slechts als *ō*(*u̯*) stammen (met korte phase *ŭ*, *ū*) kunnen worden opgevat, dan blijft voor *Bēlōna* ook de aanknooping aan den *u*-stam **bēlu-* (z. boven *bēlua*) mogelijk, waardoor het *ōu*-suffix eenvoudige *o*-phase zou blijken te zijn bij de *ēu*-stammen van het type gr. βασιλῆυ-ς, acc. βασιλῆ(ϝ)-α[1]) (over deze nomina Ehrlich K.Z. 40, 352).

§ 7. Keeren wij nu naar ons punt van uitgang *bonus* terug, dan valt zeker op, dat een in het Latijn zoo gebruikelijk woord in de dialekten niet voorkomt. Eenige dialekten schijnen daarvoor een *-ro* participium van den wortel *cup-* in *cupere* gebruikt te hebben; zoo staat in een der kleinere Umbrische inscripties: *Cubrar Matrer bio eso* = „Bonae Matris sacellum (?) hoc" en Varro vermeldt *cu-* of *cipro-* als Sabijnsch, L.L. 5, 159: *nam ciprum sabine bonum.*

---

[1]) Walde sv. *bestia* en Woch. f. klass. Phil. 1915, 792 en Oštir Wört. u. Sach. 4, 217 wegens arm. *gun* „poging" meenen van *dhu̯ēs-* „ademen" (vgl. lit. *dvìsė* „adem, geest" uit te moeten gaan, maar de Armeensche etymologie is fantastisch en ook overigens is de *dh-* slechts voor got. *dius* „dier" enz. noodig, welks grondvorm **deuza-* uit idg. **dheus-o-* reeds aanmerkelijk afwijkt.

[2]) Ook *annōna* en *annus* eigenlijk **iānō(u̯)-nā* en *iānŭ-s* (vgl. *annō-tinus!*), dat, hoewel het eerst voorkomend bij Caesar B.G. 5, 8, 6 toch in verband gezien met *prīs-tinus* (vgl. *prīscus*, *prīs-mo-s* > *prīmus*, z. paelign. *prismu* „primā") zeer oud moet zijn, door invloed van *ānus* ring? *Iānus* was god van den ingang en van het begin, ook god van het jaar, Wissowa Rel. und Kult. der Römer[2] 2 p. 104.

Waar is *bonus* gebleven of juister, indien het er geweest is, waarom is het dan verdwenen?

Naast het bekende nomen van den natuurgod *Faunus*, over wien men Wissowa Rel. und Kult. der Römer² 208 vergelijken moge, hebben hier de glossen eenige merkwaardige en zeker dialektische vormen bewaard: *haunii dii agrestes* in het Lib. Gloss. z. Löwe Prodr. 426 en *Fones dei silvestres* in de Gloss. Isid. (?). Hiermede verbindt men al lang de bekende formule in de Umbrische gebeden: *futu fons pacer pase tuua ocre Fisi* enz. = „esto... propitius pace tua arci Fisiae"; het onvertaalde woord geeft men dan meestal met „favens" weer, Bücheler vertaalt het in den text met „volens," maar heeft het in zijn glossarium toch met „favens" geidentificeerd. Voor deze vertaling kan men zich op Verg. Georg. I, 18: *adsis, o Tegeaee, favens*, beroepen maar veel vaker komt in het Latijn *bonus* voor als epitheton, ook praedicatief, van goden, z. Thes. L.L. II, 2086; vooral de plaats in het Carmen Saliare is hier duidelijk: *duonus Ceres es, duonus Ianus* bij Varro L.L 7, 26; Plaut. As. 717, waar van Fortuna en Salus gesproken wordt: *ambae sunt bonae*, zooals in den Umbrischen text staat VI a 23: *fos sei, pacer se ocre Fisei*: „sis bonus (?), sis propitius arci Fisiae" en zooals in het Latijn beide uitdrukkingen naast elkaar voorkomen bij Verg. Aen. I, 734: *adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno; et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate faventes* [1]).

De interpretatie, die hier een met *faveo* verwante vorm in ziet stuit nu echter op bezwaren; terwille van één plaats VI b 61: *fututo foner pacrer* eqs. ziet men zich gedwongen van een grondvorm **fou̯eni-* (niet *fou̯-ni-*, vgl. *cavitum* CIL. 585, 6 oude vorm, vóór *cautum*) uit te gaan, zie bijv. Buck, Gramm. Osc. Umbr. 187; dit is echter een [2]) geheel geisoleerd voorbeeld var een participium formatie op *-e-ni-*, vgl. v. Planta II, 49. Intusschen wijst de boven aangehaalde plaats zeker op een *i*-stam; van een *o*-stam zou de Nom. Plur. in het Umbrisch *-ur* als uitgang hebben gehad. Te zeggen, dat hier de Nom. Plur. met de vaker voorkomende Gen. Sing. op *-er* is meegegaan, waarbij de declinatie der *i*-stammen, waar deze beide casus op *-er* eindigden, een kleinen invloed zou

---

[1]) Naast de oud-italische (?) *Fauna* staat van het begin af als een vaste naam, haar alleen eigen, *Bona dea*; deze wordt in een inscriptie van Aquileia CIL. V 757 genoemd naast een god *Fonio*, vgl. Wissowa Relig. u. Kult.² 216. 218.

[2]) Dit geval is niet te vergelijken met lat. *lēnis*, *mānis* „dienstvaardig" (Pl. Merc. 105, Paul. 127 Linds.), *sēgnis*; *-ni-* vormt ook adjectiva (vgl. Macdonell A Vedic Grammar p. 258, Brugmann Grundr.² II, 1, 288), maar in levend gebruik slechts in het Oud-indisch. Vgl. over *lē-nis* p. 43 noot.

kunnen gehad hebben, zou een zeer overmatig gebruik van het analogiepanacee zijn. Doch wel is het desnoods denkbaar, dat het volgende woord *pacrer* heeft meegewerkt, om hier dezen eigenaardigen Nom. Plur. in het leven te roepen.

Het blijft dus inderdaad mogelijk van een *o*-stam uit te gaan, hetzij *faṷ(e)no-* hetzij een andere vorm. Is het nu echter niet ook ook semasiologisch waarschijnlijker verwantschap aan te nemen met lat. *bŏnus?*

Men kan dus vragen, of niet umbr. *fon-* als *fono-* uit **dṷono-* uit *dṷeno-* zooals osc. *zicolom* uit **zicelom* (z. v. Planta I 247) kan zijn ontstaan. Al dadelijk zal men hier tegen aanvoeren, dat in de dialekten *dṷ-* voor volgende vokaal *d-* is geworden, maar de voorbeelden die daarvoor worden aangehaald (Buck, Gramm. 67, v. Planta I, 414) zijn geen van alle in staat, noch afzonderlijk, noch gezamenlijk, deze klankwet aannemelijk te maken, zooals von Planta t.a.p. zelf reeds toegeeft. Wanneer men nu tegenover elkaar stelt osc. prúfatted: lat. *probus*, waarin zonder twijfel de wortel *bheṷāx-*, *bhū-* „zich ontwikkelen, zijn'', aanwezig is en daarmee vergelijkt de ontwikkeling van de volgende klanken in het Latijn en de dialekten, dan schijnt een ontwikkeling *dṷ-* > *f* — of minstens *b* — in hooge mate waarschijnlijk.

Indog.	Latijn.		Dialekten.	
bh	**f**(ui)	(pro)**b**(us)	o. **f**(ust)	u. (al)**f**(u) (= lat. al**b**a)
dh	**f**(acio)	(con)-**d**(o)	o. **f**(akiiad)	u. (ru)**f**(ru) (= lat. ru**b**ros)
g(ṷ)	**v**(īvus)	(tor)**v**(us)	o. **b**(ivus)	u. umen (< *om**b**en)
d + *ṷ*	**b**(onus)	(suā)**v**(is)(∾suā**d**eo)	**f** of **b**	**b** (of **v**).

Vergelijkt men, dat *g*(ṷ), met zonder twijfel veel zwakkere en minder zelfstandige labialiseering reeds tot *b-* is geworden in de dialecten, en dat in het midden van een woord bij ig. *bh* en *dh* juist in vergelijking met de latijnsche *b* en *d* een bepaald sterke neiging tot verandering in *f* zich openbaart, dan komt men tot de conclusie, dat men voor *d* + *ṷ* zonder twijfel in het begin minstens *b*, wellicht *f*, midden in het woord zeer waarschijnlijk *b* mag aannemen.

Het Keltisch kan ons hier evenmin verder helpen; weliswaar zijn de punten van overeenkomst, speciaal tusschen de Britannische groep en de Oscisch-Umbrische dialecten, den laatsten tijd steeds sterker gebleken (vgl. A. Walde Über älteste sprachliche Beziehungen zwischen Kelten und Italikern 1917, p. 26 vlg. en passim) en heeft het Keltisch de ontwikkeling *dṷ-* > *d-* (vgl. Pedersen Kelt. Gr. I, 60), maar

het Keltisch mist eveneens de ontwikkeling *dh-* > *f-* (Pedersen ib. 109), die het Latijn juist met het Oscisch-Umbrisch verbindt.

Op de juist wegens haar eenvoud aantrekkelijke mogelijkheid van een woord *fono-* ∾ lat. *bonus* ook in de dialecten van Italie heb ik hier dus slechts de aandacht willen vestigen.

§ 8. Zoo komen wij thans tot de vraag terug, hoe lat. *bonus* te beoordeelen is. Wij zagen, dat voor de aanduiding van het begrip „goed" door een woord in de meeste indogermaansche talen het idee „sterk" met een bepaalde voorliefde aanwezig was. Nu houd ik mij overtuigd, dat begrippen als „goed: slecht", „donker: licht" [1]) vaak in wortelmateriaal identisch kunnen zijn en dat hier de geheele richting door van Ginneken in zijn Principes zoo levendig beschreven en verder vervolgd — een richting die, aldus kort en dus onvolledig aangeduid, het gevoel voor het eerst als een zeer voorname factor in het taalleven beschouwt — licht kan ontsteken en ook *alleen* licht kan ontsteken. Zoo ook hier: het begrip „sterk" leent zich al naar gelang van omstandigheden om aan te duiden „goed, steunend, bewonderenswaardig" en „geducht, te duchten, boos, slecht." Juist zoo kan de gedachte „twee" zich afteekenen tegen den achtergrond: „waar vroeger een(heid) was", en dus alle nuances van s c h e i d i n g, s p l i t s i n g zich toeeigenen.

Niet weinig was ik dus verbaasd, nadat ik de kern van deze beschouwing voor mij zelf had uitgewerkt, bij van Ginneken Principes. 217 een gefingeerden tegenstander van dien geleerde te hooren optreden met een opmerking, die hem eerst met recht tot fictieven dubbelganger van van Ginneken zelf stempelt: „tenez, pour deux il ne fait que donner des mots avec une signification défavorable, mais si à mon tour je rappelle le lat. *secundus*, „le deuxième, le favorable", *bonus* de *duonus*, et *bellus* de *duellus*. . ." Ook hier gaat het, zooals zoo vaak bij de combinaties van van Ginneken: absolute geest als hij is, vindt hij met merkwaardig fijnen speurzin telkenmale een nieuw verband, maar het juiste punt iederen keer te bepalen in de historische ontwikkeling; het punt dat voor zijn idee vruchtbaar of alleen bruikbaar is, daartoe is hij vaak te weinig philologisch georienteerd. Zoo hier: *secundus* beteekent zeer zeker in het Latijn „gunstig", maar deze beteekenis is hier niet, en dit is ditmaal volkomen zeker uit te maken, van de beteekenis „tweede" uitgegaan, maar uit de beteekenis „volgend" af te leiden, zooals de

---

[1]) Schrijnen Album Kern 321, v. Ginneken Principes 215, Wört. u. Sach. 5, 195, Wood Am. Journ. of Phil. 21, 179, v. Ginneken Leuv. Bijdr. 1912, 184.

tegenstelling *adversus* reeds duidelijk maakt; de „tweede" als „de volgende" is iedereen een vanzelfsprekende benaming. Dat verder *bonus* „goed" rechtstreeks en juist van „twee" zou zijn uitgegaan, is ook zeker onjuist. Wat aan onmiddellijke afleidingen van het telwoord **duō*" enz. in het Indogermaansch over is, behoort haast uitsluitend tot de latere zgn. distributiva, type lat. *bīni* „telkens twee; ieder twee", germ. **twizna-* hetz., lit. *dvynù* „tweelingen" vgl. Sievers achter Brugmanns Distributiva (= Abh. Sächs. Ges. d. W. 25, V 71 vlg., 1907), Brugmann ib. p. 28, 31.

Men zou zich, in den geest van van Ginneken, kunnen voorstellen, dat het begrip „twee" zich tegenover de armoede van „één" het waardeeringsgevoel van *gelukkigen rijkdom* toevoegde, ongeveer in den trant, waarin Plautus den ouden Callicles laat spreken (Truc. 808): *puer quidem beatus t: matres duas habet ét avias duas*, waar juist datzelfde woord *beatus*, dat met *bonus* in verband staat, zich weer aanmeldt. Beter is, naar ik mij voorstel, juist het begrip „twee" af te leiden van de voorstelling „sterk", waaruit „omvangrijk" of „talrijk": Hiervoor is, zooals wij zullen zien, genoeg bewijsmateriaal aanwezig. Andere etymologische verklaringen der numeralia hebben doorgaans een te fantastischen inhoud. Wanneer Caroline Stewart in Bezzenbergers Beiträge 30, 234 om de voorstelling „twee" te bereiken meent te moeten uitgaan van een zeer hypothetischen wortel *du-* „in die Ferne gehen" en dan laat volgen: „in the initial *du* of *dva* resides the force of separation, „entfernung", remoteness &c.", dan helpt ons dat even weinig verder als de mogelijkheidsfantasien van E. W. Fay in het Am. Journ. Phil. 16, 18; 31, 413 en resumeerend 33, 394, waar ook hij de namen der vingers te hulp roept.

In dit verband waag ik het slechts met grooten schroom op een glosse bij Paul. ex Fest. attent te maken 59 Linds.: *dubat dubitat* en dan de volgende: *dubenus apud antiquos dicebatur, qui nunc dominus*, een schroom die slechts grooter is geworden, toen ik later in mijn aanteekeningen terugvond, dat reeds Birt een verwant idee had gehad, zie Rhein. Mus. 52 suppl., p. 70: immers Birts gissingen vooral in dien supplementband zijn vaak wild en avontuurlijk. Toch is het zaak deze mogelijkheid in het oog te blijven houden, daar de verklaring van dezen vorm bij Kretschmer Einl. gr. Spr. 236 noot, waar hij Meringer volgt, — dissimilatie uit *dominus*, *m-n* verandert in *b-n* — onder meer dit bezwaar heeft, dat het de *u* onverklaard laat. Ook een andere glosse laat zich niet zoo gemakkelijk weg interpreteeren: *dubius* διφυής Corp. gloss. lat. II, 56, 6. Of men in *dubenus* met echte *b* te doen heeft van dezelfde origine

als de *b* in *dubius* en *superbus*, of dat men hier een ouden Gleitlaut heeft, die ontstaan is om *u̯* weer te geven [1]), volkomen op dezelfde wijze, alleen minder frequent optredende, als de Grieksche ϝ door β (γ en τ) weergegeven bijv. in Hesychius, is nog de vraag. Ik houd het met het eerste deel van dit alternatief.

In deze meening wordt men nu versterkt, wanneer men ziet, hoe de talengroep, die met de Italische de meeste verwantschap vertoont, de Keltische, in het Oud-iersch *den* „kranig, sterk", vermoedelijk zeer nauwkeurig dezelfde formatie [< *du̯-eno-s*] en beteekenis, als wij boven voor het Latijn vonden, laat zien; over dit woord Pokorny K.Z. 46, 151; dat ig. *du-* in het woordbegin ier. *d-* werd, blijkt reeds uit het telwoord oier. *dau* „twee", zie ook Pedersen Kelt. Gr. I. 60.

§ 9. Thans rest de vraag nog naar de formatie, die wij in *bonus* en *beare* moeten aannemen. Grondvorm is ginds **du̯eno-*, hier **du̯ei̯o-*. Hoe is dit te verklaren, hoe is het morphologisch te splitsen??

Een suffix *-ĕno* is vooral in woorden uit oudere phasen of met een oudere allure in het Indogermaansch wel bekend, zooals laatstelijk het materiaal van Persson Beiträge z. indog. Wrtfrsch. 570 en Brugmann Grundr. 2, II, 1, 268, 265, z. boven p. 10 duidelijk maakt; daarnaast vindt men *-etó-*, waarvoor men allerlei groepen vindt bij Brugmann t.a.p. 401 en in het bijzonder voor de Italische dialekten bij Buck Gramm. 181, bijv. umbr. *tasetur* „taciti", maletu „molitum". Aangezien beide keeren daarnaast staat een suffix *-otó-* en *-onó-*, ligt het vermoeden voor de hand, dat de hier beschreven eerste vokaal met de zgn. bindvokaal of thematische vokaal identisch is; vormen als het Grieksche ἀρι-δείκετος eig. „non semel digito mon stratus, zeer bekend", naast het athematische gewone praesens δείκ-νῡ-μι „ik wijs aan" pleiten hier niet tegen, maar wijzen alleen duidelijk erop, dat deze klinker oorspronkelijk niet uitsluitend met het praesens in verband stond. Ook bij dit suffix heeft natuurlijk de wortel zelf geen klemtoon (vgl. bijv. Brugmann-Thumb Griech. Gramm 4, 235 vlg.), en wij kunnen dus ook bij ons woord de kortste phase verwachten, van een W. *dōu̯-* wisselend met *dou̯ā^x-*, dus *dəu-* ∾ *duə-* = *dū-* en vóór klinker **du̯-*, met *n* infix **du-n-ə-*, gr. bijv. δῡνα-τός : δύνα-μαι.

Reeds boven wees ik erop, dat bij dit woord en zijn familie een *-no*-suffix evenals bij de zgn. distributiva zeer geliefd is; daar komt

---

[1]) Over de verwarring tusschen *b* en *v* in schrijfwijze zie men samenvattend Lindsay Lat. lang. 51.

nog bij, dat met *bo-nus* in beteekenis verwante woorden: lat. bijv. *mā-nus* „goed", *mag-nus* „groot" dezelfde afleidingsvorm vertoonen, zoodat men hier een systeem kan vermoeden. Hangt *bonus* ook met *duo* samen, zooals ik aanneem, dan kan men ook op lat. *ūnus* uit *oi-no-* (= oind. *ēna-* demonstratief pronomen; daarnaast in *ē-ka-* „één", *ē-vá-m* „zoo" = gr. οἶϝος „alleen"), got. *ains* „één" enz. wijzen.

Wat lat. *beāre* betreft, hier wordt de zaak uiterst ingewikkeld. Men zou kunnen meenen te moeten uitgaan van een subst. fem. **du̯e-i̯ā* „kracht, gezondheid, rijkdom", doch hier, vóór het suffix *-i̯ā*, heeft men met de verklaring van de *e* de grootste moeite: voor het aannemen van de thematische vokaal mist men hier iedere parallel. Dan van een (verbaal) adjectief op *-io-*, de zgn. gerundiva van het Sanskrit en het Germaansch (z. Whitney Skt. Gramm. § 963 en 1213, Brugmann Grundr.² II, 1, 183)? Maar vooreerst blijft het bovengenoemde bezwaar dan evenzeer bestaan [1]) doch daar komt nog bij, dat dit suffix in het Latijn, althans als gerundivum, slechts duidelijk voortleeft in een paar resten, waar het verbum met een praepositie is samengesteld: *ex-imius, in-feriae pro-pitius* enz., z. Stolz Hist. Gramm. d. Lat. 457 vlg., Buck Gramm. 184, 185. Substantiva met suffix *-io-/iā* komen zonder praepositie voor: *fur-ia, gaud-ium, stud-ium*, osk. h e r - i a m „arbitrium". Het secundaire suffix *-eo-/eā* dat uit *-ei̯ā* kan ontstaan zijn, van lat. *alveus* (: *alvus*), *caprea, cavea, solea* behoort zeker tot een andere taalperiode, dan die van een primaire afleiding **du̯- ei̯ā.*

Zoo komen wij ook hier eerst dan tot een gaaf resultaat, indien wij van een *i̯*-stam **du̯-i-* uitgaan, waarvan de volle phase was **du̯-ei̯-*; vermoedelijk is dit type aan beide Italische dialekten gemeenschappelijk eigen geweest, indien wij althans zoo *igne(i)-o-* „vurig" en umbr. *spantea* „lateralia" tegenover subst. s p a n t i m - a ř „ad latus" mogen interpreteeren (vgl. Brugmann Grundr.² II 1, 199).

Is dit juist, dan komen wij dus, z o n d e r dat dezen wortelvorm bepaald gezocht hebben, voor *bŏnus* en *beāre* tot een wortelphrase *dŭ-* „sterk" verrijkt met een participiaalsuffix *-enó-* en een conglomeraat *-ei̯o-*, dat zelf een *o*-afleiding kan zijn van een *i*-stam: grondvormen dus: **du̯-enó-* en **du̯+ei̯-o-*, beteekenende beide ongeveer „gesterkt" en „kracht-ig", tenminste in de oudste taalphase. die wij kunnen reconstrueeren.

§ 10. Straks komen wij tot de vraag, wat deze wortelphase

[1]) Een participiaalsuffix *-eio-* ∾ *-eto-* *-eno-*, z.b., bestaat nergens, ook in het Oudindisch niet.

dă- eigenlijk is, thans wil ik trachten zijn omvang en samenhang te overzien.

Wanneer wij thans voor dezen wortel *dō*^(ṷ)- ∾ *doṷā*^x- 'van een grondbeteekenis uitgaan, is het steeds weer noodig twee opmerkingen te laten voorafgaan: *a.* evengoed als de wortelvorm is de wortelinhoud, de beteekenis, niets meer dan een reconstructie, een hypothese, een verkortingsformule, die een mogelijkheid schetsmatig wil aanduiden; *b.* persoonlijk houd ik mij overtuigd, dat, hoe meer een taalphase tot het primitieve nadert, zij des te meer complex zal zijn, des te meer vormen zal vertoonen, des te meer „wortels" zal tellen wellicht ook. Intusschen geloof ik, dat die grootere gecompliceerdheid van oudere taalphasen vaak, ja meestal zich zal openbaren in kleine infigeeringen, praefigeeringen, suffigeeringen, bestemd om andere gevoelswaarden aan den woordstam toe te kennen, dat bijv. in de toekomst zulk een functie door ons toegekend zal worden aan de semivocalen *ᶖ*, *ṷ* op verschillende plaatsen en voor verschillende tijden in het woordlichaam te onderkennen, dat zoo ook de Ablaut in verband met het accent in laatste instantie zijn verklaring zal kunnen krijgen.

Slechts onder dit uitdrukkelijk voorbehoud kunnen wij dan van dit woord of van deze klanken, nl. *dō*(ṷ)-, hetzij als volle phase, hetzij als gerekte phase aannemen, dat de oorspronkelijke beteekenis was „sterk, gezond zijn". De vraag, die nu voor de semasiologische ontwikkeling van dit gegeven alles beheerscht, is deze: is het denkbaar, dat een primitiever mensch een begrip ervaren heeft, dat kracht in mensch, dier en plant samenvoegde en dit begrip met een bepaald stel klanken heeft aangeduid, al dan niet omgemoduleerd naar gelang deze ervaring betrekking had op mensch of dier of plant; òf is het veeleer zóó, dat de linguistiek, hetzij a priori hetzij op grond van een reeds aanzienlijk, slechts één conclusie toelatend materiaal, in dit geval dus slechts als waarschijnlijkheid, heeft aan te nemen dat een zoodanige combinatie uitsluitend een meer modern mensch kan worden toegeschreven, voor een sprekend wezen uit vroeger tijden — het behoeft daarom nog niet juist een troglodyt geweest te zijn! — tot de onmogelijkheden behoort? Welnu, dat men het laatste zou moeten aannemen, daartoe bestaat, voor zoover ik zie, in de wetenschap der laatste jaren volstrekt geèn drang of dwang. Wat bijv. de wortel *bher-* voor wellicht later tijden laat zien, wijst niet in die richting: *fertilis* wordt van den akker gezegd, got. *barn* „kind" dus van menschen, lett. *bérns* „kind" eveneens; het woord *fēcundus* dat afgaande op *fēlare*, *filius* uitsluitend van de vruchtbaarheid van het moeder-

dier gebruikt moest worden, wordt ook van den grond gebruikt en al is de laatste gebruikssfeer zeker ook eerst afgeleid, zij spreekt toch onmiskenbaar van een periode, waarin dit overspringen der beteekenis door een associatie dezer beide verwante gebieden van natuurvruchtbaarheid mogelijk was: *fētus* gebruikt bijv. Lucretius ook van planten: *crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt* (I, 351), hetzelfde geldt van het adj. *fēlix* van boomen gezegd, (voor suff. vgl. *iuven-cus* ∾ *iūn-ix*, *mātr-īx*) en van *ūber* = οὖθαρ, wanneer gebruikt van den akker, het geldt van den geheelen dienst van Δη-μήτηρ, van de Moeder Aarde, waarover men A. Dieterich's bekende monographie moge nalezen, van lat. *māteriēs* : *māter*, eig. „kernhout", vand. „timmerhout", = gr. *μήτρᾱ* (z. Solmsen Berl. phil. Woch. 1902, 1140, Dieterich t.a.p. 77). Van een wortel *dō*(^{u})- waarin een beteekeniskern huisde: gezond, krachtig zijn, meen ik dus te mogen uitgaan. [1])

Hoe is nu in semasiologischen zin de voortplanting van dezen wortel geweest?

Krachtig, gezond:

1 sterk, machtig; geeerd; goed (zijn).

2 zich uitbreiden(d), in omvang toenemen(d), verdubbelen(d): twee; lang, ver (zijn).

3 (*trans.*) uitbreidend: vermeerderend voor iemd iets:

(*Secundair*)

- a. heerschend, overwinnend
- b. (twee)
  - α. niet één, niet onverdeeld: uit een, verschillen(d); (*subjectief*): twijfelen(d), angst(ig); verdriet(ig), pijn(lijk) (zijn).
  - β. (*objectief*): slecht, (zich) verdeelen(d), twisten(d), oorlogvoeren(d), „sich entzweien(d)"; haten(d).
  - γ. (zich) in tweeën splitsen(d): tusschen twee zaken door, door iets heen.
- c. geven; doen.

Houden wij nu rekening met deze selectie van mogelijkheden en houden wij daarbij in het oog, dat hierboven tusschen substantivum, adjectivum en verbum geen onderscheid is gemaakt, dat

[1]) Voor de overgang: „kracht, zich inspannen" > „strijd", vgl. lat. *contendere* en ndl. *krijg*, mnl. *crijch* „inspanning", Frank-v.Wijk 349: de oorspr. beteekenis was „het streven naar, 't met kracht afgaan op ∾ strijd" (z. ib. 676) en mnl. *prigen* „zich beijveren, zijn best doen", ook „omhoog streven, de hoogte in willen"; „zich schrap zetten" of „zich verzetten tegen", *prijch* „strijdlust, strijd; krijgsroem, roem"; zie ook W. de Vries Tijdschr. ndl. Taal en Lett. 34 (1916), 228.

Phasen:	I dē/ōu̯-: dəu̯-	II dō- (: də-)	III de/ou̯-	IV dū-	V dŭ-	VI du̯-ei/i-	VII du-e/o-
1 sterk, snel				oind. *dutá-*, *dū-ra-* gall. *-dūnum*, lat. *dūrus*, ags. *tūn* = eng. *town*		lat. *vīs*? lit. *vēkà* kracht	
2 machtig, gelukkig					δύναμαι		arm. *kar* (< *du̯ə-ro-*) „kracht" Wört. u. Sach. 4, 211, lat. *beatus*
3 heerschend	got. *tēwa* orde (en zie III voor *-ōu̯-*)		δοῦλος (pass.) (misschien beter <*dōu-los*, sub I, vgl. dor. δώλος)		(τύραννος, Τυρρηνός??)		lat. *dubenus*(?)
4 overwinnend	sl. *daviti* (?, *dh*?) „wurgen"					lat. *vincere*, *vīci*??	sl. *dolěti* overwinnen Wört.u.Sach.4,211
5 uitbreidend							arm. *kalum* Wört. u. Sach. 4, 211.
6 twee		(oier. *dā*, gr. δώδεκα, uit δϝω-, P.B.B. 41, 281)				δ(ϝ)ίς	lat. *duo*, gr. δύω enz. I. F. 21, 110, P.B.B. 41, 277.
7 twijfelend					lat. *dŭbius*	got. *tweifls*, διστάζω	
8 angstig						δϝέ(ι)ος τό	
9 verdrietig						mpers. *bēš* leed	δύη, δυερός
10 verdeeld						germ. *twis-*, m. eng. *twist* tak	
11 verdeelend						δ(ϝ)ίσ-, διά, o.n. *toistra* verdeelen	
12 twist				lat. *in-dū-tiae*		ndl. *twist*	
13 haat						oind. *dvéṣṭi*, hij haat lat. *invisus*?	
14 oorlog	δήϊος δαΐ			lat. *indūtiae*			lat. *bellum*
15 geven	lit. *dûti*, oind. *dā-vāne.*	δίδωμι, lat. *dōnum* *dătus*, δάνος	δοϝεναι, δοῦναι lat. *dautia*	oind. *duvas* vereering lat. *duim*?		germ *twīþōn*	
16 doen	got. *tēwa*?	(τίθημι)	got. *taujan*	oind. *duvās* energiek		(lit. *veīkti* doen, maken)	
17 hard z. 1				lat. *dūrus*			
18 slecht					δυσ-, oier. *do-*		arm. *keic-k°* K.Z. 39, 379
19 goed vgl. 11	lit. *dúna* PBB. 41, 275 n.						lat. *bonus*
20 lang ver	sl. *davě*		δοάν, arm. *tevem* ik duur	oind. *dūrás*, lat. *dūrāre*			

transitief en intransitief, actief en passief beide even goed denkbaar zijn, dan vinden wij het volgende: (zie pag. 24 en 25).

Reeds een vluchtige blik op dit overzicht (van p. 24 en 25) laat een steeds toenemende vruchtbaarheid van dezen wortel onderscheiden, naarmate men naar rechts gaande nadert tot de versterkte vormen van den korteren worteltrap. De woorden, waarin een vorm met *ē* of *ō* verbouwd is, zijn zoo weinig talrijk, dat men zich moeilijk aan het vermoeden kan onttrekken, dat deze lange wortelvormen ook hier toch weer minder oorspronkelijk zijn of althans dat ze hun volle vruchtbaarheid reeds in zeer vroege tijden grootendeels hebben verloren.

Tot goed begrip van enkele zaken, boven slechts als mogelijk werden aangegeven laat ik enkele aanteekeningen volgen, die ik thans met opzet geef juist volgens de vormindeeling der verschillende phasen.

I. *dōu-* (ook *dēu-*?). Sl. *daviti* „worgen" heeft misschien *dh-*, z. Berneker 182. Voor lit. *dûti* enz.: literatuur over den wortel met *-u-*, *dōu-*, zie Wiedemann Lit. Präteritum 41, Boisacq 186. Misschien leeft *dēu-* voort in *δήιος*, *δηιόω*, vooral *ἐδήιον* (Eumelus fr. 9, 3, en Apoll. Rhod. 3, 1374) „vernietigen(d), vgl. *δαΐ* dat. sing. „strijd" (*dəu-*); dan moeten dorische vormen als *δᾱͅος*, *δᾱϝιος* (bij Alcman 79) door den wortel *dāu̯-* van *δαίω-* „branden" beinvloed zijn, daarover Schulze Quaest. ep. 86 noot en over *ἐδήιον* ib. 348, Wackernagel Sprachl. Unters. zu Homer (1916), 170 vlg.

III. de etymologie van *δοῦλος* is nog onzeker, vgl. onlangs geheel anders Lambertz Glotta 6, 1 vlg. Bij dezen wortel ondergebracht zóu het woord in het suffix *-lo* een aanwijzing van het passief hebben en zich in beteekenis laten vergelijken met: *αἰχμ-άλωτος*, *δουρι-άλωτος* Got. *taujan* „doen, volbrengen", daarnaast *tēwa* „orde" (z. K.Z. 45, 281) laat duidelijk de eenheid zien van germ. *tēu̯-*, *tu-* „sterk zijn" en „vooruit streven" (gescheiden in Fick's Vergl. Wtb⁴ III, 165.

IV. Over *δοάν* en zijn familie zie ook Osthoff I.F. 5, 279.

V. Dat de taal der Etruriers de taal is van een volk uit Klein-Azie gekomen, speciaal uit de streken van Lydië, is door de ouden reeds betoogd en wint ook door taalkundige ontdekkingen aan waarschijnlijkheid; Kannengiesser heeft in Klio XI (1911) 26—47 Kretische en Karische namen met Etruskische vergeleken en er duidelijk een gemeenschappelijk namenmateriaal in aangetoond; verder heeft Herbig Kleinasiatisch-etruskische Namengleichungen (Sitz. Ber. München 1914, II) meer materiaal bijeengebracht, zie ook Jacobsohn Berl. phil. Woch. 1914 969—984; de onderzoekingen

van F. Hrozný [1]) hebben op de mogelijkheid gewezen dat wij een westelijke uitstraling zouden hebben van een Asiatische taalgroep, waartoe ook het Hethitisch behoort, tenslotte heeft Sigwart Glotta 8, 139 vlg. ook het Sumerisch in dezen tooverkring getrokken. En zeer zeker zijn de banden die het Lydisch met het Etruskisch verbinden overeenkomstig de theorie der ouden al bijzonder sterk, vgl. E. Littmann, Sardis (1916), = Public. of the Americ. Soc. for the Excavat. of. S., vol. VI 1. Daardoor zou tenslotte toch een verdere verwantschap met het Indogermaansch kunnen worden staande gehouden. Zoo put ik hieruit den moed om gr. τῡ́ραννος, dat nog niet verklaard is, voor Lydisch te houden: *-ăns* is een Lydisch suffix (zie Littmann 14) [2]); het Etruskisch heeft geen mediae, het Lydisch heeft ze haast niet meer, zie Littmann t. a. p. 80; zoo kan dus *tur-* < *dur-* zijn ontstaan en de beteekenis zou zijn „heerscher"- tevens winnen wij daarmee wellicht een nieuw bewijs van de verwandschap van Lydiers met Etruriers; de naam van *Tyrrhēni* [2]) Τυρρηνοι (ᾱ) zou dan de Etruriers hebben gekarakteriseerd in hun trotsch volksbewustzijn uit den tijd van hun hegemonie in Italie (de VIII—IV eeuw ongeveer) als de „heerschenden".

VI. Of het eventueel verwante *vi-*, *vei-* een zuivere klankontwikkeling uit *dṷei̯-* beteekent, of dat *d-* een zeer oude praeformant is, daarover p. 30.

§ 11. Reeds vroeger maakten wij terloops de opmerking, dat zich hier weder dat eigenaardige proces sterk openbaart, dat Osthoff in zijn afzonderlijke verhandeling (Heidelberg, 1899) het „Suppletivwesen" heeft genoemd; nieuwere literatuur over dit verschijnsel bij Brugmann KVG. 296, Gauthiot in de Mél. Saussure 121 over

---

[1]) Zie F. Hrozný, die Sprache der Hethiter (= Boghazköi-Studien Heft 1) 1916. Zijn resultaten worden echter ten deele bestreden door E. F. Weidner, Studien zur Hethitischen Sprachwissenschaft (= Leipziger semitistische Studien VII 1/2), speciaal p. 33.

[2]) Vgl. Fest. 484 Linds. *Turannos* (sic!) *Etruscos appellari solitos ait Verrius, a Turreno duce Lydorum, a cuius gentis praecipua crudelitate etiam tyrannos dictos;* Paul. 485 heeft: *Turrani Etrusci dicti a Turreno duce Lydorum, a cuius gentis praecipua crudelitate etiam tyranni sunt dicti.* Over het suffix *-ᾱνο-*, *-āno-* als typisch Etruskisch en over de naam Τυρρηνοί Kretschmer bij Gercke-Norden Einl. Altert-. wiss.[3] I 176 vlg., z. ook Jacobsohn, die Philologus 67, 528 in *-ano-* een Thrako-Phrygisch suffix ziet. De vormen met *-s-* Τυρσ-ηνοί, *E-trus-ci* (suffix *-ko*, zie Dittenberger Hermes 41, 84 vlg., Vollmüllers Rom. Jhrber. XI, 1, 35), umbr. Turskum „Tuscum", lat. *Tusci* zouden dan op een *s*-stam wijzen (over dgl. formaties Brugmann Gr.[2] II, 1, 477): *-s-ko-*. De *r* zou dan hier zeer oud blijken te zijn. Het suffix *-annus*, *-ennus*, *-inna* is een Etruskisch suffix, vgl. Lattes Glotta 2, 269, Herbig in Festschrift für E. Kuhn 172 en IF 37, 173. (In eenigszins andere richting zocht ik een oplossing in het Gr. Wdb. s.v. τύραννος en in een nog niet gepubliceerde studie over de Romeinsche satire).

het Germaansch, Meillet Esq. de gramm. arm. cl. 101 over het Armeensch, over het Keltisch en het Latijn Pokorny I.F. 35, 181 en in het algemeen Wundt Völkerpsych.[2] II, 13 vlg., v. Ginneken Princ. ling. psych. 238.

Opvallend is hierbij nu tweeërlei: sterker dan eenig ander begrip heeft juist de comparatie van „goed" deze variatie ontwikkeld; hier toch treft men èn in het Latijn èn in het Grieksch een drieledige eenheid aan: *bŏnus, mĕl-ior, op-timus*, gr. *ἀγαθός, ἀμείνων, ἄριστος*; voorts valt het op, dat deze eigenschap in hoogere mate voorkomt bij de adjectiva van positieve waardeering dan van negatieve, van goede beteekenis dan van slechte (vgl. *mălus, peiior, pessimus, κακός, κακίων, κάκιστος*); de zgn. positivus staat tegenover hen in het midden alleen, met verschillende woordvorm voor beide richtingen.

Hier is de oplossing, die van Ginneken, zij het ook niet juist voor deze vraag suggereert, zeker de juiste: deze woorden waren sinds de oudste tijden zoo uitermate zwaar geladen met gevoelsinhoud, dat het gradueele verschil op den achtergrond trad tegenover den vollen inhoud en de beaming-i n - e e n s der zich opdringende voorstelling; kort drukt van Ginneken zich aldus uit (p. 238): het gaat hier juist om die begrips-, d.i. gevoelsinhoud „où le sentiment subjectif et l'appréciation surpassent en importance l'adhésion objective" [1]). Laten wij ons hier houden aan het voorbeeld dat ons thans interesseert; de termen zijn daarbij natuurlijk maar benaderingen. Wanneer wij in historische tijden ook deze suppletievormen voor ons zien met het uiterlijke kenteeken van den comparativus en superlativus, dan is dit laatste zeker eerst een product van later tijd; de oude phase moeten wij ons aldus voorstellen, dat daarin een woord de beteekenis had: „goed, sterk". Aanvankelijk werd nu deze eigenschap voornamelijk van uit het sprekend subject geïnterneerd: „een man sterk e r dan ik", — zoo zouden *wij* zeggen — was zonder meer òf „een (voor mij) bepaald s t é r k e man" (waarbij een bijzonder accent in de stem [2]), zeker ook een gebaar of een blik

---

[1]) Eigenaardig is wel, dat ook de zgn. objektivitätstheorie door Lipps en Heymans in de ethiek geïntroduceerd en met warmte verdedigd — men vergelijke Heymans Ethik p. 238 — ondanks haar groote draagkracht als hypothese, mits juist opgevat, toch eerst zoo laat vooral hier, waar het „goed" en „kwaad" gold, zich toegang heeft weten te verschaffen.

[2]) In dit verband herinner ik aan het bekende verschijnsel, dat ook in historischen tijd opnieuw niet-vergelijkende uitdrukkingen zich tot comparatieve ontwikkelen, vgl. bijv. gr. *βούλομαι* . . . *ἤ* „ik wil liever dan > ik verkies" vgl. Hom. Α 117, β 232 eld., Hdt. 3, 40; *Lat. quam* = *magis quam, potius quam, postquam, priusquam*, vgl. bijv. Glotta 6, 185, Eranos 13, 25.

van het oog bewonderende angst waard waren of als waarde inhielden) òf men gebruikte een geheel ander woord, dat bijv. beteekende „machtig": aldus spreekt het vanzelf, dat de latere „positivus" èn het oudste van beide was èn later in zijn beteekenis de meeste slijtage, de meeste vaagheid vertoonde. Welnu, deze vaagheid maakte haar later juist geschikt om uitgangspunt te *blijven* voor verschillende uitstralingen, die ieder een b e p a a l d e n graadmeter langs liepen; oorspronkelijk echter kon hier van vaagheid nog geen sprake zijn, doch zag natuurlijk dát begrip zich de rol van positief toebedeeld, dat de minste spanning en relatief het minst aan gevoelsinhoud in zich bevatte. Ik geloof dus dat Wundt t.a.p. ongelijk heeft, wanneer hij van deze eenzame vaagheid van den positivus aldus rekenschap meent te kunnen geven (II p. 14): „Attribute wie „der gute", „der grosze" oder ihre Gegensätze haften ganz vorzugsweise an menschliche Persönlichkeiten, und sie bewahren daher leichter als andere, auf beliebige Objekte bezogene Eigenschaftsbegriffe einen absoluten, sie der Vergleichung entziehenden Charakter; zudem aber haben sie, als lobende oder tadelnde Prädikate, von frühe an die Neigung, zu stabilen Redeformen zu werden, in denen qualitative wie quantitative Differenzen verschwinden." Dat hier de eigenaardige groote rol van het gevoel — wat een onvolmaakt woord toch! — miskend wordt, mag zeer zeker niet als bewijs tegen zijn opvatting worden aangehaald, aangezien dit natuurlijk een petitio principii zou zijn; toch is het haar grootste fout. De inhoud van deze woorden maakt vergelijking juist bij uitstek mogelijk, ja zóó van zelf sprekend, dat niet een bepaald suffix, maar iets veel sterkers, nuanceering van de stem en mimiek, ja een afzonderlijk woord het verschil aangaven. Neen, de hooge spanning van het gevoel, het zeer persoonlijke interesse, dat deze woorden uitdrukken naast hun veelvuldig gebruik verklaren voldoende de slijtage en het spoedig verbleeken van deze woorden.

Is deze beschouwing juist, dan is daarmede tevens de vraag beantwoord, waarom de adjectiva, die „slecht, zwak" enz. beteekenen, regelmatiger worden behandeld bij de comparatie. In het algemeen zijn zij zeker jonger, hun gevoelswaarde is minder groot, om van ethische gevoelens heelemaal niet te spreken; inderdaad maakte de „struggle for life" het toekennen van het praedicaat „zwak" onbelangrijk, de vorming van een woord voor „zwakker" bijkans overbodig en een luxe; het streven der menschheid heeft altijd *omhoog* (vgl. woorden als lat. *dēterior*: *dē-*: *superior* „superieur") gewerkt: naar den zwakke, voorbijgestreefd, kijkt men niet om, men klemt zich vast aan den man, die nu nòg sterk e r is; „zwakker" leeft alleen dan

in onzen geest met die gevoelskracht, die woorden leven geeft en leven laat, wanneer grooter zwakheid gevoelt wordt als *eigen* verzwakking. Dezelfde kracht vinden wij ook aan het werk in de eenheid van verleden en toekomst, door het heden verbonden: eerst zóó en eerst dan is er tusschen zwakke vorm en verleden, ook het praeteritum in de taal eenerzijds, sterken vorm en toekomst waarmee verbonden het heden, ook praesens en futurum in de taal een onmiskenbare verwantschap, die zich in de talen van het Indogermaansch duidelijk uit in het verschil van primaire, sterke uitgangen voor de zgn. hoofdtijden, secundaire, zwakke voor de historische tijden. In dit verband schijnt dus Osthoff Morphol. Unters. VI, 304 een gelukkige gedachte te hebben gehad, door gr. *ἀμείνων* als latere comparativeering van **ἀ-μει-νο-* te beschouwen, waarvan de beteekenis dus was: („gelukkig!) niet-minder-geworden", de veerkracht, die een dergelijke inhoud deed overgaan in „beter" leeft in iedere taal en werd later in de figuur der litotes ook een vast ingredient der beschaafde, d.i. der kunsttaal.

Het bovenstaande heeft voldoende in het licht gesteld, dat ook bij *bonus* zeker van een weinig ethische voorstelling uitgegaan moet worden, zoodat ook hier tegen ons uitgangspunt: „sterk, gezond, welvarend" niet het minste bezwaar oprijst, dit integendeel daardoor tot op zekere hoogte geeischt en aanbevolen wordt.

§ 12. Kunnen wij van dezen wortel *dŏ(u̯)-* enz. nog verder iets te weten komen, of blijft zij als geheel gegeven in haar daden en uitingen, maar verder een onbekende? Hierover nog een enkel woord.

Wij hebben boven (p. 26) kort melding gemaakt van de mogelijkheid, dat naast *du̯-ei-* ook *vī-* zou kunnen staan als zuiver phonetische ontwikkeling uit de eerste vorm. Een andere uitweg ligt echter nog open: het is mogelijk in *d-* een zgn. praeformant te zien, waarvan het bestaan in het Indogermaansch reeds op enkele gedachte woordgetuigen kan wijzen, z. Schrijnen K.Z. 42, 104. 111, Pedersen Kelt. Gr. I, 186: weliswaar vindt men het meestal bij wortels die met *l*, *u*, *r*, *u̯* beginnen, maar een geval als oind. *áśru-* „traan": gr. *δάκρυ* (doch z. ben.) en gr. *δόλιχος*: lit. *ìlgas* „lang" wijzen aan deze verschijning ruimer grenzen, vgl. ook de opmerkingen van Meringer Sitz. Ber. Wien 125, II p. 35, Möller Indog.-Sem. Wtb. 39; ik voeg hier slechts één voorbeeld bij, dat juist bij onzen wortel behoort: lat. *dūco*, gr. Hesychius *δαιδύσσεσθαι· ἕλκεσθαι*, met dezelfde *d*-praeformant tegenover oier. *(to-)ucc-*, dat in het Iersch beteekent „dragen, brengen", maar in het Cymrisch ook „voeren", z. Thurneysen Handb. d. Altir. 444, Pedersen Kelt. Gr.

II, 474 vlg., vgl. uitvoeriger Rev. Celt. 24, 171, Zs. f. celt. Phil. 9, 24. Ik neem dan aan, dat in *dūco* het *k* sufix dezelfde causatief versterkende beteekenis heeft, die in lat. *facio, iacio* zich openbaart, maar dan heeft men niet van een beteekenis „in tweeen trekken" uit te gaan, zooals ik thans zie dat Möller t.a.p. 50 doet, maar van een oudere beteekenisphase, die nog het idee van „kracht" als kern laat doorschemeren.

Niet dus een zgn. tautologisch compositum in den trant van Brugmanns bekende verklaring van got. *briggan* „brengen", dat zeker door een verbinding van den wortel *bher-* „dragen" + de wortel *ᵉnek̂-* van gr. ἤνεγκον, ὄγκος te verklaren is (z. I.F. 12, 154, Gauthiot Mél. Saussure 117, Glotta 4, 32, Collitz Schw. Präterit. 38), maar een eenvoudige *d*-vóórvoeging, waarvan niemand thans meer kan zeggen, of misschien ook dit woorddeel een oude woordrest is geweest. Behalve het boven aangehaalde kan hiervoor pleiten, dat ook Möller in zijn Indog. Sem. Wtb. 193, 257 voor het Indogermaansch om andere motieven, en wel, van een splitsing van dezen wortel uitgaat: *d-ou-* „twee".

Is dit juist, dan zouden wij dus hier als eenvoudigsten vorm moeten vinden: *ou-* met een beteekenis van „sterk, gezond, welvarend". Is hier nog een spoor van over? Het antwoord kan wellicht bevestigend luiden; in lat. *ūber*: gr. οὖθαρ vinden wij een zeer ouden *r/n* stam, *ou-dh-r̥, n̥* [1]), vgl. Gen. Sing. oind. *udh-n-as*; hier heeft idg. *dh-* vgl. russ. *udětí* „zwellen", ook weer causatieve beteekenis. Doch niet alleen uit de morphologische struktuur blijkt, dat wij hier met een oud woord te doen hebben, ook de beteekenis, die zich over vruchtbaarheid van mensch, dier en grond gelijkelijk uitstrekt (Hom. I 141, 283 οὖθαρ ἀρούρης), doch ook het oude gebruik als substantivum en als adjectivum (vgl. Hom. ι 135: πῖαρ, en verder met meer voorbeelden Skutsch Arch. lat. Lex. 15, 35, Fränkel Nom. Agent. II, 118 vlg.) maken, dat wij in dit eene voorbeeld meer vertrouwen mogen stellen dan aanvankelijk wel raadzaam scheen. Dit zal dan wel het oudste taalfossiel zijn, dat hier gravende voorloopig kan worden ontdekt.

---

[1]) Eigenaardig en treffend is, dat ook Hirt Ablaut § 101 en Bartholomae P.B.B. 41, 289, door geheel andere bedoelingen geleid, voor οὖθαρ enz. komen tot een gereconstrueerde grondvorm: **ōu-dhōr*, niet *ou-* maar *ōu-*, wat zich dus uitmuntend juist bij dezen wortel **d-ōu-* aansluit.

II.

ABŎLĒRE. DĒLĒRE. OBLĪVĪSCĪ. LITTERA.

De geschiedenis en daarmede het juiste begrip dezer drie woorden is nog steeds vol duistere plaatsen. Walde geeft in den 2^den^ druk van zijn Etymologisch · Woordenboek voor *aboleo* verwantschap met gr. ὄλλῡμι, ὀλέκω; *dēleo* is volgens hem eerst naar het Perfectum *dēlēvī* nieuw gevormd, *oblīvīscor* brengt hij met *lēvis* „glad" in verband; ook Zimmerman, die zich philologisch zooveel solieder waant dan Walde, komt voor *aboleo* met gr. ὄλλῡμι aandragen. De oplossing is intusschen niet zoo eenvoudig, want ook een werkelijk uitmuntend philoloog als Skutsch laat bij Stowasser-Petschenig het woord *aboleo* zonder etymologie.

Toch is er hier een factor, die een doorslaand gewicht in de schaal kan leggen en het behoort te doen, omdat zij èn de naaste èn de oudste rechten heeft: het Latijn zelf.

Het is eenvoudig onmogelijk Latijn te lezen en daarnaast de beschouwingen, die uit het materiaal van den Thes. ling. lat. voor *aboleo* en *dēleo* als van zelf oprijzen, op zich te laten inwerken, zonder dat men tot de conclusie komt: wat hier onder schuilt, is lichaam en beteekenis van den wortel *lei-* „wrijven."

Eerst treed ik in een korte beschrijving van deze drie werkwoorden, voornamelijk op grond van eigen aanteekeningen, plaatsen die mij frappeerden en dus niet met een vooropgezet idee uit een grooter materiaal werden uitgelezen.

ABOLERE. *Aboleo* komt eerst sedert Vergilius [1]) voor, in het Romaansch is het onbekend. Vergilius gebruikt het werkwoord viermaal op de volgende plaatsen: Aen I, 720: (*Amor*). . . . *paulatim*

---

[1]) De glosse IV 544, 23, V 316, 5 *oleri deleri* is waarschijnlijk eerst uit *abolere* gewonnen; het schijnt mij onmogelijk van dit gegeven gebruik te maken, al kan ook een andere glosse V 316, 1: *olet renidet* (immers „geurt", vandaar eerst „glanst van parfum") een oogenblik dit verstandige voornemen aan het wankelen brengen.

abolere Sychaeum incipit, gaandeweg „verdwijnt" door Amors macht het beeld van den overleden echtgenoot, IV, 197 waar de rampzalige Dido ook de herinnering aan dezen man wil uitwisschen: ....*abolere nefandi cuncta viri monumenta iuvat*, XI, 789: *da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis* [1]), Georg. III 559: *nam neque erat coriis usus, nec viscera quisquam aut undis abolere potest aut vincere flamma* waarbij Servius aanteekent: *nec lavari nec coqui poterant*, terwijl hij verderop daarvoor *ablui* gebruikt. Hoe dit woord in eenvoudiger taal gebruikt werd, leert Bücheler Carm. Lat. Epigr. 311 uit het jaar 402 n.C.: *qui peccatorum sordes abolere priorum terrenisq. optas maculis absolvere vitam.*

De meeste plaatsen tot den tijd van Seneca verbinden *abolere* gewoonlijk met *nomen* of *memoriam* of wel met substantiva, die in denzelfden kring thuis behooren: Suet. de gramm. 24: *durante adhuc .... antiquorum memoria necdum omnino abolita*, id. Aug. 32: *diuturnorum reorum nomina abolevit*, Sen. contr. II, 1, 17 is vooral heel duidelijk: *etiam abolita saeculis nomina per successores novos fulgent.* Eerst Seneca phil. spreekt van *terrae*, Tacitus van *corpus* of *aedes abolitae*. Ten slotte willen ook de glossen gehoord zijn; men vindt (Corp. Gloss Lat. VI 6) onder meer deze uitdrukkingen: *aboleo(r)* = ἀπαλείφω, *oblivisci*, *extinguere*, *delere*, *abstergere*, *de memoria excludere*; *abolita abstersa vel deleta*; *abolitio* ἀπαλοιφή; vermelding verdient hier, dat ook het later gevormde *abolēsco* deze termen tot zich trekt: *abolēsco* ἀπαλείφω naast ἀπακμάζει, *de memoria excedit*, ἀπέψησεν (vgl. παλίμψηστος) en Vergiiius bezat ditzelfde taalgevoel, toen hij schreef: Aen. VII, 232: *nec vestra feretur fama lēvis tantique abolescet gratia facti* vgl. Liv. 8, 11, 1: *mēmoriă abolevit.* Vargilius is ook de eerste, die dit verbum gebruikt, Livius kent ook hieraan een perfectum *abolēvi* toe met intr. beteekenis, bijv. III, 55, 6: *cuius rei iam memoriă aboleverat.* Want uit de plaats bij Gell. XX, 1, 13 blijkt volstrekt niet, dat *abolescere* reeds in republikeinsche tijden zoo gebruikt werd.

Het Grieksch gebruikt daarvoor ἀπαλείφω, Demosthenes κατὰ Στεφαν. p. 1115, 5: τότ' οὖν αὐτὸν ἔδει ταῦτ' ἀπαλείφειν κελεύειν, ἃ νῦν οὔ φησι μεμαρτυρηκέναι, ib. p. 1128, 8: τι οὖν ἐν τῷ γραμματείῳ γέγραπται; τί οὖν οὐ τότε ἀπηλείφου; En als veel later een homilie van Johannes Chrysostomos in het Slavisch wordt vertaald, dan vindt men ook daar (zie Leskien Handbuch der Altbulg. Sprache [4] 243): πηγάζει γὰρ αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὸ

[1]) Conington heeft een juist gevoel van de oorspronkelijke beteekenis, wanneer hij (ad loc.) aanteekent: „it coould be possible however to understand the words to mean „grant that this disgrace may be wiped off from our arms".

καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῆς ἁμαρτίας ἀπαλείψῃ, welke laatste woorden de vertaler in den cod. Suprasliensis weer geeft met *da i rąkopsanĭje grěchŭ našichŭ za-gladitŭ*: hier beteekent het verbum eig. „glad maakt;" ib. pag. 239 vlg. staat *za-gladivŭ* = gr. *ἐξ-αλείψας*. Maar als verderop het beeld van het *χειρόγραφον* wordt opgegeven (ib. pag. 245) staat er: *ἵνα τὴν ἁμαρτίαν τοῖς ἀνθρώποις ἀπαλείψῃ* ∾ *da grěchŭ člověkomŭ otŭ-myjetŭ* „af-wascht". Dit is daarom eigenaardig, omdat in het klassieke Grieksch *ἐξ-αλείφω* de gewone uitdrukking is geweest voor het uitwisschen van het in de was geschrevene, zóó gewoon zelfs, dat reeds Herod. VII, 220 het gebruikt in de beteekenis „uitroeien, vernietigen" *τὴν Σπάρτης εὐδαιμονίαν*, ja Aeschylus verbindt het zelfs met *σπέρμα Πελοπιδᾶν* Choeph. 503. Later heeft dus *ἀπό* in de samenstelling het van *ἐξ-* gewonnen en zoo is het zeker niet toevallig, dat niet alleen bij de Christelijke auteurs meestal (z. boven *ἐξ-αλείψας*, als de oudere uitdrukking in het begin van de preek?) maar ook in de papyri uitsluitend *ἀπ-αλείφω* voorkomt, dat daar natuurlijk in verband met het nieuwe schrijfmateriaal niet „uitwrijven" maar „afwasschen" beteekent, zoodat *καθαρὰν ἀπὸ ἀλίφαδος* gezegd wordt van een stuk, waarop geen oud schrift is uitgewischt, zie Preisigke Fachwörter des öffentl. Verwaltungsdienstes Aegyptens (1915) p. 9 en 25.

Reeds nu kunnen we samenvatten, indien we nog hebben gewezen op de voorloopig onschuldige coincidentie, dat **ablīno* in het Latijn volstrekt nergens, ook in de glossen niet, voorkomt; Ennius heeft alleen (bij Donatus in Phorm. 339) = Vahlen [2] Sat. 17: *mox cum alterius abliniās*[1]) *bona* (Vahlen *abligurias*, zie ook Hauler ad Phorm. [2] p. 131), maar dit vers is in zijn textconstitutie te onzeker, evenzeer in zijn beteekenis.

Men mag voorloopig dus zeggen, dat dit alles zich geheel laat verzoenen met een opvatting, die in *aboleo* enz. de stam van *līno* meent terug te vinden en die uitgaat van de techniek van het schrijven bij Grieken en Romeinen. Zelfs de meest krasse beteekenis, die van „verdelgen", die in tijd achteraan komt, wordt door de zooveel oudere parallel bij Aeschylus en Herodotus geheel in bescherming genomen (z. boven).

Zoo wordt dan door dit materiaal zelf de indeeling gelogenstraft, die men in den Thes. ling. lat. voor ditzelfde materiaal vindt; de

[1]) Ik houd het woord toch voor juist, doch met ī : *ab-lēnio* : *lēnis*, evenals naast *dē-lēnio* staat *dē-līnio* met assimilatie van *ē* evenals in *filius* < **fēl-ijos*. Dit verband maakt een verklaring van *lēnis* uit *lē(i)-ni-* (over suffix *-ni-* z. boven p. 16), W. *lēi-* „gladmaken" z. *līno* aannemelijk; *lēnis* is dus de tegenstelling van *asper* „ruw, vol uitstekende punten", *dēlēnīre* van *ex-asperare*; *ab-līnio* eig. „ergens de kantjes, de punten afknabbelen, iets oppeuzelen"?

volgorde moest juist omgekeerd worden. Immers daar wordt aldus gesplitst: I pioprie: consumere, tollere, delere aliquid, II translate: in oblivionem perducere, desuescere, tollere.

Wat de vormen betreft, het Perfectum is op één uitzondering na (CIL. VI 10407°: *quei haec nomina .... aboluerit*) steeds *abolevi*, het Participium *abolitus* enz., juist zooals *dēleo, dēlēvi*.

DĒLĒRE. Deleo komt voor sinds Cato, is ook in het Romaansch gebruikelijk (prov. *delir* „vernietigen'') en heeft als vormen *dēlēvi* (zelden), *dēlētum* en *dēlitum*.

Tallooze plaatsen geven *delere* in de beteekenis van *delinere* men vindt ze in den Thes. ling. lat. V, 435, 51 vlg.; voor hem die het gebruik van den stilus kent (Blümner Röm. Privataltertümer 469) is reeds voldoende, dat Quintilianus zegt (X, 4, 1): *creditum est stilum non minus agere, cum* delet. Doch hier zijn wij zoo gelukkig, dat de oudste plaats tevens ook de allerduidelijkste is en dus een dubbele waarde krijgt. Het is Cato frg. orat. Jord. p. 37, waar deze een deel zijner rekenschap over zijn finantieel beheer laat voorlezen om vervolgens punt voor punt de ware maar ongeschikte mededeelingen te „schrappen'': *istud quoque dele, nolunt audire* en eindelijk na eenige dergelijke wendingen (v. 18): *enimvero usque istud ad lignum dele.* Op deze gewoonte staan natuurlijk ook deze uitingen: Cic. epist. frg. IX 3 (= Müller IV, 3 p. 302) *ceris deletis,* zooals Ovid. ars. am. III 495 schrijft: *nec nisi deletis tutum rescribere ceris,* maar dezelfde Cicero schrijft epist. frg. X, 1 (ib. p. 302) *tuli moleste: litterae delitae mihi a te redditae sunt* en ad fam. 7, 18, 2: *non enim puto te meas epistulas delere, ut reponas tuas*; ib. 14, 3, 1: *epistulas, quas ego lacrimis prope delevi,* z. 2, 1, 2. Merkwaardig is, dat ook hier evenals bij *aboleo ablinio* (Ennius) een bijvorm *delinio* voorkomt, maar slechts in de beteekenis „bestrijken''. Het blijkt dus wel, dat de Thes. ling. lat. ook hier wel geen ongelijk maar zeker evenmin volkomen gelijk had door de vormen, die ik opsomde, uitsluitend bij *delino* onder te brengen; de oudere behooren bij *deleo. Delino* „afstrijken, afwisschen'' bij Chiron is zeker een zelfstandige formatie, die van *lino* uitging en daar ook uitsluitend thuis hoort. Ook hier dus wederom evenals bij *aboleo* (z. p. 33) een dergelijk verschijnsel, dat nl. naast *deleo* een gelijktijdig *delino* van gelijke beteekenis niet voorkomt!

Wat de glossen betreft, ook hier weer hetzelfde schouwspel als boven bij *aboleo*: λειαίνω, ἐξαλείφω, ἀπαλείφω[1]).

---

[1]) Ook in het Grieksch komt ἐκ-λεαίνω voor, zóó dat uit de beteekenis „glad maken, uitwisschen'' de beteekenis „vernietigen'' zich heeft ontwikkeld, zie Fränkel Nom. Agent. I 89 noot.

Toch blijft een moeilijke vraag over. Reeds de oude Cato paste gaarne dit verbum op het gehate Carthago toe, van steden is het veel gebruikt, van troepen niet minder gaarne, tot in den tijd van Tacitus toe. Wanneer de Itala Os. 11, 9 schrijft: *non sinam deleri Effraim* staat daarnaast in het Grieksch ἐξαλειφθῆναι, doch voor zoo laten tijd moet men zeker geheel buiten invloed van het Grieksch om het bestaan van een beteekenis „vernietigen" aannemen. Ik wil deze vraag voor het oogenblik nog openlaten na er slechts op gewezen te hebben, dat ook hier wellicht de volgorde van den Thes. ling. lat. zal moeten worden omgedraaid in dien zin, dat men hier de „res incorporeae" den voorrang geeft boven de „res corporeae": steden, kampen enz. Voorloopig althans kost het ons weinig moeite uitdrukkingen als *religionem delere*, *infamiam* en *ignominiam delere* in ons taalgevoel uit „de schande uitwisschen" te voelen overgaan in het versleten, jongere, vage „de schande wegnemen, opheffen". Was dit eenmaal gebeurd — en dit moest als volkomen in overeenstemming met de wetten der semasiologie vroeg of laat gebeuren —, zoo stond daarmede de deur open voor uitdrukkingen als *Corinto deleto* 145 v. C. op de Mummius-inscriptie. Zoo verklaar ik ook, dat Cicero *delere* bij voorkeur nog met *tollere* verbindt, in zijn oudere geschriften in deze volgorde, later omgekeerd; eenige voorbeelden bij Landgraf Kommentar Rosc. Amerin.[2] p. 24. Aanvankelijk leefde de oorspronkelijke beteekenis dus nog genoeg in hem om voor den beteekenisovergang in „opheffen" den steun van een duidelijk verbum na zich gaarne te aanvaarden; later kwam *delere*, in die richting geheel ontwikkeld, als het sterkste van de twee gelijkwaardige om den climax achteraan.

Zijn voor deze beteekenisontwikkeling analoga binnen de Italische dialekten aanwezig? Noodig is dit natuurlijk niet. Sommer heeft intusschen (I.F. 11, 15) im umbr. *atero* VII a 11, 27 „malum" een dergelijke ontwikkeling meenen te vinden, daar hij het met **ap-tero-* : lat. *tero* „slijten" in verband brengt (oorspr. „Aufgerieben werden", daaruit „schade, vernietiging"). Ondanks de meegaandheid van Buck (Gramm. Osk. Umbr. 308) is dit onmogelijk: afleidingen van den wortel van lat. *tero* vertoonen nergens *ter-o-* [1]) steeds *trī-*, zooals reeds het zinverwante *detrīmentum* duidelijk aantoont. Toch schijnt mij ook *detrīmentum*, dat Sommer beter had kunnen vermelden, niet geheel op deze hier gestelde vraag te passen, want in *deleo* „vernietig" bespeur ik voor mij niet een overgang,

---

[1]) Het slechte, eenmaal voorkomende *te. mentum* (Pl. Bacch. 929, z. Fest. p. 498 Linds.) = *dē-trīmentum* staat hier geheel buiten.

zooals Buck die t. a. p. aanneemt: „rub off > destroy" maar veeleer een zeer sterke praeponderantie van het begrip „naam" als vertegenwoordiger niet alleen maar ook als vluchtige essentie van den drager zelf. Men vergelijke ook voor het Latijn de talrijke uitdrukkingen, waarin *nomen* een voor ons onbegrijpelijk groote rol speelt, de „geheime namen" van Rome enz (Paul. 94 Linds. *indigetes dii, quorum nomina vulgari non licet* en verder Pfister Berl. phil. Woch. 1913, 29, 30, Meringer I.F. 16, 164; 21, 313, Gauthiot Mém. soc. ling. 16, 264), de groote beteekenis, die de naam heeft in de devotiones, eindelijk hoezeer de Romeinen in hun gebeden er op gesteld zijn alle namen van een godheid te vermelden of althans de onbekende en niet genoemde onder één algemeene formule samen te vatten, vgl. bijv. deformula devotionis bij Liv. 8, 9, 6: . . . *divi Novensides, di Indigetes divi quorum est potestas nostrorum hostiumque, diique Manes, vos precor* en daarover Warde Fowler, the Religious experence of the roman people p. 207 en algemeener over de beteekenis van den naam A. Dieterich, Kl. Schrift. 321.

OBLIVISCI. De oudste plaats waar *oblītus* voorkomt is Liv. Andr. 4 Baehrens uit de Odisia: *neque tamen te oblitus sum*, tenzij de woorden aan Appius Claudius Caecus toegeschreven in Saturnische maat (Gramm. Lat. Keil II 384) authentiek zijn: *amicum quom vides, obliviscere miserias.* Voor de beoordeeling van dit werkwoord is belangrijk, dat de gewone volkstaal blijkbaar in den oudsten tijd slechts de constructie met den Acc. kende, terwijl eerst de „beschaafde" taal van Terentius en zijn kring hier den Genetivus introduceerde, waarschijnlijk analogisch, zie ook Bennett Syntax of Early Latin II 88 en 214, Brix ad Pl. Trin. 1018, Glotta 10, 191.

Oblītus is uit *oblīvītus* ontstaan, zie Solmsen Stud. z. lat. Lutgesch. 117, Juret Dominance et résistance d. l. phonét. lat. 208. Het Romaansch vertoont alleen het daarvan weer afgeleide *oblītāre*. Plautus heeft ook *oblīscor*, bijv. Mil. 1359, vgl. Accius 190 488 Ribb.[3] Wat de oudste historische vormen betreft, wij hebben geen recht de uitdrukkelijke verklaring van Cassiodorus (Keil VII p. 206, 1) en zijn bronnen in twijfel te trekken: *compositum* (sc. *est*), *scilicet huius simplex latet in antiquis monumentis: livisci enim et livitus, quod nos hodie per elisionem oblitus.* En wat de afgeleide substantiva aangaat, *oblīvium* „vergetelheid" komt eerst sinds Lucr. voor, *oblīvio* (gevormd als *obsidio, religio, suspīcio*) sinds Cicero. Varro heeft een eigenaardige uitdrukking L.L. V, 10: *quoniam in haec sunt tripertitā verba, quae sunt aut nostra aut aliena aut oblivia, de nostris dicam cur sint, de alienis unde sint, de obliviis relinquam.* De beteekenis is niet: „vergeten woorden," maar blijkbaar: woorden van een zoo

onbepaald, cosmopolitisch uiterlijk dat men niet kan zeggen, of zij eigen of vreemd zijn, „u i t g e d o e z e l d e woorden". In de glosse IV 301, 41 *abolere penitus tollere obliviscere* (sic) *vel neglegere* is natuurlijk een laat activum inplaats van het deponens ingeslopen; in dit verband is daarvan dus alleen bruikbaar, dat *abolere* opmerkelijk dikwijls met *oblivisci* wordt geinterpreteerd. Wat de praepositie eindelijk betreft, zou *ob-liviscor* met het bekende gr. ἐπ-αλείφω overeenkomen, „b e-strijken".

Voor het aanwenden van een dergelijken s t a m nl. leiu̯, uiterlijk gelijk aan den Perfectumstam, is Paul. 63 Linds. te vergelijken, waar naast *dēsīno* voorkomt, zeker uit een ouden text: *desivare desinere* (vgl. *sīvi*, Perf. van *sīno*).

Wij vatten thans het bovenstaande kort samen.

Sinds de oudste literarische tijden vindt men: *oblīvīscor* en *dēleo, dē-lēvi, dēlītum* en *dēlētum*: dit laatste werkwoord beteekent: „uitwrijven, doen verdwijnen; vernielen"; het daarna(ast) voorkomende *dēlino, dēlinio* beteekent „besmeren". In den grond, dat behoeft wel nauwelijks betoogd, is de beteekenis „uitwrijven" en „besmeren" volkomen dezelfde. Eerst sinds Vergilius komt *aboleo, abolēvi, abolitum* op, althans eerst sinds Vergilius vinden we het in de literatuur: beteekenis is „wegwrijven, doen verdwijnen", *ablino* komt niet voor.

In het simplex *lī-no, lē-vi, lī-tum* van het Latijn herkent men zonder moeite een wortel *lei-* „glad, gewreven"; *lē-vī* dan uit **lei-vai.* [1]) Deze wortel komt vaak met *s*-prothese voor en reeds zeer oude afleidingen met *-u̯-* schijnen zich zóó vast gehecht te hebben aan den wortel zelf, dat ze voortaan in bepaalde omstandigheden met den wortel vereenigd een nieuw geheel uitmaakten voor het sprekende volk: **slei-u̯-* in ags. *slīw* „zeelt", *lēi-u̯-* in lat. *lēvis* „glad", λεῖος uit λεῖϝος [2]) hetz. Ik geloof voorts, dat W. Schulze zeer zeker gelijk had (Sitz. Ber. Berl. 1910, 807), toen hij voor lat. *salīva*

---

[1]) Het is waarschijnlijk juister uit te gaan van W. *kerēi-, lēi- sēi-* (vgl. ook lat. *sē-rus* laat < **sē(i)-ri-s*) voor *(dē)-crē-vi, lē(i)-vi lē(i)-vi̯s, sīvi* uit *sēi-u̯ai* in verband met het homonyme *sē-vi* v. d. W. *sē-*; voor *tero, tīr-vi, trī-tum* (wschl. in plaats van **trī-to-* > **ter-to-*, vgl. **kri-to-* (= Gr. κρι-τός en Lat. *certus*) staat ook een W. *ter*+*ēi-* vast door gr. τρητός, ndl. *draaien*; lat. *dēcrētum* en *trītum* hebben zich naar het Perfectum geregeld, bij *dē-lēvi* vinden wij (z. b.) *dēlitum* naast jonger *dēlētum*. Klankwettig was dus: *-ē(i)-u̯ai* maar *-ei-tum*, m.a.w. h e t L a t ij n v e r m e e d d e o p e e n v o l g i n g v a n t w e e s e m i v o c a l e n. Omgekeerd heeft het Perfectum zich geschikt in **pŏ'-siu̯i* > *pósui* naar *pósĭtum, dēsīvi* of *dēsii* naar *dēsĭtum* (vgl. *īvi* ∾ *rĕd-ĭi* bij *eo*), oudtijds nog *po-sivi* z. Pl. Cas. 853 en in Inscripties. Waarschijnlijk is de verschillende ontwikkeling *posui* ∾ *dēsii* veroorzaakt, doordat de *s* na *ŏ* ginds meer gutturaal was dan na *ē* hier.

[2]) Dit λεῖϝος nog over in Hesychius' glosse: λείρως· ἡᾳδίως, δεινῶς, σφόδρα, τελείως, καλῶς, waar λείϝως te lezen is, zie Fränkel Nom. Agent I 89 noot (doch zie ben. p. 57).

„speeksel" uitging van de beteekenis „grauw, grijs, smerig", die hij ook in *salix* „wilg", oier. *sail* „smerig" terug vond; voor deze vereeniging van de k l e u r en de k l e v e r i g h e i d eener bepaalde substantie in een en hetzelfde woord, dat natuurlijk juist deze substantie aanduidt, is ndl. „smeer, smeren, smerig" een bruikbare parallel. Maar dan is zeer zeker ook lat. *līvor* verwant, dat een „blauw-grauwe-, lood-kleur" aanduidt (zie Goetz Arch. lat. Lex 15, 532) [1]), speciaal van „blauwe plekken op het lichaam" gebruikt, wordt. Hier hoort tenslotte ook *sal* het „grauwe, zoute zeewater" thuis, zooals ook Joh. Schmidt Neutra 253 reeds aanduidde. Een enkel vers moge deze beschouwing verdedigen: Catalepton (Poet. Lat. min. ed. Vollmer, I) 13, 27 vlg.: *neque in culinam et uncta compitalia / dapesque duces sordidas/, quibus repletus ut s a l i v o s i s a q u i s / obesam ad uxorem redis.*

Maar de kleur „blauw" bleef niet bij het „grauwe" staan, doch verhelderde zich: zooals *liveo* reeds van pruimen wordt gezegd, zoo beteekent cymr. *lliw* „kleur", lit. *slyvà* (leenw. uit het Slavisch?) „pruim", o.b. *sliva* hetz.; in het Germaansch eindelijk vindt men een versterkte vorm **slaih(w)ō* in ohd. *slēha*, ndl. *slee* (doorn), waarnaast staat ohd. *slēwa*, Kiliaen *sleeuwe*, z. Franck-van Wijk 614; over de *-k-* en *-u̯-* suffixen Fränkel Glotta 4, 38.

Het bovenstaande zal voldoende zijn om de oude cohaesie van de klanken (*s-a-*)*lēiu̯-* aan te toonen en dit is ons welkom, omdat het het Perfektum *lēvi* uit **lēi + u̯- ai* verklaart, omdat het *oblīvīscor* voor ons begrijpelijk maakt en tevens de geheele rol van het Perfectum in een helder licht plaatst. Wij hebben hier dus een van die oude conglomeraten met *-u̯-* die voor het juist begrip van het zoogen. *-vi-* Perfectum in het Latijn onmisbaar zijn: zoo (*neo*), *nēvi* naast νεῦρον (uit **sneu̯-ro-*) ∾ oind. *snā́v-an*, *pleo* (*plēvī*) ∾ oind. *pa-prāu* (ig. **pe-plēu̯-*) enz. [2])

Oblīvīscor als oud medium herinnert aan een werkwoord van verwante beteekenis: *re-mĭn-ī-scor*, W. *men-*; neemt men hierbij in aan-

[1]) Wood heeft hier eens een juist idee gehad (Color-names 98), toen hij *oblīvīscor* met *līvor* in verband bracht, maar hij werkt het verkeerd uit door van een beteekenis „fading away", dus „uit het geheugen verdwijnen" uit te gaan. Hier schrompelen de eeuwen voor zijn blik weer samen tot één klein moment en de beteekenis, die hij *līvor* toedicht, zweeft geheel in de lucht!

[2]) Sommer Hdb.[2] 559 laat alle *-vi-* Perfecta in het Latijn ontstaan zijn uit den aor. **fūm* (= ἔ-φῡν), tot perfectum veranderd in **fūu̯ + ai* > *fūi* (z. Sommer ib. 125, Maurenbrecher Parerga zur lat. Sprachgesch. 175). Dit punt van uitgang is hypothetisch en bovendien te klein voor een derg. verschijnsel. Zonder twijfel ligt hier een fundament van oude (nominaal-verbale) *u*-stammen, bijv. *lēi+u-*, van het type o.ind. *mr̥d+ú-* „zacht", *mr̥d+ú-* „langzaam", *tan+ú-* „(gestrekt), dun" (Brugmann Grundr.[2] II, 1, 176), waarvan Grieksch en Latijn in λεῖϝ-ος en *lēu̯-is* „moderniseeringen" geven.

merking, hoe lat. *ob*: gr. ἐπί „aan de oppervlakte, tegenover iemand" (cf. gr. ἐπι-πολῆς) beteekent, dan komt de inhoud van *ob-līvīscor* duidelijker naar voren: „zelf iets (in den geest) aan den bovenkant glad maken, uitdoezelen, uitwisschen." De ontwikkeling is bovendien volkomen klankwettig: *ĕi-u̯ai* > *ēvī*, maar *ĕi-u̯ī* > *-īvī-* vgl. *fīlius* met *ī* vóór *i* tegenover *fēlare* en *fēlix* (vgl. de Germaansche Umlaut voor het feit, dat *i*/*i̯* in *fīlius* sterker werkt dan *ī* in *fēlix*).

De vormen, die ten grondslag liggen aan het Latijnsche Perfectum, schijnen dus hier even als elders een grooten invloed te hebben gehad. Is dit niet een overdreven voorstelling? Neen, ik behoef er slechts op te wijzen, hoe *fēc-i* (ἔ-θηκ-α), *iēc-i* (ἧκα uit *i̯ē-i̯ēk-a*) uitgangspunt vormen voor *făcio*, *factum*, *iăcio*, *iactum*, hoe een vast verband tusschen Perf. op *-vī* en Supin. enz. op *-tum* reeds zeer sterk geweest moet zijn, om naar die proportie naast *amā-tum* en *fīnī-tum* naar *sprē-vi-*: *sprē-tum*, *plē-vi*: *plē-tum* een *amā-vi* in het leven te roepen (zoo ook Sommer Hdb.[2] 559). Op zich zelf zou dit dus reeds het volgende als formaties in verband met het Perfectum aannemelijk maken: naast *līvi*: *-līo*, *-lītum*, *-līre*, naast *lēvi*, *-lĕo*, *lētum*, *-lēre*. Het eerste is in het Latijn zonder twijfel ook vertegenwoordigd *po-lio*, *po-līvi*, *po-lītum*, *po-līre*, voor het tweede z. ben.

POLIRE komt sinds Plautus, Ennius en Cato voor, meestal in samenstellingen. Ennius zegt ann. 319 (V[2]): *rastros dentefabros capsit causa poliendi agri*, sat. 11: *campi, quos gerit Africa terra politos*, waarvan Nonius zegt (p. 66 M.) *politiones, agrorum cultus diligentes: ut polita omnia dicimus exculta et ad nitorem deducta*. Cato spreekt over de *politio* en den *politor* de Agr. 136, en 18, 8 heet het: *si trabes minores facere voles, canalis extra columnam expolito*, Plautus eindelijk heeft Poen. 188: (Ag.) *placet consilium*. (Mi.) *immo etiam ubi expolivero magis hoc tum demum dices: nunc etiam rudest*, vgl. daarmee Paul. 63 Linds.: *depolitum perfectum, quia omnes perfectiones antiqui politiones appellabant*. Hier moet men dus natuurlijk van vormen met accent op het woordbegin uitgaan, zooals *depolitum* die er aldus uitzagen: **éks-(a)po-lei̯u̯ai*, **dē-(a)po-lei̯u̯ai*; dat hier *-līvi* en niet *-lēvi* ontstond spreekt vanzelf, daar het hoofdwoordaccent hier op *lei-* ontbrak en zoodoende s t e r k e r de bekende ontwikkeling in de richting der gesloten vokalen plaats vond: *lēvi*: *-līvi* = *caedo*: *-cīdo*. Vgl. zoo expolīvī Pl. Poen. 188, *expoleit* (= *-īt*) C.I.L. VI 260.

Deze praepositie *po-* uit *apo* (: gr. ἀπό enz.) is in het Latijn welbekend: ik herinner slechts aan *pōno* (uit **pó-s(ĭ)no*, oud perfectum *posīvi*, z. bov., zeker niet toevallig is, dat geen compositum van *pōno* met *ab-* voorkomt!), *porceo* (Paul. 14, 24 Linds.: *arcere pro-*

hibere est. Similiter abarcet prohibet. Porcet quoque dictum ab antiquis, quasi porro arcet, vgl. 244, 7). In phonetisch opzicht herinner ik aan gr. πιέζω „knel, knijp" met πι- als korte vorm van ἐπί z. K.Z. 26, 23 en G. Meyer Gr. Gramm³ 576 noot.

Intusschen blijft toch nog een duister punt de verhouding tusschen *polio* en *dēleo*. Vooreerst het supinum *polītum*: verving dit het klankwettige **polĭtum* alleen door den machtigen invloed van perfectum *polīvi*? Ik vermoed, dat ook woorden als *polīmentum* meewerkten met ī uit *ei* (z. gr. λείμαξ en zijn Slavische verwanten bijv. russ. *slimakŭ* „slak", die ook ī uit *ei* hebben). Maar hoe dan bij *dēleo*? Daar vindt men: *dēlēvi* in plaats van het klankwettige *dēlīvi*, daar is *dēlĭtum* in eenige schuchtere resten overgebleven en elders (later) vervangen door *dēlētum*, analogisch gevormd naar *dēlēvi*. Welnu, hier handhaafde zich aanvankelijk *lēvi* met *ē* ook in onbeklemde positie, omdat ook s e m a s i o l o g i s c h hier het simplex nog duidelijk nawerkte: later, toen eenmaal *dēlēvi* was vastgehouden, kwam het accent op *-lē-* en handhaafde ook toen deze vorm, toen het z i n s c o n t a c t met *lĭno* juist verbroken was. Het praesens *dēlĭno* is zwak vertegenwoordigd, zelf zeker laat en als aanvullingsvorm juist weer door het perfectum *dē-lēvi* ∾ *lĭno*, *lēvi* in het leven geroepen; *ablĭno* komt, zagen wij, in het geheel niet voor. Dit versterkt mij in het vermoeden dat beide werkwoorden in het oudere Latijn er ongeveer zóó uitzagen:

dē-le(i̯)-o	*dē-lēiu̯-ai*	*dē-lĭ-tó-*	[*dē-lē(i̯)-ēre*??]
-po-le(i̯)-o	*-po-lēiu̯-ai*	**-po-lĭ-tó-*	z.b.

Niet alleen hier, doch ook elders is de vereenvoudiging der talrijke indogermaansche praesensklassen, waar het Sanskrit nog een flauw begrip van geeft, niet van het simplex, maar van de c o m p o s i t a uitgegaan: evenals de kolonien het moederland, zoo waren ook deze nieuwe levensvormen bij de ontwikkeling in nieuwe banen het stamwoord vaak vooruit. En dit is begrijpelijk: juist het groot aantal der composita moest de aandacht, reeds op de praepositie geconcentreerd, daarop nog versterken, het werkwoord zelf gaandeweg op de tweede plaats terecht doen komen; kwam een dergelijke samenstelling tot eenige zelfstandigheid, vaak ook in beteekenis, dan had zij reeds de kracht haar eigen weg te gaan. Een zeer duidelijk voorbeeld hiervan in de hierin nog vrijere taal der Homerische gedichten is het beruchte προ-θέουσι *A* 291, dat zeker een thematische vorm is bij τίθημι; ik herinner er voorts aan, hoe naast den optativus εἵμην in de komposita reeds in het klassieke Grieksch ἄφ-οιτο ἄφ-οιντο boven ἄφ-ειτο worden verkozen. Dat verder *pleo*

in het Latijn eigenlijk niet voorkomt, doch zeer vaak de composita *com-, ex-, im-, re-pleo*, schrijf ik ook tendeele hieraan toe. Een zeer brutale gissing mag ik hier wellicht nog aan toe voegen: lat. *condīre* heeft zeker den invloed ondergaan van *condĕre*, maar identisch is het daarmede toch niet. Misschien is het met *fingo* „kneden" „enz." cf. *figulus* „pottenbakker" te verbinden, wortel *dheigh-*, vergelijk het beteekenisverwante got. *deigan* „kneden"; zooals *con-do* naast *facio* stond *condio* naast *fingo* als jongere vorm (zonder nasaal-infix), vgl. *via*, dial. *vea* : *veh-o* (W. **u̯eĝh-*)[1], zoo *condio* uit **kom-dhei(h)-ō* of *-i̯ō*, of ook nog ouder *-dhei-(i̯)ō*, part. (analogisch?) *kom-dhei-tó-*; de *n* in *fingo* was slechts in het praesens aanwezig, zooals *fictum* bewijst. Hier kwam nog een andere algemeene factor bij: zooals D. Barbelenet aan een uitgebreid materiaal heeft aangetoond (De l'aspect verbal dans Térence 1913)[2], heeft Meillet terecht er weer op gewezen, dat ook in het Latijn, evenals in het Slavisch, de composita der verba een sterke neiging vertoonen p e r f e c t i e f te worden; zoodoende kwam bij hen Aoristus-Perfectum op de eerste plaats te staan, de Praesensgroep was een tweede stem in het kapittel geworden en daardoor leende deze zich gemakkelijker voor allerlei innovaties. Plaatst men eigenaardige nieuwe eenheden als *tollo* (: **sustollo*) maar *-sustuli* en *-sublātum* in dit verband, dan wordt dunkt mij alles duidelijk. Dit werpt ten slotte ook plotseling een nieuw licht op de oude vormen *explēnunt explent* Paul. 70 Linds. die nog niet[3]) verklaard zijn: naar *lino*: *-lei̯o* en dgl. (z. boven) werd bij *-ple(i̯)o* een vorm aangevuld (vgl. gr. πιμπλάνω) (-)*plēnunt*, (-)**plēno*, die zich, naast de 2-lettergrepige *-plēmus, -plētis* bovendien langer staande hield.

Maar nu ons punt van uitgang: *ABOLĒRE*. Dat het met *lino* en met de beteekenis „strijken, smeren, wisschen" in verband staat, is boven aangetoond. Doch: hoe is zijn verhouding tot *polio*, waar-

---

[1]) Men houdt daardoor aan het verband met got. *wigs*, ndl. *weg*, lit. *vėžė* „karrespoor" vast, terwijl dezelfde behandeling *ĝh* > *h* > — ook wordt gevonden in umbr. a ř - v e i t u „advehito". Het osk. heeft dan v e a i „wagen" uit **u̯eĝh* + *ā* naast v í ú „via", Umbr. v e a, *via* „via" uit **u̯egh-iā*.

[2]) Vgl. ook K. von Garnier I. F. 25, 86—110: *com-* als perfektivierendes Präfix bei Plautus u.s.w.

[3]) Niet alleen in composita, vgl. *danunt dant* Paul. 60 Linds. en *danunt* Pl. Most. 129 (bij voorkeur op het einde van een vers!). Over deze vormen kan men o. a. vergelijken: Buck Gramm. osk. Umbr. 81 en Juret Dominance 81; zij laten *dant* > *dan* worden en dan weer *-ont* toevoegen. — Ook in inscripties treft men *-nunt* aan (CIL. I² 1175, Bücheler CLE. 4 (± 150 v. Chr.) in een Saturnisch vers: *dónu dánunt Hércolei / máxsume méreto*. Eenige voorbeelden verder bij Ernout Recueil de textes latins archaiques 71, vgl. verder Fest. 160 en 476 Linds.: *solino idem ait esse consulo*.

om is het Perfectum *abolēvi*, niet **abolīvi*, hoe zijn de eerste letters te verklaren, *abo-*?

Een oogenblik zou men aan de mogelijkheid kunnen denken *o-* ook in het Latijn te houden voor een zgn. prothetische vokaal, in het Grieksch zoo talrijk vertegenwoordigd, zooals Solmsens Unters. z. gr. Laut- u. Versl. 220 zoo duidelijk hebben aangetoond (overzicht bij Brugmann. Thumb. Gr. Gramm.[4] 173). Zoo heeft men in het Grieksch van denzelfden wortel: ἀλίνω uit ἀ-λῑν-ι̯ω [1]) (naast lat. *lino*) „zalven" en met ἀ- ἀλείφω; op dezelfde wijze geeft in het Grieksch naast elkaar ὀμῑχέω „water", ὀμῑχλη en Hes. ἀμῖξαι· οὐρῆσαι. Doch deze vokaal, in het Grieksch zeer gebruikelijk, is in het Latijn een onbekende en terecht zou men dus met een dergelijk voorstel weinig bijval inoogsten.

Wanneer men zich nog eens voorstelt, wat in het Latijn de samenstelling: **apo-lei̯u̯-ai* als Perfectum moest worden dan bleek, wanneer wij met ʹ en ̀ het vóór-historisch hoofd- en bijaccent aangeven, uit

éks-ⁿpolēi̯u̯-ai ex-polīvi te ontstaan, doch uit **ápo-lēi̯u̯-ai ab-līvi.*

Verder komt men hier niet; en toch moet men hier na het bovenstaande verder komen, te meer daar de afwezigheid van **ab**-*lino*, als compositum begrijpelijker dan **dē**-*lino*, ook sterk hiervoor spreekt.

Een ander moment moet nu hierbij gekomen zijn, dat de ontwikkeling in deze richting heeft geleid; voor de eer eener keuze komen hier slechts twee werkwoorden in aanmerking. Uit deze zullen wij

---

¹) Morphologisch is geheel te vergelijken gr. πλύνω: W. *pleu̯-*, z. ὁ πλῦν-ός (of πλῠ-νός?)

²) Misschien ook ἀλέω „maal"?? Wortel *a-lē(i̯)+u̯-* vgl. ἄλευρον „tarwemeel" en ἄλη϶-αρ uit *a-lē(i̯)+u̯-r/ro*? ἀλέω dan uit *alei-ō*, zooals (boven p. 40) *dēleo* of uit *alēi(u̯)-ō*: de aor. ἄλεσσα (Hom.) moet dan analogie zijn naar ἔλεσ(σ)α. Het verbum is sterk defectief en heeft slechts een verwant in arm. *ałal* „malen". Dit verband, dat op het eerste gezicht zonderling schijnt, wordt aannemelijker door de glosse bij Hesychius: ἀλίφατα· ἄλφιτα ἢ ἄλευρα, die Wackernagel Sprachl. Unters. zu Hom. 241 met Hom. υ 108 in verbinding brengt: ἄλφιτα τεύχουσαι καὶ ἀλείατα, waar zooals hij aanteekent oude varianten zijn ἀλείφατα en ἀλίφατα; dezelfde verbinding als in υ 108 ook bij Herod. VII, 119; ἄλειφαρ, in de beteekenis van „zalf, parfum" γ 408 kan ook die van „gemalen meel" gehad hebben; dat „malen" en „vette bestanddeelen wrijven" later „inwrijven op het lichaam" tot een en denzelfden stam zouden behooren, is niet onaannemelijk. Met ἄλη϶-αρ: ἄλευ-ρ-ον staat volkomen gelijk av. *snāv-arə* „pees": Gr. νεῦρον W. *snēu̯-* v. gr. νῆν: νήθω. Over het verband van de *n*-formatie van lat. *lino*, oind. *lināti* „drukt zich tegen iets aan, plooit zich tegen, is kleefsch", gr. ἀλίνω z. Fränkel Nom. Agent. I, 91 noot, eveneens over lat. *liniunt*, dat echter zeker niet, zooals Fränkel gelooft, oud is maar door kruising van *lino* „strijken, glad maken" met *lēnio* „zacht maken" ontstaan is. Lat. *lēnis* is zooals *gravis*, *suāvis* een oud femininum van **lē-no-* < **lēi-no-* „glad aan de oppervlakte, niet τρηχύς, niet-asper, = zacht". *Lēnire* is synoniem van -λεαίνω bij Hdt. en λεαίνω bij Plato (Symp. 191a) van de gladgestreken plooien van de huid (z. ook boven p. 37).

dus een keuze moeten doen, want zonder hun hulp komen wij hier niet verder. Immers het gaat niet aan, nu maar kortweg te constateeren, dat *abolevi* als Perfectum een contaminatie is van *pōlēvi* en *ablēvi*, reeds ontstaan in een vroegeren tijd toen beide werkwoorden nog als tot een stam behoorende werden gevoeld.

De eerste (z. p. 43) der stemgerechtigden is het grieksche: ἀπ-όλλῡμι, dat blijkens ὀλ-ώλε-κα en ὄλε-θρος „vernietiging", ὀλέκ-ω naast ὄλ-ωλα, ὄλλῡμι uit *ὄλ-νῡμι als een wortel *ol(e)*- beschouwd moet worden. Dit werkwoord is tot nu toe nog niet aannemelijk verklaard, wat des te zonderlinger is, omdat men niet de minste reden heeft het als een leenwoord te beschouwen. In het Italisch heeft men tot dusver geen verwanten gevonden, toch meen ik dat hier beide partijen geholpen kunnen worden, wanneer men de volgende passage uit het Umbrisch vergelijkt: VI B 60: *iouie| hostatu anhostatu| tursitutremitu |hondu holtu| ninctu nepitu| sonitu sauitu| preplotatu preuilatu*, die gelijkluidend voorkomt VII A 49, *holtu* kan een vorm *hol-tu* of *hole-tu* versegenwoordigen vgl, bijv. afiktu „infigito"; ik kies het laatste en beschouw de *h*, die ook in het Latijn bijzonder onvast is evenals in de dialekten (vgl. Ernout Elém. dialect. du vocab. latin 86 en dez. Mém. soc. ling. 13, 335—338) als een misschien slechts grafische en ook phonetisch onbeteekenende verlenging, die hier tengevolge van het streng gebonden en rhytmisch karakter van dit gebed (vgl. C. Thulin, Altitalische sacrale Poesie passim) door het voorafgaande *hondu* al voldoende gemotiveerd wordt meer voorbeelden heb ik I.F. 37, 202 gegeven).

Men ziet, deze combinatie is mogelijk en in het verband past zij beter dan de vertaling, die Bücheler en Buck geven: *iuvenes | hastatos inhastatos | terreto tremefacito | pessundato aboleto | ninguito inundato | sonato sauciato | *praeplauditato *praevinculato*. Doch de vorm, die wij voor een vorm *abolēvi* noodig hebben, een langewortelvorm *olē*- naast *olĕ* liet tot nog toe niets van zich bespeuren, noch in het Grieksch, noch in het Latijn.

Toch meen ik, dat wij dit werkwoord nog niet uit het gezicht moeten verliezen, want misschien kan hier de uitdrukking licht ontsteken, die men in Skandinavië en Duitschland ontmoet (vgl. ook Falk-Torp-Davidsen 18, 29) onoor. *allr* „opgemaakt, voorbij", *verđa allr* „sterven", zw. *sommaren är snart all* „de zomer is binnen kort voorbij", d. *das Geld ist alle* enz. Dat deze uitdrukking niet van *al, alle* gescheiden kan worden, staat wel vast, evenzeer, dat men hier van een vorm idg. **ol-no-* moet uitgaan, welks eerste bestanddeel in oier. *uile* (uit *ol-i̯o-*) „geheel" terugkeert. Het is dan verder niet te ontkennen, dat deze weer met lat. *alo*

samenhangen en dit alles is mogelijk, wanneer de wortel *ól-*, *al-* oorspronkelijk beteekende „verteren, tot zich nemen", eerst daaruit zich de beteekenis „voeden", intr. „zich voeden, groeien" ontwikkelde. Of hierin een nog oudere beteekeniskern te bespeuren valt: „*op*heffen, *op*-nemen, tollere" (vgl. ndl. *het geld is op*) is zeer kwestieus; de beteekenis „hoog" van lat. *altus* en „hoog-bejaard" got. *alþeis* „oud" is zeker eerst later ontstaan dan van een dergelijke onzekere primaire beteekeniskern uit.

Ὄλλῡμι beteekende dus, zien wij juist, aanvankelijk „verteren", Het schijnt wellicht aanvankelijk een al te koene combinatie „verteren" > „opmaken" en > „(zich) voeden met" en wat daaruit verder voortkomt; misschien helpt dan de verwijzing naar lat. *vēsci alfare* „zich met iets voeden" en *vēscus* zoowel „gulzig, vraatziek" als „vermagerd, afgevallen", voorts *obēsus* „dik" (vgl. *prānsus* en dgl.) en „dun, mager; ingevreten", wat Gellius (19, 7, 3) met een citaat uit Naevius duidelijk maakt, waarna hij laat volgen: *obesum hic notavimus proprie magis quam usitate dictum pro exili atque gracilento; vulgus enim ἀκύρως vel κατὰ ἀντίφρασιν „obesum" pro „uberi" atque „pingui" dicit.*

Van hier dringt zich vanzelf een vermetele vraag aan ons op: of dit *ol-* „opnemen, verteren" samenhangt met lat. *tollo* uit *tol-no* „opnemen, dragen" van W. *tel*(+ *ă*ᵉ)-, voor de *o*-afwisseling vgl. arm. *t'ołum* „dragen, dulden", gr. τόλμη (oorspr. „kracht tot (ver)-dragen van spanning, angst enz.?), durf, moed". Men zou daar gebruik moeten maken van de leer der praeformanten of prothetische consonanten (z. ook bov. p. 27, 30). Schrijnen meent KZ. 42, 106 verschillende duidelijke voorbeeld bewijzen van het bestaan van deze voorvoeging te hebben gevonden.

In *tollo* is namelijk dezelfde wortel aanwezig als in gr. τελα-μών, ταλά+σ-σαι, dor. -τλᾱ-ναι, lat. (*t*)*lā-tum*; ook hier is de oorspronkelijke beteekenis: „met lichaamskracht dragen, torsen", z. Hom. ταλα-ύρινος „schild dragend" = φερε-σσακής, σακεσ-φόρος (vgl. Bechtel Lexil. Hom. 307).

Wanneer wij ons nu verder herinneren, dat naast *tol-lo* uit **tol-no* juist in de composita zgn. Aoristi voorkomen met stam *tol-* bijv. Pacuv. trag. 228 (Ribb.[3]).

Custodite istúnc vos, ne vim qui áttolat nec áttigat

(z. ook Lindsay Lat. Lang. 464), jonger *-tula-*, vgl. *tetuli* uit **te-tol-ai*, dat wij dit zelfde *tol-* ook vinden in *tŏlūtim* „de pooten hoog opheffend: dravend", en dat een merkwaardige overeenkomst bestaat tusschen de *n*- praesentia **tol-no* en gr. *ὄλ-νῡμι, dan is het voorloopig zeker het veiligst een splitsing van de wortel *tol-* in

t-ol-, daarnaast *t-el* (+ $\bar{a}^{x}$)-, welks tweede gedeelte *el*(+ a^{u})- dan in gr. ἐλαύνω uit ἐλαϝ-νο- Brugmann Kurze vgl. Gr. § 151 (naast τ-ελα-μών) en met *o*-phase in got. *aljan* „ijver", ohd. *ell(i)an* „ijver, moed" (cf. gr. τ-όλ-μη? „moed") aanwezig zou kunnen zijn. In het Latijn kon men dan voor deze ontwikkeling der beteekenis vergelijken: *ălăcer* „vurig, opgeruimd, flink", dat men zijn tweede *a* zoozeer opvalt, dat men er nog niet in geslaagd is, het voldoende te rechtvaardigen; (z. ook ben. p. 105) daarom zou een analyse *ala-* (vgl. τ-ελα-, τ-αλα-) + *k-ro-* onmogelijk zijn; slechts aan een tautologische samenstelling zou men kunnen denken (vgl. *ācer* „vurig, flink") *al-akro-* met denzelfden overgang in de *i*-declinatie als bij *ācer*, maar met de korte *ă*, die gr. ἄκρος heeft; de beteekenis zou dus ongeveer zijn geweest: „groot, hoog in stuwkracht", later kan *ācer* het zijne er toe hebben bijgedragen om de tweede *a* in stand te houden: *alicer* is vulgair, z. Meyer-Lübke Einf. roman. Sprachw.[2] 132 en Etym. rom. Wtb. N°. 307. In morphologisch opzicht zou men dan met *al-acer* kunnen vergelijken gr. φαλ-ακρός kaal, eig. „met glanzenden top of kop", vgl. Hesychius φαλός· λευκός, en lit. *báltas* „wit"; de beteekenis is vooral duidelijk in het vers Hom. *N* 797 vlg.;

ἐν δέ τε πολλὰ
κύματα παφλάζοντα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
κυρτὰ φαληριόωντα, πρὸ μέν τ' ἄλλ', αὐτὰρ ἐπ' ἄλλα,

een samenvattende beschouwing vindt men over dezen wortel bij Bechtel Lexil. Hom. 326.

De andere (z. p. 43) der beide deelgerechtigden is de wortel *al-* „voeden", naast *alē-* (*coalēsco*), *olē-* [1]) (*indolēs*) „gevoed worden, groeien", van Latijnsch standpunt bezien. Een kort overzicht van deze beide, voorzoover zij voor het Latijn in aanmerking komen, moet op de volgende punten wijzen:

ALERE komt sinds Livius Andronicus voor, trag. 38 Ribb.[3]: *quem ego nefrendem alui lacteam immulgens opem;* het Romaansch kent dit verbum niet meer; de beteekenis is „voeden".

Verwant zijn: gr. ἄν-αλτος (γαστήρ) „onverzadiglijk", vgl. Hesychius ἀλτὸς καὶ ἀλτρός. μισθός, oier. *alim* „ik voed", got. *alan* „opgroeien" (∼ lat. *alē-*), terwijl een got. *aljan* „opkweeken" alleen nog in het participium *aliþs* „gemest" voortleeft, on. *ala* „voortbrengen, telen".

---

[1]) Zoo ook Columella 3, 2, 4: *vitis si nec nimis celeriter frondet, nec imbribus putrescit nec siccitatibus abolescit* (vgl. Arch. lat. Lex. 5, 115): maar dit staat geheel alleen en is zeker door *ex-olescit* enz. beïnvloed.

Het daarvan afgeleide participium: *al-tó-*, lat. *altus* komt voor in de beteekenis: „flink uitgegroeid" (of „doorvoed"?) historisch: „hoog-opgeschoten, hoog" (semasiológisch vgl. de opmerkingen Wört. und Sach. V 67, Brugmann P.B.B. 43, 311; het woord wordt gevonden sinds de Columna rostrata en Livius Andronicus trag. 31 (Ribb.[3]): *altum ocrim* „hooge bergspits"; reeds Paul. 7 Linds. zegt: *altus ab alendo.* In de verwante talen antwoordt daarop: m.ier. *alt* „hoogte", got. *alþeis* (z. Brugmann t.a.p.) enz. „oud", vgl. cymr. *allt* „rots"; in ons „hoog bejaard" geeft onze eigen taal ons hier een vingerwijzing.

ALĒ „groeien", waarschijnlijk echter in ouderen tijd „zich verheffen"; dus niet: „groeien" uit de beteekenis „gevoed worden", zie ook Lidén in zijn Blandade Bidrag (= Göteb. Hogsk. Årsskrift 1904) p. 7.

Het simplex *alēsco* „uitgroeien" komt sinds Varro voor; composita zijn: (**abolēsco**? sinds Livius), **adolēsco**, perf. *adolēvit* sinds Plaut. Cas. 47: *ad-olevit* „was opgegroeid", **coalēsco** (sinds Sall., Lucr., Varro; perf. *coalui* bij Sall. Iug. 87, 3; Varro trekt het samen in RR. I, 41, 2: *ne prius exarescat surculus quam cōlescat,* waar men echter ook een *caulis*, vulg. *cōlis* zou kunnen denken; zeker is *cōl-* voor Lucretius II, 1061 (metrisch noodzakelijk), VI 1068 (metrisch niet noodig), **exolēsco** dat zelf eerst in de laatste eeuw der republiek voorkomt, *ex-olētus* reeds Plaut. Poen. 17: *scortum exoletum*, **ind-olē-s** dat in beteekenis met *in-gen-ium* te vergelijken is en dat blijkens zijn *ind-* zeer oud moet zijn (in de literatuur Plaut. Rud. 423); het daarnaast staande *inolēsco* verraadt zich door zijn *in-*, niet *ind-* als een jongere vorm; het is zeker (z. ben.) een jong woord dat Vergilius (Aen. VI, 738, vgl. Georg. II, 77; onjuist Norden Komm. Aen. VI[2] p. 311) getuige het „*miris modis*" Aen. VI 738 als zoodanig erkende; **obsolēsco** als Varro L.L. 9, 16 zegt: *his* (nl. *verbis*) *oportet, si possis, non uti: sic enim obsolescent ac postea iam obliterata facilius corrigi poterunt,* dan denkt men aan de tegenstelling tot *verba solita*; leest men daarentegen Cic. pro Sest. 60: *virtus splendet per se semper, neque alienis unquam sordibus obsolescit,* dan voelt men zich weer in de omgeving van de beteekenis van *lino* „strijken, wisschen, doezelen" en deze laatste is ook het best in overeenstemming met de beteekenis van *ob-*; van *oleo* „groeien" blijkt hier niets; wij leggen daarnaast de plaats Cic. Phil. 2, 41; *in homine... turpissimo obsolebant dignitatis insignia.* Eigenaardig is nu echter dat een kleine bloemlezing van **exolēsco** ook onweerstaanbaar naar dezelfde beteekenis terug-

dringt; men vergelijke uit verschillende schrijvers: *nondum memoria exolevit*; *exoleta vetustate annalium exempla*; *exoletum vetustate odium*; *antiquitus instituta exolescunt*; *ne disciplina per desidiam exolesceret*. Paul. zegt tenslotte 70 Linds.: *exoletus, qui adolescere, id est crescere desiít* en 5, 12: *et exoletus, qui excessit olescendi, id est crescendi, modum; et inolevit, idest crevit*. Wij zullen dit voorloopig vasthouden. ***Prōlēs*** uit **pro-olēs* vgl. *pro-pāgo* „kroost, nageslacht", ***subolēs*** hetzelfde.

Vatten wij dit samen, dan blijkt, dat wij van dezen wortel naast elkaar moeten erkennen: *al-o* trans. „doen groeien, voeden; (oprichten?)"; **alē-i̯o* [1]) intr. „groeien, (rijzen?)"; daarnaast een trans. *i̯o-* formatie in *al-i̯o* in het Germaansch met factitive beteekenis (Streitberg Urg. Gramm. § 206); in het Indogermaansch waren deze *i̯o-*, *i-* en *ē-* werkwoorden niet streng gescheiden, vgl. Meillet Mém. soc. ling. 13, 363 en vooral 372. Zoo is dan ook begrijpelijk, dat *ad-ultus* uit *ad-altus* (dat in een Christelijke inscriptie weer opnieuw voorkomt en dus nog in zijn companenten leefde) klankwettig zooals *insulsus* tegenover *salsus*, (eerst later?) met *adolēsco* gecombineerd kon worden, terwijl het regelmatig participium van *alo altus* door *alitus* (uit *alə-tó-*) vervangen werd, ofschoon dit laatste eigenlijk met *alə-* als korte phase bij het zgn. intr. *alē-* behoorde; deze voorkeur wordt waarschijnlijk het best verklaard, wanneer men het taalbewustzijn instinctief hier den vorm *altus* deed vermijden, die tot verwarring aanleiding gaf (vgl. Cic. pro Planc. § 81: *locus ipse mutus ille, ubi alitus aut doctus est*, waar *altus*, ware het mogelijk geweest, bovendien nog het voordeel van een niet opgeloste clausula zou hebben gegeven: ⊥ ∪ ⊥ ⊥ ∪ ∼.) Oudere vormen, in glossen bewaard, zijn niet in staat hier veel licht te verspreiden: Paul. 23 Linds.: *alebria bene alentia* kan op een *s*-stam berusten zooals *fūnebri-* < *fūnes-ri-* of kan *alē* + *br-i-* zijn (vgl. *salū(t)* + *br-i-*) zijn: *fero*, en *alē-* z. *ind-ōlē-s*. Minder zeker zijn wij van Paul. 25 Linds.: *aletudo corporis pinguedo*: let men op *exoletus*, *obsolētus*, dan zou men geneigd zijn hierin een *ē* te speuren en hier zouden wij dan een welkome bevestiging zien van het vermoeden, dat *alēsco* (Varro R.R. I, 2, 5, Lucr. II, 1130) en *co-alēsco* met *a*, niet *o*, den ouden vorm hebben bewaard.

Maar hoe is dan te verklaren, dat *adōlēsco* enz. op een *o* wijst, hoe is deze *o* zelf aannemelijk te maken? Want Sommer Handb.[2] 108 is wel naief, als hij voor de *o* in *sub-ōlēs*, in plaats van een nog verder verzwakte, meer gesloten vokaal, zich meent te kunnen

---

[1]) Bij de Perfecta op *-olēvi* en de Participia op *-olētus* (*ex-*, *obs-olētus*) is vermoedelijk het zinverwante *crēvi*, *crētus* ook van beteekenis geweest.

beroepen op de woorden van Fest. 402 Linds., waar van *olesco* sprake is: *suboles ab olescendo, id est crescendo*, vgl. ook Paul. 5, 12. Wie zich wat langer met Festus en andere grammatici heeft bezig gehouden, weet op een dergelijk *olescere* niet te kunnen bouwen en voelt er een bloedelooze abstractie uit de composita in. Het zoo even gegeven overzicht kan hier getuigen.

Mij dunkt, uit het bovenstaande mogen wij het volgende als resultaten opteekenen. Onder elkanders bereik en invloed komen de volgende families:

I. Samenstellingen van *līno*, *-leo* met de beteekenis „wrijven, strijken".

II. Woorden, van den wortel *al-* „voeden, rijzig maken" en *alē-* „groeien, rijzen" verwant, vgl. Hom. van een meisje ἀνέδραμεν ἔρνεϊ ἶσος Ξ 56.

III. Verbaalvormen, die met den wortel **ol-e-* „opheffen, tollere" in verband staan, gr. ὄλλῦμι vgl. αἱρέω „nemen, dooden".

II en III zijn in hoogeren ouderdom vermoedelijk identisch; ook met eventueele *t*-praeformant vinden we zoo bij II bijv. gr. τᾶλις „jong, huwbaar meisje"(?), lit. *talòkas* „huwbaar, volwassen", bij III lat. *tollo*, gr. τελα-μών.

Wanneer wij nu tenslotte er nog op wijzen, dat van de samenstellingen met *-olēsco* diegene, die met de praeposities *ab-*, *ex-* zijn samengesteld, waarschijnlijk bij III hebben behoord: *ab-olē-sco*, terwijl daarnaast stonden *co-alē-sco* naar II, dan krijgt men een indruk, hoe deze werkwoorden van verwante beteekenis en oorspronkelijk van denzelfden wortel op elkaar hebben moeten inwerken, terwijl daar nog vormen bijkwamen als *ad-ultus* (uit **ad-altus*) die door het Romeinsche oor gemakkelijker als **ad-olto-* voortzettende werden gehoord.

Zoo begrijpen wij thans ook *aboleo*: de beteekeniskern („wegwrijven"), — die *niet* door den vorm werd gesuggereerd! — heeft ons hier het meest te zeggen, maar dit werkwoord naast een misschien oud **ab-olē-sco* „te gronde gaan" (gr. ἀπόλλυμαι), zelf dus **ab-leo* van huis uit, terwijl daarnaast samenstellingen voortleefden met *—"*po-leo*: *līno* en misschien *ab-oleo* (III) „te gronde richten", behield *en* kreeg zoo een *o*, die het klankwettig ontwikkeld, zonder invloed en medezeggenschap van naburige stammen en werkwoorden, niet zou hebben vertoond.

In dit verband is het werkwoord *abolēsco* merkwaardig: het komt eerst voor bij Vergilius en Livius op plaatsen, die ik wegens de sterke familiegelijkenis met den W. van *līno*, *dēleo* mededeel; Verg. Aen. VII, 231: *nec... tanti... abolescet gratia facti*, Liv. 1, 23, 3: *donec*

cum re nomen quoque vetustate abolevit, III, 55, 6: *cuius rei*...*iam memoria aboleverat*, VIII, 11, 1: *etsi omnis divini humanique moris memoria abolevit*, IX, 36, 1: *aliis omnibus cladis Caudinae nondum memoria aboleverat*; men ziet, ook hier is het alles vereenigende punt weer zooals boven telkens het Perfectum *abolēvi;* alleen Vergilius en na hem Gellius 20, 1, 13 gebruiken een praesens, Gellius van een „wet"; ook hier is de voorstelling weer te uitsluitend die van „uitwisschen, wat op schrift, in wetten, in het menschenhart geschreven staat", dan dat wij hier een compositum: **ab-olē-sco*: ὄλλῡμι in eigenlijke stamverwantschap zouden mogen aannemen. Ik houd me dan ook overtuigd, dat eerst Vergilius of zijn tijd een intr. *abolēsco* vormden naar het intr. Perfectum *abolēvit*, dat zelf zijn intransitieve beteekenis weer dankte aan een *adolevit*: *alē-* „groeien". Deze beschouwing zal nog minder bezwaren ontmoeten, wanneer men ziet, dat dezelfde Vergilius naast het vaak gebruikte *adoleo* „een offergave verbranden, doen ontvlammen" als een ἅπαξ λεγόμενον intr. *adolesco* vormt „ontvlammen" Georg. IV 379: *Panchaeis adolescunt ignibus arae*; in dit verband zij het mij vergund ook aan het boven besproken *inolescere* te herinneren.

Dit *ADOLĒRE* eindelijk „doen verbranden" wijst ook vermoedelijk op een verwanten wortel: men moet hiermee verbinden de glosse bij Hesychius ἀλάβη· ἄνθρακες; ἀλάβη· λιγνύς. σποδός... ὑπὸ δὲ Κυπρίων μαρίλη (vgl. Aristoph. Ach. 350); ἄλαβα· μέλαν ᾧ γράφομεν (zie ook I.F. 34, 241); zoo wordt dan waarschijnlijk, dat ook voor o.ind. *alāta-* n. „vuurgloed, vuur", idg. *al-* moet worden aangenomen. Bij dit woord kan men nu drie zaken bedenken: vooreerst dat wij boven voor een wortel *al-* als oudste beteekenis vonden „omhoog doen gaan, doen rijzen", dan: dat deze beteekenis hier onmiddellijk van toepassing schijnt, zoodra men zich duidelijk voorstelt, wat voor een primitieve voorstellingwijze moet geweest zijn „het plotseling levend in vlammen en rook omhoog schieten van wat kort te voren nog als levenlooze massa ter neer lag"; eindelijk dat ook Thurneysen Gött. Gel. Anz. 1907, 800 geheel buiten een dergelijke beschouwing om hier ook tot een oudere beteekenis kwam „das Feuer wachsen machen, es hoch bringen".

Ook voor *adoleo* „ik verbrand" ga ik dus uit van **ad-al-eio* dat met de indische causativa op *-ayati*, gr. -έω op een lijn te stellen is; dit verklaart dan tevens het eigenaardige lat. *oleo* „ik geur" naast *odor*, gr. ὀδμή enz. Zooals reeds *flagrare* naast *fragrare* door invloed *flamma* (verwant met gr. φλέγω) aanduidt, is vooral door het (wierook-) branden verband tusschen „geur" en „branden" aannemelijk

gemaakt; naast *ad-oleo* uit **ad-aleo* „verbrand" is dan een *adoleo* „doe geuren" — hetzij met het eerste *ad-oleo* indentisch, hetzij onder invloed daarvan uit **ad-odeo* gedissimileerd — begrijpelijk geworden; het simplex ging toen mee. Invloed van *oleum* is juist bij het veelzijdige gebruik van olijfolie en het zelden gememoreerde van een bepaalde g e u r bij deze olie geheel overbodig. Het recente *adoleo* „geur", sinds Apuleius': *adolent suaviter*, is waarschijnlijk een nieuw compositum van *oleo*, waarbij het aanwezige *adoleo* „verbrand" door de boven geteekende zinsverwantschap zijn invloed deed gelden (materiaal voor dit recente *adoleo* Thes. ling. lat. I 794, 31).

Daarmee sluit zich dan, geloof ik, de kring om de geschiedenis van de wortels: *al-* en *el-*, *ol-*. Er rest mij nog slechts te spreken over den overgang van **ad-aleo* in *adoleo*, **ex-alesco* in *ex-olesco* (z. boven p. 46 vlg.), voor zoover die phonetisch is, om tenslotte aan de woorden *littera*, *lētum* en gr. *δηλέομαι*, die hier veel zorgen hebben gebaard, een korte beschouwing te wijden.

De gewone gang van zaken is, wat de *o* in een voorhistorisch op het aanvangsaccent v o l g e n d e lettergreep betreft, aldus: in open lettergrepen ontstaat *i*, in gesloten *e* behalve voor *ł* (*insulsus*); j u i s t z o o ontstaat ook in open lettergreep voor gutturale *ł*: *o*, later *u*, vgl. CIL. I² 581: *consoluerunt*. Over de vraag, of *ĕ*, *ē* de voorgaande *l* gutturaal of palataal tintte, is veel te doen geweest. Zeker heeft de school van Meillet gelijk, die gutturalen klank aanneemt (Meillet Mém. Soc. ling. 13, 238 „*l* non vélaire subsistant seulement devant *i*" en Bull. Soc. de Ling. 63 (1915), 182, Niedermann Berl. phil. Woch. 1915, 1090); want de voorbeelden *volēns, volēbam, Hercolēs: Hercules* (zie bijv. Diehl Altlat. Inschr.² 71—77, 84, 85) zijn niet weg te redeneeren. Op beide plaatsen vestigt Meillet zeer juist de aandacht op lat. *mille*: het meervoud *milia* pleit duidelijk voor palatale *l* en zoo is dan de geschreven dubbele *l* de gebrekkige weergave van een *l*, die toch vóór *ĕ* (zelf uit *i* ontstaan p a l a t a a l b l e e f [1]). Daarmede is ook de zonderlinge *o* in *ad-olēsco* opgelost: zij is uit *a* ontstaan en had in woorden, die als eenheid gevoeld werden in open lettergroepen tenslotte *u* moeten worden; welnu, dit is ook inderdaad gebeurd in het subst. *adulescens*, waar de schrijfwijze met *u* de gewone en juiste der handschriften is, zie Thes. ling. lat. I 794, 52 hetgeen vooral duidelijk

[1]) Deze beschouwing van Meillet wint nog aan kracht, indien mijn verklaring (z. ben. p. 111 noot) van *mīlia*, als oud collectivum, behoudens de *ὁ-* identisch met gr. *ὁ-μῑλία* juist is. Toen de oorspronkelijke beteekenis „schare, massa" in „duizenden" overging, werd eerst een sing. gevormd, zooals ook het geval was met *littera* (z. ben. p. 52). Vgl. Schr. Gr. Wdb. s. v. *ὅμῑλος*.

blijkt in het nog sterker substantivische *adulēscentia*. Dat de verbaalvormen op enkele sporadische uitzonderingen (laat *adulisco*) na *o* hebben, is zich gemakkelijk te begrijpen uit een proportiegevoel, dat daarin een werkwoord *oleo* meende te beleven; want zoo ontstond ook de fictieve vorm *olēsco* bij Festus. (z. b.). Slechts in *co-alēsco* is door dissimilatie de *a* gebleven, wat hetzelfde proces is, dat *sociëtas* uit *sociō-tāt-s* tegenover *firmitās* verklaart (contractie > *cōlēsco* z. bov. p. 46, vgl. *cōgo, cōpula: co-ăgo, coăpula*).

LITTERA, *LITERA* „letter", meervoud „brief" komt sinds Ennius en Plautus voor; het Romaansch kent het woord ook met -*ĭ-tt*-. Voor de juiste opvatting der beteekenis haal ik de woorden aan die men met meer testimonia geciteerd vindt bij Diels Elementum 76 noot: *elementum intellegitur, littera scribitur*.

Ik houd mij overtuigd dat *littera* met *lĭno* verwant is, wel is waar niet op de wijze, die de Romeinsche grammatici zelf daarvoor hebben aangewezen: Comm. Einsidl. = Anecdota Helvetica 221, 15: *a lĭtūris, id est tabulis ceratis*, vgl. aldaar CLXXXI, 16; zoo zegt Sergius de litt. etc. 475, 5 sqq.: *vel quod scripta* (sc. *littera*) *d e l e r i possit*.

Tegen de opvatting als *lĭtūra* pleit in de eerste plaats de semasiologie, want dit beteekent: „het *uit*wisschen" of „de plaats waar letters zijn uitgewischt", vandaar: „verandering, correctie", bijv. Cic. Verr. I 92: *in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit.* Morphologisch zou men moeten uitgaan van **lei-tū-rā* (*leiteras* [nog?] in een inscriptie CIL. I, 198, 34) van de lange wortelvorm, die ook het Perfectum *lēvi* uit **lēi* + *u̯-ai* voortleeft. Wie dit niet bezwaarlijk acht, zooals ik wel doe, kan voor -*ūra*: -*era* op *pēiero* (*peiiero*): *ūiro* wijzen en voor den overgang van *lĭt*- in *litt*- op *vitta* uit **vĭta* vgl. lit. *výtis* „wilgetak voor het vlechten gebruikt", over welk verschijnsel men een uitvoerige bespreking vindt in Vendryès, Recherches sur l'effet de l'intensité initiale en latin 120 vlg.

Doch verder komen wij langs de volgende weg. *Littera* is oorspronkelijk het femin. collectivum, later pluralis genoëmd, van een *s*-stam **lei-tos* ntr., dat ten opzichte van den wortel met *lei*+*u̯-ai* [1]) = *lēvi* (z. b.) identisch is, en hier is de vocaalphase volkomen in overeenstemming met wat wij verwachten, zooals twee voorbeelden uit het Oud-indisch kunnen duidelijk maken: *srótas*- „rivier" W. *sreu̯*-, *rétas*- „stortvloed" tegenover *riṇā́ti* „hij laat stroomen"; voor dit heele suffix -*tes*-, -*tos*-, dat een verbinding is van -*t*+*es*, verwijs ik naar Brugmann Grundr.[2] II, 1, 527.

[1]) *linea* „lijn" is natuurlijk niet verwant; de oudere beteekenis was „draad, snoer van touw of vlas".

Morphologisch was dus het uitgangspunt gelijk aan dat van lat. *iugerum*, dat eerst later een nieuwe singularis werd bij *iugera* = gr. ζεύγε(σ)α, maar vandaar gingen zij verder verschillende wegen: *iugera* als kollektief gevoeld had een singularis naast zich noodig: *iugerum*, doch *litera* eig. een „s a m e n s t e l van lijnen, vegen, streepen" = „een letter" werd of bleef enkelvoudig gevoeld en eischte een nieuwen pluralis voor zich op, die ook niet uitbleef, *litterae;* dit laatste dus een proces dat eigenlijk aanvankelijk zuiver semantisch is en met het vormen van nieuwe samengestelde begrippen in morphologisch opzicht in uiterlijken zin evenwijdig loopt. Eeuwen later herhaalde ook deze geschiedenis zich, toen een vulg.-lat. *gaudia*, zooals algemeen bekend is, als femininum werd gevoeld en fr. *la joie* in het leven riep; voor het voortleven en opleven van dit collectief-aanvoelen van den Pluralis verwijst Löfstedt Kommentar Aetheria 135 zeer juist naar het feit, dat bij *gaudium* bijv. de Singularis gedurende de dichtergeneraties van Lucretius tot Claudianus toe slechts eenmaal (Catull. 91, 9) voorkomt, zoodat dit proces zich al heel lang blijkt gepraepareerd te hebben (vgl. ben. p. 111).

Voor het semasiologische zou ik behalve op de algemeene overweging, dat het schrijven in klei op potten die nog gebakken moeten worden, met v e g e n, s m e r e n heel juist zou kunnen worden aangeduid, verder er op kunnen wijzen, dat Plato bijv. in den Gorgias schrijft (525a) ἃ ἑκάστῳ ἡ πρᾶξις αὐτοῦ ἐ ξ ω μ ό ρ ξ α τ ο εἰς τὴν ψυχήν, zoo ook Leg. 775d εἰς τὰς τῶν γεννωμένων ψυχὰς ἐξομοργνύμενον ἐντυποῦσθαι, terwijl ditzelfde verbum in het Grieksch ook beteekent „afvegen, uitwisschen". Men vergelijke doch met ander object *ēlēvit luto* „besmeren" bij Lucil. 647 Marx. Maar vooral troffen mij als analoga, te meer omdat zij van denzelfden wortel waren gevormd de volgende plaatsen; bij Hesychius staat διφθερ-ά λ ο ι φ ο ς· γραμματοδιδάσκαλος παρὰ Κυπρίοις, waarnaast men houden moet een andere glosse „ook bij Hesychius" διφθέρα· . . . γραμμάτιον, die ook voorkomt Etymol. Magn. p. 279, 38. Zeker niet toevallig voegt zich hierbij een authentiek stuk, op de bronzen plaat van Idalium (Coll.-Bechtel 60) staat (26): ἰδὲ τὰ(ν) δάλτον τά(ν)δε, τὰ ϝέπιϳα τάδε ἰ ν α λ α λ ι σ μ έ ν α, βασιλεὺς κὰς ἁ πτόλις κατέθιϳαν „en deze plaat, deze woorden hierop geschreven, hebben de koning en de stad laten aanbrengen enz.", ook hier dus Cyprus, en zoo staat het ook met de glossen bij Hesychius: ἀλειπτήριον· γραφεῖον. Κύπριοι terwijl nadrukkelijk hier het werkwoord der inscriptie daarmee gelijk wordt gesteld: Hesychius ἀλίνειν· ἀλείφειν.

Al vaker is mij opgevallen, dat bijzonder talrijk zijn juist de Kyprische glossen en die van Kreta komen, die ons voor Latijnsche

woordgeschiedenis een opheldering geven of beloven: in hoever de tegenwoordige hypothesen over Lydisch-Hethitisch-Etruskisch (zie Schr. bov. p. 25) aan dit vermoeden later een fundament zullen geven, blijve aan de toekomst overgelaten. Over de rol, die Cyprus voor de bemiddeling tusschen O. en W., Syrië en Klein-Azië gespeeld heeft vindt men ook velerlei bij Baudissin Z.D.M.G. 70 (1916), 441.

Maar ook het Latijn zelf kan ons hier nog een kleinen steun geven, ik bedoel het verbum *oblitterare* en het daarvan afgeleide, postverbale *oblitterus* (zie Skutsch Kl. Schrift. 38). Voor het eerst door Accius gebruikt (trag. 43 Ribb.[3]):

inimicitias Pelopidum
extinctas iam atque oblitteratas memoria
renovare,

vgl. Cic. de sen. 21: *qui publici mei beneficii memoria privatam offensionem oblitteraverunt*, en zoo vaak bij Livius, haast altijd met *memoria* of *nomen* verbonden, wat ook hier weer des te meer opvalt, omdat in den vorm volstrekt geen herinnering aan het werkwoord *linere* kon liggen opgesloten voor de Romeinen dier dagen. De Grammatici spreken duidelijk van dezen inhoud: Paul. 253 Linds. *oblitteratum alii ab oblivione, alii a litore, quod ibi notata fluctibus aequari et tolli solent*, Non. 146 M. = 213 Linds. zegt: *oblitterare est obscurefacere et in oblivionem ducere*, vgl. ook Gudeman ad Tac. Dialog.[2] p. 231. Ik geloof dan ook niet, dat dit verbum behoort tot de klasse der verba op *-erare* (daarover E. Thomas Stud. z. lat. Sprachgesch. 1912, 24 vlg.), evenmin dat het van *littera* „letter" is afgeleid, maar wel, dat wij hier met de sterke, oorspronkelijke beteekenis der praepositie *ob*, ἐπι „bovenop, tusschen den beschouwer en het beschouwde" moeten verbinden het boven in eere herstelde *lītus* < **lei-tos* „het vegen, inwrijven met den vinger, smeren." Het verband eenerzijds met de morphologische ontwikkeling van *littera*, anderzijds met de beteekenis van *ob-līvīscor*, *oblīvio*, van welke beide *oblivio* zeker niet eerst van *oblīvīscor* is afgeleid, is, zonder twijfel ditmaal, vast te houden en behelst geen valschen schijn.

Toch gaat het op semasiologische gronden niet aan met ons **lītus* dat andere substantief *LITUS*, *-ŏris* (later ook: *littus*, zie Schr. I.F. 37, 196) gelijk te stellen, zooals Zimmermann Et. Wtb. 75 dat doet als „Strich, Landstrich am Wasser." Zelf was ik vroeger ook op deze gedachte gekomen en het is mogelijk, dat er later een passende aansluiting wordt gevonden. Is zij misschien zoo te handhaven dat het smalle, heldere strand in Italië zich inderdaad als

een heldere „streep" tegenover het donkerder land en de blauwe zee afteekent? Neen, want voor Italië zouden de feiten daarmede niet in overeenstemming zijn; wel spreekt Plinius van een wandeling langs het strand, maar uit zijn beschrijving in een zijner brieven van zijn buiten te Laurentum (II, 17) blijkt wel dat er van een bepaalde zandstrook [1]) of lichte „streep" eigenlijk geen sprake was bij het woord *lītus* maar dat het eig. „kust" beteekende. § 1: *desines mirari, cum cognoveris gratiam villae, opportunitatem loci, litoris spatium*; § 25: *haec utilitas, haec amoenitas deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet; sunt enim in summo. Et omnino litoris illius mira natura. Quocumque loco moveris humum, obvius et paratus humor occurrit isque sincerus ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate corruptus*; § 27: *litus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quae praestant multarum urbium faciem, sive mari sive ipso litore utare; quod non numquam longa tranquillitas mollit, saepius frequens et contrarius fluctus indurat* [2]). Haast kinderlijk klinkt het dan ook, wanneer Zimmerman in een noot laat volgen, nadat hij *lītus* als „Strich" heeft ondergebracht (vgl. „landstreek"): „dasz wir im Deutschen unter „Strich" jeden beliebigen Landesteil uns denken können, während *litus* nur als Strich am Wasser aufgefaszt werden kann, hat seinen Grund darin, dasz die Eigenschaft des Flüssigseins von *linere* nicht sich trennen läszt, während dies bei unserm „streichen" wol möglich ist."

Alsof men eenmaal tot het begrip en de beteekenis „streep" of „streek", „landstreek" gekomen, dan daarin — weer of nog — zou voelen, dat het een streep was door een „natte vinger" getrokken of door het natte element steeds weer opgefrischt! Neen, uit deze beschouwing blijkt slechts duidelijk, dat Johansson gelijk had, toen hij (I.F. 19, 120) meende een ouden *s*- stam *lītes*-, die ook in *lītus* voortleeft, noodig te hebben voor zijn grondvorm **līts-tā* van ohd. *līsta* „rand, zoom", lit. *lýstė* „tuinbed, akkerbed", terwijl een **lī-tos* ntr. in ohd. *līd* „lid", vgl. als *u*- stam got. *liþus* hetz. voortleeft. De Litausche vorm met *y* (= ī), niet *ė* uit idg. *ei*, wijst weer op W. *-lēį*, niet *-lĕį* (z. bov. p. 3) en veroorlooft ook hier van **lĕi-tos* ntr. uit te gaan en zoo toch weer tot onzen wortel *lĕi*- van *lino* terug te keeren, die dan de beteekenis oorspronkelijk zou

[1]) Ook uit Minuc. Felix, Octav. III, 2 blijkt duidelijk, hoe weinig daar sprake is van een strand in, onzen zin: .... *iam liberum litus tenebamus. Ibi harenas extimas, velut sterneret ambulacro, perfundens lenis unda tendebat.*

[2]) De aanschouwelijkheid van de plaats van Plinius wordt grooter als men moderne photo's bijv. van de bocht van Napels en van Sicilie daarnaast legt; de Bilder aus Italien (in de serie Blaue Bücher) zijn hiervoor zeer geschikt.

hebben gehad: „nat maken; bevochtigen, bespoelen”, vgl. Hesychius *ἀλινόν· ἀμυδρον.* Κρῆτες. De rechtstreeksche verwanten van *lītus*, dat bij Plautus misschien nog in hss. van den Rudens voorkomt met *ei*, zijn alb. *l'eϑ* „begroeide rand, oever” (I. F. 30, 206) uit **loizd-*, ouder **loits-t-*, m.ier. *Letha* „Armorica”, lit. *Lëtuvà* (wel met *ë*! z.b.) „Litauen”. In ieder geval is een familierelatie tusschen *littera* en *lītus* (*littora*) [1]) een mogelijkheid, die voor mij een niet geringe aannemelijkheid bezit [2]).

Eindelijk lat. *LĒTUM* en gr. *δηλέομαι*! Wij beginnen met het eerste.

Letum komt voor sinds Ennius, die (ann. 398 V[2]) schrijft: *occumbunt leto*, vgl. Plaut. Merc. 483: *quo leto ut peream*. Ook Varro haalt een blijkbaar zeer oud citaat aan (L.L. 7, 42): *ollus leto datus*”. Van af Cato komt het bij prozaschrijvers haast niet meer voor, Cicero gebruikt het ad Att. X, 10, 5 duidelijk als dichterlijke reminiscentie of haalt het uit een oude wet aan (de legg. II, 9, 22) *bonos leto datos divos habento*. In later tijd had het voor de dichters een meer persoonlijk accent dan *mors*, zooals Norden Komment. Aen. VI[2] p. 213 uiteenzet, maar dat kan ook eenvoudig aan het ongerepte van dit woordgebruik moeten worden toegeschreven. Wanneer men daarbij nog voegt, dat Vergilius zegt (Aen. V, 690): *Teucrum res eripe leto* en dat Nepos het gebruikt van het g e w e l d d a d i g gedood worden door menschenhand (*leto afficere*), dan zal men niet licht met Wood meegaan, die (K.Z. 45, 68) van een wortel *lē* + *u̯*- „ophouden” uitgaat vgl. *ληδέω* „ik ben moe”, lit. *lėtù* „ik word moe”, o.pr. *au-laut* „sterven” (s. Trautmann Altpr. Sprachdenkm. 307), vgl. lit. *liáujůs* „ik houd op” (*iau* uit *ēu*, zie I.F. 10, 159), ook al zou men hier op gr. *καμόντες*, *κεκμηκότες* „de dooden” kunnen wijzen.

Het bovenstaande brengt ons vanzelf tot een wortel, die „wegteren, wegkwijnen” beteekent en die wortel is zeer goed bekend: *lē* + *i̯*, daarnaast *lei-*, *loi* vóór consonant, aan den anderen kant *lē-* als de twee bekende ontwikkelingen van de idg. lange diphthong: oind. *lī́yatē* „hij verdwijnt, kwijnt”, gr. *λοι-μός* „pest”, Hesychius *λοι-τός ·λοι-μός*, *λῑ-μός* „honger” (vgl. osc. *limu* „honger”, dat als leenwoord moeielijk te aanvaarden is), Hesychius *λει-ρώς· ὁ ἰσχνὸς*

---

[1]) Is dit nog terug te vinden in de toch zeker eigenaardige uitdrukking: *lītus* of *oram l e g e r e* „langs de kust zeilen”? Dit doet denken aan *littera* maar zal wel toevallig zijn. *Līter-*: *lītor-* vgl. *temperi*, *tempestās*: *temporis*

[2]) De grondbeteekenis „buigen” (anders Minuc. Fel., Oct. III, 4: *oram curvi molliter litoris.... legebamus*) waarvan Johansson I.F. 19, 120 uitgaat, zou wel voor „golf” of voor „vlakte tusschen bergen” passen, minder voor „strand, kust, kustlijn”.

καὶ ὠχρός .... ἢ συντετηκότα (over deze glosse [1]) Fränkel Nom. agent. I 89, Bechtel Lexil. Hom. 213), os. *lēf* „ziek, zwak", lit. *léesas* (uit *lei-*) „mager", *lainas* (uit *loi-*) „slank, dun", ob. *libivŭ* „dun, mager." Met al deze beteekenissen vergelijke men dan nog Enn. scen. 109 (V^2): *pallida leti loca*, 134 *letum deprecer*, 334 *leto dati*, waarmee men de oude formule in de Leges Regiae moet verbinden: *si qui. . . . hominem morti d u i t* (Bruns[5] 10), waarin *mors* nog nauw met *morior* samenhangt, van welk werkwoord ook *morbus* „ziekte" is afgeleid (zie Skutsch Forsch. 42: „was sterben macht"), juist zooals *lētum* bij W. *lēi* behoort.

Is zoo gebleken, dat *lētum* met een wortel *lēi-* enz. „in v o c h t [2]) o p lossen" (> „in ontbinding overgaan") samenhangt, welke wortel in lang vervlogen tijden met *el-*, *ol-ēi-*, *al-ē* „o p heffen, o p-drijven, voortdrijven" op de een of andere wijze òf samenhing òf zijn weg en lot gekruisd had, het gr. werkwoord δηλέομαι moet uit dezen kring geheel worden verwijderd. Wel een merkwaardig resultaat bij twee werkwoorden, die op het eerste gezicht zoo volkomen gelijk schijnen: δηλέομαι ∾ *dēleo*. Δ η λ έ ο μ α ι komt sinds Homerus voor, bij wien men de volgende beteekenissen aantreft: „beschadigen, berooven, verbreken (ὅρκια), verwonden, verderven (βροτῶν δηλήμων σ 85)"; men ziet reeds, dat de beteekeniskern met die van *dēlēre* volstrekt niet congruent is. Daar komt bij, dat de wortel van *deleo lei-* desnoods in gr. δηλέομαι aanwezig zou kunnen zijn, doch dit praesens met ε is misleidend: èn in werkwoordsvormen (s l e c h t s futurum en aoristus) èn in afleidingen komt slechts δηλη- voor. Verder weet men dan ook met de eerste lettergreep δη- volstrekt geen raad: van een met lat. *dē* (osc. *dat*!) verwante praepositie is in het Grieksch geen spoor te bekennen. Zoodra men bovendien daarnaast legt de glossen bij Hesychuis δάλλει· κακουργεῖ;

---

[1]) Fränkel spreekt daar over de glosse λεί(ρ)ως · ἐχδίως enz. (z. bov. p. 38) en houdt ook de glossen en uitdrukkingen λε-ώλεθρος voor samenstellingen met λεῖος „glad", vandaar „volmaakt, radicaal"; ik zie echter hier en in de glosse Hesychius λειο-κόνιτος · ἡ τελείως ὡς κόνις διαλελυμένη iets anders, want λείως = τελείως in het interpretament beteekent, als zijnde eenvoudig een etymologisch kunststukje, natuurlijk ook voor de beteekenis niets. Zoo verklaar ik λειο- als met λεῖ-ρος en *lētum* samenhangend (zoo ook de glosse van Hesychius λείρως (l. λειρῶς?)· ἐχδίως. δεινῶς, σφόδρα, τελείως?) en wel als een zoogenaamd tautologisch compositum, waarvan λειο- en ὀλε- in allerlaatste instantie tot denzelfden wortel hebben behoord, en het eerste deel slechts een ouder woord inhoudt dan het tweede (over ὀλε-, [ὀλη-?] z. bov. p. 42). Volkomen gelijk is de geschiedenis van het tautologische ndl. *maaltijd: maal en jaargang: jaar*, het eerste in perspectief gezien = *tijd-tijd*, het tweede = *gang-gang*: oind. *yāti* „hij gaat", av. *yārə* „jaar" vgl. W. de Vries, Tijdschr. Ned. Taal- en Letterk. 34 (1916) 219.

[2]) Zoo tenslotte identisch met den W. *lēi-*, die ons boven, ook bij *litus*, bezighield; de semasiologische einheid is „vochtig": „glad" ∾ „glibberig.

δαλῇ· κακουργῇ (ook, waarnaar Schmidt t. a. p. verwijst, *δάειν· κακουργεῖν* ??), en waarschijnlijk met *ā* (niet *ă*) = oorspr. gr. *ē* elisch *κα-δαλημενοι*, dan komt men in verband met *δηλεομαι* tot een zeer bekende wortel *dēl-* als gerekte phase bij *del-*, *dol-*, korte phase *d̥l-* of *dl̥-* = *δᾰλ-* „splijten, vaneen rijten; pijn doen"; vgl. lat. *dōlāre* „met de hakbijl afhouwen", *dōlium* „vat"; *dolor* „smart", lett. *dēlīt* „martelen, kwellen" (Prellwitz Bezz. Beitr. 21, 162), ob. *dly*, gen. *delŭva* „vat". Daarnaast staat een andere wortel *del-* „list; listige voorstelling, vervreemding; ontvreemding" in gr. *δόλος* „list", lat. *dŏlus* en met idg. *ē* on. *tal* „bedrog", ohd. *zālōn* „rooven"; hierbij voeg ik ook ndl. *taal*, *tellen*, ohd. *zala* „getal, woorden, het aan iemand ten deel vallende stuk", on. *tala*„ spreken", omdat zij met oind. *dala-* „deel", lit. *dalìs* „deel" (zie ook Buck Am. Journ. Phil. 36, 148) en arm. *toɫem* „ik rijg aan elkaar", *toɫ* „rij, lijn" zeker samenhangen. Vruchtbaar is hier de vergelijking met den wortel *ser-* „aan elkaar rijgen": hom. *ἔερτο* „was aaneengeregen", lat. *sero* „ik rijg samen, vlecht", *sors* „deel" vgl. *consors*, *sors* „lot" vgl. *sortiri*, ook „rune, de heilige *sortes* van Fortuna", Wissowa Rel. u Kult. d. Röm.[2] 260, *series* „rij", *sermo* „gesprek", althans volksetymologisch voor de Romeinen (z. ben.) oier. *sreth* (Osthoff Zs. celt. Phil. 6, 415), on. *sørvi* „halsband" = gr. *ὅρμος* hetz. Bechtel Lexil. Hom. 113. Wanneer men hiermee nl. weer verbindt lat., *dōlium* ob. *dly* „vat", (z. bov.) dan komt men ook hier eer tot een beteekenis „samenvoegen", waarvoor ik verwijs naar het bekende vers van Catullus 64, 10: *pinea coniungens incurvae texta carinae*, zooals de Romeinen *sermones nectere*, **texere*, *serere* ongeveer als gelijkwaardig konden beschouwen. Wat beteekent deze wortel *del-* dan? Ik geloof dat de handeling, die hier mee werd aangeduid, wanneer men ook nog op oind. *dálati* „hij springt los, berst" let, deze is: „het behouwen van een balk, met een werktuig als het *σκέπαρνον* en de splinters afslaan ∾ het hout voor de taak, waarvoor het bestemd is, fatsoeneeren" en deze eenheid: „het overbodige weghakken ∾ het noodige samenvoegen" geeft dan de sleutel tot al deze beteekenissen, die zoo ver uit elkaar schijnen te liggen. Kortom, hier zou dan Blankenstein Untersuch. zu den langen Vokalen in der *ē*-Reihe te voorzichtig zijn geweest, toen hij (p. 12) *del* I (*dŏlus*) en *del* II (*dōlāre*) als twee verschillende wortels opvatte. Pedersen had gelijk, toen hij (K.Z. 39, 372) *dŏlus* (*del* I) met *δηλέομαι* (*del* II) verbond; alleen ga ik hier niet van den wortel *dēi-* : *də-*, zie *δατέομαι* : **δᾰτός* = **də-tó-* „deelen", maar van *del-* „splijten, behouwen, bewerken" uit; ook Persson Beitr. idg. Wortf. 576 gaat, zooals ik zie, hierin

mede. In laatste instantie ontmoeten echter beide meeningen zonder twijfel elkander. Een dergelijke samengestelde uit verschillende op elkaar volgende phasen bestaande handeling — al weer als latere synthese met een bepaald onderdeel dier handeling als uitganspunt — heeft inderdaad in de taal al zeer gemakkelijk beteekenisverschuivingen van aanzienlijke strekking in het leven geroepen, waarvoor Meringer materiaal bij elkaar heeft gebracht in zijn serie Wörter und Sachen I.F. 16—19, vgl. bijv. speciaal voor W. *uedh-* I.F. 17, 143 en over den inhoud van het „runenlezen" Wört. u. Sach. 3, 45.

III.

ACER (Ā) „heftig”.

De geschiedenis van dit woord heeft een duistere plek, die daarom des te meer opvalt en hindert, omdat niets uit zijn historische omgeving deze schaduw verklaart: de lange *ā*. Die lengte geeft tot de volgende beschouwingen aanleiding.

§. 1. Wat **ācer** [1]) zelf betreft, het komt als adiectivum van drie uitgangen voor sedert Naevius fr. 54 Baehr. in een Saturnius: *fames acer augescit hostibus*....; daarnaast vinden wij, het eerst bij Matius dus vóór Varro, een *o*-stam staan: *acro-*, die ook later (nog?) voorkomt, bijv. Carm. Lat. Epigr. (Bücheler) 629, 2: *inde regrediens incidi febribus acris* zóó dat zelfs in het Romaansch deze *o*-stam nog voortleeft, z. Arch. lat. Lex. II, 578, Meyer-Lübke Roman. etym. Wtb. N°. 92: ital. *agro*.

De dialecten leveren het volgende ter verduidelijking: ocs. akrid „acriter” (formeel gelijk aan den Abl. van een *i*-stam; de *a* kan kort geweest zijn, (z. ook Buck Gramm. 65), umbr. *per-acri-* „opimus”, vgl. voor de beteekenis dezer woorden het grieksche ἀκ-μή „volwassen leeftijd, hoogste bloei” van denzelfden wortel.

In de verwante talen interesseeren ons voorloopig alleen de formaties met *r*-suffixen; ik noem de volgende: oind. *áśri-* „hoek, snede”, vgl. voor de beteekenis arm. *aseł* „naald” en lat. *acies acus*, gr. ἄκρις „spits, top”, ἄκρος „hoog”, oorspr. „(hoog) uitstekend, spits”, zooals de oudste plaatsen duidelijk doen uitkomen; ik noem Hom. π, 299: ἔκ τ' ἔφανεν πᾶσαι σκοπιαὶ καὶ πρώονες ἄκροι en voor de vergelijking met lat. *ācer* van den geest gezegd Herod. 5, 124: ἦν γαρ.... Ἀρισταγόρης.... ψυχὴν οὐκ ἄκρος-, gall. AXRO-TALUS „met hoog voorhoofd”, oier. *ēr* „hoog”, en verder af *a(i)cher* „levendig, hard” (Holder Altcelt. Sprachsch. p. 320. Henry Lex.

---

[1]) De korte *ă* van het verwachte *ăcro-* vindt men in *ăcerbus* (< **ăkro-dho-* of *ăkro-bho-* vgl. *superbus*), dat vaak met *ācer* verbonden wordt: *acria atque acerba* Plaut. Bacch. 628, misschien ook in *alacer*: *allers* (over het verschil *l-ll* in verband met het evenwicht der lettergrepen z. ben. p. 107).

bret. mod. 4, Dottin La langue gauloise [1920] 223), lit. *asztrùs* „scherp", ob. *ostrŭ* hetz.

§ 2. Wanneer wij ons voorloopig beperken tot de dialekten van Italie, vinden wij daarnaast een vorm met *o* in het begin: *ocris*. Dit woord komt bij Liv. Andron. voor (bij Fest. 192 Linds. = trag. 31) *sed qui sunt hi, qui ascendunt altum ocrim;* nog twee plaatsen haalt Festus aan, ook van Livius Andr., waar beide malen voorkomt: *celsos ocris;* ware dit op zichzelf nog niet voldoende om in *ocris* niet als oorspronkelijke hoofdinhoud het begrip „hoog" te hooren, dan zouden ons de woorden van Festus en Paulus overtuigen, waarmede zij *ocris* omschrijven: „*montem confragosum*"; ook hier blijkt dus dat *ocris* eigenlijk beteekende „bergpunt, -spits, -karteling". Hierbij behoort natuurlijk ook *medi-ocris* eig. „tot halver hoogte reikend"; met eigenaardige oude vormen in glossen Paul. 110 Linds. *medioximum mediocre* en Fest. 142: *mediocriculo usus est in ea quam dixit Cato in consulatu: „ridibundum magistratum gerere, pauculos homines, mediocriculum exercitum obvium duci"* (vgl. de plaatsnaam *Ocriculum*). Ook in Italische eigennamen leeft dit woord voort, bijv. *Inter-ocrea* (vgl. *Inter-amna*) *Ocriculum;* meer bij W. Schulze Z.Gesch. lat. Eigenn. 531.

In de dialicten duikt dit woord op: umbr. ukar, *ocar* „mons, arx", marruc. *ocres* „montis"; elders in gr. ὄκρις „bergtop", m. ier. *ochar* „hoek, kant", lett. *akrims* „steen" (z. K Z. 44, 65; idg. *ă* of *ŏ*?). Er bestaat natuurlijk niet de minste reden *ōcris* aan te nemen met *ō* terwille van het gr. nomen ἀκωκή „spits, top" (z. ben. p. 78) vgl. ἀγωγή enz., zooals Schulze dat doet Quaest. Ep. 267 noot; de verzen van Livius met *ocri-* bijv. in den 6[den] voet van een senarius bewijzen trouwens reeds het tegendeel. Festus laat tenslotte de juiste opmerking volgen (192 Linds.): *unde fortasse etiam ocreae sint dictae inaequaliter tuberatae* „scheenplaten".

§ 3. Daarnaast vinden wij lat. **ōcius** sedert Livius Andron. trag. (Ribb.[3]) 16, *ocissime* sedert Plautus, (*ociter* bij Apuleius is natuurlijk geen werkelijk Latijn geweest); een zeer oude vorm heeft Paul. 211 Linds. bewaard: *oxime ocissime* (vgl. boven *medi-oximum*). Later werd *ocius* door het ontbreken van een positivus bijna als zoodanig gevoeld, z. Schulze Z(ur) G(esch.) L(at.) E(igenn.) 331. Het ontbreken van den positivus wekt een oogenblik het vermoeden, dat wij hier met iets ouds te doen zouden hebben, dat nl. de positivus de korte stam zou hebben gehad: *aku-* (*a* < ig. *ə*), zoo ook Brugmann Grundr.[2] II, 1, 178 (over *acu-ped-ius* (z. ben. 84); toch schijnt mij deze be-

wering voorloopig zeer gewaagd, daar in het Oud-indisch *āśú-*, en in het Grieksch, dat wij kunnen overzien, de positivus met lange vokaal ὠκύς èn zelfstandig èn in composita een groote rol speelt, die uit een comparat. *ὠκίων, waarschijnlijk zelden gebruikt, toch slechts uiterst onwaarschijnlijk zijn *ŏ* ontleend kan hebben; alleen ὤκιστος, niet *ὠκιων is nl. uit het Grieksch bekend, z. Kühner-Blass I 556. Zoo heeft reeds Osthoff op het onwaarschijnlijke van deze hypothese gewezen, z. Morph. Unters. VI 40 vlg. Misschien leeft de positivus nog voort in een oud compositum: lat. *vēlōx*; het kan, oorspr. van een schip gezegd, een dichterlijk woord zijn geweest met de beteekenis „met vlugge zeilen" (z. ben.).

In ieder geval is ook dit woord in de verwante talen voldoende bevestigd: oind. *āśú-* „snel" (idg. *ā* of *ō*), gr. ὠκύς hetz., kelt.: corn. *dioc* „langzaam", obret. *diauc*, bret. *diék* „lui, traag" (z. Henry Lexique bret. mod. 96).

Tenslotte zou ook de semasiologische verwantschap dezer woorden op bezwaren kunnen stuiten: „scherp" ∾ „snel"; vermoedelijk is het laatste uit het eerste voorgekomen. Vooreerst een duidelijk bewijs van de mogelijkheid: bij Hesychius staat ὀξύς· ταχύς. δριμύς. φρόνιμος; maar ook dat „scherpte, puntigheid" met „snelheid" correlaat zijn, wist toch de zeker niet minder practische mensch uit die vroegere tijden evengoed als wij: s c h e r p e kiel en s c h e r p e ploeg en s c h e r p e messen waren al overtuigend genoeg en ook in moderne talen komt dit contact telkens weer boven, vgl. engl. *sharp, sharply*.

§ 4. Een voor het Latijn duidelijke aanwijzing van de oorspronkelijke beteekenis dezer familie krijgen wij in het lat. ***occa*** „eg", dat sinds Cato in een denominativum voorkomt: de agr. 33, 2 *sic occato*, van den wijnstok gezegd; voor *ŏ* pleit ook het Romaansch. Voor den zakelijken inhoud van dit woord verwijs ik op Plautus Capt. 662, Blümner Rom. Privataltert. 563, Pauly-Wissowa V, 1983, I.F. 17, 131. Wat Plautus schrijft, Amph. 183: *mihi os o c c i l l e t probe* houd ik met Schulze ZGLE. 462 voor een inval van het oogenblik, voor morphologische doeleinden onbruikbaar.

In het Grieksch komt, bij Hesychius slechts, voor ὀξίνα. ἐργαλεῖόν τι γεωργικόν, σιδηροῦς γόμφους ἔχον, ἑλκομενον ὑπὸ βοῶν, duidelijk onze „eg"; verder vinden wij ohd. *egida* „eg", zie Fick Vergl. Wtb.⁴ III, 8, cymr. *ocet* hetz., lit. *akė́tės*[1]) of *akė́czios* hetz.

[1]) Het lit. woord komt meestal voor met *ek-*, niet *ak-*: *ekė́czos* „eg", ook lett. *ezēschas* (beide uit **akē-tįā*), afleiding van het denominatieve lit. *ekė́ti*, lett. *ezēt* „eggen" (z. Leskien Bildung der Nomina im Lit. 395). Het verbum staat in het Litausch zoo

Ook hier blijven echter nog moeielijkheden over: in de Litausche woorden verwacht men, indien zij behooren tot den wortel *aǩ-* met palatale gutturaal *asz-*, niet *ak-*; toch bestaat er, dunkt me, geen reden om zoo geresigneerd als Güntert het doet (I.F. 37, 82) twee verschillende wortels aan te nemen: *ăǩ-* „scherp" en *ok-* (= *oq-*) „spits". Wij hebben hier eenvoudig met een feit van dissimilatie te doen, zooals Meillet het (Etudes -v. -slove 178 en Mém. soc. ling. 13, 244) uitvoerig heeft toegelicht en zooals Vendryès in de Mél. Saussure 312 voor het Keltisch, ook juist weer bij spiranten, als vaak voorkomend heeft aangewezen (*đ* : *đ* > *đ* : *ƀ* of *ƀ* : *đ*); zoo vermeed het Oud-bulgaarsch **zǫsĭ* „gans" om er *gǫsĭ* voor te blijven spreken, ofschoon de *ǧh-* palataal was, zoo heeft het Slavisch *svekrŭ* „schoonvader" met *k*: idg. *ǩ* doch het Oud-indisch *śváśura-* evenals het Litausch *szeszuras*: het moeielijke klankwettige resultaat *s. . . ś* is dus door dissimilatie of assimilatie uit den weg geruimd. Gaat men de lijst bij Brugmann Gr.[2] I. 546 na, dan krijgt men den indruk, dat juist de zgn. Dauerlaute (*i̯*, *u̯*, *r*, *l*, *s*) vaak hier dissimilatorisch werkzaam zijn geweest: vgl. bijv. oind. *klāmyati* ∾ *śrāmyati* „hij wordt moe", lit. *klausýti* „luisteren" ∾ ob. *sluchŭ* „gehoorzaamheid". Hetzelfde geldt dan ook van idg. **aǩ-i̯ā*, waaruit lit. *akė-*, dialektisch *ekė-*. Een dergelijke neiging vinden wij in het Litausch door de opmerking van Sommer „Die indog. *iā* und *io-* Stämme im Baltischen" (= Abh. Sächs. Ges. d. Wiss. XXX 4, 1914) p. 87, 88: dat bij den strijd tusschen *-ė* en *-ja* uitgangen in den Nom. Sing. in het algemeen de *-ė* zich uitbreidde, behalve na dentaal, omdat daar de nieuw ontstane *cz*, *dž* te veel afweek van den vorm met *-tė*, *-dė*, te zelfstandig was en te veel invloed had, zoodat hier omgekeerd de *-ja*(*-czios* enz.) Gen vormen andere annexeerden.

Maar ook de Grieksche vorm ὀξίνη stelt ons voor eigenaardige moeielijkheden: de quantiteit van de *i* is niet bekend. Wanneer men overweegt, dat ὀξίνη zonder twijfel met ὀξύς „scherp" samenhangt en dat van ὄξος „(wijn)-azijn" een afleiding ὀξίνης, spec. ὀ. οἶνος, bestaat, welks ι zeker kort is z. Aristoph. Eq. 1304, zou men geneigd zijn ook het woord voor „eg" een korte ĭ te geven. Doch nu heeft Johansson Beitr. z. gr. Sprachk. 107: ὀξίνη vergeleken met gr. ἀξίνη (ī!) „bijl" en ἐχῖνος(ī): ἔχις „slang" en met got. *alei-na* (als de *ei* [= ī] niet als got. ĭ uit idg. *e* bedoeld is) van de wortel *o-le-* „buigen" in gr. ὠλέ-νη (ω misschien inplaats van ο uit de composita zooals

goed als alleen, slechts *seilėju*, „ik kwijl", denominativum van *seilė* „speeksel" staat daarnaast (vgl. Kurschat Lit. Gramm. p. 351). Doch ook het Oud-pruisisch heeft *aketes*; waarschijnlijk is deze overgang van *a* > *e* een zuiver dialektverschijnsel (z. Bezzenberger Bezz. Btr. 23, 297) in het Litausch en Lettisch.

λευκ-ώλενος waar het volgens Wackernagels Dehnungsgesetz regelmatig was): lat. *ulna* „elleboog". Bekijkt men nu Johanssons voorbeelden op de keper, dan zal reeds dadelijk de vergelijking ἐχῖνος: ἔχις bevreemden, daar ἐχῖνος blijkens lit. *ežỹs* „egel" *ĝh*-palataal, ἔχις volgens het gelijkwaardige ὄφις „slang" *g^uh*- labiovelaar heeft; Boisacq Dict. étym. gr. 302 compliceert dit geheel nog onnoodig door voor ἔχις van een *gh*-, gewone velaar, uit te gaan; onnoodig want noch het Keltisch noch het Iraansch eischen hier *gh* in plaats van *g^uh*, zie Pedersen Kelt. Gramm. I, 107, Reichelt Awest. Elem. § 60. Toch acht ik dit geen voldoende motief om de vergelijking geheel op te geven, ten eerste omdat wisseling tusschen palatale en labiovelare gutturalen zeer vaak voorkomt (z. Persson Btr. idg. Wortf. 52, 270 vlg.).

Ook de vergelijking ἀξίνη vertoont een zwakke plaats: verwant is zeer zeker lat. *ascia* „bijl" uit **aksia* zooals *viscum* uit *vikso-* = gr. ἰξός, maar juist deze kombinatie van den wortel *aǩ-* „puntig, spits" + *s*, identisch met een *s*-stam *akes-* in τανυ-ήκης „met lange punt" maakt dat wij slechts noode de Germaansche vormen buitensluiten, die dienzelfden *s*-stam vertoonen en in beteekenis zich uitmuntend aanpassen: got. *aqizi* „bijl", vgl. os. *acus*, ohd. *acchus* hetz. Doch wanneer wij zonder vooropgezette bedoelingen deze in ouderen vorm reconstrueeren, komen wij tot een idg. *ag^u(e)s-*, niet *aǩ-es*; indien men intusschen den reeds weer gesuffigeerden *s*-stam als uitgangspunt neemt, kan men van idg. **aks-ī* uitgaan voor alle west-germaansche woorden, zooals ook Kluge Etym. Wtb. s.v. *Axt* doet evenals Kluge-Lutz Engl. Etym. sv. *ax(e)*II [op de laatste plaats wordt voorzichtiger gesproken van „pre-teut. *agési agzí (aksí)*"]. Het lijkt mij juist, deze mogelijkheid niet al te spoedig los te laten, daar zij en groote waarschijnlijkheid op zichzelf bezit en men, accepteert men werkelijk een idg. m e d i a, met de vergelijking oind. *ágra-* „spits, top, begin" niets verder komt (zie ook Uhlenbeck Aind. Wtb. s.v.).

Eigenaardig is, dat parallel met de moeielijkheid der Germaansche woorden een verschil in het Latijn loopt:

I Wortel *aǩ-* „spits": ἀξίνη lat. *ascia* (∾ got. *aqizi*, ohd. *acchus*, ags. *æx*?)

II Wortel *aĝ-* „voeren": ἄξων, ἅμ-αξα, lat. *axis*, ohd. *ahsa*, ags. *eax*.

Het verschil tusschen I en II bestaat onder meer hierin, dat in I een tenuis, in II een media als palataal in den wortel oorspronkelijk werd aangetroffen. Maar dit kan het verschil in de Latijnsche woorden resp. *axis* en *ascia*, toch niet geheel verklaren; want in lat. *vespa*

uit *vop* + *s-ā* van den wortel **u̯ebh-* „weven" [1]), vgl. ὑφαίνω, treedt ook een media aspirata op en de behandeling correspondeert toch juist met I (wortel *ak̂-*). De oorzaak moet dus ook elders liggen, al kan zij ten deele hier gezocht en gevonden worden. Immers, stellen wij naast elkaar een verbinding van *ak+s* en *ag+s*, dan zal in de meeste talen voorloopig het product zijn *aks-* maar vooreerst zal er een chronologisch verschil bestaan en zal dus dit product in het eerste geval eerder bereikt worden dan in het tweede; voorts zal in een dialectgroep, die door sterke aspiratie neiging tot spirantiseering vertoont (s. Jespersen Lehrb. d. Phonet.[2] 103), zooals de Germaansche dialekten in verschillende perioden en zooals de voor-historische phase der Italische idiomen, de eerste verbinding eeder aan de neiging om in *aχs-* of iets dergelijks over te gaan toegeven dan de tweede; ten slotte zal in de meeste gevallen de tweede combinatie door een sterk groepbewustzijn gedragen langen tijd of steeds in de uitspraak nog een zeker spoor van de vroegere stemtoon meedragen, vooral wanneer daarnaast nog duidelijk als verwant gevoelde vormen met *ag-* voortleven. Dat deze beschouwing ook voor het Latijn geldt, blijkt uit de zgn. wet van Lachmann en uit een paar bijzonderheden bij de praepositie *ad* (zie ook Schr. K.Z. 49, 115). Zooals bekend geeft de zgn. wet van Lachmann (ad Lucr. I 805) rekenschap van de tegenstelling *āctus*: *făctus* ∾ *ăgo* en *făcio*; zie de Saussure Mém. soc. ling. 6, 246, Meillet ib. 15, 265 en Mél. Saussure 98, Buck Cl. Rev. 1913, 122. Nam men tot nog toe aan, dat — als ik het zoo mag formuleeren — de stemtoon van de media, vóór de stemlooze tenuis verdwenen, zich was gaan voegen bij de voorafgaande klinker, van meer belang schijnt mij de opmerking van A. Grégoire, die langs experimenteelen weg vaststelde (Rev. de phónet. 1911, 270—92), dat *p* bijv. een langere mondsluiting (occlusion, Verschlusz) heeft dan *b*, terwijl juist daardoor *a* vóór *b* langer is dan voor *p*, een opmerking, die ieder met zijn eigen gehoor als juist kan verifieeren. Ik vermoed echter, dat hier nog iets anders bij kwam. Wanneer men nl. in het Latijn de zgn. verba frequentativa doorloopt (men vergelijke het materiaal bij Cooper Word-formation in the Roman Sermo Plebeius p. 207 en Stolz Hist. Gramm. d. Lat. 604), dan valt op, dat de verba op *-itare* in de oudste specimina, — later gaan zij met Participium op *-to-* mede, — zoo dikwijls vóór den uitgang *-itare* juist een media hebben: wel het

---

1) De verbinding van „wesp" en „bij" met „weven" loopt natuurlijk over de honigraat en de broedcellen, vgl. d. *Wabe* ∾ *Weben*. Zie ook Keller Die antike Tierwelt II 431 over de *Wespenwabe*. In **u̯ebh(e)s-ā* hebben we morphologisch een oudere verbinding van hetzelfde soort als γένος ∾ *γενεσ+ᾱ > γενέη.

bekendste is naast *agere agitare*, waarvoor men **actare* of **actitare* zou verwachten, Paul. geeft p. 21 Linds.: *acetare dicebant quod nunc dicimus agitare*; vergelijk *accubitare* (*cub-*), *rogitare* (*reg-*), *tuditare* (Ennius) naast *tudites* Fest. 480: *tudites malleos appellant antiqui a tundendo*; voorts *venditare, volitare*. Ik acht het niet onmogelijk, dat in deze voorkeur nog een korte en zwakke nawerking te bespeuren valt van de etymologische verwantschap in dergelijke vormen, voor zoover die in het volk voortleefde; men liet een tijd lang in plaats van *ăctus ăctare* uit te spreken nog een *ak^e-tāre* of liever *ag^e-tāre* hooren; *ace-* bij Paulus is dan archaische schrijfwijze [1]) en *age-t(are)* is de woordklank ongeveer, die aan het andere slotresultaat *āc-tus* vooraf ging.

Immers, wat met de praepositie *ad* is gebeurd (z. bov. p. 63), wijst in deze zelfde richting: zooals bekend is, komt voor labiale klanken (bijv. *arbiter, arfuere, arvocitat*, maar ook in de woordvoege Paul. p. 24 Linds. *apor apud*, meer bij Ernout Élém. dialect. d. vocab. latin p. 111—114) inplaats van *ad ar* voort en dit is bij het bekende dentale karakter van de italische *r* (Seelmann Desspr. des Lat. 307, 328) geheel begrijpelijk: Seelmann wijst op hexameters, die aldus eindigen zonder daarom als spondiaci gevoeld te zijn: *dena ar^{e}genti*, of *resper^{e}gebat*. Hier bevinden wij ons gelukkig op volkomen vasten grond, daar de anaptyxe in de oskisch-umbrische dialecten bijv. osk. aragetud „argento" hetzelfde bewijst (vgl. Schr. I. F. 37, 187). Maar juist voor dezelfde praepositie hebben deze dialecten, alleen in grooter verband opgenomen, een ontwikkeling in de richting van *r* doorgemaakt, t.w. in het Umbrisch tusschen vokalen; hier vinden wij bijv. naast elkaar ařepes „adipibus" en ařpes. Wanneer zoo *ař-* ook voor consonanten voorkomt: ař-fertur „*affertor, flamen", ařveitu „advehito", dan zijn dit al dadelijk dezelfde medeklinkers, die in het Latijn *ar-* vóór zich zagen. Vandaar breidde het zich ook tot stemlooze mutae uit: ař-kani „cantum", ař-peltu „appellito". Buck is dus zonder twijfel te angstig (Osk. and Umbr. Gramm. 83), wanneer hij hier twee verschillende processen ziet en dus ař- voor consonant overal beschouwt als analogie naar ř uit intervokale *d*; trouwens, hoe zou hier van analogie sprake hebben kunnen zijn? Wanneer men bovendien ziet, hoe volkomen met lat. *apor* (Paul. p. 24 Linds.) op het woordeind overeenkomt de Umbrische postpositie: spinam-ař, asam-ař „ad columnam, ad aram", dan moet men wel concludeeren, dat Buck en anderen hier

---

[1]) Men kan in dit verband de uitdrukking (en woordspeling?) van den ouden Cato vergelijken: *crassator* ∾ *grassator* Gell. 11, 2, 5.

slachtoffer werden van het geschreven woord, dat toch slechts een onvolmaakte teekening is, en dat dus een kort inzetten of hier voortduren van den stemtoon door de *r*, ř heen, niet in het schriftbeeld opneemt.

Intusschen, bij het samenbrengen van twee klanken, bijv. *g* + *s* moge het langer duren vóórdat het resultaat *x* = *ks* bereikt is, dan bij *k* + *s*-, wanneer zich tenslotte niet een nieuwe klank daardoor vormt zooals de Umbr. ř die een eigen waarde heeft, dan is toch het resultaat in beide gevallen gelijk en gelijkwaardig voor de verdere ontwikkeling, m.a.w. de latt. *x* in *vixi* van *vīvo* *fixi* van *fīgo* en *vinxi* van *vincio* hebben later gelijke lotgevallen, op zichzelf beschouwd.

Iets anders moet dus de oplossing brengen van de vraag boven gesteld: waardoor verklaren wij:

ak̂-: lat. *ascia* (∾ got. *aqizi*)
aĝ-: lat. *axis* ohd. *ahsa*?

Hier maak ik gebruik van een synthetische onderzoeking van Meillet Mém. soc. ling. 12, 14—34: *de la différenciation des phonèmes*, waarin hij een phonetische ratio tracht op te sporen voor de invloeden van consonanten eenerzijds, vokalen aan den anderen kant in onmiddellijk contact met elkaar. Achtereenvolgens bestudeert hij bijv. bij de medeklinkers de verbinding van: I sifflant (*s*, *ś*, *z*, *ź*) + spirant (*f*, *þ*, *x* = *χ*) p. 17; II nasaal + spirant p. 19 enz. enz.; bij I blijkt overal de sifflant de sterkste „continu", de spirant wijkt en wordt „occlusif", bij II *n* en *m* blijven, de spirant wordt „occlusif". Wanneer men zoo de verschillende beschouwingen samenvat, dan kan ik de resultaten het best voor de consonanten in de volgende „hierarchie" aaneenrijgen, wanneer wij daarbij dadelijk aansluiten bij de 1e groep, die de vokalen omvat: 2. *r* en *l*, 3. *n* en *m*, 4 sisklanken, 5 spiranten, 6 explosivae, of om het nog algemeener uit te drukken het Indogermaansche materiaal wettigt de conclusie, dat bij de syllabengrens in woord of woordenrij de stem het laagste punt in deze rij, d.i. zoo mogelijk de (stemlooze) explosiva, zoekt om zich vervolgens weer tot het hoogste punt van iedere syllabe, meestal de vokaal te verheffen. Dit komt voortreffelijk overeen met de beschouwingen van Jespersen, die (Lehrb. d. Phonetik² 191) voor de definitie van een lettergreep den factor „Schallfülle" invoerend ook tot de volgende afdalende reeks komt 1. vokalen; 2. *r*-klanken; 3. *l*-klanken en nasalen; 4. spiranten en sisklanken; 5. explosivae.

Passen wij dit nu toe op het Germaansch: idg. -*ks*- in *aks*- „as"

uit *ag-s-*, een zeer oude *s-* stam, wordt door de klankverschuiving *-hs-* d.i. *χs*: ohd. *ahsa*, d. *Achse*, tegenwoordig weer uitgesproken *akse* volgens en in overeenstemming met de stellingen van Meillet z. bov. Maar een idg. *akes-* of *akues-* dan?

Het ligt voor de hand, dat een klank als de *h* in ohd. *ahsa* (= *χ*), die zich in een vaste verbinding ontwikkelt een betrekkelijke stabiliteit krijgt. Daar komt in het onderhavige geval nog bij, dat het hier een verbinding met *s-* betreft: gaat de *s-* vooraf, dan zijn, zooals bekend is, de verbindingen *sp-* en *st-* tegen de Germaansche klankverschuiving immuun, terwijl de *sk-* eerst zeer laat en ten deele bezwijkt, vgl. got. *skauns*: ndl. *schoon* en verder bijv. Dieter Laut- und Formenlehre der altgerm. Dial. 315; immers deze familie is verwant met os. *skauwōn*, „schouwen, zien", got. *us-skaus* „voorzichtig": θυο-σκό(ϝ)ος „die het offer bekijkt, waarneemt", lat. zonder *s* *caveo*. De eigenaardige prothetische vokaal in de Romaansche ontwikkeling: fr. *épine* < vulg.-lat. **espína*, *école* uit *escóla*, aanvankelijk *i-* (zie Diehl Vulg. lat. Inschr.[2] 209—19, Grandgent Introd. to Vulg.-lat. § 230) berust op dezelfde opmerkingen van Meillet en dus op het evenwicht en de stabiliteit der explosivae juist in deze verbindingen. Welnu, hetzelfde geldt, zij het ook in andere mate, van de omgekeerde verbindingen *ks*, *ps*, *ts*: voor spirantisch worden hebben zij in het woord begin geen aanleg, en *in* het woord (dus vaak heterosyllabisch) ontwikkelen zij de spirans eerst betrekkelijk laat. Toch is het juist er hier op te wijzen, dat wij niet met moderne ooren een derg. spirantisch worden met een zeker wantrouwen moeten bekijken. Een proef is hier het bekende gr. λυχνός, lat. *lūna*, praenestin. *lōsna*, algemeen uit een grondvorm **luks-no-/a* verklaard. Het eigenaardige is hier nl., dat de σ ondanks zijn positie — schijnbaar tusschen consonanten in — toch evenals overal elders in het Grieksch in een ʽ overging en zoo de voorafgaande *k* aspireerde, waaruit later de spirans *χ* ontstond. Zij het ook later dus, uit idg. *aks-* ontwikkelde het Germaansch zeker een *akʰs* > *aχs* [geschreven *ahs*] door deze aspiratie, die weldra zuiver negatief slechts de ontbinding van de „zuivere" *k* uitspraak beteekende.

Maar naast λυχνός in het Grieksch staat in het Latijn *lūcerna*, wat voorloopig op een grondvorm **lūkes-ĭ-na* (vgl. Hirt P.B.B. 23, 310) wijst [1]); het verband met gr. λυχνός wordt des te inniger, indien dus *lūcerna* met zijn *ū* in het Latijn alleen staat. De woorden

---

[1]) Ook **louces-īnā* zou als grondvorm mogelijk zijn volgens de verhouding van *ăcer*: *ăcerbus*.

op *-erna* zijn reeds vaak besproken: Johansson (Beitr. gr. Sprachk. 110 noot) ziet er een zeer oude formatie in, overblijfsel van *r/n*-stammen; Jacobsohn Herm. 45, 83 en Stolz I.F. 22, 244 deelen in het algemeen deze opvatting; Bechtel Lexil. Hom. 301 wijst nog op den griekschen uitgang *-αρνο-* in *σκέπαρνον* „hakbijtel", *κέαρνον* „bijtel"; voor *caverna* is deze opvatting al bijzonder aannemelijk, omdat gr. *κύαρ* „holte" en arm. *sor* uit idg. *k̂ouro-* „holte" den hoogen ouderdom van *r* in dit woord bewijzen.

Aan den anderen kant is voor woorden als *catēna* „ketting" uit **kates-nā* [1]) een verwante opvatting als hierboven voor *lucerna* werd aangewezen noodzakelijk. Daar bij de familie van *lūceo* een *r*-stam niet aanwezig is, kunnen wij desnoods ook *lucerna* als vervorming van een oud **lūkes-nā* (gr. *λυχνός* uit **luk(e)s-nō-*) naar de talrijke woorden op *-erna* begrijpen, indien men een grondvorm *lūces* + *ĭ-nā* (: **leukes-* = *fiscīna* : *fiscus*, *domĭnus* : *domus*) niet wil erkennen. Dat het oude *lūcerna* den invloed van het late gr. leenwoord *lanterna* (uit *λαμπτήρ*) zou hebben ondergaan, zooals Skutsch bij Stowasser-Petschenig aanneemt, is uitgesloten.

Hier en elders wordt dus waarschijnlijk, dat, naast phasen van *s*-stammen als *ak̂s-* (van W. *aĝ-*), ook later nog vormen voorkwamen — hetzij later gevormd, hetzij langer bewaard — met vokaal vóór de *-s-*: *ak̂es-* (van *ak̂-* „spits, scherp"). Nu is een van de zekerste overtuigingen op phonetisch gebied, een overtuiging die ook uit die boven samengevatte studie van Meillet nieuwe kracht put, dat de intervokale positie speciaal van explosivae zwak is (zie ook Juret Dominance et résistance d.l. phonét. lat. p. 11): scherpe uitspraak van een bepaalde taalgemeenschap of bijzondere bescherming door het accent zijn voor hun in stand blijven vaak al onmisbare voorwaarden. Dat dus een idg. *ak̂es-* al spoedig en vroegtijdig de ontwikkeling in de richting van (vgl. het Germaansch) *aχes-* begonnen is, is waarschijnlijk. Juist wanneer deze eerder begonnen en verder gevorderde spirant nu met *s* of met een andere „superieure" (z. bov. p. 67) consonant in contact komt, dan moet de dissimilatie, de verwijdering in de hierarchische schaal (ib.), met des te meer kracht aan het woord komen en de vergevorderde

---

[1]) De verschillende morphologische mogelijkheden zou men dus bijv. in de volgende woorden kunnen zien:

1 -es-nā in lat. *kătes-nā* > *cătēna*
2 -es + ĭ-nā in lat. *l(o)ūkes* + *ĭ-nā* > *lūcerna*
3 -(e)s + ĭ-nā in gr. *ok(e)s* + *ĭ-no-/ā* > *ὀξίνης*, *ὀξίνη*?
4 -es + ī-(nā, of dergl. suffixen) in gr. *ak̂(e)s+ī-nā* > *ἀξίνη*
„ „ „ in lat. *kat(e)s* + *ĭ* (z. boven 1) > *cassis* „helm", vgl. *cassī-ta* „Hauben-lerche" en > *cassis* „jagernet".

spirant weer tot de omschrevenheid en vastheid van de explosiva terugbrengen. Laten wij hier het concrete voorbeeld beluisteren. Naast elkaar denken wij twee woorden: A. idg. *akšā*, germ. ohd. *ahsa* „as van het wiel''; B. idg. *akes-* of *akųes-* „punt, spits''; een afleiding wordt daarvan gevormd met suffix *ī/įā* of met *-nā*, waarschijnlijk in een aanvankelijk „ablautende'' deklinatie: *akes-ī*: **aks-įās*, als klanken eenvoudig in deze lettergrepen uiteenvallend **a/ke/sī*: **ak/ksiās;* doch ook zonder „Ablaut'' moest een idg. woord als **akes-nā*, als in het Germaansch onder het woordaccent op de eerste lettergreep **áχsna* tegenover het bovengenoemde niet verwante *ahsa* in de ontleding zijner klankdeelen zich, grof aangeduid, ongeveer in deze verhouding vertoonen: **ahs/sna*: **ah/hsa*, het nauwere en nieuwere contact met de *s* blijkt ook van dezen kant uit bekeken in een woord als **ahsnā* te moeten leiden tot een snellere „terugkeer'' tot de oorspronkelijke explosiva.

Dit werpt dan een nieuw licht op de gotische en ohd. woorden voor „bijl'': *aqizi* en *acchus, ackis*; het is een formatie verwant met de participiumformaties op *-ųes*: m. *-ųōs*, f. *-ūs-ī/įā* (z. Brugmann Grundr.[2] II, 1, 563; 3, 953 — zelf waarschijnlijk weer verwant met de nomina op *eųe-* ∾ *ēų-* in gr. **βασιλῃυς* > *βασιλεύς*, Acc. Pl. *βασιλῄ(ϝ)-ᾱς* > att. *-έᾱς* —, formaties die blijkens *ἀγυιά* „weg'', *αἴθυια* „meeuw'' oudtijds een ruimer beteekenis hadden; grondvorm **ak+ųes-ī*, gen. **ak+us-įās*; voor de *e-* trap, tegenover de gewone *o* bijv. in het Grieksch, verwijs ik bijv. herakl. *ἐρρηγεια*, ther. *ἑστακεια* (z. Buck Greek Dialects 110, vgl. Joh. Schmidt. KZ. 26, 354), een vorm die ook naar Rome overwoei in Ennius' *agēa* (ann. 492; meer bij Schulze Quaest. ep. p. 261). De grondvorm, waar ons het Gotisch boven toe bracht, is ook juist dezelfde, als voor het balto-slavische Part. Perf. Act. moet worden aangenomen, *-ves-ī*, *-us-ī* later naar de casus obliqui vervormd (zie Vondrak Vergl. slav. Gramm. I, 496, Brugmann t.a.p. 564), waarmee het vrouwelijk geslacht van got. *aqizi* in overeenstemming is. Dat wij bij -ųes- inderdaad met een „ablautenden'' vorm te doen hebben, is algemeen bekend; het Germaansche intensiteitsaccent kon hier dus zooveel te gemakkelijker zijn absorbeerenden invloed op de binnenlettergrepen uitgeoefend hebben.

Wanneer zoo een voorloopig accoord tusschen de Germaansche vormen en *ascia* is geconstateerd, dan wekt het vertrouwen, dat bij een ander woord, dat dezelfde bijzonderheid als *ascia* vertoont, nl. lat. *vespa*, het Germaansch ook weer deze eigenaardigheid herhaalt en van de idg. grondvorm **vopsa* als grondvormen voor het Germaansch naast elkaar toont: *vapsa* en *vabhesa*,

in het Angelsaksisch voorts de volgende vormen: *wæps*, *wæfs*, *wæsp*. 1)

Concreet voorgedragen vinden wij dus de volgende mogelijkheid:

	Indog.	I	II	III	IV
1	*ak̂es-* >	oer-germ. *aχes-*		later *aχ^(e)s-* >	*ak^(h)s-*
2	*ak̂+u̯es-* >	oer-germ. *aχu̯es-*	(Got. **ahviz-*)	later *aχ^{u̯(e)}s-* >	*aq^us-*
3	*ak̂+us-*		germ. *aχus-*		
4	*ak̂-s-*		germ. *aχs-*	> modern *aks-* in *d. Achse.*	

Ohd. *acchus* kan dan het resultaat zijn van een „ablautend'' paradigma: idg. *ak̂+u̯es-ī*, gen. *ak̂+us-i̯ās* = germ. (III, 2) *aq^us-* × (II, 3) *aχus-*; got. *aqizi* van germ. *aχu̯es-ī* (= got. **ahviz-i*) × *aχu̯^es-i̯ās* (= got. **aq^iz-*). Voor de „ablautende'' declinatie vgl. idg. *sém-ī*: *s^em-i̯ās* in gr. *μία*: Gen. *μιᾶς*; zoo ook waarschijnlijk oudtijds **γᾶ-ιᾶ*: gen. *γᾶ-ιᾶς* vgl. Joh. Schmidt K.Z. 26, 354 en z. Brugmann I.F 29, 202.

Thans dus een dergelijke vraag voor het Latijn: hoe zijn de vormen *ascia*: *Wak̂-*, *viscum* „vogellijm'': gr. *ἰξός*, *vespa* uit **vopsa* (vgl. Solmsen Stud. z. lat. Lautg. 25) te verklaren?

In verband met het bovenstaande zal men hier de oorzaak moeten zoeken in een l a t e r kontakt en dus moeten uitgaan van vormen als: **ak^esia*, **vik^eso-*, **vebk^es-ā*: **vep^(e)sā*. Daarbij is in het oog te houden, dat wij hier te doen hebben met een volkomen z e k e r e overgang, waarvan wij slechts de oorzaak hebben te bepalen; uitgangspunt en resultaat zijn gegeven. Slechts voor *viscum* is dit niet zonder meer duidelijk.

Viscus, *-um* „vogellijm'', eig. „mistel'' komt sinds Cato agr. 95, 2; voor de beteekenis van het woord zie Plautus Bacch. 50: *viscus merus est vestra oratio*. Verwant zijn: gr. *ἰξός* hetz., ohd. *wīhsela*, d. *Weichsel* (*kirsche*), lit. *vyszně*, ob. *višnī*, *višnja* „Kirsche'' vgl. V. Hehn Kulturpl. 7, 401, Lidén Stud. idg. Sprachf. 28, 1 en I.F. 18, 496. Ik verbind het met lat. *vīcia* „wik(ke)'', dat een *k*-versterking is, evenals *vincio* van den wortel *u̯ei-*, in lat. *vieo* „vlecht,'' (vgl. ook Mod. Lang. Notes 17, 8 en ben.). Zoo is dan ook dit woord met zijn *ī* (blijkens uit het Romaansch zie Körting[3] s. v.) begrijpelijk als **vik^es-o-*, vgl. lett. *wīk-ne* „rank'': lat. *vī-tis* „rank''.

De vraag in zijn eenvoudigsten vorm luidt dus; kunnen wij uit dergelijke grondvormen **vík^es-o-*, **ák^esia* de metathese tot de his-

1) Op mijn vraag naar de historische onderlinge verhouding dezer drie vormen in het Angelsaksisch was prof. J. H. Kern zoo vriendelijk mij te antwoorden, dat teksten en glossen geen duidelijk antwoord op deze vraag geven.

torische vormen *viscum*, *ascia* begrijpen? Wij zullen door er het woord bij te voegen, waar het ons eigenlijk om te doen was, *occa* en *occare*, deze vraag schijnbaar compliceeren, in werkelijkheid vereenvoudigen; de praehistorische vorm van de laatste woorden bleek **okita* te moeten zijn, misschien, maar minder waarschijnlijk, **oketa*.

Heeft een eventueel bezwaar tegen de middellijke of onmiddellijke opeenvolging van *k+t*, *k+s* en de daaruit ontstaande *kt ks* (*x*) ook elders in het Latijn zijn sporen achtergelaten? Vooreerst moet men het praehistorische klankenstel *ks*, *kt* (bijv. *octo*), zooals boven bleek buiten rekening laten en voorts bedenken, dat in zeer vele gevallen het stamwoord met *k* van elders steeds weer in staat was binnen te dringen. Ook mag men tegen een overgang $k^{e}t > t^{(e)}k$ niet het Grieksche τίκτω uit τι-τκ-ω uitspelen, want deze overgang staat in het Grieksch geheel alleen (zie Brugmann-Thumb. Gr. Gramm.[4] 159); doch hier komt nog bij dat bij een wortel τεκ- een praesens τίκ-τω voor het taalgevoel even gemakkelijk te aanvaarden was als σκίδ-νημι, W. σκεδ + ασ- naast σκεδάννῡμι, terwijl de werkwoorden op -πτω (labiaal), -ττω (gutturaal en dentaal) dezen uitgang op -τω nog dubbel aannemelijk maakten; een werkwoord als πίπτω met *p + t* had daardoor niets te duchten. Daar kwam nog bij, dat de leer der oude grammatici, dat „de reduplicatie kort moet zijn", in dezen dogmatischen vorm zeker onjuist, toch eigenaardig weergeeft, wat zich het Grieksche taalgevoel uit de feiten had moeten samenlezen; welnu πτ-, κτ- hadden in het woordbegin voor de spraakmakende gemeente geen bezwaar: men vergelijke de eigenaardige regelmatigheid πτολίεθρον : πτόλις : πόλις, κτῆμα en att. κέκτημαι naast ion. ἔκτημαι; anders stond het met *τιτκω: een splitsing τι-τκω was hier voor een Grieksche mond onmogelijk en een Griek was nu eenmaal gewend dat een dergelijke splitsing wel mogelijk was.

De feiten, die nu een licht op deze ontwikkeling laten vallen, zijn, dunkt mij, de volgende:

1. Zeer bekend is de overgang van idg. *-tro-* en *-tlo-* in italisch *-cro-* en *-clo-*; dat dit feit niet tot het Latijn beperkt is, blijkt uit osc. p u k l u m „filium", paelign. *puclois iouiois* = Διοσκόροις (naast *cnatois* „gnatis"): oind. *pu-tra-* „zoon", z. ook Conway. Ital. Dial. 650, (vgl. ook gr. ἄν-τρον [W. *an* + *n̥ᵘ*-] ∼ ἄν-τλος [W. *sem*-]. Ten deele heeft men hier *-dhlo-*, zoo in ἐχέ-τλη, z. γενέ-θλη, vgl. Schr. Gr. Wdb. s.v.).

2. In het Paelignisch komen twee feminina voor, die correspondeeren met lat. substantiva op *-trix*: *sacara c i r i x* en *pristafalac i r i x*, resp. = „*sacratrix*" en „*praestabulatrix*" zie Pauli Altital. Stud. V, 93. De eerste *i* van den uitgang *-cicrix* is zonder twijfel

een zeer korte epenthetische vokaal geweest, vgl. Pauli ib. V 61.

3. Eenig licht kan hier ook ontsteken de geschiedenis van *kt* in de dialecten. Er zijn hier twee perioden, vgl. Buck Osc. Umbr. Gramm. § 142 vlg.:

a. Oorspronkelijk *-kt-*, d.w.z. *k* + *t* of *g* + *t*, waar tusschen geen vokaal in de uitspraak verloren ging wordt *-ht-*, waarvan de *h* zoo zwak is, dat hij in het Umbrisch soms verdwijnt: osk. ehtrad „extra", umbr. rehte „recte", Speture „Spectori."

b. *kt* eerst later door syncope op elkaar stootend blijft in het Oskisch, ook dan, wanneer men aanvankelijk met *g* + *t* te doen had: *factud* „facito", *actud* „agito"; het Umbrisch heeft daar bijv. aitu, *aitu* „agito". Buck ziet daar t. a. p. in deze Umbrische ontwikkeling slechts een verwording van *kt* > *it* en vergelijkt fr. *fait* uit *factum*.

Maar vooreerst is deze ontwikkeling vele eeuwen later te dateeren. Doch ook overigens is het uiterst onwaarschijnlijk, dát het proces in het Umbrisch in aard gelijk, eventueel zelfs een voorlooper van het proces in het Romaansch zou zijn; immers dit doet zich uitsluitend voor op een geographisch gebied, dat vroeger door Kelten werd bewoond en wordt dus meestal met de typisch keltische overgang van *kt* > *χt* en *pt* > *χt* (vgl. oier. *secht*: lat. *septem*, ἑπτά) in causaal verband gebracht, z. Meyer-Lübke Einführung² § 220, Grandgent Introd. to vulg. Lat. § 266, Bourciez Elém. d. ling. romane p. 191. Het moet dus al weinig waarschijnlijk heeten, dat buiten dit gebied, op niet Keltischen bodem hetzelfde gebeurd zou zijn, vooral omdat het Oskisch, dat bij primaire *kt* ook tot *ht* komt hier eenvoudig *-kt-* vasthoudt na de zgn. „syncope"; bovendien zou hier de ontwikkeling van de sekundaire *-k-t-* al verder gevorderd zijn dan die van de primaire, vgl. umbr. aitu: rehte. M.a.w. de umbrische *-it-* der latere ontwikkeling is niet te verklaren, uitgaande van *aktōd* maar van *akⁱtōd* of *ak'tōd*; phonetisch beteekent dit hetzelfde als bij 1 en 2.

Vatten wij dit samen, dat blijkt daaruit, dat een palatale vokaal, meestal en het sterkst *i*, de *k* in den mond wat betreft zijn articulatiebasis zóó ver naar voren schoof, dat de grens werd bereikt, waar het verschil tusschen *t'* en *k'* niet meer te onderscheiden is. De dentale *r* had dezelfde uitwerking.

En plaatsen wij deze veranderingen nu in het probleem, dat ons bezighoudt, *ascia* enz. dan is ook hier weer sprake van een secundaire wederzijdsche bewerking van een gutturaal[1]), meestal gevolgd

---

[1]) Ik noem hier de labiaal van *vespa* niet afzonderlijk, omdat deze tegenover de in het Latijn steeds scherpe bij de alveolen gevormde (zie Seelmann 304) *s* even ver

door een palatale vokaal, oorspronkelijk of later ontwikkeld (zooals in *pōculum* naast *pōclō* bijv. in Plautus reeds als mogelijkheid volledig ontwikkeld zie Plaut. Capt. 740 en Lindsay ad Capt. p. 16) + *t* of *s* (*ascia* < *ak^e s-ia* of *r*; **het betreft hier dus de volgorde gutturaal + palatale vokaal + dentaalklank.** Nu valt ook licht op umbr. aitu: *ak^i tu*, aangezien de uitgang van den Imperatief vast was en zich niet liet verdringen > *at^i tu* en hieruit: *aitu*, waarschijnlijk een tijdlang als ± **aittu* gehoord. Maar in **okita* konden de klanken zich vrijer ontwikkelen en op dit confininum breve, zooals Tacitus zou zeggen, ontwikkelden en verwisselden de consonanten zich in verband met de volgende vokalen: *k* + pal. vocaal + *t* + gutturale of velare vocaal wisselden > *t'* + *k*, waardoor de natuurlijke articulatiebasis van *t* tegenover *k* hersteld was en de klanken ongedwongen tot hun recht kwamen. Lat. **okita* (= ohd. *egida* mnl. *ēghede* uit **akitā* vgl. ook in het opr. Elbinger Glossarium 255: *egde* = *aketes* > *ot(i)ka* > *otka* > *occa* moest hiervan wel het gevolg zijn, vgl. **siti-ko-* > **sitko-* > lat. *siccus* eig. „dorstig", dan „droog".

Een oogenblik zou men kunnen meenen hiervan nog een spoor te ontdekken in de glosse bij Paul. 59 Linds: *dumecta antiqui quasi dumecita appellabant, quae nos dumeta*; zoo althans geeft Grandgent het in zijn Introduct. to Vulg. Lat. 113; Lindsay geeft aldaar *dumiceta* en deze lezing is ook ongetwijfeld juist, want de verlenging *dumecita* is voor een Romein onbegrijpelijk, terwijl *dumicēta* het woord op een lijn stelde, ook in lettergrepenaantal, met *ilicētum*, *salicētum*, vgl. *nucētum* [1]). Voor deze plaats bij Paulus is dus een meer zuiver philologische behandeling het eenige remedie; als taalgegeven is zij onbetrouwbaar en dus onbruikbaar.

Een ruimer basis en dieper inzicht vinden wij voor de boven beschreven feiten, wanneer wij de phonetische oorzaak voor deze verschijnselen trachten op te sporen. Dit gelukt in verband met de boven (p. 67) uiteengezette theorie en door de voorlichting van de

---

naar voren ligt als het *k/t* punt naar achteren in den mond; bovendien wijzen sommige feiten, speciaal in het Keltisch, op *pt* > oier. *cht* (bijv. *secht n-* < idg. *septm̥*) dus op een gutturaal in plaats van een labiaal vóór den dentaalklank. Speciaal in ons geval interesseert ons hier voor *vespa* *oud-bret. glosse *guohi fucos*, corn. *guhien* „wesp", die beide als grondvorm **vesca*, niet **vespa* onderstellen, zie Rev. celt. 15, 220.

[1]) En ook *bācētum*? Zoo gelooft voor *bācētum* ook Walde op Brugman's gezag: zeker onjuist, want de vorm met ī (zie Solmsen K.Z. 34, 14) is vermoedelijk ouder, te meer daar juist (zie boven) de uitgang *-cētum* gemakkelijk als analogieformatie te begrijpen is en de verwante woorden κοῖτος „ligplaats, legerstede" gall. Κοιτο-βριξ = *Coto-bricca*, got. *haiþi* „veld, ndl. *heide*", ook cymr. *coed* „bosch" (vgl. ook Pedersen Kelt Gr. I, 57) *ī* < *ei* (∾ *oi*) aanbevelen.

woorden lat. *alvus*, *nervus*, *parvus* (z. ook bov. p. 39). Voor *nervús* althans vinden wij weer — en thans zeker niet toevallig — de boven besproken korte tusschenvokaal: door av. *snā-varə* (oind. *snā-van-*) ∾ gr. νεῦρον (< *νηῦρον) vinden we ook voor het Latijn een grondvorm *(*s*)*nēu̯*^{e}*ro-*, voor *alvus* zal beneden, met een geheel ander uitgangspunt, een oudere vorm **āu̯*^{e}*lo-* vanzelf blijken. Ook *paru̯os* < **pau̯-ro-s* = gr. παῦρος naast *pau-co-s* is een sprekend bewijs.

Vereenigen we nu de boven verzamelde gegevens, dan vinden wij daarin een familietrek:

	ouder	jonger	vgl.
1	*k*^{e}*s* of *p*^{e}*s*	*sk* of *sp*	lat. *ascia*, *viscus*, *vespa*
2	*k*^{e}*t*	*tk* > *kk*	lat. *occa*
3	*k*^{i}*t*	door „Systemzwang" *t'ť*, niet *t'k'*	u. aitu
4	*u̯*^{e}*r* en *u̯*^{e}*l*	*ru̯* en *lu̯*	lat. *nervus*, *alvus*
5	*tr* en *tl*	*kr* en *kl*	o. puklum

De gevallen 1—4 hebben de korte tusschenvocaal met elkaar gemeen, in geval 5 heeft zich een korte tusschenvocaal later ontwikkeld: Plautus heeft *pōclum*, Gen. *pōcli*, Nom. later *pōculum* en dan analogisch ook Gen. *poculi*. Het geval neemt een eigenaardige positie in: het toont voor het Italisch aan een door syncope ontstane nieuwe diphtong *ēu̯* (uit *e*/*u̯e*) in een periode, toen de oorspronkelijke diphtongen zich reeds sterk in de richting van monophtongiseering verschoven hadden. Brengt men nu hiermee de phonetische hierarchie der klanken naar hun „Schallfülle" samen, dan vindt men al deze verschijnselen verklaard en vereenigd in de (onbewuste) neiging om de eerste lettergreep van een woord zoo mogelijk een vaste afsluiting te geven en tevens de tweede lettergreep van dat woord op het diepste punt d.w.z. met de van de beide in aanmerking komende konsonanten minst sonore, minst schallvolle te laten beginnen (*k* als gutturaal is minder sonoor dan de dentale *t*. Hierin meen ik een typisch gevolg te zien van het prae-historisch intensiteitsaccent op de eerste lettergreep. Doch dit hoop ik elders uit te werken.

§ 5. Thans keeren wij tot ons punt van uitgang terug: lat. *ācer*. Wat wij tot nu toe vonden, was het volgende (de gutturaal eenvoudig met *k* weergegeven):

āk- lat.	+ *ro*/*-ri*	„scherp, spits, hevig"
ok- gr.	+ (*e*)*s*	als *oks-* „scherp", -ίνη „eg"
ak- gr.	+ *ro*: + *ri*	„(scherp), spits, hoog": „hoogte"
ok- lat., germ., balt.-sl.	+ *i-ta*	„scherp, puntig ding, eg"

ok-	gr., lat.	+ *ri*	„hoogte"
ōk-	oind., gr., lat.	+ *u*	„snel"
ak-	lat., germ.	+ (*u̯*?)*es-*	„bijl".

Dit overzicht maakt nog duidelijker, wat ik in den aanvang zeide, dat lat. *ācer* een zeer geisoleerde positie inneemt. De lange stam vindt men minder alleenstaande eig. slechts met de *o*-phase, in *ὠκύς*,, *ōcior*; verder vindt men naast elkaar *ak-* en *ok-* in vrijwel gelijke functie, wat gr. *ἄκρις* en *ὄκρις* het duidelijkst kan illustreeren. De zuivere *s*-stam, blijkens de afleidingen al heel oud, vindt men slechts bij *ok-*; de *-ro* afleiding bepaalt zich tot *ak-*. Kan men van hier uit nog verder komen?

Scrupuleuse en onvoorwaardelijke handhaving van de klankwetten zal hier zeker onmiddellijk een „halt!" toeroepen. „Ge zijt reeds geheel op den verkeerden weg", zoo heet het dan wellicht, „gij moet onderscheid maken tusschen idg. *ak̂-* met palatalen gutturaal, en *oq-* met zuiveren velaar"! Inderdaad, dat is de gewone opvatting die men op vele plaatsen vindt, het laatste nog bij Güntert I.F. 37, 82. Daarbij beroept men zich dan voornamelijk op vormen uit de satəm-talen, waar men in plaats van de verwachte *sz* of *s* in het Balto-slavisch een *k* ontmoet, in casu op lit. *akstìs*, *ãkstinas* „puntig stokje, prikkel". Maar men ziet wel dadelijk reeds, hoezeer de verklaring, die wij boven (p. 69 vlg) voor de germaansche en latijnsche vormen (got. *aqizi*: lat. *ascia* enz.) voordroegen, ook hier licht ontsteekt: de litausche vormen zijn met suffix *-ti-*, resp. *-tinas* (vgl. lat. *crās-tĭnus*, *prīs-tĭnus*?) gevormde afleidingen van de boven gedemonstreerde *s*-stam **ak̂-es-*, die in het Litausch *asz-* moest geven. Het is wel duidelijk, dat door de latere onmiddellijke aanraking van idg. *k̂*+*s* = lit. *sz*+*s* het stadium *sz* niet bereikt werd en door een begrijpelijke dissimilatieneiging *k-s* ontstond (zie bov. p. 63). Ik meen, dat deze ontwikkeling, op zichzelf begrijpelijk, ook het materiaal in zich bergt voor een verklaring van de merkwaardige parasitische *-k-* in litausche woorden als in *áuksas* „goud" (normaal is *sz* na *k* in het Litausch) tegenover opr. *ausis*, lit. *áiksztis* „hartstocht" naast *áistra* hetz. (zie v. d. Osten-Sacken, I.F. 23, 376, twijfelend wegens *sz*, niet *s*, maar zulk een *sz* na *k* is waarschijnlijk analogisch), *dúksauti* *dúsauti*: (*s*!) „zuchten"; over dit verschijnsel Leskien I.F. 32, 208, en vooral v. d. Osten-Sacken I.F. 33, 192 over lit. *al̃ksnis* „els": ob *jelĭcha* uit **(j)alisa* Berneker Slav. Et. Wtb. 453; ook hier is telkens sprake van een *s*-stam, waar door zgn. „syncope" de gutturaal teruggedreven werd! De phase, waarop dit mogelijk was, was zeker veeleer lit. *cz* (= *tš*) dan *sz* (= *š*); men

vergelijke, hoe het uit het Poolsch ontleende *serdecznikas* „pin aan den disselboom" in het Litausch meestal voorkomt in dezen vorm: *szerdĕkszms* (Leskien Bildung d. Nom. im Lit. 595). Dit naast elkaar voelen van *sz* (in *sz—s*) en *ks* of *ksz* (uit *k̂* [—] *s*) maakte, dat soms een *k* ook „ingeschoven" werd in woorden, die nooit een palatale gutturaal in den wortel bezeten hadden.

§ 6. Zoo blijft ons goed recht dan verzekerd de stammen *ak̂-* en *oq-* ∾ *ok̂-* voor identisch te verklaren. Hoe goed dat is, leert juist de veelzijdigheid van beteekenissen, die eenige glossen openleggen: „scherp, puntig, ruw; hoog; hard, toornig". Het zijn de volgende lemmata bij Hesychius: ὀκριάζων· τραχυνόμενος; ὀκρί-βαντας· ἐμβάτας in verband met de volgende: ὀκρίβας· ὄχημα ἡνιόχου en ὀκρίβας· οἱ μὲν ὄνον φασίν, οἱ δὲ ἄγριον κριόν (!), ἄλλοι κλίμακα. κυριως δὲ τὸ λογεῖον, ἐφ' οὗ οἱ τραγωδοὶ ἠγωνίζοντο. τινὲς δὲ κιλλίβας τρισκελὴς, εφ' οὗ ἵσταντο οἱ ὑποκριταὶ καὶ τὰ ἐκ μετεώρου λέγουσιν; ὀκριόεν. τραχύ. σκληρόν. στερεόν. ὀργίλον en tenslotte ὀκριόωντο· ἐτραχύνοντο. ὠργίζοντο. μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν ἄ κ ρ α π ο λ λ ὰ ἐχόντων λίθων. ὀκριὸς γὰρ κυρίως ὁ τραχὺς λίθος.

§ 7. Om deze schijnbare chaos in licht en duister af te scheiden, zal het noodig zijn, die bijzonderheden te verzamelen, die als onregelmatigheden, ja als hinderlijk onregelmatig te noteeren zijn.

Deze zijn: het „verkeerde" accent van ἄκρος (daarover ben. p. 100) in plaats van *ἀκρός, zooals de woorden op -ρος steeds oxytonon zijn (Vendryès Traité d'accent. gr. § 212) op zeer enkele uitzonderingen na, die zeker in verband staan met de diphtong in de eerste lettergreep θοῦρος „onstuimig", κραῦρος „hard, droog", παῦρος „klein", πέπειρος „rijp", φλαῦρος „onbeteekend"; het opvallende feit verder, dat in het Latijn wel *ōcior*, *ōcissimus* (eerst laat *ōciter*) voorkomt, maar geen positivus (over een flauw spoor, haast uitgewischt, beneden een enkel woord); tenslotte de merkwaardige en zeker niet toevallige overeenkomst met de geschiedenis van het woord *sacer* „aan de goden verbonden: heilig, vervloekt".

Van *sacer* komen namelijk een paar oude vormen voor, die geen *o*- stammen, maar *i*- stammen zijn. Zoo haalt Fest. 420 Linds. op een zeer verminkte plaats eenige bewijzen uit Cato en Plautus aan: Men. 289 *quibus hic pretieis porci veneunt sacres sinceri?* Rudens 1208: *sunt domi agni et porci sācres*; bovendien vindt men daar ook nog een substantief *sacrima*, dat Paulus aldus beschrijft: *sacrima appellabant mustum, quod Libero sacrificabant pro vineis et vasis et ipso vino conservandis*", men kan in morphologisch

opzicht onmiddellijk het Homerische *κάλλιμος* vergelijken, (vgl. ook Brugmann-Thumb. Griech. Gramm.[4] 219, z. ben. p. 76) dat uitsluitend in de Odyssee voorkomt (en eenmaal in de Hymnen: XXX, 5 *τέκνα*) gewoonlijk met *δῶρα,· οὖρος, χρόα* of *ὄπα* of het gr. *ὤκιμον* een specerij vgl. Paul. 193 Linds.: *ocimum Graecum, et a celeritate nascendi est dictum*, van denzelfden wortel dus, waarmede wij ons juist bezighouden. Welnu, in dit zoo even genoemde *sācri-* is de *ā* lang op de plaats in Plautus' Rudens, terwijl de oude scenische poesie der Romeinen een korte vokaal gevolgd door muta cum liquida regelmatig als korte lettergreep, met syllabengrens vóór de muta cum liquida sprak, vgl. Lindsay Captivi p. 38. Wat die adjectiva op *-ιμος* betreft (materiaal bij Kühner-Blass II 288, 299), voorloopig wijs ik er slechts op, dat twee van de alleroudste zijn: *ἄλκιμος* en *Φαίδιμος*: naast het een staat het zeer oude substantivum *ἄλκαρ* „weerbaarheid", een oude *r/n*-stam, waarvoor men de verwante casus obliqui moge vergelijken, die van Leeuwen opsomt Enchirid. dict. epicae p. 215 sq., naast het andere een *-ρος* adiectivum *Φαιδρός* „stralend".

Letten wij eindelijk nog op een zeer oude vorm, te eenzaam om door dien invloed van andere zoo te zijn vervormd, te talrijk toch ook weer om aan een toeval te worden toegeschreven, de vorm die hier ons het meest interesseert *ἀκ-ωκ-ή* „spits", vgl. *ἀγ-ωγ-ή* „leiding, tocht; zoolang men niets zekers daaromtrent weet, is het eenig bruikbare, dat men de vorm zooals hij daar voor ons staat, als gegeven zonder meer aanneemt en niet met volkomen in de lucht zwevende hypotheses als die van Hirt Handb. gr. Laut. u. Formenl.[2] 174: *ἀγωγή* uit **ἀγο-αγή* zich zelf zand in de oogen strooit. In ieder geval vereenigt zij de beide phasen, die ook voor ons uitgangspunt zijn: *ăk-* en *ōk-*.

Als schema, waarin dan de historische vormen zich zonder geweld laten opnemen, zie ik het volgende, dat ik voorloopig slechts bij wijze van programma geef met de veronderstelde accenten.

Adiectivum:

masc. *ak-rós* of *ákr-os* fem. *ákr-ī* of *ôk + eụ-ī/iă*, *ōk-i-*

Comparatie:

comp. *ôk+ī-ịos-* superl. *ak+í-st(h)o-*

Substantivum:

n. (*akṛ*?); in compositum *-ākes*; *ókes-*?: *ăkés* ∾ *ăks* ⊥ als *s*-stam met phasenwisseling (Ablaut), vgl. *πένθος*: *πάθος* (uit **pṇthés-*) en Brugmann Grundr.[2] II, 1, 516.

Daar deze oude en zeer ver uiteenliggende polen aanwijzende

phasenwisseling met het afsterven van den verwekkenden en handhavenden invloed van het *vrije* indogermaansche accent fossiel werd, ontstonden tusschenvormen zoowel bij den ouden *-r-* of *-ro-*stam als bij den *s*-stam, vormen dus met vocaal tusschen *ŏ* en *ă* m.a.w. met *ŏ*: **ok^es-us* = ὀξύς, *oki-lā* [1]) vgl. superl. *ŏk* + *ĭ-st(h)o-*, *okr-i-*. Zoo krijgt dan ook het merkwaardige feit zijn verklaring, dat de vormen met *ok-* alle den indruk wekken van secundaire afleiding te zijn.

§ 8. Voor ik thans de bovengenoemde vormen van enkele aanteekeningen voorzie, zij het mij vergund eenig materiaal te vermelden dat de op de vorige bladzijden uitgesproken voorstelling kan versterken.

Een zeer oude stam in het Grieksch leeft in het woord voor „vet" voort. Zooals in het Nederlandsch „vet" is het gr. πῖαρ substantivum en adiectivum tegelijkertijd, zie Hom. ι 134: μάλα κεν βαθὺ λήϊον αἰεὶ/εἰς ὥρας ἀμάοιεν, ἐπεὶ μάλα πῖαρ ὑπ' οὖδας; wij hebben hier natuurlijk niet zonder meer het ntr. van πίων, zooals van Leeuwen gelooft, Enchir. dict. ep. 216, maar een formatie die in waarde en geschiedenis volkomen met gr. οὖθαρ (ἀρούρης), lat. *ūber* „uier" en „welig, vruchtbaar" te vergelijken is; den lezer kan ik hier verwijzen naar de uitmuntende beschouwing van Skutsch: „Adjektivierung des Substantivs", speciaal over *ūber* Arch. lat. Lexicogr. 15, 39 = Kl. Schriften 313, met eenige uitbreiding Fränkel Nom. Agent II 118, Wackernagel Gött. gel. Nachr. 1914, 39 vlg. Zooals bekend is, hebben wij in dit woord een dier zeer oude *r/n*-stammen voor ons, waarover men van de oudere literatuur afgezien, het nieuwste vindt bij Fränkel K.Z. 42, 114—127, vgl. Hirt. I.F. 32, 290 en Schwijzer K.Z. 46, 165 vlg. Een duidelijk voorbeeld is volgens mij ook de Homerische heldennaam Ἀλκάθοος *N* 428 en Ἀλκᾰ-μένης Thuc. 8,5,1 tegenover het gewone Ἀλκι- in samenstellingen Ἀλκίνοος enz., zooals men kan naslaan bij Fick-Bechtel Gr. Personennamen 379 en 53 en Histor. Personennamen 35, 37. Wanneer men daarnaast nog de eigennamen plaatst Ἀλκήν en Ἄλκων [2]) (ib. 53) — het accent is natuurlijk onbetrouwbaar — komt men tot een paradigma *alkn̥*, Gen. *alkn̥-tos*, *alkn̥-* dan in

---

[1]) Deze vorm op *-i* (vgl. boven p. 78 κάλλι-μος: τὸ κάλλος) staat in composita en afleidingen geregeld in bepaalde verhouding tot substantiva op *-es-* of adiectiva op *-ro-s* vgl. κῡδι-άνειρα, κύδι-μος: τὸ κῦδος of κῡδ-ρός, vgl. Caland K.Z. 31, 267, Wackernagel Verm. Btr. 8, Bechtel Glotta 1, 74 en Lexilogus. Hom. 54 en 207. Zoo vinden wij dus hier idg. *ak-es-* ntr., ἄκ-ρος, superl. **aki-st(h)o-* = τὸ κῦδος, κῡδ-ρός, κύδι-στο-ς.

[2]) Als Ἄλκων tenminste niet een zgn. „Kurzname" is.

'Ἀλκάθοος; daarnaast *alk-ōn-*; zooals -ων : -α (< *n̥*) ook -ωρ : -αρ (< *r̥*), zie τέκμωρ en τέκμαρ. Hier vinden wij dus niet een verkorten *ā*-stam, zooals Wackernagel veronderstelde K.Z. 28, 132 en nog onlangs, zonder een verklaring te geven, Kretschmer aannam bij zijn verklaring van 'Ἡρᾰ-κλέης (Glotta 8, 121).

Juist zoo vinden wij naast elkaar πίων, gen. πίονος „vet" adj., fem. πίειρα, ntr. (subst.) πῖαρ „het vet(te)"; de vormen in het Indisch met hun accent zijn hiermede, in volmaakte overeenstemming: masc. *pīvarú-* = πῑϝαρός, fem. *pī́var-ī* = gr. πῑ́ϝερ-ιᾰ > πίειρᾰ, vgl. Johansson Bezz. Btr. 18, 45. Andere woorden komen deze voorstelling te hulp: naast πρέσβειρα uit **presgᵘer-i̯ă* ontbreekt een masc. *πρεσβερός nog wel, maar het subst. op -*n* uitgaande πρέσβων (: πῑ(ϝ)ων) is op een ionische inscriptie gevonden (I.F. 28, 249); naast γεραρός Hom. Γ 170 „eerbiedwaardig" staat γέραιραι Ζ 296, naast νεϝαρός Β 289: Νέϝαιρα μ 133, zoo vermoedelijk *χεϝαρός naast ἰο-χέαιρα, zooals Bechtel Lexil. Hom. 88 uiteenzet. Eindelijk *ἑταρός (acc.): ἕταιρᾰ < ἑταρ-ι̯ᾰ; daaruit ἑταίρᾰ, ἕταιρος, vgl. Wheiler Gr. Nominalaccent 59, Schulze Quaest. ep. 82, Fränkel K.Z. 43, 219.

In later tijden is nu in het Grieksch velerlei door elkaar geloopen, althans dien schijn heeft het: γεραι- in γέραιρα vinden wij terug in den comparatieus en superlatieus: γεραί-τερος, γεραί-τατος, naast πίειρα „vet" en πέπειρα „rijp" vindt men in de comparatie eveneens vormen met -αι- πιαί-τερος, πεπαί-τερος, waarbij πέπειρᾰ fem. eerst naar πίων : πίειρα bij πέπων ontstaan is (K.Z. 43, 216), waarbij dan in hoogste instantie de oeroude eenheid van *r*/*n*-stammen nog in laatste rimpeling voortleeft in de historische samenhoorigheid van adj. op -αρος en verba op -αίνω (K.Z. 42, 114), terwijl naast deze verba in composita vaak eerste deelen voorkomen, die op αι- uitgaan, vgl. κραται- (βιος, πέδον, πούς enz.) weer tegenover -κράτωρ (ib. 120). Wij zijn hier duidelijk in zeer ouden tijd, waarin wij het suffix -*es*, nog los naast den wortel, kunnen afsnijden, evenzeer als -*ro*-, -*r*, -*ĕ*/*ŏn*-, -*i*, -*ai*. Van hier valt dan ook in eens licht op den regel van Caland (z. bov. p. 79 noot), want zuiverder proportie dan -*i*- : -*ro*- = -*ai*- : -*aro*- kan men niet vinden of bedenken. Voor het verband met ons vraagstuk zal het goed zijn hier meer in bijzonderheden te treden; vooraf ga, dat Fränkel K.Z. 42, 121—125 in deze -*ai*-vormen Locativi van *ā* stammen ziet.

Met de comparatie, dat bleek reeds, staat dit vraagstuk in het nauwste verband.

Zoo komen wij dan thans op onze eerste vraag terug (z. bov. p. 79) en vragen of niet, evenals naast *pīvarú-* : *pī́varī*, πῑ(ϝ)ερό- :

πίειρᾰ stond, zoo ook in het Latijn er verschil bestond tusschen *ăkró-* masc. en *ắkr-ī* fem., juist zooals dit verschil inderdaad aanwezig is tusschen *săcro-* (**săk-ró-*?) en *săcri-* (**sắkr-ī*?) Tot deze vormen voor het femininum komt men nl., wanneer men hier een latere verhouding *ăk-* : *x* = *āk-* als uitvloeisel van een algemeen principe aanvaardt (voor *pī-* geldt dit niet daar het als kortste phase te beschouwen is van de wortel *pōi-* „drinken, zich drenken'' (vgl. *πίνω*: *πέπωκα*). Zoekt men het hooger op, dan moet men wellicht als stamvormen aannemen *ăkró*: *ókri-*: dit laatste is echter voorloopig onaannemelijk, daar geen enkele historische vorm meer een idg. *ókri-* weerspiegelt en *ókri-*, gr. *ὄκρις* als kontaminatie van *akri-* gr. *ἄκρις* en *ók(r)ī* te beschouwen, een volkomen overbodige en onbewijsbare veronderstelling zou zijn. (z. ben. p. 100).

Wij zullen dus, op dit punt gekomen, wat verder om ons heen moeten zien en nagaan, of dit verschijnsel inderdaad zoo alleen staat.

§ 9. Het is dus hier de vraag, de beteekenis te bepalen van die *-i-* die met *-ro-* afwisselen van de *-ai-* en *-aro-*, die daarmede afwisselen; ik meen het probleem slechts schijnbaar te compliceeren door ook de *ī*, *ĭ* in de comparatie in het debat te betrekken.

Over de **comparatie** der zgn. adiectiva schreef het laatst Osthoff in zijn Morphol. Unters. VI 70 vlg.: hij bestrijdt de meening van Meillet Mém. soc. ling. 11, 6 vlg. en van Brugmann, die dezen volgt Grundr.[2] II, 1, § 289 en 431, dat nl. de superlativus evenals de comparativus de volle, niet verkorte phase van dén wortel heeft bezeten. Nu speelt het Grieksch hier een voorname rol: naast het adiectivum *κρατύς* staat het substantivum *τὸ κράτος* en *τὸ κρέτος*, comparativus is ion. *κρέσσων* met *ε*, superlativus *κράτιστος*, *κάρτισστος*; maar daarnaast komt als comparativus voor dor. *κάρρων*, kret. *κάρτων*, beide uit *καρτ-ϳων* met kortste vocaalphase, zie Buck Gr. Dial. 42; het is natuurlijk heel gemakkelijk deze laatste comparativi als analogieformaties naar den superlativus op te vatten, zooals men dat dan ook vindt bij Brugmann-Thumb Gr. Gramm.[4] 246 en even weinig moeite kost het Brugmann Grundr.[2] II, 1, 557 *κράτιστος* in plaats van *κρέτιστος* onschadelijk te maken door het onder den invloed van het adj. *κρατύς* te plaatsen. Dergelijke analogiegladiatoren zijn moeielijk te bevechten, maar hier vraagt men zich toch: waarom heeft zich juist eerst de superlativus geregeld naar den positivus en eerst naar dezen superlativus weer de comparativus? Want òf de comparativus onderscheidde zich te veel van den positivus om evenals de superlativus diens invloed te ondergaan, of dat onderscheid beteekende zeer weinig en dan is de bovenstaande indirecte weg ten

eenenmale overbodig. De woorden van Brugmann Grundr.[2] II, 1, 557 zijn dan ook raadselachtig of smokkelen een nieuwen *æ* binnen: „die in urgriechischer Zeit eingetretene Differenz κρέσσων : κράτιστος entstand durch Anschluss des Superlativs *κρέτιστος an κρατύς; der Komporatio blieb von dieser Ausgleichung damals noch unbetroffen, weil er durch sein σσ lautlich weiter ablag als *κρέτιστος; erst einzeldialektisch wurde auch er angeglichen, dor. κάρρων uit *κάρσ(σ)ων, gort. κάρτων aus *κάρτ(τ)ων"; van welken vorm ging men dan „einzeldialektisch" uit? Van een anderen kant dringt zich de onmogelijkheid van een dergelijke beschouwing aan ons op, wanneer wij lezen hoe ongelijkwaardige vormen in dit betoog (Brugmann-Thumb. Gr. Gramm.[4] 246) vereenigd worden: „die Wurzelsilbe des Komparativs scheint von Haus aus hochstufigen Vokalismus gehabt zu haben, wurde aber öfter durch Angleichung an den Positiv und Superlativ verändert z.B. μάσσων fur *μήσσων (μήκιστοσ) nach μακρός, dor. κάρρων, kret. κάρτων = *καρσσων/*καρττων statt κρέσσων (!) nach κράτιστος, bezw. κάρτιστος, βράσσων statt *βρέσσων (lat. *brevior*) nach βραχύς."

Wat leeren ons nu hier de eigennamen? Uit Fick-Bechtel Griech. Personennamen p. 173, vlg. dez. Die histor. Personennam. d. Gr. 256 vlg. geef ik het volgende:

Κρατί-δημος		Δημο-κράτης
Καρτί-νῑκος	tegenover	Νῑκο-κράτης
Κρατι-σθένης		Σθενο-κράτης enz., enz.

Deze taal is, meen ik, duidelijk genoeg: κρατι-, καρτι- staan met τὸ κράτος, τὸ κρέτος „kracht" (zelden, bijv. Μινο-κρέτης) rechtstreeks in verband. Als dan verder (p. 176) voorkomen: Καρται-δάμᾱς en Κραται-μένης, dan is het onmogelijk deze met Fick-Bechtel uitsluitend op κρατύς te laten slaan, wanneer men er de volgende namen van de eerste categorie naast legt: Καρτι-δάμᾱς en (*Κρατι-μένης): Μενε-κράτης en Μενο-κράτης.

Zoo blijven wij èn voor κρατι-, καρτι- en voor κραται- (vele voorbeelden besproken door Fränkel K.Z. 42, 120) bij het substantivum, welks vocaalphasen κρέτος en κράτος zich volkomen dekken met de vormen πένθος en παθος, waarover wij boven (p. 77) spraken.

Daar geen van beide partijen nu, noch de Unitariers die met Meillet-Brugmann voor comparativus en superlativus gelijke, nl. volle vocaalphase aannemen, noch zij die met Osthoff in den superlativus de korte phase bespeuren, er in geslaagd is de tegenpartij te over-

tuigen, is dit voor beide meeningen een ongunstig symptoom en verdient het aanbeveling na te gaan of de theorie van het substantivum als grondwoord hier licht kan ontsteken.

§ 10. De literatuur over dit onderwerp vertoont onverkwikkelijke afmetingen. Het meeste vindt men, zooals van zelf spreekt, besproken bij Brugmann en zijn Grundrisz[2] II, 1, 547—562, Osthoff Morph. Unters. VI 70—156 en Güntert I.F. 27 1—72: de beide het laatst genoemde artikelen zijn in hetzelfde jaar (1910) verschenen; Güntert komt (p. 38 vlg.) tot dezelfde conclusie als zijn leermeester Osthoff, dat ondanks de vertoogen van Meillet en Brugmann de superlativus een verkorte vocaalphase van den wortel aanwees. Den doorslag geven hier dunkt mij, de verhoudingen in het Germaansch, waar in enkele oude vormen verschil in consonantisme tusschen comparativus en superlativus op verschil in accent, evenals op phasenwisseling (Ablaut) tusschen positivus en comparativus wijzen, zie Kluge P.B.B. 8, 520, Vorgesch. d. altgerm. Dial. = Pauls Grundr.[2] 481 vlg.

Men heeft hierbij nu, zooals bekend de twee comparatiesystemen angstvallig uit elkaar te houden: A met comparativus *-ïiōs-* enz., superlativus *-isto-*, B *-tero-*, *-temo-* enz. Hoe zij in tijdsverhoudingen tot elkaar staan blijkt het welsprekendst hieruit: van de zgn. *es*-stammen worden comparativi naar beide methoden gevormd; het Grieksch is hier weer heel duidelijk: naast ἐχϑ-ΐων ∾ ἔχϑ-ος, ἐχϑ-ρός staat ὀρέσ-τερος, niet meer zooals bij ἐχϑ-ίων van den wortel gevormd, maar van den vol ontwikkelden *-es* stam, volkomen gelijk aan ἀγρό-τερος enz., βασιλεύ-τερος. Dit is eigenlijk reeds gelijk aan een duidelijke verklaring, dat de zgn. primaire comparatie zich richt naar den wortel, niet naar zijn *-ro-*, *-es-* enz. -afleidingen. Dat kan dus ook uitsluitend de inhoud van den zgn. regel van Caland zijn; methodisch verkeerd is het dus dezen regel zoo uit te leggen, alsof *-ro-* adiectiva met de comparatie zonder *-ro-* niet slechts een historisch geworden eenheid vormen, maar ook reeds primair met elkaar in verband zijn gevoeld.

De eenvoudigste toestand waarvan men nu heeft uit te gaan, is deze, dat het woord, dat later substantief heette, het accent op de wortelsyllabe had en dus volle klankphase van de vocaal, het adj. op *-u-* in de meeste casus het suffix beklemtoond had, soms de wortel. Normaal was dus in het Grieksch τὸ εὖρος, adj. *εὖρυς naast gen. *ὑρέϝ-ός vgl. oind. *urú-*; daaruit kwam het historische paradigma met vaste plaats van het accent: εὐρύς, εὐρέος enz. voort; deze zelfde opmerking geldt dus ook voor de historische vorm ὠκύς

met *ō* maar accent op de *ú*. En nu wordt ook duidelijk, waarom de latijnsche comparativus *ōcior* enz. geen positief heeft: deze week in vokaal van den comparatief af. Hij leeft nl. nog voort in het latijnsche woord voor „havik"; die positivus was dan *ăku-* en met aansluiting aan den comparativus *āku-* = *accu-* met de geminatie van *vacca, vorri* (zie Schulze ZGLE. 418) tegenover oind. *vaśā, vorare* (*vorri* = *edāces* in een glosse) [1].

accipiter, gen. *-tris*, sedert Plautus Bacch. 274: *accipetrina* (daarover Skutsch I.F. 14, 485 = *gallīna : gallus*, zie ook Arch. lat. Lexicogr. 12, 201); romaansch en reeds laat-lat. volksetymologisch *acceptor*, vulgair zelfs ἀρχεπτορεμ, zie Diehl Vulg.-lat. Inschr. 863. Het substantivum komt sinds Lucilius 1170 Marx voor. Dat men later het woord in het Grieksch weergaf (III[e] eeuw na Chr.) met ὀξύ-πτερος, waaruit het deminutief voortkwam ξυπτέριον, n.gr. ξιφτέρι (zie Meyer-Lübke Einf. roman. Sprachw.[2] 141), is niet alleen uit „*akkípiter* mit stark vorgeschobenem palatalem *k*" begrijpelijk, maar bepaald reeds uit de geassibileerde uitspraak, die bij geminatae nog eerder intrad; dit woord pleit dus niet tegen verbinding met ὠκύς en vóór vereeniging met ὀξύς. *Accipiter* is dus: *ăki-pet-ro-s*, van den W. *pet-* „zweven" van πέτομαι en πίπτω en lat. *penna*. Men kan dus het best vergelijken: oind. *āśu-patvan-* „snelvliegend" en gr. ὠκύ-πτερος hetz. Volksetymologische invloed van *accipere* kon natuurlijk niet uitblijven en is dus ook voor de *-cc-* van belang, vgl. verder Mém. soc. ling. 11, 186. Deze voorstelling wordt gesteund door Paul. 92 Linds.: *acupedius dicebatur, cui praecipuum erat in currendo a c u m e n p e d u m.*

Brengen wij dit inzicht nu over op den wortel *sųād-* „zoet", dan verwacht men dus:

ntr. **sųādos* = gr. ἧδος „genot"; adj. **ἀδύς* (< *sųəd-*) [2], comp. *sųād-iios-* ἡδιοσ-.

Het got. *sūts* heeft, i n d i e n de *u* lang is wat niet vaststaat, *ū* = idg. *-uə-*; is de *u* kort, dan is het de kortste vokaalphase van *sųā-* nl. *u-*; de beteekenis in het Gotisch is „rustig", bijv. *slawandein jah sutja ald* eig. „een zwijgenden en zoeten (rustigen) tijd". Deze beteekenis is hier (zie ndl. „zoetjes aan" enz.) natuurlijk volstrekt geen reden om met Ehrlich Unters. z. griech. Betonung 132 het van *sųād-* „zoet" los te maken of het dan zelfs met Wood Class. Phil. 9, 149 met gr. εὕδω „ik rust, slaap" te verbinden. Zoodra men boven-

---

[1]) Vgl. ook *acupenser* (z. ben. p. 102).

[2]) Hetzelfde vindt men ook bij Brugmann Grundr.[2] II, 1, 177 vlg., vgl. Osthoff Morphol. Unters. VI, 40.

dien de plaatsen voor den comparativus *sutizo* op slaat: Mt. 11, 24, vgl. 22: *airþai Saudaumje sutizo wairþiþ*, gr. ...*ἀνεκτότερον ἔσται*, lat. *remissius erit*, Mc. 6, 11: *sutizo ist* waar Grieksch en Latijn deze passage niet hebben, blijkt dit duidelijker.

In de West- en Noordgermaansche dialekten is echter de volle wortelvorm van „comparatief + substantief" ook in het adjectief aanwezig, het duidelijkst in os. *swōti* met de fem. *ī* evenals in het lat. *suāvis* uit **suādṷ-ī-s*; doch de got. vorm *suts* (z. bov.), waarschijnlijk met *ū* en gr. **ἁδύς* hebben *-ū-* ∾ *-ṷā-* uit *-uə-*, wat in het Grieksch bijv. duidelijk voortleeft in *ἔϝϝαδον* Aor. < **é-svəd-om* naast het Perf. *ἕαδα, ϝέϝαδα?* : *sṷād-*, terwijl wij juist deze beide vormen naast elkaar in oind. *svadati* „hij kruidt, maakt smakelijk", en causat. *sūdayati* hetz. aantreffen.

§. 11. Een enkel woord is hier ook noodig over den comparatiefuitgang, straks in verband met den superlatiefuitgang.

Volkomen zeker is slechts het volgende: Indog.

oind. N.S. *-īyān*; A.S. *-īyaṃs-am*, cas. obl. *-īyas-* | *ĭi̯ōn, ĭi̯ōs, ĭi̯os*
z. Whitney Skt. Gr. § 463—470, Meillet Mém. soc. ling. 13, 46.

gr.	*-ῑων,*	*-ῑον*	*ῐο(σ)-*	*ĭi̯ōn, ĭi̯ŏn, ĭi̯os-*
lat.	*-iōs-*	: *-ĭs* in (*magis*)		*ĭi̯ōs-, ĭs*
got.	*-iza(n)*			*is-on*
lit.	*-esnis*			*(i̯)es-n*

Gaat men dit na, dan blijkt de lange *ī* alleen vast te zijn in het Oud-indisch, in het Grieksch is hij lang of kort, elders kort of verdwenen. Toch is er één geval, waarin het Oud-Indisch in plaats van *-īyas -yas*, d.i. *i̯as* vertoont, uitsluitend na een korten klinker, bijv. *náv-yas* „nieuwer", *táv-yas* „sterker" naast *távīyas* (maar ook verbum *tavīti* „is sterk"), weliswaar meestal *vásīyas* „beter", *panīyas* „beroemder", maar daarnaast vormen met *-yas*, zie Whitney Skt. Gr. § 470, Meillet Mém. soc. ling 13, 46, Macdonell, A Vedic Grammar (1916) 96. Dat dit geen toeval is, blijkt wel uit het feit, dat het Iraansch uitsluitend dezen korteren vorm gebruikt, av. *vah-yah-* (< **vas-yas-*), *ās-yah-* „sneller" (< *ās-yas-*) zie Reichelt Avest. Elem. § 284; in het Oud-Perzisch komen geen voorbeelden voor, Meillet Gramm. du vieux Perse 146.

Hoe staat het Grieksch hier tegenover? Homerus kent in den comparatief slechts *ῐ* en heeft slechts *-ιον-*, nooit de samen getrokken vormen *-ιω* uit *-ιοσ-α* enz., die het Attisch heeft, vgl. v. Leeuwen Enchir. dict. epic. 243 vgl. Wat de dialecten betreft,

ware de ī lang, het zou niet blijken, gesteld zelfs dat accenten genoteerd waren, want de comparativi trekken het accent zoo ver mogelijk naar voren (Kühner-Blass I 426). Wat betreft het verschil tusschen -ν- en -(σ)-, de vormen van het Kretische dialect (zie Thumb Gr. Dial. 131) πλιανς naast πλιον, πλιονος, πλιονα, καρτονανς spreken voor de ν; de bijvorm πλεσ- in het Lesbisch, Cretisch, Arkadisch-Cyprisch (ib. 276) is voor geen van beiden te gebruiken. Wat ten slotte aan vormen, die samengetrokken zijn, -ιω, -ιους enz. bij Homerus voorkomt, kan men na Wackernagels Sprachliche Untersuchungen zu Homer des te gereeder als Atticismen bij Homerus beschouwen, al noemt Wackernagel deze reeds vroeger besproken categorie ook niet uitdrukkelijk. Eindelijk, wat het Attisch zelf aangaat, Moeris p. 32 zegt: ἀμείνω 'Αττικῶς, ἀμείνονα 'Ελληνικῶς (d.w.z. Hellenistisch) en de feiten zijn daarmee volkomen in overeenstemming: in de meest authentieke gegevens, de inscripties van Attica, komt- ω, -οος 18 maal voor tegen 1 maal in een „dichterlijke" inscriptie πλέονα, zie Meisterhans-Schwyzer Gramm. d. att. Inschriften³ p. 151. Eén bijzonderheid hebben wij voor het vervolg nog noodig: in het Ionisch schijnt een strooming te bestaan om de vormen met ν tot het masc. en fem. te beperken, de gecontraheerde vormen, met -(σ)- dus, bij voorkeur te gebruiken bij het neutrum plur., waarbij — vermoedelijk door de gewone gelijkvormigheid van beide casus: ἀληθή : ἀληθή enz. meegesleept — zich dan ook de acc. sing. masc. en fem. komt voegen (Kühner-Blass, I, 427). Het kost moeite hier niet het voortleven te bespeuren van dat oude *n*-suffix, gr. -ων (bijv. στραβός „scheel" tegenover στράβων „de scheele", vgl. Solmsen Btr. z. gr. Wortfrsch. 33, 53 vlgg., Petersson P.B.B. 40, 92. 108).

Is het te stoutmoedig hier den volgenden weg aan te wijzen, die een doortocht door deze bezwaren kan banen? Dat in de Germaansche en Litausche vormen (z. bov. p. 85) van het comparatief-suffix samenkoppeling van *de twee* suffixen op ν + σ heeft plaats gehad, heeft Thurneysen zeer waarschijnlijk gemaakt (K.Z. 33, 555); en dat wij in de Oud-indische vormen op *-īyāṃs-* = **-īi̯ōns-* [1]) dezelfde contaminatie, slechts in omgekeerde volgorde, voor ons zien, lijkt mij de meest eenvoudige verklaring voor deze vormen. Ook in den Griekschen vorm neemt men sinds Thurneysens „ontdekking" een

---

[1]) Hetzelfde vindt men ook in het suffix van het part. perf. act.: idg. *-u̯ōs*, sterke stam oind. *-vāṃs-am* acc. met hetzelfde nasaal-infix (vgl. ook Brugmann Grundr.² II, 1, 564), waarvan — in beide gevallen — in het Iraansch geen spoor aanwezig is. Brugmann's verklaring van dezen nasaal uit den plur. ntr. op *-āṃsi* (ib. 518) is, daar het hier in de eerste plaats het masc. (sing. en plur.) betreft, al zeer onwaarschijnlijk.

uitgang *-ῑον-* aan, die uit *-*īs-on-* ontstaan zou zijn. Mogelijk is dit natuurlijk, te bewijzen is het echter evenmin als het tegendeel: en dat in het Grieksch naast de sterke vorm *-ιων* een zwakkere *-ιον* gemakkelijk zich baan kon breken, vooral naast de korte vorm op *-ιο(σ)-* uit **-i̯i̯os-*, is een eenvoudige mogelijkheid, waarmede terdege rekening gehouden moet worden.

Maar ook de quantiteit van den comparativus-ῑ heeft een verklaring noodig. Güntert I.F. 27, 29. 37 toont in zijn overzicht over de mogelijkheden eener verklaring en door zijn eigen desperate poging een vier-deelige genesis op te stellen(!) maar al te duidelijk, dat men hier te ver gezocht heeft. Voor zijn verklaring: oorspronkelijk *ĭ*, dat als „auslautender Vokal erster Kompositionsglieder" verlengd werd, is een volkomen ongeregeld en onbeperkt ingrijpen van de analogie noodig, iets wat dunkt mij nooit tot aanbeveling van een theorie strekt. Zelf voert de schrijver deze ongelukkige theorie ad absurdum, door van de vormen **σοφό-τερος* (dat N.B. niet voorkomt) en *σοφώ-τερος* uit te gaan (t.a.p. 35), wat dan eenerzijds als zuivere stam, aan den anderen kant in *σοφω-* (vgl. *οὕτω-ς* bijv.) als adverbium, eig. „Instrumentalis" gedefinieerd wordt; de auteur ontziet zich ten slotte niet aan te nemen, dat men, uitgaande van het oorspronkelijke *σοφώ-τερος* met als eerste lid e e n b e p a a l d e n c a s u s, naar *μελάντερος*, *γλυκύ- τερος* nu ook **σοφότερος* (dat niet bestaat!) was gaan vormen met als eerste deel een zuiveren *o*-stam; van casus tot stam, wel het tegendeel van wat ongeveer de geheele taalstudie tot nog toe verkondigd had! Waardoor komt de auteur tot zijn ongelukkige theorie? Door een zekere eigenaardige vormelijkheid, een dogmatiek, die de taal veel te weinig als levende klank tracht te hooren; „neen, beter", zoo heet het dan, „is het uit te gaan van een bepaalden casus", die men dan naar hartelust laat voortwoekeren. Met ditzelfde, typisch Duitsche, verschijnsel hangt ook weer het groote gewicht samen, dat de schrijver toekent aan een argument als het volgende: *σοφώτερος: πονηρότερος* kan niet met rhytmische eigenaardigheden samenhangen, w a n t d a n zou men ook **γλυκύτερος* moeten [1]) verwachten. Ten eenenmale onjuist; want dat de beide uiterste vokalen minder gemakkelijk zich verlengen, dan *a*, *e*, *o*, is een opmerking, die historische taalstudie en moderne taalbeschouwing om strijd aan ons opdringen en terecht heeft Meillet in de reeds genoemde studies (Mém. soc. ling. 15, 265 en Mél. Saussure 98, zie ook Etudes etym. v.-slav. 122) over Lachmanns wet bij de

---

[1]) Wanneer in den R̥g-veda viermaal *purūtáma-* voorkomt (zie Güntert I.F. 27, 33), staat dit met een eventueel gr. *γλυκύτατος* volstrekt niet op één lijn, daar oind. *u* een oe-klank, gr. *υ* echter, althans in de dialecten, waarvan wij deze voorbeelden hebben, *ü* was.

verklaring van lat. *strīctus* (*strĭg-*): *āctus* (*ăg-*) zich zoo uitgedrukt: „ceci tient à ce que *i* et *u* se prolongent en principe moins facilement que *e* et *o* et surtout que *a*.” Een oplossing is dus nog niet gevonden, en hoe eenvoudiger deze zal uitvallen, hoe beter het zal zijn. Wij moeten dan ook nog verder zoeken dan de theorie van Hirt, die het laatst (Hdb. gr. Laut. u. Forml.² 411) zijn lange en korte basen voor de tegenstelling ī : ĭ verantwoordelijk maakt: ī zou dan kortste vokaaltrap van *ēi*-basen zijn; voor een paar woorden kan hij een dergelijke base leven inblazen, de overgroote meerderheid heet natuurlijk analogie-slachtoffer.

Wanneer men nu de volgende vormen overweegt, is de conclusie wellicht te grijpen en tevens te begrijpen:

oind. *nav-yas-* of *nav-īyas-*

gr. κρετ-ιων > κρέσσων

hom. gen. sing. v. πατήρ: πατέρος λ 501 (tegenover oind. *pitúr* < *pətr̥-s*, vgl. gr. πατρά-σι < *pətr̥-si*), elders πᾱτρός (= op. *piϑ’a^h*.

hom. dat. sing. v. πατήρ: πατέρι slechts 4 maal, ofschoon = oind. (locat.) *pitári*, elders πᾱτρί (juister πατ/τρί)

κουφότερος ∾ σοφώτερος.

Men mag hier, wat de Homerische vormen betreft, niet tegen aanvoeren, dat deze vormen zeer sterk den dwang van het metrum ondervonden hebben. Immers d e r h y t m i s c h e t h e o r i e (zie Saussure Mél. Graux 737—48, Meillet Mém. soc. ling. 12, 219 en onlangs 21, 193, voor het Vedisch Ehrlich Unters. gr. Betonung 20 (vgl. E. Hermann I.F. 34, 340), waar het hier om gaat, dat nl. h e t G r i e k s c h e e n o p e e n v o l g i n g v a n d r i e k o r t e n v e r m e e d, geeft vermoedelijk tegelijk juist de verklaring van het ontstaan van de dactylische versmaat. Een van de eigenaardigheden der Homerische taal, het buitensporig vaak gebruiken van een dativus op -ī uitgaande of met -ĭ in arsi (v. Leeuwen Enchir. dict. ep. 79, 87, 92) wordt door dezen tegenzin tegen een *patéri* ig., gr. πατέρι eerst volkomen begrijpelijk; de andere mogelijkheid, verlenging van een der klinkers midden in het woord, bijv. *πατηρι, was natuurlijk te gewelddadig [1]).

Dat vooral rhytmische voorkeur hier aan het werk was en zoodoende juist fijne klanknuances hun invloed deden gelden, blijkt nog duidelijker uit de eigenaardigheid, dat hier — e n h i e r a l l e e n — ieder geval van muta cum liquida, afgezien van βλ,

---

[1]) Over gr. πλέονος: πλείονος z. p. 91. Dit graphisch verschil tusschen: -*e̯i* en -*eī* doet meer vermoeden bovendien, dan deze onvolmaakte phonetische transcriptie in werkelijkheid openbaart.

γν enz. ook later positie maakte (vgl. Choeroboscus in Bekkers Anecd. Gr. III 1286 bij Kühner-Blass I, 557): ware dit niet zoo, men zou met een kleine nuanceering der ⏑ ⏑ ⏑ als in πῑκρότερος, niet *πῑκρωτερος geen vrede hebben gehad. En wanneer Meillet (Mém. soc. ling. 13, 46) toch in sommige gevallen de twee-lettergrepige wortels voor de ī verantwoordelijk maakt, betreft dit natuurlijk slecht de *i* op zichzelf, niet de l a n g e ī juist, vgl. sind. *varī-yas-* „breeder": *várī-man-* m. naast *varī-mán-* ntr. „breedte".

In het algemeen zal men dergelijke rhytmische eigenaardigheden zooveel mogelijk moeten losmaken van ons eigen germaansch taalgevoel met zijn overheerschend intensiteits-accent. Bij de opsomming (boven p. 85) valt al dadelijk op, hoe de lange ī, vast in het Oud-indisch, onvast in het Grieksch, verdwenen in de overige talen, daarmee de historische lijn volgt van Oost naar West, van oudere taalphase naar jongere. Is dit toeval? De lijn, hier gevolgd, geeft tevens de ontwikkeling aan, die leidt van het vrije, hoofdzakelijk muzikale (= hoogte) accent naar het gebonden hoofdzakelijk intensieve (= sterkte) accent.

Men houde verder in het oog, dat het hier niet een kunstmatige verlenging betreft om een zekere monotonie te verbreken, zooals vaak gedacht wordt, maar dat het hier een fundamenteele wet betreft der p s y c h o l o g i e, dat meer dan twee opeenvolgende waarden, onderling gelijk, hier hetzij in sterkte, hetzij in hoogte, hetzij in tijdsduur, hetzij in klankqualiteit, — éénmaal gegeven òf meermalen herhaald —, altijd en overal de neiging vertoonen zich te groupeeren om een dominant, d.i. zich te differentieeren (men vergelijke Ebbinghaus Grundriss der Psychologie 66, Grundzüge d. Psychol. 1919, I 749, Lipps Leitfaden der Psychologie 173, en voor de taal speciaal van Ginneken Principes de linguist. psychol. 252 vlg., 360).

Een feit nu is het, dat van de drie voornaamste factoren van het accent: hoogte, lengte, intensiteit, de intensiteit als hoofdfactor historisch in het Indogermaansch de laatste is, het meest omvat, het machtigst de anderen absorbeert; tusschen lengte- en sterkte-accent bestaat een onverzoenlijke strijd, waar men hen maar aanschouwt, hoogte- en lengteaccent kunnen eeuwen lang in vrede naast elkaar leven. Dat zich dus een rhytmisch-quantiteerende neiging kon openbaren bij een hoofdzakelijk muzikaal woordaccent, spreekt vanzelf; dat later deze neiging tot nauwelijks ons oor bereikende aanloopjes beperkt bleef, toen het woordaccent, ook nog lengte en hoogte in zich omvattend, voortaan in de eerste plaats als krachtdruk zich ging manifesteeren, lijdt geen twijfel. En daarmede

is dan voorloopig in zeer algemeene trekken het eigenaardig levensbeeld van den comparativus ĭ, ĭ̆, ĭ geteekend.

In dit licht beschouwd beteekent ook de wet van Wheeler (Wheeler Griech. Nominalacent 60, Vendryès Traité d'accent. grècque 148) — ◡ ◡́ > — ◡́ ◡ niets anders dan een consolideering der verschillende accentwaarden zóó, dat men in plaats van op de eerste lange lettergreep een quantiteitsaccent op de derde een hoogteaccent, thans kreeg op eerste en tweede samen een gecombineerd hoogte-lengte accent. Kende men van deze wet den terminus a quo, men zou ook het tijdstip weten, waarop het Grieksch (Indo-germaansch) accent nieuwe zijden zijner energie is begonnen te ontwikkelen. Verwant hiermede is het voor-historisch intensitsiteitsaccent in het Latijn op de eerste lettergreep naast een aanvankelijk meer hoogte-, naderhand meer intensiteits (oorspronkelijk vrij, later gebonden) woordaccent, historisch soms op andere syllaben doch meestal met het eerste samenvallend.

Eigenaardig is een andere strooming, die hiertegen in schijnt te gaan, ik geef daaraan den naam: het streven naar evenwicht [1]). Een voorbeeld vindt men behalve in lat. *inferus*: *infrā*, bij Meisterhans-Schwijzer Gramm. d. att. Inschr.[3] p. 152 in de declinatie van Gr. πλείων. De verdeeling is hier nl. zoo geregeld, dat: voor lange vokalen algemeen ει wordt geschreven πλείω(ν), πλείους, voor korte vokalen ε en ει wisselen en als ntr. alleen πλέον voorkomt. Wackernagel K.Z. 29, 144 zoekt de oorzaak in *πλεῖον met circumflexus: dit toch was de eenige vorm, waar het accent als circum flexus in zijn grootste kracht op ε viel (ἔι), in de andere vormen met acutus op de ι. Maar van Ginneken Principes d. ling. psychol. 365, Ehrlich Untersuchungen zur Natur der griechischen Betonung (1912) 149 vlg. hebben mijns inziens wel bewezen, dat voor het voor-historische en klassieke Grieksch een intensiteitsfactor van noemenswaardige beteekenis in het Grieksch niet aanwezig is geweest. De oorzaak moet dus elders liggen.

Het zoo zuiver mogelijk muzikale accent heeft met quantiteit en intensiteit geen strijd uit te vechten; het staat in den meest eigenlijken zin hooger. Eerst wanneer zich intensiteitsfactoren mengen in toonhoogte of toonduur ontstaat wrijving, die moet worden opgelost. Het Latijn geeft, zooals bekend is, twee zeer overtuigende complexen van verschijnselen: de syncope en de wet der brevis brevians

---

[1]) Onlangs zoo ook Meillet Mém. soc. ling. 21, 201, die idg. *(sū̆n)-ou-s* (volle phase-korte phase) tegenover *(di)-y-os* (korte phase-volle phase) stelt. Voor lat.: *inferŭs* ∾ *infrā*, *validŭs* ∾ *valdē* z. Vendryès Recherches sur l'intensité initiale 236 (C. Juret Dominance et résistance 121 ziet in de vormen met *e* anaptyxe, wat natuurlijk onmogelijk is).

(Iambenkürzung); voor het eerste geeft Vendryès Recherches sur l'effet de l'intensité initiale p. 185 de volgende formuleering: „c'est dans le conflit de l'intensité initiale et de la quantité, que réside la cause des phénomènes de syncope", volkomen hetzelfde is eigenlijk van toepassing op het vraagstuk der Iambenkürzung, dat in engere formuleering gewoonlijk aldus gegeven wordt: twee syllaben een iambe vormend veranderen zich in pyrrichus (◡ ◡), wanneer de nadruk (woordaccent of ictus) op den langen lettergreep volgt of hem voorafgaat: in *vĭdē* ◡́ — was een strijd van belangen, die men zich het best kan indenken, wanneer men zich voor oogen houdt dat ook verschil in tijdsd u u r reeds a c c e n t van een bepaalde soort beteekent (uitmuntend van Ginneken Principes d. ling. psychol. 358).

Wanneer men nu als proef ◡ ◡ ◡ neemt en een dezer drie syllaben krijgt een hoogtenadruk, is dit tevens het ontstaan van het muzikaal accent. Een verlenging van een dier 3 lettergroepen om de ◡ ◡ ◡ te vermijden (z. bov. p. 85) op een plaats onafhankelijk van het accent toont aan, dat het eigenlijk „accent" nog zuiver of hoofdzakelijk muzikaal was, zoodat een nieuwe differentiatie daarnaast m o e s t intreden.

Uit het feit, dat het Grieksch der IVe eeuw een vorm als πλέονος niet meer tot πλείονος werd, ja, dat uit πλείονος zelfs πλέονος kon worden, b l ij k t dus, dat het accent bezig was krachtelementen in zich op te nemen. Immers juist deze laatste gaven reeds de noodige differentiatie, zoodat van een verder quantitatief differentieeren van ◡́ ◡ ◡ geen sprake meer kon zijn, en wel het allerminst van een ander der beide niet geaccentueerde lettergrepen. Waarom nu deze verkorting-vereenvoudiging van ει tot ε niet intrad in πλείων, is implicite boven reeds gezegd bij de bespreking der b r e v i s b r e v i a n s: ook hier zou men ◡́ — gekregen hebben. Wij vinden hier dus veeleer: het volgen van een natuurlijke phonetische drang in de taal, zich overal uitend behalve daar, waar bezwaren daartegen voelbaar werden (in πλείων); daar komt nog bij, dat deze verandering voor de klank al heel weinig beteekende: men kon πλέον schrijven, men sprak toch **plẹ̄ön*(◡̣́ ◡) naast πλείων **plẹ̄ōn* (⏊ —). Want wanneer ποιέω in dezen tijd in ποέω[1]) veranderde (vooral IVe eeuw v. C., zie Meisterhans-Schwyzer[3] 57, G. Meyer Griech. Gramm.[3] 228), waar op οι een ε klank, geen ο klank volgde (dus steeds ἱεροποιός), dan is dat iets, dat in dezelfde richting wijst als de overgang van πλείον(-) in πλέον; immers de overgang van ε naar

---

[1]) Men moet in dezen tijd natuurlijk steeds van de gecontraheerde vormen uitgaan: ποιῶ, πο(ι)εῖς, zoodat van een dissimilatie *po(i)ēō* geen sprake kan zijn.

ο loopt van zelf over ι̯ van ο naar ε veeleer over ṷ dan over ι̯ (zeer grof graphisch uitgedrukt). Toch bleef in ποέω de ι-klank door den invloed der vormen op -ῶ en -ου- bestaan, zooals blijkt uit de vormen uit den tijd van het jonge N. T., die hun beste verklaring vinden, wanneer men uitgaat van een ww. ποίω (zie Radermacher Neutest. Gramm. 34), terwijl ook in den keizertijd ποιῶ op de inscriptie weer regelmatig met ι geschreven wordt. (Meisterhans t. a. p.)

Het gaandeweg meer en meer intensiteitsaccent wordende Grieksche accent openbaarde zich dus aanvankelijk in zeer onbeteekenende veranderingen, waarbij bij πλείων nog eenigszins meegewerkt kan hebben het dubbelzinnige van den vorm als πλέων (: πλείων, : πλέω „ik vaar", : πλέως „vol"): dergelijke suspicies zijn zeer gevaarlijk in de meeste gevallen, hier echter hebben wij in Aristot. Poet. c. 25 een aanwijzing, dat het door de Atheners van zijn tijd inderdaad als bezwaar gevoeld werd (zie Wilamovitz Ilias und Homer 60 noot) in het Iliasvers *K* 252.

Zoo herstelt en stelt het accent, dat in de richting van intensiteits-accent zich ontwikkelt, een zeker evenwicht in het woord: πλείων — — tegenover πλέιονος ⏑ ⏑ ⏑; want van den verlengenden invloed van het hoofdzakelijk intensiteits-accent blijkt in de klassieke talen niets. Eerst de ontwikkeling naar Romaansche toestanden in het Vulgairlatijn kent dit verschijnsel, wanneer nl. eerst de oude quantiteiten verdwenen zijn, maar ook hier is dit toch eigenlijk meer naar het karakter der lettergreep (open ∾ gesloten) geregeld, dan naar het accent alleen; dat intusschen het accent ook hier meesprak, blijkt uit *tenéb(e)rae* uit *tenébrae*, zelfs in gesloten lettergreep, z. Meyer-Lübke Einf. roman. Sprachw. [2] 114, 119. Ook hier is de overeenkomst met het Grieksch weer treffend, want de zgn. wet van Barbelenet voor het Latijn (vgl. Vendryès Recherches sur l'intensité initiale 183: „il n'y a chute de voyelle intérieure par absorption ou par syncope, que si la ou les syllabes suivantes jusqu'à la fin du mot inclusivement forment au moins deux mores") betreft dus de tweede lettergrepen in woorden van het type ∾ ⏑ — of ∾ ⏑ ⏑ ⏓, bijv. *infrā* uit *inferā* — ⏑ — of *ōpilio* uit **oṷ(i)-polio*, zie Vendryès t.a.p. 233, doch laat woorden van den vorm πλέ(ι)ονος ∾ ⏑ ⏑ in hun middenlettergreep met rust, juist zooals ook in het Grieksch het geval bleek te zijn.

§ 12. Het bovenstaande, opgemerkt in verband met den comparativus, deed een eigenaardig element ĭ ontdekken, dat zich in quantiteit regelde naar de behoeften van het woord. Dat deze rege-

ling verband hield met de quantitatieve rhytmiek [1]) van het woord zagen wij. De superlativus komt, zien wij juist, deze meening bevestigen. Want in geen enkele taal heeft de primaire superlativus ook maar een spoor van een lange *ī*; en dit is ook juist wat wij verwachten moeten als de bovenstaande beschouwingen juist zijn: hier toch was voor verlenging niet de minste reden, daar de *i* hier in zgn. gesloten lettergreep stond (oind. *-iṣṭha-*, gr. *-ιστος*, lat. *iuxta* uit **iugista*, got. bijv. *hard-ista* „hardst'', ohd. *jungisto* „jongst''.

§ 13. Zoo komen wij tenslotte tot de vraag, die ons het meeste belang inboezemt: wat was dan die *i*, en hoe ontstond de comporatie?

Wanneer wij denken aan woorden als gr. *μυχοίτατος*, aan de comparatie op *-αίτερος*, *-αίτατος* zooals *παλαίτερος*: *παλαιός*, *πάλαι* *γεραίτερος*: *γεραιός*, bijv. oind. *sanaiṣ-tarām* „zachter, langzamer'' naast *śánaiṣ* den positivus, ook *śanakáiṣ*, dan ziet men hier duidelijk locativus naast instrumentalis pluralis het materiaal voor deze woordvormen leveren. Indien men verder het voorste gedeelte van den slavischen comparativus op *-ě* bijv. *nově-* vergelijkt met gr. *οὕτω(ς)* — het Slavisch heeft hier *ě* uit oorspr. *ē*, niet uit *oi* of *ai*, vgl. Vondrák Altkirschenslav. Gr.² 89 — dan zal men toch ook het eerst een Instrumentalis van een *ε/ο* hier meenen te bespeuren. Reeds boven (p. 84) wezen wij toen op den vierden term in deze proportie *ἀγρό-τερος*, *σοφώ-τατος* (stam): *μυχοίτατος* = (casus) *ὀρέσ-τερος* (stam): *μήκιστος*, *ἥδιστος*, (*μέγιστος*). Gaat men hier nu terade met het lat. *magister*: *magis*, *sinister* enz., die een analyse **magis-tero-*: **mag-i̯ōs*, korte phase *mag-is* aan de hand doen, dan zou men voor het Oud-indisch en het Grieksch ook tot *μέγισ-το-* kunnen komen en dit suffix *-το* met *δέκα* (< **dek̑m̥*): *δέκατος* (< **dek̑m̥-tos*) [2]) willen identificeeren. Voor sommige gevallen is dit denkbaar. Doch vooreerst zijn de bewuste Latijnsche vormen eerst zeer laat en combineeren zij de suffixen der primaire en der secundaire comparatie, voorts is van dezen kortsten vorm van het comparatiefsuffix, *-is-*, in het Oud-indisch en het Grieksch geen spoor gevonden. Men wordt hier dus met zachten drang naar een

---

[1]) Hoe sterk deze rhytmische factor voor de oudere phasen van het Indogermaansch is geweest en hoezeer zij plotseling van zeer vele, ver uiteenliggende verschijnselen een oplossing geeft, heeft Meillet voor het Vedisch onlangs aan een rijk materiaal aangetoond Mém. soc. ling. 21, 193 vlg.

[2]) Het semasiologisch verband van de ordinalia met de comparatie ligt voor de hand, de laagste zijn comparatie-formaten *πρό-τερος*: *πρῶτος* eig. „voor-ste tegenover de volgende'' „*secundus*'': *sequi*, lat. *prīmus* < *pris-mo-*, ndl. *eer-der*, *eer-ste*.

andere analyse dezer vormen geschoven: *μήκι-στος* en *μέγι-στος* en hier bevinden wij — niet zonder schrik — ons plotseling op het oorlogspad van den avontuurlijken geleerde uit Texas, E. W. Fay, die een tijd lang van dezen wortel **st(h)ā(y)-* zooals hij hem schreef, een particulier, hem door welhaast niemand betwist jachtterrein heeft gemaakt (Am. Journ. Phil. 33, 377; 34, 15); *μέγι-στο-* kan voor mij slechts zijn een vorm, die oorspronkelijk, lang geleden, ongeveer beteekende „in grootte, in kracht, in bloei staande" [1]). De comparativus is ook hier gevaarlijker; met den wortel *ei-* of *iē/ō-* „gaan" (oind. *yāti* „hij gaat", gr. *ὥρα*, ndl. *jaar-gang* zie W. de Vries Tijdschr. v. Ndl. Taal en Lett. 34, 219) is hier niets te beginnen, daar een Locativus hier niet thuis hoort en bovendien de *nt*-stam *ient*: *eont-* (lat.), *ἰόντ-* (gr.), *yant-/yat-* (oind.) al aanwijst, dat wij met den griekschen Nominativus van het participium *-ἰών* hier niets verder komen. Wanneer men echter rekening houdt met de zeer groote waarschijnlijkheid, dat de *es/os*-stammen met den wortel van het verbum substantivum *es-* identisch zijn, dat dus *τὸ μῆκος* eig. „het lang zijn/lengte" beteekent (bijv.: „*zijn lengte* [= zijn lang zijn] *reeds gaf hem een overwicht*"; over de *es*-stammen in dit verband en hun vocalisatie Hirt I.F. 32, 231), dan schijnt een andere mogelijkheid een kleine kans te geven hier tot begrijpen door te dringen. Houden wij vast, dat boven een *ī-* „casus" is geisoleerd, die vermoedelijk met den zgn. locativus verwant was en passen wij deze analyse toe op de gotische en baltische vormen got. *sūtizan*, balt. lit. *kartēsnis* **karti-esnì*: *kartùs* „bitter" naar het fem. (zoo ook Brugmann Grundr.[2] II, 1, 550. 561), dan vinden wij dus:

súti-zan- < idg. ⊥ *s-on-*
karti-esn-ī < *-es-n-ī* fem.

Daarnaast geeft dan het Latijn: *i+ōs*, *i+os*, *i+—s*
Grieksch: *i+ōn*, *i+os*, *i+—s* (+ *on-*?)
Oind.: *i+ōns*, *i+os*.

Worden wij niet haast stap voor stap ook hier evenals bij de *es*-

[1]) In dit verband is het gr. woord voor „hoog" van beteekenis: van een *s*-stam *ὑπεσ-* (: *ὑπό*, compar. *ὕπ-ερος*; de superl. *ὕπ-ατος* is evenals *-τατος* een latere, Grieksche formatie) is de Locativus *ὕψι* „in de hoogte" (vgl. Wackernagel Sprachl. Unters. zu Homer 213); daarvan wordt de bekende superlativus gevormd *ὕψι-στος* „in de hoogte staande, zich bevindende" (*ὑψη-λός* is misschien van den Instrumentalis gevormd, met de *ē*-uitgang overgenomen van de *o/e*-stammen zooals in het Oud-indisch, vgl. Brugmann. Grundr.[2] II, 2, 193 vlg.). Voor *-λο*-suffix vgl. *χαμη-* : *χαμαί* = oind. Instrum.-uitgang *-ā* (< *ē* of *ō*): Instrum. v. d. *o*-stammen en pronomina *-ēnā* (< *ə* + deiktisch *i* + *nā*), vgl. voor *-nā* den Gr. instrum. *ἴ-να* met Locat.-beteekenis. Voor *-ə* vgl. dan naast *χαμη-λός* *χθαμᾰ-λός* en *χαμᾶ-δις* (vgl. *οἴκαδις*, *-δε*) met *α* < *ə*.

stammen naar denzelfden wortel *es-* „zijn" gedreven, met zijn verschillende vocaalphasen: *-es-*, *-os-* welbekend van de *es*-stammen, *-ēs-*, *-ōs-* als verlengde trap (περι-μήκης, *sēdēs*: ἕδος, αἰδώς naast ᾐδέσ-θην en αἴδ-ομαι, lat. *hon-ōs*: *hones-tus* (z. ook Joh. Schmidt Pluralbild. idg. Ntr. 145 vlg. *aurōra* : αὔως, grondvorm *ay(e)s+ōs-ā), *-s-* (*praesens*, *sons*, gr. ὤν < *sōn(t), oind. *san*, *satya-* „werkelijk zijnde, waar". De eenige vorm, die moeielijkheden geeft, is de Grieksche uitgang -ίων; men zou daaruit den langen vorm, behoorende bij den korteren van got. *sutizan-* kunnen lezen, nl. *i* + *sōn* = ὤν part. praes. < *s-ōn*, maar vooreerst is dit toch geen *-nt-* stam en is het veiliger de verlengde phase van een thematische vocaal in deze beschouwingen betreffende een ver verleden met voorzichtigheid aan te wenden; bovendien heeft men daarmee toch nog geen verklaring voor den oind. uitgang: *ī-yāṃs-*, daar een uitval van intervokale *s* daar onmogelijk is.

Daarom blijf ik op het boven (p. 86 vlg.) ingenomen standpunt en zie in de *n* dier verschillende taalgroepen de aanduiding van het persoonlijke (zoo thans ook Brugmann Grundr.^{2} II, 1, 550), het geslachtelijk-levende tegenover het neutrum, dat van oudsher deze *n* miste. Hiermede is geheel in overeenstemming, dat Hirt, met een ander uitgangspunt en met een ander doel voor oogen, in die *ī* (I.F. 31, 23) juist ook een klanksymbool vindt, dat „bei belebten Dingen Verwendung fand". En dit is ook begrijpelijk, zoowel a priori als ook wanneer men de uitdrukkingsmiddelen der taal doorlicht. Het latere paar suffixen: *-tero-* voor den comparativus, *-temo-* voor den superlativus staan vermoedelijk met den wortel *-ter-* „overschrijden" (oind. *tirás* „door, over iets heen", lat. *trāns*) en *tem-* „snijden", (vgl. Havet Mém. soc. ling. 6, 23, de Saussure Mél. Havet 468 over lat. *aestimare*, verder *fini-timus*, *mari-timus*, ook *in-timus*, *ul-timus* (vgl. het oind. regelmatige suffix *-tama-*) in verband. Ook hier wordt dan langs anderen weg waarschijnlijk gemaakt, dat comparativus en superlativus dezelfde vokaaltrap bezeten hebben, maar ook dat de superlativus met primaire of secundaire uitgang niets in zijn vorm meedroeg, wat hem in beteekenis den voorrang verschafte boven den comparativus. Wellicht valt zoo ook een weinig licht op de overoude beteekenis van den superlativus als „elativus", met de beteekenis „zeer, in hooge mate".

Zoo zouden dan de Grieksche uitgangen ι-ων met zijn ν een persoonsinhoud geven aan het suffix *i-ōs* : wortel *ēs*; in het Oud-indisch < idg. *i-ōns* is de *n* daarin geïnfigeerd met even groote vrijheid als dat in de VII praesens klasse het geval was (*ri-ná-k-ti* „hij laat open, los, achter", pl. *ri-ñ-j-anti*, wortel *leiq^{u}). De Grieksche uitgang

-ιον kan dan, wanneer men het ontbreken van het *-nt*-suffix niet zwaar telt, als *i-son-* met got. *i-zan-* worden geïdentificeerd of als analogieformatie van *-i-ōs* naar *-i-ōn* worden opgevat.

Wat eindelijk de *ī* (*i*) betreft, Hirt heeft in het genoemde opstel (I.F. 31, 1—23) aan dezen „casus" den naam van casus indefinitus gegeven, maar dezen nietszeggenden naam toch op één plaats iets meer inhoud gegeven, waar hij zegt (p. 4, 17): „das *ī* bedeutete die Zugehörigkeit"; de verklaring die Sommer, Hdb. lat. Laut-. u. Formenl.[2] p. 341, dan gegeven heeft van de *ī* Gen. Sing. der *o*-stammen in het Latijn past volkomen in dit betoog en steunt het zijnerzijds (zoo ook Hirt t. a. p.) en de eigenaardige verbale samenstellingen, die Wackernagel Mél. Saussure 125 besproken heeft, bijv. oind. *krūrī-kr̥-* „wond-maken": „wonden", *lucrī-facio* „winst maken" maken deze heele these in mijn oogen zoo sterk als een dergelijke stelling maar zijn kan. Dat de locativus op *ī* (*ī*) zich zoo zou legitimeeren als een van de alleroudste naamvallen, is volstrekt geen verzwarende omstandigheid voor deze theorie, veeleer een aanbeveling, gegeven de oude formatie van dezen naamval, bijv. in het Oud-indisch, nl. *met en zonder casussuffix*, en de zeer oude vorm in het Grieksch **πολη(ι)*, waarnaar Gen. *πόληος* > *πόλεως* zich richtten.

§ 14. Met de hierboven ontwikkelde theorie is nu in overeenstemming, dat hetzelfde element met *-i-*, dat in de primaire comparatie een rol speelt, juist zoo ook voorkomt als eerste deel van composita; in het Grieksch bijv. vindt men bij Homerus met *καλλι-* samengesteld, niet met *καλο-*: *-άνασσα* (nom. propr.), *-άνειρα* (hetz.), *-γύναικα*, *-ζωνος*, *-θριξ*, *-κολώνη* (nom. propr.), *-κομος*, *-κρήδεμνος*, *-πάρηος*, *-πλόκαμος*, *-ρέεθρος*, *-ρροος*, *-σφυρος*, *-τριχος*, *-χορος*; daarnaast het adj. *κάλλῖ-μος*, vgl. *ἔχθῖ-μος* (z. bov. p. 78 vgl.). De secundaire comparativus *καλ(λ)ι-τέρως* (Collitz-Bechtel 1156, 3 zie Güntert I.F. 27, 27) wordt eerst van hieruit begrijpelijk en toont aan, hoe sterk deze eigenaardige vormen in het taalbewustzijn stonden. Reeds Wackernagel heeft dan ook op deze vormen als eerste deel der composita gewezen (Verm. Beitr. 10), maar de consequentie nog niet geheel aangedurfd, dat wij hier met het later zgn. substantivum te doen hebben. Toch zijn soortverwante eigennamen, die ook bij hem voorkomen, duidelijk genoeg, daar zij als eerste deel hebben *Θαρσι-*, *Θερσι-*, *Καρτι-*, *Κηδι-*, *Μοιρι-* (waarschijnlijk trouwens laat naast *Μοιρα-*); Güntert I.F. 27, 41. 46 erkent dit dan ook, doch slechts voor een klein aantal.

§ 15. Om tenslotte tot het feminium terug te keeren (z. p. 80, 81), de fem. uitgang *ī/ī̆*, waarmee wij ons ook boven bezighielden, wisselt in het Oud-indisch en elders, zooals bekend is, met *ā*: een reeks voorbeelden van beide gevallen vindt men bij Hirt I.F. 31, 2. Wat de uitgang *-ī* betreft, valt het volgende op te merken: 1°. het accent staat bij voorkeur op de *ī*; 2°. het accent heeft neiging het femininum tegenover het masculinum te varieeren (z. ben.) oind.: *árāya-*: *arāyī́* „een vrouwelijke daemon'', *éta-* „snel; een soort ree'': *enī́* „een ree''; *énī* „snel'' fem., accent naar het masc., *vṛ́ka-* „wolf'': *vṛkī́*; andersom *rātrám*: *rā́trī* „nacht'', *vāṇá-*: *vā́ṇī* „muzick'', *śyetá-*: *śyénī* „wit''. Ook hier krijgt men weer zeer sterk den indruk, dat *ī* dient om te substantiveeren en te individualiseeren; voor een begrip als „nacht'' herinner ik bijv. aan de eigenaardige, ook in het Ionisch proza voorkomende benaming (Herod.): *εὐφρόνη* „nacht'', waar naast den *n*-stam *εὔ-φρον-* het suffix *-ā* dezelfde dienst als *ī* verricht.

Ook hier is het verschil natuurlijk ouder dan de gelijkheid; maar bovendien blijkt uit got. *wulfs* „wolf'' ∾ on. *ylgr* „wolvin'' door den zgn. „grammatischen Wechsel'', dat Oud-ind. en Germ. beide op een tegenstelling wijzen: **u̯ḷ́q^{u}o-*: **u̯ḷq^{u}-ī́*. Maar de oorspronkelijke verhouding moet nog ingewikkelder zijn, want *ḷ* is een verkorte phase en kan onmogelijk den oorspronkelijken vorm weergeven. Het mannelijk moet dus in nog ouderen tijd in het eigen paradigma van accent gewisseld hebben en een dergelijken toestand vindt men werkelijk nog terug in het Litausch, waar *vilkas* tot Kurschat's I[e] klasse behoort en dus in het enkelvoud slechts in de vier grammaticale casus het accent op den stam heeft, elders en in het meervoud, niet alleen stootend maar ook sleepend, op de tweede en derde lettergreep (Kurschat Gramm. lit. Spr. 150, 153). Daarnaast staat in het Litausch het fem. *vìlkė* met *ìl*. Men kan dit natuurlijk onmogelijk voor de representant van *ḹ* (> *ìl*) houden, daar van een twee-lettergrepige base hier geen spoor meer over is: het accent is in *wìlke* vast, steeds op de eerste lettergreep (Kurschat t. a. p. 184); daar *-ė* = *-ia* (idg. *ī*: *iə*) sleepend geintoneerd is, bijv. *żolė̃* „plant, gras'', kan men hier ook de wet der oxytona met beide lettergrepend stootend beklemd (Hirt Idg. Accent 94) niet te hulp roepen en men komt dus ook hier weer tot de wet der „opposition des genres'', (vgl. Vendryès Traité d'accent. gr. 151).

Zoodat de oorspronkelijke tegenstelling is geweest: *°u̯ḷ́q^{u}-o-s* (uit *u̯élq^{u}-o-s*, Dat. bijv. *u̯ḷq^{u}ṓi*, fem. *u̯ḷq^{u}ī́* van den wortel *s-u̯el+k-* van gr. (ϝ)έλκω, lit. *velkù* „ik trek'' lat. *vellere*); daarnaast *vìlkė* < *u̯ḷ́q^{u}-ī*, met stootende intonatie, dat zich plaatste tegenover de meer-

derheid der casus van het masculinum en daardoor juist op de eerste lettergreep vast bleef: immers de woorden met vaste accentuering hebben die alle op de eerste lettergreep in den vorm van een acutus. Zoo richtte ook hier het femininum naar het masculinum, er zich tegenover afzonderend, vgl. nog de tegenstelling in het zeker zeer oude woord lit. *dë̃vas* „god": *dëvė̃* „godin", die in het Oud-indisch reeds gelijk is gemaakt tot *devá-* : *devī́*.

Deze differentieering werkt echter zelfs bij de (latere) *o*-stammen ook nog na in het Grieksch μηρός „dij": plur. (eig. collektief femininum) μῆρα; meer van dezen aard en de oudere literatuur vindt men bij Wackernagel Altind. Gramm. II 20—22.

§ 16. Hoe zelfstandig het femininum aanvankelijk stond tegenover het masculinum blijkt uit het speciaal voor het individueele (niet abstracte) vrouwelijk geschapen suffix *-tí-*, dat men vindt in oind. *vr̥káti-* (**u̯l̥q̯ᵘó-ti-*) „wolfmensch, gevaarlijk mensch" *yuvatí-* (**i̯uu̯n̥-tí-*) „jong meisje", os. *magaþ* (< **maghót(i)*: *magu* „jongen") „meisje", en misschien in gr. ⊥ τις naast ⊥ τ- of ⊥ της (: masc.- τής = fem. ⊥ τρια, ⊥ τειρα: masc. -τήρ), zooals Wackernagel dat in zijn Akzentstudien II (Gött. gel. Nachr. 1914) 37, 41, 43 uitmuntend heeft uiteengezet.

§ 17. Ook deze synthese zal echter een paar eigenaardigheden moeten buitensluiten. Deze *i* in het compositum, bijv. κῡδι-άνειρα is voor het Oud-indisch gevaarlijk. Daar toch treffen wij vaak composita aan met *mahi-*, die men na het bovenstaande in idg. *meg(h)-i-* zou willen analyseeren. Doch daarnaast staan vormen met *mahā-* (Whitney Skt. Gramm. § 1155, Wackernagel Album Kern 150, Altind. Gramm. II 58): het onderscheid tusschen deze beide is weer rhytmisch-quantitatief geregeld. Bovendien geven, zooals wij boven reeds herinnerden, de α's in gr. μέγας, en ion. μέγα-θος duidelijke aanwijzingen, dat hier idg. **meg(h)-ə-*, niet **meg(h)-i-* aanwezig is.

Een andere moeielijkheid ligt in γέραιρᾰ; men moet hiervoor van masc. γερα-ρό-, fem. **géra-rī/iə* (weer met wisselend accent!) uitgaan en komt dan zoo tot γέραιρᾰ; doch daarnaast staat γεραιός: dit uit γερα-ιος af te leiden, parallel met γερα-ρός, verbiedt γῆρας met η, niet ε, en ook het accent vgl. δίκη: δίκαιος, πύλη: πυλαῖος; γεραι- als het ware uit γέραι-ρᾰ te distilleeren, is te gewild, te meer daar -ρᾰ- voor het taalgevoel geen suffix was, wel *-r'a* of *-'ra* met palatale *r*. Men moet dus voor γεραιός inderdaad van een γερα+ι- uitgaan. Een vermoeden is het daarbij, niet meer dan

dat, dat oorspronkelijk naast γερα-ρό-ς als feminum fungeerde, niet **gera-rī* maar **gera-ī́*, juist zooals naast κῦδρός stond κῦδι-άνειρα en eerst laat Κῦδρις als analogieformatie voorkomt (Fick-Bechtel Gr. Personennam. 181; over Θοῦρος : Θοῦρις met dezelfde strekking Wackernagel Akzentstudien II (Gött. gel. Nachr. 1914) 42 [1]). Zoo zou dit oude femininum **gera-ī́* (*ī́* waarschijnlijk tenslotte identisch met het deiktische *ī́* van οὑτοσ-ί, dat ook steeds het accent naar zich toe trekt!) het geheel alleenstaande accent γεραιός verklaren. Wanneer men daarnaast echter ziet, hoe naast de compositievormen op -αι- vaak verba voorkomen op -αίνω (z. ook Fränkel K.Z. 42, 120), speciaal bij κραται-, en dat naast γεραιός, γέραιρα een werkwoord γεραίρω zooals naast καθαρός καθαίρω, voorkomt, dan zal men niet zoo licht als Fränkel doet, dit oude -αι-, — juist vaak in κραται! — voor een locativus van *ā*-stammen gaan houden, maar wel γεραίρω : καρταίνω, vgl. μιαι-φόνος : μιαίνω : μιαρός (= πῑαι-, πῑαίνω, πῑαρός) enz., gaan beschouwen als laatste uitgolving van de oude *r/n(/s)* stammen, waarover wij boven (p. 80, 81) reeds gesproken hebben. Een *r*-stam als *γεραρ voelen wij onder vele dezer formaties nog even kloppen [2]), fem. eigenlijk *γεραρ-ῑ?

§ 18. Zoo blijkt uit deze onderzoeking een groote oorspronkelijke vrijheid van het femininum tegenover het masculinum en van de comparatie tegenover den positivus, en van den eersten term van het compositum tegenover het latere adiectivum. Zou dan een eigenaardigheid, die alleen in de alleroudste taalphase van het Indogermaansch historisch wordt aangetroffen, in het Vedisch, wel een simpele analogievervorming zijn, zooals Wackernagel Altind. Gramm. II 59 aanneemt: daar (Rg-Ved. V, 62, 6) komt voor *á-kravi-hasta-* „geen bloedige handen hebbend", („statt *kravi-*..., durch den Einflusz von ved. *kravís-* „rohes Fleisch",

---

[1]) Men vergelijke ook oind. *tuvi+s-mant-*, *tuvi+s-tama-*, waar *i* weer onzeker is, *tuvis-* : *kravis* = gr. κρέϝας, idg. **kreuəs*, maar in oind. *á-kravi-hasta-* (z. ben.) is *i* = idg. *i*, want *kravi-* : *kravī́-* = κῡδι-άνειρα : κῡδ-ρός.

[2]) De oudere toestand moet deze zijn geweest: gr. masc. πί(ϝ)-ων, fem. πί(ϝ)αρ-ῑ of πι(ϝ)ερ-ῑ ∾ ntr. (als adj. z. bov. p. 79) πῖ(ϝ)αρ = oind. masc. *pī́van-*, fem. *pī́var-ī* (de masc. πι(ϝ)ερός en πι(ϝ)αρός en oind. *pīvarí-* zijn eerst later op grond van het fem. gevormd, z. ook Fränkel K.Z. 42, 119. Zoo vinden we voor het begrip „oud": masc. γέρων (oudtijds stam γερον- vgl. gr. ἄκων z. ben. p. 100), fem. *γέραρ-ῑ/ια, of misschien ouder *γήραρ-ι (z. ben. p. 100 over *ók-ī*, *ákr-ī*) verbum γεραίρω vgl. καθαίρω en eerst daarna masc. γεραρός; deze fem. hadden waarschijnlijk oorspronkelijk het accent op de eerste lettergreep. Het accent der masculina op -ρός is dan vermoedelijk de gewone oxytonese der adj. (part.) op -*ro*-. Het nog oudere *γερα-ί-, (later door γήραρ-ῑ, misschien ook γηρα-ι) *πι(ϝ)α-ί- in composita voortlevend, op één lijn met κραται- (: κρατερός = lat. πιερός) is dan misschien de oudste vorm van het femininum (of collectivum) geweest. Over derg vormen op -αι- Fränkel K.Z. 42, 120 vlg.

terwijl het adiectivum, waarvan *-kravi-* afgeleid heet te zijn *krūrá-* „bloedig" is); wanneer wij naarnaast nu leggen *kravy-ād* „rauw vleesch etend" (voor *-ād* vgl. (ἐδ)-ωδ-(ή) en voor de beteekenis ὠμ-ηστής), dan behoeft hier volstrekt niet het „substantief" *kravís-* (*s*-stam) zich te hebben gemanifesteerd, maar wij vinden hier, en niet toevallig, dezelfde verhouding als tusschen *dávīyas-* „verder" en *dūrá-* „ver", tot zelfs in het accent toe.

§ 19 **RECAPITULATIE:**

Ons uitgangspunt was *ācer-*; de *i*-stam en de lange *ā* weken af van wat wij verwachtten.

In den *i*-stam uitte zich de groote invloed later van het vrouwelijk (zie Joh. Schmidt Pluralbild. d. Ntr. 61 vlg., Fränkel Nom. Agent. II 132 noot), *suāvis* bijv. is uit *suādu-ī-s* ontstaan.

Het femininum bleek met comparatie en compositievorm ten nauwste verwant.

De comparatie had den langsten wortelvorm, de compositievorm (πυρι-ηκής naast πυριακτέω een hypostase uit πυρὶ-ακτός; zie Wackernagel Dehnungsgesetz 39; ten deele anders Bechtel Lexil. Hom. 289; eerst later werd dit nomen zelfstandig in het Grieksch, althans volgens Hesychius: ἠκές· ὀξύ en ἠκή· ἀκωκή) vertoonde denzelfden vorm. Welnu, als ook in den *i*-stam van vele adjectiva het femininum reeds zijn invloed heeft doen gelden en als dit als een van de drie categoriën beschouwt moet worden, die langen wortelvorm hadden en het accent verplaatsten tegenover het mannelijke, dan staan nog verschillende wegen open:

I naast *ak-ró-* stond een fem. *āk-ī*, (vgl. boven p. 99 noot over *γερα-ί ∾ *γήρα-ι), eerst later naar het masc. in *ākrī* veranderd. Het oude masc. was dan waarschijnlijk een *n*-stam: **ák-ōn* (zooals πί(ϝ)-ων, nog voortlevend in Gr. ἄκων speer (later -οντ-stam evenals γέρων, z. bov. p. 99 noot).

II naast *ak-ró-* stond een femininum *ókr-ī* (z. b. p. 99), dat later naar het masc. in *ākrī* overging.

III evenals bij *săcro-: săcri-* schiep het proportiegevoel tusschen masc. en fem. in accentplaats en vocaalphase, indien dit ook elders bekend was, naast *ăkró-* een fem. *ákrī-*; het gr. ἄκρος in plaats van *ἀκ-ρός onderging dan in accent ook zijnerzijds den invloed van de tegenpartij, van het femininum. Doch waarschijnlijker is, dat ἄκρος zijn accent dankt aan het feit, dat het moderniseering of *o*-afleiding was van den ouden *r*-stam *akr/r̥* (z. bov. p. 99).

§ 20. Voor deze geheele verhouding van substantief en adjec-

tief verwijs ik ten slotte naar Wundt Völkerspsych. [2] II, 12: „hiernach werden auch die dem einzelnen Nominalbegriffe zugehörigen begrifflichen Modifikationen ursprünglich in Allgemeinen als dem Substantiv wie dem Adjektiv zugehörig empfunden worden sein, aus welcher relativen Gleichwertigkeit sich dann erst durch die vorwiegende Bedeutung der Gegenstandsbegriffe für das Denken das Substantivum als der herrschende Begriff allmählich dem Adjektivum als dem von ihm abhängigen gegenüberstellte. Dies bestätigen mannigfache Erscheinungen, die auf indogermanischen Gebiet gerade diejenige Eigenschaft des Adjektivums bietet, die es hier vorzugsweise dem substantivischen Nomen gegenüber kennzeichnet: die Bildung der Steigerungsformen". Duidelijker nog zegt het van Ginneken, waar hij de overeenkomst tusschen femininum, collektivum en adjectivum als potentialiteitsbeaming samenvat (Princip. d. ling. psychol. 92): „la signification purement féminine aussi bien que le sens collectif se laissent fort bien dériver de l'adhésion de potentialité. En effet chez tous les peuples non-civilisés la femme n'est toujours que celle, qui tient de l'homme, quelque chose qui est dans un rapport intime avec l'homme".

Is het niet alsof de taal hier een wonderlijk zuiver beeld der beide geslachten in de natuur spiegelt: het vrouwelijke uit het mannelijke geboren, maar zich dadelijk stellend tegenover hem als zijn hulp, steunend door samengaan, en sterkend, bevestigend door tegenstelling, door polariseering van al zijn levensuitingen?

IV.

ACIPĒNSER.

Als oudsten vorm van dezen vischnaam vinden wij: *acupenser*, daarnaast stond in het klassiek Latijn een vorm met *-i-*; de *u*, die nog uitkomt in het Romaansch, is de oorspronkelijke *u* daar in de latere vulgaire ontwikkeling van een overgang van *i* in *ü* voor een labiaal geen sprake meer kan zijn. De vorm *aquipenser*, die men daarnaast aantreft bijv. bij Paul. 20 Linds.: *aquipenser genus piscis* is natuurlijk een volksetymologie met *aqua*. Bij Plinius Nat. Hist. 9, 60 en Nonius 550 M. hebben de beste codd. *acc-*, vgl. gr. *ἀκκιπήσιος*, in glossen *ἀκιπήσιν*. Het woord komt het eerst voor in een frg van Plautus, daarna bij Lucilius 1240 Marx *omnia in ista consumis squilla atque acupensere cum decimano.*

Nigidius beschrijft in zijn „liber quartus de animalibus" een eigenaardigheid van den visch als volgt, het als een *ζήτημα* inkleedend: *„cur alii pisces squama secunda, accipenser adversa sit"* en Plinius bedoelt hetzelfde Nat. Hist. 9, 60: *apud antiquos piscium nobilissimus habitus accipenser, unus omnium squamis ad os versis contra quam in nando meant, nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inventu.*

Maar de naam van den visch is onbekend en ook de identificatie met de helops volgens Ovidius (bij Plinius ib. 32, 153: *helopem dicit esse „nostris incognitum undis," ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimaverunt. helopi palmam saporis inter pisces multi dedere*) is onjuist, tenzij dezelfde Ovidius met zijn woorden halieut. 134 *tuque peregrinis acipenser nobilis undis* reeds Plinius' conclusie bij voorbaat weerlegt. Doch zijn eigenaardigheid schijnt opvallend te zijn geweest: van voren naar achteren

strijkend streek men „de schubben tegen den draad op,” voor het gevoel was het dus een visch „met scherpe schubben.”

Welnu, dat geeft de naam ook nauwkeurig aan en de bijvoeging van Thurneysen in den Thes. ling. lat. „inc. orig.” blijkt onjuist. Vooreerst herinnert de wisseling tusschen *aci*, *acu*, *acci-* aan het *acci-piter* „havik” (z. bov. p. 84); alleen was daar door de lettergreep *-pi-* de overeenkomst met *accipere* zoo groot, zooals ook de afleiding van Isidorus Orig. 12, 7, 55: „*ab accipiendo*” en de bijvorm *acceptor* bewijzen, dat hier *acci-* algemeene schrijfwijze werd en dat nog wel ofschoon de zgn. „mamilla”- wet (*mammílla* > *mamílla* ∾ *mamma*) juist in het historische Latijn in de richting van *acipiter* moest sturen (vgl. over dit verschijnsel Osthoff Etym. Parerga 40, Vendryès Recherches intens. init. 57, 345 vlg., Schulze ZGLE. Fig. 422, 462, terwijl deze laatste, benevens Niedermann Contribut. à la crit. d. glos. lat. 30 en Mél. Saussure 46 („une consonne double se simplifie devant une syllabe longue non finale”) deze klankbijzonderheid op algemeenere leest schoeien; volkomen terecht, daar in andere talen, bijv. het Keltisch, hetzelfde verschijnsel zich voordoet (Jones, A Welsh Grammar 30).

Een verwant van gr. ὀξύς „scherp” ἀκίς „stekel”, lat. *ācer* : *ăcerbus* vormt dus het eerste deel. Het tweede deel sluit verbinding met *penna*, oudere vorm *pesna* (uit **pet(s)na*, vgl. Fest. *pesnis*, *-as* p. 222, 25; 228, 10 Linds. en K.Z. 41, 202), natuurlijk uit, want de overgang *pesna* > *pensa*, waar Zimmermann Et. Wtb. s.v. geen bezwaar tegen heeft, is niet zulk een innemende vondst, als de schrijver denkt. Het tweede deel is dus lastiger; Walde s.v. combineert het met ohd. *faso* masc., *fasa* fem., d. *Faser*, maar de klankeischen komen zoo niet tot hun recht, zooals Walde zelf inziet, en de beteekenis „vezel, franje, zoom” is niet, wat wij hier zoeken. Doch èn beteekenis èn klank komen wel tot hun recht, zoodra men de volgende woorden in het oog vat: in het oudere Deensch *fnas*, „vliesjes, die afschilferen”, noorw. (dial.) *fnas* „schub”, zw. *fnas* „dunne schaal”, *fnassel* „lichte uitslag”, *fnask* „kleine afval”, vgl. *fnat* „uitslag, jeuk, schurft” (Falk-Torp-Davidsen p. 246)[1]. De Germaansche woorden wijzen op: idg. **pnos*; samen met het Latijn komen wij zoo tot idg. **penes-*, waarvan lat. *-pens-* een bepaalde phase is; **ăku+pens-ri-s* was dus zooals boven werd verlangd: „de visch met de scherpe schubben”, dat zich evenals **tris* >

[1]) Ags. *fnæs* „franje”, mndl. *vnase* hetz. is hiermee identisch (zie ook Falk-Torp Davidsen t.a.p.). Tegen hun opvatting, voor *fn-* van idg. gutturaal + *n* uittegaan, komt ook Persson Btr. z. idg. Wortforschung 810, 2 op.

ter(r), tot *acipenser, -eris* ontwikkelde. Men vergelijke *aku+pet-ri-s* > *acipiter* en *pet-ri+d-* in gr. ὑπο-πετριδίων ὀνείρων bij Alcman 4, 49 (Bergk[4]), waar misschien (in dezelfde verhouding als πῖϝαρ : πῖ(ϝ)ερός of πῖ(ϝ)αρός z. bov. p. 79 vlg., 99 te lezen is: *ὀνερῶν daar het metrum ⏑ ⏑ — eischt: ὑπο-πετρίδ-ιος is dan waarschijnlijk afleiding van ὑπο-πετριδ- onder invloed van de woorden op -ίδιος[1]) of een afleiding als κατα(λ)λοφ-άδῖα Hom. κ 169.

---

[1]) Op de volgende mogelijkheid wil ik slechts onder de allergrootste reserve wijzen:

A.	B.
W. *ued-* „water", oude *r/n*-stam:	W. *pet-* (afwisselend *pt-* met *p-* vgl. ob. *pero* „veder" ∾ πτερόν) „vliegen", oude *r/n*-stam:
1. met nasaal-infix: oind. *unatti*, *undáti* „hij bevochtigt", lat. *unda*, lit. *vandũ* „water"	
2. *r*-stam: ὕδωρ, umbr. utur, gr. ὑδαρός, ndl. *water*, gr. ὑδρ-ία	oind. *pát-ra-* „vleugel", av. *fra-ptərəjāt* ∾ lat. *pro(p)tervus* gr. πτέρυξ, πτερόν ∾ germ. **feþrō* „veder".
3. *n*-stam: umbr. abl. une < udn-, on. *vatn* „water, vocht"	lat. *penna* (<*pet(s?)-nā?*), ocymr. *etn* „vogel"; met r-stam vermengd: oind. *parṇa-* „veertje, blaadje"
4. *s*-stam vermengd met de combinatie van *r* + *n*-stam:	oind. *pārṣṇi* „hiel" (vgl. lat. *talaria* ∾ „vleugel-schoenen"), gr. πτέρνη, lat. *per(s)na*, got. *fairzna*, ndl. *verzenen*; misschien **pet+s-nā* in lat. *penna* (z. bov. p. 103).

Bij een W. *pes-* ± „afkrabben, schuren, schaven" (vgl. ndl. *schub* ∾ *schaven*) zou 1. geven *pens-* en *pnes-* (vgl. boven *uend-* en (*u*)*ned-* in oind *nad-ī* „rivier"??); vgl. bij B; 2. *pet+r-* ∾ *pte+r-*); 3. *pes-nā* (de oude vorm van lat. *penna*, z. bov.?) De W. *pes-* dan vermoedelijk in lat. *pēnis* uit **pes-ni-*, : gr. πέος (< πέσ-ος), vgl. dan πέσ-θη ∾ *pōdex*: *pēdo* (uit **pozez-dh-*).

V.

ALACER.

Alacer komt voor sinds Ennius en Plautus; de beteekenis wordt door een enkel vers als het volgende duidelijk, Plaut. Amph. 245: *cum clamore involant impetu alacri equites*, Enn. sc. 126 (V.[2]): *ignotus iuvenum coetus alterna vice / inibat, alacris Bacchico insultans modo*, sat. 16: *alacer celsus, lupino expectans impetu*, waarbij Vahlen (p. 206) verschillende plaatsen aanteekent, waaruit blijkt, hoe vaak alacer met *celsus* of met *erectus* verbonden wordt, juist zooals *erectus* met *celsus*. Bij Cicero wordt, zooals reeds Nonius opmerkt (457 M.) in de Tusculanae V 48 *alacritas* gebruikt als een slechte eigenschap: „oppervlakkige blijmoedigheid, lichtvaardig optimisme".

Wat den vorm betreft, de *a* in het midden is zonderling; men verwacht: *alicer*; en inderdaad komt deze vorm in het vulgair- en laat-latijn voor. Isidorus heeft bijv. Orig. 10, 6: *aliger* met de *g* die reeds aan het ital. *allegro* herinnert, maar waarin een kleine woordspeling — volksetymologie met *āli-ger* „vleugeldragend" — meewerkt, vgl. verder over de Romaansche vormen Meyer-Lübbe Einführung rom. Sprachw.[2] 132, Grandgent Introduct to Vulgar-latin § 195). Deze *a* nu in het hoog-Latijn in plaats van de verwachte *i/e* is zonder twijfel, niet ontstaan maar, bewaard door de goede „geleiding" voor geluidnuances in de zgn. sonanten, speciaal in de *l*, de beide geschreven lettergrepen vormden om zoo te zeggen één tweetoppige accenteenheid, waarbij de overgang tusschen de beide deelen der *a* niet door *i̯* of *u̯* (*e̯*, *o̯*, *a̯*) maar door *l*, *n*, enz. werd gevormd. In een dergelijke beschouwing kan men ook de opmerkingen opnemen van Skutsch Glotta 3, 348; 4, 195 (= Kl. Schriften 498) en van Vendryès, Recherches sur l'intensité initiale 292 en er een algemeener verklaring voor geven.

De gewone verbinding van dit woord met gr. ἐλαύνω en got. *aljan* „ijver", die men bij Walde s.v. en bij Fick Vgl. Wtb.[4] III, 20 vindt, geeft van het tweede deel volstrekt geen rekenschap en is daarom onbruikbaar. Iets anders moet voor dat zeer gebruikelijke

woord toch te vinden zijn. Ik meen dat men in een van de beide volgende richtingen zal moeten zoeken, de tweede brengt wel het snelste naar het doel (z. ook boven p. 46).

Mogelijk is hier een grondvorm **alek-ro/i* (of **al̥kr-o/i*: gr. ἄλκαρ < **alk + r̥*), die in verband kan staan met gr. ἀλέξω „weer af", ἀλκί dat. „weerbaarheid", ags. *ealgian* „verdedigen"; de tweede lettergreep van dezen wortel ziet men *alacer* het best zelfstandig in oind. *rákṣati* „hij beschermt, bewaakt". De beteekenisinhoud van *a* komt dan overeen met dien van hom. ἀλκὶ πεποιθώς. Men kan hiervoor een steun vinden in de passage bij Columella, waar staat (8, 2, 11): (*g a l l i*) *sint*. . . .*alacres*, wat vanzelf de gedachten weer terugbrengt naar gr. ἀλέκτωρ, ἀλεκτρυών (voor den uitgang vgl. ἀλκυών?) = „gallus"; want de haan heet in het Grieksch begrijpelijk en aardig naar zijn patriarchale bravoure, παρὰ τὸ ἀλέξειν, zie Fränkel Nom. Agent. I 154 vlg., II 28 noot, Riegler Wört. u. Sach. VI, 194 vlg. Het groote bezwaar tegen deze afleiding is niet zoozeer de vorm als wel de beteekenis. Men kan volstrekt niet zeggen, dat een dergelijke martiale beteekeniskern in de plaatsen, waar *alacer* voorkomt, te bespeuren valt; veeleer komt men tot: „flink, opgeruimd", soms „vurig".

Daarom ga ik liever uit van de bovengenoemde bijzonderheid, dat *alacer* vaak met woorden voor „hoog, opgeheven" verbonden voorkomt en dat men bij hetzelfde substantivum nu eens *alacer*, dan weer *ācer* kan aantreffen. Als voorbeeld haal ik aan Plaut. Amph. 245:

cum clamore involant, i m p e t u a l a c r i,
foedant et proterunt hostium copias
iure iniustas

naast Lucret. 6, 128:

post ubi comminuit vis eius et i m p e t u s ā c e r.

Dan is *alacer* uit *al* + *ak-ro/i-* eigenlijk een samenstelling met *ăcer* van het type van het latere *solli-citus*, waar men nog de oorspronkelijke korte *ă* van *ācer* terugvindt (z. bov. p. 46, 60). Het eerste gedeelte vindt men precies zoo terug in lat. *alers, allers*, dat ook weer evenals *in-ers* een samenstelling is van *ars* (vgl. *im-berbis, inermis, in-sommis*) van den wortel *ar-* „samenvoegen"; in samenstellingen van *o*-stammen komt regelmatig een *i*-stam te voorschijn, waarnaast gewoonlijk zwakke sporen van een *o*-stam nog aanwezig zijn, zoo bijv. van *inermus* naast *inermis*, vgl. Stolz Hist. Gramm. lat. Spr. 412 en bov. p. 13. Om zich deze samenstelling *al(l)ers* duidelijker te maken moge men het verwante *soll-ers* „schrander", naast *soll-ennis* zich weer te binnen brengen, waarnaast participia als *solli-citus* voortleven.

Te verbinden is dit eerste gedeelte natuurlijk met de familie van *alo* „voeden"; eigenaardig is, dat ook in het Germaansch naast elkaar voorkomen idg. *alo-* en *allo-* uit *al-no-*, vgl. got. *ala-brunsts* „brandoffer", *alls* „geheel"; toch schrijf ik in het Latijn *allers* (–́ –) naast *alacer* (⏑ ⏑ ⏑) niet aan twee verschillende grondvormen toe, maar aan het boven (p. 89 vlg.) besproken evenwicht zoeken der woorden. *Alacer* beteekent dan: „g a n z lebhaft; zeer opgeruimd".

VI.

ADMINICULUM.

Adminic(u)lum schrijft Plautus het eerst (Most. 129): *ad legionem quom ita* < *paratos mittunt* > (sc. *liberos*), *adminiclum is danunt.* Als „hulp, steun" bij de Christelijke schrijvers zeer verbreid, is het toch een woord der literaire taal gebleven: in het Romaansch ontbreekt het, bij dichters komt het niet voor, behalve op de genoemde plaats van Plautus; dit zegt intusschen op zichzelf niets tegen zijn literairen aard, want voor dactylische poëzie was *adminiclum* — ⏑ ⏑ ⏑ ∼ onbruikbaar, terwijl de wisselvorm *adminiclum* het klassiek Latijn niet meer ten dienste stond. Toch is de latere beteekenis, die de glossen met *adminiculante* *adiuvante* weergeven, een vervaging van de oorspronkelijke, zeer reëele beteekenis, die aan het landleven zijn inhoud ontleende: „latje, stokje om de wijnstok te steunen, stut", vgl. Cic. de Fin. 5, 39: *Scientia .... agricolarum, quae circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculet*, de Nat. deor. 2, 120: *vites sic claviculis* *adminicula* *tamquam* *manibus* *apprehendunt*". Voor de beteekenis der praepositie *ad* is merkwaardig Cic. Lael. 88: *natura ... semper ... ad aliquod tamquam adminiculum* *adnititur*. Het *tamquam* van dezen schrijver is reeds een duidelijke aanwijzing van het beeldsprakig karakter zijner woorden.

Men komt hier een oogenblik tot een vaag vermoeden, dat men tenslotte het woord *manus* terug zal vinden, zooals inderdaad Vendryès Recherches sur l'intensité initiale 305 aanneemt, vooral wanneer men leest: Cic. de Or. 3, 60: *quem servum ille habuit ad manum*, Nep. Eum. 1, 5: *itaque eum habuit ad manum scribae loco*, gespecialiseerd bij Liv. 7, 2, 10: *ad manum cantari histrionibus* (dat!) *coeptum*, z. Drakenborch ad loc.), maar een dergelijke hypostase uit *ad-manum* ziet er toch al heel zonderling uit en verklaart volstrekt niet de uitgang *-culum*, al legt Zimmermann in zijn Etym. Wtb. zich ook neer bij deze onzekerheid.

Neen, wij moeten om dit woord te begrijpen inderdaad komen

tot een **adminēre* of **adminãre*, hetzij als samenstelling van *ad* + *min*... of als afleiding van **ad-mino-s*. Dat bereikt men niet door, zooals Georges en Walde doen, uit te gaan van den wortel *men-*, die zij in *eminere, prominere* terugvinden: de wortel dezer verba moet de beteekenis „uitsteken, d. r a g e n" hebben en deze beteekenis geeft nooit, vooral niet met de praepositie *ad-* verbonden, den vereischten inhoud: „stut, steunpaaltje": men kan toch een dergelijken steun niet omschrijven „als middel (voor den wijnstok) om steun te zoeken tegen of bij.... den steun zelf"!

Voortreffelijk daarentegen is deze woordfamilie besproken door Meringer I.F. 18, 270; de wortel *mĕi-* (*o*-phase *moi-*), volgens mij zeker een *i*-uitbreiding van den wortel *mē-* (*μέ-τρον*: *mē·tior*) — beteekent eigenlijk „hout (in bepaalde lengten) bewerken, bouwen". Men vergelijke de volgende woorden: oind. *mi-nó-ti* „hij bevestigt", perf. *mi-máy-a*, part. *mi-tá-* „gebouwd", *mē-thí-* „deurpost, pijler" (**moi-tí-*) = *mi-t-* „hetz.", arm. *moitʻ*, Gen. *mutʻi* „pijler, stut" (onzeker, omdat arm. *oi* normaal uit *ou* [< idg. *eu* of *ou*] ontstaan is, zie Meillet Esquisse gramm. arm. 3, 23; het eenige spoor van een wortel *meu-*, niet *mei-*, met dezelfde beteekenis in het Latijn is *mutulus*, — (doch indien dit *ū* heeft, mogelijk ook uit *moi-*) — „uiteinde van een dekbalk, kraagsteen", oier. *methos* (< **mi-to+sto-*) „grenspaal", on. *meiþr* „paal, galg" (idg. *th?*, zoo Noreen Urg. Lautl. 119, Trautmann Germ. Lautgesetze. 53), lit. *mẽtas* „paal" (zoo accentueert Leskien, Ablaut d. Wurzelsilben im Lit. 16 (= 278), die de toonqualiteiten n i e t noteert; Kurschat noteert *mētas*,, maar de bijvoeging der [] maakt duidelijk, dat hij voor het woord niet instaat; ook in zijn latere werk Bild. d. Nom. im Lit. 536 geeft Leskien dezelfde schrijfwijze *mẽtas*; ook dit kan *mẽtas* (*ẽ* < idg. *ei*) beteekenen, zie zijn schrijfwijzeprincipes op p. 154 meegedeeld) = lett. *mēts* paal, waarvan het denominativum *mētēt* (= volg.) is, z. Leskien Ablaut im Lit. 439, *mẽ't* (*ē* = *i̊*) „met palen afzetten", (z. Lidén I.F. 18, 494), daarnaast met *ai* (< idg. *oi*) lett. *maide* „stang, paal", *maidīt* „met palen afzetten", *maiti* „tuinstokjes", slav. *město* (uit **mĕitsto*; voor *ĕi* zie lat. *mēta*; vgl. Berneker Slav. etymol. Wtb. II 52) „plaats".

Zonder bezwaar kan hiermee in verbinding gebracht worden het lat. **minae** „bedreigingen", vooral wordt daarbij gewezen op de bekende plaats bij Verg. Aen. IV, 88: *pendent opera interrupta m i n a e q u e m u r o r u m ingentes aequataque machina caelo* om duidelijk te maken, dat de oorspronkelijke beteekenis geweest moet zijn: „kanteelen, tinnen"; zoo vatte reeds Servius ad. loc. het op:

minae eminentiae murorum, quas pinnas dicunt, zoo is ook de opvatting van sommigen glossatoren geweest, die schrijven *minas altitudines propugnaculum* IV 258, 23; V 572, 62. Het eigenlijke woord voor „tinnen" is echter *pinnae*, en daar de bovengenoemde plaats van Vergilius de eenige in ouderen tijd is, die die beteekenis schijnt te hebben, vertaalt bijv. P. Jahn in zijn laatste uitgave (1912), het als een metonymie opvattend, „die mächtig drohenden Mauern" [1]). Bij Ammianus Marcellinus komt minae echter niet minder dan viermaal voor: 20, 6, 2 *per turres discurrebant et minas* (Novák leest *pinnas!*), *saxa tormentaque bellica congerentes*, 24, 2, 19 *ad hanc molem ingentem, superaturam celsarum turrium minas* en ib. *circumfusi per turres ac moenium minas;* 29, 6, 11 *murorumque maximam partem...ad usque celsarum turrium minas expediit, studio aedificandi coalitus:* hier blijkt dus duidelijk een beteekenis „tinne, kanteel" en afhankelijkheid van de enkele plaats bij Vergilius is ongeloofelijk. Dat van *minae minari* niet gescheiden kan worden en dat voor den Romein van het eind der republiek *minari* met *-minēre* in verband stond, spreekt Vergilius elders duidelijk uit: Aen. II, 240 *illa* (het houten paard) *subit mediaeque minans illabitur urbi*, ib. 628 *illa* (sc. *ornus*) *usque minatur/et tremefacta comam concusso vertice nutat*, waar „dreigend zich verheffen" de bedoeling eenigszins nadert, wat de glossen ook weer terugkaatsen: *minans eminens* IV 117, 33 enz.

Deze plaatsen samen geven een vrij sterk fundament om een beteekenis „tinnen" op te bouwen.

Bovendien is de *i* van dit woord, die anders volstrekt onverklaarbaar is, een vingerwijzing. Het is wel duidelijk, dat het niet aangaat, *minari* met *i* uit composita, — die niet bestaan! — af te leiden en dan daardoor het substantivum te laten influenceeren, zoodat *minae* inplaats van **menae* zou ontstaan zijn. Reeds deze *i* geeft ons het recht de verklaring te gaan zoeken, niet bij de wortel *men-* „uitsteken", maar elders. Bovendien, dat in het Romaansch (Spaansch, Portugeesch) *mĭnae* nog voortleeft in de beteekenis „tinnen, kanteelen", Meyer-Lübke Rom. etym. Wtb. 5583, is zeker geen gevolg van de eenzame plaats in Vergilius' Aeneis en geeft ons terugwerkend

---

[1]) Conington-Nettleship ad loc. geven ook als beteekenis: „the threatening of the walls", maar de plaats, die dit duidelijk zal moeten maken, is hiervoor niet bruikbaar (Georg. III, 371 vlg.) „...*non cassibus ullis, puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae*". En Vergilius' woorden, waarnaar zij verwijzen (Aen. I, 162): *hinc atque hinc vastae rupes geminaque minantur / in caelum scopuli*", wijzen bij deze zeer gelukkige uitdrukking op een verband (z. boven) tusschen *-mĭneo* ∾ *mĭnae*, *mĭnāri*, voor Vergilius' tijd als volksetymologie, voor een veel oudere periode op een verwantschap van wortel *me* + *i-* (*mĭ-nae*) ∾ wortel *me* + *n-* (*mōns*, *-mĭneo*).

het recht het Vergiliaansche woord toch zijn volle gewicht in de schaal te laten werpen.

Van den zooeven besproken wortel *mei-* „van hout bouwen" kan men een *-nó-* participium verwachten van den vorm *mī-nó-*, fem. regelmatig *mī-nā*.

In welke verhouding staat nu *mīnae* tot het lat. *moenia?* Het enkelvoud *moene* komt slechts eenmaal voor bij Naevius (Ennius) apud Festum p. 128 Linds. In morphologisch opzicht kan men eenigszins vergelijken gr. *ποινή* van den W. *q^uei-* en van den wortel *mei-* „ver- gelden, ruilen" Hesychius *μοῖνον· ἀντὶ τοῦ μοίτου* en voor *-ni- crīnis pānis* en and. Ik vermoed echter, dat om die eigenaardige zelfstandigheid van het „femininum ∾ collectivum," waarover boven (p. 13, 53, 97, 99 vlg.) gesproken werd, hier een oud substantivum onder ligt, dat ook werkelijk een van de oudste substantiva van een belaagd en belagend volk m o e t zijn geweest: masc. *mi-nó-*, fem. *mói-nī* (*ī* = idg. *iə*, cf. lat. *avia*, *cervia* met oorspr. *iā* uit *ə*?); *moenia* werd als meervoud opgevat er werd metaplastisch geinterpreteerd [1]), in omgekeerde richting als met *iūgera* = *ζεύγε(σ)ᾰ*: het geval was; *mi-nā́* „eig. bevestiging, versterking, schanskorven", eig. collectivum, werd als meervoud gevoeld en nam in later tijd meervoud uitgang aan, werd een zgn. plurale tantum zooals lat. *litterae* (bov. p. 53). Of men ten slotte, evenals bij *γαῖα*: gen. **γᾰιᾶς* (zie de gegevens bij Brugmann I.F. 29, 202 en bov. 99 vlg.) van een accentwisselend paradigma (vgl. gr. *ποινή* met *o*-phase: oxytonon) mag uitgaan: *méi-nī*: *moi-niā́s*, blijft natuurlijk uiterst onzeker. In ieder geval zou hier dan deze eenheid ontstaan:

m. **mī-nó-*
f. nom. **méi-nī* (of analogisch **moi-nī*)
cas., bijv. gen. **moi-niā́s* enz.

waarin het ontstaan van de *o*-phasenwisseling volkomen in overeenstemming met de laatste Ablauttheorie van Güntert (I.F. 37, 48): *o* inplaats van *e* door secundaire accentonttrekking, zoowel vóór als na het hoofdaccent.

---

[1]) Een nieuwe theorie staat volgens algemeene opvatting sterker, naarmate de problemen talrijker zijn, waarvoor zij de oplossing brengt of naarmate die oplossing eenvoudiger is; dit geldt ook hier. Want, zooals ik elders hoop aan te toonen, door dit uitgangspunt vindt ook lat. *mille* zijn verklaring; oorspr. *mīlia* = **mīl* + *ī* fem.-collect. „schare", „groot getal" ∾ gr. *ὁ-μῑλ-ία* „Schare" ∾ „duizenden", waarnaar een sing. **mīle*, *mille* werd gevormd (in het oud-Latijn nog met den Gen. verbonden, dus substantivum), vgl. voor de Grieksche *o*-prothese oind. *mīl-ánti* „zij komen samen". Gr. *ὁμῑλᾰδόν* Hom. *O* 277, lat. *mīl-it-*, „soldaat" eig. „de in den t r o e p g a a n d e, troupier" staat met *ἰλᾰδόν* *B* 93, Hdt. 1, 172 in verband (dat misschien in een volksetymologie *ὁμ-ιλαδόν* [: *ὅμος* „gelijk, dezelfde"] steun vond).

Een dergelijke conclusie zou, indien ook andere feiten haar kwamen bevestigen, van belang zijn, daar uit haar voor de ontwikkeling van het Indogermaansch accent in zijn ruimste beteekenis zou blijken, dat de zgn. qualitatieve Ablaut later is dan de quantitatieve. In hoever beide uitingen samenhangen met verschillende geaardheid van het accent, meer intensiteit- tegenover meer hoogteaccent, willen wij hier thans niet bespreken, te meer daar in later tijd toch vermoedelijk beide soorten van Ablaut naast elkaar liepen, in zoover als zij niet meer uitdrukking van een zuiver klankproces waren, maar voor de dragers van het taalbewustzijn leefden als morphologische, historisch vastgelegde waarden en functies. Wij bepalen ons dus tot deze opmerking, dat, indien onze voorstelling juist is, men voor den tijd, dat deze morphologische waarden eerst ontstonden, volkomen zeker aan kan nemen, dat uit een vorm **mei-* door achterplaatsen van *-nó-* slechts één van beide kon ontstaan: òf *mi-nó-* of *moi-nó-*. Een mogelijke oplossing van dit probleem heb ik besproken in een artikel, dat in de I. F. zal verschijnen. Zoo zouden wij hier dan een deel accentgeschiedenis meemaken, waarin een melodisch hoogteaccent zich gaandeweg meer en meer vrijmaakt van de intensiteits bijmengsels, waaruit de hoogtenuances eerst ontstonden, om in de historische phasen vroeger of later zelf weer meer of minder een hoofdzakelijk intensiteitsaccent te worden.

Voor de oorspronkelijke beteekenis van **moi-ni-* heeft men dan te denken aan *viam mūnire.* [1]) Wat was dan *minae* oudtijds? Men zou hier van een oudste beteekenis: *struere* uit kunnen gaan, ja, hierbij zich wellicht nog op het laat-lat. *minare* (fr. *mener*) „voortdrijven, (leiden) van het vee'' willen beroepen, dat evenals de romaansch-germaansche woorden voor „mijn'' een beteekenis „leiding, geleiding''; vgl *aquae-ductus* veronderstellen; langen tijd heeft men bij het laatste woord met een Keltisch substraat gewerkt naar het voorbeeld van Thurneysen Keltoromanisches 66, maar dit substraat is nog niet gevonden en zoo keert men tegenwoordig weer tot de grondbeteekenis „leiding'' terug, z. Meyer-Lübke Rom. etym. Wtb. N°. 5465, en 5585; *mūnīre* zou dan aan zijn beteekenis zijn gekomen als afleiding van een beteekenis „via munita; gepleisterde, gebaande, geregeld gebruikte weg''. Maar zoodra men zich de praktijk van het leven voorstelt, den herder afwijkingen van het rechte pad krachtig corrigeerend, wordt het duidelijk, dat inderdaad *minare* een van die vele laat-latijnsche activa is, identisch

[1]) Gezien het latere *poena* (< gr. *ποινή*): *pūnīre*, zou *mūnīre* ook van **moi-nā* (∾ *ποινή* van W. *qᵘei-*) afgeleid kunnen zijn.

met *minari*. Deze activa behooren juist tot het dagelijksche of alledaagsche gesproken Latijn, reeds bij Plautus komt zij voor, z. Langen Beitr. Plaut. 59—68, Lindsay Syntax of Plautus 53, bij Lucilius (*largio* 475, *partio* 834), de Atellana (zie Leo Herm. 49, 178), Laberius (*consectare* 142), Varro juist in de Sat. Menipp. *miro* 128, 129 Büch. en zoo vinden wij ze ook later in de volksliteratuur vaak: zie bijv. Büchelers Carm. Lat. Epigr. *contemplo* 82, 83, *venero* 406, *complecto* 456, *sequere* 794, en Engström Carm. lat. epigr. 440: *fungo*, *preco*, 235 *amplecto* (vgl. Rh. Mus. 68, 606); in de populaire vakliteratuur zijn vormen als *scrutant* en *labunt* der Mulomedicina Chironis 120, 121 schering en inslag en de Christelijke literatuur volgde grootendeels deze democratische nivelleering, zie Löfstedt Komment. Aetheria 216, F. Pfister Woch. klass. Phil. 1915, 837, Stangl. Philol. 69, 533; zooals steeds, voelen wij hier weer, hoe velerlei Petronius in zich bergt, die ook hier volgt en voorgaat, bijv. *loquere* als inf. 46, 1; vgl. ook Löfstedt Spätlat. Stud. 82.

Tegen de identificatie van *minare* met *minari* bestaat dus inderdaad ook niet het minste bezwaar van morphologischen aard. Bovendien meen ik dat dezelfde beteekenis-overgang, zij het ook in omgekeerde richting, bij een Grieksch woord deze combinatie nog waarschijnlijker maakt. Evenals in het Latijn een band schijnt aanwezig te zijn tusschen: „iemand (dat.) bedreigen" en „iemand voordrijven, leiden (acc.)", zoo in het Grieksch tusschen „iemand (dat.) bedreigen, dreigen" en „iemand wegdrijven, wegdringen (acc.)"; ik meen het werkwoord ἀπειλέω, sinds Homerus welbekend, maar dat nog steeds, wat zijn afkomst en etymologie aangaat, niet voldoende opgehelderd is.

Hier loont het de moeite de plaatsen wat uitvoeriger weer te geven. Herodotus schrijft in het vermaarde verhaal over Arion (I, 24): κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν, ...ἢ ἐκπηδᾶν ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην· ἀπειληθέντα δὴ τὸν Ἀρίονα ἐς ἀπορίην παραιτήσασθαι....περιιδεῖν αὐτὸν.... ἀεῖσαι; II, 141: τὸν δ' ἱρέα ἐς ἀπορίην ἀπειλημένον.... ἀποδύρεσθαι οἷα κινδυνεύει παθεῖν en VIII 109: ....πολλῷ πλέω ἀκήκοα τοιάδε γενέσθαι, ἄνδρας ἐς ἀναγκαίην ἀπειληθέντας νενικημένους ἀναμάχεσθαι κτλ.; en I, 111 Ἅρπαγος ὡς εἶδέ με, ἐκέλευε τὴν ταχίστην ἀναλαβόντα τὸ παιδίον οἴχεσθαι φέροντα...., πολλὰ ἀπειλήσας, εἰ μή σφεα ποιήσαιμι en VII 18 ταῦτα τε ἐδόκεε Ἀρτάβανος τὸ ὄνειρον ἀπειλέειν καὶ θερμοῖσι σιδηρίοισι ἐκκαίειν αὐτοῦ μέλλειν τοὺς ὀφθαλμούς. Leest men deze vijf

[1]) Semasiologisch is de verbinding vruchtbaar bij Demosthenes 21 (Midiana) 135: σὺ δ' ἀπειλεῖς πᾶσιν, ἐλαύνεις πάντας, terwijl hij elders ἐλαύνω met ὑβρίζω verbindt.

plaatsen onbevangen over, dan krijgt men den indruk, dat men ook op de beide laatste met een beteekenis „in het nauw drijven [1]), bangmaken", hetzelfde als ἐκπλήσσειν, volkomen uitkomt; de „bedreigde" persoon is niet genoemd, een adverbiale accusativus van den zakelijken inhoud staat er bij; de voorlaatste passage is dan ook eigenlijk niet aldus letterlijk op te vatten: „na mij veel (straf, gevaar) gedreigd te hebben, als ik het (= de opdracht) niet ten uitvoer legde", maar: ± „mij voor veel dingen gewaarschuwd hebbende, als ik ze niet deed", in het object ligt eenheid van schuld/verdienste + straf/loon. Hoe gedraagt zich hier Homerus? De kortste weg is hier zeer zeker, na te gaan, zoo onbevangen mogelijk, of Homerus zich voor de zooeven vermelde verklaring laat winnen. Opvallend is hier de beteekenis: „beloven, een gelofte doen" Ψ 863: οὐδ' ἠπείλησεν ἄνακτι.... ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην, ongeveer = 872. Uitgaande van ἀπ-ειλή ἀπ-ειλέω „het iemand in den hoek dringen, van zijn stuk praten, overdonderen" komt men tot „pralen, pochen", zooals ἀπειλέω elders in het Nederlandsch vertaald moet luiden, en vandaar tot: „beloven, zich verbinden"; zoodra men aan lat. *se obstringere iureiurando* enz. denkt, wordt ook ἀπ-ειλέω aannemelijk: „den anderen weg voor zich afsluiten, zich verbinden tot", vgl. *Υ* 83: ποῦ τοι ἀπειλαί, ἃς Τρώων βασιλεῦσιν ὑπίσχεο. Met een dativus verbonden vinden wij bij Homerus ἀπειλέω s l e c h t s m e t e e n o b j e c t als ἀπειλάς er bij, bijv. *Ν* 219: ποῦ τοι ἀπειλαὶ οἴχονται, τὰς Τρωσὶν ἀπείλεον υἷες Ἀχαιῶν. Deze dativus, incommodi of dat. ethicus oorspronkelijk, werd evenals in het Latijn *minari alicui mortem* nauwer juist met het verbum verbonden [1]). Een compositum ἐπ-απειλέω komt voor op dezelfde wijze gebruikt (*Δ* 319, *Ν* 582, *Ξ* 45, ν 127), slechts in het participium absoluut gebruikt *Ν* 582, anders met ἀπειλαί of een dergelijk woord er bij.

De eenige plaats, waar dit werkwoord in de Hymnen voorkomt, is onze opvatting niet ongunstig, Hymn. Herm. 374: πολλὰ δέ μ' ἠπείλησε βαλεῖν ἐς Τάρταρον εὐρύν.

Daarmee zijn intusschen alle moeilijkheden niet opgeheven. Zoolang nl. een Griek inderdaad wilde zeggen: „gij dringt mij (*of* tracht mij te dringen) op velerlei wijzen van mijn voorgenomen plan af",

---

[1]) Iets dergelijks waarschijnlijk ook bij φθονέω (afl. v. φθόνος), dat, zooals ik (Grieksch Woordenboek s. v.) heb aangegeven, vermoedelijk met φθάνω τινα verwant is. Men heeft hier dan dezelfde verhouding als in Lat. *minae* ∾ *minari alcui minas mortis* of *mortem*, *dōnum* ∾ *dōnare alcui dōnum alcs* of *alqd*. Het cardinale punt ligt ook hier dus in het vormen van een nieuwe n a u w e r e v e r b i n d i n g tusschen verbum en nomen actionis in den accusativus.

dan ware te verwachten: *σὺ ἐμὲ πόλλας ἀπειλὰς ἀπειλεῖς*, juist zooals Aristophanes immers zegt (Nub. 29) *ἐμὲ μὲν σὺ πολλοὺς τὸν πατέρ' ἐλαύνεις δρόμους*. Zoodra echter in een dergelijke verbinding het substantivum als nomen actionis in plaats van verduidelijkende aanvulling te zijn de hoofdaandacht op zich concentreert, moet het persoonlijk object de rol van „belanghebbend" voorwerp gaan spelen; ten slotte staan alle constructies voor deze mogelijkheid open. Ik herinner aan de latijnsche uitdrukkingswijzen: *induere se* of *vestem* naar *indusium* bijv., maar als eenheid *induere sibi vestem* en *induere se veste*; ik herinner verder er aan, hoe de zgn. dubbele accusativus bij *docere* begrijpelijk [1]) is, maar daarnaast ook *(e)doctus alqa re* = *instruere alqa re*, en hoe eindelijk in het Vulgair-latijn *docere alcui alqd* zijn intrede doet, zooals ook Löfstedt meedeelt (Komment. Aetheria 152) vgl. *iubeo* c. dat. sinds Cic. ad Att. 9, 13, 2, niet zooals Löfstedt meent, door den invloed van *imperare*, maar ook door de ontwikkeling zelf die de taal doormaakte, in de hand gewerkt: *iubeo* c. dat. is zeer algemeen, zie bijv. ook Bücheler Carm. Lat. Epigr. 387, 16(?), 719 en Landgraf Komment. Sext. Rosc.[2] 51, W. Baehrens Eranos 13, 21.

Zoo is het dus mogelijk dat *ἀπειλέω* „ik dring weg", juist waar het niet meer zijn volle concrete beteekenis behield, maar in een beteekenis van „dreigen" ongeveer overging, de „overdrachtelijke" dativus-constructie aanvaardde. Wat het semasiologische betreft, is hiertegen niet het minste bezwaar. Zie ik juist, dan geeft immers de familie van ndl. *dreigen* een analogon: dit werkwoord staat in verband met „dringen", zoodat van Wijk (Etym Wdb. 132) zijn beschouwingen samenvat in deze woorden: „dreigen" gaat op „aandringen, dringen, drukken" terug.

Men herleze nu in dit licht nog eens den passus bij Homerus, *N* 136—148 en speciaal 143: *ὣς Ἕκτωρ εἵως μὲν ἀπείλεε μέχρι θαλάσσης/ῥέα διελεύσεσθαι κλισίας καὶ νῆας Ἀχαιῶν* en vergelijke daarmede eigenaardige losse constructies als *μάστιξεν δ' ἐλάειν* Hom. *E* 366 eld., waarvan dit het eigenaardige is, dat van een eigenlijke overbrenging van kracht door het hoofdwerkwoord op een ander eigenlijk geen sprake is maar het subject van de eerste mededeeling subject en middelpunt blijft, ook van wat verder volgt.

Voelen wij hier nog de oude beteekenis van *ἀπειλέω* ook bij Homerus doorschemeren, ook Herodotus weerspiegelt, indien ik mij

---

[1]) Vermoedelijk hebben wij echter ook hier niet de mechanische koppeling van persoonlijk en zakelijk object, beide in den acc., maar is deze constructie oud, daar *doceo* causativum is van W. *dek-* (z. gr. *δέκομαι*), *doceo alqm alqd* dus eig. „ik laat iemand iets in zich opnemen".

niet vergis, dit taalbewustzijn door bij ἀπ-ειλέω, dat door ἀπειλέω „dreig" bijkans overstemd werd, voor de beteekenis „dringen, wegdringen" de nadrukkelijke bijvoeging ἐς ἀπορίην, ἐς ἀναγκαίην en dgl. te geven.

Daarmee hebben wij dus *mīnāre* „drijven, leiden", met *mīnāri* „dreigen," afleiding van *mīnae* „dreigement(en)", verbonden.

Vatten wij nu samen, dan blijkt, dat *minae* aanvankelijk ten nauwste met *moenia* verwant de beteekenis had van: „van hout of aarde opgetrokken (wal)", en dat *minārī* van denzelfden wortel *mei-* „bouwen" de beteekenis ongeveer had van het lat. *struere* bijv. *insidias alci*, zoo *minari mortem alci*, en dit werkwoord in gevoelsinhoud eenzijdig, nl. in malam partem, ontwikkeld liet toen ook zijn invloed op het substantivum *minae* gelden, dat zoo tot zijn beteekenis „booze constructies: plannen, dreigementen" kwam. Men vergelijke hier bijv. het nog volkomen neutrale *ostentare praemia, spem*, maar ook Catull. 64, 187 *omnia sunt deserta, ostentant omnia letum*; daarentegen is *intentare manus* of *viris intentant omnia mortem* Verg. Aen. I, 91 reeds beslist vijandig bedoeld en dus zeker niet een navolging van den uitroep bij Catullus, zooals P. Jahn ad loc. beweert.

De gewone opvatting van *minari* c.a. tot nu toe gegeven wordt door Walde geregistreerd. Bekoord door *imminere alci* „dreigend zich boven iemand verheffen, op iemand neerdreigen" ziet men ook in *minari* een daarmee verwant deponens, dat zijn *i-* — men verwacht van een wortel *men-* „uitsteken" **menari* — aan de composita, niet van *minari*, want deze bestaan niet, doch van *-mineo*! — ontleend zou hebben, zooals ik boven reeds kort aanduidde. Walde's verdere gissing: „vielleicht unter rein lautlicher Analogie nach *minor, minus* „kleiner" is al zeer ongelukkig daar men veeleer invloed van een woord, dat „grooter, overheerschend" beteekende, zou verwachten en aan den anderen kant „rein lautliche Analogie" iets onbestaanbaars is.

Het zal dus nu noodig zijn eerst dezen wortel *men-* „uitsteken, d. ragen" te bespreken. Men vindt deze in de volgende woorden:

Mentum „kin", komt sinds Plautus voor, bijv. Mil. 209, vgl. Varro R.R. 2, 9, 3: *mento suppresso* (tegenover „uitsteken") leeft voort in het Romaansch (*ĕ*).

Verwant is zeker cymr. *mant* „kin" (*an* < idg. *n̥*, z. ook Pedersen K.Gr. I 45), misschien oind. *másta-ka-* n. „kop, top" (niet uit **mn̥t-tó-*, want dan verwacht men **matta-*, z. Wackernagel Aind. Gr. I, 177 vlg., maar waarschijnlijk derivatie van *s*-stam, *mn̥s-tó-*; onmogelijk is de grondvorm *mozg-tó-*, waarvan Charpentier uitgaat, K.Z. 46, 35. 40). Ook got. *munþs* „mond" oorspr. van dieren: = „snuit, bek" (∼ „vooruitsteken") behoort hierbij.

Zoo komen wij voor het Latijn niet tot een ouderen vorm *mén-to-*, maar *m̥-tó-*; over dergelijke substantiva zie ook Brugmann Grundriss [2] II, 1, 409.

De oorspronkelijke beteekenis van *mentum* blijkt echter wel het allerduidelijkst uit het verkleinwoord, als zoodanig fem.: *mentula* „mannelijk lid"; den wortel *men-* in zijn beteekenis vindt ieder, die een gedeelte, zelfs een zeer klein gedeelte der Priapea heeft gelezen!

Mōns „berg", komt sinds Cato en Ennius voor, ook in het Romaansch leeft het voort, maar met *ŏ*. De *ō* van *mōns*, die Priscianus (Keil II, 53, 2) uitdrukkelijk noemt, is dus slechts de gewone Latijnsche verlenging vóór *ns*, *nf* enz. Voor zoover ik zie, is er dus niets, dat Johansson's grondvorm (I.F. 14, 332): **mōn-t-s*, zooals φώρ: φέρω motiveert en evenzeer is het denkbeeld van Brugmann (Grundr. [2]II 1, 410) om voor *mōns* van een ouderen vorm **mon-to-* uit te gaan, waarschijnlijk alleen geboren uit een verlangen om de volle *o*-phase (V°), in plaats van de verwachte kortste phase, die men bij *-ti-* substantiva verwacht — vgl. oind. *matí-* bij den W. *men-* „in den geest bewegen" te motiveeren. Maar in het historische Latijn is *mōns* duidelijk een *i*-stam, geen *o*-stam en even gemakkelijk als een secundaire *i*-stam bij adjectiva (bijv. *gravis*, *suāvis*) te verklaren is, even moeielijk valt dit bij oorspronkelijk substantivische *o*-stammen; zoo heeft waarschijnlijk Ennius ann. 440 (Vahl. [2]): *montē* = *montei* (zoo Otfr. Müller) of *monti* en dergelijke oude vormen van een *ĭ*-stam *monti-* vermeldde ook Varro L.L. 8, 66; 9, 112.

Deze vorm *mon-ti-* staat nu in het Latijn volstrekt niet alleen: naast *fero forti-* (*fors*), naast *sero sorti-*, misschien zoo *morti-* van W. *mer-* en naast *pars* met de verwachte kortste phase staat de *o*-phase in *portio*: hier kan desnoods *or* nog als < *r̥* beschouwd worden. Wil men dus een bewijs, dat de volle trap van den wortel met *-ti-* kan voorkomen, dan zijn *dōs*: *dă-tus* (= δωτίνη: δοτός), *cōs*: *cătus* „scherp, puntig, gevat" duidelijk genoeg.

Isidorus liet zich dus door een juist inzicht leiden, toen hij over *montes* schreef Orig. 14, 8, 1: *quod sunt eminentes*, vgl. semasiologisch alb. *mal'* „berg": ob. *iz-molěti* „uitsteken".

Deze wortel *men* is in de verwante talen aldus aanwezig; av. *fra-manyentē* „zij winnen een voorsprong", *maitīm* acc. sing. (<**m̥-tí-*) „voorsprong van het gebergte, promunturium", in het Grieksch wrsch. in Μοῦσα „Muze". Wanneer men nl. bij Homerus hoort *B* 484 μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι en 491 Ὀλυμπιάδες μοῦσαι, voorts denkt aan de afkomst der Muzen uit Pierië bij den Olympus

en wanneer men zich het Muzenpaard Πήγᾱσος (∾ Πήδᾱσος) van de Ἱππο-κρήνη, op den Helicon herinnert en hiernaast plaatst de ten deele evenwijdige ontwikkeling in Italië bij *Carmentis: Ca(s)mēnae* als bron-nymphen: Muzen (Wissowa Rel. u. kult. d. Römer 219 vlg.), dan komt men weer tot Wackernagels schoone explicatie, allen modernen twijfel ten spijt, terug (K.Z. 33, 572 vlg.): *μοῦσα* uit **mont-i̯ā* in verband met *mons* of **μοντος* en verwant met alb. *majε* „top" als het uit **man'ε* ontstaan is, hetgeen onzeker is (vgl. Pedersen K.Z. 33, 542, Spitzer Mitteil. rumän. Instit. Wien I, 1914, 327), cymr. *mynydd* „berg" (uit **moni̯(i̯)o-*) vgl. obret. *-monid* in eigennanen bijv. *Win-monid* en *Wen-mened id est montem candidum* in een oorkonde (Loth Chrestomathie bretonne p. 152), on. *mǿnir* „nok", *mǿna* „zich hoog verheffen, te voorschijn komen".

Niet bepaald met *mōns* uitsluitend verwant maar met den geheelen stam is dan **promunturium** „voorgebergte".

De vorm *promontorium* komt volkomen zeker eigenlijk alleen voor bij Lucilius 125 Marx, de oudste en beste vorm is die met *-munturium*; de quantiteit van de *u* in *-tur-* is onbekend (z. Herm. 48, 311) en in het Romaansch komt het woord niet voor; evenals bij de werkwoorden op *-tūrio* is *-tūrium* zeker denkbaar. De volksetymologie is zelfs tot een *promunctorium* gekomen (Keller Volksetym. 24) en deze levendige fantasie („groote neus") uit zich ook bij Pacuvius trag. 94 (Ribb.³): *Idae promunturium, quoius lingua in altum proicit*". De etymologie met *mungo* en het principe der lectio difficilior pleiten beide voor den vorm met *-munt-*. Daar een *u* hier slechts òf oorspronkelijk kan zijn òf uit *o* ontstaan, niet uit *e*, komt men hier vanzelf tot een grondvorm *pro-mon-tu-rium*, welks tweede *u* (*tu-*) velerlei kan wezen (z. *augur*: *-ger-*, *augūrium*!. Het geheele woord keert dus ook weer tot een vorm *mont-* van den W. *men-* terug, waarbij *t* misschien bij den W. *men* + *t* behoort. In dat geval is dit woord geheel te vergelijken met lat. *tugurium*[1]) „hut", waar wij misschien een afleiding van een zgn. part. perf. act. op *-us-* voor ons hebben van den stam (vgl. *ἀγ-υιά αἴϑ-υια*), niet van het *-to-* participium afgeleid. Behoort *t-* echter tot het suffix, dan kan men hier woorden vergelijken als *cectoria* „greppel", *cinctorium* „gordel", *tectorium* „hut" bijv. Priap. 49, 1: *tu, quicumque vides circa tectoria nostra / non nimium casti carmina plena ioci.*

[1]) De jongere vorm in glossen en eenmaal (CIL. 5, 5005) in inscripties: *tegurium* (Arch. lat. Lexic. 9, 436) is vermoedelijk slechts volksetymologie. De eerste *u* kan juist de typische kortere phase van het partic. perfecti nog weergeven, vgl. *ϝοῖδα*, *ϝειδώς* ∾ *ϝιδυῖα* en de part. op *-ę̄s* bij het praeteritum in het Litausch.

Verder zijn nu nog twee woorden verwant: **mellum** indien zoo te lezen is bij Varro R.R 2, 9, 15: *ne vulnerentur a bestiis, imponuntur his c o l l a r i a, quae vocantur m e l i u m, id est cingulum circum collum ex corio firmo cum claviculis capitatis, quae intra capita insuitur pellis mollis ne noceat collo duritia ferri*; men kan moeielijk aan het Latijnsche karakter van het woord twijfelen, daar men het ook in een redevoering van Scipio Aemilianus aantreft (Paul. 137 Linds.): „*vobis .... reique publicae praesidio erit is, quasi m i l l u s cani*", waaraan Paulus precies dezelfde beschrijving toevoegt als boven uit Varro werd aangehaald. De *i* is hier waarschijnlijk dialektisch en zeer zeker niet uit een paradigma **men-lom*: abl. *m̥-lōd* te verklaren, zooals Niedermann doet (E und I im Lateinischen 65 vlg.).

Een woordstam *men-* = „hals", die hierin verwerkt is, vinden wij weer in **monīle.** Fest. 122 Linds. zegt ervan: *m. dictum est ornatus mulieris, qualem habuisse Eriphylam ferunt. Ex eo etiam equis praependens a collo ornamentum m.* De glossen zeggen eveneens IV 366, 4 bijv.: *ornamenta in cervice mulierum vel equorum pectoralia.* In morphologisch opzicht te vergelijken met *hastīle*: *hasta*, *lībrīle* „scapus librae": *libra* brengt het vanzelf tot een substantivum **mono-/ā*, dat „hals" moet beteekenen.

Het woord komt in de literatuur zelf het eerst voor bij Cicero, maar als wij de plaats van Festus (z. bov.) overlezen, krijgen wij sterk den indruk, dat de tooneelstukken, „fabulae", Verrius dit woord hebben gebracht en dit wordt nog waarschijnlijker, wanneer wij bij Cicero lezen (in Verr. IV, 39): *cum* (sc. *Eriphyla*) *vidisset monile ex auro et gemmis.* Nu is deze sage in het algemeen weinig door tragici behandeld, in het Latijn, voorzoover wij weten, slechts door Accius, zooals Bethe herinnert Pauly-Wissowa VI 462 i. f.; over Cicero's bekendheid met Accius vgl. Leo Röm. Literaturgesch. 231, 384. Zoo mogen wij dus aannemen dat *monile* vermoedelijk reeds bij Accius voorkwam.

Dit woord komt in de verwante talen als volgt voor: oind. *maṇí-* „parel", *mányā* „hals" (Wackernagel Aind. Gr. I 194; K; Z. 43, 166), av. *minuš* „halssieraad", Hesychius μονιός·... ὁ περὶ τράχηλον ὅρμος, oier. *muin*(<*moni-*) „hals", (z. ook Vendryès Zs. f. celt. Phil. 9, 294), *muince* en *muinde* „halsband", m.ier. *mong* „maan" (Rev. celt. 25, 32 *mongaib* „met hun manen"), gallo-gr. μάννος, μόννος „halsketting", on. *men* (*idg. *mon-i̯o-*) „halssieraad", ohd. *mana* „maan, manen" (meer bij Falk-Torp-Davidsen I 693), ob. *monisto* „halssieraad".

Voor het semasiologisch verband van woorden voor „hals" „manen"

met „bergtop" hérinner ik slechts aan gr. *λόφος* „hals (hom. *καταλλοφάδια φέρων κ* 169), (manen), helmbos, heuvel", lat. *collum*: *collis* en on. *hals* „hals, nek, landrug tusschen twee fjorden", z. ook Falk-Torp-Davidsen I 374.

Hier lasch ik nu een woord in, dat voor de hier besproken maagschap van belang kan zijn:

Manus „hand" komt sedert Ennius en Cato voor en is ook nog in het Romaansch een levend bestanddeel. Ook in de dialecten vond men het woord: osc. *manim* acc. sing, umbr. m a n i, *mani* abl. sing., m a n u v e loc. sing., m a n f acc. plur: waarschijnlijk ontstond de *i*- declinatie in den ablativus, waar *-ūd* regelmatig tot (*-üd*,) *id* werd, zie Buck Osc. and Umbr. Gr. § 59.

Woorden van gelijke beteekenis met gelijkenis in vorm zijn de volgende: gr. *μάρη* „hand": *εὐμαρής* „handig makkelijk", vgl. gr. *εὐχερής*: *χείρ*, got. *manwus* „bereid, bereidwillig," eig. „handig", ohd. *munt* „hand"[1]) (uit **mn̥tā* of **mn̥dhā*, vgl. ook K.Z. 46, 313), zeer waarschijnlijk corn. *manal* „handvol". Got. *munþs* „mond" behoort in de eerste plaats bij een wortel *menth*- (naast *ment*-, z. bov. 113, 115 over *mentum, promunturium*) ook in Hesychius *μάθυιαι· γνάθοι* en lat. *mando, -ĕre* „kauwen", maar juist deze wortel zal vermoedelijk wel met *men*- „uitsteken ∾ uitstekend deel, bek = mond" in verband staan.

Voor het begrip „hand" kan men algemeen gesproken of van „grijpen" of van „ballen" > „hand" (> „hand-v o l", vgl. lat. *mani-pulus*: *pleo*, cf. K.Z. 45, 194 en vergelijk Herodotus 5, 100: *χείρ* „handvol, bende, groep") uitgaan of ook wel van „uitsteken, uitgestrekt zijn," waarbij dan de hand als extremiteit aan zijn naam gekomen zou zijn. In het eerste geval zou men het best de familie van gr. *ἀμάω* „ik verzamel, maai, oogst", lat. *amplus* (uit **am-lo*-), wortel *ᵃmē*- „grijpen" er in kunnen betrekken, waarover Osthoff uitvoerig gesproken heeft Morph. Unt. VI 344 vgl., in het laatste geval de wortel *men*- „uitsteken", intr. en trans. Op den bodem van deze vergelijkingen ligt vermoedelijk een oude *r*/*n* stam, (ook bov. p. 79) zooals voor dit woord heeft uitgesproken Johansson Beitr. gr. Sprachenk. 118, 143. Speciaal van *manus* „hand" kan men bezwaarlijk het verbum lit. *minù* „ik kneed", russ. *mnu* hetz. hiervan scheiden, z. Meillet De radice MEN- 8.

Ik meen, dat de laatste vergelijking met wortel *men*- „uitsteken" het dichtst bij de waarheid komt, omdat een *-nu*- afleiding van

---

[1]) Waarschijnlijk is de beteekenis „bescherming" (zie d. *Vor-mund*, *Mündel*) uit die van „hand" ontstaan, vgl. lat. *in manu mariti esse*, *manu mittere*: „hand" als symbool van „macht" en van „bescherming", vgl. oier. *muin* (< *moni*- „bescherming, verdediging", z. Vendryès Zs. f. celt. Phil. 9, 295.

ma- = ig. *mə-* zonder parallel [1]) is en men ook voor het Gotisch in *manwus* „gereed," *faura-ga-manwjan* „van te voren gereed maken" van een *u* stam, niet van een *-nu-* formatie in den trant van de oud-indische V^e^ klasse, type gr. *δείκ-νῡ-μι* kan uitgaan. Doch dan blijft in den stamvorm een moeielijkheid over. Men moet dan van een grondvorm **mn̥n-u* of anders genoteerd **mₑn-u-* uitgaan. De meeste stemmen nemen heden voor het Latijn een waarde *en*, niet *an*, aan voor idg. *n̥n*(=ₑ*n*), zie Sommer Hdb. lat. Laut. Formenl.² 45, Krit. Erläut. 13. Doch dit lijkt mij onjuist. Sommers verklaring voor *maneo* (: *μένω*) uit *mn-* is al bijzonder ongelukkig, daar noch deze hypothetische *mn-* noch ook de daaruit ontwikkelde *a* elders in het Latijn een steun vinden; bovendien helpt voor *maneo* in open lettergreep de vergelijking met *scando* (en *mando*) eenerzijds en *quattuor* anderzijds (beide, *q-t*, explosivae) toch wel iets (zoo nu ook H. Güntert Indogerm. Ablautprobl. p. 127). Het voorbeeld, dat Sommer bij zijn beschouwing telkens weer in het vuur brengt: *tenuis*: *τανα϶-ός*, *τανύ-γλωσσος* enz. zegt daarom zoo weinig, omdat zooals ik boven aantoonde (o. a. p. 97), deze vorm *tenuis* van het vrouwelijk uitgegaan en daar mede identisch vermoedelijk den vollen trap van de wortel had: *tᵉn-éu-*: fem. *ténu-ī*. Maar ook algemeene phonetische overwegingen spreken hiervoor.

ig. *r̥* *l̥* *m̥* *n̥* geven: lat. *or*, *ol*, *em*, *en*
(*r̥r*)ₑ*r* (*l̥l*)ₑ*l* (*m̥m*)ₑ*m* (*n̥n*)ₑ*n* geven: lat. *ar*, *al*, *?m* *?n*

Vergelijkt men deze beide rijen, dan zal men reeds dadelijk geneigd zijn op de beide laatste plaatsen de ? door een *a* te vervangen. En een phonetische overweging komt dit vermoeden versterken.

Gaat men de eerste rij na, dan krijgt men door het taalexperiment een eigenaardige conclusie: de nasalen hebben een palatale, de liquidae een velaren vocaal vóór zich ontwikkeld. Door de moderne onderzoekingen, vooral van Osthoff (literatuur bij Sommer Hdb.² 166) kennen wij in de italische dialekten twee soorten *l*: *l′* en *ł* palataal en velaar. Voor *r* was dit van elders niet bekend en de historische latijnsche *r* heet zuiver dentaal (Seelmann Aussprache 307, 328); de vorm *or*, *ol* wijst hier echter op een achterwaarts gearticuleerde *r*. Anders staat het met de tweede rij, waar vóór liquida of nasalis een doffe

---

[1]) Mogelijk blijft het intusschen wel, als men ziet, dat dergelijke formaties voorkomen van wortels op nasaal of semi-vocaal voorkomen: bijv. W. *mei-*, korte phase *mi-nu-* in oind. *mi-nó-ti* „hij beschadigt, vermindert ∾ gr. *μινύθω* (z. *φθινύθω*), lat. *minuo*, W. *ten-*, korte phase *tn̥-nu-* in oind. *ta-nó-ti* „hij spant", gr. *τανύω* (vgl. ook Brugmann-Thumb Gr. Gramm.⁴ 337); voor nomina vinden wij wel is waar dezelfde verhouding, z. Hirt. I.F. 32, 283, Brugmann Grundr.² II, 1, 290, doch dit zijn meestal secundaire formaties.

klankkern was overgebleven, onverschillig of men nu *ₒn* of *ₑn* noteert. Dat deze doffe klankkern, ontstaan doordat de oorspronkelijke vokaal door accentverzwakking op die plaats minder sterk en „persoonlijk", en waarschijnlijk ook korter werd, tenslotte zich in de neutrale mondholte nestelde en de natuurlijke klank der niet vervormde indifferente vocaal, *a*, aannam, spreekt vanzelf, is ook inderdaad historisch zeker voor *al*, *ar* en ook voor de kortste phase der lange vocalen is men immers tot hetzelfde resultaat gekomen: *a* = ə als kortste vorm van *ē*, *ā*, *ō*. Beziet men de zaak van dezen kant, dan moest men er zich over verbazen, indien ook voor *ₒn*, *ₒm* het resultaat niet *an*, *am* was, maar juist *en*, *em* zooals Sommer en anderen aannemen. Op grond van een groot materiaal en langs anderen weg komt thans ook Güntert, Indog. Ablautprobl. 46—69 tot hetzelfde resultaat.

Laat ons hier den draad weer op vatten.

Wij vonden een wortel **men-** en een wortel **mei-** waarvan de beteekenissen elkaar vaak ontmoetten. Een eigenaardig voorbeeld daarvan is wel dit, dat van beide wortels in de Noordwestelijke talen representanten aanwezig zijn met de beteekenis „hals" ∾ „paal, lange lat"; vgl. van W. *mei-* oier. *mēde* „hals", *methos* „grenspaal", van W. *men-* ohd. *mana* „manen", ohd. *menni* „halssieraad", Falk-Torp-Davidsen I 693, 708, Lidén I.F. 18, 494.

Naast den wortel *mei-* vonden wij een enkel spoor van *meu-* in *mutulus*, tenzij het *mū-* is en uit *moi-* ontstaan is (z. bov. p. 106) en ook in *mutūnium* „mannelijk lid" = *mentula*; Walde geeft -*ūt*-, maar uit de hendecasyllaben van Priap. 52, 10: *nilo deterius mutuniatus* schijnt *ŭ* te volgen.

Daarnaast bracht *manus* ons van W. *men-* op W. *mer-*, eventueel gesymboliseerd in een ouden *r/n*-stam, terwijl aldaar ook sprake was van een basis met prothese *amē-* „omvatten". De naam van de „hand" is vaak van „grijpen, vatten" afgeleid, vgl. ob. *pestĭ* „vuist" (z. Fay Am. Journ. Phil. 33, 394), lit. *rankà* „hand": lit. *renkù* „ik verzamel" (I.F. 32, 329), gr. χείρ: oind. *hárati* „hij neemt" cf. arm. *jern* „hand" van denzelfden wortel **ĝhers-(e)n* en men vergelijke dan ook nog de Homerische κρε-άγρα „vleesch-grijper" met zijn modernen vorm, die volkomen een „gekromde hand" gelijkt, vgl. afbeeldingen bij Fuhse Wört. u. Sach. 3, 82, verg. ook Sperber ib. 76. Eveneens zal got. *handus* „hand" wel door den handvormigen „prikkel" (afbeelding ib. 75) met gr. κέντρον (W. *ken*+*t*- naast *ghend*- in gr. χανδάνω, lat. *pre-hendo*) vgl. aor. ἔκενσα, κεστὸς ἱμάς < κε(ν)τ-τος) „prikkel" in verband staan; daarbij dan got. -*hinþan* „vangen" en lett. *censzôs* „ik span mij in", vgl. ook Wood Cl. Phil. 5, 303 en Mod. Lang. Notes 25, 213 vlg. De eenvoudigste vorm van dezen wortel *ken-* heeft

men dan in ἐγ-κονέω „ik span mij in", διάκονος „dienaar", waarmede Persson Beitr. idg. Wtf. 161 lat. *cōnāri* verbonden heeft (vgl. nog Hom. Φ 291 ἐγκονέουσα met Enn. scen. 104 V.[2] *sed quasi aut ferrum aut lapis durat, rarenter gemitum conatur trahens*), een zeldzaam fossiel in het Latijn van het type van gr. νωμάω: W. *nem-*.

Tot woorden van verwante beteekenis hebben dus deze bases: *a-mē*: *mei-*, *meu-*, *men-*, *mer-* geleid en de vraag dringt zich vanzelf aan ons op, of deze bases met elkaar te vereenigen zijn.

Meringer I.F. 18, 270 ging voor *mei-/moi-* van een beteekenis „bouwen" uit: „die Technik welche gemeint ist, wird durch die Bedeutungen „Pfahl, Pfosten, Säule" hierhergehöriger Wörter approximativ bestimmt: es ist kein Flechtwerk und kein Blockhaus gemeint. Also ein primitives Ständerwerk". Hier is nu het principe van Meringer om de „zaken" te bestudeeren zonder twijfel vruchtbaar gebleken, maar dat men hier slechts een bepaalde phase in de ontwikkeling der „zaken", der begrippen en hun klanksymbolen, de woorden heeft, is dunkt mij iets, wat ook door Meringer zelf niet betwijfeld zal worden. Tenslotte zal men voor alle reëele wortels, hoezeer zij ook later Sachen weergeven in de beteekenis, zooals Meringer die definieert (Wört. u. Sach. 1, 1; 3, 34): „unter Sachen verstehen wir nicht nur die räumlichen Gegenstände, sondern ebensowohl Gedanken, Vorstellungen, Institutionen, die in irgendeinem Worte ihren Ausdruck finden", in hoogeren ouderdom toch moeten komen tot een primaire beteekenis, die rekening houdt met het feit, dat alle taaluitingen tenslotte spiegelingen moeten zijn van handelingen van het sprekend subject, hetzij van actieve handelingen in de hem omgevende buitenwereld door een der vijf zintuigen of het bewegingsgevoel (daarover Lipps Leitfaden der Psychologie $^{3}/_{4}$ vlgg., Ebbinghaus Grundzüge d. Psychologie[4] I 396) ter kennis van zijn bewustzijn gebracht, hetzij van verwante waarnemingen of gewaarwordingen langs dezelfde toegangswegen door het subject receptief verwerkt. Zoo komen wij dus in laatste instantie voor alle taalwortels tot klanksymbolen voor de functies zelf dier zgn. zintuigen òf voor de data der buitenwereld, waarop deze functioneeren. Niet slechts de taal wijst hier dan uit, dat deze beide laatste zaken voor het primitief taalbewustzijn ononderscheiden waren: de W. *leuk-* beteekent „waargenomen schijn" en „waarnemend gezicht", lat. *lūcet*: oind. *rócatē* „hij straalt", λευκός „wit": λεύσσω „zien"; „de zon straalt" en „ik zie de zon" was taalteeken voor een zelfde gebeurtenis door het subject beleefd. En terwijl de gedachteinhoud der taal dus weinig zich juist op het denken en spreken van het *subject* richtte,

was de rol in het subjectieve des te grooter, welke het gevoel speelde bij de koppeling, verandering, schepping en vernieling der taalgegevens. Feitelijk is ook thans de toestand nog dezelfde: „ik zie de zon (schijnen)" en „de zon schijnt" heeft voor ons bijna dezelfde waarde en wie het eerste uitspreekt, heeft in de meeste gevallen noch behoefte noch bewustzijn eigen actie te beschrijven. Bij negatieve waarde is de identiteit nog gemakkelijker te beleven. Men denke aan de beteekenissen van lat. *caecus* „wat niet ziet ∼, waarin men niet ziet ∼, wat niet gezien kan worden = wat men niet ziet".

Hoe juist dit is, blijkt bijzonder overtuigend uit het ontstaan van de begrippen en de woorden voor „tijd" en „plaats". Reeds Aristoteles zette uiteen, dat eindeloosheid voor ons geldt voor de beweging en dus voor ruimte en voor tijd en onvertaalbaar laat hij dan volgen dat de tijd òf identisch is met beweging òf iets is dat „met de beweging gebeurt" (Metaphys. p. 1071 b Becker) *ἡ κίνησις οὕτω συνεχὴς ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος· ἢ γὰρ τὸ αὐτὸ ἢ κινήσεώς τι πάθος.*

Eerst de moderne psychologie heeft echter (vgl. Lipps Leitfaden der Psychologie[3] 121) aangetoond, dat de ruimtevoorstelling bij ieder individu weer opnieuw ontstaat door het bewegingsgevoel, maar deze „Bewegungsempfindungen tragen in sich selbst nichts von Räumlichkeit, also nichts von Bewegung. Sie werden zu Zeichen für die Bewegung, werden also zu „Bewegungsempfindungen" auf Grund der Erfahrung" en verder werkt Lipps dan de gedachte uit, dat de tastzin tenslotte hier de oorspronkelijke gids is voor het zieleleven: „sind in solcher Weise einmal Bewegungsempfindungen zu Zeichen einer durchmessenen Raumstrecke geworden, so bleiben sie es auch weiterhin".

Hoe staat het nu met de woorden voor deze beide abstracties „tijd" en „plaats"? Dat de mensch, ook de primitieve, niet deze psychologische theorie in zijn eigen zieleleven als juist ervaren heeft, spreekt wel vanzelf; het ware anders geen ontdekking der moderne wetenschap geworden. Maar dat de mensch in overoude tijden een woord voor deze begrippen en deze begrippen slechts in dat woord heeft kunnen scheppen uit het eigen ervaringsmateriaal, is een onafwijsbare consequentie. Wij mogen dus verwachten in de woorden voor „tijd" en „plaats" begripskernen van „houden, bewegen, (∼ veranderen), zetten, langs iets bewegen en tasten," enz. terug te vinden. Immers uit de samensmelting van bewegingsgevoelens (zelf weer ontstaan uit den tastzin) met de resultaten van het gezichtszintuig ontstaat eerst het begrip „ruimte" naast „plaats in de ruimte",

of zooals Lipps dat uitdrukt (t.a.p. 122): beim Sehenden entsteht zweifellos das Bewusztsein, dasz Bewegungsempfindungen einen durchmessenen Raum bedeuten, der Hauptsache nach dadurch, dasz mit ihnen 'die optische Wahrnehmung einer durchmessenen Strecke sich verbindet". Het begrip „tijd" ontwikkelt zich in verband daarmede; niet het zien van vreemde beweging wekt dit begrip van vóór en ná, maar het beleven van eigen beweging en daarna het zien van vreemde beweging door de correlatie van vreemd en eigen bewegingsgevoel, — men vergelijke het opgewekt worden van eigen bewegingsgevoel en bewegingsneiging door het zien en medeleven van vreemde beweging —, het interpreteerend zien van beweging wekt de voorstelling van tijd (iets anders Lipps t.a.p. 103 vlg.); Ebbinghaus Abrisz der Psychol.[2] 107 combineert hiermede ook nog het bewegingsgevoel der oogleden.

Deze beschouwingen zijn van gewicht ook voor de etymologie. Een enkel voorbeeld.

Het lat. **mūtare** „veranderen, (ver)wisselen, verruilen" is hier symptomatisch; Walde, de zuivere linguist, beperkt zich tot den wortel *moi-* in *mūnus* „geschenk als uitwisseling", gr. *μοῖτος* z. Hesychius *μοῖτοι ἄντιμοι· παροιμία Σικελοῖς· ἡ γαρ χάρις μοι /τον οινο χαριν* (corrupt, misschien zitten de beide woorden *μοῖτον μοῖνο(ν?) χάριν* daarin?[1]) vgl. Varro L.L. 5, 179: *si datum quod reddatur, mutuum, quod Siculi moeton: itaque scribit Sophron 'moeton † antimo et'.* "Ἀντῖμοι schijnt mij zonder twijfel een haplologische verkorting van **ἀντίτῖμος* juist zooals *ἄντῖτος* Hom. Ω 213 eld. uit **ἀντί-τῖτος* is ontstaan (zie ook Bechtel Lexilog. Hom. s.v.); Fay stelt voor op de plaats van Varro te lezen (Am. Journ. Phil. 35, 162) *μοῖτον ἀντίτιμοι*; verder zijn verwant got. *maiþms* „geschenk" (vgl. lat. *mūnus* hetz.), *maidjan* „veranderen" enz.

Aan den anderen kant Skutsch, de taalhistorisch geschoolde philoloog: hij brengt in de groote Stowasser-Petschenig *mūtare* uit **mov(i)tare* weer in verband met *movere*. En ook hij heeft gelijk; wie het Latijn uit de literatuur kent, kan zich moeielijk aan dit inzicht onttrekken. Ik geef slechts een paar plaatsen, die mij frappeerden. Plautus Amph. 273: *nam neque se septentriones quoquam in caelo commovent /neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta est semel* (zie ook Glotta 8, 109: hetzelfde in het laat-Latijn),

---

[1]) Bijv. *ἡ χάρις μοῖτον ἤτοι μοῖνον χάριν* sc. *ἐστιν*? Voor *μοῖνος* in deze beteekenis vgl. lit. *maĩnas* „ruil," *mainýti* „ruilen." Andere coniecturen op de plaats van Varro noteeren Goetz en Schoell in hun uitgave.

vgl. daarmee Lucil. fr. 672, 675 met 674 (Marx): *sis, ab amicis mutes aliquo te, cum satias facta sit*, Verg. Aen. XII, 37: *quo referor totiens? quae mentem insania mutat?* Cic. Orat. 55: *est enim actio quasi corporis quaedam eloquentia, cum constet e voce atque motu: vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce commoventur*; ib, 59 waar ook *variabit et mutabit* met *motu* in verband schijnen te staan. Wanneer men van den anderen kant bij Cicero leest (de off. 3, 76): *at qui quodam quasi veneno perficiat ut veros heredes moveat, in eorum locum ipse succedat*?, dan begrijpen wij, hoe ook hier „blijven = gelijk blijven", „bewegen = veranderen" (eerst van plaats, vervolgens ook van andere eigenschappen) gaat beteekenen. Plinius maakt dat doorzichtig Epist 6, 16, 10: *properat illuc... adeo solutus metu, ut omnis illius mali motus, omnis figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque*; ib. 6, 20, 8: *ut non moveri omnia, sed verti crederentur.*

Het latijnsche *tempus* in dit verband opgenomen heeft dan zeker ook geen verwantschap in de eerste plaats met *-emno*, gr. τέμνω als „Zeit-abschnitt" (voor *temno* ∾ „snijden" vgl. *carpere alqm*, juist vaak contemno = „verguizen", geheel ∾ κατατέμνω bij Plato Rep. 488c, z.d.!), ook niet met **temp-* spannen (lit. *tempiù* „ik span, rek, rek uit") in de beteekenis van het ndl. „een spanne tijds", al kan het misschien later inderdaad met dezen inhoud hebben geleefd, maar *tempus* eig. „het spannen, ingespannen vasthouden" met de correlatie van het met den tijd toenemende spanningsgevoel.

Locus is dus ook zeker met στέλλω, ndl. *stellen* te verbinden, de grondvorm is dus: **stlo-ko-* met het zelfde gutturale suffix, dat in gr. θή-κη enz. wordt aangetroffen: *stlocus* nog bij Fest. 410, Paul. 411 Linds. *ea consuetudine, qua stlocum pro locum et stlitem pro litēm dicebant*, vgl. Quint. 1, 4, 16 met de beide zelfde voorbeelden; over dit *k* suffix Bechtel Lexil. Hom. 4, Schr. Mnemos 43, 324. [1])

Voor het Grieksch staan hier de woorden voor plaats en tijd ter beschikking: τόπος, χώρα, χρόνος.

Voor de Grieksche vorm τόπος kunnen wij uitgaan van een wortel *teq*^{u}- of van *tep-*; beide vinden wij in het Baltisch terug lit. *tèkti* „zich uitstrekken tot, reiken tot aan," bijv. in een samenstelling voor dit verband bruikbaar *lúpos dantìs n'apteñka* „de lippen bedekken de tanden niet" (Kurschat) of *tàpti* (idg. *top-*), praes. *tampù* „ik word," *pri-tampù* „ik bereik". Doch het laatste werkwoord

---

[1]) Zeker vinden wij hier in de *o* de bindvocaal; men vergelijke *-tos* ∾ *-etos*, *-nos* ∾ *enos*, *-ros* ∾ *-eros* als suffix; *stlo-ko-s*: W. *stel-* = χρόνος: W. *ĝher-* „vatten" en θρόνος: W. *dher-* „vatten", slechts met een ander suffix. Over suffix *-ko-/ā* bijv. lat. *spī-ca* ∾ *spīna* z. Stolz Hist. Gramm. d. lat. Spr. 516.

behoort zeker tot de maagschap van *tempiù* „spannen, rekken," freq. *tampañ*, inf. *tampýti* „voortdurend spannen, rekken" en hoort dus met lat. *tempus* samen. Zoo blijft dan voor τόπος alleen *teq^{u}- over. Het ware nu zeer zonderling, indien dit zoo veel gebruikte woord in het Grieksch geheel geisoleerd was. Wat het semasiologische betreft, is „zich uitstrekken tot, reiken tot" in verschillende talen slechts onderdeel van een groote familie. Men vergelijke:

intr.: I zich uitstrekken; II gaan; III worden: a. levend, b. levenloos.
trans. ∾ causat: I iets uitstrekken; II brengen, halen; III maken: a. levend, b. levenloos.

Over het fundamenteele onderscheid van levend en levenloos in de taal van de meeste volken leze men beschouwingen materiaal bij Josselin de Jong, De waardeeringsonderscheiding van „levend" en „levenloos" in het Indogermaansch enz. (Diss. Leiden 1913).

In diezelfde verhouding vinden wij nu hier: [1])

intr.: I lit. *tèkti*, gr. τόπος; II lit. *tekė́ti* „loopen III a. τέκος b. τόκος
tr. ∾ caus.: I (vgl. got. *þeihs* „tijd"); II on. *þiggja* „krijgen"; III a. .τίκτω, τέκνον, b. τέκτων enz.

Merkwaardig is hier, dat de groote verwantschap der begrippen van „tijd" en „plaats" en hun woordaanduidingen ook hier weer blijkt uit de woorden van één wortel *teq*^{u}-: τόπος < **toq*^{u}*o-s*, got. *þeihs* < idg. **te-n-q*^{u}*o-s* „tijd".

Over de kwestie der gutturalen beneden een enkel woord. Voorloopig is het eigenaardig te zien, hoe hetzelfde verschil van leven en levenloos ook voorkomt met dezelfde beteekenissen bij twee weer onderling verwante wortels: *per-* en *bher-* (z. bov. p. 123) Men vergelijke:

πείρω, πόρος,	lat. *pārio* ∾ lit. *periù* „ik broed", lat. *pāro*.	
φέρω, φέρομαι, *fors*,	*fordus*	*fertilis*.

Wat nu de gutturalen van dezen wortel betreft, ook indien wij van W. **teq*^{u} uitgaan, is het latere τόκος en het perf. τέτοκα niet zonderlinger dan het in andere richting genivelleerde ἔλιπον, ἔλιπες, van den wortel *leig*^{u} in plaats van ἔλιπον, *ἔλιτες. Voor τέκτων gaat men nu met de geheele familie, o.a. het oude praesens met gerekte

[1]) Men zou een oogenblik er aan kunnen denken, of niet juist zooals naast idg. *per-* idg. *bher-* staat (vgl. gr. πείρω ∾ lat. *forāre* < W. *bher-*,) z. ook p. 124, zoo naast idg. *tek(s)-* idg. *dhek-* heeft bestaan. Juist dit vinden wij niet terug, wel *dhek-* naast *dhē+k-* en *dhē+l-*, vgl. lat. *facio*, phryg. αδδακετ, lat. *fēlare*, *filius*, θῆλυς, *fēcundus*, *fēci*, tenslotte gr. τί-θη-μι, enz. Vgl. θήκη uit **dhēk-ā*. Dan zouden in laatste instantie gr. τόκος „rente" (vgl. vlaamsch *kroost* in deze beteekenis) en lat. *fēnus* zeer verre achterneven van elkander zijn. Over *kroost* onlangs van Wijk met semasiologische parallelen, Tijdschr. ndl. Taal en Lett. 35, 62 vlg.

phase: oind *tāṣṭi* naast later *tákṣati* „hij bewerkt, vervaardigt" uit van W. *tek̂þ-*, juister W. *tek̂s-* z. Schr. Gr. Woordenb. s.v. τέκτων, τέχνη, nu ook Cuny Rev. d. phonét. IV (1917) 97—133.

Maar noch in het Arisch, noch in het Baltoslavisch (lit. *taszýti* „hout behakken", ob. *tesati* „vellen") blijkt dat men niet van *kþ* in plaats van *k̂þ* (juister *ks* in plaats van *k̂s*) kan uitgaan en nergens is het bewijs geleverd Brugmann Grundr.[2] I 568), dat de spirantiseering *kþ* > lit, *sz* slav. *s* av. *š* niet het gevolg was juist van die spirant *þ*, juister *s*; het Oud-indisch heeft inderdaad de verloren gutturaal (nog) behouden en die slechts opgeofferd, waar een opeenhooping van consonanten van zelf dit meebracht: *takṣati*: *tāṣṭi* (< *-kþeti*: *-kþti*), juister *-kseti*: *-ksti*. Ook waar Brugmann (ib. 563, 564) een bewijs van de verschillende behandeling van *k̂* en *q* tot zelfs in deze verbinding meent te zien, blijft hij inderdaad het bewijs schuldig.

Als men de door Brugmann besproken gevallen doorleest en slechts het laatste, uitermate onwaarschijnlijke voorbeeld weglaat, dan is er geen bezwaar tegen op de volgende wijze deze spirant, althans als „oerphoneem" op te ruimen: idg. *k̂* + *s* bleef maar *qᵘ* + *s* werd overal met verdwijning der labialiseering *ks*, behalve in de talen, die aan deze labialiseering der gutturalen groote gevolgen toegekend zagen, dit zijn immers Grieksch, Oskisch-Umbrisch en Britannisch of Oost-Keltisch: juist hier ontstond daaruit κτ en *kt*. Er is geen bezwaar tegen dit hier zoo te verklaren, dat door het nauwe contact van de *ᵘ*-klank met de *s* deze zijn articulatiebasis naar achteren zag verschoven worden; daarom schijnt mij ook de voorstelling, gewekt door de interdentale spirant *þ* als teeken. weinig gelukkig, daar deze voor de *s* die bij de alveolen wordt gevormd veeleer een verschuiving naar voren zou beteekenen, z. Jespersen Lehrb. d. Phonet.[2] 34 vlg. Wil men intusschen het teeken *þ* toch behouden, dan is hier zeker geen verplaatsing van de articulatiebasis naar voren in het spel, maar een verandering van de zgn. „Enge". De *þ* klanken leenen zich namelijk bijzonder slecht voor palatale uitspraak (z. Jespersen t. a. p. 132) en zijn tegenover de *s*-klanken gekarakteriseerd als Reibelaute met een breede spleet-vormige tegenover deze met een smalle cirkelvormige engte tusschen verhemelte en tong, zooals Jespersen dat (p. 34) uitmuntend uiteenzet. Nu behoeft het wel geen betoog, dat in dit opzicht de *þ* klanken juist halfweg tusschen de *s*-klank en de dentale klank met mondsluiting (*t*) inliggen (smalle hooge opening ∼, breede lage opening ∼, breede sluiting); het kan dan mijns inziens moeielijk toevallig zijn, dat de gewone *ᵘ*-naslag of *u*-kleuring juist ook wat de lippen betreft

dezelfde spleetvormige opening vertoont (Jespersen 14), die voor *þ* typisch was.

De laatste woorden, die voor de boven geschetste ontwikkeling van uitdrukkingen voor „tijd" en „plaats" van belang zijn, zijn ΧΩΡΑ en ΧΡΟΝΟΣ. *Χώρα* gewoonlijk „land" komt in de andere beteekenis van „plaats" nog voor bij Herodotus en elders in de uitdrukking *κατὰ χώρην ἑστάναι* enz. „op dezelfde, op zijn plaats blijven"; ook uit het verbum *χωρέω* „bevatten, ruimte hebben voor" vinden wij ditzelfde nog duidelijk terug (: *χωρέω* „ga, wijk" = hom. *χανδάνω* „bevat": *χάζομαι* „wijk"). Beide woorden zijn nu volgens mijn overtuiging van denzelfden wortel *ĝher-* „houden, grijpen" als *χείρ* „hand", oind. *hárati* „hij houdt, neemt, draagt, haalt"; *χώρᾱ* is een *ā*-stam met gerekte vocaalphase, zooals bij *νέμω* **νωμᾱ* dat in hom. *νωμάω* aanwezig is (z. bov. p. 123) zie ook v. Blankenstein Unters. zu den langen Vokalen der ŏ-Reihe 112, 114. *Χρόνος* staat tot W. *ĝher-* zooals *θρόνος* „zetel" tot W. *dher-* „vasthouden, steunen", oind. *dhāráyati* „hij houdt vast, steunt", en *κλόνος* „verwarring, opstuwing" *kel-* in (ὀ)-*κέλλω*, *percello*, *κέλομαι*, zooals thans ook Boisacq, tenminste voor het morphologische gedeelte, juist opmerkt (Dyct. étym. 1071). Deze nieuwe eenheid: **ĝhren-* is echter reeds zeer oud; dit blijkt uit nieuwe suffigeeringen o.a. met *dh* (Persson Btr. idg. Wrtfrsch. 294 noot) en uit het nieuwe praesens **ĝhry-i̯o* met kortste vocaalphase: gr. *χραίνω* „betasten, (be)strijken, besmeuren, besmeren". Van belang is juist dit laatste werkwoord, omdat het zoo buitengewoon scherp de oorspronkelijke beteekeniskern heeft vastgehouden en zich zoo voortreffelijk aansluit bij het boven (p. 121) over de rol van de tastzin ontwikkelde gezichtspunt.

Ook wat het morphologische aangaat, openbaart *χρόνος* primitieve tijden; de Saussure heeft in zijn postuum werk Cours de linguist. générale 317 voortreffelijk uiteengezet, hoe juist dit suffix *-no-* eenige van de alleroudste woorden van de Indogermaansche talen vormt: gr. *κοίρ-ανος*, lat. *dom-inus*, got. *þiud-ans* „koning" enz.; *χρόνος* is dus nog ouder, daar van een idg. *ĝhro-* geen spoor meer over is.

Zoo keeren wij dan terug naar het punt, waar wij boven (p. 120) trachten uiteen te zetten, hoe ook in deze „sachliche" wortels de taalhistorie toch voor oudere phasen weer door de „Sachen" heen moet komen tot wortels met een beteekenis, die wij abstract zouden noemen, indien men het woord abstract wil nemen in den zin van „algemeen"; hun levensvoorwaarde blijft, dat zij den dienst der zintuigen en van het bewegingsgevoel in hun eerste oorsprong zeer duidelijk tot uiting doen komen. Ook de W. *mei-* dus, door Meringer juist omschreven = „uit hout bouwen, met „Ständerwerk"", heeft

dit niet als oudste beteekenis gehad; deze was veeleer ten naaste bij: „bewegen > doen rijzen".

Zoo moge dan een oogenblik in alle schuchterheid de mogelijkheid worden geopperd, dat die wortels:

I *(a-)mē̆-*, II *(a-)mei-*, III *(a-)meu-*, IV *men-*, V *mer-* alle vergroeiingen zijn van een nog korter klanksymbool *mē̆-* en dat al deze vormen lichamelijke (of later: geestelijke) beweging — met de gansche wijdte van dit perspectief in potentia — hebben beteekend.

In het volgende geef ik slechts enkele voorname punten aan, zonder het geheele materiaal te laten voorbijgaan. Men kan dat gemakkelijk in de etymologische woordenboeken bij elkaar vinden:

I. *mē̆-*: het begrip „beweging" was door den bewegingszin oorsprong (z. bov. 121 vlg.) van het begrip „ruimte" en zoo natuurlijk ook van het begrip „maat"; van af dit punt openen zich talrijke nieuwe uitkijken: ***a.*** maat, maat bijbrengen, beheerschen; ***b.*** maat voorschrijven, genezen; ***c.*** maat van te voren vaststellen, overdenken, plannen maken.

Men vergelijke: *μέ-τρον* „maat" (alle etymologiën, die van *μεῖ-* uitgaan, hebben tot nog toe schipbreuk geleden, z. Boisacq 631); idg. *mē-ti-* (z. ook *c*) in lat. *mētior*, *mētīri*, part. *mēnsus* van den verwante wortel *men-*, z. ben., ags. *mǣþ* fem. „maat"; *mĕd- μέδιμνος*, lat. *modus*, *modius*.

a. **mĕ-d-*: gr. *μέδων*, „heerscher", *μέδομαι* „ik zorg voor"; (*μῆδος* „plan list", *μήδομαι* „ik verzin", z. bov. en *c*).

b. lat. *mĕdeor*, *mĕd-icus*.

c. arm. *mit* (< idg. *mēd-*) „gedachte", *μήδομαι*, *μῆδος* (z. b.), *meditor*, oier. *ro-mīdar* (< *mēd-*) „ik oordeel, denk".

Uit het begrip „meten" komen zoowel „klein" als „groot" voort, vgl. eenerzijds bijv. ndl. „*mat-ig*", lat. *mŏd-īcus* in het postklassiek-Latijn *parvus* vervangend bij Tac., Plin. enz., z. ook Löfstedt Komment. Aetheria 71, anderzijds gr. *ἐγχεσί-*, *ἰό-μωρος*, germ. **mēra-* in got. *waila-mērs* „goed befaamd" ob. *-mêrŭ* in namen „groot, beroemd."

Hierbij voegt zich nu wellicht een vorm van dezen wortel met prothese *a-mē̆-*, die ook in het Grieksch later de beteekenis heeft van „één, samen, bij elkaar"; ik kan hier verwijzen naar Solmsens Beitr. z. griech. Wortforschung (1909) 182 vlg. en Osthoff Morph. Unters. VI, 337 vlg. Voor dezen wortel met praefix komen wij tot

een beteekenis: „samen-brengen, -dragen; omvatten"; hiertoe behooren, van Latijnsch standpunt *am(p)lus* „veel omvattend", *am(p)la* „greep", gr. ἀμάω „maaien", ἀμάομαι (medium! „verzamelen", anders Schulze Quaest. epic. 366 noot, Solmsen Beitr. gr. Wstfrsch. 185), ἄμαλλα in ἀμαλλο-δετῆρες „schovenbinders" Hom. Σ 553, vgl. Hesychius ἄμαλλαι· δράγματα (: δράσσομαι „ik omvat") δέσμη τῶν ἀσταχύων, en met de zelfde beteekenis maar niet met versterking van voren, maar aan het worteleinde *met-* in: lat. *meto* „maai", oier. *methel* „afdeeling maaiers", ocymr. *metetic* „gemaaid" of *mē* in: ohd. *māen* „maaien"; met lat. *meto* is dan met got. *mita* „ik meet" feitelijk morphologisch identisch.

II. De wortel ***me+i-*** bleek boven het fundament te leveren voor de woorden *mīnae, admīniculum*, waarvan wij uitgingen. De inhoud, waarin de historische lijnen zich vereenigden was „optrekken", zooals men later in het Latijn van grootere bouwwerken zegt: „educere"; eigenaardig zegt Vergilius juist (Georg. III, 421) *tollentem minas* van een *vipera*.

De prothetische vokaal, die wij boven in *a-m(ē)-* vonden, keert ook hier terug in de bekende vormen: ἀμείβω, vgl. voor het semasiologische oind. *ni-mayas-* „ruiling", *máyate* „hij ruilt", gr. μοῖτος (z. bov. 125 vlg.), lat. *mūtuus* „wederkeerig."

Het eenvoudigste substantivum van *mei-* afgeleid was **mei̯-ā*: hierin vinden wij met de oude inhoud van bewegen het lat. *meare* terug, zooals (z. bov. p. 10) *beare* op een substantief *du̯ei̯-ā* wees, dat ongeveer „rijkdom, voorspoed", eig. „kracht" beteekende.

III. ***me+u-***: enkele sporen van een wortel *meu̯-* vonden wij boven (p. 106, 119), maar vooral meenden wij dezen wortel duidelijk te bespeuren bij de bespreking van *mūtare* (bov. p. 125).

Zonder twijfel behoort hierbij: lat. *moveo* vermoedelijk als werkwoord van het type φορέω, τρομέω uit idg. *mou̯-ei̯e-/o-*, niet uit **meu̯-ei̯e-/o-*.

Ook hier vinden wij weer de prothetische vokaal terug in gr. ἀμεύσασθαι „voorbij streven" Hesychius ἀ. · ἀμείβεσθαι. διελθεῖν. περαιώσασθαι en ἀμευσι-επής· διαλλάσσουσα καὶ ἀμειβομένη τοῖς λόγοις.

Slechts zoo valt ook licht op de vormen oind. *mīvati* „hij beweegt, schuift, dringt" en op corinth. ἀμοιϝα. Evenals nl. tot in historischen tijd een zeer gewoon Latijnsch werkwoord als *mētior, -mēnsus sum* nog duidelijk vereenigt verschillende „uitloopers" van den grooten wortel *mē-* „bewegen" nl. *mē-ti-* ∾ *mēn-(s)-* en dus de sporen van dit eertijds bewust naast elkaar voortloopen dezer wortels aan den lijve meedraagt, zoo is wellicht ook gr. ἀμοιϝα **amoi̯+u̯-ā* een con-

taminatie dezer beide wortels en wijst evenals oind. *mīvati* weer op **mĕi̯-u̯-*, waarvan de kortste vocaalphase was idg. *məi̯-u̯* = oind. *mīv-* × *mĕu̯-* = *mĕi-u̯-*.

IV. *men-*. In lat. *mēnsus* vonden wij onzen wortel reeds weder terug (p. 131).

Dat de maan voorts als „tijdmeter'' te beschouwen is, is welbekend; vgl. Usener Götternamen 288. Zoo komen wij tot gr. *μήν*, ion. *μείς* enz. „maan'', die zich alleen uit **mēn-s* (> *mēns-*) laten verklaren, lat. *mēnsis*, umbr. m e n z n e „mense'' vgl. „maan-d'', oier. *mí*, gen. *mís* (*ī* < idg. *ē*), got. *mēna* „maan'', *mēnōþs* „maand'', lit. *mė́nů*, gen. *mė́nesio* „maan, maand'', ook *mė́nesis* „hetz.''

Maar deze zelfde wortel heeft ook een geheel andere richting en is in het Indogermaansch de groote stamvader van een talrijk nageslacht geworden met de beteekenis van: „denken, willen''; uit deze overbekende familie haal ik slechts enkelen aan: oind. *mányate* „hij denkt'', *matí-* „gedachte'', *mánas-* = *μένος*, gr. *μέ-μον-α* „ik begeer'', *μένος* teg. *θῡμός* als de „door gedachten gesterkte wil'' tegenover de onbekookte „opwelling'', lat. *memini* „ik herdenk'', *mēns* „geest, gedachte'', oier. *do-moiniur* „ik denk'', got. *munan* „meenen'', *ga-minþi* ∾ N. T. *μνεία*, „herinnering'', lit. *menù* „ik meen'', ob. *mьnjǫ*, *mьnėti* „meenen, gelooven'', *po-mьnėti* „zich herinneren''. [1])

V. *mer-*. Deze vorm van den wortel komt voor in de beteekenis: „deel'' en in dezelfde beteekenis ongeveer als *men-* „geest, verstand'', met dit verschil slechts, dat hier de inhoud zich ontwikkelt in de richting van „zorg, bezorgdheid''. De prothese bestaat bij deze wortelvorm gewoonlijk in *s-*, niet in *a-*.

μέρος τὸ „deel'', *μοῖρᾰ* (< **mor-i̯ă*) „deel, lot'', lat. *mereo(r)*, *merenda* „avondmaaltijd''; geestelijk: naast lat. *memini memor* = av. *mimara-* „gedachtig'', W. *mar-* „merken, in de gedachte vasthouden'' Bartholomae Airan. Wtb. 1142 vlg., gr. *μέριμνᾰ* „zorg'', volkomen gevormd zooals *μέδιμνος* „maat'' z.b., *μέρμερα ϝέργα* „zorgbarende daden, *τά τ' ἀνθρώποισι μελήσει*'', *μερμηρίζω* „peinzen, tobben'', got. *maúrnan* en ohd. *mornēn* „bezorgd zijn voor''. Reeele beteekenis nog: *ἀμέρδω* < *ἀμεργ-ιω* „beroof'': *ἀμέργω* „pluk'' (vgl. *ῥέζω* < **ϝρεγ-ι̯ω*: *ϝέρδω* < **ϝεργ-ι̯ω*, dus voor **ϝερ(z)δω*), ook hier komt dus de *a-* prothese weer te voorschijn [2]).

---

[1]) Het voortkomen van deze beteekenis uit „bewegen'' kan men bij gr. *ὁρμαίνειν* eig. „in beweging brengen'', lat. *volutare* en Verg. Aen IV, 284 vlg.: *animum celerem nunc d i v i d i t illuc.... atque.... per omnia v e r s a t*; voor *dividere* „deelen'' vgl. V *mer-* = „deel''.

[2]) Dat deze ook in later tijd nog niet „vast'' was, of juister, dat daarnaast ook nog vormen zonder prothese voortleefden, blijkt uit Hesychius: *μέρδει· κωλύει, βλάπτει* en

Van hier komt men door de gutturale uitbreidingen: *ἀμέργω* vanzelf tot *ὀμόργνῦμι*, en tot lat. *margo* „rand", germ. *mark* „teeken; grens, grensland" (zoo ook reeds Fick Vgl. Wtb.[4] III 312), juist zooals wij boven tot het begrip „ruimte" en „tijd" kwamen [1]).

Eindelijk is zeker hier niet van te scheiden de wortel **mer-* die „beweging > verplaatsing weg van. . . : scheiding, ontbinding, splitsing; verwelken, dood" beteekent, die ook vaak voorkomt met een gutturale uitbreiding (tenuis en media): oind. *mr̥-tá-* „gestorven", gr. *βροτός* „sterfelijk", lat. *mors, morior, morbus*, got. *maúrþr* „moord", lit. *mir̃ti* „sterven", ob. *mrěti* hetz.; verder gr. *μαραίνομαι* „uitgeput raken, dooven, kwijnen", *ἀμέρδω* „blind maken" en „berooven" (z. boven), < *ἀμεργ-ι̯ω*, vgl. met *g* on. *mjǫrkvi* „duisternis", lit. *mirgėti* „schemeren", met *k* oind. *marká-* „verduistering", lit. *mérkti* „de oogen sluiten", ob. *mrŭknǫti* „donker worden"; met dezelfde gutteraal oind. *marcáyati* „hij verteert, beschadigt", av. *marək-* met al zijn praesensformaties „dooden, verwoesten", vgl. gathisch *maraka-*, jong-av. *mahrka-* „dood, vernietiging", (*ὀμόργνῦμι* z.b. en vergelijk *abolēre* voor het semasiologische), alb. *mõr* „luis" (Jokl Studien alb. Etymol. 58) vgl. gr. *φθείρ* „luis": *φθείρω* enz., lat. *marceo* „ben verwelkt" ∾ *μαραίνω*), oier. *brēn* „wrak, vermolmd" (< **mrak-no-*) [2]).

Het principieele verschil tusschen deze verschillende wortelvormen te willen bepalen, is te gevaarlijk, al krijgt men den indruk dat bijv. de *i̯* en de *u̯* waar het hun oorspronkelijke inhoud: „beweging" betreft tegenover elkaar staan als beweging in verticale en horizontale richting en de wortels *men-* en *mer-* eenerzijds later meer de „door gedachte bestuurde wil", anderzijds de „zorgen van het hart" aanduiden. Of dan wel de glosse bij Hesychius inderdaad bedorven is: *ἀμερεῖν· ἀμελεῖν* (doch na het lemma *ἀμείνασις*)?

Dan zou als laatste variatie *μέλει, μελεδώνη, μέλος* „lied" en „lid" hier ook bij moeten komen. Slechts *mem-* blijft dus — door dissimilatorische belemmeringen — buiten de historische phasen.

μερθεῖσα· στερηθεῖσα, ἀμερθεῖσα (vgl. over deze glossen Solmsen Beitr. z. gr. Wrtfrsch. 11; verder Class. Phil. 3, 76; 8, 83; K.Z. 46, 162, Berl. phil. Woch. 1913, 1201, Bechtel Lexil. Hom. 38) naast *μείρεται· στέρεται, κληροῦται, μερίζεται.*

[1]) De *μέροπες ἄνθρωποι* behooren toch ook waarschijnlijk tot dezen wortel en beteekenen dus ongeveer: „de menschen met hun (van verstand) sprekend gezicht", zoo ook Bechtel Lexil. Hom. 225.

[2]) Ook hier zal dan de oorspronkelijke beteekenis zijn geweest „gaan, heengaan, er van doorgaan; verminderen". Dit proces herhaalt zich telkens: zoo lat. *ire* > „sterven" in het laat-Latijn, vgl. W. Baehrens Glotta 5, 98, Rasi ib. 6, 95,

VII.

ADŪLO(R).

Het oude Latijn kent slechts *adūlo*; dit komt voor sinds Accius: waar van den *Iovis Satelles* wordt gezegd: *caudā nostrum adulat sanguinem; adulare alqm* leeft later nog voort of komt weer voor, bijv. Bücheler, C.L.E. 1058, 5: *cumque pater materque deos pro me adularent* (*ă!*) Deze accusativus is volgens Quint. 9, 3, 1 de oorspronkelijke constructie; ik vermoed dat het construeeren met den dativus later evenals de flexie als deponens het gevolg was van het synonieme werkwoord *blandiri*, te meer daar *adulari* vaak met *blandus* verbonden wordt. Wat *adulari* eigenlijk is, zegt Gellius duidelijk, 5, 14, 12: *(leo) caudam more atque ritu adulantium canum clementer et* b l a n d e m o v e t".

Om dit woord te begrijpen zal men dus van een beteekenis „kwispelstaarten" moeten uitgaan en Joh. Schmidt heeft dan ook trachten aan te toonen (Pluralbild. d. Ntr. 203 vlg.), dat men hier zonder Ablautsbezwaren mag gebruik maken van uitnemend geschikte woorden als oind. *vāla-* „staart, haren van den staart", *vāra-* hetz., ohd. *wāla* „waaier", lit. *valaĩ* (idg. *u̯ol-*) „staarthaar", lett. *wàlītes* „zaadkolf in het riet". Schmidt gaat aldaar uit van lange wortels, in dit geval van **u̯ē-*, de kortere phase **u̯ə-* vindt men in twee gedaanten, in casu *va-* en *ū-*, terwijl de oorzaak van het verschil tusschen deze beide nog onbekend is, ook volgens Schmidt. Het bezwaar tegen deze verklaring is nu hoofdzakelijk dit, dat een d e r g e l i j k e kortere phase *-ū-* van W. *u̯ē-*, niet van *-ēu̯-*, in het Latijn verder nergens voorkomt.

Voor Latijnsche klankwetten kan men eigenlijk slechts van twee vormen uitgaan om *adūlari* te bereiken: **ad-aulare* (*au* = idg. *au* of *əu*) of **ad-oulare* (*ou* = idg. *ou* of *eu*). Met deze willen wij het nu beproeven. Het zal dan blijken, dat de beschouwingen boven ontwikkeld naar aanleiding van *adminiculum*, wanneer men ze ook hier toepast op de vormen, waarmee wij ons thans bezig houden, op allerlei mogelijkheden wijzen, die een nieuw taalfundament openbaren. Wellicht meenen sommigen met mij, dat juist de on-

gezochte wijze, waarop zich zoo verschillende vroeger losse feiten tot een nieuw geheel groepeeren, op een volkomen duidelijke manier schijnt aan te toonen, dat in een dergelijke verbinding van vele woorden meer dan een alledaagsch toeval zich openbaart, dat wij hier misschien een causaal verband op het spoor zijn.

Wij vonden ginds (in hoofdstuk VI) een wortel *mĕ-*, met verschillende „verlengstukken" samengegroeid, en in de meeste gevallen ook daarnaast voorkomende met een zgn. prothetische vocaal. Naast elkaar troffen wij daar aan, juist in het Latijn, vormen als *amplus* en *ampla* uit **am-lo-/ā* met als grondbeteekenis: „aanvatten, bevatten" en **mĕ-* met verschillende uitbreidingen. Dit **amlo-* kan als *am-lo-* en *aml-o-* gesplitst worden, m. a. w. participiale actieve (vgl. slav. *-lŭ* actief participium praeteriti) formatie van den wortel *am-* of *o*-formatie van den verlengden wortel **amel-* zijn. Zooals daar het woord ἄμαλλα schoof (uit **aml̥-i̯a*), zoo doet hier het idg. woord voor „windstoot" (gr. ἄϝελλα < **au̯el-i̯a*, cymr. *awel*) wellicht aan de laatste mogelijkheid de voorkeur geven.

Wanneer nu (z. bov.) woorden van het type **u̯ēlo-*, kortere vocaalphase **u̯əlo-* of **u̯olo-* voorkomen, ontbreekt er om de evenredigheid volledig te maken nog slechts één vorm, nl. *au̯l-o-/ā* naast het boven aangetroffen **au̯el-*, vgl. *aml̥-ia* in ἄμαλλα; welnu, dit is ook juist de vorm, die wij noodig hadden om tot een zuivere verklaring van *adūlari* te komen, vgl. *claudo* : *reclūdo* e. dgl. Gebruiken wij dus de formuleering, die ons boven verder bracht, dan luidt de vraag thans in haar meest eenvoudigen vorm: zijn er sporen, die op een wortel **a-u̯ē-* : *u̯ē+l-* enz. wijzen, met de beteekenis van „waaien"? Het antwoord kost niet veel moeite: gr. ἄ-ϝη-μι „waai", ἄϝελλα (z. bov.) „stormvlaag", lat. *ventus* „wind", got. *winds* „wind" (uit idg. **u̯ē-nt-o-*, reeds idg. > **u̯ento-*).

Voor de verdere behandeling dezer vraag is het nu noodig eerst na te gaan: waaruit ontstond het begrip „waaien"? Men behoeft hier de vraag maar te stellen om het antwoord te hooren: uit „bewegen"; reeds het bekende kinderlijke geloof, dat „de boomen wind maken" is hier een betrouwbare gids.

Ik bespreek dan later achtereenvolgens (Hoofdstuk VIII) de verschillende typen: I *u̯ē-*, II *u̯ēl-*, III *u̯ēr-*, IV *u̯ei̯-*, V *u̯eu̯-*, VI *u̯equ̯-*, VII *u̯eg-*, VIII *u̯egh-*, IX *u̯et-*, X *u̯ed-*, XI *u̯edh-*, XII *u̯ep-*, XIII *u̯eb-*, XIV *u̯ebh-*, XV *u̯em-*, XVI *u̯en-*. In de meeste afdeelingen komen ook prothesen voor: *a* of *s*, terwijl bijv. van *u̯ei-* uitgaande ook (latere) verbindingen ontstonden als *u̯i+d* enz. De eenige theoretische mogelijkheid, waaraan de taal haar bekrachtiging in feiten niet

schenkt, is, voorzoover ik kan nagaan, *u̯ek-* (wel *u̯equ̯*: is de u̯ hier een soort primitieve assimilatie?) en *u̯eu̯-* en in verband daarmee *u̯u-*; het laatste vermoedelijk een feit van dissimilatie van denzelfden rang als het boven besprokene (p. 133) en het zooveel latere verschijnsel, dat uit **e-u̯e-uqu̯-om* (= oind. *avocam* „ik sprak") in het Grieksch ἔϝειπον, niet *ἐϝευπον naast ϝέπος deed ontstaan.

Van te voren geef ik enkele **algemeene opmerkingen.** De meeste semasiologische eigenaardigheden toch worden het best besproken bij de verschillende afdeelingen. Doch het volgende kan als symptomatisch en principieel, beter hier behandeld worden. Doel is de centrale, oorspronkelijke beteekenis **„bewegen"** van verschillende beteekeniswoordgroepen door voorbeelden aan te toonen.

I. Woorden voor spreken (men vergelijke thans het duidelijke overzicht van C. D. Buck Am. Journ. Phil. 36, 1—19 enz. en vroeger Bréal Rev. ét. gr. 14, 113—121, die beide intusschen juist deze vraag niet behandelen) zijn vooral wanneer zij meer den klank dan den inhoud der taal aanduiden, buitengewoon sterk en vaak onomatopoëtisch (γρύζειν, *murmurare, kikken* enz.), anders zijn het gewoonlijk werkwoorden, die langs korteren of langeren weg teruggaan op een beteekenis van (lichaams)beweging: *dico*: δείκνῡμι en *digito monstrari*, zooals bij Persius staat 1, 28: *at pulchrum est digito monstrari et dicier „hic est"*. Duidelijker nog is ndl. *„spreken"*.

Meringer Wört. u. Sach. 3, 45 meent verschillende werkwoorden tot deze sfeer behoorende te kunnen verklaren door ze hun plaats aan te wijzen in de samengestelde handeling van het runenlezen: I Ritzen, II Hinstreuen, III Aufheben, IV Lesen, V Verkünden.

Meringer betoogt dan, dat de beteekenis dezer werkwoorden eenvoudig langs deze rij verschoven is. Voor de overige is zijn conclusie alleen nieuw in zijn eenzijdige beperking tot het runenlezen en juist deze beperking schijnt mij verkeerd, want steeds en overal is het „lezen [1]) een „verzamelen" van klanken op grond van letterteekens geweest, vgl. ook lat. *sermo*, indien verwant met *serere* (z. ben.) en hom. ἔερται „is aaneengeregen", zooals ook de etymologie van „zien": got. *saíhvan*: lat. *sequor* „volg" [2]) aantoont.

---

[1]) Het Grieksche βουστροφηδόν-schrift veronderstelt òf een sneller en makkelijker lezen dan de moderne mensch tot zijn beschikking heeft òf een werkelijk „samenlezen, op-lezen, ἀνα-γιγνώσκειν." De keus is hier niet moeielijk. Vgl. ook ἐπι-λέγομαι bij Herodotus = ἀνα-γιγνώσκω „op-lezen", bijv. 1, 124 eld.

[2]) Een aardig voorbeeld, dat eerst in dit verband begrijpelijk wordt, is de glosse bij Hesychius κίνυσθαι · κινεῖσθαι. ἐγείρεσθαι.... ἰδεῖν. διανοεῖσθαι; de twee laatste deelen van het interpretament sluiten zich geheel bij got. *saíhvan: sequor* aan. Verwant zijn uit-

Maar speciaal voor „spreken" is Meringers betoog — en hij voelt ditzelf blijkens zijn noot — mislukt, daar lat. *spargo* van II eerst weer opduikt in V, terwijl in geen enkele taal iets van dezen wortel met de beteekenis van III of IV valt te bespeuren. Moet men dan deze vergelijking laten vallen, die wat den klank betreft zoo afgerond is (*sparg-* : *spreg-* = *falx* : *flecto*)? Van Wijk doet dit inderdaad en geeft bijv. sv. *sprank* als verwant oind. *sphárjati* „breekt te voorschijn", gr. *σπαργή* „spruit", lit. *sprógti* „uitbotten", *sproga* „vonk" (!), maar ook „spleet" en „scherf, splinter" en sv. *spreken* oind. *sphárjati* „dreunt, knettert", lit. *spragěti* „knetteren"; toch durft hij beide, in casu „vonk" met „knetteren" niet te verbinden (!), want „wij komen op al te onzeker terrein, als we met dit **sp(h)erā̆ⁿg-* (van *sprank*) de bij spreken besproken basis **sp(h)erā̆ⁿg-* identificeeren; ongetwijfeld echter hebben tusschen beide basis associatieve betrekkingen bestaan". Neen, deze beide werkwoorden waren in den grond identisch. Ik wil hier de verschillende vormen en beteekenissen niet herhalen, daar ik eenvoudig kan verwijzen naar de opsomming bij Fick Vergl. Wtb.[4] III 515: gaat men het daar en elders vermelde na, dan vindt men onmiddellijk, dat een beteekeniskern in het midden van al deze woorden huist: „zich uitzetten en wel plotseling, zoodat een zekere ontbolstering plaats heeft". En bekijkt men nu een werkwoord als lat. *spargere* in dit licht, dan blijkt weer zooals zoo vaak, met hoe verkeerden inhoud veel vormen eener taal tengevolge de vroegere onhistorische philologie blijven vastzitten; ik wijs bijv. slechts op een uitdrukking als *carpere aliquem* „iemand er door halen", waar eerst een verwant *car(r)ēre* „hekelen, over den hekel halen", de uitdrukking doet leven, terwijl het expressieve Nederlandsche „plukken, plukharen" meer analogon dan verklaring is. Welnu, zoo gaat het met *spargo*, gewoonlijk vertaald „ik strooi" ook; Plinius schrijft N.H. 11, § 123: *nec alibi maior naturae lascivia lusit animalium armis, sparsit haec in ramos, ut cervorum, aliis simplicia tribuit* eqs., 12, § 42: *cacumina in aristas se spargunt*, 16, § 141: *mas* (sc. *cupressus*) *spargit extra se ramos deputaturque et accipit vitem*, 24, § 178: *gramen ipsum inter herbas vulgatissimum geniculatis serpit internodiis crebroque*

drukkingen van denken als *ὁρμαίνειν* bij Homerus „overdenken" en lat. *volutare* „overdenken" = (*in* of *cum*) *animo volvere* (z. boven p. 130) en van den „blik". Voor het laatste moge men de schoone verzen van Vergilius in al hun plastiek laten leven, dan zal men niet komen tot „rollende oogen" van een verbijsterde Dido: (Aen. 4, 362): *talia dicentem iamdudum aversa tuetur huc illuc volvens oculos totumque pererrat luminibus tacitis et sic accensa profatur* vgl. ib. 7, 251: . . . . *defixa Latinus obtutu tenet ora soloque immobilis haeret intentos volvens oculos*; 8, 618: *ille expleri nequit atque oculos per singula volvit miraturque interque manus et bracchia versat*. . . *galeam*.

ab his et ex cacumine novas radices s p a r g i t. Van „s t r o o i e n" blijft hier niets over, en het Grieksche σπαργάω „van sap en kracht gezwollen zijn, openspringen", dringt zich vanzelf op. Niemand zal den polyhistor Plinius hier van dichterlijk vocabularium willen betichten en zoo wapent dit ons bij voorbaat, wanneer wij bij Vergilius de woorden lezen, zoo merkwaardig voor het verband met s p r e k e n (Aen. II 97) waar Sinon spreekt: *hinc mihi prima mali labes; hinc semper Ulixes criminibus terrere novis, hinc s p a r g e r e v o c e s in volgum ambiguas et quaerere conscius arma.* Ik geloof, dat wij Meringers serie van het runenlezen althans in dit geval beter verplaatsen naar den akker, waar de „bezorging van het zaaiveld: het zaaien (σπείρω, ἐσπάρην, ἔσπαρῖαι) omvat, waar als einddoel op volgt: het uitloopen, openbersten, zich ontwikkelen van het jonge gewas, (σπαργάω), lit. *spùrgas* „jonge knop aan den boom", vgl. gr. ἀσπάραγος „asperge." Zoo gaf Vergilius hier eenmaal, wat het West-germaansch als gewone uitdrukking ontwikkelde voor „uitzaaien, doen uitloopen ∾ uiten, s p r e k e n". Het is zeker geen toeval, dat juist Vergilius tot viermaal toe de uitdrukking gebruikt: *vocem r u m p i t pectore* en dgl. (Aen. 2, 129; 3, 246; 4, 553; 11, 377), vgl. Tacitus, — maar hier is zonder twijfel een in aanleg dichterlijk beeld gebezigd — (Ann. 11, 2): *ad quod victo silentio p r o r u p i t reus;* 11, 35: *incensumque et ad minas e r u m p e n t e m castris infert.*

Willen wij thans ook de vraag nog onder de oogen zien, wat dan eigenlijk en oorspronkelijk de inhoud was van dien wortel *sp(h)era*^{x}*+g-* „zaaien" of „(doen) uitloopen, openbarsten", dan moet in het algemeen worden opgemerkt, dat dergelijke beteekenisverschuivingen in een samengestelde, uit verschillende op elkander volgende phasen bestaande handeling gewoonlijk progressief, niet regressief zijn, m. a. w. dat wij hier veeleer een vooruitloopen op den eigenlijken woordinhoud dan een terugdenken daaraan plaats vindt, in casu zal hier de oorspronkelijke, juister relatief-vroege beteekenis gezocht moeten worden in de beteekenis: „uitwerpen van het zaad, te voorschijn laten springen van wat dan ook"; oind. *sphuráti* „hij stoot weg, trappelt", gr. ἀ-σπαίρω „spartel", lat. *sperno* „stoot weg, versmaad," vgl. *repudiare* eig. „met den v o e t terugstooten" naast *tripudium* „een heilige driepas" wijzen bovendien in dezelfde richting [1]).

[1]) De meer gespecifieerde b e w e g i n g e n, die in menschelijke handelingen tot uiting komen, ga ik natuurlijk stilzwijgend voorbij, omdat men daar een beteekenis „bewegen" zonder eenig bezwaar kan verwachten. Men vergelijke het materiaal, dat C. D. Buck verzameld heeft uit het Indogermaansch voor „gevecht", „oorlog", „leger", „soldaat" in Cl. Phil. 14, 1—20 en bijv. oind. *yudh-* „vechten" ∾ lat. *iubeo*, *iuba* en lit. *judinu* „ik beweeg."

Een verdere vraag, die ons hier ook moet interesseeren is deze: hoe ontstaan woorden voor begrippen als **„koud,” „bitter ∼ zoet,” „hard,” „nat”**?

II. „Koud”: 1. gr. *ψῦχ-ρός* is een oud passief *ρο*-participium van *ψύχω*, en beteekent eigenlijk „aangeblazen, afgekoeld”, zie Plato Symp. 220[d] waar de woorden van Alcibiades op den koelen, verkoelenden landwind slaan (vgl. Philippson Das Mittelmeergebiet[3] 96) . . . *τελευτῶντες δέ τινες τῶν νέων, ἐπειδὴ ἑσπέρα ἦν, δειπνήσαντες — καὶ γὰρ θέρος τότε γε ἦν — χαμεύνια ἐξενεγκάμενοι ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον, ἅμα δ' ἐφύλαττον αὐτὸν* (nl. Socrates), *εἰ καὶ τὴν νύκτα ἑστήξοι*, vgl. *ψῡχή* eig. „adem”.

2. Lat. *frīgidus* „koud” < **srīg-* of **sreig-* van een W. *s-rēig-*, kortere phase *srīg-*, kortste *(s)rĭg-*, de *s-* is prothetisch; het koude is ook hier een verschuiving uit het „starre, stijve” van de in vorst gebonden natuur, vgl. lat. *rĭgeo* „stijf zijn”, dezelfde ontwikkeling ook weer in het Romaansch Meyer-Lübke Et. Wtb. 7314. Wie buiten veel heeft rondgezworven, weet, hoe dit verstijfde is typisch voor de natuur in den winter. Een andere eigenschap, die hierbij, mij althans, nog sterker opvalt, is de nuchtere afwezigheid van geur, en waren niet in ons noordelijke klimaat de geuren buiten een bijzonderheid van enkele maanden, zich opwerkende tegen den neutralen toestand, zoodat wij dan een bepaald woord met de beteekenis „geurloos” hadden, wij zouden waarschijnlijk de woorden voor „koud” en „geurloos” in elkaar zien overloopen.

Maar hier zou niet zóó sterk overwicht van een van beide — t.w. uitdrukking voor den tast- en voor den reukzin — blijken, omdat wij hier geen indrukken hebben van een ander zintuig tegenover de primaire waarnemingen van den gezichtszin met zijn constateeren van verschillende vormen van beweging tegenover bewegingloosheid, maar tastzin („koud”) tegenover reukzin („geurloos”). Een dergelijke overgang zal dus in het zuiden eerder voorkomen („koud” ∼ „geurloos”). Een voorbeeld is „niet geestig”: waar wij spreken van „*zoutelooze, ongezouten*, flauwe aardigheden” heeft de Romein zijn *iocifrigidi* „koude grappen”; deze uitdrukking laat zich indien ook al langs anderen weg, het best aldus verklaren als boven werd aangegeven.

3. got. *kalds*, d. *kalt*, ndl. *koud*, vgl. ndl. *koel* komt van een W. *gel-* die „steken” beteekent, vgl. lit. *gélti* „steken”, *gìlti* „pijn gaan doen”, *gélmenis* „heftige koude”, z. ook *gylỹs* „angel” (Leskien Ablaut d. Wurz. im Lit. 325), maar ook dit werkwoord van „steken” heeft oorspronkelijk als inhoud niet anders kunnen hebben

dan het zien en het zelf maken van de stekende „beweging", verbonden met de gewaarwording van stekende pijn, wanneer men zelf object der handeling is. Zooals „steken" en „stok" (vgl. v. Wijk svv. *steken* en *stok*) zonder twijfel in laatste instantie met „stellen" en „staan", vgl. lit. *stigti* „ergens blijven steken, blijven") samenhangen, zoo **gel-* met **kel-* „bewegen" (vgl. *κέλομαι*, *κέλης* „renpaard"). Ook deze variatie **kel-* levert woorden voor „koud" (vgl. oind. *śiśira-* „koud": *śi-tá-* „geslepen, gepunt" bij *śiśāti* „wet, slijpt"): ndl. *hal* „vorst in den grond", lit. *szalnà* „rijp", *száltas* „koud) en ook voor „warm" (over deze eenheid van tegendeelen z. b. 218) en vooral v. Ginneken Princ. ling. psych. 216, Leuv. Bijdr. 1912, 139, vgl. *sald-* = „zout" en „zoet" in got. *salt* „zout": lit. *saldùs* „zoet" maar zeker niet zooals Walde zegt Et. Wtb.[2] 671: „ursprgl. „gesalzen", daher „wohlschmeckend, würzig", daar het eenvoudig ondenkbaar is dat een woord, dat eenmaal „gezouten" beteekent heeft — een beteekenis die in een taal als het Baltisch zeker onmisbaar is, — ten slotte in diezelfde taal uitsluitend het tegendeel daarvan is gaan beteekenen.

III. Bij **„zoet"** en **„bitter"** is deze mogelijkheid (nl. „beweging") natuurlijk ook gegeven. Bij germ. **bitra-* in os. *bittar*, vgl. on. *bitr* „bijtend, scherp", met andere vocaalphase got. *baitrs* „bitter", hebben wij blijkbaar met een zeer sterke uitdrukking voor bitter te doen, die afstamt van idg. *bheid-* splijten: oind. *bhinádmi* „ik splijt", gr. *Φείδομαι τινος* eig. „ik scheid mij van, houd mij ver van", vgl. lat. *parco alci* „ik beperk (mij) ten bate van iemd", vgl. van den niet verlengden stam *bhei-* gr. *Φι-τρός* „stuk boomstam" naast lat. *findo* enz., niet verlengd ook ob. *biti* „slaan" enz.)

Een uitdrukking voor „zoet" zou alleen dan van dezen wortel te verwachten zijn, wanneer de menschen toen inderdaad een brandend zoete substantie bezeten hadden, zooals de tegenwoordige tijd in de saccharine; maar de zoetheid van den honig kon zich hier nooit bij aansluiten, vgl. Hom. *μειλίχ(ε)ος : μέλι*.

Toch meen ik, dat ook zelfs hier wel een schuchter spoor van deze verschuiving aan te wijzen valt. Bij Hesychius staan nl. twee glossen, die met elkaar verbonden moeten worden: *Φίδνα· ῥίζα ἡ Ἀχίλλειος καλουμένη* en *ἰδανόν· εὐειδές. καὶ τὸ ἡδύοσμον. καὶ Ἀχίλλειον ῥιζίον*; het spreekt vanzelf, dat de eerste beteekenis op een verbinding met *εἶδος* en *ἰδεῖν* wijst, zooals ten overvloede ook uit de naburige glossen blijkt, *ἰδάλιμον* en *ἰδανή*. De tweede glosse is blijkbaar uit *ϝιδ-* en *Φιδ-* gecontamineerd, zooals dat bij Hesychius zoo vaak voorkomt. Reeds het accent belet, de eerste glosse met de tweede gelijk te stellen

en aan te nemen, dat ϕ hier een onbeholpen schrijfwijze is voor ϝ-. Want volgens het eenstemmig getuigenis van G. Meyer (Gr. Gramm.[3] 315) en O. Hoffmann (Die Makedonen 27) komt bij Hesychius wel β, γ, τ, maar nooit ϕ als graphie voor ϝ voor [1]).

Met Ἀχίλλειος ῥίζα werd wellicht de γλυκύρριζα bedoeld? Over deze *panaces* handelt nl. Plin. N.H. 25 § 30 vlgg. (Mayhoff[2]); nadat hij in § 29 gezegd heeft: *vetustissima inventu Paeonia* (sc. *herba*) *est nomenque auctoris retinet quam quidam pentorobon appellant, alii glycysiden* laat hij dan verschillende panacée's volgen naar goden en helden genoemd; § 42 volgt dan: *invenisse et Achilles discipulus Chironis qua vulneribus mederetur . . ., quae ob id Achilleos vocatur . . . ac sanasse Telephum* [2]) *dicitur;* op een dergelijke bron berust ook de glosse *panacis acillea* III 552, 63. De identifieering van den Achilleswortel met een „zoete wortel" schijnt dan te volgen uit een andere glosse *gliritia est paeonia* (z. b.), *quia glirɔn graece, latine dulce, eo quod dulce sit, quae et aliae flos dicitur*, V 620, 6. Over dezen *flos* is juist uitvoerig sprake bij het panaces van Chiron (Plin. N.H. 25, § 32): . . . *flos aureus, . . . flos efficacissimus, eoque amplius quam supra dicta prodest.* Dat voorts Achilles zijn wijsheid van Chiron gekregen had, is welbekend; men leze de fijne beschrijving in Statius' Achilleis bk. I. Doch ook in later tijd was deze overdracht nog steeds bij het volk levendig, z. het Carmen de Speciebus (achter Marcellus de Medicamentis, ed. Niedermann = Corp. med. lat. V, p. 282: *quod natum Phoebus docuit, quod Chiro Achillem* eqs. Palaeographisch is het onbegrijpelijke aliae *flos* waarschijnlijk als een *acillea* te begrijpen (*ci* = *a* door haplographie uitgevallen, en in plaats van *a(ci)llea* of gen. *a(ci)lleae* las men *aliae.*

Doch een zeker voorbeeld van de eenheid van „zoet" en „bitter" vinden wij in het lat. *amārus*, dat formeel tot *amāre* in dezelfde verhouding staat als *plērus-* tot *plēre.* Ook hier echter moet men de zaak natuurlijk weer niet zoo voorstellen, als Zimmermann doet in zijn Etym. Wtb. lat. Spr. s.v. alsof *amārus* oorspronkelijk „liefelijk" beteekende; immers wat voor een ander volk of andere generatie liefelijk was geweest πρὸς χάριν βορᾶς, zooals Sophocles in zijn Antigone (v. 30) zich uitdrukt, was zeker niet voor het latere geslacht plotseling bitter geworden. Hier komen

---

[1]) Het door Meyer aangehaalde λαίβα ˙ἀσπίς .τρίβος. πέλτη hoort natuurlijk met λαῖφος „grove mantel" samen, vgl. lat. *scūtum:* σκῦτος en is dus Macedonisch met *b* = idg. *bh.*

[2]) Dit was een gemeenplaats geworden na het ὁ τρώσας ἰάσεται, zooals blijkt uit Quintu Serenus ed. Vollmer (Corp. med. lat. II, 3) 829: *sanat quae sauciat ipsa ut Larissaea curatur Telephus hasta.*

wij dus ook weer tot een beschouwing van *amāre*, die niet zijn kracht in de eerste plaats zoekt in de Lallwörter, in casu *ma*, *ama*, *mama* enz., maar in een oorspronkelijke beteekenis van *amare* = „nemen, omarmen", wat reeds de naam *Amata* voor de virgo Vestalis maxima, in de bekende formule bij Gellius I, 12, 14 overgeleverd, betoogt: *in libro primo Fabii Pictoris, quae verba pontificem maximum dicere oporteat, cum virginem capiat, scriptum est. Ea verba haec sunt: „Sacerdotem Vestalem, quae sacra faciat . . ., uti quae optima lege fuit, ita te, Amata, capio"*, waarop Gellius dan laat volgen (§ 19): *'amata' inter capiendum a pontifice maximo appellatur, quoniam quae prima capta est hoc fuisse nomen traditum est.* Eigenaardig is dan ook, dat Gellius (§ 15) meedeelt, dat volgens zijn meeste bronnen *capi* uitsluitend van de Vestaalsche maagd gebruikt werd; dit is ook werkelijk volkomen in harmonie met de beteekenis van den naam van *Vesta*, die in ieder geval als „bruid ∾ huismoeder" moet worden beschouwd, zooals uit het ritueel en uit haar kleed blijkt, z. Drachmann Rhein. Mus. 51, 286 en speciaal 299, hetzij dan dat men haar als „in matrimonium ducta" met den wortel *ued(h)-* „voeren" in oind. *vadhū́-* „bruid", ϝέδνον, ἔϝεδνα α 177 (vgl. Finsler Herm. 47, 414 vlg.), lit. *vedù* „ik voer naar huis, huw", *vėdỹs* „bruidegom" verbindt (K.Z. 45, 83, vlg., en in het algemeen Arch. slav. phil. 16, 405 vlg.) of met den wortel *ues-* „wonen, zijn, leven" (Schr. Mnemos. 43, 330; vgl. voor den semasiologischen inhoud Usener Götternamen 32 en over dezen wortel Pedersen Kelt. Gr. II 524; Mém. soc. ling. 19, 187; I.F. 35, 177).

IV. Wanneer wij enkele woorden voor **„hard"** nagaan, bijv. ndl. *hard*, lat. *dūrus*, gr. σκληρός, στερεός, dan blijkt weldra hetzelfde.

Got. *hardus* „hard" behoort bij gr. κρατύς „krachtig".

Lat. *dūrus* staat sinds Osthoff's bekende onderzoeking met een grondvorm **drū-ro-*: δρῦς genoteerd, vgl. Etym. Parerg. 111: „van (eiken)hout, als eikenhout (zoo hard)", en een feit is, dat tegen de samenstelling van „eikenhout" met „kracht" niet veel bezwaar bestaat, daar hier *rōbustus* „sterk": *rōbur* „kracht" < „kern van het eikenhout", als latere formatie den weg wijst. Maar een bezwaar is, dat *-ro-* afleidingen van nominale *ū*-stammen in het Latijn onbekend zijn; waar zij voorkomen zooals gr. ἰσχῡρός: ἰσχύς, staat er een althans zeker een verbale wortel naast: *pū-rus* : *pūtus* (vgl. δῶρον: δοτός) en oind. *pávate* „reinigt", *pūtas* „rein", *ob-scūrus*, oind. *skauti* „hij bedekt". Maar bovendien is de grondvorm **drū-ro-* vervallen, sinds Wackernagel heeft aangetoond (Sprachl. Unters. zu

Homer 185, 187), dat bij den naam van den eikenboom slechts *drū-*, in geen enkele taal een oorspronkelijk *drū-* wordt aangetroffen. Ook voor *dūrus* komen wij dus tot een grondbeteekenis „sterk, machtig" (z. bov. p. 25); het is dus volkomen onjuist, wat Osthoff t.a.p. 112 zegt, „diese Vergleichung... können wir als von Seiten der Bedeutungen wenig ansprechend auf sich beruhen lassen". Bovendien heeft dit voor het Latijn ten gevolge, dat wij twee gelijke woorden als verwant mogen beschouwen: *dūrus* „hard" en *dūrare* „harden" en „duren" (z. bov. p. 25).

Het Grieksch bedient zich van *σκληρός* dat verwant met *σκέλλω*, *ἔσκλην* in de eerste plaats „dor, droog, hard" beteekent, z. ook *τὸ σκέλος* „het been (bot")", *σκελετός* „uitgedroogd, ineengeschrompeld"; vgl. Homerus, waar (α 68) *ἀσκελές* met *αἰεί* verbonden juist zooals *dūrare* „duren" met *dūrus* „hard" samenhangt en wij dezelfde beteekenis van de prothetische *ἀ-* vinden als in hom. *ἀτενής* „gespannen ∾ onafgebroken".

Gr. *στερεός* eindelijk heeft de beteekenis van „hard" uit „stijf" gekregen. Hier vinden wij een zeer groote familie, die tenslotte van den wortel *stā-* afstamt of er mede verwant is; „staan" > „stijf staan, zich staande houden" > „sterk", vgl. oier. *seirt* „kracht" (uit **ster-ti*, cf. oier. *serc* „liefde": *στέργω* en Thurneysen Hdb. d. Altir. 131, mhd. *starren* „stijf zijn, stijf uitsteken, star kijken", got. *gastaúrknan* „verstijven", ags. stearc „stijf, sterk" on. *sterkr* „sterk", lit. *stregti* (of *ē*) verstijven", lett. *stregele* „ijspegel". Men ziet uit dit laatste woord zoo duidelijk een zekere verwantschap met de voorafgaande: „hard" ontstaat uit of bestaat naast „sterk, stijf", „koud, droog". De twee eerste dezer woorden liggen als inhoud reeds onmiddellijk voor den gezichtszin open; over „koud" spraken wij boven; een enkel woord dus thans nog over de tegenstelling:

V. „Droog": ∾ „nat".

Denken wij van te voren ons in het begrip „droog" in, dan zien wij als uitgangspunten: „brandend, heet"; „dorstig"; „uiteenvallend"; „licht, niet door water bezwaard."

De woorden voor **droog** in de verschillende talen komen dit inderdaad bevestigen.

Lat. *siccus* < **sit(i)cus* „eig. dorstig" is door de Romeinen zelf nog zoo gevoeld, zooals Plautus laat doorschemeren Curc. 119: (Ph.) *Salve!* (Le.) *Egon salva sim, quae siti sicca sum?* Persa 822 *iam diu factum est, postquam bibimus; nimi' diu sicci sumus*, vgl. de dorstige „keelen", waarvan Vergilius spreekt Aen. 2, 358. Het Grieksch heeft geheel zoo *διψία κόνις* Soph. Ant. 246, 429.

Gr. ξηρός (ion. ξερός) is letter voor letter gelijk aan oind. *kṣā-rá-* „brandend", vgl. *kṣā-yati* „hij brandt", *kṣā-má-* „verzengd, verdord", z. *retorridus*: *torreo* in de bekende fabel van Phaedrus 4, 1 en *āreo*, *āridus* „droog, dor": *ārdeo* „in brand staan". Verdere verwanten zijn onbekend. De vergelijking met oind. *kṣinóti* „vernietigt" (zoo Leumann Etym. Wtb. Skt. 74) is natuurlijk onmogelijk, daar met *kṣinóti* gr. φθίσις, dus φθ-, niet ξ- correspondeert.

Moeielijker is het germ. woord voor **„droog"**. Voor het Germaansch moeten wij hier uitgaan van **drauʒ-*, *drūʒ-* *drŭʒ-*, idg. **dhrau+q-* of *+gh-* en waarschijnlijk zooals τρύχω : τρύω, νήχω : νέω (z. ook Curtius Greek Verb 199) aannemelijk maken, het laatste. De woorden in de Germaansche talen zijn de volgende: on. *draugr* „drooge boomstam", ndl. *droog* met *ō* uit oorspr. *drauʒia-*; *ū* in ags. *drūgian* „droogen", *ŭ* in os. *drukno* „droog". Falk-Torp en van Wijk kennen geen plausiele etymologie. Dat moge de volgende poging verontschuldigen en eventueel aanbevelen.

Dit woord voor „droog" wordt, meen ik, begrijpelijk, wanneer men voor de oudste beteekenis uitgaat van: „uiteengevallen, korrelig, verkrummeld, niet gebonden." Wood blijkt tendeele reeds in dezelfde richting gezocht te hebben; hij gaat uit van een wortel *dhreu-* „ausein anderfallen" (Mod. Lang. Not. 20, 42) en verbindt later (ib. 29, 69) lett. *drugt* „zusammensinken" met het woord dat ons bezighoudt.

Het Indogermaansch had een wortel **dhrau-* „beschadigen, ∼ leed doen; in stukken hakken, slaan, snijden,": oind. (ved.) *dhārvati* „hij brengt verradelijk ten val", *dhūrta-* „bedriegelijk", (< *dhṝ-*; zie Collitz Schw. Präterit. 72), θραύω „verbrijzel", lat. *fraus* „< eig. „leed" >; straf" vgl. XII (tab. III 6; X, 8: *se fraude esto*, „bedrog") *fraudem f r a u s u s sit* Pl. Asin. 286; *frūstum* „brok" met dezelfde σ van gr. ἐθραύσθην, cymr. *dryll* „brokstuk", bret. *dral* hetz., (Henry Lex. bret. mod. 106, 273), lett. *druska* „kruimel".

Met *-gh*-verlenging oind. *drúhyati*, „hij tracht te schaden", fut. *dhrokṣyáti*, av. *družaiti* „bedriegt" (z.b.), os. *bi-driogan* „bedriegen", on. *draugr* „spook, daemon" vgl. Neckel P.B.B. 39, 189—201. Dat de geheele gutturale verlenging hier van het werkwoord voor „liegen" zou zijn overgenomen, is een van de tallooze vage beschouwingen van Reichelt in zijn boek Reimwortbild. im Arischen und Altgriech. p. 63 en is op grond van de oudere beteekenis in het Arisch zoo goed als uitgesloten.

Hoe is de band tusschen „verbrijzelen", „bedriegen" en „droog" te leggen? Wij beginnen met de beide eerste termen. Dat werkwoorden voor „schaden" vaak oorspronkelijk beteekenen ten val

brengen of willen brengen, neersmijten" blijkt uit *fallo*: σφάλλω en uit de ontwikkeling van gr. βλάβω, βλάπτω, vgl. het bekende Homeruswoord van paarden ὄζῳ ἔνι βλαφθέντε μυρικίνῳ Z 39. Bovendien pleiten reeds de beide lat. woorden *frūstum* „brokstuk" eig. „frag-mentum" en *frūstra* „zich vergissend, zich misleidend, nutteloos, ongemotiveerd" hiervoor, men vergelijke het vers van Pomponius bij Nonius 759 Linds.: *miseret me eorum, qui sine frustis ventrem frustrarunt suum*; voorts verwijs ik naar de beschouwingen van van Ginneken Princ. ling. psych. 175 en Leuv. Bijdr. 1912, 195. Men vergelijke ook (z. bov. p. 144) lat. *fraud-* „schade, leed, straf" ∾ „bedrog". De band, die „stuk slaan; schaden; teleurstellen *(frūstrari)*; vergeefs, onbruikbaar, onvruchtbaar" verbindt, is een band van het gevoel: het „stuk" slaan van wat in zijn geheel, wat „heel" had moeten blijven, één en ongescheiden, is een ander slaan dan van den held, die πύλας of φάλαγγας doorbreekt. Het is het werk van den διάβολος, die voor de Christenen later scheiding brengt in dat wat niet gescheiden moest worden, die vroeger menschen bij menschen belastert en die menschen tegen elkaar vijandig maakt, die bedriegt: men vergelijke deze drie beteekenissen alle voor δια-βάλλω en διαβάλλομαι bij Herodotus aanwezig, zie bijv. 5, 96 ∾ 5, 35 ∾ 3, 2.

Wat was **droogte?** Men behoeft nog geen anthropologie of ethnologie te duchten, wanneer men leest bij Varro R.R. I, 1, 6: *itaque publice Robigo feriae Robigalia, Florae ludi Floralia instituti; .... nec non etiam precor Lympham ac Bonum Eventum, quoniam sine aqua omnis arida ac misera agri cultura, sine successu ac bono eventu frustratio est, non cultura*". Men vergelijke nu de volgende passage bij Liv. 3, 24, 1: *clamant fraude fieri, quod foris teneatur exercitus; frustrationem eam legis tollendae esse* en men heeft de eenheid dezer beteekenissen in den boven vermelden zin in de hand. Door het bezit der beide boekjes van den ouden Cato en van Varro over den landbouw zijn wij bovendien in buitengewoon gunstige conditie, wanneer het er op aankomt na te gaan, wat de watervoorziening voor de boeren vooral in meer zuidelijke subtropische streken beteekende voor het leven van mensch en dier, en voor het gewas. Ik verwijs den lezer naar Varro's R.R. I cap. 6! en naar zijn woorden, die ik hier uitschrijf (I, 11, 2): *villa aedificanda potissimum, ut intra saepta villae habeat aquam, si non, quam proxime: primum quae ibi sit nata, secundum quae influat perennis. Si omnino aqua non est viva, cisternae faciendae sub tectis et lacus sub dio, ex altero loco ut homines, ex altero ut pecus uti possit*, vgl. Cato agr. 1, 3. De geheele landbouw

rondom de kusten van de Middellandsche zee evenzeer als de bevolking en het bewonen dezer gebieden is ook thans, evenals in zijn historisch verloop, in hooge mate van het water, watertoevoer en watergebruik afhankelijk geweest, veel meer dan wij in de lage landen aan de zee ons kunnen voorstellen. Voortreffelijk en overtuigend heeft A. Philippson dit alles uiteengezet (das Mittelmeergebiet[3], 132—137, 159), vgl. ook Olck Pauly-Wissowa I 278 en z. de aanteekening over het ploegen in Italie in: Roman Farm Management bij a Virginia Farmer (New-York 1918) 93 en 127.

Thans gaan wij enkele woorden voor „droog" en „nat" beschouwen, nadat de algemeene opvattingen daaromtrent in Excurs I (z. ald.) behandeld zijn. Wij kunnen hier een passage van Sophocles bijkans als motto nemen, de stalen woorden van Kreon (Ant. 473):

ἀλλ' ἴσθι τοι τὰ σκλήρ' ἄγαν φρονήματα
πίπτειν μάλιστα, καὶ τὸν ἐγκρατέστατον
σίδηρον ὀπτὸν ἐκ πυρὸς περισκελῆ
θραυσθέντα καὶ ῥαγέντα πλεῖστ' ἂν εἰσίδοις.

Juist de woorden die ons interesseeren vinden wij hier merkwaardig dicht bij elkaar: *σκληρός*, dat zelf met *σκέλλω* samenhangt, en *θραύω*, waarvan ik vermoed dat het den stam bevat, dien in ndl. *droog* aanwezig is. *σκελ-* heeft de beteekenis van „droog, dor, hard, mager," zoo ook *σκελιφρός* „droog schraal."

Wij hebben boven (p. 144) reeds met een enkel woord op de band gewezen, die deze woorden samenbindt. Ook wanneer men let op de proportie *fraus*: *θραύω* = *bedriegen*: *x* komt men voor *x* in casu het woord „droog" tot een beteekenis „verbrijzeld, korrelig, stuk gewreven *of* geslagen." Dat de „droogte" uit het begrip „verbrijzelen" zich kon ontwikkelen, is dus langs tweeerlei weg denkbaar. Men kan nl., zooals hierboven werd herhaald, van de zintuigelijke eigenschap uitgaan: „droog" voor den tastzin = „ruw, verbrokkeld"; men kan de droogte, eerst afleiden uit de zelf weer secundaire beteekenis „bedriegen."

Vgl. „stuk slaan" „stuk slaan"
| |
„droog" „den bodem in slaan", „fehlschlagen"
|
„droogte".

Kiest men den laatsten weg, dan kan men zich behalve op bovenstaande beschouwingen beroepen op de parallel van het gr. *ἄτη* < *ἄϝάτη*. Havers heeft nl. (K.Z. 43, 239) aangetoond, dat hier inderdaad van een oudste beteekenis „slag (op het hoofd), bedwelming" moet worden uitgegaan, waarvoor men het d. *Schlag-anfall*:

gr. *ἀπό-πληκτος* vergelijken moge. Hoever ook hier de beteekenis zich voorts ontwikkeld heeft, blijkt wel uit zijn conclusie (t. a. p.):

Grondbeteekenis: Schlag. Daaruit:

1. Ohnmacht, Betäubung (zie II 805)
2. Wahnsinn.
3. Betörung, Verblendung.
4. Trug (bijv. *μ* 372).
5. Verschuldung, Frevel, Sünde.
6. Strafe, Unglück, Schaden.

Men voelt wel, dat men hier geheel en al in de gedachtesfeer van het boerenvolk komt, dat zich door een plotselinge droogte den voorspoed ja den *victus* voor het volgend jaar ziet ontgaan: „Unglück, Sünde, Strafe".

Toch wijst het feit, dat het Germaansch voor den grondvorm **dhrau+gh-io-* als zgn. gerundivum de beteekenis uitsluitend van een adjectivum heeft, veeleer op de eerste verklaring als oorspronkelijk en primair uitgangspunt van deze eigenaardige ontwikkeling. Niettegenstaande dit alles neem ik toch aan, dat de tweede ontwikkeling langs meer psychischen weg in sommige gedeelten van het Indogermaansch ook aanwezig is geweest en wel om de hierbij behoorende woorden in het Avestisch.

Voor de eerste semasiologische gedachtengang zijn behalve het citaat uit Sophocles' Antigone ook deze — ten deele eerst hoogerop verwante glossen van Hesychius interessant: *τρυγεῖ· ξηραίνει*; *τρυγαβόλια· εἰς ἃ καρποὺς ξηροὺς ἀπετίθεντο*; *τραύσανον· ξηρὸν πᾶν ἢ φρυγάνον*; *θραῦρον· τραγανόν. θραυόμενον* naast *τραγαλέον. διερρωγότα* en vooral: *τραγᾶν· οὕτω τὸ ἀκαρπεῖν τινες τῶν γεωργικῶν. οἱ δὲ †μενῶν (ἀμπέλων) νόσον. καὶ τῆς φωνῆς τὸ πάθος*; *θραῦσις · πληγή. σφῦρα ἢ τοὺς βώλους θραύουσα*, misschien ook *θρόος· σκληρὰ φωνή* (bij *θρέομαι*, W. *dhreu̯-*?).

Wat het Avestisch betreft, daar heeft men, vooral in Yasna 30, de duidelijke ontplooiing van een dualistisch geloof, volgens hetwelk de Goede geest en de Booze geest elkaar in dit leven voortdurend bevechten, zoodat het leven en de menschen in twee kampen zijn verdeeld, die elkaar eeuwig bestrijden, de aanhangers van het *Aša-* „recht en waarheid" en der *Drug* „leugen, bedrog." *Aša-* is het zelfde woord als oind. *ṛta-* en behoort bij het causatieve *arpáyati* „hij voegt samen, verbindt tot een geheel, steekt in" (zoo ook K.Z. 46, 318), vgl. Hesychius *ἀρταῖοι· δίκαιοι παρὰ Πέρσαις*, gr. *ἀρέτη* „kracht, flinkheid; deugd", vgl. Hom. *θ* 329 *οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα* en *τ* 114 *ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ* „gedijen", waarmee men dan gr. *'Αρέθουσα* naam van bronnen, oind. *ṛdhúti* „hij gedijt,

gelukt, heeft succes" kan vergelijken, ofschoon men hier meestal van idg. *l* uitgaat ter wille van gr. ἄλθομαι „groei op", lat. *alo* enz.

Reeds de inhoud van deze tegenstelling van *Drug* zou een verband van dit laatste woord en van ndl. *droog* met θραύω „verbrijzelen, uiteen- of stuk slaan" zeer aannemelijk maken, maar daar komt nog bij, dat in de hooge en vage taal van Zarathustra's geloof een economische bedoeling schuil schijnt te gaan: „die Reformation Zaraθuštras war nicht ausschlieszlich religiöser sondern zugleich auch wirtschaftlicher Art, indem sie das Ziel verfolgt, die nomadisierenden Stämme Ost-Irans an Seszhaftigkeit und in Zusammenhang damit an rationellen Betrieb des Ackerbau und der Viehzucht zu gewöhnen," zegt Bartholomae in zijn Gaθa-vertaling p. 133. In dezelfde richting wijst ook de naam van een der goede geesten *Haurvatāt* „Welvaart" eig. „Geheelheid, Ongebroken zijn," die eigenaardig later juist als genius van het water optreedt (Reichelt Avest. Elb. 26), tegenstander dus van de vernietigende droogte. Op dezelfde wijze staat tegenover de latere beteekenis van *Aša-* „genius van het zegenende vuur (vgl. de mythe van Prometheus) en in de Gaδa's *Ātar* „Vuur" als weldoende warmte en als reinheid, als diens tegenvoeter en tegenstander *Aēšma-* „geest van de woede en de toorn" (niet : αἴθω, wegens *š*, niet *s*) en deze is met zijn epitheton *xrvī-dru-* „met bloedig houten wapen" de grimmige bestrijder van de Goede macht vgl. Yasna 29, 2: ahurəm. . . . yə̄ drəgvō-dəbīš aēšməməm vādāyōit „die Ahura met de Bedroggeesten samen terugstoot (optativus)". Wat deze laatste betreft, tasten wij waarschijnlijk niet zoo heel ver mis, als wij dezen geest met den Latijnschen *Rōbīgus*, later *Rōbīgo* „korenroest *of* korenbrand" identificeeren; over deze macht het laatst Pfister Pauly-Wissowa I A 950, Wissowa Rel. u. Kult.[2] 196. Ook hier vinden wij weer hetzelfde kritieke tijdstip terug: juist in het voorjaar [1]) is dit gevaar voor het koren dreigend, Plin. N.H. 18, § 284 zegt: *tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias diesque festos, Robigalia, Floralia, Vinalia* (de Robigalia zijn op 25 April) en brengt dan het afweerfeest in verband met de ondergang van Sirius. Ook Ovidius spreekt het duidelijk uit (Fast. IV 917 vlg.): *nec venti tantum Cereri nocuere nec imbres, nec sic marmoreo pallet adusta gelu, quantum si culmos Titan incalfacit udos. Tunc locus est irae, diva timenda, tuae:* ook hier de toornaanval van den schadenden zonnegod; op zijn fictieve vraag geeft

[1]) Ook noordelijker is het het voorjaar, dat door regenloosheid voor de oogst de grootste gevaren meebrengt; typische parallelen bij de Slaven geeft Deubner Arch. rel. Wiss. 9, 450.

dan de priester van Quirinus of Mars [1]) het volgende antwoord, dat zeer duidelijk is:

Est Canis, Icarium dicunt, quo sidere moto
Tosta sitit tellus, praecipiturque seges.
Pro cane sidereo canis hic imponitur arae
Et quare pereat, nil nisi nomen habet.

Ook Wissowa ziet (t.a.p. 197) in het afweeroffer der roode honden of roode vossen „einèn Repräsentanten des die Saaten verheerenden Sonnenbrandes"; dit kan men ook bij Ovidius nog duidelijk tusschen de verzen doorlezen, waar hij den wedloop der vossen met brandende fakkels aan hun staarten beschrijft (Fast. IV, 709 vlg.) in een aetiologisch verhaal en dan laat volgen:

Factum abiit monimenta manent. nam deicere captam
Nunc quoque lex volpein, Carseolana vetat,
Utque luat poenas, gens haec Cerealibus ardet;
Quoque modo segetis perdidit, ipsa perit.

De „roode" vos was evenals *rūbīgo*: *rōbur* „het roode, donkere kernhout" de korenbrand zelf, en zoo „brandde men nu reeds te voren den brand uit", opdat de vernietigende werking al zou zijn uitgewoed, een homoeopathische prophylaxe dus, haast in den trant van onze inenting; de „roode" was, om het zoo uit te drukken, nomen agentis en nomen actionis tegelijkertijd.

Voor deze ziekte van het gewas hadden de Grieken een dergelijk woord ἐρυσί-βη dat gelijk ἐρυσί-πελας „roodvonk" gevormd is en met ἐρυθρός in verband staat, zooals de rhodische vorm ἐρυθί-βη Strabo 13, 613 — indien oorspronkelijk met ῑ volgens den regel van Caland —, nog duidelijker aantoont; Hesychius zegt ook: ἐρυσί-βη· νόσος τις ἐξ ἀέρος ἐπιγινομένη τοῖς φυτοῖς καὶ καρποῖς, vgl. ook Niedermann I(ndog.) A(nz.) 19, 35.

Waarschijnlijk heeft de naam voor deze plaag zijn „rood" wel ontleend aan de kleur van het koren, dat inderdaad een zekere roestkleur ging vertoonen, reden waarom dezelfde plantenziekte ook *ferrugo* wordt genoemd en Plato Politeia 609 a de ἐρυσίβη ook samen noemt met de roest ἰός van het ijzer en het kopergroen. Maar de kleur rood heeft ook voor vele volkeren de plaats bekleed van het zwart, en is zoo herinnering en symbool van den

[1]) De latere inventie, dat Mars oogstgod, niet oorlogsgod zou zijn geweest, wat zich hierbij goed zou aansluiten, wordt door Wissowa Rel. en Kult.[2] p. 143 doeltreffend bestreden. Maar juist boven is duidelijk geworden, hoe Mars als oorlogsgod toch met oogst en voorspoed in verband kan staan.

dood geworden, vgl. Fr. von Duhn, Arch. rel. Wiss. 9, 1 vlg. Zonder twijfel heeft de kleur van het b l o e d hier den meesten invloed in gehad en is zoo de roode dood zeker de meer gewelddadige zuster van het „overlijden” en „afsterven”, maar ook komt daarbij de beteekenis van het bloed ook voor het leven hiernamaals in aanmerking, v. Duhn t.a.p. 8, noot.

Nog een andere omstandigheid, die ons het Avestisch duidelijk maakt, versterkt mij in de overtuiging, dat onder de vele abstracte en ethische godsvoorstellingen van Zarathustra's volk oorspronkelijk daemonen voor veeteelt en landbouw schuil gaan. Niet alleen de voorstelling van den Oer-Stier, wiens ziel in Yasna 29 de hoogste machten aanspreekt, maar ook de inhoud van de Drugdaemonen leent zich voor een dergelijke interpretatie. Gaat men namelijk na (Bartholomae Altiran. Wtb. 779 vgl.), welke geesten tot de D r u g s behooren, dan vindt men in de eerste plaats de *Ažay Dahāka*, welke laatste naam toch zeker wel met oind. *dáhati* [1]) „verbrandt” het gemakkelijkst verbonden zou worden, wanneer niet idg. *gh* of *g*ᵘ*h* in het Avestisch *ž* of *j* zou doen verwachten (Reichelt Avest. Elb. 45). Bartholomae gaat (Zum Altiran. Wtb. 213) van de gewone waarde van av. *h* = idg. *s* uit en ziet in den „Slang Dahāka” een toovenaar; in dat geval zou men het woord moeten verbinden met oind. *das-rá-* „wonderen verrichtend”. Maar als men dan ziet, dat deze slang met drie koppen en drie muilen later als daemonische macht Koning van Iran wordt, nadat hij koning Yima, die duizend jaar lang een gelukkig bewind over het land had gevoerd „zonder hitte en koude, ziekte of dood”, van den troon gestooten heeft, dan vraagt men zich een oogenblik af, of ook hier de geest van groote vernielende hitte en epidemieën — men vergelijke den Aziatischen Apollo doodend met zijn pestbrengende pijlen in de Ilias (Wilamowitz die Ilias und Homer 247, 341) — in den naam *Dahāka* is aangeduid. Vindt men daar eenige waarschijnlijkheid in, dan zal men den naam wegens de *h* als leenwoord uit Oostelijke dialecten, nl. uit Indië moeten beschouwen. Ook daar toch komt *dahan-* voor als naam van het „vuur” maar ook met de beteekenis „boosgezind”, terwijl *nir-dahati* de beteekenis heeft „hij doet verwelken, versmachten”. Bovendien wordt de wortel in *dah-* = oind. *das-* in

---

[1]) Over de beteekenis van den r e g e n ook in Indië vergelijke men den dienst der Maruts „Windgoden, goden en van het regenbrengende onweer.” Ook hier is de kritieke tijd het voorjaar, z. Hardy Indische Religionsgesch.[2] 37. In Indië duurt de regentijd van half Juli tot October, Pischel Leben und Lehre des Buddha[2] 85. In het algemeen vgl. Achelis Abrisz der vergl. Religionswiss.[2] 77.

het Avestisch juist niet van „booze kundigheden, tooverkunsten en listen" gebruikt, maar bijv. *dahma-* duidt den burger aan, die op de hoogte is van alle zaken, die een orthodox lid van de kerk behoort te weten. Verder komt *Drug* gesubstantiveerd slechts nog voor van *Nasuš* de „Lijkenheks". Ten slotte vindt men *Drug* als tegenstander van de „Gehoorzaamheid" en in een paar functies, die nog niet geheel begrijpelijk zijn (z. Bartholomae Altiran. Wtb. 780).

Zoo schijnt dan in het Iraansch de beteekenis van *Drug* „geesten van *bedrogen* misleiding" een afleiding uit den ons bezighoudenden wortel *dhreu-*, *dhrau+gh-* „stuk slaan, vernielen, beschadigen" tot op zekere hoogte zelfs aan te bevelen en blijkt dit voor de ontwikkeling der begrippen „droog" en „nat" met hun correlate aanduidingen in de taal van eigenaardig belang.

Eindelijk, enkele woorden voor **„nat"**. Een punt van uitgang kan hier zijn: „glad, glimmend" „doorzichtig", doch vaker „vloeibaar, vloeiend": dan is het weer een uitdrukking van beweging òf in een bepaald geval onmiddellijk òf als herinnering aan de actie van die vloeistof in normalen of vroegeren toestand. Voor het laatste denke men aan de epitheta ornantia in alle talen.

Als voorbeeld nemen wij hier alleen het ndl. *nat*, gr. νότος, „vochtige wind", νότιος „vochtig". Zoodra wij hier vergelijken gr. νέω, fut. νεύσομαι naast νήχω, νήχομαι (ā), en vervolgens gr. ναῦς, lat. *nāvis*, dat in dezelfde verhouding staat tot het werkwoord als gr. πλοῖον: πλώω, πλέω, vinden wij een wortel met en zonder *s*-prothese *ne+u*, *nā+u* of *+gh-*; de vorm *nā+u-* is nl. aanwezig in het verbum νά(ϝ)ω en ναίω < ναϝ-ιω „stroomen" tegenover *nā+u̯-* ook in deze beteekenis in den naam der Naiaden: νύμφαι νηϊάδες (ν. 356), vergelijk Bechtel Lexil. Hom. 234. Uit *νάϝερος ontstond νᾱρός, ion. νηρός, en de godennaam Νηρεύς.

Zoo bleek uit de voorafgaande besprekingen, dat de voorstelling eener **beweging** bij talrijke en zeer verschillende categorien een groote rol speelde. Lommel (Neue Jhrb. 35, 417—427 Etymologie und Wortverwandtschaft) betoogt wel is waar, dat men onmogelijk voor alle woorden van verbale wortels kan uitgaan: bijv. voor verwantschapsnamen, praeposities en natuurlijk interjecties enz., maar hij gaat in zijn voorbeelden veel te ver en zeker kan men voor verschillende woorden ten slotte een „verbale" beteekenis opsporen. Dat bijv. het woord voor „voet": oind. reeds als *o*-stam *padá-* n. „voetstap", gr. πούς, lat. *pēs*, vgl. oind. *pā́t* m. „voet", acc. *pā́dam*, met dezelfde verlengde phase van gr. πηδόν „blad v. d. roeiriem",

πηδάλιον „stuurriem", (over welke klankwisseling men dan vergelijke Conway Ital. Dial. p. 597) niet zou samenhangen met oind. *pádyate* „hij valt, gaat", terwijl deze wortel *pĕd-* zonder twijfel met *pet-* in gr. *πίπτω*, *πέτομαι*, lat. *peto* verwantschap vertoont, is niet aan te nemen. Het recht op prioriteit, hetzij voor idg. subst. *ped-* hetzij voor het verwante werkwoord, is in dezen natuurlijk geheel zonder belang.

In Excurs II worden als proef in dit verband de verwantschapsnamen opgenomen.

Vatten wij dus samen, dan lijkt mij de meening van Lommel, door velen gedeeld, dat zeer vele woorden der verschillende talen zich blijvend verzetten tegen een verklaring uit een verbale beteekenis en wortel slechts met een groote restrictie juist.

Van de praeposities zijn zeer vele zeker, zoo al niet van een verbale wortel afgeleid, dan toch met dien wortel verwant: ik verwijs hier slechts op de talrijke vormen met *p-r* : *πείρω* enz., *t-r-*: W. *ter-* (*τείρω*, *tero*). Van de verwantschapsnamen zagen wij (Excurs II), dat wellicht ook eenige, herhaaldelijk als getuigen voor bovengenoemde theorie aangehaald, zich met een verbalen wortel of een wortel, die verbaal werd, laten verbinden.

Voor de overige komt men tot natuurklanken, waarover men reeds bij Gellius een paar opmerkingen vindt die te weinig bekend zijn, daar waar hij de beschouwingen van den wonderlijken Nigidius weergeeft (10, 4, 4 vlg.): *„vos," . . . . cum dicimus, mota quodam oris conveniente cum ipsius verbi demonstratione utimur et labeas sensim primores emovemus ac spiritum atque animam porro versum et ad eos, quibuscum sermocinamur, intendimus. At contra cum dicemus „nos", neque profuso intentoque flatu vocis neque proiectis labris pronuntiamus, sed et spiritum et labeas quasi intra nosmet ipsos coercemus. Hoc idem fit et in eo, quod dicimus „tu", „ego", „tibi" et „mihi". Nam sicuti, cum adnuimus et abnuimus, motus quidem ille vel capitis vel oculorum a natura rei, quam significat, non abhorret, ita iam his vocibus quasi gestus quidam oris et spiritus naturalis est. Eadem ratio est in Graecis quoque vocibus, quam esse in nostris animadvertimus.* Nigidius was, zoo heet het, aanhanger van de *φύσει*-richting. Ook voor ons zijn deze natuurklanken van den jongen mensch en van de menschen dan geinterpreteerd, vastgehouden en gebruikt naar hun klanksymbolische algemeene waarde of naar hun van buiten aangebrachte toevallige gelegenheidsbeteekenis. Een deel er van werd aangewend om de waargenomen beweging, zoo vaak dit mogelijk was in verband met akoustische, visueele enz.

indrukken, aan te duiden en bij voorkeur koos men hiervoor vanzelf die klanken uit, die in algemeene waarde het dichtst bij het aangeduide scheenen te staan, dus een survival of the fittest ook hier. Dat beweging en het zintuig voor deze beweging, het oog, in de taal en haar bestudeering boven andere zintuigen den prijs steeds zal wegdragen, trachtte ik boven aan te toonen; slechts voor de waarnemingen, waar een gezichtsbeeld en een overheerschend gehoorbeeld versmolten, bijv. bij een voorbijdonderenden trein, zal natuurlijk het akoustische opnemen en dus natuurlijk het akoustisch teruggeven boven den gezichtsprikkel en -indruk zijn macht uitspreken en zal men komen tot de onomatopoeie of tot Lallwörter, Schallnachahmungen. Juist en slechts hier is de „beweging" in de woorden niet als plaatselijke maar als geluidsbeweging uitgedrukt, wat in den grond op hetzelfde neerkomt, evenzeer als men deze correlatie bij woorden voor „licht" en „snel bewegen, flikkeren" waarneemt, waarvoor *αἰόλλω*: *αἰόλος*, *coruscare*, *coruscus* getuigen zijn (z. ook. ben. Hoofdstuk VIII) [1].

[1]) Een aardig voorbeeld of bewijs voor het bovenstaande vond ik onlangs bij een tweejarig meisje. Zij gaf hetzelfde woord als vroeger aan een haar welbekenden ivoren ring een paar maanden later aan een paardentoom met rinkelende bellen. Het „woord" bestond uit een in de rondte over elkaar malen van de tanden, waarbij de lippen de beweging volgden en er een „op en neer deinend", zoemend geneurie ontstond, met zachte wisselingen tusschen hoog en laag. Het hoofd volgde daarbij de bewegingen van den mond — alsof het een paraphrase moest worden van de kostelijke vergelijking bij Aristophanes (Pax 34). . . . *ἐσθίει ὥσπερ παλαιστής, παραβαλὼν* [Blaydes *περιβαλὼν*!] *τοὺς γομφίους, καὶ ταῦτα τὴν κεφαλήν τε καὶ τὼ χειρέ πως ὡδὶ περιάγων*. . . .! Bij het kind waren dus het feitelijke mondbewegingsgevoel en het lichaamsbewegingsgevoel samengevloeid met de ronde „beweging" van den ring en dit was weer identisch met en dus naam voor het „rondom haar lijfje bewegende en geluidmakende" paardentoom of de ronde bellen daarop.

VIII.

DE WORTEL U̯Ē-.

De beteekenis van **beweging,** juist in die slechts schijnbare vaagheid, die wij thans — ten onrechte — daarin bespeuren, kan goed inhoud van een korten wortel zijn geweest. Dit was gedachtengang en strekking van Hoofdstuk VII.

Thans willen wij dit gegeven toetsen aan den wortel, die ons naar aanleiding van *adūlarī* bezig hield, nl. *u̯ē̆-* naast *ᵃu̯ē̆-*, *s-u̯ē̆-*, misschien ook *s-a-u̯ē̆-*. De verschillende klankelementen daaraan toegevoegd, sommige wellicht eerst secundair door zgn. Reimwortbildung, hebben aan deze beteekenis van „beweging" telkens een grootere specialiseering gegeven, waarbij het zeer goed mogelijk is, dat bijv. **u̯eĝh-* niet jonger, neen even oud is als de wortel *u̯ē̆-* en dus de naam, in Duitschland daaraan gegeven van Wurzele r w e i t e r u n g, eigenlijk onjuist, slechts is te handhaven als gemakkelijke doch gevaarlijke uitdrukkingsverkorting. Maar even zeker schijnt mij wel te zijn, dat een wortel *u̯ē̆-* ook niet een louter fictief bestaan leidt, uitsluitend in onze etmyologische woordenboeken, dat zij niet slechts is de grootste gemeene deeler van die gegeven taalwoorden, zonder eigen persoonlijkheid; en speciaal in ons geval is dit tot een zekerheid uitgegroeid, doordat de kortste vorm **u̯ē̆-* inderdaad nog voortleeft. Terloops herinner ik er aan, dat boven de vraag werd opgeworpen, of wellicht toch **u̯ē̆-* en **u̯eĝh-* bijv. gelijkwaardig tegenover elkaar stonden.

In het vervolg bespreken wij dus de lotgevallen van dien wortel *u̯ē̆-* als **A**; met *a*-prothese als **B**; met *s*-prothese als **C**.

De w o r t e l *u̯ē̆-* „b e w e g e n".

IA. u̯ē- „waaien": oind. *vā́ti* „hij blaast", got. *waian* „waaien" (Streitberg Got. Elb. § 68: *ai* < idg. *ē*, lit. *vė́jas* „wind", ob. *vějati* „blazen"; vgl. lit. *vė́-trą*, ob. *vě-trŭ* „storm". Over lat. *vērus* z. p. 155, 176.

Idg. *u̯ē-nt-* „waaiend": oind. *vānt-*, tochar. (A) *wänt* (Indog. Jhrb. 1, 18), lat. *ventus* „wind", got. *winds* hetz.

ue-: oier. *feth* „lucht", *do·in-fethim* „ik blaas in", *tin-feth* „aspiratie" (onzeker, z. Thurneysen Hdb. 132), vgl. on. *veðr* „weder", ob. *vedro* „mooi weer", die reeds bij **ued-* behooren. Voor de hier eerstgenoemde woorden ook van *uet-*, niet van *ue-* uit te gaan, zooals Falk-Torp-Davidsen 1363 doen, is onnoodig.

Eigenaardig is voor de beteekenis van dezen wortel Hom. Φ 386 δίχα δέ σφιν ἐνὶ φρεσὶ θυμὸς ἄητο [1]), waar de b e w e g i n g der geestelijke dingen in θυμός (= lat. *fūmus*) en ἄημι uitgedrukt later bij de philosophen ten deele uitbeelding, ten deele uitdrukking, in oudere tijden de dichtste benadering in woorden van de werkelijke voorstelling was. Later leeft dit kunstmatig weer op: bij Apollonius Rhodius en in Aratus komt zoo ἄηται = φέρεται voor en zoo gebruikt Aratus zelfs een afgeleid werkwoord (523): οἳ ἐγγὺς Ζηνὸς ἀ η τ ε ῖ τ α ι ἄγγελος.

Ook het lat. *vēlum* „zeil" behoort in dit verband, zie Excurs III.

I B. a-uē- ook „waaien": gr. ἄημι uit *ἄϝημι, waarvan de digamma blijkt uit aeol. αὔηρ „lucht", dat verwant is (z. ben.). Vermoedelijk is ook hier te bespreken het Laconische woord, dat Hesychius vermeldt ἄβηρ· οἴκημα στόας ἔχον; met ἀήρ „lucht" identisch kan het niet zijn. Is het misschien een oude *r(o)*-vorm ἀ-ϝη-ρο- „doorgewaaid", „een open huis met waranda's"?

auĕ- in het participium praesens ἀείς en in vormen als Hes. ἀετμόν· πνεῦμα, ἄετμα· φλόξ (accent ἀέτμᾱ?; kan bij W. *uet-* behooren) en in ἄελλᾰ (: ἀϝε-λο-, f. ἀϝελ-ιᾰ) „stormwind", bret. *avel* f. „wind".

au- (vgl. semasiologisch lat. *afflare*, *aspirare* „begunstigen", waarschijnlijk een beeld aan de zeevaart ontleend): oind. *ávas* n. „gunst", gr. ἐν-η(ϝ)ής „lief, eig. *in* de gunst zijnde" z. Bechtel Lexil. Hom. 125, got. *awi-liuþ* „dank-lied"; lat. *avēre* „wenschen" kan hierbij of bij *auē-* behooren (voor de beteekenis z. *cupere alci* „begunstigen" en *volens alci* hetz.;) en *aura* (W. *a-uē-* of *a-uer-*) „koeltje, gunst."

Indien lat. *vērus* „waar", = **uē-ro-* hier bij **(a)uē* behoort, kan men in got. *auk* „maar", os. *ōk* „ook" denzelfden overgang waarnemen als in het dan verwante *vērum* „maar, verder": *vērus*.

I C. s-uĕ- „bewegen", wrsch. „duk of in de rondte bewegen" (vgl. oind. *suváti* „drijft aan, brengt in beweging" (Wood Mod. Lang. Not. 25 (1910) 221 vlg.) en *sū-te* „brengt ter wereld" [*sū-*, *sūu-* < idg. *suə-*??], ndl. *zwaaien*, oud-russ. *chvějati sja*, „zich bewegen", neder-sorb. *chwějom* „ik waai", *chwjaś se* „zich bewegen

---

[1]) Ook Hesychius omschrijft: ἄητο· ἐφέρετο, ἔπνει.

in den wind". Als *l*-verlenging (z. II) of als *-lo*-afleiding behoort hierbij cymr. *chwel* en *chwyl* „draai, het draaien" < idg. *su̯el-*.

II A. u̯ēl-: over *vēlum* „zeil enz." zie boven I A en Exc. III De oorzaak, waardoor *u̯ēl-* zoo zelden voorkomt, zal wel zijn, dât deze lange diphthongh *ēl* op het einde van woord of lettergreep niet kon voorkomen en voor consonanten reeds idg. tot *ĕl* verkort werd, terwijl *vē-l-* met heterosyllabisch *l* bij *u̯ē-* kan behooren. **U̯ai-u̯ōl-* (vgl. p. 158) en dgl. komen niet voor. Misschien behoort hierbij oind. *vāla-* „staart", lett. *vàlîtes* „zaadkolf" z. I.F. 33, 126 en boven p. 134.

u̯ĕl-: deze uitbreiding van **u̯ĕ-* met *l* heeft aan den wortel de beteekenis van b e w e g i n g gegeven + het ook voor ons nog gemakkelijk na te voelen element van het v e r a n d e r l i j k e, nl. het veranderende of afwisselende ten opzichte van de eerste beweging. Zoo ontstaan de beteekenissen: **1a.** „d r a a i e n, wentelen"; daaruit: **b.** i n w i k k e l e n; **2.** b e d r i e g e n, vgl. ndl. *draaien* = onbetrouwbaar zijn en gr. *πολύτροπος* en *πολύπλοκος*; **3.** b o r r e l e n, koken; **4.** n a a r i e t s t o e wenden: **a.** „s i c h z u w e n d e n", k i e z e n, aan zich trekken, **b.** iemand ergens heen wenden: b e v e l e n, raden, wenschen, willen; **5.** naar iets t o e d r i j v e n, s a m e n d r i j v e n, samendringen; **6.** zien: vgl. *ϝελίκ-ωψ*.

1a. d r a a i e n, w e n t e l e n; daaruit: i n w i k k e l e n: tendeele is de wortel met *u*, *u̯* verlengd: oind. *válate* „wendt zich", tochar. *wlāw-oy-mar* 1 S. opt. med. „que je me détourne" (< *wᵊlāw-*), B *waiwalau* „Schwindel", z. Lidén Festschr. E. Kuhn 145, arm. *gelum* „ik draai", gr. Hom. *ἐλυσθείς* ι 433 „in elkaar gedoken, gebogen", vgl. Ω 510 en Lidén Festschr. E. Kuhn 145, alb. *val'ε* „golving", lat. *volvo* „wentel, wikkel, cf. *involūcrum*", oier. *in-rufill· implicuit*, got. *-walwjan-* „-wentelen", *walus* „ronde stok", lit. *vélti* „walken, vollen," lett. *welt* „wentelen", vgl. lit. *ap-valùs* „rond", ob. *valiti* „wentelen" (over de Balto-slav. woorden z. Leskien Ablaut d. Wurzelsilb. 353 vlg.). Uit het begrip „rond" of „kronkelend, krullend" ontstond de beteekenis „haar": av. *varəsa-* „haar", lit. *vãlas* „haar van een paardestaart", ob. *vlasŭ* (< **u̯ol+s-os*) „haar". Over gr. *οὖλος* „gekruld" vgl. Bechtel Lexil. Hom. 258.

b. i n w i k k e l e n: oind. *vṛṇóti* „omhult, omsluit" (*n*-infigeerend praesens van den wortel *u̯(e)l-u*), gr. *εἰλύω* „omhul, omwikkel", Hesychius *γέλουτρον· ἔλυτρον*; *εἴλῡμα* „omhulsel, lat. *involūcrum* „foedraal", vgl. Solmsen Unters. gr. Laut.- u. Versl. 232 vlg.

2. draaien, bedriegen: hom. *οὖλος* „bedriegelijk" (< **ϝολ+ϝ-ος*) naast *ἐλεφαίρομαι* (*u̯el-e+bh-*) „bedriegen" τ 565 (Bechtel t.a.p. 260, morphologisch Schwyzer I.F. 30, 442), m.ier *fell* (*< *u̯el-no-*)

„valschheid", lit. *pri-vilti* „bedriegen", lett. *wilt* hetz., lit. *veltas* „onbruikbaar", *veltui* „te vergeefs", waarbij ook oind. *vṛthā* „te vergeefs" zich aansluit. De verklaring, die Dieterich (Arch. rel. Wiss. 9, 147 = Kl. Schr. 410) van den droom, den οὖλος ὄνειρος *B* 6, 8 als „Bewohner des Lichtlandes" met „krullende lokken" geeft, komt ook weer op dezen wortel **u̯e+l-* neer maar is semasiologisch te zwak.

3. „borrelen, opwellen, koken": alb. *val'ε* „het koken" z. b., mndl. *welle* „bron", ohd. *wallan* „koken, opbruisen", vgl. got. *wulan* „koken"; uitgebreider is deze beteekenis bij de *s*-prothese (z. ben.)[1]).

4. „naar iets toe wenden, trekken" **a.** (mediaal): kiezen, aan zich trekken, oind. *vṛṇóti* en *vṛṇāti*, meestal *vṛṇīte* „kiest, verkiest, wenscht", gr. ἑλεῖν „nemen; buit maken; dooden", ἑλέσθαι „kiezen" (de aanwezigheid van ϝ wordt bestreden, zie Solmsen K.Z. 32, 281 en Unters. gr. Laut.- u. Versl. 251, en ϝ- geeft normaal ', niet ʽ; maar men kan de afwezigheid van ϝ en de ʽ aan den invloed van αἱρέω toeschrijven, of ook uitgaan van *su̯-* dat regelmatig ʽ geeft, vgl. dan *s-u̯el-* II C. Vgl. lat *vello* „ruk, scheur," got. *wilwan* „rooven."

b. bevelen, raden, wenschen, willen", zie Bezzenberger Γέρας Fick 206 Anm.: oind. *várati* (z. b.) „kiest, verkiest, wenscht", (vgl. gr. ἐ(ϝ)έλδωρ „wensch" enz.), Hes. ἑλέσθαι· θέλειν behoort waarschijnlijk bij a; lat. *volo* „wil", cymr. *gwell* „beter", got. *wiljau* „ik wil", lit. *vėlyti* „wenschen" en *pa-velti* „toestaan, goedvinden", ob. *voliti* „willen", *velěti* „bevelen", *po-velěti* „bevelen, toelaten." Hier brengt Kluge P.B.B 41, 181 ook nd. *willôn* „nauseare" onder, dat gelijk aan *willeón* „willen" zou zijn nl. als een euphemisme „geneigd zijn, willen" nl. overgeven; waarschijnlijker is, dat het met alb. *vjeł*, aor. *volu* „geef over" uit **u̯elu̯o* samenhangt en de oorspronkelijke beteekenis dus is: „ik keer mijn maag om." Voor de beteekenis der Keltische woorden: cymr. *gwell* „beter" vgl. den positivus in het Germaansch, ohd. *wela* „wel, goed" enz.

5. „naar iets toedrijven, samendringen": gr. εἴλω Hom. en εἰλέω, εἴλλω att. „samendringen, dwingen", lit. *į-valýti* „in de schuur brengen", *isz-valýti* „wegbrengen" vgl. *vélti* „walken, door elkaar halen", russ. *válĭka* „klopper", *valjat'* „wolken" z. alb. *pεr-vjełem* „ik ontbloot mijn armen", vgl. lat. *ex-serere brachia*.

---

[1]) Wegens den spiritus asper van ἑλάνη en ἑλένη· λαμπὰς δετή Hesychius (vgl. Hoffmann Makedonen 10) is het beter voor een andere glosse, die men anders wellicht hierbij zou rekenen, nl. Hesychius βέλα· ἥλιος καὶ αὐγή, ὑπὸ Λακώνων (β = ϝ), niet van *u̯el*-maar van *s-u̯el-* uit te gaan, zie ook Sommer Gr. Lautstudien 93.

6. „zien": voor de beteekenisovergang verwijs ik naar gr. *ϝελίκ-ωψ* „met levendige, bewegelijke oogen" en verder naar Wood Color-names 11 N°. 2; m.ier *filis* „zag", *fili* „ziener, dichter", cymr. *gweled* „zien"; got. *wulþus* „heerlijkheid", dat Wood Color-names 63 en Mod. Lang. Not. 25 (1910), 76 hiermee en met oind. **válati* „wendt" verbindt, is onzeker.

Hiervan vele verlengingen: met *t*, *d*, *k*, *g*, *p* enz. zie Wood *a^x^* enz. N°. 43—51.

II B. a-u̯el- in verband met II A 5: *u̯el-* „samendringen, drukken" in gr. *ἀ-ολλής* „dicht opeengedrongen", ion. *ἀλής* < **ἀ-ϝαλλής*.

Een versterkte vorm met reduplicatie die het best hier behandeld kon worden, is *αἰόλος*, *αἰόλλω* enz. < *u̯ai-u̯ol-o-*, *-i̯ō* (vgl. *δαίδαλος*: *δαιδάλλω*, W. *dēl-*, z. bov. p. 58). Uit een verbinding van II B en II C ontstond de naam van de zon, in wier naam dus de elementen van „beweging, licht en warmte" lagen opgesloten (z. Excurs IV.

αἰόλος, dat gewoonlijk de beteekenis bij Hom. heeft: *εὐκίνητος*, zooals ook Hesychius het omschrijft, en vandaar eerst evenals het lat. *coruscus* tot de beteekenis „schitterend, bont" is gekomen, wordt gewoonlijk van een wortel *āi̯u-* „snelheid" afgeleid. Afgezien nog van het feit, dat deze klanken een voor een idg. wortel uiterst zonderling aspect vertoonen, berusten zij alleen op oind. *éva-* „snel", *āyú-* „bewegelijk". Het eerste woord behoort zeker bij den wortel *ei̯-*: oind. *éti* „gaat", en het tweede staat hier geheel buiten en moet met het nomen *āyu-* „leven, levensduur", lat. *aevum* enz. worden verbonden; grondbeteekenis was hier dus „leven". Zoo is het dus geoorloofd een andere verlaring voor *αἰόλος* te geven, te meer daar ook de laatste behandeling (Bechtel Lexil. Hom. 21 van **αἰϝελός* uitgaat en daar naast stelt, hoezeer ook accent en vokaal daarmee strijden, *σκόπελος* naast *σκοπός* (men verwacht **σκοπόλος*) en daar het naast elkaar plaatsen van oind. *eva-* (< idg. **aiu̯-o-* of **eiu̯-o*) en *āyu-* (< idg. *ēi̯u-*) toch zeer zonderling en ongemotiveerd schijnt.

Daarom verbind ik *αἰόλος* uit **αἰελός*, — vgl. *αἰέλουρος* „(kat) met bewegelijke zwaaiende staart", oorspr. „wezel" reeds bij Hdt. en Aristoph. [1]) — met den wortel *u̯el-* „bewegen" en leid het met het werkwoord *αἰόλλω* (< **ϝαι-ϝολ-i̯ω*) uit **u̯ai-u̯el-* af volkomen met *δαιδάλλω* (z. bov.) te vergelijken. Bij Hom. blijkt bijv. reeds in

---

[1]) De geheele critiek van Ehrlich Unters. z. gr. Beton. 129 beteekent niets, daar het latere *αἴλουρος*, in dit lange woord vooral begrijpelijk, zeker contractie is. Dat *-ουρος* in de namen van dieren als *κίλλουρος*, *μόλουρος*, *σκίουρος* niets met *οὐρά* „staart" te maken zou hebben en „suffixalen Ursprungs" zou zijn, is toch voor „kat" en „eekhoorntje" al te onwaarschijnlijk. Juist bij den naam van eekhorentje vinden wij den wortel met dergelijke reduplicatie: *vai-*, *ve-*, *vi-*, z. ben. III: lat. *viverra*, lit. *vaiverÿs*, sl. *věver-*.

κορυθ-αίολος, *κορυθ-άϊξ* geen spoor van een digamma; maar bezwaarlijk lijkt mij dat niet, gezien de groote neiging van het Grieksch om opeenvolgende *u̯*'s te dissimileeren. Zoo verklaar ik *αἰόλος* uit *(*u̯*)*ai-u̯ol-os* en in die opinie word ik versterkt doordat ook Solmsen Unters. z. gr. Laut- und Versl. 189 in dergelijke woorden dissimilatie aanneemt.

Met deze formatie kan dan geheel op een lijn gesteld worden een afleiding van den verwanten wortel *u̯er-* in *ἀείρω* optillen < **au̯er-i̯o* naast lit. *-veriù* „ik doe open of dicht", nl. *αἰώρα* „zweefmachine" (vgl. Philologus 71, 415), waarnaast het adj. staat *μετ-ήορος* „hoog in de lucht", (> att. *μετ-έωρος*) van **a-u̯er-* staat; voor de gelijkstelling vergelijk ook Hesychius *αἰωρούμενοι· μετεωρι-ζόμενοι* en *αἰωρήσας· ἐκκρεμάσας*. Over den naam van de zon z. Excurs IV.

II C. s-u̯el- vinden wij het in den naam der zon in het Arisch en Slavisch (z. Exc. IV) en in den vorm *sūl-* in het Albaneesch en Keltisch, als contaminatievorm dan ook in het Grieksch, Latijn en Germaansch. Ook de vormen, die Trautmann Germ. Lautges. 25 vlg. hier bij voegt, oud-zw. *audsȳlis* „aan de zon blootgesteld" enz., zijn niet uit **sūl* (< **sōu̯el*) maar beter uit hetzelfde **sūl-* te verklaren, dat wij in Exc. IV behandelen (Alb.+Iersch); niet zoozeer, omdat men bij werkwoorden als got. *bauan* „wonen" gewoonlijk niet eerst voor het Germaansch maar reeds voor het Indogermaansch van *ōu* : *ū* meent te moeten uitgaan, als wel, omdat deze klank in het Oostnoorsch (Zweedsch en Deensch) *ō*, niet *ū* tot resultaat heeft, z. Streitberg Urg. Gramm. p. 74, Noreen Geschichte d. nord. Spr. (= Pauls Grundr.)[3] p. 17.

Behalve in den naam der zon treffen wij nu deze basis *s+u̯el-* nog aan in oind. *svárati* „licht": en gr. *ἑλάνη* en *ἑλένη* „fakkel", Hes. *βέλα· ἥλιος καὶ αὐγὴ ὑπὸ Λακώνων*, en *γέλαν· αὐγὴν ἡλίου* (wrsch. < **u̯el-* daar *su̯el-* > *h* = ʽ overgaat), vgl. daarover Solmsen Unters. z. gr. Laut. u. Versl. 196.[1]), ags en bov. p. 157 noot *swelan* „smeulen", lit. *svìlti* hetz. en met *t*-verlenging, waardoor het de beteekenis „wegkwijnen" krijgt: got. *swiltan* enz. Dit is identisch met *su̯el-* „zwellen" in on. *svella* „zwellen" — zoo ook Wood Color, names 96; hierop kom ik beneden nog terug. Maar zeker staan woorden met de beteekenis „honger, verlangen" hiermee op één lijn: on. *svelta* „honger hebben, sterven", mndl. *swellen* „versmachten, moe worden" (Falk-Torp-Davidsen 1204) en arm. *kałc* „honger", *kałcr* „zoet" (< **su̯l̥+d-su-s*, z. Lidén Arm. Stud. 100 en I.F. 23, 135). De beteekenis „zwellen" eindelijk tegenover „versmachten, wegkwijnen, smeulen" is

---

[1]) Met dit **su̯el-* „branden" breng ik ook lat. *sulpur* „zwavel" in verband. De uitgang kan onder den invloed staan van *fulgur*, ev. dus W. **su̯el+p-*.

niet zonder meer duidelijk; de vergelijking met woorden als lat. *obēsus* „dik" èn „mager", „afgeteerd" helpt hier niet veel; ook het zich „opheffen, oplaaien" van het vuur kan hier bezwaarlijk de band hebben gevormd. Het best komt men op deze beteekenis door van den ouden inhoud: „draaien, rond maken" uit te gaan: dit vinden wij nog zeer sterk in het Keltisch. Een bespreking der hierop betrekking hebbende woorden vindt men Sitz. Ber. Berl. XXV (1913) 445 vlg., Rev. celt. 34, 485 en uitvoerig bij Thurneysen Zs. celt. Phil. 8, 76 vlg., bijv. cymr. *chwyl* „draaiing, omwenteling", die men wellicht ook nog in de oudste tijden in den naam der zon (z. Exc. IV) kan herkennen: „draaiende, wentelende schijf" [1]).

Van **su̯el-* vindt men verder weder verschillende verlengingen: bijv. **su̯el+k-* (ἕλκω), on. *svelga* „opslokken" enz. enz.

III A. u̯er-: ook hier een verlenging van den wortel *u̯ĕ-* met *r*. Terwijl de *l* daaraan blijkbaar de bijbeteekenis van „veranderlijk, wiegelend, draaiend" gaf, was de inhoud van *r* veeleer die van „omhoog"; doch ook hier komt vooral met verdere verlengklanken de beteekenis „draaien" weer terug.

Parallel met een verwant verschijnsel bij *u̯el-* vinden wij ook hier de beteekenis: **1.** „heet, koken" terug en evenals ginds komt ook hier deze inhoud weer te voorschijn: **2.** „zien, toezien, zorgen." Voorts een beteekenis: **3.** „trekken, weghalen (vgl. κομίζειν: κομίζεσθαι); dichttrekken, sluiten; buitensluiten, afweren". Met prothesen keert dezelfde beteekenisnuanceering terug. Eindelijk is hier — met en zonder *s*-prothese — de beteekenis ook gekomen tot beweging van geluid: **4.** „spreken of geluid geven" (z. ben.)

u̯er- „koken", als „beweging, hartstochtelijke beweging" van het water: lit *vìrti* „koken" trans., ob. *vrěti* (< **verti*) „koken" intr. Het Germaansch bezit slechts een afleiding met het suffix *-mo-*, identisch aan het suffix van idg. *gʷher-mo-* in gr. θερμός, lat. *formus* „warm", nl. in got. *warmjan* „verwarmen. Dit laatste is intusschen nog geen reden om, zooals Feist (Got. etym. Wtb.² sv.) doet, germ. *warma-* met

[1]) Hieruit laat zich weer gemakkelijk de beteekenis: „in beroering brengen, plassen, wasschen" afleiden: ags. *swilian* „spoelen", eng. *swill* „drinken, doorspoelen, wasschen" (vgl. Verg. Aen. 1, 738: *ille impiger hausit spumantem pateram et pleno se proluit auro*, vgl. Hor. Sat. I 5, 16), meer uit het Germaansch bij Falk-Torp-Davidsen 1213. Hiermede gr. σάλος „deining" te verbinden, is door ἡδύς < **su̯ādu-* en door lat. *salum* „onrustige zee" voorshands onmogelijk. Ik geloof echter, dat er ook phonetisch veel voor is voor het Latijn *su̯* > *s* vóór korte, blijft *su̯-* vóór lange vokalen, aan te nemen; ook Juret is op deze gissing gekomen, Dominance et résistance 69. Voor het Grieksch is het dan aanbevelenswaardig bij σάλος niet van *tu̯ălo-*: W. *tu-* „zwellen" uit te gaan (zoo Wood Color-names 51, Mod. Lang. Not. 25, 223), maar het dicht bij het gelijkwaardige lat. *salum* te houden; is hier invloed van het accent onmogelijk: *su̯* ∠ > σ ∠ maar *su̯* — ∠ > ', vgl. ἡδύς, ἑκυρός ∾ σάλος?

lat. *formus* te identificeeren. Want de regel van Sievers P.B.B 5, 149 vlg., die voor den overgang van germ. *ʒw* > *w* als voorwaarde erkent, dat de voorgaande vocaal niet den klemtoon had, helpt niet voor het woordbegin, en ook de formuleering, die Streitberg Urg. Gramm. p. 122 vlg. aan het verschijnsel geeft (*ʒw* > *w* alleen voor p a l a t a l e vokalen), brengt ons hier niet verder, want de vocaal is hier in alle westelijke talen velaar: lat. *formus*, ier. *gor* „warmte", got. *warm-*, opr. *goro* „gat in den haard, waar het vuur in werd gelegd", *gorme* „hitte", lit. *garěti* „branden", ob. *gorěti*. Slechts het Armeensch in *jerm* „warm" en het Grieksch hebben een palatale vokaal: *e*; Alb. *zjar̄* „hitte" heeft ook palatate *ĝh* inplaats van *gᵘh-* (G. Meyer Alb. Wtb. 485); de vertegenwoordigers van den wortel *gᵘhen* „(dood)slaan (gr. θείνω: φόνος) vertoonen in het Germaansch alle *g-*, niet *w-*.

Een andere gelijkwaardige beteekenisontwikkeling heeft uit „beweging" die van „water" (vgl. ndl. *water* zelf van den verwanten wortel **ṷe-d-*) en „water druppelen, nat maken" ontwikkeld; ten deele komt hier dezelfde *ū* weer voor, die wij beneden (Exc. IV) vonden in *sūl-* „zon" naast *sṷel-*. Men vergelijke hiervoor oind. *vāri* „water", av. *vār-* „regenen", *varay-* (*i*-stam) „meer", tochar. *wär* „water", arm. *gair* „slijk, poel", alb. *vrɛndɛ* „motregen" (Jokl Stud. alb. Etym. 97) en *hurðɛ* „vijver" (ib. 30), lat. *ūrīna* „water, urine", *ūrīnari* „duiken", m-ier. *feraim* „ik giet", on. *ver* „zee", *ūr* „motregen", lit. *jūrės*, *júrios*, lett. *jūr'a* „zee".

Doch ook de beteekenis „breed" en „ruim" kan zich, ja, wij zagen boven (p. 136, 153) zal zich meestal uit de beteekenis van „beweging" ontwikkelen: *ṷer-u-* naast (*e*)-*ṷr-u-* (het laatste daarover Bechtel Lexil. Hom. 118): oind. *urú-* „breed, ruim", comparativus *var-īyas-*, gr. εὐρύς breed, kelt. *veru-* in eigennamen (Fick[4] II 272, Dottin La langue gauloise 298); naast *ṷer-e-* ook *ṷrē-*, dat in het Slavisch de oorspronkelijke bewegingsbeteekenis nog duidelijk doet aanvoelen in *ob-rěsti* „vinden" (vgl. lat. *in-v e n i o*), *sŭ-rěsti* „aantreffen" uit *ob-ṷr-* enz. zie Bechtel t.a.p. Brugmann I.F. 30, 379.

2. De t w e e d e beteekenis, die wij boven aangaven, was: „zien, toezien; zorgen, bezorgd zijn", vgl. ook Wört. u. Sach. 5, 143. Hierbij komen de volgende woorden in aanmerking: gr. ὁράω „zie", hom. ἐπιόρονται „zij zien (toe), bewaken" (waarschijnlijk uit een oud athematisch praesens met *o*-vokalisme vervormd, zie Meillet Mém. soc. ling. 19, 186), alb. *urtɛ* „verstandig, flink" (Jokl Stud. alban. Etym. 93), lat. *vereor* „vrees", oud-lat. ook onpersoonlijk bij Accius 76 (Ribb. trag.[3]): *si tui veretur te progenitoris, cedo*, got. *war-*

in den nom. plur. *warai* „voorzichtig" met *sijaima* als vertaling van „νήφωμεν," *wardja* „wachter, bewaker", lett. *wert*, meestal reflexief *wertës* „bekijken, bemerken", *wērīgs* „oplettend" (I.F. 33, 267), vgl. nog dichter bij de oorspronkelijke bewegingsbeteekenis: ob. *variti* trans. met acc. „iemd voorgaan", meest met *prědŭ-* verbonden. Voor de geheele beteekenisontwikkeling vergelijk *respicere alqd* „op iets letten, acht geven, sich wenden an", *respectu alcs rei* „met betrekking tot iets, met het oog op..."

3. Als derde beteekenis werd boven aangegeven: „trekken: weghalen, redden; dichttrekken, sluiten; buitensluiten, afweren" [1]).

In de eerste plaats komt hier naar voren de groep: gr. ἐρύω (als thematische representant van een oud *ϝερῡ-μι) „trek"; van de ϝ zijn nog zekere sporen over, z. Bechtel Lexil. Hom. 140, lit. *virvė̃* „touw, strik" naast *viržỹs* „strik"; naast *u̯er-u-* : *u̯rū-* staat (*u̯era-*): *u̯rā-* in hom. ἀπ-ηύρᾱ (< ἀπ-ηϝρᾱ) part. ἀπουράς < ἀπο-ϝρᾱς „ontrukken, ontnemen" en zonder de *u*-verlenging in ἀπό-(ϝ)ερσα enz. „weg-, meesleuren" (vgl. hierover Bechtel t.a.p. 50).

Met dit *u̯erū-* identisch is ἔρῡμαι „sleep weg (uit den strijd), help, red, bescherm", waarnaast ἐρῡ- en ἐρυσ- voorkomen; over de beteekenis ontwikkeling vergelijke men gr. κομίζειν en κομίζεσθαι en een vers als *E* 22:

οὐδὲ γὰρ οὐδέ κεν αὐτὸς ὑπέκφυγε κῆρα μέλαιναν, ἀλλ' Ἥφαιστος ἔρῡτο

en hierbij sluiten zich dan aan, daar ook hier aan de ϝ niet te twijfelen valt (z. Bechtel t.a.p. 139 vlg., K.Z. 46, 70), oind. *vr̥ṇóti* „beschermen, dekken, bedekken", *várūtha- n.* „bescherming, schild, wagenomheining", oier. *ferann* „land", *fern* „schild", got. *warjan* „afweren", oer-noor. *waruR* „de omheining van steenen" (Lidén Festschr. E. Kuhn 141).

Dan, waar het geldt een deur of afsluiting „dicht te trekken of te openen", komt deze beteekenis voort uit „bewegen > trekken" (vgl. gr. ἐπι-τιθέναι τὴν θύραν, τὴν σανίδα) en verplaatst zich ook weer verder tot „beschermen, afsluiten" en „afweren", zoodat deze beteekenis langs twee wegen bereikt wordt. Het Grieksch kent en erkent deze driepersoonsinhoud van sommige verba onmiskenbaar in werkwoorden als ἀμύνειν τινι en ἀμύνεσθαι τινα of ἀμύνειν τινά τινι.

Behalve sommige van de bovengenoemde werkwoorden behooren

---

[1]) Dat de beteekenis „trekken" in die van „ploegen" overging, ziet ieder en blijkt duidelijk uit ἕλκω (< *su̯elkō): lat. *sulcus* „vore" naast Hom. ν 31 vlg.: ... ἀνὴρ .... ᾧτε πανῆμαρ νειὸν ἀν' ἕλκητον βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον. Zoo kan men met *u̯er- gemakkelijk verbinden arm. *varem* „ik stoot, drijf, ploeg", *var* „geploegd land", lit. *varýti* „veedrijven", z. Meringer I.F. 18, 252.

hierbij: av. *var-* „de burcht door Yima gebouwd”, tochar. *wärto*, *warto* „tuin” (< **u̯ərtó*) z. Lidén Festschr. E. Kuhn 139, tochar. B *ruw* „openen” (ib. 140), gr. ἔρῦμα „versterking”, osk. v e r u „portam”, cymr. *gwerthyr* „vesting”, mnd. *werde* „ingedijkt land”, lit. *àt-veriu* „ik open”, *ùž-veriu* „ik sluit, maak dicht”, *var̃tai* „poort”, ob. *vrěti* „sluiten”, *vrětište* „zak, tasch”.

4. Ook de beweging [1]) van het spreken is een van de specialisaties, die deze wortel heeft aangenomen; in twee vormen komt zij voor *u̯er-*, *u̯erē-* : *u̯rē-* en *u̯er+dh-* in de volgende woorden:

oind. *vratá-* n. „gelofte, gebod, wet, wil, gr. εἴρω < *u̯er-i̯ō*, fut. ἐρέω < **u̯ere-i̯ō*, perf. εἴρηκα (< **u̯e-u̯rē-ka*); de ϝ in het begin blijkt nog duidelijk uit Hesychius εὐείρω· εἴπω (< **u̯er-i̯ō*), cypr. εϝρητασατυ „besloot”, r. *vru*, „ik lieg, zwets”, *vran'o* „leugen”; voorts lat. *verbum* „woord”, umbr. *verfale* „templum” vgl. Varro L.L 7, 8: *in terris dictum locus augurii aut auspicii causa quibusdam conceptis v e r b i s finitus*”, got. *waúrd* „woord (< *u̯r̥-dh-*), opr. *wirds* hetz., ook *wīrds* (*ir* < *r̥*, Trautmann Altpreuss. Sprachdenkm. 113), lit. *var̃das* „naam”

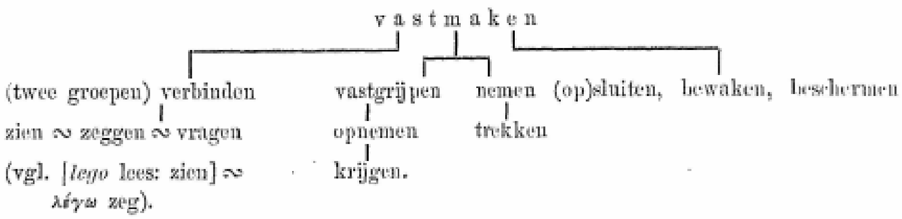
Talrijk zijn de verlengingen van dezen wortel met de beteekenissen: „weenen, klinken, mopperen; sprenkelen; draaien, ineendraaien, buigen, breken; dringen, drijven; groeien, wortel schieten; graven”; een overzicht vindt men bij Wood a^x enz. No. 32—43.

Ook bij den langen stamvorm treft men dit aan, bij *u̯(e)rē-* vindt men bijv. de *k*-verlengingen in: got. *wrōhs* „aanklacht”, vgl. lit. *rė̃kiu* „schreeuw”, ob. *rěčĭ* „aanklacht”, aor. met Ablaut *rěchŭ* „sprak” bij het praesens *reką*.

Een eigenaardig gebruik van dezen stam ligt ten slotte nog in de volgende woorden: lett. *wērt* „rijgen, naaien”, lit. *vorà* „rij”, ob. *sŭ-vora* „speld”, russ. *veréŭka* „zooveel als men tegelijk mee kan dragen, armvol, ἄμαλλα”; ik vermoed, dat men hier in de eerste plaats op de beteekenis „opnemen (steken, plooien”) zal moeten

---

[1]) Verkort en op enkele punten nog uitgebreid heb ik den wortel *u̯er-* als voorbeeld besproken in het Grieksch Woordenboek p. 32. Indien men nl. *u̯er-* en *a-u̯er-* met prothese ook semasiologisch als éénheid beschouwt, krijgt men deze filiatie:



letten. Dan kan men ook gemakkelijk een verbinding tot stand brengen met gr. ἀείρω „ik (tel op) verbind, voeg samen”.

III B: a-u̯er. Vooreerst komt hier natuurlijk het Grieksch in aanmerking, dat met zijn bekende neiging tot prothetische vocalen in dergelijke vormen vaak alleen staat; juist daarom schijnt mij de meening van Jokl. Stud. alb. Etym. 4 voorzichtig, die liever in alb. in *ararī̧* „samen” (nl. lat. *ad*+**u̯ĕr-*) een hybridisch woord aanneemt, dan ook in het Albaneesch die *a*-prothese terug te willen vinden. In aanmerking komen: gr. hom. ἀείρω (< **ᵃu̯er-i̯ō*) „til op” en identisch „koppel, verbind” (ondanks Solmsen Unters gr. Laut.- u. Versl. 290 vlg., Fränkel Nom. Agent II, 167); beide bevatten onze zelfde wortel **u̯er-*; gr. ἀορτήρ „bandelier”, waaraan in de Homerische gedichten, het zwaard, bedelaarstasch enz. hangt laat dunkt mij ondubbelzinnig zien, hoe de beide beteekenissen: „optillen, zwevende houden” en „koppelen” samenhangen; Schulze die ook de identiteit dezer twee verba niet wil opgeven, herinnert (Quaest. ep. 421) terecht aan het lit. *kinkýti* „paarden inspannen, het tuig aanleggen” (vgl. *per-kinkaũ* „ik omspan”, *su-kinkaũ* „ik span, bind samen”), die zeker met got. *hāhan* (idg. *k̑onk-* : *konk-*) „hangen, laten zweven”, *ga-hāhjo* „samenhangend” verwant zijn, terwijl oind. *śaṅkate* „weifelt, gaat heen en weer, is bezorgd” door lat. *suspēnsus*, *être en suspens*, „in der Schwebe gehalten” en derg. uitdrukkingen voor dit verband gewonnen is. Hoe goed deze parallel opgaat, blijkt uit hom. παρήορος „het bijpaard”, συν-άορος „echtgenoot”, att. συνωρίς „tweespan” en de duidelijke passage *K* 498: ἵππους σὺν δ' ἤειρεν ἱμᾶσι. Men heeft hier echter niet, zooals Schulze met zijn woorden: „equi igitur loris quasi suspensi dicuntur”, schijnt aan te geven, een beeld, evenmin is het juist aan vermoeide paarden te denken die in het tuig hangen; wie den ouden wagen, speciaal den strijdwagen kent, staande, de disselboom in de lucht geheven, vgl. Ennius sc. 215 V.[2]:

quid noctis videtur? in altisono
caeli clipeo superat temo
stellas sublime agitans etiam atque
etiam noctis iter,

kan zich voorstellen, dat deze vraag met de constructie der oude twee-wielige wagens ten nauwste samenhangt. Met dit inspannen staat hier dunkt mij de vraag naar de beteekenis van ἀείρω in verband (z. Excurs V).

De vraag boven gesteld of: ἀείρω „til op” en „bind, span in”, identisch geacht mag worden, moet dus (z. ben. Excurs V) zonder

twijfel bevestigend worden beantwoord. De grondbeteekenis kan men dan, indien men aan zulk een vereenigingspunt behoefte heeft, aangeven als „ophangen". Zooals voorts het Grieksch in ἄορ „zwaard" weer juist de ἀ-prothese blijkt te verkiezen, heeft het Germaansch den vorm met *s-* in os. *swerd* „zwaard" enz., vgl. ook Falk-Torp-Davidsen 1214.

Deze *a*-prothese bij dit verbum is elders nog niet aangetoond: ook Jokl, die (Stud. alb. Etym. 4) alb. *avarí* „samen" met **ṷer-* „verbind, bind" verwant acht, neemt een hybridische formatie met lat. *ad-* aan (z. bov.). Over *ṷer-* „oppakken, samennemen, binden" z. bov. p. 163.

Opmerkelijk is nu, dat juist zooals wij boven van den wortel *ṷer-* woorden vonden met de beteekenis „water", zoo ook hier van denzelfden wortel met *a*-prothese dezelfde beteekenis voorkomt. Men vergelijke: gr. ἄγλ-αυρος „met helder water", ἄν-αυρος „waterloos", Hesych. ἐπαύρους· τοὺς χειμάρρους ποταμούς, on. *aurr* „water", *aurogr*, *aurigr* „nat", ags. *éar* „zee", lit. *jáuras* „vochtige plaats, veengrond", waarnaast ook vormen met *ūr-* voorkomen, die eveneens met het onsamengestelde **ṷer-* in verband kunnen staan (z. b.): on. *ūr* „motregen", lit. *júrės* „zee" met voorgeslagen *j-* en opr. *wurs* „vijver"; lat. *ūrina* „urine" kan idg. *ū* of *ou* hebben en dan bij gr. οὖρον „urine, eig. water, vgl. wateren", οὐρία „een watervogel" behooren (gewoonlijk wordt het laatste uit **ṷors-* verklaard, ofschoon naast hom.[1]) ἐ(ϝ)έρση een donkere prothese ὀ-ϝορ-(σ-) zeer aannemelijk zou zijn). Over gr. αὐρ- vergelijke men de bespreking van Person I.F. 35, 200, die tot dezelfde conclusie komt. Ook de κένταυροι kunnen misschien met dit woord samenhangen: zijn het eigenlijk de stroomdaemonen, die in het voorjaar langs de in den zomer drooge χαράδραι omlaag jagen? Fick zelf, die K.Z. 46, 78 zeer juist verwijst naar den naam van twee Oceaniden, bij Hesiodus Theog. 353 genoemd Γαλαξ-αύρα en Πληξ-αύρα, en de Kentauren ook verklaart als daemonen „ungestümer, von den Bergen herabstürsender Bäche" zoekt toch zijn heil bij αὔρα „lucht"!

Of men van hier uit een ontwikkeling mag construeeren: „aanslibbing, leem, drijfzand, kiezel, ijzererts, o e r" om zoodoende nog eenige andere woorden binnen dezen cirkel te trekken? Het zijn: on. *aurr*, ags. *ēar* (< germ. **aura-*) „aarde", noorw. *aur* „ijzer-

---

[1]) Een vorm met andere prothese vindt men in het Cretisch bij Hesychius ἄερσαν· τὴν δρόσον. Κρῆτες.

houdend zand", oostndl. *oer*, naast noorw. *ør* „zandbank, zandig strand" en on. *eyrr* (< **aurī*) hetz.

Doch zeer zeker behoort bij dezen wortelvorm **u̯er-* met *a*+prothese het woord voor „lucht, tocht, koelte" in het Grieksch, waaruit dan het Latijn deze beide uitdrukkingen overnam (*aura* en *āēr* met *ā* voor vocaal tegen de Latijnsche klankwetten en evenals bij *aether* geregeld den acc. sing. *aera*, waar blijkbaar het taalbewustzijn de ontleening nog duidelijk verraadt).

Beschouwt men dit woord *αὔρα* niet in het groote verband van den wortel *u̯ē-*, dan komt men tot het afsnijden van een wortel *au-* (zoo Brugmann I.F. 18, 436), die in de verwante talen volstrekt geen steun vindt. Gaat men echter van *u̯er-* uit, dan behoeft men ***aurā* en *au̯ēr* niet langer van elkaar te scheiden, wat immers al buitengemeen ongewenscht moet schijnen, zoodra men zich voorstelt, dat „lucht" eerst als tegenstand, als „luchtb e w e g i n g" zich aan ons en vroegere generaties kan hebben geopenbaard of als „vochtige lucht, nevel, wolk (vgl. Hom. *η* 140 *περὶ* . . . . . *ἠέρ᾽ ἔχευε*) zich aan het oog kan hebben getoond. Naast *a-u̯er* dus een kortere vorm *aur-*, m a a r o o k (z. ben. Excurs IV) *āur-* [1]). Evenals nu bij *āu̯el-* volgens de indogermaansche klankwet voor de lange diphthongen deze zich slechts vermochten te handhaven door overplanting in verwante vormen met *e*-vocaal, ontwikkelde zich *āu̯er-*, nom. **ā-u̯ēr*, gr. *ἄηρ*, gen. *ἠέρος* in het Ionisch, waarbij *ἄηρ* inplaats van *ἤηρ* een gevolg van dissimilatie of dissimilatief behoud is; Bacchylides vermijdt op volkomen gelijke wijze twee *η*'s en geeft dus bijv. *Φήμᾱ*, *κυβερνήτᾱς* en heel duidelijk naast elkaar *ἀδμήτᾱ*: *ἄδματοι* (vgl. Blass in zijn uitgave [3] 1904, p. XXVI). Het is dus ter verklaring van de *ᾱ* van *ἄηρ* volstrekt niet noodig van een vorm uit te gaan, die wij elders bij den wortel *u̯er-* metterdaad aantroffen: *αἰώρα* < **u̯ai-u̯ōr-ā* „zweeftoestel", zoo hiervan **u̯ai-u̯ēr-*, wat dan door vergelijking met *ἀΐσσω* < *u̯ai-u̯ik-i̯ō* (volgens sommigen < **ai-u̯ik-i̯ō*, z. Bechtel Lexil. Hom. 20, wat naast *δαιδάλλω*, *παιφάσσω* en dgl. een zeer vroege haplologische dissimilatie kan zijn geweest uit **u̯ai-u̯-*, vgl. bov. p. . . . over *αἰόλος*) tot het phonetisch plausibele vermoeden zou leiden, dat *ai* voor *u̯*+v e l a r e vokalen bleef, voor *u̯*+p a l a t a l e vokalen *ā* werd.

Nadat zoo de vier elementen („warmte-water-lucht-aarde") in dezen wortel voor „beweging" een deel van hun benamingen hebben

[1]) Ook hier geeft het Litausch, dunkt mij, weer een bevestiging van *āu*, daar zijn intonatie van *áudra* „weer" (van den wortel *u̯ed*), niet *aũ* op een oorspronkelijke lange diphthong *āu* in het Indogermaansch wijst. In aeol. *αὔηρ* (= *auu̯ēr*) vindt men in omgekeerde richting de verandering, die lat. *māius* uit *mai̯i̯os* (< *mag-i̯os*) in het leven riep.

afgezet, is ten slotte de conclusie des te moeielijker van de hand te wijzen, dat ook de oostelijke naam van den „hemel" hier op een plaats recht heeft.

Gr. οὐρανός „hemel" wordt nl. gewoonlijk vereenzelvigd met oind. *Varuṇa-*. Het laatst sprak over deze vormen Wackernagel Sprachl. Unters. zu Hom. 136 noot. Lacon. en boeot. is ὠρανός, aeol. zoowel ὤρανος als ὄρανος; de meesten gaan hier uit van *u̯orano-* en *°u̯orano-*, sommigen van nog oudere vormen (°)-*u̯or-u̯-*. Wackernagel merkt op, dat de vergelijking met oind. *Varuṇa-* onjuist is en tendeele heeft hij gelijk, daar van *Varuṇa* als den Hoofdgod in den Veda deze functie niet blijkt; maar later is zij bijv. in het Mahābhārata toch wel de *apām patiḥ* „de heer der wateren." Wackernagel verbindt daarom den naam van den hemel met oind. *varṣa-* „regen", althans dat moet men uit zijn grondvorm **u̯orsanós* wel opmaken; de beteekenis zou dan „Befeuchter, Befruchter" geweest zijn. Maar wil men die beteekenis er in leggen, dan komt men voor de beteekenis „water" (zie bov. pag. 165 over οὖρον) ook met de nog niet weer verlengde wortel **u̯er-* inplaats van **u̯er+s-* volkomen klaar.

Een andere, zeer oude verklaring werd onlangs weer door Wood Cl. Phil. 9, 151 in het leven terug geroepen: het verband met εὐρύς, wortel *°u(e)ru-* „breed, ruim" werd daarin verdedigd, dus οὐρ. = „ruimte" onder verwijzing naar oind. *vi-hāyas* „luchtruim": lat. *hiāre* „open staan" enz., vgl. χάος; ten derde is de verbinding voor het Indisch met wortel *'u̯er-* „omhullen, omvatten" reeds zeer oud.

Het eigenaardige nu van deze drie verklaringen is, dat zij alle verschillende wortels tot uitgangspunt meenen te nemen, terwijl boven een poging werd gevraagd om aan te toonen, dat het hier steeds om één en denzelfden wortel *u̯ĕ+r* gaat. De kwestie heeft zich intusschen zoo slechts verschoven. Want een vraag blijft het ook hier, op welk punt van zijn ontwikkeling en in welke richting de wortel *u̯er-* de stof voor den hemelsnaam aan de bewuste talen verstrekt heeft.

Wat het woord zelf betreft mogen slechts twee korte opmerkingen voorafgaan: vooreerst dat, indien de beteekenis oorspronkelijk geweest is „regenbrenger" en de grondvorm **°-u̯ors-anó-*, daarmede letter voor letter overeen zou komen oind. *varṣaṇa-* „regenend" of „het uitgieten, regenen"; vervolgens dat in uitgang en accent zich geheel met οὐρανός laat vergelijken gr. ὠκεανός, terwijl de beteekenissen dezer beide woorden volstrekt niet zóó dicht bij elkaar liggen, dat het eene, als „Reimwort" nl. van het ander, geen zelfstandige waarde zou bezitten. De synonieme woorden in andere talen gaan denzelfden

koers, maar zijn niet eenzijdig genoeg om ook hier den doorslag te kunnen geven. Want lat. *caelum* hangt zeker met gr. κοῖλος samen, vgl. Alcaeus 15, 5 κοὐίλαι = *κόϝιλαι; vgl. lat. *cavus* <: *κόϝος: Hes. κόοι τὰ χάσματα τῆς γῆς, καὶ τὰ κοιλώματα; de neiging, die lat. *ou̯* had > *au̯* later voor het historisch accent (*avillus*: *óvis laváre*: λοέω) werd hier dissimilatief nog versterkt door het contact of zoo goed als contact der beide slechts door *u̯* gescheiden *o*'s. Idg. *nebhos* ntr. is in het Keltisch slechts als „wolk" evenals in het Grieksch, in het Slavisch *nebo* *s*-stam als „hemel" vertegenwoordigd. Het woord voor „hemel" in het Keltisch, mir. *nem*, cymr. *nef* enz., staat met den wortel *nem-* „buigen" in verband. Eindelijk het Germaansch met **hemina*, *-la*: got. *himins* enz. wijst door av. *kamarā*, nperz. *kamar* „gordel", gr. κμέλεθρον „dak, zoldering" op *kem-* „zich welven, of buigen".

Zoo wijzen dus de verwante talen meestal op het zien van den hemel als „koepel zich welvend over de aarde."

Juist de oostelijke talen, Indisch en Grieksch, schijnen de beteekenis van „regenbrenger" in hun woordaanduiding belichaamd te hebben; of het klimaat deze voorkeur mede bepaald heeft (z. b. p. 145)? Voor het Grieksch althans is de klankovereenkomst tusschen οὐρανός en οὐρέω, οὖρον toch niet geheel waardeloos; bovendien heeft Fick in zijn laatste opstel (K.Z. 46, 78 en 102) aangetoond, dat de Kentauros of Kentauroi als zonen van Ixion en Nephile in vader en moeder doorzichtige namen vertoonden, daar Ixion waarschijnlijk „zever" beteekent, zooals ook Hesychius bevestigt voor het formeele gedeelte ἶξαι· διηθῆσαι. „Ixion", laat hij dan volgen, „ist es also, der die Nephele, die Wolke, durchsiebt, also ein Regengott". Een voortreffelijke parallel maakt dit nog aannemelijker; Preusz behandelt in zijn overzicht over Noord-Amerika (Arch. rel. Wiss. 9, 131) een feest ten bate van de vruchtbaarheid van het veld. „Am fünften Tage um 2 Uhr nachts führte Múyingwa und Nayángaptümsi, die Göttin aller Arten von Samen, hinter dem Altar hervorkommend, einen Tanz auf. Ersterer hielt einen netzartig überzogenen Ring in der Hand, mit einem Loch in der Mitte. Dieser wird „Wassersieb genannt, weil die Wolkengottheiten durch solche Siebe den Regen herunterfallen lassen. Dazu ist zu bemerken dasz auch bei dieser Feier morgens bei Sonnenaufgang der Morgenröte Mehl entgegengeworfen und die Sonne um Regen angefleht wird, was mit der Auffassung der Morgenröte als Wasser zusammenhängt". Wie denkt, als hij zoo het vaderschap van den naam οὐρανός in verband met regen en met een zeef aan de orde gesteld hoort, in den kring der classici niet dadelijk aan Socrates'

wijze van inwijding in de meteorologie over het hoofd van den armen Strepsiades en de vraag van dezen laatste (Aristophanes Nub. 368, vooral 373):

Str. *ἀλλὰ τίς ὕει; τουτὶ γὰρ ἔμοιγε ἀπόφηνον πρῶτον ἁπάντων.*
So. *αὗται* (de wolken) *δήπου· μεγάλοις δὲ σ' ἐγὼ σημείοις αὐτὸ διδάξω.*
370 *φέρε, ποῦ γὰρ πώποτ' ἄνευ Νεφελῶν ὕοντ' ἤδη τεθέασαι;*
καίτοι χρῆν αἰθρίας ὕειν αὐτόν, ταύτας δ' ἀποδημεῖν.
Str. *νὴ τὸν Ἀπόλλω, τοῦτό γέ τοι δὴ τῷ νῦν λόγῳ εὖ προσέφυσας.*
373 *καίτοι πρότερον τὸν Δί' ἀληθῶς ᾤμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν*[1]).

Het is inderdaad, alsof Aristophanes ons vragen gehoord heeft en het antwoord daarnaar plooide; moeten wij bang zijn door hem naar *Νεφελοκκυγία* te worden meegenomen?

Aristophanes echter zelf aristocraat, kende de voorstellingen die in zijn volk leefden opperbest: wie zich zijn Acharniers weer te binnen brengt of aan zijn landelijke koren in de Pax denkt, weet ook dat woordspelingen als *οὐρανός : οὐρεῖν* om middelpunt van een geheele passage te worden en in te slaan onder moesten zijn dan de vindingrijke geest van Aristophanes zelf.

Maar er is meer: niet dat Thucydides (2, 77) van *ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ* spreekt, is van belang, maar meer dat juist met dienzelfden uitgang het Grieksch *οὐρανή* kent in de beteekenis van „matula", terwijl toch zeker hier, bij tragici, geen volksetymologie met *οὐρανός* (∼ *οὐρέω*) dezen uitgang in het leven geroepen kan hebben. Men denke dan voorts ook aan de *διιπετέες ποταμοί* (Π 174, δ 477): „de rivieren uit den hemel gevoed, eig. gevallen."

Wij keeren dan thans terug tot *οὐρανός* „hemel", voor welks verklaring wij (boven p. 167) hulp zochten bij *ὠκεανός*. „Hemel, lucht en water" bleken in hun benaming een verwantschap te vertoonen, ja *ὠκεανός* vinden wij ook als „lucht" en de wortel, die in *ὠκεανός* verbouwd als „water, oceaan" keert in het Latijn juist terug in het woord *caelum, coelum* (vgl. *caerimonia : cūra,* z. paelign. *coisatens,* terwijl de woorden van de zee gebruikt nl. *ἠεροϝειδής*, lat. *caeruleus* (< **caelu-leus*) daar een weerklank vormden.

Verbindt men dan met onzen wortel **ṷer-* „bewegen" ook nog naast *αὔρᾱ*[2]) hom. *οὖρος*, „gunstige wind", dan blijft voor *οὐρανός*

[1]) In Libye bestond een dergelijke voorstelling ook blijkens de woorden van Herodotus 4, 158: *ἀγαγόντες δὲ σφέας ἐπὶ κρήνην λεγομένην εἶναι Ἀπόλλωνος εἶπαν· ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ἐνθαῦτα ὑμῖν ἐπιτήδεον οἰκέειν· ἐνθαῦτα γὰρ ὁ οὐρανὸς τέτρηται,* vergl. verder ben. In het idiomatische Hollandsch van de straatjongens is „het pist" = „het regent."

[2]) De apodiktische verklaring van Petersson K.Z. 47, 274, dat de woorden *αὔρα* en *οὖρος* niets met elkaar te maken hebben, maakt ons niet verstandiger. Zijn verdict treft ook Meillet Mém. soc. ling. 9, 154.

naast *οὐρέω* toch als meest aangewezen de verklaring als „beweging"[1]), en een afleiding daarnaast „het regenen" van den hemel. In Aristoteles[2]), Metaphysica p. 1072 b 5 sqq. leeft dit nog voort, wanneer *ὁ πρῶτος οὐρανός* met de eerste *Φορά* „emanatie van kracht, d.i. beweging" nog dichter bij de Godheid wordt gebracht.

Maar de voorstelling van den hemel van *steen*, „waaraan de sterren hangen", die overdag ook gesloten kan zijn en dan geen zon toelaat, die kan worden „open gespleten" door een reus met zijn *steenen* hamer, zoodat dan de hemel van een kwaden daemon bevrijd is, die sagen en mythen, waarover men het rijk gedocumenteerde opstel van Reichelt I.F. 32, 23—57 moge vergelijken, hebben de Grieken ook gekend, zooals de naam van den Hemelgod *Ἄκμων*[3]) (zie Pauly-Wissowa I, 1173) als v a d e r van Uranos aangeeft (zie ook I.F. 32, 52). Doch juist de genealogie maakt hier duidelijk, dat de hemel als steenen gewelf de oudere phase is en maakt waarschijnlijk, dat met *οὐρανός* voor de Grieken de voorstelling verbonden was van de geopende, „bevrijde", zegenbrengende hemelen.

De naam *Varuṇa-* eischt alleen nog een zeer korte bespreking.

Als Wackernagel zegt (Sprachl. Unters. zu Homer p. 136 noot) dat *Varuṇa* geen god van den hemel is, is dit toch op zijn zachtst uitgedrukt eenzijdig. Dat *Varuṇa-* later voornamelijk handhaver van orde en recht is, is zeker zijn oorspronkelijke functie niet en wie van Ṛg-Veda V 85 het begin, vooral de derde strophe leest:

nīcīnavāraṃ varuṇaḥ kavandhaṃ prasasarja rodasī antarikṣam
tena viśvasya bhuvanasya rājā yavaṃ na vṛṣṭirvyunatti bhūmim

Varuna liet de wolkenzak met het water omlaag uitstroomen over beide werelden en de lucht;
daarmede bevochtigt de Koning van al het geschapene de aarde, zooals regen het koren;

heeft toch inderdaad groote moeite niet telkens weer tot deze oude

[1]) Elders hoop ik aan te toonen, dat lat. *mundus* oorspronkelijk van den „(zich) bewegenden" (sterren)hemel werd gebruikt en met moveo verwant is.

[2]) Att. komt als aor. voor *ἐούρησα*, zie Brugmann-Thumb. Gr. Gramm.[4] 308 daarover. De vraag van Wackernagel (Sprachl. Unters. Hom. 136 noot) naar den grondvorm van *οὐρανός* kan nu ook worden beantwoord. Hij zelf gaf als grondvorm **worsa-no-s* (vgl. oind. *varṣa-* „regen") doch zijn verzoek aan ons is wat veeleischend, als hij zegt: „Falls wir annehmen dürfen, dasz die g u t e a n t i k e Überlieferung, wie sie Herodian vertritt, den äolischen Dichtern irrtümlich *ωρ* statt *ορρ* gegeben habe, ist alles in Ordnung." Tegen **wer+s-* in plaats van **wer-* bestaat natuurlijk geen bezwaar juist om het oind. woord. Maar prothese of juister facultatieve praepositie was er wel en de beide aeolische vormen: *ωρ-* en *ορ-*, de att. *ουρ-* dor. *ωρ-* worden nog altijd het gemakkelijkst verklaard door **wor(s)nnós* of **ō-worsanos*, ev. zelfs **ŏ-worsanos*.

[3]) Vgl. Hesychius *Ἀκμονίδης· ὁ Χάρων. καὶ ὁ Οὐρανός*, vgl. Alcman fr. 111.

vergelijking terug te keeren, wanneer hij zich de boven besproken plaatsen slaande op Grieksche opvattingen weer te binnen brengt. Dat voorts in oind. *vṛṇóti* „hij bedekt, beschermt" de beide „Europeesche" wortelvormen van gr. *εἰλύω* (dus **u̯el-u*) en *ἔρυμαι* (dus **u̯er-u-*) zijn samengevloeid wordt ook door Uhlenbeck Altind. Etym. Wtb. sv. niet ontkend, terwijl hij toch *οὐρανός* en *Varuṇa-* angstvallig gescheiden houdt. Het argument, dat men in het Grieksch dan *λ*, niet *ρ* in *οὐρανός* zou mogen verwachten, houdt dus geen steek. Voor het overige kan ik naar Reichelts beschouwingen verwijzen (I.F. 32, 27 en 37), die ook aan de identiteit van beide namen vasthoudt.

Wanneer men dan ziet, dat *Ἄκμων* soms ook met *Αἰθήρ*, soms zelfs met *Ὠκεανός* gelijk wordt gesteld, dan komt deze laatste vraag het meest prikkelen: als wij bij den wortel **u̯er-* de beteekenissen van „lucht, regen, water" vinden en daarnaast een mythe, waar van den hemel gesproken wordt als van de „afdekkende, sluitende lucht of wolk", en later van de opening daarvan en het neerdalen van zonnewarmte en regen, zijn deze beide ontwikkelingen dan buiten elkaar omgegaan of is de verwording van de mythe causa movens geweest voor de beteekenisverandering van het dienende woord?

Trouwens, de tijd van de vergelijkende mythologie is weliswaar grootendeels voorbij en wie er zich aan waagt, weet van te voren dat hij zich op drijfzand begeeft of schijnt te begeven, maar hier zal men toch misschien niet zoo heel ver kunnen afdrijven.

III C. s-u̯er-. Vele van de beteekenissen keeren ook hier, uitgegaan van een grondbeteekenis „bewegen", terug, vaak weer met verdere verlengingen.

1. *su̯er-* „geluid geven, maar o n g e a r t i k u l e e r d", ook hier weer met de bekende verwantschap van „licht" en „geluid": oind. *svárati* „hij klinkt; doet weerklinken; schijnt, straalt", lat. *susurrus* „fluisteren", on. *svarra* „bruisen", d. *schwirren*, vgl. oier *sibra-se* „modulabor", ob. *svirati* „fluiten"; klankwisselend daarnaast *sur-*: gr. *ὕραξ* „muis", lat. *sōrex* hetz., d. *surren*, noorw. (dial.) *surla* „neurien, gonzen", zweed. (dial.) *sorla* „kabbelen", lit. *surmà* „fluit". Met een gutturale verlenging blijven in dezelfde beteekenissfeer lit. *szvìrksztu* „ik fluit", lett. *swirkstu* „ik knetter", vgl. met *l*. lit. *szvilpiù* „ik fluit" (Leskien Ablaut der Wurzelsilb. im Lit. 349).

2. *su̯er-* „g e a r t i k u l e e r d spreken". Bij deze beteekenis is er maar één moeielijkheid: lat. *sermo* „gesprek".

De meeste philologisch geschoolde taalgeleerden gaan hier uit van een verbinding met *ser-* „samenbinden, vlechten", en worden daartoe gebracht door de verbinding *sermonem* (*-s*) *serere*, die in het Latijn een bepaald succes heeft gehad. Vermoedelijk van Ennius uitgegaan (zie Norden Verg. Aeneis Buch VI[2] p. 182 en 373) komt het bij Plautus, Varro, Livius, Vergilius e.a. voor, maar toch met een klein onderling verschil. Vergilius (Aen. 6, 160) en Livius 7, 39, 6 geven *aliquid sermone* (*sermonibus*) *serere* en het is waarschijnlijk, dat ook Ennius zich zoo heeft uitgedrukt; Plautus echter spreekt (Curc. 193, Mil. 700) van *sermonem* of *sermones serere*, vgl. verder Varro L.L. 6, 64, Serv. in Aen. 4, 277. Het valt niet te ontkennen, dat de eerste opvatting en constructie deze etymologie veel beter aannemelijk vermag te maken dan de laatstgenoemde. Van semasiologische zijde kan men zich dan gaan verdedigen door te wijzen op het bekende lat. *disserere* en vermoedelijk toch ook op *disertus* (*s* < *ss* vóór het accent volgens de zgn. „mamilla"-wet) „goed geordend; duidelijk, nadrukkelijk; welbespraakt". Ook is het een levende parallel, wanneer Plautus zegt, Trin. 797: *quamvis sermones possunt longi t e x i e r* en dat dit geen vondst van het oogenblik was, blijkt wel daaruit, dat bij Ausonius, Mossella 294, dus in een geheel ander genre, dezelfde uitdrukking terugkeert. Zoo wordt het dan begrijpelijk, dat de laatste, die over dit geheele onderwerp geschreven heeft, Buck in zijn opstel over de verba van „spreken en zeggen" betoogd heeft (Am. Journ. of Phil. 36, 135), dat evenals *εἴρηκα*, wortel **u̯er-ē-* met *ἀείρω* „verbind", samenhangt, zoo ook niets belet *sermo* met *serere* te verbinden. Bechtel voegt hier (Lexil. Hom. 240) ook nog *ὄαρ* „echtgenoote" aan toe, dat hij om *ὀαρίζω* „minnekoos, converseer" niet met *ἀρ-* (*ἀραρίσκω*) „samenvoegen" maar met *ser-* in *sermo* verbindt. Maar dit is zonder twijfel zelfbedrog, immers wanneer Bechtel *ὄαρ* met „(quae) colloquia serit" omschrijft daarin Bugge volgend, dan wordt het begrip *colloquia* = *sermones* maar geheel binnengesmokkeld, terwijl men moest uitgaan van *serere* dat helaas nergens iets anders beteekent dan „aanknoopen", zooals ook wij dit woord in verwante beteekenis gebruiken.

Zoo wordt men weer onzeker, te meer wanneer men zich rekenschap geeft, wat te zelden gebeurt, dat de verbinding van *sermo* en *serere* wel eenvoudig een etymologische speelschheid der Romeinen geweest kan zijn, een indruk, die bij herhaalde lectuur der in aanmerking komende plaatsen nog sterker wordt.

Aan den anderen kant is de verbinding met den wortel **su̯er* „praten", die door Solmsen Unters. gr. Laut- u. Versl. 206 uit-

voerig verdedigd is, aanbevelenswaardig door de aanwezigheid van osk. sverrunei „oratori, eng. speaker", meestal met „arbiter" vertaald, maar een grondvorm **su̯ermōn-* heet voor *sermo* onmogelijk, daar dit tot **sormo* geleid zou hebben, vgl. *socer* < *su̯ekro-*, *soror* < *su̯esor*. Daarom neemt Solmsen t.a.p. aan, dat *su̯-* reeds indogermaansch met *s-* afwisselende en geeft daarvoor vele voorbeelden, die nog vermeerderd en versterkt worden door Persson Btr. idg. Wrtfrsch. 123.

Het dilemma schijnt moeielijk, meer dan het wellicht is. Voor ons *su̯er-* „praten", niet *ser-* „aaneenknoopen" pleit veel: is dan het klankwettig bezwaar zoo onoverkomelijk? Zijn inderdaad *socer*, *soror*, *sermo* volkomen gelijk? De vraag is het antwoord. Ook phonetisch toch is het duidelijk, dat de lettergreep *su̯e-* zich anders kan ontwikkelen dan *su̯er-*, daar in het laatste de palatale invloed van de romeinsche dentale *r* ook in het slotresultaat moet worden meegeteld. Maar ook feiten spreken hiervoor. In zijn Studien zur Lautgeschichte heeft Solmsen (p. 23) de resultaten van zijn onderzoek ook voor *vo-r-* en *vor-* zoo samengevat, dat evenals voor *s*, *t* ook voor *r u̯o-* zelfs in *u̯e-* overgaat, indien *r*, *s* of *t* maar tautosyllabisch waren, hij is aldus tot volkomen dezelfde resultaten gekomen als wij met onze boven omschreven hypothese. Maar ook de tegenstelling tusschen *(peq^u̯o >) qu̯equ̯o > coquo* en *quercus* (< *perq^u̯u-*) dekt zich geheel met deze theorie.

Helt dan thans de schaal niet meer er toe over om ook hier W. *s-u̯er-* te herkennen? Zonder twijfel, al geeft ook de naam van *Hermes* hier den calculus Minervae niet. Weinig goden toch vertoonen een zoo bonte rij functies als Hermes, vgl. Eitrem in Pauly-Wissowa VIII 773. Een band tusschen al deze werkzaamheden te leggen, zooals Eitrem t.a.p. poogt te doen, schijnt een onbegonnen werk; ook principieel ware dit niet juist, omdat vooral bij Hermes sterke syncretistische invloeden aan het werk moeten zijn geweest. Tot interpretatie van zijn naam is het dus ook bij wijze van proef geoorloofd uit te gaan van zijn functie: als heraut met schoone stem, de ἠπύτα κῆρυξ, vanwaaruit hij als Hermes λόγιος god van de welsprekendheid wordt en zoo zijn welsprekendste vertolking zelf weer gevonden heeft in de Hermes-statue van Phidias-kunst, door de Romeinen tot Germanicus herschapen (zie bijv. Bulle Der schöne Mensch, tweede uitg. taf. 44, text p. 93); zoo heet hij verder ook Hermes ἀγοραῖος en wordt met den Aegyptischen god Thoth, dèn „god der schrijvers" gelijkgesteld. Zijn naam nu luidt: Hom. Ἑρμείας, Ἑρμείης, Ἑρμῆς, dor. Ἑρμᾶν, Ἑρμᾶς de eerste dorische vorm uit Ἑρμάων, dat ook in het epos voorkomt; waarschijnlijk is dit uit Ἑρμάϝων ontstaan, zooals thess. Ἕρμαυος schijnt aan te toonen. Dit

-*ᾱϝων* komt ook in *Ποσειδᾱ́ϝων* voor, zooals Fick-Bechtel Gr. Personennam.[2] 440 herinneren; vermoedelijk is *Ἑρμείας* zgn. Koseform bij *Ἑρμᾱ́ϝων* en moeten wij dus van het laatste uitgaan. Reeds dadelijk komt hier *ἑρμηνεύς* „tolk” in de gedachte, dat blijkens epidaur. *ἡρμᾱ́νευσε* een *-ευ-* verlenging van een woord *ἑρμᾱν-* was, dat zelf zonder bezwaar uit **ἑρμᾱ(ϝ)ον-* begrepen kan worden. Hesychius' *Ἕρμηνοι· Σειληνοί*, die Solmsen I.F. 30, 12 niet wil loslaten noch hier inlasschen, kunnen heel goed eerst aan het einde der ontwikkeling bij den Hermes der vruchtbaarheid met phallische attributen (zie Pauly-Wissowa VIII, 775 vlg.) onder worden gebracht en behoeven dus den ouden naam in zijn verklaring niet uit het spoor te brengen. Zoo bereiken wij dan een fem. **ἑρμᾱ́*, waarnaast een ev. masc. *ἕρμος* in *Ἑρμό-δωρος* en *ἑρμο-κοπίδαι* toch onzeker blijft in dit door analogieformaties doorploegde gebied. In *-ϝων* kan men hetzelfde suffix vinden, dat men ook in *Ποσειδᾱ́ϝων*, *Κανδᾱ́ϝων*, *Παλαμᾱ́ϝων* aantreft, vgl. Fick-Bechtel Gr. Personennamen[2] 440. [1])

Zoo zijn de beide woorden lat. *sermo* uit **sṷermōn-* en gr. *Ἑρμείας* enz. berustende op een **ἕρμος*, *-ᾱ* uit **sṷermo-/-ā* reeds dicht bij elkaar gekomen. Daarbij blijft het echter opvallend, dat *sermo* als substantief op *-mōn-* in het levende Latijn bijkans alleen staat, zooals bij Cooper Word-form. Rom. Serm. Pleb. 56 uit zijn lijsten duidelijk blijkt. Verder komen slechts voor: *pulmo*, *semo*, *temo*, en bij Ennius *termo* naast *termen* en vaker *terminus terminare*. Dientengevolge lijdt het geen twijfel, of wij hebben in *sermo* een overblijfsel van een vroeger sterkere groep, die morphologisch met de idg. zgn. participia op *-meno-* en de substantiva op *-mōn* naast *-men-* en *-mn̥-* ntr. samenhangen: een duidelijk voorbeeld is het gr. *τέρμα* naast *τέρμων* (vgl. ook v. Planta II 67, Zimmermann K.Z. 39, 262, Pokrowskij Arch. lat. Lexic. 15, 372). Juist dezelfde secundaire verhouding vinden wij nu tusschen *ἑρμᾱ-* (en *Ἑρμᾱ́ϝων*) en *sermō* als tusschen gr. *ἐπιστήμη* en *ἐπιστήμων* [2]) (naast **ἐπίστημα*).

Toch blijft hier wel een bezwaar over, dat niet zoo gemakkelijk uit den weg geruimd kan worden. Vooral als het zoo juist gewonnen morphologisch inzicht waarheid bevat, dan — maar ook eerst dan —

---

[1]) De vorm met ϝ leeft, vermoedelijk als zgn. „Kurzname” voort in boeot. *Ἑρμαῖος*, dat digamma veronderstelt, aangezien dit dialect regelmatig *αι* in *η* ziet overgaan, vgl. Fick-Bechtel Gr. Personenn.[2] 113. Meer vormen op *ἑρμο-* wijzend ib. 112.

[2]) *sermōn-* is natuurlijk niet uit *-āon-* samengetrokken zooals *sōl* < **sāṷōl* (z. ben. Exc. IV) terwille van het gr. *ἑρμᾱϝον-*. De glosse bij Hesychius *Ἑρμάνιος χάρις· παροιμία* is hiervoor natuurlijk onbruikbaar, daar men de beteekenis ook door de verdere woorden niet nader opgehelderd krijgt.

is Zimmermann's bezwaar gemotiveerd, dat men voor **syermōn-* actieve beteekenis zou verwachten. Maar het bezwaar is gelukkig fictief: ἐπιστήμων is oorspronkelijk niet degeen, die vol ἐπιστήμη is, want de functie van -ων is zuiver en alleen te substantiveeren en namen als Δόλων: δόλος zijn zeker analoga naar de tallooze gevallen, waarvan -ων adjectiva als zelfstandige naamwoorden doet aanvoelen (type στράβων). Dat nu het suffix *-men-* als *-mēn, -mōn*, ntr. *-mn̥* (gr. ποίημα, lat. *carmen*), *-meno-*, naast *-mno-* en *-mo-* oorspronkelijk neutraal is ten opzichte van het genus verbi blijkt naast de passieve ntr. op *-mn̥* zeer duidelijk uit de activa ποιμήν (∾ ποίμν-ιον): τλήμων (accent, z. ook Brugmann Gr.[2] II, 1, 233); ook a priori is dit reeds waarschijnlijk, daar wij hier met een zeer oud suffix te doen hebben. Men vergelijke in dit verband nog welsprekende Latijnsche woorden als *femina* (act., eig. med.): *alumnus* (pass.), om de strijd over de oude ritueele namen in den dienst der Fratres Arvales *Adolenda, Coinquenda, Commolenda* maar niet weer op te warmen: dat de beschouwingen over passief of actief hier volkomen vruchteloos zijn, heeft men vaak helaas te laat ingezien.

Evenals het gr. τέρμων zoowel „eindiger" als „einde" kan beteekend hebben, zoo is het ook met **syer-mōn*. Wie zal bijv. bij lat. *Sonus* uitmaken of het „passief" of „actief" is, het „voortgebrachte" of „klinkende" geluid beteekent: dit is onvruchtbaar. Het osc. suerruneí, d.at. „spreker" bewijst volstrekt niet, dat **syermōn* „dus" passief moet zijn; waarschijnlijk is het eerste uit *syersōn-* ontstaan met *rr* < *rs* evenals *curro* < **kr̥sō-* vgl. lit. *karszù* „ik loop snel"; dezelfde verlengde wortelvorm *syer-s-* vindt men dan ook met andere vocaalphase in *susurrus* met *rr*; *syers-*: *syer-* = *quaeso* uit *quaisso* : *quaero!*

Het beste bewijs eindelijk voor de oudheid van deze mōn-stammen ook in het Latijn is het suffix *-mōnium -mōnia* (vgl. Pokrowskij Arch. lat. Lexic. 15, 371 voor het materiaal). Mommsen heeft reeds een halve eeuw geleden naast *flamen* (morphologisch een woord als ποιμήν) *flamōnium* vastgesteld (morphologisch een woord als δαίμων met verstijfde phasenwisseling). Welnu, oude woorden als caerimōnia, matrimōnium worden eerst, maar dan ook geheel duidelijk door *flamōnium*, vooral wanneer men let op de oude patriarchale band en de paralleliteit van priester en vader.

De wortelvorm C. III *s-yer-* is nu in het volgende materiaal aanwezig:

a. „zweren", „spreken" (z.b.): osk. sverruneí „den spreker", got. *swaran* „zweren".

b. „zoemen" (z.b.): lat. *susurrus* „gegons", on. *svarmr* „rumoer, gewemel; „fluiten": ob. *svirati*; „klinken": oind. *svárati*.

c. „opzwellen" of „vochtig zijn": av. *xᵛara* „wond", ohd. *sweran* „zweren", r. *chwóryj* „ziek". Daarnaast zonder *s* ohd. *warah* „etter".

d. „zich oprichten" > subst. „paal": oind. *svā́ru-* „lange lat of „paal", lat. *sūrus* „paal", ags. *sweor* „post" naast *swēora* „hals", *su̯er-* „paal": *u̯en-* „boom" = *u̯er-* „ploegen": *u̯en-* „ploegen" vgl. I.F. 16, 180.

e. *su̯er-u̯o-* „bitter" hetzij als „pijnigend" (∾ *c*) of ∾ *f*: oir. *serb* „bitter".

f. *su̯ēro-* „zwaar": misschien lat. *sērius* en vgl. lat. *vērus* „waar, vol vertrouwen" (z. bov.), uit „opheffen = (cf. *τάλαντον*: *tollo*) wegen", got. *swērs* „geeerd", ohd. *swār* „zwaar"; lit. *sveriù* „ik hef op, weeg". Vgl. over **u̯ē-ro-s* „vol vertrouwen, waarachtig, waar" bov. p. 155.

g. *su̯ōr-ā*: uit de beteekenis „zich in verticale richting bewegen, zich verheffen; > zwellen" ontstaat als subst. „zwelling": *πόδες ἄωροι μ* 89 van de „dunne beenen, zonder kuit" die Skylla heeft (K.Z. 46, 161), ion. *ὤρη* (teg. *κωλῆ* „schenkelstuk") „kuit" in Coll. Becht. 5497, vgl. ook Bechtel Lexil. Hom. 80, lat. *sūra* „kuit", natuurlijk met dezelfde voorstelling, zooals uit Plaut. Pseud. 1176 blijkt: *quam uelis perniæ* (als ∾ *perna*) *homost: ubi s u r a m aspicias, scias posse eum . . . gerere c r a s s a s compedes.* Misschien staat hiermede in verband on. *svǫrdr* „behaarde huid", ndl. *zwoord* doch z. ben. Kort geleden gaat ook Wood Class. Phil. 9, 158 uit van den wortel *su̯er-* met beteekenis „zwellen".

Met verschillende verlengstukken komt deze klankcombinatie als volgt voor:

a. *su̯er+g-* „in beweging komen, donker worden": oind. *svarga-* „hemel als bewolking", ndl. *zwerk*.

b. (= *a*) *su̯er-d-* „in beweging brengen, vertroebelen" (vgl. Wood Col. nam. 90, Mod. Lang. Not. 25, 213 en z. lit. *svirus* „zwevend", *sverdù* „ik weifel, wankel") lat. *sordēs* „rouw", got. *swarts* „zwart", on. *sorti* „duisternis". Daaruit ontstaat weer on. *svǫrðr* „behaarde huid" als „zwarte, donkere plek"; meer gegevens bij Falk-Torp-Davidsen 1222.

c. *su̯er-to-* „zwaard"; zooals gr. *ἄορ* „zwaard" komt van *ἀείρω* < **au̯er-i̯o* „ophangen ∾ bevestigen" (z. b. p. 163), zoo is *suer-to- to-* participium bij het verwante *su̯er-*: on. *sverð* „zwaard"; z. ook Falk-Torp-Davidsen 1214.

d. *su̯er-bh-* „in de rondte of heen en weer bewegen": cymr. *chwerfu* „snel heen en weer draaien", got. *-swaírban* „wischen, vegen", on. *svarfa* „rondzwerven", ndl. zwerven, vgl. zonder verlenging *svyrůju* „ik tuimel, wankel" en Wood aˣ enz. 117. Voor de beteekenisovergang z. Wood Col. -nam. 30.

IV. u̯e-i̯-. Als men de verschillende onderstaande beteekenissen nagaat, krijgt men den indruk, dat de *i*-klank de beteekenis versterkt heeft.

a. „Vlechten, binden"; „weven": oind. *váyati* „hij weeft", lat. *vieo* „vlecht", ob. *viti* „draaien, winden, vlechten".

b. uit **a** („muur" als „vlechtwerk" Meringer I.F. 17, 139): oier. *imm-a-feithe* „wat omheind werd", got. *baurgs-waddjus* „stadmuur."

c. hetzij uit „binden" (vgl. verder verlengd lat. *vincio*), hetzij uit „bewegen > dwingen, kracht op iemand laten werken": lat. *vīs* „kracht", *vīs* „jij wilt" (parallel met W. *u̯e-l-* in *volo*); *invītus* „onwillig" eig. „niet uit eigen wil gedreven" tenzij men hier, wat mij waarschijnlijker voorkomt, dichter de waarheid benadert door *in* = < *en-* te nemen: *invītus* dan = „geforceerd" (vgl. oind. *vīta-* „vervolgd"); *invītare alqm* „iemd nooden, noopen (nl. te komen)". Bij de substantiva vinden hier een plaats: oind. *váyas* „kracht", lat. *vīs* hetz., mier. *fē* „toorn".

d. beweging, die zich op zijn objekt richt geeft: „streven naar" oind. *véti* „tracht te bereiken, jaagt na", gr. *ϝίεμαι* „streven", lit. *vejù* „ik jaag", ob. *voji* „soldaten". Met participiaal *to*-suffix: on. *veiðr* „jacht, vangst", ohd. *weida* „voeder, weide" (niet *-dh-* suffix, zooals Boisacq 367 aanneemt: wegens ohd. *d*); lat. *vēnāri* „jagen" behoort zeker bij den wortel *u̯ē-*; of het speciaal hier thuis is: < **u̯ei̯/enāri-* zooals lat. *trēs* < **trei̯es* ontstaan is (oind. *tráyaḥ*), is onzeker: in dat geval moet men van een subst. **u̯ei̯enā* „jacht" (suff. vgl. gr. *ὠλένη*, *περόνη*) uitgaan. Gr. *οἶμος* „weg, gang, pad heeft oorspr. ʽ (*καθ' οἶμον* bij Suidas) uit *ϝ*, zie Bechtel Lexil. Hom. 172 over *ϝίεμαι*.

Ook hier weer verschillende verlengingen, die in beteekenis dicht bij de voorgaande blijven:

a. *u̯ī-r-*: leven, krachtig zijn, uitloopen (*vīs* vgl. bijv. *viridis senectus*): lat. *vīreo*, *vīridis* „groen (zijn)", ocymr. *guird* „herbida". Hierbij ook idg. **vīros* „man" vgl. ook K.Z. 43, 54.

b. *u̯ei-k-* „sterk zijn > strijden" ∾ „overweldigen": *vinco* „overwin", cf. *dēvinco*, *prōvincia* (?) oier. *fichim* „ik strijd", got. *weihan* „strijden", lit. *veikiù* „maken, doen; het (goed enz.) maken, zich bevinden", *veikùs* „flink, werkzaam."

c. vand. „zich bevinden" > „wonen": de familie van oind. *veçá-* „huis", = gr. *ϝοῖκος*, lat. *vīcus* enz., waarbij *k-* als wortelverlenging, niet als derivatiesuffix blijkt te liggen in av. *vaēsma-* m. „huis"; voor de beteekenis vgl. av. *vaēs-* „ten dienste staan, dienen" naast gr. *ϝοικεύς*, *οἰκέτης* „slaaf".

d. *u̯ei-k-* met andere verlenging synoniem met *u̯ei-d-*: zien, er uit zien ∾ gezien worden; weten enz.'': gr. (ϝ)εἰκών „beeld'', ϝέ-ϝοικ-α „gelijk'', lit. *pa-véikslas* „voorbeeld''. (z. ben.)

e. *u̯ei-k-* „wijken'' < „gaan'', ook „op zijn b e u r t gaan'': ϝείκω „wijk'', *vīces* afwisseling, *vīce(m) alicuius* = *l o c o alicuius* vgl. zoo χώρα : χωρέω. Met dezelfde beteekenis:

f. *u̯ei-g*: oind. *vijáte* „wijkt terug'', got. *wiko* „week'', ndl. *wijken*, z. P.B.B. 37, 248; misschien ook oind. *vega-* aandrang'', lat. *vigeo* naast *vegetus*, z. ook A.J.Ph. 27, 60.

h. *u̯ei-t-*: heftig bewegen > schudden: got. *wiþōn* „schudden''.

i. *u̯ei-d-*: heftig bewegen: lit. *vidras* „storm''.

k. *u̯ei-d-* (vgl. *u̯ei-k-*): „zien, schijnen; weten''; over dergelijke beteekenissen z. b. p. 123: oind. *véda* „ik weet'', gr. ϝοῖδα, lat. *vīdeo*, got. *wait* „weet'' naast gr. ἔϝιδον „ik zag'' en ϝεῖδος „uiterlijk, gestalte''.

l. *u̯ei-d-* (evenwijdig met **u̯ei-k-* in gr. ϝοῖκος) oind. *veda-* „bezit < huis''.

m. *u̯i-dh-* („verjagen'') > scheiden: oind. *vídhyati* „hij doorboort'', gr. ἠίθεος „ongetrouwde jonge man'', lat. *dīvīdo* „verdeel'', *viduus* „weduwnaar; beroofd'', enz., vgl. ohd. *wīsan* „vermijden'' (z. ook Wört. u. Sach. 4, 217), waaruit zich de beteekenis „midden'' k a n hebben afgeleid in lit. *vidùs* „het midden'', in welke beteekenis zich dan het opgejaagde aan alle kanten omsingelde w i l d hierbij zou kunnen voegen: oier *fíad* „wild'', cymr. *gwydd* „wild'' adj., vgl. Rev. celt. 35, 85.

Voor deze semantische overgang: „scheiden'' = „midden tusschen'' is ook **vidhu-* (vgl. oind. *vidhú-* „eenzaam'') bruikbaar, dat zich eerst als grensscheiding tot zijn historische beteekenis „boom'' heeft ontwikkeld; mier. *fid* „boom'', on. *viđr* „woud, boom'', vgl. meer daarover bij Falk-Torp-Davidsen 1357 en vooral Pedersen K. Gr. I, 41, 111.

n. *u̯ei-p-*: sidderen, trillen, hartstochtelijk bewegen: oind. *vepate* „hij siddert'', *vepáyati* „laat zaad vloeien'', *vip-* „roede'', on. *víf* „vrouw, ndl. *wijf*, waarin Kluge P.B.B. 41, 182 ook een obscene beteekenis meent te bespeuren; got. *-waibjan* „winden, wikkelen'' enz. wijst ook op de beteekenis: „slingeren, strengelen''.

o. *u̯ei-b*: dezelfde inhoud als **n**: lat. *vibrare* „doen trillen'', got. *weipan* „bekransen'', lit. *wyburti* en *wýburioti* „kwispelstaarten = *adulari*'', vgl. P.B.B. 37, 248.

p. *u̯ei-n-*: „jagen, najagen''; oind. *vénati* „verlangt'', oud-ier. *fían* „held''; over lat. *vēnāri* „jagen'' z. b. p. 117.

q. *u̯ei-s-*: „vochtig zijn'': ohd. *wisa* „weide''; gewoonlijk peiora-

= tief: oind. *viṣá-* n. „gift", gr. *ἰός* „hetz.", lat. *vīrus* „stinkend vocht", cymr. *gwy* „vocht"; ook de naam van de *wezel*, ohd. *wisala* enz. beteekent het „stinkende" of „giftige" dier, Wört. u. Sach. 4, 220.

r. *u̯ei-s-* van het zich ontbindende lichaam, vandaar ook van verwelkende planten, duidelijk uit **q** vgl. lat. *viētus* „verwelkt", on. *visinn* „verwelkt"; met *t* lit. *výsti* „verwelken"; ook Falk-Torp-Davidsen 1389 sluiten zich ten slotte hierbij aan.

IV B: a-u̯ei-: a. „vliegen": arm. *hav* „vogel, kip", lat. *avis* „vogel", *auca* spec. „gans", nier. *aoi* „zwaan", lit. *avižiai* „libellen". Zonder de zgn. prothese oind.: *veṣ-*, *viṣ* „vogel", ohd. *wīs wīwo* (het laatste onomatopoetisch?) „wouw. Misschien hierbij ook cymr. *hwyad* „eend" < **au̯eto-*, vgl. gr. *ἀιετός* z. Pedersen Kelt. Gr. I, 55.

b. „streven": lat. *aveo* „begeer"?? Gewoonlijk wordt het met oind. *ávas-* „gunst" en gr. *ἐν-η(ϝ)ής* „gunstig gezind" verbonden. Zie een overzicht bij Bechtel Lexil. Hom. 125.

IV C. s-u̯ei- ten deele met verlengingen, geen afleidingsuffixen wellicht:

a. „draaien, zwaaien", vgl. de *mo*-afleidingen: ags. *swīma* „duizeling, flauwte" enz., vgl. met *r* ndl. *zwieren*. Grondbeteekenis „zich heen en weer bewegen", z. ook Falk-Torp-Davidsen 1218.

b. „heengaan; afnemen, verdwijnen", vgl. P.B.B. 37, 255: on. *svina* „wegteren", ohd. *swīnan* „wegteren, flauw vallen"; *n* kan hier praesens-suffix geweest zijn, zie Falk-Torp-Davidsen 1217; daarnaast een *m*-afleiding onder **a**; gewoonlijk neemt men *k*-praefigeering aan in oind. *kṣināti* (met *n*-infix) „hij vernietigt", gr. *φθίνω* „teer weg, kwijn", wat zeer onzeker is.

Met verlengingen vindt men ongeveer het volgende beeld:

a. *su̯ei-qᵘ-*: „weggaan" > „zwijgen": os. *swigōn*, ags. *swīȝian* en *sweowian* „zwijgen".

b. *su̯ei-g-*: „weggaan" > „zwijgen": gr. *σῑγή*, got. *swikns* „rein, onschuldig" met *lo*-suffix zelfde beteekenis in mier. *fīal* „kuisch" (< *u̯ei-lo-*).

c. *su̯ei-g-*: „het opgeven, ophouden, weggaan" P.B.B. 37, 248: ohd. *swīchōn* „zwerven", mhd. *swīch* „jaargang; schade, bedrog", ndl. *bezwijken*.

d. *su̯ei-gh*: „zich buigen": on. *sveigr* „buigzaam", ndl. *zwichten*. Misschien als „gewelf, afdak" hierbij ohd. *sweiga* „veestal" z. P.B.B. 28, 266, Wört. u Sach. 6, 36. Hierbij behoort ook noorw. *sveig*

„vochtig”, nederd. *swêg* „een beetje vochtig” (uit „buigzaam” > „sappig”) Falk-Torp-Davidsen 1212.

e. *sṷei-gh-* van het g e l u i d, ten deele klanknabootsend: got. *swiglōn* „fluiten”.

f. *sṷei-t-*: „branden”: on. *svīđa* „zengen, branden”.

h. *sṷei-d-*: „lichten”: ags. *switol* „helder”, lit. *svidùs* „blinkend”, lett. *swīdu* (praet.) „licht worden”, *swaidīt* „zalven, insmeren”.

i. *sṷei-d* „zweeten” uit „bewegen” of uit „glimmen” (**h**)?: oind. *kṣvídyati* „hij wordt vochtig”, ἱδρώς „zweet”, lat. *sūdor*, cymr. *chwys* (< **sṷitso-*) „zweet”.

k. *sṷei-p-* „draaiend bewegen”: on. *svīfa* „slingeren, draaien. Reeds Wood Mod. Lang. Not. 25, 213 vermoedde ook identiteit met **l**.

l. *sṷei-p-* „(weggaan), het opgeven, ophouden”: got. *sweiban* „ophouden”. Men kan hier ook aan *sṷei-qᵘ* denken.

m. *sṷei-b*: „draaiend werpen, zwaaien: on. *sveipa* „gooien, omgooien”, ofries. *swēpa* „vegen”.

Met *o*-phase komt dit woord voor als **sṷoi+d-i̯o* „ik zend, laat gaan” in oier. *fóidim*, vgl. Pedersen K. Gr. I, 359, II, 525, Z. celt. Ph. 5, 509, vgl. on. *veita* „toestaan; laten gaan, geleiden: W. *ṷeid-* (z. bov. p. 178 **k**), Falk-Torp-Davidsen 1374.

V. ṷe-ṷ- komt door de dissimilatorische afkeer niet voor, z. VIA b: *ἔϝειπον*. Vgl. bov. p. 133 over het ontbreken van een wortel *me-m-*.

VIA. ṷe-qᵘ-: a. „buigen”: oind. *vakrá-* „krom”, lat. *vacillare* „wankelen”, cymr. *gwaeth* (< *ṷak-tó-*) „slechter”, got. *un-wāhs* (< *ṷanq-*) „feilloos, ἄμεμπτος”, ahd. *wanga* „wang”; verdere combinaties K.Z. 47, 248.

b. („stembuiging?) > spreken”: oind. *vákti* „hij spreekt”, *avocam* Aor. (< **e-ṷe-ṷqᵘ- om*) = *ἔϝειπον* in plaats van *ἐϝευπον*, zie **V**: *vŏcare*, *vōx*.

c. = **b**, het ding als „naam, aangeduid ding”, (vgl. *ding* ∼ *geding*: lat. *tongeo* = „*noscere*”. Fest. p. 356 M. = 448 Linds.: lat. *tango*: ndl. *denken*): got. *waíhts* „zaak, ding” enz. Over de beteekenis van den naam z. b. p. 37.

VIB. a-ṷeqᵘ-. Wij schijnen hier den overgang „spreken” ∼ „toonen” aan te treffen, vgl. gr. φράζω: φράζομαι, *dīco*: δείκνῡμι:

a. got. *augo* „oog”. Gewoonlijk gaat men van den stam van ὄσσε, *oculus* uit en neemt voor de *au* invloed van het woord voor „oor” aan: got. *auso*. In plaats van *ṷeqᵘ-* kan ook *ṷegh-* hier uitgangspunt vormen.

VIC. s-u̯eqᵘ-: a. „draaien, buigen > zwenken, wankelen": oind. *svañc-* en *svañcas-* „bewegelijk, snel draaiend", got. *af-swaggjan* in *af-swaggwidai weseima* = ἐβαρήθημεν met nasaalinfix = ohd. *swingan* „zwaaien", on. *sveggja* „een schip wenden", noorw. (dial.) *svaga* „wankelen, heen en weer gaan, schommelen", lit. *sukù* „ik draai", lett. *sukt* „er tusschen uit draaien, er van door gaan". Vgl. ook Wood Mod. Lang. Not. 16, 24 en 25, 72. Met media komt de wortel voor in oind. *svájate* „hij omarmt" en *svaja-* „slang".

b. de overgang naar het zintuig van den smaak: „zoet" (: bitter" z. b. p. 140) vgl. *amārus* „bitter": *amāre* „lief hebben, zoet vinden": cymr. *chwêg* „zoet", *chwaith* „smaak", os. *swek* „geur". Dit wijst volgens velen op idg. media: z. ben. VIIIC *s+u̯eg-*, maar voor het Germaansch kan men van *su̯ek-nó-* uitgaan en het Cymrisch laat ook ig. *k* toe, vgl. bret. *c'houék* „zoet" Henry Lexique bret. 170.

c. „branden" (cf. *su̯el-* IX C): got. *swibls* „zwavel", ohd. *swebal, swefal*; wrsch. *s-u̯eqᵘ* of *s-u̯ep-*; maar niet als „bedwelmend middel": lat. *sōpor*, *sōpio* zoo v. Wijk sv. *zwavel*. Lat. *sulpur* < **suplur* (z. v. Wijk t.a.p. doch z. bov. p. 159 noot) is ook klankwettig mogelijk, cf. over *vespa* enz. boven p. 65.

VIIA. *u̯e-gh-: „bewegen"; **a.** in eigenlijken zin: oind. *váhati* „hij voert, rijdt, trekt", gr. ὀχέομαι „rijd", pamph. ϝεχετω „moet aanvoeren" Coll-Becht. 1267, *veho* „vervoer", got. *ga-wigan* „bewegen", lit. *vežù* „ik rijd"; daaruit de beteekenis „gang, rit > maal keer": oier. *fecht* „maal". Voor het Baltisch z. Leskien Ablaut 357.

b. „wegen" uit „bewegen" semasiologisch ontwikkeld, (vgl. τάλαντον: τλη- „opheffen: *tollo*): ndl. *wegen* enz. en gr. ἕλκω „omhoog halen > wegen".

c. misschien hierbij got. *waíhs* „ding, zaak", oorspr. „een ding van gewicht, dat meetelt"?? z. b. p. 180, VI A, b. f: „spreken" z. d.

d. *u̯egh-* „plechtig spreken", oind. *vāghát-* „priester, die de gelofte uitspreekt", arm. *gog* „spreek!", lat. *voveo* „ik beloof".

VIIB. aˣ-u̯egh-: „beweging" in het geestelijke overgebracht, vgl. *secum volvere volutare*, ὁρμαίνειν:

a. oind. *óhate* „hij bemerkt, ziet in", misschien got. *augo* „oog".

b. *e-u̯egh-* av. *aogᵉdā* „hij heeft gesproken", εὔχομαι „ik zeg, verzeker (Hom.!) beroem mij; bid, doe een gelofte".

VIIC. s-u̯egh-: de „beweging" heeft zich hier over het gebied van licht en geluid uitgebreid:

a. got. *sugil* „zon" (kortste vocaalphase), s. *swegel* „hemel", vgl. Mod. Lang. Not. 16, 306, Falk-Torp-Davidsen 1105.

b. *su̯ēgh-* naast *su̯āgh-* en *su̯əgh-ē*: gr. ἠχή (< ϝᾱχᾱ, de ϝ nog in eigennamen) = lat. *vāgire* „kreunen, krijschen van kleine kinderen", got. *swēgnjan* „jubelen"; lit. *svagĕti* „klinken".

VIII A. u̯eg-: a. de snelle beweging in technischen zin: „weven"; vgl. oind. *vāgurā* „strik", oier. *figim* „weef".

b. de snelle bewegelijkheid van het menschelijk organisme: „frisch, krachtig; frisch: waakzaam zijn", lat. *vegeo* „ben flink, sterk", got. *wakan* „waken".

c. gezonde kracht > „voortplanten": ags. *wacan* „(ontwaken), geboren worden", got. *wōkrs* „τόκος, woeker", cf. vlaam. *kroost* = „rente". Vgl. ndl. *wekken : verwekken.*

d. *u̯ag-* „buigen" misschien gr. (ϝ)ἄγνυμι „breek", zoo ook ἀκτή „strand", niet = ῥηγμίν „waar de golven breken", maar „gebogen kust" hetzij in verticale of horizontale lijn; mier. *fán* < *u̯ag-no* „schuin, steil; steilte", cymr. *gwaen* „veld, weide", vgl. *campus* : κάμπτω.

e. *u̯eg^u-*: „vochtig zijn": gr. ὑγρός „vochtig", mier. *fúal* „urine" (vgl. boven οὐρέω sv. III *u̯er-* B, p. 169) < **u̯og-lo-*, on. *vǫkr* „vochtig".

Verlenging met *-s* blijkbaar reeds in zeer ouden tijd:

a. „bewegen > ontwikkelen, groeien", vgl. ben. VIII, B: *ueg+s* > *ueks*: oind. *úkṣati* „hij groeit", got. *wahsjan* „groeien", d. *wachsen.*

VIII B. a-u̯ég-: *aug-*, *ūg-*, *ŭg-*: oind. *ug-rá-* „machtig, sterk", (gr. ὑγιής „gezond is onzeker, gewoonlijk met βίος „leven" gecombineerd), lat. *augeo* „vermeerder (tr.)", got. *aukan* „vermeerderen (intr.)", lit. *ūgýs* en *úgis* „gewas van één jaar", *rud-ugýs*, „September" (vgl. lat. *auctumnus: augeo?*) *ū̃gis* „spruit, scheut", *áugu* „ik groei", *áuksztas* „hoog = lat. *augustus* en meer bij Leskien Ablaut der Wurzelsilb. im Lit. 313 vlg. Met *s*-verlenging, zie VIII A: αὐξάνω, ἀέξω, lat. *auxilium.*

VIII C. s-u̯eg-: a. „te voorschijn borrelen: ruiken, stinken", ohd. *swehhan* hetz. (z. b. VI C, b.).

b. „wankel" > „zwak": mhd. *swach* „slecht, veracht, zwak", met nasaal-infix *su̯eng* in mier. *seng* „slank".

c. „slingert, draait zich om; omgeeft": oind. *svájate* „hij omarmt".

IX A. u̯e-t-: de beteekenis „beweging" dicht bij die van *u̯ē-* afgeleid ook „spreken".

a. „gaan'', jaargang > jaar, vgl. *jaar*: W. *ịē-* „gaan'' en meer bij de Vries Tijdschr. T. en L. 1916 (34) 219: *ụet-os*, onzeker want het kan ook *ụe-tos* bij I *uē-* geweest zijn; over dergelijke *-tes*-substantiva Brugmann Gr.[2] II, 1, 527; gr. *ϝέτος*, lat. *vetus* „een jaar (oud)'' van wijn, hooi enz. vgl. *vetus-tus* „bejaard''; *o*-afleiding in oind. *vatsá-* „éénjarig kalf'' enz. „gaan'' > „rondzwerven'' in ohd. *wadal* „rondzwervend''.

b. „waaien'': oier. *do-in-fethim* „ik blaas aan'', lit. *vė́tyti* „wannen''. De *t* kan hier ook eenvoudig afleidingssuffix zijn (z. b. p. 155).

c. „weder, weer'': ig. *ụetró-*: on. *veđr* „lucht, weer, wind'', naast vormen met *ē* in lit. *vė́tra* „storm, onweer'' (naast *wìdras*) z. b. p. 54, ob. *vĕtrŭ* „lucht, wind''. Ook hier kan *-tro* natuurlijk suffix zijn zooals in gr. *ἄροτρον*: lat. *arātrum*.

d. „zeggen'': oier. *aisndedat* (< *as-ind-fethat*) „zij spreken'', ocymr. *guetid*: onzeker, daar de wortel hier waarschijnlijk als *ụ(e)id*- moet worden aangenomen, z. Pedersen Kelt. Gr. II, 520, 524. Hiermee verbind ik ondanks de protesten van Vendryès Rev. celt. 29, 204 en Buck Am. Journ. Phil. 36, 150 toch nog het liefst lat. *vetāre* „verbieden''. Het is tenminste denkbaar, dat juist in een zoo met gevoel geladen begrip het negatieve aanvankelijk slechts door houding en stem vertolkt werd. Oudere vorm *votare* vgl. Plaut. bijv. Most. 869, Rev. de phil. 19, 144. Wellicht gaat men echter voor het Keltisch beter, althans ten deele, niet van *ụet-*, maar van *ụed(h)*- uit, vgl. de mcymr. Inf. *dy-wedut* „zeggen'' en vgl. oind. *vádati* „hij spreekt'', waarover Güntert spreekt, Reimwortbildung in Ar. u. Gr. 32 spreekt: een oude, zelfstandige, niet geïnfluenceerde vorm. Lat. *votare* kan oorspr. een athematisch werkwoord met *o*-vocaalphase zijn geweest, zooals Meillet er vele heeft aangetoond: **vot-mi* enz.

IX B. a^x-u̯et-: a. „vocht'': oind. *avatá-* „bron'', lett. *awůts* hetz., misschien lat. eigennamen van rivieren als *Avens* en *Aventia*, z. I.F. 35, 200.

b. „wonden'', gr. *οὐτάζω* „wond''. Of hier een oorspr. **οὔτᾱμι* onder wegschuilt (zoo K.Z. 46, 260), is onzeker, daar *οὖτᾰ, οὐτάμεναι* zeer goed onder den invloed van *ἔκτα* (*ă* < *n̥*): *κτείνω, κτάμεναι* kunnen staan. Ook Bechtel gaat in zijn voorzichtigen Lexilogus Hom. 340 voor *οὐτάζω* van een vorm met zgn. „prothese'' uit en vergelijkt verder gr. *ὠτειλή* „wond'' < **ὀϝατελιᾱ*, waarin *ụă* < *ụə* kortste vocaalphase kan zijn bij *ụā-* in lit. *votìs* „wond'', lett. *wâts*. Veel waarschijnlijker is het echter om voor gr. **ὀϝάτελια* van *ụă* < *ụn̥* uit te gaan, daar dan een zeer eenvoudige identificatie oprijst: got.

wunds „wond'' < idg. *u̯u̯tó-*. Dit kan een *to*-afleiding bij W. *u̯en-* zijn, bij een parallele wortel dus, maar naast *οὐτάζω* is het voorloopig beter van een wortel *u̯et-* te spreken, die ook met nasaalinfix voorkomt. *οὐτάζω* is dan latere afleiding met *-άζω* van een oud *°-u̯et-o-* „geslagen, gewond''.

IX C. s-u̯et-: a. „langzaam wegteren'', (z. bov. p. 181), „verbranden'': ohd. *swedan* enz., ndl. *zieden*.

b. van geluid, duidelijk klanknabootsend: „neerkletsen, kletsen'' van menschelijke taal: noorw. (dial.) *svadda* „neerkletteren met zacht geluid, leuteren'', vgl. ndl. *zwetsen* met *s-u̯at-* naast *s-u̯ad-*.

c. „fluiten'': oier. *ind fet* „sibilus, gefluit'', cymr. *chwyth* „het blazen''.

d. subst. „speeksel, gif''. (zie *vīrus* bov. p. 178): ndl. *zwadder*; vgl. ook bij van Wijk sv. verschillende woorden, die nog juist door hun ver uiteenliggende beteekenis duidelijk maken, dat het levende onomatopoetisch karakter van deze klanken lang werd gevoeld. Grondbet. was ook volgens van Wijk: „golvend, borrelend bewegen.''

X A. u̯ed-: in vele talen kunnen de vormen ook bij *u̯edh-* behooren.

a. „voeren'', spec. „naar huis voeren, uxorem ducere, huwen'': gr. *ἔϝεδνον* „koopprijs'', oier. *a fedme* (relat.) „circumferentes'' meer bij Thurneysen Hdb. d. Altir. 397, Pedersen Kelt. Gr. II, 515, ags. *wetma* „koopprijs der vrouw'', lit. *vedù* „ik voer, huw'', *vedỹs* „bruidegom'' vgl. meer bij Leskien Ablaut der Wurzelsilben 368.

b. „zeggen'': oind. *vádati* „hij geeft geluid; spreekt'', gr. *ὑδέω* „bezing'', lit. *vadìnti* roepen''. Over *vádati* Güntert Reimworth. 32.

c. „nat'': maced. *βέδυ* = *ἀήρ* (Hoffmann Makedonen 98), gr. *ὕδωρ* „water'' (oude *r/n-* stam; cf. eigennaam *Ἀλοσύδνη*), lat. *unda*, got. *wato* „water'', misschien ier. *fand* „traan, oogwater''. Voor lat. *unda* indien < *udnā* = *mundus* „rein'' < *mudn-* K.Z. 45, 235.

X B. a-u̯ed- parallel met de voorgaande beteekenissen: **a.** „weven'' (vgl. *u̯eg-*): lit. *áudmi* „ik weef'', wrsch. ook on. *auðinn* „toegestaan'', wanneer men daarvoor gr. *ἐπι-κλώθω* „toespinnen, toestaan'' mag vergelijken; is dit laatste juist, dan moet men ook hier van *u̯edh* uitgaan. Ook Falk-Torp-Davidsen denken zich het semasiologische verband aldus (p. 530).

b. „zeggen'': gr. *αὐδή* „stem'' en *αὐδάω* „spreek'', gr. *ἀ(ϝ)είδω* „zing'' is misschien contaminatie van *a-u̯ei* × *a-u̯ed-*, ofschoon Wacker-

nagel het uit **a-ue-ud-ō* door denzelfde dissimilatie als ἔϝειπον verklaart: maar dit type *a*+gereduplicoerde wortel is van elders onbekend.

c. „natheid": lit. *audra* „weer", waar natuurlijk ook een idg. suffix *-dhrā* (lat. *terebra, vertebra*) aanwezig kan zijn.

X C. s-ued- „plassen, kletsen, kletteren": vgl. de opmerkingen bij Fick III 546, v. Wijk sv. zwetsen: ndl. *zwatelen* enz.

XI A. ue-dh-: een dergelijke synthese bij Meringer I.F. 16, 178, en 17, 142. **a.** „stooten, slaan" (z. b. p. 183): oind. *vadhayati* „slaat, slaat dood", gr. ὠθέω „stoot", hom. ϝέθων „slaande, treffende, beschadigende" (onjuist Bechtel Lexil Hom. 108) bijv. I 540, vgl. ook K.Z. 45, 234, oier. *ar-coat* „beschadigt" (< *kovedet* < *kom-uedh-* z. Pokorny Z.celt. Ph. 11, 11).

b. „vlechten, weven": on. *vaðr* „hengelsnoer", ndl. *gewaad*.

c. „binden": cymr. *gwedd* „juk", z. Z.celt. Ph. 11, 9, got. *gawidan* „verbinden".

d. *uedh-* hetzij als „aanspannen, binden, ζεύγνυναι", hetzij als „voeren, ducere" >

e. „huwen" (z. **f.**): oind. *vadhū-* f. „bruid, jonge vrouw" (vgl. gr. ἄ-ϝεθ-λον XI B).

f. „voeren" kan, parallel met *uegh-* ook zelfstandig uit „voortbewegen" ontstaan zijn, ondanks Meringer I.F. 17, 143 (de betreffende woorden boven bij X A a).

h. (vgl. lat. *obligatio* en *iūs* (: *iungo*, W. *ieu-*) oind. *yauti* „iungit" >) „verplichting, pand": lat. *vas, vadimōnium sistere*, got. *wadi* „pand", lit. *vadūti* „pand inlossen".

XI B. a-uedh-: a. ἄϝεθλος „strijd", ἄϝεθλον „het Umstrittene"; men ga uit van de beteekenis van ϝέθων (boven XI A); suff. *lo-* dan actief (lat. *bibulus* enz.), als ntr. passief cf. ὅπλον.

b. „wefen" lit. *áudmi*, z. b. X B a.

XII A. uep-: a. vgl. hom. ἀσπίδα νωμᾶν „het schild snel bewegen", zoo ὅπλον oorspr. „werktuig": ὅπλα (ἀρήϊα) „wapenen": ἕπω „hanteeren" dat met oind. *sápati* „is ijverig in de weer" kan samenhangen. Intusschen is het om got. *wepna* (*p* < idg. *b*) „wapenen" misschien beter het hier onder te brengen. Jacobsohn Phil. 67, 501 gaat van **ὕπλον* uit, maar daar dit volkomen onbewijsbaar is, gaat men beter uit van **c** en dus van *suep-*:

XII C. a. su̯ep-: *su̯* geeft Grieksch regelmatig (vgl. *ἡδύς*): *ὅπλον* z. bov.

b. *su̯ep-* „slapen”: oind. *svápna-* „slaap”, *ὕπνος* hetz., lat. *somnus* naast *sŏpor* „diepe slaap”, *sōpire* in diepe slaap brengen” (semasiolog. vgl. Wood Col. nam. 33, a[x] 118), on. *svefia* „stillen” (eig. „in slaap wiegen”); kortste vorm in ndl. *suf*, vgl. ook Falk-Torp-Davidsen 1110. Het dichtst bij het oorspronkelijk staat slov. *svepati* „heen en weer gaan”.

c. uit de laatste beteekenis laat zich dan lat. *sōpio* „penis” verklaren; waarschijnlijk hoort hier gr. *ἄνθρωπος* bij, < *ἀν(δ)ρ-ώπο-ς* ∾ got. „*mana-sēþs*” „menschenkind” > „mensch” vgl. Schr. Gr. Woordenboek s.v.

XIII A. u̯eb-: „stooten, slaan”: got. *wēpna* „wapenen”.

XIII C.: *s-u̯eb-* „snel bewegen” **a.** „jagen, opschrikken”: *σοβέω* „verjaag”, *σοβή* „paardestaart”.

b. „heen en weer bewegen”: lit. *suboti* (kan ook *s-u̯ebh-* zijn) „heen en weer wiegen”.

c. on. *sópa* „vegen; daarnaast ags. *swápan* hetz. (< idg. *su̯oib-*). Waarnaast misschien in obscene beteekenis uit *swoibh-*, dus vgl. XIV gr. *οἰφέω οἴφω* „futuere”. De gewone opvatting: *o-i̯ebh-* het laatst bij Brugmann I.F. 32, 326.

XIV A. u̯ebh-: a. „zich heen en weer bewegen”: on. *váfa* „zweven” enz., lit. *vebždėti* „door elkaar bewegen”.

b. „omwikkelen”: noorw. (dial.) *vava*, on. *vaf* „windsel”.

c. „verwikkelen, verwarren”: on. *vafi* „verwarring, ordeloosheid”; meer bij Falk-Torp-Davidsen 1405.

d. uit **c** ontstaan; doch overgebracht op taalgeluiden: noorw. (dial.) *vava* „onzin praten, kletsen”, z. ook Mod. Lang. Not. 15, 98.

e. „spinnen, weven”: oind. *ūrna-vābhi-* eig. „wolspinner” of „-wever”, gr. *ὑφαίνω*, ndl. *weven*; waarschijnlijk ook lat. *vespa* enz. (z. bov. p. 65).

XV. u̯em-: a. „opwellen, borrelen”: ohd. *wimi* „opborrelende bronnen”, *wemōn* „golven”, naast noorw. (dial.) *vama* „met zijn lichaam zwaaien, onvast op zijn beenen staan”, vgl. ook Falk-Torp-Davidsen 1380.

b. „opborrelen” > „spuwen”: oind. *vámiti* „hij spuwt”, gr. *(ϝ)εμέω*, lat. *vomo*, lit. *wemiù* hetz.

c. uit **b** ontstaan: „vlek”, got. *wamm* „vlek”.

Verlengingen in: got. *wamba* „buik", o-cymr. *gumbelauc* „baarmoeder", bret. *gwamm* „vrouw"; dit laatste kan echter germ. leenwoord zijn, zie Henry Lexique bret. 147; *b* waarschijnlijk < idg. *bh*, vgl. γόμφος en dgl. woorden, tenslotte verwant met γέμω, beide met palatale gutturaal. Vgl. XV C: *sụem-bh-*. Waarschijnlijk beteekende got. *wamba* dus oorspronkelijk: „rond gezwollen." Dezelfde beteekenis bij *ụen-* in ohd. *wanast* „Wanst, buik".

XV B. e-ụem-: misschien in got. *iumjo* „menigte", vgl. Uhlenbeck P.B.B. 30, 252 en Falk-Torp-Davidsen 1380.

XV C. sụ-em-: a. „zich (in het water) bewegen": cymr. *chwyf* „beweging", ahd. *swimman* „zwemmen".

b. „drijven op het water" > „poreus": gr. σομφός „sponsig" (onzeker), d. *Schwamm* „spons", got. *swamms* (nom. onzeker). Daarnaast met germ. *p* noorw. *sopp* „zwam" en *svamp* „spons". Zie ook FalkTorp-Davidsen 1108, 1209.

XVI. ụe-n-: met **ụer-** en **ụei-** de verst uitgebreide en vertakte wortelvorm. Ook hier wordt dus waarschijnlijk, dat de liquida- en semivocaalverbindingen phonetisch het gemakkelijkst ontstaan, dus het oudste zijn en dus kans hebben in de historische taalbeelden de grootste uitgestrektheid te beslaan. Zoodra men de leer der sonanten, hoe dan ook graphisch vastgelegd, aanvaardt en daarin phonetisch de naaste klankverwanten der zuivere vokalen erkent, wordt het begrijpelijk voor ieder, die bedenkt hoe moeielijk vocalen ook in hun uitklinken zuiver en éénklinkend blijven, dat steeds vokalen voor zijn gekomen, die in hun begin- of eindklankdeelen bijmengsels vertoonden, die men dan consequent zou kunnen uitdrukken met ◡ semi- tegenover ₒ heel-vocaal: *i̥*, *u̥*, *r̥*, (*l̥*), *m̥*, *n̥*, dus *e^i* enz.

a. „wenden, draaien": got. *wintrus* „winter", als Jahreswende", vgl. περιπλομένων gr. ἐνιαύτων; het suffix *-trus* (*u*-stam) is identisch met lat. *tonitru-*, *tonitrus* „donder" (: *tonāre*); als contaminatie van de gelijkfungeerende suffixen *t(e)r-* en *tu-* is het gemakkelijk te begrijpen.

b. vgl. lat. *versari* „zich ergens ophouden": „wenden", „verkeeren" > „w o n e n" > „g e w o o n t e" > gaarne-, lief-hebben", vgl. *verkeering hebben*: oind. *vanate* „hij heeft gaarne, geniet", lat. *Venus*, *venustus*, on. *vanr* „gewend".

c. uit **b**: „zich verheugen": cymr. *gwēn* „gelach".

d. op het licht overgebracht; os. *wānum* „glanzend".

e. naast **b** ontwikkelt zich: „arbeiden, voor iets werken", „naar iets streven"; oind. *vanóti* „hij krijgt. wint", on. *vinna* „winnen, verwerven; bearbeiden". Maar arbeiden is zich moe maken, zich aftobben; vgl. *πένομαι*, *πόνος*: *πονηρός*! Daarom:

f. „lijden": of > „zwak": got. *winnan* „lijden"; oier. *funn*, cymr. *gwann* „zwak".

h. gespecialiseerd vertoont **e** zich als „de akker bewerken, ploegen (vgl. Meringers opvatting van *plegen*: *ploegen* [zoo hier **b** ∼ **h**] I.F. 16, 182, die ten onrechte een speciale „oerbeteekenis" „ackern" aanneemt. Men kan hier natuurlijk wel „ploegen" bereiken uit „omwenden, de schollen omstulpen" of met de oude breekploeg: „de kluiten onderste boven werpen", vgl. de akker *τρίπολος* bij Homerus Σ 542 „driemaal geploegd", beter „drie maal, op verschillende wijzen bewerkt", zooals uit het verband blijkt.

i. op het gebied der menschelijke vruchtbaarheid, waarover ik beneden gesproken heb naar aanleiding van *ἐπὶ παίδων γνησίων ἀρότῳ* enz. (Exc. II) > „coire": lat. *Venus*, oier. *fine* „vriendschap", ohd. *wini* „vriend, geliefde, man", (een beteekenis verwant met **ser*- boven p. 172, in gr. *ὄαρ* „echtgenoot" enz.).

k. uit „wenden" (zie **a**) ontstaat actief: „weg doen gaan" vgl. naast *ϝέργον*- van de verwante wortelvorm *u̯er+g*- „werk". Herodotus' *κατ-εργάζομαι* „afmaken, dooden", zoodat ook **e** het beginpunt kan zijn geweest: „krijgen" > „in zijn macht krijgen" of „nemen" > „dooden", zooals het lugubere Homerische *αἱρέω* en *εἷλον* illustreert. Als bijloten ontspruiten hier de beteekenissen: „slaan, treffen, wonden" got. *wunds* „wond", cymr. *gwant*" heeft doorstoken", vgl. Stokes Bezz. Btr. 23, 54 en Fick II 270 (bov. p. 183).

l. uit „wenden" (zie **a**) ontstaat intransitief: „weggaan", „in den steek laten" „*ἐπιλείπειν* of *ἐκλείπειν*" (vaak met prothese) oind. *ūna*- „gebrek hebbend aan", *εὖνις* „verstoken, beroofd van", got. *wans* „gebrekkig, onvolledig"; de lange vorm lat. *vānus* „leeg" is onzeker, daar deze naast *vas-tus* uit **vas-nos* kan ontstaan zijn.

Met verlengingen komt deze wortel als volgt voor:

a. *u̯en-k-*: oind. *vañcayati* „hij wijkt uit, ontsnapt, bedriegt"; blijkbaar oorspr. „draait", *váñcati* „wankelt, loopt krom, sluipt", arm. *gangur* (*o*-stam) „gekruld" (K.Z. 47, 268), got. *un-wāhs* „onberispelijk, feilloos". Volkomen zeker is deze indeeling niet; want wel wijzen oind. *vaṅkú-*, *vaṅka-* „vliegend", got. *-wāhs* < germ. **u̯anhaz* op W. *u̯enk*- maar lat. *vacillare* „wankelen, waggelen" daarnaast pleit voor *u̯ek*- met nasaalinfix. Ook Güntert Reinwortb. im Ar. u. Gr. 202 houdt de *n* voor onoorspronkelijk, doch ziet er natuurlijk den invloed van een „rijmwoord" in, nl. van oind. *áñcati* „hij buigt".

b. *ṷen-g-* „draaien, buigen": alb. *vangu* „velg", ohd. *winchan* „zich opzij buigen, knikken, wenken", *wenkan* „overhellen, zich wenden", on. *vakka* „ronddwalen", lit. *vangùs* („onzeker in plan en daad"), „traag, slap", *vìngis* „boog, kromming". Ook hiernaast juist in het Latijn weer (z. bov. **a**) een vorm zonder *n*: *vagari* „ronddwalen". Ook hier dus *n*-infix?

c. 1. *ṷen-dh-* „wenden" naast „draaien > krullen": oind. *vandhurā* „wagenbak" (of bij **3**?) umbr. *aha-uendu* „avertito", got. *-windan* „winden, wikkelen".

2. „gekruld haar", vgl. Lidén I.F. 19, 346: gr. *ἴονθος* (< *ϝι-ϝονϑ-ος*) „eerste baardhaar", oier. *find, finn* „haar", ohd. *wint-brāwa* „wenkbrauw", opr. wanso „eerste baardharen".

3. winden, vlechten, weven": in de eerste plaats van het uit takken gevlochten huis: *wand* Meringer I.F. 17, 140; ook van de kleeding: d. *Gewand* ib. 141.

XVI B. a-ṷen-: a. van „stroomend water": oind. *aváni-* „stroom, rivier", vgl. boven lat. *Avens, Aventia* sv. *ṷet* X A; anders I.F. 35, 200 (wortel *au-*?)

b. van „kleur": mier. *úaine* (< **aun-i̯o-*) „groen", ags. *wan* „bleekgroen, *χλωρός*". Hetzelfde idee ook bij Wood Col. nam. p. 63 maar zonder eenige semasiologische opheldering.

XVI C. s-ṷén-: a. („draaien, ineendraaien: samendringen, ophoopen): „menigte" ags. *sunor* „kudde", vgl. boven XV: got. *iumjo* „menigte".

b. „geluid", evenwijdig met *s-ṷer* (z. b.): oind. *svanati* „hij klinkt", lat. *sonus, sonare,* oier. *sennid* „bespeelt een snaarinstrument, *ψάλλει*".

c. „drijven, voeren" (vgl. *ṷegh-, ṷedh-*): oier. *do-seinn* „hij drijft", hier en in het praeteritum *do-sephainn* blijkt de *sṷ* in het woordbegin, z. Thurneysen Hdb. d. Altir. 80.

Ook hier zijn de verlengde wortelvormen talrijk, sommige kunnen echter eenvoudig suffixen bevatten of voortzetters van wortel+suffix zijn.

a. 1. *sṷen-k-:* „draaien, zwaaien": os. *swingan* „zwaaien" vgl. boven *s-ṷeq^u-*.

2. (vgl. *s-ṷer-*) „bewegen > wegen > zwaar" spec. „zwaarlijvig, zwanger": ags. *swangor* „moeielijk zich bewegend, langzaam", ndl. *zwanger*, lit. *suñksti* (*n* ook in den Infinitivus) „zwaar worden", *sunkùs* „zwaar", vgl. lat. *gravidus: gravis*.

b. *su̯en-g-*: **1.** „draaien, buigen > zich vermoeien”, vgl. over deze beteekenissen ook Mod. Lang. Not. 16, 24: oind. *svañj-* in *svájate* „hij omgeeft, omarmt”, ags. *swincan* „zich vermoeien”, *swencan* „plagen” (= ndl. *zwenken* in de oorspronkelijke beteekenis) *swenc* „droefenis”

2. uit „draaien” met andere gevoelstoon: „vroolijkheid, grap”: d. *Schwank*

3. „gedraaid” > „slank” of beter „buigzaam” > „slank” (vgl. lat. *teres*) mhd. *swanc* „heen en weer bewegend, buigzaam, dun, mager”, mnd. *swank* „fijn”, mier. *seng* „slank”.

c. *su̯en-t(o)-* „bewegelijk” > „sterk”: oier. *fétaim* „ik kan”, got. *swinþs* „sterk, gezond”.

d. *su̯en-dh-* „gaan” > „weggaan, verdwijnen”: ags. *swindan* „wegkwijnen, verdwijnen”, ob. *pri-svęnǫti* „verdrogen, verwelken”. Zou d. (dial.) *swenden* „door verbranding van hout en planten bewerkbaar, vruchtbaar maken” hierbij hooren en niet < *su̯enþ-* met *n*-infix bij idg. *s-u̯et-* behooren, vgl. ohd. *swedan* „langzaam rookend verbranden”?

XVII u̯e-s-: grondbeteekenis ook nog duidelijk: „bewegen, draaien”.

a. „wikkelen” oind. *vedá-* „bosje gras” (onzeker; grondvorm **vaz-do-?*), on. *vasast* „zich inwikkelen”, noorw. „samenroeren, mengen; door elkaar gooien, b e u z e l e n”, vgl. Falk-Torp-Davidsen 1356.

b. „kleeden”: oind. *vaste* „hij kleedt zich”, arm. *z-genum* „ik kleed mij”, *ϝέννῡμι*, perf. pass. *ϝέσται*, lat. *vestis* „kleed”, got. *wasjan* „kleeden”.

c. = *versari*, z.b. XVI *u̯en-*: „zijn, zich ophouden”: oind. *vásati* „hijwoont, verblijft, overnacht”, gr. *ϝάστυ* „woonplaats”, got. *wisan* „wezen, zijn”.

d. uit **c** ontwikkelt zich: „zich thuis voelen, zich te goed doen > eten”: oind. *ánu-vāvase* Perf., av. *vastra-* „keel, mond” eig. „waarmee men eet”, (lat. *vēscor* hoort met *ēsca* „lokaas, voeder”: *ĕdo*), got. *bi-wisan* „*εὐφραίνεσθαι*”, *fra-wisan* „*δαπανᾶν*”, *wizōn* „zwelgen”, oier. *feis* „het eten, eten feest”; over deze wortelbeteekenis K.Z. 40, 19, Rev. celt. 35, 89, Pedersen Kelt. Gr. II, 524 en Güntert Reimwortb. im Ar. u. Gr. 15; met prothese gr. *ἧια* (z. Bechtel Lexil. Hom. 152: misschien eigenlijk *ἤεια*, zeer onzeker) „teerkost, proviand”: oind. *avasá-* n. „voedsel” zou alleen als *u̯ēs-io-*: *ᵊu̯es-io-* bij dezen wortel kunnen behooren. Maar deze

zgn. „prothese” is voor het Oind. vreemd, *ē* dan zooals in ἠΰς, z. b. p. 3 vlg.

e. > „goed”: oind. *vasu-* „goed” enz., z. b. p. 3 vlg.: gr. ἠΰς.

f. „vochtig”, semasiologisch z. b. p. 183, 184: oind. *vása-* „vloeibaar vet”, av. *vaṅhu-* „bloed” (K.Z. 46, 41), ohd. *waso* „drassige grond”, ndl. *wasem*. Hierbij kan een onderkomen vinden Hesychius' ἐαρόν (spiritus lenis!) ·λουτῆρα, ἢ πρόχουν; over deze glosse Sommer Gr. Lautstudien 119, Ehrlich Unters. gr. Betonung 147.

g. „gaan” > „heen gaan, sterven”: vgl. ϝέσ-περος „avondster”, lat. *vesper*, on. *vestr* „westwaarts”, Falk-Torp-Davidsen 1372 vermoeden met anderen een *(a)ue-*: *(a)ues-* „weg, weg van”, wat natuurlijk op hetzelfde neerkomt.

h. „lichten, glanzen”: oind. *vasar-* „in de vroegte”, *vasantá-* „lente”, gr. ἔαρ, ἦρ „lente”, lat. *vēr* „lente” oier. *fáir* „zonsopgang”, lit. *vasarà* „zomer”, ob. *vesna* hetz.”, waarschijnlijk ook ohd. *wasal* „vuur”.

i. uit **d** „verteren” ontwikkelt zich „verteerd, arm, mager” vgl. lat. *obēsus* „dik, welgedaan” en „mager”, *vēscor* „eet”: *vēscus* „mager”: hierbij dan ags. *for-woren* „vervallen, ruineus”, mhd. *wesel* „zwak”, on. *vesall* „stakkerig, armoedig”, zoo Wood Mod. Lang. Not. 29, 72, anders Falk-Torp-Davidsen 1337.

Verlengd komt ook deze vorm van den wortel voor, doch slechts met de zgn. prothese.

a. zooals „oog” *a-u̯egh-* eig. „leiding”, zoo „oor” *a-u̯es-* lat. *auris* „oor”, got. *auso* hetz., lit. *ausìs* hetz.

b. „omhoog bewegen, scheppen, putten”: gr. αὔω Hom. ε 490 „vuur halen (uit de asch)”, lat. *haurio* „put, neem tot mij, drink”, on. *ausa* „scheppen”

c. „lichten”: gr. ἠώς (< **āu(s)ōs*) „morgenstond” (kortere vocaalphase oind. *uṣás*), lat. *aurōra* „morgenstond”, *aurum* „het stralende goud”, lit. *auszrà* „morgenstond”, *áuksas* „goud” (met ingeschoven *k*, z.b. p. 76 vlg. en I.F. 23, 376; 32, 208; 33, 192).

CONCLUSIE.

Daarmede zijn wij aan het einde van de dezer klanken : *gē̆-* gekomen. Wat hebben wij daarmede bedoeld en wat is daaruitgebleken [1]).

1. Zien wij juist, dan is in het thans beschreven geval, ondanks het feit, dat wij telkens slechts de hoofdvertegenwoordigers hebben genoemd en veel materiaal op zij van den hoofdweg hebben laten liggen, vooral frappant de nauwe verwantschap der beteekenissen, die telkens en telkens weer juist zoo of met kleine variaties terug keeren. In de algemeene inleiding heb ik voorts een poging gewaagd uit te doen komen, dat men verschillende woorden met gelijke beteekenis vergelijkende vaak tot de slotsom komt, dat ook voor verder af liggende beteekenissen zich dikwijls een wortel laat opsporen met een zeer verwante beteekenis van *beweging*.

2. Wij stellen ons daarom nog geenszins voor, dat deze wortels: bijv. boven p. 130 *mē̆-*, p. 154 *gē̆-* de oudste „woorden” zijn geweest, die in een bepaalden tijd als zelfstandige woorden in het taalbewustzijn van menschen hebben geleefd en uit hun mond hebben geklonken.

Maar *wel* is het a priori waarschijnlijk en door de bovenstaande beschouwingen inductief aannemelijk gemaakt, dat men tot de volgende voorstelling kan komen, zooals wij die boven reeds zeer kort hebben aangeduid (XVI, p. 187).

Bepaalde klanken, zooals die door den mond van een bepaald ras gemakkelijk en dus uitsluitend werden voortgebracht, werden voor bepaalde, aanvankelijk zuiver practische aanduidingen, gebruikt. Als klanken ontwikkelden zij eenerzijds zich verder: een *gē-* werd licht tot *gēi-*, een *gō-* tot *gōu-* enz. en bij de keuze, die

---

[1]) In het bovenstaande werden de *i-* en *u-* gekleurde wortels niet telkenmale afzonderlijk besproken, omdat daarvoor Wood's studiemateriaal geeft: Indo-european $a^x : a^{xi} : a^{xu}$: A study in Ablaut and in Wordformation 1905. De daar opgehoopte mogelijkheden lijden aan een zekere woekering, doordat in het semasiologische Wood geen hinderpalen kent en, zonder de minste poging zijn meening aannemelijk te maken, inderdaad alles onder één klankvolume samenbrengt. Toch is zijn stelling juist en wat aan feiten bruikbaar is, kan men zeer zeker, zij het ook niet onvermengd, daar vinden.

natuurlijk onbewust, in een kleineren volkskring voor een te benoemen voorstelling een woord van zelf voelde opkomen uit de beschikbare klanken, speelt zeer zeker een bepaalde klankgevoeligheid der sprekende individuen een groote rol. Men kan daarbij dan aan Reimwortbildung, analogie, contaminatie een belangrijken, een zeer belangrijken invloed toekennen; dat zij het geheel der taalformaties kunnen verklaren, heeft nog nooit iemand beweerd.

Bij den wortel, die ons bezig hield: *ṷĕ-*, bleek nu toevallig ook deze klanken *ṷ+ĕ* in bepaalde formaties nog voort te leven; noodig is dit niet en het is ook niet altijd het geval. Het is zeer goed mogelijk, dat *ṷer-* en *ṷei-* als woordfundamenten even oud zijn als *ṷĕ-;* het te ontkennen zou gelijk staan met de stelling, dat de oudste klanken het meest bondig en phonetisch het meest zuiver, het meest onvermengd waren. Het tegendeel is veeleer waar.

3. Dat nu het klankgevoel van de *ṷ-* door een vokaal gevolgd, blijkbaar voor een steeds breeder uitgolvende kring een zekere verwantschap met een zich uitende, uitstroomende beweging heeft gehad, kan niet gemakkelijk ondenkbaar worden verklaard. Dat de vocalen door hun verschillende kleur ieder door hun wijziging in het bewegingsgevoel en dus ook in het taalgevoel der sprekende menschen hebben aangebracht, is evenzeer waarschijnlijk en dat tenslotte de bijtonen niet geheel onverschillig zijn geweest voor hen die spraken, dus *me^i* niet hetzelfde was als *me^u* of *mo^u*, spreekt vanzelf. Ik geloof, dat dit alles niet zoo gevaarlijk is als velen aannemen, wanneer men slechts bedenkt, dat deze invloeden niet bij een „schepping der taal" zich voor het eerst en het laatst hebben geopenbaard, maar dat zij voortdurend aan het werk zijn, ook bij ons, en dat zij even ononderbroken [1]) zijn tegengewerkt, ook bij ons, door traagheidsverschijnselen van physiologisch-phonetischen en van psychologisch-semantischen aard, door analogie, rijmformaties enz. Slechts door een groot materiaal onder deze belichting te plaatsen krijgt men zekere *isopathiën*, als ik het zoo mag formuleeren, doch hoeveel litteekens daarin te vinden zouden zijn, als onze kennis volledig ware, kunnen wij slechts gissen; doch zoo krijgt men ook een betrekkelijke hechtheid, die hier en daar de mogelijkheid in bepaalden zin en daarnaast de mogelijkheid dus in abstracto kan toegeven van een andere verklaring, zonder daarom het gevondene in zijn geheel te moeten prijsgeven.

4. Is een dergelijke beteekenis „bewegen" niet veel te vaag?

[1]) Juist in die tijden bij die menschen kon dan een bepaalde klank des te gemakkelijker, maar niet uitsluitend dan, een nieuwe beteekenis in zich schuiven, iets wat het semasiologisch bonte beeld van dergelijke „wortels" voldoende verklaart.

Hier antwoordt Meringer onmiddellijk: inderdaad, men moet van een zeer scherp omlijnde reëele beteekenis uitgaan bijv. „ploegen", „vlechten", „hout verbinden". En hij heeft gelijk van zijn standpunt, dat hij voor een onbepaalbaren bepaalden tijd — men vergeve mij dit oxymoron — van dezen eisch niet kan afwijken. Maar vooreerst verklaart zij niet, hoe men voor „ackern" de klanken *yen* juist „koos" of „had" of vasthield; van dit ignoramus mogen wij nu weliswaar geen bres in deze stelling maken, een bolwerk is het toch zeer zeker niet.

Maar Meringer heeft ook ongelijk; hij mag niet zeggen: *yen* beteekende „ploegen", *yendh* beteekende „vlechten". Juist uitgedrukt zou zijn betoog deze slotsom moeten opstellen: *yen* beteekende voor de primitieve boerenbevolking in hun denken „bezig zijn" of „werken", hùn „werken" was òns „ploegen". *Uendh* was voor hen „bouwen" of „een schuilplaats zoeken" of „zich bedekken" wij zeggen daarvoor: *iets van vlechtwerk bouwen, vlechten.* De beteekenissen der woorden waren dus niet vaag, maar de techniek en het leven was arm; waar wij voor *reëele* begrippen vele woorden hebben, hadden zij er weinige. Men denke hierbij aan Homerus ϝέργα ἀνθρώπων, aan de *ager*, ἀγρός, waar men zich moe maakt met vragen of het hier de beteekenis is: „vee drijven", „bezig zijn" of wel beteekent (: ἀγρέω, zooals Brugmann meent) „het in bezit genomen deel".

Hiermede verwarre men niet, dat nu in den beperkteren inventaris van primitieve voorstellingen ook een grootere frischheid, een grootere angst, een minder ontwikkeld vermogen te abstraheeren en een scherper gespannen vertrouwdheid met de omgeving verschillen deed opmerken of deed waardeeren, die wij niet zien of onbelangrijk achten. Vandaar weer een groote namenrijkdom op een betrekkelijk klein voorstellingsgebied, meestal echter een groote rijkom woordvariaties.

Aan deze eischen beantwoordt, dunkt mij, de opvatting, die de boven verzamelde taalmonumenten schenen uit te spreken, in hooge mate. Zoo moge dan wat hier inductief en deductief aangeboord hetzelfde punt bereikte, tot vruchtbare tegenspraak prikkelen.

EXCURS I.

In verband met de boven (p. 143, 145) besproken waardeering van vocht en droogte stond de oude dienst der bronnymphen. Op het Forum van Rome vinden wij het heiligdom van Iuturna, den lacus Iuturnae (Hülsen Forum Rom.[2] 144 vlg.) De carcer met het zgn Tullianum was inderdaad een brongebouw (Hülsen ib. 114) met een etruskischen naam (Schr., Mnemos. 47, 118; dat de naam dezer nymphen, niet alleen in Rome maar ook in de dialecten (osc. Diumpaís in den text vlak bij Anafriss misschien = „Imbribus" v. Planta 200, 7. 34. 37) uit het Grieksche *νύμφη* ontleend is heeft Wackernagel, Arch. lat. Lex. 15, 219 reeds waarschijnlijk gemaakt, maar is nog zekerder aan te toonen. Een korte uitweiding zij hiervoor geoorloofd, daar de afkomst van dezen naam voor ons onderwerp van belang is.

Vooreerst brengt de literatuur vele plaatsen, die de plicht opleggen te zoeken naar dit verband tusschen *νύμφη* en *lumpa*, *lympha*. Enkele uitingen die ik noteerde laat ik volgen; men vgl. Eleg. in Maecen. 1, 33: *maluit umbrosam quercum nymphasque cadentes paucaque pomosi iugera certa soli*, Dirae 48: *undae quae vestris pulsatis litora lymphis* eqs. naast 67 *flectite currentis nymphas, vaga flumina retro*, Lydia 18 *tardabunt rivi labentes* (*currite lymphae*), Aetna 112: *seu nympha perenni edit humum limo furtimque obstantia mollit*; dat *nympha* hier eenvoudig = „water" is, kan men ook bij Südhaus in zijn Aetnacommentaar p 114 nalezen.

Doch dit vraagstuk hangt natuurlijk ten nauwste samen met de zonderlinge *l*- tegenover *d*- in andere talen, de zgn. „Sabijnsche *l*-; het laatst heeft daarover Schrijnen geschreven K.Z. 46, 376—380. Deze gaat uit van zgn. „dorsales *d*", dat zich uit *d*+liquida ontwikkelde. Maar deze opvatting weet hij slechts voor twee gevallen waarschijnlijk te maken; bovendien is de ontwikkeling *dr* > dortsaal *d* > *l*- al zeer ongeloofwaardig en is een woordbegin *dl*- in het

13*

Indogermaansch een volstrekt ongewoon phaenomeen, tenzij men het als verkorte phase door vormen met *daᵡl-* kan steunen. Het is dus noodzakelijk de voornaamste woorden, die hiermede gemoeid zijn, te bespreken.

a. lingua, *dingua* nog bij Marius Victorinus vermeld = got. *tuggo*; een verbinding met oind. *jihvā́* „tong" en het weer afwijkende av. *hizū-*, *hizvā-*, „tong" (deze beide beteekenen wellicht oorspronkelijk „offerlepel", z. Leumann Et. Wtb. 111) is onmogelijk, zooals Güntert Reimwortbild. in Ar. und Gr. 200 terecht opmerkt; ook door vele contaminaties aan te nemen (z. Wackernagel Altind. Gramm. I, 161), komt men er hier niet uit. Dat nu op *lingua* het verbum *lingo* „lik" invloed heeft gehad, blijkt uit de verbinding van *lambere* met *lingua* [1]) (: *lābrum*) bij Minuc. Felix 28, 10; in denzelfden zin gebruikt Martialis *lingere* met *lingua* samen 12, 55, 10. 13 : 3, 80, 2, maar ook lit. *lëžùvis* „tong": opr. *insuwis* en ob. *językŭ* „tong" inplaats van **įžùwis* door het werkwoord *lëžiù* „lik". De „afval" van de *d-* heeft Joh. Schmidt reeds verklaard (Krit. d. Sonantenth. 79) door van een paradigma met accentwisseling uit te gaan. Alleen moet zijn verklaring juist worden omgedraaid; in den A.S. **dn̥ǵhúvam* viel de *d* in de zwakste, aan den klemtoon voorafgaande lettergreep, het gemakkelijkst weg, in den G. S. *dn̥ǵhuvā́s* bleef hij door een secundairen rhytmischen druk (creticus!) bestaan. De etymologie is onbekend; misschien is **dn̥ǵh-ū-* een genasaleerde vorm van den wortel *deǵh-* in δέχύμαι naast *deḱ-* in δέκομαι. Eigenaardig is wel, dat dezelfde accentwisseling ook in γλῶττα : γλᾱ́σσα (ion.) wordt aangetroffen; hier is de naam feitelijk die van de „punt van de tong", cf. γλωχῑ́ς „punt van de lans" enz.

b. lēvir. Paul. 102 Linds. *l. est uxori meae frater meus*, Non. 894 Linds. zegt *laevir dicitur frates manti, quasi laevus vir;* het woord komt verder alleen bij de juristen voor en moet volgens de verwante woorden (oind. *devár-* „schoonbroeder", arm. *taigr* (*g* < *u̯* Meillet Esquisse arm. class. 28), lit *dëverìs* hetz. wel oorspronkelijk *ai* hebben gehad, daar deze uit een idg. *dai-u̯er-o-*, ags. *tācor* hetz. daarentegen uit **daiu̯ro-* ontstaan is: voor het laatste woord roept men gewoonlijk de hulp van een geisoleerd lit. *laigonãs* „broeder van de vrouw", *laigonienė* „diens vrouw" te hulp, maar wie weer voor zich voelt opleven, hoe in de Ilias Helĕna en Andromache in hun gesprekken met Hektor, den δᾱ́ερ en den (ϝ)εκῡρός, resp. Hector

[1]) Vgl. de gewone naam voor „lepel" *ligula*, een voorwerp dat ook bij de Romeinen zeer veel op een tong leek, vgl. Mau Pompei² 397 met afb.

en Priamus als hun hulp en toeverlaat aanhangen, en wie zich dan weer te binnen brengt, hoe in oude tijden de vrouw geheel in de familie van den man trad, zoodat alleen voor deze relaties het Indogermaansch woorden had (Schrader Indogermanen, p. 99 vlg.), die zal de Germaansche woorden voor „schoonbroeder" hun gutturaal element liever laten ontleenen aan het woord voor „schoonvader", idg. *sue-ku-ro-* (*g*, = germ. *k*, dan < *k* × *g*), aldus blijvend (z. Hom *Ω* 769 vlg.) binnen den oorspronkelijken kring dezer namen (Schrader t.a.p. 77), wat van lit. *laigoñas* niet gezegd kan worden. Wat dit woord **dai-uer-o-* beteekende, daarover is niets bekend. Ik vermoed daarin een *-ero*-afleiding, zooals men die vindt in gr. *πενθερός* „vader der vrouw": *πενθ-* „binden", (z. gr. *πεῖσμα*). Wat was dit **dai-u-e-ro?* Wellicht een vorm in de verte verwant met het werkwoord voor „verdeelen, snijden" of voor „verbinden". Het eerste wijst door *δατέομαι* (afl. v. *də-tó-*) op een wortel *dāᵉⁱ-*, maar door *δαίς*, *δαίνῡμι*, dat niet uit *δαίομαι* te verklaren en morphologisch ouder is, op een *i*-basis *dāᵉi-*. Het oind. heeft hier als praesens *dāti*, *dyáti*, part. *dita-* (idg. *di-to-* of *də-to-*, wegens *δατέομαι* het laatste); met *sam-ava-* samengesteld beteekent het: „in stukjes snijden en weer bijeen brengen".

Het tweede werkwoord, dat hier in aanmerking komt, „binden" wijst door het Grieksch duidelijk (*δέμνιον*, *κρή-δεμνον*, evenals *ποίμνιον* wijzend op een **de-mu* naast *δῆμα*, *ἔδησα*) op een wortel *dē-*, maar ook hier heeft het oind. praes *dyáti*, part. *ditá-*; dat deze praesensvorm oud is en oorspronkelijk, wordt des te waarschijnlijker wanneer men ziet, hoe het synonieme *syáti* van den wortel *sā-* eerst door *dyáti* een verklaring krijgt (Güntert Reimwortbild. im Ar. u. Gr. 30) en blijkt ten overvloede uit av. *ni-dyā-* „boeien, beperken, stuiten", waarvoor ook Bartholomae Alt. iron. Wb. 761 van een wortel *dēⁱ-* binden uitgaat.

Deze beide werkwoorden te verbinden schijnt uiterst gewaagd; wellicht mag het idee geopperd worden, of niet door een verschuiving van beteekenis, zooals Meringer (Wört. u. Sach. 3, 45) de samengestelde handeling van het runen lezen in de taal ontleedde (z. bov. p. 59), maar in levend en verschuivend contact zijner onderdeelen zag, zoo hier de „oogsthandeling van snijden met den sikkel en tot schoven binden" — men leze in dit verband de oogstbeschrijving van het Achillesschild Hom. *Σ* 550 tot 556 nog eens over — de oorspronkelijke eenheid vormde. Daarmee combineere men dan desverkiezend het oogstfeest van den speksteenen vaas uit Hagia Triada, waar niemand waarlijk *ἐδεύετο δαιτὸς ἐΐσης* (oorspronkelijk bestaande in een tantième der naturaliën?? over deze voorstelling

als kultusprocessie Dieterich Mutter Erde [1]106). Grammatikaal moet men dan uitgaan van een wortel *$d\bar{e}i̯$- die intusschen als uit *$deie$- ontstaan te begrijpen is. Gaat men hiervan als beginpunt uit, dan krijgen we uit *$deie$- als mogelijkheden A *dēi-* ∾ *dē-*; *dī-* ∾ *dai-*; *dē-*; B *di̯ē-*, *di̯e-*. Wellicht heeft hier dan later, toen beide beteekenissen „snijden" en „binden" duidelijk geindividualiseerd waren, juist dit verschil δετός en δέ(ι)ω inplaats van *δατός en *δά(ι)ω met α < idg. ə in de hand gewerkt, maar noodig schijnt mij dit niet.

Wat was dan nu een δαήρ eigenlijk (α < *ai* zooals ἀίσσω < *u̯ai-u̯ik-io*)? Bij Homerus komt het woord alleen in de Ilias voor, en wel op de volgende plaatsen Γ 180, Ζ 344, 355, Ξ 156, Ω 762, 769. De beide laatste plaatsen vooral zijn teekenend, hoe de vrouw door huwelijk in een vreemden kring binnen getreden zich voelt staan tegenover de broeders van haar man (δαέρες), de zusters van haar man (γάλόῳ) en de vrouwen van de broeders van haar man (εἰνάτερες, lat. *ianitrices*). Hetzelfde is ook de gedachte van Hektor, hoorende dat Andromache niet in huis is (Ζ 376), vgl. Verg. Aen. 2, 457. Welnu, zooals een oude glosse *novae colligatae* brengt en *necto* een wortel *negh-* „binden" bevat, is volgens mij nog altijd niet volkomen zeker, of, *necessarii* niet met *nexus* (< *negh(e)s-u-*) in verband staat (de *e* dan van *necesse* „noodzakelijk"). Maar ook al is het veiliger de lat. *necessarii* buiten het geding te houden, gr. πενθερός heeft een dergelijken inhoud, „binden" en maakt het mogelijk ook *$daiu̯\bar{e}r$, *daiu̯ero-* als den „naast verbonden man, excepto marito" te beschouwen [1]). Voor het Latijn kan men dan eveneens van *dai̯er-* uitgaan, maar niets verklaart dan noch de *l* noch de *ē*; want dat de laatste eenvoudig een late graphie zou zijn, zooals Lindsay wil (Lat. Lang. 242), is al zeer onwaarschijnlijk, cf. *laevus* enz.; de aanteekening van Nonius over *laevus vir* behoeft even weinig *ae* te bewijzen als Gellius' *frater* = *fere alter* een Latijnsche vorm **fralter* zou beteekenen. Voor *lēvir* zouden wij dan uit kunnen gaan van *di̯ērēr* en deze beginklanken (z. ben.) zouden de verandering *d* in *l* hebben veroorzaakt.

c. lacrima. Ook hier een bonte verscheidenheid van vormen: oind. *áśru-* „traan", av. *asrū-azan* „δάκρυα ἄγων", arm. *artausr* (< idg. *drak̂ur* of *drak̂ru-*, dus uit een arm. vorm **artasur* of

---

[1]) Nog sterker vindt men dezelfde opvatting, waar naast de *māter* de moederszuster in het Latijn inderdaad haast als „tweede moeder" — Gellius zou zeggen *māter(al)tera* — als *māter-tera* wordt aangeduid. Hebben „moederszuster" en „vadersbroeder", „mansbroeder" in het oude natuurrecht — slechts feitelijk of ook wettelijk — een bepaalde plicht of functie ten opzichte van de weduwe of de verweesde kinderen gehad, in hun naam uitgedrukt?

**artasru*, vgl. Meillet Esquisse arm. class. 32), gr. *δάκρυ*, *δάκρυον*, oud-lat. *dacrŭma* en oud-ier. *dēr* < **dakr-*, cymr. *daigr*, got. *tagr*, ohd. *zahar* naast *trahan*, ndl. *traan* < idg. *draknu-*, lit. *aszarà*. Leggen wij de oorspronkelijke vormen in plaats van hun latere representanten naast elkaar, dan vinden wij germ. *draknu*, arm.-kelt.-germ. *d(r)akru*, oind.+balt. *akru*. Walde en hem volgend Güntert Reimwortbildung im Ar. u. Gr. 200 verzekeren ons, dat de derde vorm begrijpelijk is, omdat men sprekend van „*bittere tranen*" (dus = lat. *ācer*) vermoedelijk later eenvoudig *tranen* weglatend sprak van „*bittere*"; zoo zou ook „bitter" = „bitter leed" kunnen zijn!. Waren inderdaad de tranen zoo werkelijk „bitter en stekend" in het oog als het holl. *bittertje* op de tong of *zoetje* — men lette echter op het deminutivum! — en bestonden er elders of bij den wortel *ak-* „scherp" adjectiva met het suffix *-ru*, ja dan. Nu wordt deze verklaring slechts nog merkwaardiger door wat Güntert verder laat volgen als verklaring van **dakru*: „oder darf mon in der vokalisch anlautenden Form das „Ältere sehen und die *d*-Formen auf eine Beeinflussung seitens des Verbums gr. *δάκνω*, ai. *daśáti* „beiszen" zurückführen? die Tränen *beiszen* die Augen."

Evenals bij *lēvir* neemt nu ook hier het Latijn een bijzondere plaats in, terwijl de meeste talen in den vorm **drakru* door dissimilatie de *r* zagen verdwijnen, veranderde het Latijn hem in *l*, geheel overeenkomstig de aldus zich ontwikkelende dissimilatie der liquidae (*pl**u**r**a**l**is* : *singu**l**a**r**is*). Is het niet verdacht, dat alleen de Griek Livius Andronicus *dacruma* heeft geschreven? Paul. 60 Linds. vermeldt dien vorm met *i*!, wat er ook al niet zeer betrouwbaar uitziet en wie weet, of ditmaal de weinig chauvinistische Romeinsche etymologie niet gelijk had, bij monde van Paulus ib.: *nimirum quod Graeci appellant δάκρυα.*

Wat zijn nu die grondvormen, waarvan wij boven uitgingen? Tweeërlei valt dan op: juist de satəm-talen vertoonen geen *d* als eerste letter; in het oud-indisch komt naast *aśru-* met palatale gutturaal ook voor *asrá-* met dentale *s*: *asra-mukha-* „met tranen in het gelaat", *asrāyate* „hij weent", *asrin-* „weenend". Wanneer men dan verder zich de vraag voorlegt, wat voor een traan de gevoelsnuance, juist sterk bij dit begrip, moet zijn geweest, dan komt men zeker niet op „bitter" of „bijtend", maar ongeveer op „oogwater, stroom der oogen, oogenglans" of iets van dien aard. Merkwaardig is nu dat, de „dichterlijke" uitdrukkingen voor deze beide begrippen daarmede geheel overeenkomen. Het zijn de volgende, meegedeeld door Dr. A. J. Portengen in haar (Leidsche) dissertatie: De Oudgermaansche dichtertaal in haar ethnologisch ver-

band p. 22 en 42: on.: *harm-dǫgg* „verdriet-dauw", *brā-dǫgg* „oogharen-dauw", *kinna ēl* „wangenregen", *augna ēl* „oogenregen", *brā-regn* „oogharenregen", *dropar augna* „droppels van de oogen"; ags.: *hlēor-dropa* „wangendroppel", *wǣg-dropa* „golvendroppel"; oind.: *netra-jala-*, *nayana-jala-*, *netra-ambu-* „oogenwater", *śoka-jaṃ vāri* „uit smart geboren water".

Over den aard van deze en dergelijke uitdrukkingen moge men de genoemde dissertatie nalezen; zeker is wel, dat het epitheton „dichterlijk" hier niet veel anders beteekent dan een vasthouden en stereotypeeren, desnoods een uitbreiden van uitdrukkingen, die de oorspronkelijke visie van het volk weergaven. Men vervalt zoo licht als stadsmenschen in de fout bepaalde beelden in de natuur en zienswijzen, die zich aan het daarmee vertrouwde oog licht opdringen, te gaan houden voor stoutmoedige verbeeldingen. Wij mogen dus tendeele ook dergelijke oudere „kenningar" gaan zoeken in synonieme woorden, die niet zoo volmaakt doorzichtig meer zijn als de woorden, die ik zooeven opsomde.

Dan had het woord, dat ons bezighoudt, vermoedelijk een inhoud als „oogstroom, oogdruppel", m.a.w. het waren (behalve de oostelijke benamingen der satəmtalen) composita van de wortels *derk̑-* „zien", en *s-reu-* in oind. *srávati* „hij stroomt" (*si-sarti* „snelt") en *snáuti* „hij druppelt", vgl. *snā́ti* „baadt" en *náuḥ*, νηῦς „schip". Van den wortel *derk̑-* komt een woord voor „oog, gezicht" voor, bijv.: oind. *dṛ́k* „blik", vgl. gr. ὑπό-δρα „met van onderen loerende, d.w.z. wantrouwenden of dreigenden, blik" (z. ook Brugmann Rhein. Mus. 53, 633), vgl. δορκάς „hinde", δράκων „slang", oier. *derc* „oog", bret. *dremm* „gezicht. Bij dit zeer oude compositum moet men dus bijv. voor het Grieksch uitgaan van **dṛk-ru-*[1]), voor het Germaansch ten deele van **drok-nu-*, voor het Latijn van **drₑk-ru* enz. Want in het algemeen is het juist voor dezen wortel eigenaardig, dat de vocaal en *r* in hun onderlinge plaatsverhouding vaak wisselen, bijv. oind. naast perf. *dadárśa* = δέδορκα, causat. *darśáyati* ook *draṣṭā́* „ziener; hij, die ziet", inf. *drā́ṣṭum*, fut. *drakṣyáti*, zooals men in het Grieksch bijv. bij δέρω „vil" in de kortste vocaalphase naast elkaar vindt -δαρτός en δρατός, vaak metrisch of rhytmisch geregeld.

Wat de Indische en Baltische woorden betreft, het vermoeden van Joh. Schmidt boven (p. 196) voor opr. *insuwis* „tong" en ob. *ięzykŭ* vermeld, gaat hier natuurlijk niet op, want wanneer eerst door dissimilatie de eerste *r* verdwenen was, was het overblijvende

[1]) Dat deze veronderstelling niet uit de lucht gegrepen is, blijkt wel uit plaatsen als τ 204: τῆς δ' ἄρ' ἀκουούσης ῥέε δάκρυα, τήκετο δὲ χρώς, en uit de uitdrukkingen der tragici δακρύρροος en δακρυρροέω.

woord **d̥ k̂ru-* noch lang, noch consonantisch genoeg om het verdwijnen van den eersten klank *d-* aannemelijk te maken. Ik vermoed, dat juist de satəm-talen tegen **dr̥ś-sru*, lit. **dìrsz-sru-* als klankcombinatie een natuurlijken tegenzin ondervonden en zoo deze samenstelling of niet lieten ontluiken of niet lang lieten leven maar aan een compositie met idg. *oq-* van oind. *ákṣi* „oog'' enz. (om het Avestisch, dat *š* niet *as* heeft, neemt men hier gewoonlijk een palataal *k̂*, niet *q* aan, z. Wackernagel Altind. Gramm. I 134; maar lit. *akìs* „oog'' wijst duidelijk op *q*! de voorkeur gaven: idg. *oq-sru* (vgl. de oind. vormen boven *asra-* tegenover *áśru-*); uit deze vormen naast den anderen grondvorm **dr̥k̂-sru* ontstonden de historische gegeven vormen: *áśru-* naast *asra-*, lit. *aszara*, waarin men misschien de representant van oind. *si-sarti*, niet van *srávati* „ijlt,'' „stroomt'' herkennen kan.

Wat de vocaalphase nu betreft, behoeft men niet uit te gaan van verschillende phasen (*dr̥k*, *drək*, *dₑrk*), maar kan men de verkorte (= reduktions)phase van een wortel met korte vocaal aannemen (Meillet Introd.[2] 73, Études étym. v.-slave 165 noteert ^{o}, Hirt $_{e,\,a,\,o}$) hier gemotiveerd doordat de bewuste woordvorm als eerste deel van een compositum fungeert; daarvoor verwijs ik naar Brugmanns Kurze Vergl. Gramm. 143—145.

Vatten wij deze beschouwingen samen, dan blijkt dat in lat. *lingua*, *lēvir*, *lacrima* de *l* op drie manieren is ontstaan: door volksetymologie, uit *di̯*, waaruit *dli̯-* ontstond (z. ben.), uit *dr-* dat door dissimilatie *dl-* werd en toen behandeld werd als *(d)longus* ∾ δολιχός, ἐνδελεχής „ononderbroken''. Thans keeren wij weer tot *lumpa*, *lympha* terug.

Gegeven was een gr. dor. *numpʰā* (*u* = *oe*, *d. u*). Ik vermoed, dat dit woord het eerst door de bewoners van Italië in Campanie, de Osci aan het Grieksch is ontleend en vandaar, in den Griekschen cultus aanschouwd, eerst naar Latium is gekomen. Immers dien weg — hetzij over Napels hetzij over Tarente — zijn andere woorden ook reeds gegaan; ik herinner aan het bekende ἀλλᾶς uit een dialect van midden-Italië ontleend (Glotta 1, 324) in omgekeerde richting, aan den naam *Damia* voor *Bona Dea*, haar feest *Damium*, haar priester *Damiatrix* (Wissowa Rel. u. Kult.[2] 216); dat van de Tarentijnen uitgaande zich eerst in Zuid-Italië verbreidde, (z. Hesychius Δάμεια· ἑορτὴ παρὰ Ταραντίνοις), zooals de oscische woorden d a m s e n n i a s en d a m u s e (vgl. Conway N°. 103, 117) waarschijnlijk maken. De constructies van Ehrlich, Unters gr. Bet.

82, die hier evenals voor *Δημήτηρ*, van den wortel *dem-* van *domus*, *δέμω* uitgaat, zijn onbetrouwbaar; men verwacht naast *δεσποτης* [1]) niet **δαμματηρ* maar **δεμματηρ*. Ook maakt Ehrlich daar gebruik van een aeolisch *Δωματηρ*: deze vorm komt maar één keer op een inscriptie voor als gen. *Δωματρος* (Hoffmann Gr. Dial. II No. 153, 7); het spreekt toch wel vanzelf, dat dit niet kan worden gescheiden van *Δωματῖτᾱς* als bijnaam van Poseidon (Pausan. 3, 14, 7) en van de *δωμᾰτῖτιν* (*ᾰ* in 4[de] voet v. senarius) *ἑστίαν* bij Aesch. Ag. 959 (meer dergelijke afleidingen z. Fränkel Nom. Agent II 209), m.a.w. aeol. *Δωματρος* — éénmaal — is contaminatie of volksetymologie naar de voorstelling der Aardmoeder als beschermster van de „eigen (h)aard"; trouwens, had Ehrlich Dieterichs Mutter Erde gelezen, hij zou zonder twijfel deze primitieve [2]) „Huismoeder" thuis hebben gelaten. Wellicht was dus het feest van *Damia* toch een feest van *Damater* en de naam slechts een zgn. Kurzname. Ik meen dat te kunnen steunen door te wijzen op een Moedergodin, die talrijke beeldjes heeft nagelaten in een nekropole bij Capua (juist dus in het Oscische gebied, waaruit ook (S. Maria de Capua) de Oscische inscripties afkomstig zijn met damsennias, damuse, (z. b.): het is waarschijnlijker, dat we hier met een dienst van de Aardmoeder te doen hebben (Dieterich Mutter Erde[1] 79), dan dat Wissowa gelijk heeft, die Rel. u. Kult.[2] 216, 7; 260, 1) er een vorm van Fortuna in vermoedt. Ook te Praeneste heeft men sporen eener godin als „Moeder" vereerd aangetroffen (Wissowa ib. 261). Maar het allerduidelijkst blijkt de aard dezer *Damia*, *Δᾱμίη* (Fick-Bechtel Gr. Personennamen 450 twijfelen ook tusschen *ᾰ* of *ᾱ*) wel uit Herodotus V, 82. Deze plaats, noch door Ehrlich noch door Wissowa vermeld, spreekt duidelijk voor *ᾱ* en toont ook het karakter der godin overtuigend aan, de Moeder Aarde ook hier!: *Ἐπιδαυρίοισι ἡ γῆ καρπὸν οὐδένα ἀνεδίδου. περὶ ταύτης ὦν τῆς συμφορῆς οἱ Ἐπιδαύριοι ἐχρέωντο ἐν Δελφοῖσι· ἡ δὲ Πυθίη σφέας ἐκέλευε Δαμίης τε καὶ Αὐξησίης ἀγάλματα ἱδρύσασθαι κτλ.*, waarnaast immers staat *Δημήτηρ Ἀναξιδώρα* wat Hesychius althans in beteekenis niet onjuist interpreteert als *ἡ ἀνάγουσα καὶ ἀνιεῖσα τοὺς καρπούς*, vgl. ook *ἀνησι-δώρα· ἡ γῆ κτλ.* Voeg daarbij, dat zij op een inscriptie

---

[1]) Naast *δεσπότης*, dat door het Litausch *dimstipatis* („Larem pagani Dimstipam", zooals *žemė-patis* „Heer der aarde" Usener Götternamen 89, 115) zeker is, is *δασπλῆτις* nog steeds onzeker ondanks de jongste beschouwingen daarover bij Bechtel Lexil. Hom. 94 („*δασ-* < *dm̥-s-*, korte phase bij *dem-s* als Gen. in *δε(μ)σ-πότης*"), vgl. dan ook Walde Woch. Kloss. Phil. 1914, 1363. Begrijpelijk is de *s* alleen voor vocaal, in *δαμ-αρ* (< *dm̥m-* of *dem-*). De verhouding van **δασ-πλήτης* tot *τειχεσι-πλήτης* is nog niet opgehelderd; beter over *δασπλῆτις* „hardtreffend" Havers K.Z. 43, 213.

[2]) Deze verklaring is ook reeds eigendom van Bechtel Gr. Personennamen[2] (1894) 439.

van Thera I.G. ins. III 361) voorkomt als *Λοκ(h)αια Δαμια* d.w.z. als geboortegodin, wat volkomen past bij de werkkring van *Δημήτηρ* Ἐλευσινία, Ἐνελυσκίς, Ἐπιλυσαμένη (z. Pauly-Wissowa IV 2750, 60), terwijl ook de naam dezer godin in Sparta *Δαμοια* uit een ontwijfelbare Kurzname *Δαμω* is ontstaan, die tot *Δαμάτηρ* in dezelfde verhouding staat als *Αὔξω* tot Αὐξησία (Fick-Bechtel Gr. Personennamen 448). Ten slotte wijst ook juist de geheime vereering dezer godin door vrouwen zeer duidelijk in de richting van de Grieksche *Δημήτηρ θεσμοφόρος*, wier geheime dienst immers den Aristophaneischen-Euripides en Mnesilochus zulk een attractie scheen.

Zooals met *ἀλλᾶς*, *Damia* en anderen ging het nu, geloof ik ook met *lympha*. Eerst via de dialekten bereikte het Latium en Rome. Ook in een ander opzicht wijk ik van Wackernagels beschouwing af, die hier een sporadische regellooze dissimilatie *n-m* > *l-m* of *d-m* aanneemt. Wanneer men nl. de oscische woorden N i] u m s i s en, om zijn *r* aan het Latijn ontleend, N i u m e r i i s „Numerius" vgl. oud-lat. **Numasioi* vergelijkt, blijkt, dat de opeenvolging *n-m*- voor de Osci evenmin als voor de Latini ook maar eenigszins bezwaarlijk was, maar de omstandigheden waren hier ook anders: hier waren *n* en *m* heterosyllabisch. Gaat men nu na, wat hier de verandering *n* in *d* beheerscht, dan is dit zonder twijfel de beweging van de huig: in *Numerius* heeft men tweemaal, ook wat de huigbeweging betreft, hetzelfde gegeven: laten zakken en optrekken van de huig en daarbij d o o r l o o p e n d trilling der stembanden; in *numpā* vindt men openen-sluiten-openen van de neusholte in e e n z e l f d e lettergreep: dat hier de drang tot dissimilatie, d.w.z. een begrijpelijke traagheid, zijn invloed deed gelden, is niet te verwonderen. Waar o n m i d d e l l i j k contact der beide dentalen aanwezig was, heeft dezelfde oorzaak natuurlijk juist de tegenovergestelde uitwerking, zooals men bijv. in het Avestisch kan zien aan het woord voor „huis", ook van den wortel *dem*- „bouwen", oudere phase (Gatha) *dəmāna*-, jonger *nmāna*-, nog korter waarschijnlijk in op. *māniya*- „vaste bezittingen (tegenover de mobilia)".

Zoo ontstond dus uit gr. *νύμφᾱ* oscisch *dumpa*, dat, zooals de dentalen in het Oscisch algemeen in het begin van een lettergreep (Buck Osk. Umbr. Gramm. § 56), zich ontwikkelde tot *di̯*-: Osc. D i u m p a í s; en dit *di̯*- ontwikkelde zich dan in het Latijn zooals bij *lēvir* over *dl'* > *l'*; men kan een dergelijke verandering, zooals bekend is, voor de labialen in het oer-Slavisch terugvinden: *zeml'a* < **zem-i̯a* vgl bijv. Vondrák Vergl. Slav. Gr. I 286, Leskien Handb. altbulg. Spr.[4] 50.

Hierdoor is dus nu vastgesteld, dat een bepaalde cultus voor de bronnen van het „levende water", „dat het *perennis, iugis* mocht zijn", in Italië eigenlijk niet autochtoon was, maar van elders was binnengedrongen en toen aan de receptieve, weinig critische religieuse behoeften van dit volk eenigen tijd welkom is geweest. Van den regengod hebben de Romeinen evenmin een bepaalde vereering bezeten, m.a.w. deze bestond niet: een god bewijst zijn bestaan in zijn cultus. *Juppiter Pluvius* of *Pluvialis* is een ephemere, schimachtige verschijning bij latere dichters (Wissowa Rel. u. Kult.[2] 121 noot).

Wij, bewoners van Noordelijke landen, verbazen ons allicht daarover en vragen ons af: had dan droogte en regenval voor de Romeinen geen belang, zóó dat zij, overal elders met Sondergötter in de weer, hier zich niet om hulp tot hoogere machten richtten? Ja, maar anders dan voor een bepaalden dienst noodig was; alleen in tijden van lange, aanhoudende droogte of regen liet het volk door zijn priesters de regen „omlaag lokken". Een *supplicatio* had plaats onder leiding der pontifices het zgn. *aquaelicium*: de matronae trokken blootvoets, met loshangende haren door de stad, gevolgd door de magistraten, die als blijk van hun deemoed hun insignia hadden afgelegd. In oudere tijden werd bovendien „de vloeisteen", *lapis manalis* van de porta Capena de stad binnengesleept (Wissowa Rel. u. Kult.[2] 121). Wie niet hardnekkig weigert de uitkomsten der anthropologie voor de Grieken en Romeinen, „beschaafde" volken, evengoed als voor de moderne volken nog, toepasselijk te verklaren, begrijpt het verschil.

De Romeinen hadden dus *geen* cultus voor een dergelijke godheid, maar zij hadden slechts uit vroeger tijden overgehouden een bezwering, een „Regenzauber". De bevruchting van de Aarde door den Hemel, die in zijn gouden zonnestralen of in zijn regen zich met de Aarde vereenigt, haar treft met zijn bliksem, werd niet poetisch vergeleken om daardoor de verhouding tusschen man en vrouw aan te duiden, neen, zooals Dieterich in zijn reeds meermalen genoemd boekje, Mutter Erde, het overtuigend bewezen heeft, beide bevruchtingen werden als in werkelijk één [1]) gevoeld; de

---

[1]) Bij Sophokles leest men bijv. Ant. 568 vgl. (Ism.) *ἀλλὰ κτενεῖς νυμφεῖα τοῦ σαυτοῦ τέκνου*; (Kr.) *ἀρώσιμοι γὰρ χἀτέρων εἰσὶν γύαι*. Dat het hier niet een poëtische beeldspraak is, toont het bekende ouderwetsche huwelijksformulier aan met zijn *ἐπὶ παίδων γνησίων ἀρότῳ*. De commentaren hebben hiermee de grootste moeite, Bellerman bijv. schrijft: „die Wendung ist hier insofern roh und wegwerfend, als Kreon damit, ohne die Herzens-

Aarde, ontvankelijk voor het zaad en leven wekkend, werd door man en vrouw beschouwd en gezocht als een hoogere macht in de voortplanting. Dat bij den Romeinschen Regenzauber juist de gehuwde vrouwen voorgingen, met de bloote voeten de aarde rakend, ook in hun dracht verbrekend en ontbindend wat gebonden was, heeft zeker dus ook zijn bijzondere beteekenis. Wie voor dergelijke gevoelens reconstructief ontvankelijk [1]) meent te zijn, bespeurt hierin tenslotte een soort incidenteele prostitutie in ritueelen zin; de vrouw helpt de kiemkracht der aarde, trekt tegelijk de bevruchtende kracht tot zich en tot de aarde omlaag. De Grieken — is het niet echt Grieksch? — gaven dit als de mythe van Danaë; zoo vat ook Escher het op (Pauly-Wissowa IV 2084, 41: „das Motiv des goldenen Regens fusst auf den beiden Momenten (nl. natuurmythe en historische mythe): Wasserarmut des Landes und Reichtum der Perseiden": zeer zeker is alleen de eerste de oorspronkelijke beteekenis dezer vertelling geweest.

Hoe is dit te verklaren, dit plotseling-hartstochtelijke, deze bezwering, inplaats van een geregelden dienst, dit ingrijpen bij een acute manifestatie inplaats van de prophylaxe voor een chronische kwaal? Het laatste zou òns in ons land veel waarschijnlijker en aannemelijker lijken? Antwoord daarop geeft het land en zijn klimaat.

De lezer zal dit veel uitvoeriger terugvinden in Nissen Ital. Landeskunde, Olcks art. Ackerbau (Pauly-Wissowa), maar vooral in Philippsons uitnemend boek das Mittelmeergebiet ([2] 1914). Voor het klimaat van Midden-Italië en Midden-Griekenland zijn typisch: 's winters betrekkelijk warm, regen vooral in voor- en najaar, 's zomers geregelde noordenwinden (de gr. ἐτησίαι) en de tijd der altijd terugkeerende, geregelde (van half Mei, begin Juni—half September durende) droogte. De landbouw heeft zich daar geheel naar geregeld en is daar in zoover er beter aan toe dan bij ons, als de schommelingen ginds veel kleiner zijn dan hier, de afwijking van het jaargemiddelde dus geringer is dan in onze streken zoowel in absolute hoeveelheid neerslag als in de ginds aan regelmaat onder-

neigung der Verlobten zu beachten, die Erzeugung van Kindern als den einzigen Zweck ihrer Verbindung bezeichnet". Ware dit juist, Ismene zou niet antwoorden, wat zij thans antwoordt: οὐχ ὥς γ' ἐκείνῳ τῇδε τ' ἦν ἡρμοσμένα, maar ongeveer zooals de wachter sprak d.w.z. in dezelfde stemming (323): φεῦ· δεινόν, ᾧ δοκεῖ γε, καὶ ψευδῆ δοκεῖν. Neen Kreon kiest hier voor zijn streng oordeel juist met opzet, d.w.z. Sophokles geeft juist om het onnoodig krenkende te vermijden, de woorden en de gedachten van het oude eerbiedwaardige volksbesef terug!

[1]) Ik vermoed, dat zelfs kinderliedjes van den Meiregen (eigenaardig het laatste: „'k loop in den regen nooit meer") tenslotte met derg. praktijken in verband kunnen blijken te staan. Over deze voorstellingen verbonden aan het voorjaar in Mei zie Deubner Arch. rel. Wiss. 9, 450; Kahle ib. 14, 310.

worpen verdeeling over de maanden van het jaar. Zooals Philippson (t.a.p. 159) dat uitdrukt: „im mediterranen Klima wird das Getreide nach Eintritt der Herbstregen gesäet und kommt bei Beginn der Trockenzeit (Gerste ende Mai, Weizen im Juni) zur Ernte, so dasz es die Dürre nicht zu überstehen hat.... Für den Ausfall der Ernte sind die Herbst- und Frühjahrsregen („Fruh-" und „Spatregen" der Bibel) entscheidend. Treten diese zu unrechter Zeit oder Kümmerlich ein, beginnt die Trockenzeit zu früh, so ist Missernte die Folge. Sonst ist im Allgemeinen der Ertrag ein weit reicherer als in unserem Klima, bei gleicher Bodenqualität". Men ziet het, te laat intreden van het regenseizoen maakt het zaaien later en maakt dus de kans op collisie bij de oogst grooter. Maar het eenige oogenblik in het jaar, dat het er om spant, is het begin van den droogen tijd. Vooral was het gevaar dreigend, dat de droogte te vroeg invallend wel gelegenheid tot oogsten zou geven, maar van nog niet rijp of niet meer geheel rijpend graan. Het gevaar voor het verregenen van de gemaaide oogst was minder groot: de regen hield vaker te vroeg op dan te laat, er kwam nog een enkel „los buitje" als laatste uitlooper over de schoven, de verdamping ginds was in Juni zooveel sneller en radicaler dan hier, dat het nauwelijks hinderde.

Dat verklaart wel veel: de phrenetieke angst, wanneer de droogte te vroeg inzet, de wetenschap dat het graan verdort, niet meer rijpt op het veld,.... honger voor het volgend jaar!

Dat was voor hen, wellicht ook voor onze voorvaderen de **droogte**; het is het beeld van een sub-tropisch klimaat, dat in andere subtropische of tropische gewesten zich nog slechts wat sterker herhaalt. Over dit verband nog een enkel woord.

In de vergelijking der beide levenwekkende paren Hemel-Aarde, man-vrouw vonden wij boven de vereeniging Hemel-vrouw uitgedrukt; het omgekeerde is ook vaak het geval, de man de Aarde bevruchtend. Zeer sterke gevallen daarvan bespreekt Dieterich, Mutter Erde 94, 96, waarbij zelfs de vrouwen angstvallig worden geweerd, zoo ook de vereeniging van Iasion (: ἰαίνω??) met Demeter, vgl. Pauly-Wissowa IX, 753. Opvallend is dan, dat terwijl geesten van regen, wind en wolken bij elkaar behooren en vaak samen worden aangeroepen het regenweren zoo zelden uitdrukkelijk wordt genoemd (vgl. bijv. Arch. rel. Wiss. 16, 206; 17, 585): ook hier is de oorzaak natuurlijk, dat juist in sub-tropische gewesten bij de groote warmte de vochtigheid een zeer bijzonder groote levenwekkende kracht bezat en een bijzonder kleinen schadelijken invloed bij overmaat openbaarde.

De gewone wijze om regen te verwekken was òf indirect: door contact te zoeken met den Dondergod (Arch. rel. Wiss. 17, 158) òf wel bestond hierin, dat men trachtte den regen na te doen. Op Java bijv. gaat men een kat baden (Arch. rel. Wiss. 16, 224), op Celebes kunnen priesteressen regen verwekken door buffels in het water te laten stappen zoodat het overloopt (ib. 17, 587); nog duidelijker komt dit uit bij de oude bewoners van Mexico (ib. 17, 672): de priesters van den regengod plassen in het water rond met handen en voeten om zich heen slaande op het water; daarbij bootsen zij met hun stem allerlei watervogels na, blijkbaar omdat, evenals de „boomen wind maken'', de „watervogels regen veroorzaken''. Dit alles is, zooals ook Dieterich begrijpt (Mutter Erde 99), een soort van analogieproces; wat men wil krijgen, stelt men zich voor reeds te hebben, doordat men zelf nabootst, neen doet, heeft, is, wat komen moet. Welnu, precies zoo ging het in Griekenland, wanneer de priesters van den Hemelgod, Zeus Lykaios, regen wilden verwekken (Arch. rel. Wiss. 17, 30. 34): zij woelden met een stok in het water. [1])

Het is dunkt mij niet onmogelijk, dat ook de dienst der Magna Mater hiermede in verband stond: het wegwerpen der *φαλλοί* van de mannen tegenover haar zich stellend, is juist in dit verband een bekend symbool; laat men elders de latere schoone verhalen van Claudia Quinta weg, dan blijft slechts over, juist zooals wij het boven elders vonden, wat Livius 29, 10, 6 meedeelt: *cum Roman deam devexissent, tum*

---

[1]) Over dergelijke oude overblijfsels van bezwering en van bannen van de pest te Rome met spelen, die oorspronkelijk magische beteekenis hadden en bijv. 364 den Romeinen zelf reeds een soort superstitio schenen, terwijl het vastnagelen van de pest volgens Liv. 7, 3, 3 was *repetitum ex seniorum memoria*, vindt men meer bij Weinreich Herm. 51, 390. 394 en Schr. in een nog niet verscheuen opstel in den Philologus.

Een Syrische tooverformule, christelijk overgewit, deelt Brockelmann mede (Arch. rel. Wiss. 9, 519), die aldus begint:

Laszt uns Trauer anlegen, damit der Himmel
Sich bedecke zum Regen.
Wir wollen dumpfes Geschrei erschallen lassen,
damit der Donner in den Wolken ertöne;

maar voor de analogie of associatieve tooverdwang is het slot merkwaardig:

Wir wollen den Leib im Gebet schwitzen lassen,
damit die Wolke Regen ergiesze.
Wir wollen (selbst) ein wenig dürsten,
damit die Saat vom Regen gesättigt werde.
Wir wollen ein wenig fasten,
damit die Sättigung durch die Wolke grosz werde.

Men ziet, homoeopathie (eerste 2) en allopathie (laatste 4 verzen) broederlijk naast elkaar!

curarent, ut eam, qui vir optimus Romae esset, hospitio, acciperet. Wanneer deze „beste man" haar namens den staat ontvangen had, dan had later in den cyclus van feesten die Claudius instelde (van 15—27 Maart) de lavatio van het Godenbeeld plaats: langs de porta Capena, denzelfden weg waarlangs de *lapis manalis* in de stad gereden werd, ging men naar het riviertje, de Almo (veelzeggende naam!) en daar werd het godenbeeld gebaad, vgl. Cumont, die orientalischen Religionen im römischen Heidentum [2] 69, Wissowa Rel. u. Kult.[2] 319, Clemen Arch. rel. Wiss. 17, 150. Dat hier met Attis en met den Romeinschen *vir optimus* een vereeniging plaats had, is zeker juist; maar dat dit bad ook oorspronkelijk reeds alleen een ritueel bad na volbrachte vereeniging zou beteekend hebben, is al zeer onwaarschijnlijk. Er is meer in dezen dienst, wat op een ouden phallusdienst wijst, zie Showermann Class. Phil. 2, 29, Cumont t.a.p. 67. Welnu deze φαλλοφόροι staan ook juist in intiem contact met Regenzauber, zooals Dieterich Mutter Erde [1] 96 duidelijk in het licht heeft gesteld: de omgang van den man met zijn Moeder, het bevruchtend beginsel als zaad neerdruppelend *is* een regen, die vruchten (ver)wekt (vgl. weer de Danaë-mythe). Voor den primitieven mensch in zijn alleroudste bewustzijn zal het σπέρμα niet de levenskiem zelf zijn geweest, maar de bevochtigende, begunstigende regen: het zaad lag in de Moeder aarde of in de moedervrouw, waarover Dieterich t.a.p. merkwaardige voorstellingen mededeelt (p. 32, en aant.) Wie denkt hier dan niet, aan het bekende profetische woord *antiquam quaerite matrem*, waar de dichter zeker, zooals zoo vaak elders, van oud volksgeloof gebruik maakt.

Zoo konden wij dan boven p. 143, 145 na thans te hebben vastgesteld, dat het klimaat tot een bezweren van den regen aanleiding moest geven, toegerust met het feit, dat zelfs bij de Romeinen en Grieken sporen van een oude Regenzauber nog aanwezig zijn, ons gaan afvragen: Wat vinden wij elders voor dit begrip **„droog"** en hoe kunnen wij tenslotte van hier tot een begrijpen van het woord „droog" een weg banen?

EXCURS II.

OVER VERWANTSCHAPSNAMEN.

Streitberg heeft I.F. 35, 196 (oudere lit. Idg. Jahrb. 4, 53) er op gewezen, dat *-tĕr*(-) in de verwantschapsnamen zonder twijfel met het komparatieve *-tero-* samenhangt, dat oorspronkelijk alleen relatieve begrippen aanduidde[1]). Voor een bepaalde phase is dit zeker juist en wettigt het dus zeker niet de aloude veronderstelling, dat in oind. *pitár-* gr. *πατήρ* een nomen agentis te zien zou zijn bij oind. *pāti* „hij beschermt", wat trouwens reeds vervalt door de kortste phase van dienzelfden wortel *pī-ti-* „bescherming" met *ī*, zoodat de wortel als **pāi-*, niet als **pā-* beschouwd moet worden (vgl. verder Güntert Reimwortbild im Ar. u. Gr. 49). Daarmede zijn echter de moeielijkheden van deze woorden volstrekt nog niet uit den weg geruimd.

Gaan wij de verwantschapsnamen na, zooals men die tot nu toe voor het Indogermaansch reconstrueerde met de beteekenis: v a d e r, m o e d e r, b r o e d e r, z u s t e r dan vindt men

ig. *pətér, mā-tér, bhrā-tēr, svesōr.*

Gr. *μήτηρ* heeft zijn accent aan den vocativus te danken, Brugmann-Thumb., Gr. Gramm.[4] 180 vgl. *θυγάτηρ* in plaats *θυγατήρ*: oind. *duhitā́* naar den vocat. *θύγατερ*. In deze rij woorden is het zekerste rustpunt in **māter-* gelegen, want het eerste element *mā-* voor „Moeder" is als „Lallwort" uitmuntend bekend, vgl. bijv. Kretschmer Einleit. gr. Spr. 338 vlg., Heraëus Arch. lat. Lex. 13, 161, vaak in reduplicatie *amma, mam(m)a* enz., vgl. *μαῖα* reeds bij Homerus „moedertje, oud vrouwtje", later *μαῖα* = vroedvrouw.

Nu hebben in het algemeen dergelijke verwantschapsnamen een zeer grooten invloed op elkaar; instructief zijn hier de namen van deze begrippen in het Tocharisch (Meillet Indog. Jahrb. 1, 13) gegeven naar de beide dialekten A en B: A *pācar*, B *pātar*, *pātr* „vader", A *mācar*, B *mātar* „moeder", A *pracar*, B *procer* (Meillet

[1]) Vgl. boven p. 198 over lat. *matertera*.

Mém. soc. ling 18, 25) „broeder”, A *ckācar*, B *tkācer* „dochter”; men dient hierbij in het oog te houden, dat 1°. het Tocharisch één teeken (en klank?) heeft voor de 4 verscheidenheden van tenuis, media en hun aspiraten; 2°. de *ā* vaak de idg. schwa of de korte *ă* weergeeft; 3°. *c* (= *tś*) de gepalatalisatiseerden van *t* en *k* voorstelt; 4°. de onderstreepte consonanten meest voor verkorte klinkers, in enclisis of in onbeklemde woorddeelen voorkomen. Ook al is de *ā* van „vader” dus onzeker, het heeft er toch allen schijn van alsof zich het woord voor „vader” hier naar dat voor „moeder” gericht heeft; dezelfde *ā* voor idg. schwa vindt men ook in het woord voor „dochter”; tegenover de uitdrukking voor „vader” en „moeder” staat hier in het B-dialect de uitgang van de beide andere verwantschapsnamen als *-cer*, niet *-ṭar*, dus gepalataliseerd; in het woord voor „broeder” dat overal elders een oorspronkelijk lange *ā* demonstreert, treffen wij hier *ă* of *ŏ* aan. De veronderstelling zou dan deze moeten zijn, dat „broeder” zich in vocaalquantiteit naar „vader” had gericht en dat „vader” en „dochter” zich weer naar „moeder” hadden verschoven; het bij elkaar behooren van „vader” en „moeder” — een Indogermaansch woord voor „ouders” ontbrak, Schrader Spr. u. Urgesch. [3] II 306 —, „moeder en dochter” zou dit zeer aannemelijk maken.

Voor het eerste verband verwijs ik naar de attische *Φρατρίαι* die in inhoud hetzelfde waren, wat Hdt 1, 200 bij de Babyloniers met *πατριαί* weergeeft. Verder is in het Middelpersisch zoo *x*ᵛ*āhar* „zuster” onder den invloed gekomen van *mādar* „moeder” en *brātar* „broeder” Horn Neupers. Etym. 111, 213, Güntert Reimwortbild. im Ar. u. Gr. 109; naar arm. *dustr* „dochter” vormde het Armeensch *ustr* „zoon” Schrader t.a.p. 307, Güntert ib. 710. Gaan wij deze woordbewijzen na, dan blijkt een samenkoppeling van „vader” en „moeder”, „moeder” en „dochter” en (later) „dochter” en „zoon” aanwezig te zijn geweest. In deze eenheden kon nu ieder der leden zich naar de andere richten; evengoed als wij het boven vonden, dat de „vader” zich voegde naar de „moeder”, vinden wij het omgekeerde: in een nieuw-persisch dialect ontstond *mer* „moeder” naar *per* „vader” < *piϑr-*, zie Zs. d. Morg. Ges. 36, 65; Güntert ib. 110. Vooral speelt, wat Güntert niet opmerkt, blijkbaar de neiging een gelijk aantal lettergrepen in deze groepwoorden te hooren, ook hier dus een evenwicht van de syllaben, een zekere rol.

Deze mogelijkheden zijn van gewicht voor de geschiedenis dezer belangrijke verwantschapsnamen. Wat was *pitar-*, idg. *pəter-*? Een *-ter* afleiding van een werkwoordstam is (z. b.) hier onmogelijk, zoo oordeelt men? Toch blijft men grondvorm met schwa aan-

nemen, ja, men maakt daar een hoeksteen van voor de theoriën over de indogermaansche vocaalphasen (Ablaut); zoo ook Güntert in zijn pas verschenen studie Indogerman. Ablautprobleme 81. Maar van waar dan deze *ə* (of *ɒ*, zooals nu Güntert weer, geheel overbodig, noteert)? Wil men niet van een verbaalstam **pā-* uitgaan, goed; maar de kortste vokaaltrap *pə-* hangt toch volkomen in de lucht zoolang men niet een nomen-verbum heeft aangewezen **pā-*, om zoodoende het goed recht van deze **pə-* vorm te demonstreeren. Hier van een zgn. Lallwort *pā-* uit te gaan, heeft drieërlei bezwaren: vooreerst komt juist bij *p* en *t* de lange vokaal uiterst zelden voor; men begrijpt verder ook niet, hoe hier van een dergelijke natuurklank zulk een phasenwisseling mogelijk is; en volslagen duister blijft het zoo, waarom, gegeven eventueel twee natuurklanken voor „moeder" en „vader", in accent gelijk althans voor zoover wij kunnen nagaan, *mā* en *pā* het Indogermaansch twee woorden vormde **ma-tèr* en **pə-tèr*. Pedersen gaat in zijn bekende beschouwing over idg. *ə* van **pə̀-ter-* ook voor het oind. uit (K. Z. 36, 85) en neemt aan, dat daarop zijn ingewikkelde klankwet van toepassing is: onbeklemde *a* in open lettergrepen gaat in het Arisch in *i* over onder zeer bepaalde condities, die men daar na moge lezen; maar daar ontbreekt zoozeer iedere poging om ook phonetisch eenig licht in deze zuiver experimenteel gewonnen veelkoppige klankwet te ontsteken, dat men met haar nog evenzeer in het duister tast.

Ik vermoed dus, dat deze aanduiding van de verwantschapsverhouding, waar *-tero-*, *-ter-*, *-tro-* (dit bijv. in oind. *pu-trá-* „zoon") de coefficient voor was, van een van deze woorden is uitgegaan en dat later de anderen zich daarnaar hebben gericht. Zeker is, dat dit laatste, het suffix *-ter(o)-* het natuurlijk aanvoelen van dit woord als natuurklank („Lallwort") in den weg heeft gestaan, zoodat het, bijv. het woord voor „vader" in het Germaansch, de regelmatige klankverschuiving geheel heeft meegemaakt en wij thans vader, niet *pader spreken. Is dit laatste wellicht reeds een aanwijzing, dat deze suffigeering j u i s t bij **pə-tér-* een enting was en niet het prototype, er zijn nog meer zaken, die als oudste woord met r e l a t i v i t e i t s s u f f i x *-tero-* het woord voor „moeder" aangeven.

Vooreerst spreekt hiervoor, dat de ontwijfelbaar oude toestand der Indogermaansche cultuur den man kende als het middelpunt van het gezin, „zelf", de „heer en meester"; het suffix der relativiteit paste dus waarschijnlijk slechts voor diegene, die zich een b e t r e k k e l i j k e individualiteit bewust, deze als zoodanig in zijn naam hoort en legt. Dat is immers ook de beteekenis van ἀγρότερος

„meer op het land leven dan de norm is'', „op het land levend'', *ὀρέστερος*; heel duidelijk komt dat uit in de bekende beschrijving van den grot in den Phorcushaven op Ithaca ν 109

δύω δέ τέ οἱ θύραι εἰσίν,
αἱ μὲν πρὸς Βορέαο καταιβαταὶ ἀνθρώποισιν,
αἱ δ' αὖ πρὸς Νότου εἰσὶ θεώτεραι, οὐδέ τι κείνῃ
ἄνδρες ἐσέρχονται, ἀλλ' ἀθανάτων ὁδός ἐστιν.

Men mag dus niet zeggen, dat het met *-tero-* aangeduide minder of beter is dan het andere, neen, alleen dit, dat het niet het punt van uitgang is geweest, dat het relatief was, dus een „relatie" aanduidde.

Bovendien schijnt mij sterk voor **māter-* als uitgangspunt te spreken, dat zich juist hier hetzelfde proces later nog eens heeft afgespeeld; ook hier zien wij dat de geschiedenis zich herhaalt; een dergelijke herhaling nu bevat vaak een vingerwijzing, dat hier iets anders dan het toeval een rol speelt. Het woord, dat ik bedoel, is lat. *matertera* (z. bov. p. 198, 209) „tante van moederszijde". En bij eenig nadenken begrijpt men spoedig, hoe juist de zuster van de moeder de eerst aangewezene was om bij ziekte en dood in te springen, die wellicht bij een tweede huwelijk tot de kinderen in nog nauwere relatie trad, ook in trekken het meest *matrem re-ferebat*, om de treffende Latijnsche uitdrukking te bezigen.

Zoodra *-ter(o)-* nu bij *māter-* een vast suffix was geworden, sloeg het over op de andere verwantschapsnamen voor „vader", „broeder", „dochter" (bij „zoon" waarschijnlijk verborgen in oind. *putrá-*, [1]) paelign. *puclois*, osc. puklum) en vormde zoo een bepaalde eenheid. Dit blijkt reeds uit het feit dat een latere suffigeering met *-ter* die min of meer gewelddadig zich toegang verschafte (oind. *naptṛ-* „kleinzoon" : *apām napāt* = lat. *nepōt-*) of een woord op *-e/or*, dat in later tijd hierbij hoorde (I.F. 35, 196), idg. *sue-sor-* „zuster", zich bijv. in den acc. sing. van het oind. reeds bij de

[1]) Meillet (Bull. soc. ling. 20, 9 brengt het ontbreken van één woord voor „zoon" en voor „dochter" in vele talen) en het vaak verdwijnen van oude woorden daarvoor in verband met zijn opvatting over de interdictions de vocabulaire, de Taboewoorden. In het Avestisch wordt *hunar-* alleen gebruikt voor daëvische wezens, tegenover *puϑra-*. Dat in het Latijn het „moederwoord" *filius*, in het Avestisch het *tero*-woord voortleeft, zou met het bovenstaande geheel kloppen. Waarom hier juist de Taboe het woord betrof, dat algemeen en oud was, het „vaderwoord" *su-nu-* „het verwekte het schep-sel"? Vermoedelijk omdat dit de eigenlijke ding-aanduiding was, tegenover de Lallwörter of Kosenamen: oind. *putra-*, lat. *pupus* enz. Ook lat. *liberi* „kinderen" is zoo eerst begrijpelijk als een indirecte aanwijzing voor wat men in zijn vollen inhoud schroomt te noemen; want dat het een naam in en uit slavenmond zou zijn, is toch voor den ouden tijd niet aan te nemen.

nomina agentis voegen kon en niet meer *-taram* (< idg. *terom*, later geïnterpreteerd als *ter- m̥*) maar *-tāram* vertoonen (zooals oind. *dātāram* = δοτῆρα × δώτορα).

In deze natuurklanken is nu zeer zeker in den oudsten tijd heel weinig orde geweest, weinig voorkeur voor mannelijk of vrouwelijk; ik wijs op *mamma* „moeder", *mamilla* „moederborst", *pappa*, gr. πάππα reeds Hom. ζ 57, maar lat. *papilla* „tepel van de moederborst", dat wellicht in suffix op *mamilla* kan rijmen, maar dat in zijn stam *pap-* voor deze beteekenis zeker is door lit. *pāpas* „tepel", (en misschien met *papilla* te vergelijken lit. *papilvē* „het stuk onder de buik, waar de uiers zitten?". Misschien werd dan door volksetymologie eerst daaruit lit. *pilvas* „buik" uitgehoord en uitgelezen. Ja, van den vadernaam komt men — doch slechts schijnbaar — nog verder af, wanneer men van Varro leest in een fragment uit zijn Cato „vel de liberis educandis" bij Non. 113 Linds.: „*cum cibum ac potionem buas* d.i. *boe*") *ac pappas vocent et matrem mammam, patrem tatam*", en zoo gebruikt Plautus *pappare* als verwant met ons „*pap*" in de Epid. 727 *novo liberto opus est quod pappet* (vgl. ook Heraeus Arch. lat. Lex. 13, 163).

Zoo is er ook een band die ἄττα Hom. π 31, *tata* van kinderen verbindt met τίτθη, τιτθός (accent!) „tepel", vgl. ook τιθήνη „voedster": θήσασθαι, *fēlare* met ndl. *tit*, lat. glosse C.G.L. II 198, 43: *titia* κρέα νηπίων ὃ λέγουσι ζίζει. Dat dergelijke woorden nog meer dan andere, tijden lang en telkens weer uitingen door zuiver gevoel, in beteekenis vaak ondefinieerbaar en uiterst licht verschuifbaar waren, spreekt vanzelf maar blijkt ook bijv. uit lit. *motě* „vrouw" (niet „moeder", waarvoor in het Lit. een — liefkoozende — afleiding dient *mótyna*), alb. *motrε* „zuster"; ἔορ (< **sue-sor* gewoonlijk elders „zuster") is volgens Hesychius „dochter". Is dit zonderling? Wie ook thans iederen dag hoort, hoe de ouders het jongere kind met „broer" en „zusje" aanduiden (met een „relatieve naam"!), zich verplaatsend in het eerstgeboren kind, nooit „zoon of dochtertje", hoe vaak zoo „moeder" en „vader" gebruikt wordt inplaats van „vrouw" of „man" kan zich moeielijk hier over verbazen. De redelooze kreet van een kind *pappa* zal de *pap* „be-teekenen", maar de moeder of vader, die het brengt of „schaft", zal zich nog eeuwen in de illusie blijven koesteren, dat deze klanken haar of hem bedoelen. Hier blijkt ook in de meeste gevallen bij het openen van den mond, wanneer ook de neusholte open staat, de eerste klank *ma* te zijn, die dan de moeder van oudsher toekomt. Slechts verkouden kinderen zouden hun moeder *pa* of *ba* noemen en de taal is hier dus als een gezondheidsstatistiek van afgeloopen eeuwen. Zoo blijkt ten

slotte bij moedernamen een voorkeur voor *ma* of *na* met variaties bij de vadernaam voor *ta* of *pa* te bestaan (Wundt Völkerpsychol.[2] I 339). Woorden met *ba* of *da* zijn iets vaker mannelijk dan vrouwelijk (Kretschmer Einl. gr. Sp. 355) maar hier heerscht ook overigens een bonte mengeling: oind. *bababā kar-* „knetteren, knisteren van het vuur", gr. βαβάζειν· τὸ μὴ διηρθρώμενα λέγειν, ἔνιοι δὲ βοᾶν; βαβαί· θαυμαστικὴ φωνή vgl. lat. *babaecalus* Petron. 37 en Thomas Studien z. lat. Sprachgesch. 93, βάβακα· τὸν γάλλον; βαβάκινος· χύτρας εἶδος (vgl. lat. *pappa*); βάβακοι· ὑπὸ Ἠλείων τήττιγες (vgl. boven „knetteren" van het vuur), ὑπὸ Ποντικῶν δὲ βάτραχοι e.a.; ital. *babbo* „vader" (Meyer.-Lübke Etymol. Wtb. 857), cymr. *baban* „klein kind", daaruit m.eng. *bábe* (Kluge-Lutz sv.) mhd. *buobe* „jongen, dienaar", *bâbe*, *bóbe* „oude vrouw", lit. *bóba* „oude vrouw", terwijl in de verschillende slavische talen (Berneker Etymol. Wtb. 36) de beteekenissen „oude vrouw, grootmoeder, vroedvrouw (gr. μαῖα!)" voorkomen, en het bulg. *babá* „vader" uit het Turksch komt. Deze aanwijzingen schijnen mij voldoende om duidelijk te maken met wat voor soort taalmonumenten men hier in aanraking is.

Voor de verklaring van het oind. *pitár-*, av. *pitar-*, gath. ook *ptar-*, *patar-* blijven dan, voor zoover ik zie, slechts twee mogelijkheden open. Vooreerst geve men zich wel rekenschap daarvan, dat het Avestisch een veel losser toestand verraadt dan het Oudindisch; naast de vormen, die ik zoo even noemde, komen korte vormen juist voor in het Gatha-dialect, in de oudere taalphase dus; daar schijnt tusschen *p* en *t* zoo weinig vocaalklank te zijn „overgebleven", dat Y 47, 3 zelfs de *p* geheel is afgevallen, nom.-sing. *tā*; zie over deze en dergelijke vormen Osthoff Parerga 225, Reichelt Avest. Elem.b. § 172, 1 [1]). Toch schijnt het mij gewaagd ons hier te gaan beroepen op het Tocharische woord voor „vader" dat ook *a* heeft, niet *i*, daar er reeds andere symptomen zijn die het Tocharisch juist met meer Westelijke talen (waar *ə* > *a* is geworden) verbinden; het gaat dus niet aan het oind. met *ĭ* in *pĭtár-* te isoleeren van het Avestisch en in die *ĭ* een eentalig proces aan het werk te zien te vergelijken met σκίδνημι: σκεδάννυμι enz., in welke men vermoedelijk het kortste vocaaldeel kan zien, dat vanzelf zich indringt ter vermijding van een

[1]) Zeer duidelijk spreken dit ook de vormen uit, zoals zij in de composita voorkomen, *-fəδri*, fem. *-feδri*: de *f* is hier alleen door onmiddellijk contact met de andere spirant *δ* te verklaren, doch voor het woord op zich zelf, buiten de comdositie zegt dit natuurlijk niets, daar de deelen van een compositum steeds aan een buitengewone verzwakking zijn blootgesteld, z. ook Brugmann K. V. G. 143. Uit deze samenstellingsvormen zijn dan ontstaan de DS. *fəδrōi* en de APl. *fədrō*. Van een invloed van het woordaccent, zooals wij dit in het Sanskrit aantreffen, valt niets te bespeuren.

opeenvolging van te veel consonanten: *σκίδνημι* < **skd-nā-mi*, juist zoo, heet het dan, *pitár-* < **ptér-*. Immers met deze vorm **ptér* zouden wij nog veel minder raad weten. Zoo blijft als mogelijkheid over uit te gaan van een tweelettergrepig Lallwort met de klankvariaties van *bim-bam*, oind. *piparti* „bij vult" enz., waarvoor ik den lezer verwijs naar Paul Principien [2] 146, v. Ginneken Princ. ling. psychol. 392 vlg. Misschien is dus in het Arisch een woord als **pipa* aanwezig geweest, dat tegenwoordig in het Nederlandsch schertsend-liefkozend weer optreedt en ook in het Duitsch blijkbaar leeft, zooals Hauptmann's „Und Pipa tanzt" aantoont[1]). In de beteekenis „vader" leeft het niet meer, maar in den grond zijn de volgende woorden: oind. *píppakā* „een bep. vogel", *pippīka-* „een bep. dier, vermoedelijk een vogel", *píppala-* n. „bes", vgl. gr. *πῖπος*, *πίππος*, *πιπώ*, *πίπα* „vogeltje", *πιπ(π)ίζω* „piepen", lat. *pīpare pipiare* enz. van vogels maar ook Paulus 235 Linds. *pipatio clamor plorantis lingua Oscorum* identisch. Wie dit te vergelijken meer brutaal dan juist acht, moge de inhoud van de gr. interjectie *παπαῖ* naast *βαβαῖ* leggen naast den locus classicus voor *παππάζω* Aristoph. Vesp. 609 naast Hom. *E* 408, maar vooral naast het volle artikel van Hesychius *πάππος· ἄκανθα, ἐπὰν γηράσῃ καὶ ἀποξηρανθῇ καὶ ὑπὸ ἀνέμων ἐκριπίζηται, καὶ τόπον ἐκ τόπου μεταβάλλῃ. σημαίνει δὲ καὶ ὀρνέου εἶδος καὶ πατρὸς ἢ μητρὸς πατέρα. καὶ τὴν ὑπὸ τῷ γενείῳ τρίχωσιν.*

Juist zoo bestaat er onmiskenbaar een zeer innig verband tusschen lat. *pūtus*, *pūsus*, *pisinnus* woorden voor „kleine jongen, peuter", *pūpa* „speelpop, meisje", *pūpus* kleine jongen, vgl. *pupilla* „onmondig meisje", lett. *pups* „moederborst" (Wood Cl. Phil. 9, 157), oind. *pu-trá-* „zoon", lett. *putns* „vogel", lit. *pañtas* „ei" (vroeger „vogel" = *ōvum* : *avis*) vgl. ook Wört. u. Sach. 5, 220, lit. *putýtis* „vogeltje, duifje". In dezelfde richting hierover ook Solmsen I.F. 31, 474 vlg.; over de Latijnsche woorden veel materiaal bij Heraeus Arch. lat. Lex. 13, 159.

Men voelt wel, het eigenaardige van alle woorden uit deze bron opgeweld is, dat zij klanken teruggeven door het jonge kind uitgesproken, die nu, door de omgeving opgevangen, opgevat worden nu eens als aanduiding van het jonge sprekende wezen zelf, dan weer van wat het jonge kind quasi met dit woord bedoelde. Ik herinner mij, zelf met den „naam" als nabootser *gü-gü* nu eens den levenden inhoud van een mij welbekende wieg, dan weer den levenloozen

---

[1]) Prof. J. H. Kern maakt mij er op attent, dat *pipa* als naam van een vrouwelijke pad, waarnaast als mnl. *pipāl* voorkomt, een woord uit de Surinaamsche negertaal is.

vogel te hebben aangeduid, wiens eenige verdienste was, dat hij zich liet slaan en dan geslagen de kreetjes *gū-gū* deed hooren, niet zelf maar bij zijn partner. [1])

Met dit *pipa* is bijv. zeer goed te vergelijken de eendagsvlinder, die wij bij Petronius vinden c. 46: *cicaro meus* „mijn jongen". Het is volstrekt niet ondenkbaar, dat een dergelijk *pipa* door zijn vaste verbinding met de „moedernaam" (dus de „relatieve naam", op -(*t*)*er-o-*), nadat deze zich als *mā-ter(ā)*, zooals later dubbel lat. *mātertera*, had gespecialiseerd, ook in de rij der verwantschapsnamen op *-ter*, *-tr̥* is getreden en zoo daaruit in het Indogermaansch reeds twee nomina ontstonden **pĭ-ter-* en **pă-ter* of — wat mij waarschijnlijker voorkomt — slechts in het Arisch, evenals uit **nepōt-*, oind. *napāt* min of meer gewelddadig door denzelfde invloed **nep-tr̥*, oind. *naptr̥-* ontstond, zoo hier een vorm **piptr̥*, die dan juist goed verschillende phaenomenen van Oud-indisch, Avestisch en Oud-perzisch (Meillet Gramm. du vieux-Perse § 175) *pitr-*, *p*^{i}*tr*, *p*^{ə}*tr*, *ptr-* zou verklaren.

Daar komt nog iets bij, wat op zich zelf aangewezen, als verklaring van *pitar-* wellicht, niet voldoende draagkracht zou hebben, maar hier zeer zeker kan hebben meegewerkt. De naam die in het Oud-Indisch de kinderen aan hun vader en dus wellicht ook de moeder in het gezinsleven aan den vader gaf, had dus als stam *pitár-*; deze zelfde man droeg echter als *dominus*, wellicht met het ius vitae ac necis tegenover zijn geheele omgeving, ook als echtgenoot den naam *páti-*, nom. *patiḥ*, *pátir* vóór alle stemhebbende klanken: vocalen, sonanten, consonanten. Dat beide begrippen licht in elkaar vloeiden, dat hun namen vanzelf met elkaar moesten afrekenen, spreekt wel vanzelf, maar op vele punten komen ook de namen inderdaad zeer dicht bij elkaar. Ik herinner slechts eraan hoe de Godin [2]) der Cretensische kultuur, zoo vaak op zegels en gesneden steenen weergegeven, een boog in de hand, door leeuwen of andere dieren vereerd, de πότνια θηρῶν van Homerus, zonder twijfel als Moederlijke Godin gedacht moet worden,

---

[1]) Hieruit is ook het gebruik van diernamen als liefkoozing te verklaren, zie vooral Plaut. Cas. 135:

Mea vita, mea mellilla, mea festivitas,
Sine amabo ted amari, meus festus dies,
Meus pullus passer, mea columba, mi lepus.

[2]) Een overzicht over de beteekenissen van idg. *poti-*, oind. *pati-* enz. in de verschillende talen bij Schrader Sprachvergl. u. Urgesch.[3] II 337: vgl. got. *brūþ-faþs* eig. „die over de jonge vrouw macht heeft", lit. *pàts* „echtgenoot" en „zelf", fem. *pati* „zij, de huisvrouw, echtgenoote" en „zij zelf". Misschien leefde het oude fem. **potnī* nog tendeele voort in lit. *patinēlė* „wijfje bij de dieren", daarnaar (?) *pātinas* „mannetje bij de dieren".

zooals vooral de Artemis van Ephesus bewijst, vgl. ook Pauly-Wissowa II 1367 en 1372: „sie ist die grosse Nährmutter für Pflanzen, Tiere und Menschen", en Hom. Φ 470: τὸν δὲ κασιγνήτη μάλα νείκεσε, πότνια θηρῶν, Ἄρτεμις ἀγροτέρη, καὶ ὀνείδειον φάτο μῦθον.

Is het dan niet mogelijk, dat de huisheer genoemd zoo vaak als de *pátir* door vrouw en kinderen, door kinderen (en vrouw?) aangesproken met naar voren geschoven accent als *pítar!*, zich juist door dit verschillende vocalisme (tegenover **pa-tar*), als ik het zoo mag uitdrukken, wonderwel bij de omstandigheden scheen aan te sluiten, terwijl een **patar* haast niet te onderscheiden zou zijn geweest van het andere woord **patir* en bovendien de zoo noodige levendigheid en variatie van een vocatief geheel ontbeerde. De groote wisselwerking tusschen nominativus en vocativus juist in dergelijke woorden is vooreerst bewezen door lat. *Iuppiter* uit den voc. *Dieu-pater*, terwijl aan den anderen kant Skutsch ter verklaring van den vocat. *puer* in plaats van *puere* < *pouere* ook den nominativus uitspeelt, Arch. lat. Lex. 15, 41; Glotta 2, 158.

Kunnen wij deze ervaringen dan ook nog vruchtbaar maken voor de beide andere woorden op *-ter*, die familieverhoudingen weergeven? Wij constateerden boven (p. 210) dat de uitgang *-ter* vermoedelijk een relatie en dus de relativiteit uitdrukte en wij pasten toen de gedachte toe, dat daardoor dit eigenaardig zou zijn bij alle personen, die zich om den hoofdpersoon groepeerden. Ik meen, dat nu de moeielijkheden hier kunnen verdwijnen, zoodra men zich de volgende vraag voorlegt: wie gebruikten dan van andere personen woorden met dat suffix *ter-* versterkt? De „man en vader zelf"? Het ware te kort doen aan zijn waardigheid, indien men dat van hem veronderstelde. Neen, juist de anderen. Hij, het hoofd dus, had een vrouw, had een zoon of zonen, had dochters. De namen die hij gaf waren rechtstreeksch, zagen en erkenden geen verhoudingen dan de verhouding tot hem zelf, die als van zelf sprekend niet werd uitgedrukt; de namen die hij uitsprak geven dus het bedoelde in zijn algemeene kenmerken weer, waarbij hij alleen te maken heeft met den zoon, opvolger en werker, in het korte „den verwekte" en met — niet zijn vrouw maar — de vrouw(en) naast zich, genoemd naar haar bezigheid *fēmina*, γυνή (: γόνος?? zie de formule ἐπὶ παίδων γνησίων ἀρότῳ en z. b. p. 204), naar haar krachtsverhouding tegenover den man (*mulier* : *mollis*) of als het vrouwelijk van den man ndl. *vrouw* (: got. *frauja*) „heerin, mannin". Waar wij den man genoemd vinden naar de vrouw, bijv. *marītus* < **marītus*:

lit. *marti* „bruid" (zoo Wackernagel bij Lommel Indog. Femininbild. 19 A nm. ondanks het protest van Vendryès Rev. ét. gr. 27, 81), of arm. *kanamb-i* „gehuwd, eig. die een vrouw heeft", z. Meillet Altarmen. Elem.b. 35, daar hebben wij niets anders dan de verhouding van got. *brūþ-faþs* „bruidegom, gehuwde man", d.w.z. de man wordt hier als „de bezitter van een bezit van waarde, nl. een jonge vrouw" aangeduid. Vandaar dus ook, dat de namen door den man zelf gegeven zoo wisselen: oind. *sūnuș, putrás-*, υἱός = tochar. *soyä-* *fīlius* : *fēlare* „zoogen" enz.

De andere namen teekenden dus in verhouding tot het gezinshoofd; de kinderen hun moeder tegenover „hem zelf", de kinderen hun medekinderen, hun broers speciaal tegenover „hem zelf". Heel eigenaardig was blijkbaar de positie van de dochters: een „vadernaam" — zonder *(t)er(o)-* dus — hadden zij niet, aan de moeder toegewezen om haar te helpen tot zij als ἀλφεσίβοια ook eindelijk haar waarde voor het eerst en voor het laatst toonden aan den vader. Zoo ziet haar de moeder naast haar broeders, de zoons: > θυγάτηρ, zoo zien de broeders haar naast de moeder, maar steeds tegenover den vader, dus met *(t)-ero* gevormd. Het woord, dat de moeder voor haar zoons had, is er alleen voor de prilste jeugd: *fīlius* „de zuigeling", later verdwenen zij evenzeer uit haar kring als de dochters van het begin af aan buiten des vaders blik bleven. Zoo ontbreekt een echt *-ter* woord voor den „zoon" en een woord zonder *-ter* voor de dochters.

Wat was nu tenslotte „zuster" **sue-sor-*[1]), Hesychius geeft het reeds (nl. ἔορ) als θυγάτηρ, wat Schrader Sprachvergl. u. Urg.[3] II 308 voor een vergissing met ἀδελφή houdt: zeker onjuist. *Sue-sor* was de zuster later, als zij in manum aan een anderen man was „afgeleverd": „die haar eigen verbinding, haar eigen man had", Meringer heeft I.F. 16, 172) met Kretschmer (Einl. gr. Spr. 138) het bestaan van een substantivum *sor-, sr-* aangetoond, dat met den wortel van εἴρω lat. *sero* in verband staande het wezen van vrouwelijk geslacht en den coitus zou weergeven en Brugmann heeft daarna I.F. 32, 323 dezen wortel *ser-* in dit verband meer ruimte gegeven en van elders bevestigd; in het Germaansch komt verder deze wortel met een dentaal suffix voor: mnd. *serden* „schenden", on. *serđa* geslachtelijken omgang hebben". Wood gaat (Mod. Phil. 5, 283) liever uit van oind. *sísarti, sárati* „hij vloeit, snelt", ὁρμή „vaart"; misschien waren echter deze beide wortels ten slotte identisch, zooals lat.

[1]) Ik vermoed, dat hier ook de verklaring van lat. *uxor* — met zijn onzekeren ouderen vorm *voxor* — te vinden is: W. *ueĝh-* naast *uedh-* „(uxorem) ducere", korte phase **ugh* + *sor* „ducta in (manum) mariti". Zie p. 219, noot 3.

continuo „ononderbroken" > „dadelijk" en andere dergelijke gevallen kunnen adstrueeren. Waarschijnlijker is nu echter, dat idg. *sor-* de naam van het mandier was, terwijl de naam voor de vrouw nog voortleeft in gr. *ὄαρ* „echtgenoot" < **o-sr̥* [1]) = *con-sor-t* vgl. semasiologisch *ἄ-κοιτις*. Zoo zou dus de eigenaardige overeenkomst in de vrouwelijke numeralia voor 3 en 4 [2]), juist tusschen de Italo-keltische groep en de Arische (zie Kretschmer t.a.p.), die beide ook weer vertegenwoordigers zijn van **su̯e-sor* kunnen wijzen op een oude phase, waarin drie en meer vrouwen denzelfden man hadden, zoodat aanvankelijk van den man gezegd werd **tri-sōr* „een man van drie-vrouwen", een „drie-vrouwer", zooals *τρίπους*, *τράπεζα*; op de vrouwen zelf toegepast, de vrouwen van den **tri-sōr*, de *tri-s(o)r-es* (bijv. *feminae*) juist zooals idg. *pot-nī*, *pot-ī* eenvoudig de vervrouwelijking is van idg. *poti-* „bij, de meester", zoo hier **tri-sor-es* eenvoudig de vermeervoudiging, door bijvoeging van een vrouwenwoord vrouwelijk geworden beteekenend de „drie man-(vrouwen)", vrouwen die „met haar drieën een man" hebben; *ser-*, *-sor*, *-sr-* beteekende waarschijnlijk in alleroudste tijden niet zoo zeer man of vrouw, een der beide partijen bij den coitus maar den coitus zelf (W. *ser-*, z. *εἴρω*, *sero*) een begrip waarvoor het woord zonder twijfel heel oud moet zijn geweest.

Eenigszins anders ontwikkelde zich dus de beteekenis van het compositum in *su̯e-sor-* [3]) van de vrouw gezegd door haar broeder: „die

---

[1]) Hiermede moet ook oind. *strī* „vrouw" verbonden worden; een latere vervrouwelijking door *-ī* van *sr̥*, *sr*; hoe het met den wortel *es-* „zijn" in verband zou staan, is niet goed te begrijpen. Hoewel *sr* in het algemeen in het Oudindisch geen *t* ontwikkelt — vgl. *sravati* „stroomt": *Στρύμων*, *Rumon* oude naam v. d. Tiber, ndl. *stroom* enz. — kan hier de elders onmachtige neiging tot dentaalontwikkeling gesteund zijn door de talrijke feminina op *-trī* van nomina agentis. Ontwikkeling van *sr* > *sdr* in het Oind. is mogelijk maar onzeker, Wackernagel Aind. Gramm. I 181 en ib. 179 over het ontstaan van dentalen uit *s* (*ss* > *ts*?).

[2]) Oind. *tisrás* < **tri-sr-*, o.ier. *teoir* < **tisóres* < **tri-sór-*, beide fem. van resp. *tráyaḥ*, *trī*.

[3]) Hier moet dus de beteekenis ook liggen van lat. *uxor*, welks oude vorm *voxor* bij Plautus nog voor schijnt te komen, Bezz. Beitr. 14, 95; 27, 215; Koch Jhrb. f. Phil. 101, 223. Ook in de dialecten komt het voor: osc. *usurs* vermoedelijk = „*uxores*", paelign. *usur* „uxor", falisc.-lat. *uxo* (vgl. oind. *-ā* : idg. *-ōr*?). Waarschijnlijk moet men in ieder geval *-sor* er uit analyseeren met de beteekenis „man" en er dus een Bahuvrihi-compositum inzien; het eerste deel kan men dan met Warren Am. Journ. Phil. 28, 255 met oind. *ukṣán-* „stier", got. *aúhsa* „os" (over de ontwikkeling: „mannelijk dier" > „gecastreerd dier" z. Sperber Wört u. Sach. 6, 21), vgl. oind. *ukṣati* „groeit" en *ukṣáti* „besprenkelt, bevochtigt" identificeeren („die een haar bevruchtend mannelijk wezen heeft") of met oind. *úcyati* „schept behagen, doet gaarne", got. *bi-ūhts* „gewend", lit. *ūkis* „boerderij" eig. „woonplaats" (vgl. ndl *wonen* : *gewoonte* : *Wonne* : *Wunsch* :) „die met een man geregeld samenwoont". Lit. *ŭ'szvis* (Schrader Spr. u. Urg.[3] II 313) „vader van de vrouw" kan dan een Vṛddhi-formatie zijn (: lat. *u-*, die voor *ks* zich zeker niet tot in

haar eigen man heeft", de verwante vrouw van gelijke generatie, die nu in een andere familie was getreden.

De woorden voor „broeder" en „dochter" eischen nog een korte beschouwing. **Bhrā-ter-*, een *-ter-* woord, is alleen te verklaren door, zooals ik boven aannam, grooten invloed van *mā-ter-* te veronderstellen; zonder twijfel vinden wij dan daarin den wortel *bher-*, gebruikt voor vruchtbaarheid van dier en plant (z. lat. *ferti-lis*), vgl. **bhor-no-* in got. *barn* „kind", lit. *bérnas* „dienaar", lett. *bērns* „kind", en *bhr̥r-i* of *bh*ₑ*r-i* in got. *baúr* „zoon", ags *byre* „zoon, jonge man". Het moederwoord met *-ter* beteekende dus aanvankelijk: „jongen", in den mond van de zuster gebruikt werd het > „broeder", daar het „vaderwoord" voor „zoon", juist door de geregelde arbeidsverbinding van vader en zoon, het van *bhrā-ter*, ouder **bhor*, of **bh*ₑ*r-* of **bher-no-* won.

De „dochter" is waarschijnlijk zeker afgeleid van den wortel van τεύχω; de latere formatie *dhugh+ter* ontwikkelde tusschen de *gh*, die voor de beteekenis toen nog belangrijk was, en de *t* een vocaaldeel *i*, *a*(*ə*), zooals ook Pedersen aanneemt (K.Z. 36, 78). Noch als ἀλφεσίβοια, noch als handwerkster naast de moeder (vgl. Hom. *E* 373 τρίποδας γὰρ ἐείκοσι πάντας ἔτευχεν, *Λ* 624 τεῦχε κυκειῶ, ο 76: εἴπω δὲ γυναιξὶν δεῖπνον ἐνὶ μεγάροις τετυκεῖν ἅλις ἔνδον ἐόντων), ook niet om haar „deugd" of „bruikbaarheid" (zie Fick.[4] III 207), maar waarschijnlijk omdat τεύχω, τύχη een anders gericht, met een ander gevoel genuanceerd werkwoord was voor het „maken" en „krijgen" van k i n d e r e n; tegenover *su-*, *pu-* voor de „mannelijke wezens" *dhu+gh-* voor de vrouwelijke. Dit is volkomen in overeenstemming met de primitieve opvattingen (vgl. v. Ginneken Princ. de ling. psychol 233, Josselin de Jong De waardeeringsonderscheiding van „levend" en „levenloos" 21, 205).

---

het Romaansch behoeft te hebben gehandhaafd) maar *sz* wijst op palataal, die in de beide voorgaande mogelijkheden niet voldoende gemotiveerd is en in het licht treedt Doch de verbinding met *veho*, waarop het onzekere *voxor* wijzen zou (**ųegh-sōr*), is waarschijnlijker, daar het Indo-germaansch niet alleen **ųedh-* „uxorem ducere" gebruikte, zie oind. *vadhū́-* „bruid", lit. *vedù* „ik leid, huw", vooral *pà čią vesti* uxorem ducere, *vėdỹs* „bruidegom", een *dh*-verlenging verlenging van *ųe-* (z bov. p. 185) maar **ųe+ǵh-* zonder twijfel dezelfde beteekenis k a n hebben gehad en i n d e r d a a d heeft in oind. *vahati* „huwt", *vodhar-* „die een meisje mee naar huis brengt, echtgenoot", en vermoedelijk ook ἰχεύω „bespring", dat verder met den wortel **ųeǵh-* dan **seǵh-* (ἔχω) te maken heeft, vgl. het comische κελητίζειν, κελητιῶ en misschien Hesychius sv. ὀχήσομαι.

EXCURS III.

Hier moge een korte beschouwing worden ingelascht over lat. **vēlum** „zeil". Dit woord komt sinds Ennius voor, die reeds van schepen spreekt met het epitheton *velivolantibus* en leeft voort in het Romaansch; de beteekenis is „zeil", en eerst van daaruit komt een andere beteekenis boven: „bedekking, bekleeding, doek". Als deminutivum vinden we *vexillum* „vaandel, vaantje", dat door de Romeinen als met *vēlum* verwant werd beschouwd, zie Cic. Or. § 153: *quam litteram* (nl. *x*) *etiam e maxillis et taxillis et vexillo et pauxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit.* Deze vorm is van oudsher als steun voor een gutturaalstam in dit woord beschouwd. Noodig is dit niet; men vindt deze woorden met *x* in het deminutivum besproken bij Keller Zur lat. Sprachgesch. I 2—6 en bij Stolz Hist. Gramm. 506: welnu, voor *maxilla* (: *mando*, *māla*) en voor *taxillus* : *tālus* is het reeds zeer waarschijnlijk, dat ze langs den weg der analogie zijn ontstaan. Daar komt voor het Latijn nog een moeielijkheid bij: hoe moest men wel maken, hoe maakte men verkleinwoorden van nomina op *-lo-*? *-lulum* en *-lillum* komen in het Latijn niet voor, dan wanneer het een schertsenden, liefkoozenden klank krijgt, waardoor het juist zijn beteekenis en bekoring kàn hebben bijv. wanneer Plautus spreekt van *mellilla* Cas. 135. Verder komt onder de talrijke deminutiva bij Plautus dit *l*-geklapper slechts voor in *pallula,* alleen Truc. 52, 271, 536: vooral de laatste plaats is door zijn schertsende kleur en de nabijheid van *perula* een welkome bevestiging. Het geheele materiaal bij Cooper Word-form. Roman Serm. Pleb. 173 toont deze afkeer nog duidelijker. Eerst veel later, bij Gregorius van Tours, blijkt dit overwonnen: bijv. *ampullula*, *arcellula*, Cooper 168. Van *aula* „pot" luidt volgens Paul. ex Festo het verkleinwoord *auxilla*, maar in de literatuur komt het nergens voor; Varro (en na hem eerst weer

Apuleius) gebruikt R.R. 1, 54, 2 *aulula*. [1]) Hieruit blijkt dus wel, hoe gemakkelijk dergelijke woorden op *-xilla* en *-lula* met elkaar in verband werden gevoeld en in elkaar overgingen. Zoo is het begrijpelijk, dat de substantiva op *-lo-/lā* tendeele in zich bergend een oudere vorm *-kslo-/ā* het alleen hierbij hoorende deminutivum *-xilla* ook over de juiste en oorspronkelijke grenzen uitgebreid zagen, m.a.w. de mogelijkheid is hiermee geopend, dat evengoed als elders, ook bij *vexillum* de *x* niets bewijst voor een grondvorm **u̯eĝ(h)s-lo-*.

Maar ook zoo is de voorgeschiedenis van dezen vorm of van zijns gelijken historisch belangrijk. Wij stellen daarbij naast elkaar de vorm *vexillum*, waarbij de gutturaal vermoedelijk geen eigen recht van bestaan had en *axilla* (deminutieve?) afleiding van *āla* „vleugel", zelf met de beteekenis „oksel". De vraag is, hoe deze vormen zich ontwikkeld hebben. Daarbij geef ik de tusschenvokaal, welks timbre niet geheel zeker te definieeren valt, met *a*ˣ weer.

Voor *axilla* moeten wij dan zonder twijfel uitgaan van een vorm **ákslaˣlā*; daaruit ontwikkelde zich, graphisch onvolmaakt voorgesteld, *ákslla* > *axilla*. In eerste-, hoofd-lettergreep is het resultaat van *l̥* natuurlijk *ol* (lat. *mollis*: oind. *mr̥dú-* „week"); het is zeer waarschijnlijk, dat het in de andere lettergrepen, later ontwikkeld, volstrekt niet daaraan gelijk behoeft te zijn. Het resultaat blijkt, de weg, waarlangs dit resultaat werd bereikt, moet nog gezocht worden. Walde ook heeft hier gedacht aan de eigenaardigheid van de zgn. „dubbele" *l*, die volgens de theorie van Osthoff palatale kleur had, dus vóór in den mond geartikuleerd werd. Wanneer Walde dan laat volgen (Gesch. d. indog. Sprachwissenschaft II, 1, 170) „dasz der Entfaltungsvokal hier die *i*-Farbe annahm, stimmt ausgezeichnet zur bekannten Tatsache, dass Doppel-*l* im Latein helle Klangfarbe hatte", zegt dit natuurlijk niets, want deze bijzonderheid geldt in de ons bekende feiten alleen van *-ll-* in de eerste lettergreep van het woord. Bovendien wordt hier, zooals zoo vaak, zelfs de allergeringste phonetische rekenschap niet beproefd; noch Sommer noch ook Juret Dominance et résistance etc. 157 doen iets anders dan constateeren, dat „le groupe *-lŏlŏ-* devient *-illŏ-* après n'importe quelles consonnes". Wat kan eigenlijk alleen beteekenen, dat *-ll-* steeds palataal is? Slechts Meillet tracht daar Mém. soc. ling. 13, 237 en Bull. soc. ling. 1915, 182) een antwoord op te geven;

[1]) Misschien is, gezien de *Aulularia* van Plautus, ook voor *aul(l)a*, *olla* het deminutivum *auxilla* slechts een analogievorm en moet men uitgaan van **aul-elā*, demin. bij fem. *aulo-*: gr. αὐλός, waaruit lat. *alvus*, waarvan het genus fem. dan ook in het demin. *aul(l)a* tot uiting zou komen. Van een ander uitgangspunt komen uit tot dezelfde conclusie Thurneysen I.F. 21, 177, Solmsen ib. 31, 474 noot.

hij beschouwt daar *l* als velaren klank vóór consonant en vóór *a*, *o*, *u* en ook *ĕ*, palataal slechts vóór *ĭ* en in de verdubbeling en beschouwt dan — terecht — het karakter telkens van *l* in een gegeven woord als zoo vast, dat men het ook daar, waar het phonetisch zich ging veranderen, vasthield, wat dan ook graphisch werd uitgedrukt; zoo zou het veel vaker gebruikte *mīlĭa* [1]) met *l* vóór *ĭ* en dus zeker palataal, hebben gemaakt, dat men ook in den singularis de *l* palataal hield: vóór volgende *e* was of werd iedere vrije *l* velaar, en daarom sprak men en schreef men *mīlle*, daardoor als het ware een tegenwicht scheppend tegen de invloed van *e*. Zoo Meillet. Maar ook dit brengt allerminst een oplossing; de palatale aard van *ll* wordt ook hier ten slotte eenvoudig als gegeven geaccepteerd en een verklaring ervan wordt evenmin beproefd als een definitie van het karakter van dezen dubbelen sonant. Een oplossing vinden wij hier, dunkt mij, slechts dan, wanneer wij de *ll* werkelijk houden voor wat er staat en ons bovendien niet al te slaafsch aan de Latijnsche Grammatici binden. Het ligt nl. in den phonetischen aard van den *l*-klank, dat hij een buitengewoon goed klankgeleider is: deze laterale sonant voegt zich zoo geheel naar de omringende klankmassa, dat als het ware door hem heen continuiteit van voorafgaande en volgende vocaal zeer gemakkelijk intreedt. Houdt men hiermee rekening, dan rijst het vermoeden op, dat men niet zonder meer het recht heeft de *ll* van *Metellus*, *nollem* en *vellem* als gelijke klanken te beschouwen.

Wanneer men nl. in het oog houdt, dat nog Plautus en Cato waarschijnlijk *aulla* hoorden, zeker het schreven (z. Sommer Handb. lat. Laut. Formenl.[2] 210), dat de vulgaire taal, waarin *au*, nog in de tijden der Republiek reeds, als *ō* klonk, *ōlla* handhaaft ook in inscripties, terwijl het klassiek-Latijn *aula* schreef, dan volgt daaruit hetzelfde, als uit de tegenstelling *caelum* : *caedo* tegenover *rāllum* : *rādo* [2]), nl. dat de Latijnsche uitspraak van dien tijd een geluid als *cail-lo-* — dat toch aanvankelijk door het gevoel van verwantschap met *caido* zich telkens weer opdrong — vermeed als zijnde moeielijk.

---

[1]) Dit komt uitmuntend overeen met mijn boven (p. 111) gegeven etymologie van lat. *mīlia* ∾ *mille*.

[2]) Niedermann meent deze tegenstelling anders te moeten verklaren (Berl. phil. Woch. 1915, 1091) door van **kaid-slo* tegenover *rād-lo-* uit te gaan; dit is een volkomen levenlooze constructie. Vooreerst is een suffix *-slo-* slechts als *-lo*-suffix bij een *s*-stam begrijpelijk, hetzij dan oorspronkelijk of analogisch, en moet dus met spaarzaamheid in het vuur worden gebracht. En het andere paar dat dit aannemelijk moet maken: *scālae*: *grallae* is al even onbruikbaar; ook hier in de grondvorm **scand-sla* van Niedermann een echt papieren vorm; bovendien staan *scand-lā* met *n* en *grad-lā* zonder *n* toch niet gelijk! Wat had uit **scandla* moeten groeien? Natuurlijk **scandula* heet het dan. Hoe weet men dat? En **scandsla* (> **scāzla*) *scāla*? Neen, dan komt men met **scand-lā* > **scanlla* > **scāl(l)a* toch veel eenvoudiger tot zijn doel.

Moeielijk, waarom? Omdat *caillo-*, *caello-* als onvolmaakte graphie toch reeds duidelijk maakt, dat dit door het insnijden der lettergreepgrens beteekent een uitspraak *kai̯l-*, waarbij *ae* ook in het begin van den keizertijd zeer zeker nog diphtongisch is geweest, z. Seelmann Ausspr. d. Lat. 224. Ook hier vindt men dus weer voor het Latijn de draagkracht van de moderne opvatting bewaarheid, dat *al*, *ar* evengoed diphtongen zijn als *ai̯*, *au̯*; welnu, een zoodanige tautosyllabische triphtong *-ai̯l-* was voor een Romeinschen mond bezwaarlijk. Evenmin als tegen *vāllum vāl-*, bestond tegen *mīlle mīl-* geen enkele bedenking; wat beteekent het dan dat *mīlle* bleef, *mīlia* haast zonder uitzondering met *-l-* verschijnt, dat men althans niet door den singularis aan de *-ll-* vasthield? Zonder twijfel dit, — afgezien nog van de boven (p. 111 noot) voorgestelde etymologie — dat in het Latijn van I v. C. en I n. C. de neiging bestond om graphisch te volgen, waar de klank een niet meer langer aangehouden intervocale consonant deed hooren: men denke aan den overgang van *ss* > *s* (nl. scherpe stemlooze *s*!). Doch hier bij *s* vertoonde de klank volstrekt niet die eigenaardigheid van klankgeleider, die *l* in hooge mate eigen was; vandaar dat de overgang *ss* > *s* algemeen was, *ll* > *l* geenszins.

Wij moeten dus naar mijn overtuiging de tegenstelling *mīlle*: *mīlia* zóó zien, dat *mīlia* de algemeene tendens volgde, terwijl bij *mīlle* een speciale reden aanwezig was om *-ll-* te handhaven. Deze reden was niet, dat men ook hier op de palatale *l* een bijzonderen nadruk legde (zoo Meillet), want dit gaat ook reeds van de onwaarschijnlijke opvatting uit, dat *ll* in het algemeen per se palataal was, maar eenvoudig, dat in *mīlle* de vereenvoudiging niet zoo goed mogelijk was als in *mīlia*, omdat begin en eind van de langere *l* ginds verschillend waren: *mille* was om zoo te schrijven = **mīlłe* [1]) en het geoefende Romeinsche oor bespeurde genoeg verschil in begin- en eindklank van de *l* om dit ook in de spelling te fixeeren, daar dit verschil ook juist de voorstelling van een langere *l* moest wekken. En zoo komen wij tot de juist voor *l* zeer waarschijnlijke gevolgtrekking, dat de bovenvermelde *ll* in *Metellus*, *nollēm*, *vēllēm* (nl. oude *-ē*) telkens een andere *waarde* moet hebben gehad.

Zien wij dit eenmaal in, dan willen wij ons niet al te lang meer plagen met de bijkans eenstemmige opinie der Latijnsche grammatici (sinds Plinius bij Keil II 29), dat *ll* „exilis" (teg. „pinguis"), dat

---

[1]) Dat voor de *ĕ*, *ē* de *l* reeds minder palataal en meer velaar was, toonen woorden als *Hercoles*, *Herculēs* met *o*, *u*, *indulēs* (z. ook bov. p. 47 vlg.), vgl. Meillet Mém. soc. ling. 13, 238, Niedermann Berl. phil. Woch. 1915, 1090.

kan toch beteekenen palataal, is *ll* in *velle* moet eenvormiger zijn geweest, „dunner" dan in *nolle*, en zeer zeker ook sterker *i*- houdend in *mollia* [1]), *molliter* enz. dan in de combinatie -*illo*-, -*illu*-. In woorden van het type *Metellus* kwam daar nog iets bij: dat *ĕ* en *ē* in het Latijn niet alleen in quantiteit verschilden, maar ook qualiteit, dat *ĕ* nl. meer open was dan *ē*, staat vast, z. SeelmannAusspr. d. Lat. 177—180. Bij een woord als *Metĕllus* verhinderde nu de aard van de *l* (z. b.), dat het **Metelus* werd, maar bovendien ook het accent: dit toch eischte voor een woord als **Me-tĕ́-lus* hetzij *Metēlus* of *Metĕllus*. Al ging dan ook de ontwikkeling van de *ll* tendeele naar het eerstgenoemde resultaat, de verandering in klank van de *e*, die daarvoor noodig was geweest, verzette zich als groot bezwaar. Maar dat men dus de *ll* juist lang genoeg aanhield, om zoo de accentuatie in het totaalverband staande te houden, schijnt uiterst waarschijnlijk; maar ook niets meer dan lang genoeg. De regels van Plinius en anderen zijn dus in hun oorsprong vermoedelijk meer voorschriften dan constateeringen geweest, zooals zoo vaak bij de Romeinen; ook Seelmann gaat (p. 325) hier van de „mustergültige Aussprache", door Plinius verheerlijkt, uit en de uitdrukking „pinguis" heeft een al te duidelijk waardeeringsaccent.

Maar de voorgaande beschouwingen hebben onze vragen over de woorden op -*illum* des te meer urgent gemaakt. Immers juist de gevoeligheid van *l* maakt het ons onmogelijk, om zooals men tot nu toe deed voor *bacillum* uittegaan van **baklo-lo* > *bakḷlo*- > *bacillo*-; een resultaat *l*-*l* in een zoo consonantische velare omgeving kan niet zonder meer een *i*-klank hebben ontwikkeld, te meer daar idg. *r̥*, *l̥* zich tot *or* en *ol* ontwikkelden, terwijl verder de secundaire *r̥* in het Latijn *ager* < *agr̥(o)s* onder den invloed stond van de zeer sterk dentale *s* (z. ook Solmsen Stud. lat. Lautg. 23) en toch slechts tot *e*, niet tot *i* kwam.

Het kan dus niet anders, of in *bacillum* en dgl. moet een palataal element aanwezig zijn geweest, dat in de combinatie -*cḷlo*- de vocaalkiem zich tot *i* deed ontwikkelen; **bacullum* ware anders zeer begrijpelijk geweest. Waar is dit palatale element te vinden, of, anders gesteld, hoe kunnen wij voor *bacillum* als punt van uitgang **bakle-lo*-, niet **baklo-lo*- aannemelijk maken?

In het Litausch vormen de substantiva hun verkleinwoorden: van

---

[1]) Ook de opvatting der Romeinen, dat *l* als consonant „*quando finit nomina vel syllabas, ut sol silva*," zooals Plinius het formuleert, steeds *plenus* was, moet onnauwkeurig zijn: de *l* van *mĭlvus* bleef bestaan in het Romaansch (Meyer-Lübke Et. Wtb. No. 5578), vgl. *sĭlva*, die van *salvare* ging ten deele in *u̯* over.

idg. *o*-stammen op *-ēlis*, ook het Lettisch gaat daarin mede, maar Litausche invloed schijnt hier aanwezig te zijn, z. Leskien Bildung der Nomina in Litauischen 481. Eigenaardig is hier, zooals Kurschat in zijn Lit. Gramm. § 364 en Leskien t. a. p. vermelden, dat vrouwelijke substantiva mannelijke verkleinwoorden hebben, bijv. *kupetà* „hoop hooi": *kupetēlis*.

Eén vorm komt nu letterlijk zoo in het Latijn terug: lit. *parszēlis* „varkentje" = lat. *porculus*. Als waarschijnlijk oorspronkelijken toestand kunnen wij dientengevolge nu reconstrueeren, dat in het Indogermaansch, evenals naast de oorspronkelijke *o*- stammen voor het femininum *ā*- stammen stonden: *porco-/ā*, zoo naast den stam van het deminutivum voor het mannelijk feminina op *ā* stonden: m. a. w. deminutivum **porkelo-/ā*. Waaraan deze *e*, niet *o*, te danken is, of hij juist onder het accent voorkwam, gezien dat ook het Litausch op die lettergreep den klemtoon legt, is niet meer uit te maken; dat hij met den *e/o*- stam samenhangt en dus met de vocativus *-e* identisch is, valt niet te betwijfelen. Of — in dit verband gewaagd — oudtijds de typen **porko-lo-* en **porkā-lā* voorkwamen, bijv. in het Grieksch en Litausch? Wat het Litausch in dit opzicht geeft aan substantiva op *-ala-* en *-ālis/ė*, bijv. naast *draũgas* „makker" *draũgalas* en *draugālė* (Kurschat Gramm. § 362, Leskien Bildung der Nom. in Lit. 478 en 495), heeft geen bepaalde deminutieve beteekenis, waarbij men ook moge bedenken, dat lit. *ā* meestal idg. *ō* of *ōu* vertegenwoordigt, zie Bezz. Beitr. 18, 245, Γέρας für Fick 193, Wiedemann Lit. Präterit. passim.

Deze oude deminutiefvorm **porke-lo-* is ook voor het Latijn nog zeker te bewijzen door de verkleinwoorden in de tweede macht: *porcello-* < **porkelo-lo-*. Hier moet de oorspronkelijke *e* nog voortleven; de verklaring van Walde (Gesch. indog. Sprachw. II, 1, 170), dat naast **porcelos* en *porcellos* zou opgetreden zijn naar analogie van *bacillum* is natuurlijk onmogelijk, daar deze redeneering eerst dan zou sluiten, wanneer men over een vorm **bacilom* te beschikken had. Interessant is deze vorm *porcellos* daarom, omdat zij tweeërlei waarschijnlijk maakt: 1. de vorm als type was zóó jong, het ontstaan dezer dubbele deminutiva moet dus zóó laat worden gesteld, dat het historisch accent reeds werkte: een **pórkelolo-* had via **pórklolo-* evenals vroeger *bacillum* vermoedelijk **porcullus* te voorschijn moeten brengen, 2°. de vorm als type was dus zonder twijfel zóó laat, dat men (z. b.) niet opnieuw van **porkele-lo-* (**porkele-* ∾ *porke-*, beide met *e*-phase) maar van **porkelo-lo-* moet uitgaan; de stam-Ablaut was toen zeker reeds dood. *Porcellus* ontstond dus uit **porcélo-los* onder het „historische" accent. Keeren

wij dan thans tot onze substantiva op *-illum* terug, dan komen wij voor *bacillum* zooals ik boven zeide, tot een uitgangspunt **bakle-lo* [*bakle- : baklo- = porke- : porko-*] > *bakḷlo-* > *bacillum*.

Het woord lat. **ancilla** „dienstmaagd" komt deze beschouwing steunen. Dat het, zooals zoo vaak voor het vrouwelijk naast het maculinum bij voorkeur, een verkleinwoord (vgl. *puella* ∾ *puer*) is van *anculus* staat vast. *Anculus* is ontstaan uit *ámfi-quolus* met *o*-phase zooals oind. *abhi-cara-*, *pari-cāraka-* „dienaar", *ἀμφί-πολος* hetz. duidelijk maken, vgl. ook Jacobssohn *Χάριτες* Leo 424 Anm. Voor de chronologie is nu dit woord van gewicht, omdat het ouder moet zijn dan de zgn. dubbele deminutiva *porcellus* enz.; immers indien men uitgaat van **anquolus*, dan had uit **anquó-lo-lā* **anculla*, indien van **an-qué-lola*, **ancella* moeten ontstaan [1]). Wat deze vormen met *ĕ* betreft, men meent gewoonlijk in *inquilīnus* een dergelijke *e*-vorm te zien: **eṅ-quel-īno-s*. Doch deze *ī*-vormen, ook met suffixen als *-īyo,- īno-*, zijn zeer oud en hechten zich bij voorkeur aan de n o m i n a l e vormen, zijn dus secundair, zooals Hirt aantoont I.F. 31, 8. Het is dus, naast de zeer oude vormen bovendien *accola*, *incola* (de Saussaure Mél. Havet 457 vlg.), alleen geoorloofd van *eṅ-quol-īnus* uit te gaan. Voor het verbum zelf blijft het bij Solmsens opvatting: **quelo* vóór *ĭ* > *colo*, vooral omdat het zich letter voor letter dekt met gr. *πέλω*, *πέλομαι*.

Wanneer nu Meillet hier voor het verbum *colo* reeds aan *o*-phase gelooft (Rocznik Slawistyczny 5, 159, vgl. ook Niedermann Berl. phil. Woch. 1915, 1087), dan komt hij tot deze onwaarschijnlijke conclusie vermoedelijk alleen door zijn vaak juiste theorie omtrent athematische werkwoorden met *o*-phase, die afstervend in verschillende indogermaansche talen op verschillende wijze werden vervangen (vgl. zijn verschillende artikelen van Mem. soc. ling. 11, 308 tot 20, 103 toe).

Zoo is dan ook *ancilla* volkomen duidelijk geworden: *am(b)quolos* > *anculos* en eerst dan *ánculelā* > *ánclelā* > *ancílla* = *bákle-lo-* > *bacíllum* (z. bov.).

Zoo keeren wij tot **vēlum** terug. Wat bij een schip natuurlijk genoemd is naar het „be-wegen" (W. *ueǵh-*) trans., was de r o e i r i e m en deze heet dan ook inderdaad in het Slavisch met een

---

[1]) Wat Juret Dominance et résistance 157 zegt, houdt met de chronologie geen rekening en opereert wel met een in het Latijn onbekende klankwet (*quo* > *que*!): „Si *anculus* continue *amb-quŏlos*, *ancilla* ne peut en être le diminutif: **anquŏlolā* donnerait **anquălŏlā* > *ancellā*."

lo- afleiding van den ouden *s*-stam **u̯eĝh(e)s-*: *veslo* uit **vezs-lo-* [1]), vgl. Vondrák Vergl. slav. Gramm. I 360. Doch het Latijnsche *vēlum* is semasiologisch al moeielijk met *veho, vehor* in verband te brengen („zeil" = „middel om zich voort te bewegen" of het „voortbewogene" van het onbewegelijke zeil gezegd?) en wie zich de actieve beteekenis van *-nt-*, de passieve van *-lo-* te binnen brengt, zal de oorspronkelijke bedoeling nog voelen in het bekende *vela dare ventis* en *in altum* en *vēlum* uit **u̯ē-lo-* [2]) afleiden, de „aangeblazen, volgeblazen lap" [3]) [4]).

Dan laat zich plotseling ook gemakkelijker een brug slaan naar lat. *vēlōx* „snel" en *vēles* „lichtgewapende"; het eerste zal dan een compositum zijn van *vē-lo* + *ōc-* in *ὠκύς*, *ōcius* (vgl. de opmerking van Schulze Z. G. L. E. 331 noot) hetzij in de beteekenis „windsnel" of „met snelle zeilen". Een bevestiging van deze gissing ligt, dunkt mij, in *cēlōx* „een snelzeilend jacht" (sinds Enn. ann. 478 V.[2]), dat van *celer* of van *κέλης* „renpaard, jacht" (z. Hdt. 8, 94), in ieder geval van denzelfden wortel *k̑el-* afgeleid, slechts kon ontstaan, indien *vēlōx* oudtijds nog duidelijk zijn betrekking op het zeewezen en het varen openbaarde.

---

1) Een eigenaardige bevestiging van deze formatie ligt in het woord voor „oksel" opgesloten: ohd. *absala* enz. naast ags. *ócusta*, terwijl *-ks-* in ndl. *oksel* ook duidelijk op een vocaal oorspronkelijk tusschen *k* en *s* wijst, z. Franck-v.Wijk sv.

2) De etymologie van *vēlum* als *vē-lo-* ontvangt een zeer krachtigen steun door de opmerking van Paul. p. 68 Linds: *evelatum eventilatum, unde velabra, quibus frumenta ventilantur.* Het is onmogelijk hier niet de wortel **u̯ē-* „waaien" uit te hooren. Ook heden ten dage heet het instrument, waarmede goede en slechte erwten gesorteerd worden, nog waaier, terwijl de meer volmaakte inventie zich met een Franschen naam tooit: *trieur*. Voor de rol, die daarbij de wind speelde, verwijs ik naar Rich sv. *vannus* en *ventilabrum*. Een woord *velum* = „vlot" uit het Romaansch gereconstrueerd (Arch. lat. Lex. 4, 420) is te onzeker.

3) Ongezocht luidt het bijv. in een bundeltje van André Jolles, Ausgelöste Klänge (1916), 12 als een opzettelijke bevestiging van deze meer aanschouwelijke etymologie van *vēlum*: „Verstehst Du, weshalb in allen Sagen die weiszen, geblähten Segel wimmeln und wiegen?"

4) Met *Velabrum* „het waterrijke dal tusschen Capitolinus en Palatinus" (z. Hülsen Forum Rom.[2] p. 2 vlg.) is niet veel te beginnen. Men kan het niet met *Velia* verbinden om zijn *ē*, die uit plaatsen bij dichters blijkt. De meening van Varro (L.L. 5, 44 en R.R. I, 2, 14) dat *Velabrum* heette naar de *velatura* („*item dicuntur, qui vecturis vivunt, velaturam facere*") „het overzetten over het ondergeloopen land," is zeer onwaarschijnlijk en komt ook niet met de beteekenis van het suffix *-brum* overeen. Trouwens, Varro is daar ook verder slecht ingelicht: zijn meedeeling over *quadrans vatitas* (L.L. 5, 44) en zijn knoeien met *villa *veha, veho* is teekenend. Juister is hier Paul. 506: *veia apud Oscos dicebatur plaustrum; inde veiari stipites in plaustro, et vectura veiatura.* Is het te stout hier, evenals naast lat. *facio* nog dial. *fē-* staat in Umbr. feia „faciat", zoo naast lat. *veho* (> **u̯eĝh-*) osc. *vē-ia* met het oorspr. **u̯ē-* „bewegen" aan te nemen? Van een overgang *hi̯* > *i̯* is in het Osk. niets bekend en een suffix *-i̯a* na *h* is ook zonder analogon. Over *fē-* naast *fēk-* en lat. *făc-* (< **dhə+k-*) in de dialecten zu Buck Gramm. Osk. Umbr. § 219.

Vēles werd gevormd of vervormd naar *mīles, pedes, eques*, waarmee men de aanteekening van Paul. 506 Linds. vergelijke: *velati appellabantur vestiti et inermes, qui exercitum sequebantur, quique in mortuorum militum loco substituebantur. Ipsi sunt et ferentarii, qui fundis ac lapidibus pugnabant.*

Met *vēlum* en *vēles* is dan tenslotte oerverwant de naam der Litausche *vėlės* „geesten van de wind", waarvoor ik verwijs naar het artikel van R. van der Meulen Arch. rel. Wiss. 17, 125 (vgl. boven p. 154, 156).

EXCURS IV.

Het woord voor **„zon"** wijst op twee grondvormen: **sāu̯el-* en **su̯el/n-* (**su̯er-*). Eenerijds vindt men: gr. Hom. *ἠέλιος* (de ᾽ in plaats van ῾ misschien door het in beteekenis verwante *ἠϝώς*, zie Jacobsohn Philol. 67, 500 of als ionische vorm, doch z. ben.), att. *ἥλιος*, de ϝ nog in kret. (Hesychius) *ἀβέλιον· ἥλιον. Κρῆτες* en *ἀβελίην· ἡλιακόν. Παμφύλιοι*, lat. *sōl* uit **sāu̯ol*, cymr. *haul* „oog", mbret. *heaul* hetz., got. *sauil* n. „zon" (< **sōu̯el*, z. Trautmann German. Lautges. 25, waarbij *ō* als *ǫ*, dus lang open *ō* moet worden opgevat, z. ook K.Z. 47, 91); lit. *sáulė* (*áu* < idg. *āu*) „zon".

Daarnaast staan verschillende vormen, die dit gemeen hebben dat zij de *ā* missen; naast elkaar komen voor *su̯el- : sūl-*, *su̯en- : sun-*; vergelijk hiervoor de vormen: oind. *súvar*, *svàr* „licht, hemel, zon", daarnaast een *o*-stam *sū́ra-* hetz. av. *hvarə-*, gen. sing. *hūrō*, gath. *xᵛə̄ng*, alb. *ül* „ster", oier. *sūil* „oog", (*fur-sundud*, mier. *fur-sunnud* „verlichting" hoort bij *andud* „aansteken, doen ontvlammen". Vgl. Thurneysen Z.celt. Ph. 8, 81, Pedersen KGr. II 457), got. *sunno* „zon", ob. *slŭnĭce* (< **sūl-*). Een wortel *sāu-* „schijnen", die men dan gewoonlijk aanneemt om dit alles te verbinden, verklaart de *l* niet, die hier volstrekt niet den indruk maakt van suffixaal te zijn, maar bovendien is deze wortel ook elders geheel onbekend.

Een nieuwe vorm komt voorloopig den indruk van verwardheid nog vermeerderen, al zal zij ons wellicht later helpen. Bij Paulus lezen wij (22 Linds.): *Aureliam familiam ex Sabinis oriundam a sole dictam putant, quod ei publice a populo Romano datus sit locus, in quo sacra faceret Soli, qui ex hoc A u s e l i dicebantur* (over dergelijke priesters uit bepaalde geslachten z. Wissowa Relig. u. Kult.[2] p. 404) en Varro voegt daar (L.L. 5, 68) zijn stem aan toe: *sol ausel, quod ita Sabini*; de geschiedenis van de eigennamen bevestigt deze mededeeling, die reeds op zichzelf er zeer vertrouwenwekkend uitzag (zie Schulze Z.G.LE. 468), terwijl het Etruskisch hetzelfde woord kent — als leenwoord uit een middelitalisch dialect — *usil* „zon", zie Conway Ital. Dial. p. 352 en Skutsch Pauly-Wissowa VI 778.

Deze naam van de „z o n" is natuurlijk onmogelijk te scheiden

van den naam van den dageraad: gr. ἠώς, aeol. αὔως [1]), att. ἑώς, lat. *aurōra*, idg. **āusōs*, vgl. lit. *auszrà* „dageraad" en van den naam van het goud: lat. *aurum* enz. Niemand twijfelt er aan, of wij hebben een volkomen grijpbare basis *aues-* „glanzen", die in dit verband boven (p. 191) natuurlijk als *a-ues* is opgenomen. Dit vermoeden wordt bevestigd door Hesychius αὐκήλως· ἑώς ὑπὸ Τυρρηνῶν waar de volgorde niet toelaat voor de derde letter iets anders dan κ te lezen; Mommsen stelde Unterit. Dial 349 voor te lezen: αὐσηλ ἑως nam dus -ως als dittographie voor ἕως; dit moet in hooge mate waarschijnlijk heeten, niet alleen omdat het verband daartoe dwingt maar ook omdat de teekens in Etruskisch schrift voor *k* (linksloopend > of), zie Herbig Corp. Inscr. Etruscarum N°. 8363, 8370 enz.) en *s* (ʗ of ⟅, ⟆ bijv. ib. 8389, 8393) zeer sterk op elkaar gelijken en heel gemakkelijk verward konden worden. Het wordt dan waarschijnlijk, dat de Etruriers, wier taal de diphtong *ai* en *au* wel bezat, het woord in Midden Italië ontleenden met de *au*-diphtong en juist uit deze zuidelijke dialecten is het meeste afkomstig, wat Hesychius van de Ταραντῖνοι en Τυρρηνοί vermeldt; de etr. vorm *usil* „zon" moet dan uit het Umbrisch ontleend zijn, waar monophtongeering had plaats gehad, zoodat men van **ūsel-* (of voor het latere, historische Umbrisch van *ōrel*) zou moeten uitgaan. Naast *sāuel-* (+ *sāuel-*?) vinden wij dus een vorm, in Italië althans, *ausel-*, beide = „zon". Aan ontstaan van den eenen vorm uit den anderen is natuurlijk niet te denken; maar eigenaardig is wel dat de lange *ā* van **sāuel-* even onverklaard is, als de *ā* van den grondvorm voor de „glanzende, gouden opkomende zon" **āusōs*, waar men voor gr. ion. ἠώς (< **āu(s)ōs*) ook *āus-* aannemen *moet*: over de onbeantwoorde vragen, die deze vormen stellen nog onlangs Bechtel Lexil Hom. 272, zonder resultaat (doch z. ben. p. 232).

Ik geloof, dat wij hier inderdaad met den wortel uitkomen, die ons hier bezig houdt: **uĕ* + verlengingen. Wij vinden dan *uel-*, *uen-*, *ues-* met verschillende prothesen. En daar deze beide vormen met *uel-* en *ues-* juist in het Grieksch die zelfde onverklaarde *ā* lieten zien, lijkt het niet te stoutmoedig om daarbij uit te gaan van een paradigma, dat juist door zijn oudheid en dus wisselend accent later als een splijtzwam nieuwe volledige vormenreeksen heeft gewekt; een substantief: A „glanzend llichaam" B „glans":

[1]) Vergelijk in verband met de Litausche vorm ook gr. ἄγχ-αυρος „dicht bij den morgen", en Hes. (met ου!) ἀγχοῦρος· ὄρθρος Κύπριοι ἢ φωσφόρος καὶ οἱ συν αὐτῷ, αὔριον „morgen, *cras*" vgl. ndl. *morgen* in zijn beide beteekenissen; voorts ἐναύρα· πρωΐ. Κρῆτες. Niet met αὔρα „frische lucht" hangt dit samen, zoals Passow-Crönert meent, maar uit *aus-r-* is het ontstaan, z. lit. *auszrà* „dageraad".

	A			B
Nom.	*ắ-u̯el*	> *ā́ul*	*ắ-u̯es*	*ā́us*
Gen.	*ă-u̯(e)l-ós*	> *aul-ós* (uit *āulós*)	*ă-u̯(e)sós*	*aus-ós* (uit *āusós*)
Loc.	*ă-u̯él-i*	> *au̯éli*	*ă-u̯és-i*	*au̯ési*

De nominativus moet de lange diphtong reeds in de gemeenschappelijke Indogermaansche periode verkort hebben: *āul* > *aul*; de lange handhaafde zich òf door contaminatie met een anderen casus, die *ē* bewaarde, vandaar gr. ἀϝελ-, ion. ἠ(ϝ)ελ-, att. samengetrokken ἡλ-, òf door de — blijkbaar vroege — uitval van intervocalische *s* in het grieksch **āu(s)-ūs-* (over dergelijke collectivapluralia op *-ūs*, *-ēs* J. Schmidt Pluralbild. 136). Voor het Grieksch is het wellicht verkieslijk van een vorm zonder *s-* uit te gaan; niet ἠέλιος dankt dan zijn ' aan ἤως, zooals Jacobsohn meende Phil. 67, 500, maar beide hadden van nature '; slechts in het Attisch hadden beide woorden spiritus asper, maar daar juist vinden wij bijv. ook in ἵππος (: oind. *aśva-*, *equus*) onregelmatig ‘; waarschijnlijk heeft dus in dit voor dergelijke invloeden ontvankelijke dialect ἑώς zijn spiritus asper aan ἕσπερος te danken, dat in alle dialecten zonder psilosis ‘ vertoont (vgl. Sommer Gr. Lautstud. 11 en 84) en is tenslotte ἥλιος in hetzelfde Attische dialect op zijn beurt bezweken voor ἑώς („zon" ∼ „morgenzon"). [1])

Intusschen blijft het zeker, dat een grondvorm **sāu̯el* voor het Latijn bruikbaar zou zijn, niet voor het Gotisch noch voor het Litausch. Voor het Litausch heeft de Saussure in zijn beide artikelen over de intonatie in die taal (Mém. soc. ling. 8, 425—446, Indog. Anz. 6, 157 vlg.) duidelijk gemaakt, dat de zgn. korte diphtongen *ăl*, *ău* enz. daar sleepend gesproken: *al̃*, *aũ*, de zgn. lange *āl*, *āu*, stootend gesproken werden: *ál áu* en phonetisch is dit reeds a priori waarschijnlijk, en uitgedrukt in Kurschats schrijfwijze dezer lange diphthongen: a_i, a_u enz. (z. Gramm. d. lit. Spr. § 200);

---

[1]) De vorm, dien Hesychius voor Creta opgeeft ἀβέλιος behoeft dus zijn lenis volstrekt niet aan psilosis te danken, wat daarom welkom is, omdat dit proces voor Creta slechts zeer beperkte geldigheid schijnt te hebben gehad, Thumb. Handb. gr. Dial. § 141, 12; Buck Greek Dial. p. 49 vlg. een vorm als ἀφ-αιλήται staat voor dit feit vast (αἱρέω × εἷλον).

Met den bijvorm van dezen wortel **su̯el-* „glanzen, branden", die hieronder behandeld wordt, verbindt men vaak de eigennaam Ἑλένη, die men dan op gezag van Solmsen (Unters. gr. Laut- u. Versl. 196) als „Lichtgöttin" opvat. Dit blijkt intusschen uit inhoud van sagen en ritus geenszins, z. Bethe Pauly-Wissowa VII, 2824, die haar veeleer als „boom- en brongodin" teekenen, terwijl Helena als een vlammenteeken (St. Elmisvuur) voor schippers secundair is en van haar broeders Castor en Pollux afgeleid (z. a.). Men moet dunkt mij juist omgekeerd als Solmsen redeneeren: het Grieksch bezat een woord ἑλένη „fakkel" (˙λαμπάς, δέτη Hesychius); het feit, dat dit niet vaak en vroeg met Ἑλένη aetiologisch verbonden werd, is een aanwijzing, dat men zich bewust was in Helena daarvoor geen aanknoopingspunten te kunnen vinden.

een vorm als lit. *áuga* „hij groeit" sluit zich bij deze beschouwing voortreffelijk aan, want zooals (z. bov. p. 182) lat. *vegeo* en gr. ἀέξω naast αὐξάνω aantoonen, hebben wij hier inderdaad en met *au̯el-* en *au̯es-* volkomen congruent geval: *a-u̯eg-* afwisselend in bepaalde gevallen met *ău̯g-*.

Doch ook voor het Gotisch is *sāu̯el-* met *ā* niet bruikbaar, daar men dan niet *sauil* maar **sawil* zou verwachten, wat voor het Gotisch alfabet een groot verschil is; en zoo moet het ook hier bij de oude opvatting blijven, dat wij hier van germ. **sōwel* (Streitberg Got. Elem. § 71, Trautmann Germ. Lautges. 25) moeten uitgaan, idg. *sāu̯el*, ofschoon dit woord toch eenigszins apart staat tegenover de andere woorden met *au* < *ō*, waar wij de *-u̯-* tusschen vokalen missen: got. *taui* nom., *tōjis* gen., dus < **tōja*; maar ook hier komt men tenslotte in oudere phase tot germ. *tōu-*, idg. *dōu-* (ook in gr. δοῦλος, dor. δῶλος en tenslotte in δίδωμι, cf. lit. *dúti* en gr. δυϝανοι, lat. *duim*), verg. ook Trautmann t. a. p. 28.

Ook voor got. *bnauan* „ψώχειν stuk wrijven" is deze weg open, wanneer men — lat. *nāvis* „schip" enz. al dan niet (z. I.F. 17, 150) latende gelden — denkt aan de lange diphtong in oind. *kṣnáuti* „hij slijpt, wrijft", gr. χναύω „krabben, afknagen", χνόος „schuim, dons, schaafsel" lat. *novācula* „scheermes". Ook wanneer men zooals Meringer I.F. 17, 150 doet oind. *nāu-* „schip" als „uitgeholde boomstam" hiermede verbindt en zoodoende lat. *nāvis* „schip" met *nāvus* „bedrijvig" vereenigt, is de verwantschap met νάω „stroom", νέω, νεύσομαι „zwem" en νήχω „zwem" niet uitgesloten, daar men ook van elders van deze werkwoorden tot een primitieve beteekenis: „gaan, strijken, glijden" komt. Al acht ik ook den naam, dien Fay geeft aan zijn „t a u t o l o g i c a l compounds" ongelukkig, daar hier oorspronkelijk slechts sprake kan zijn van de verbinding van twee v e r w a n t e begrippen, die juist wegens hun verschil b e i d e gebruikt werden en juist in hun vereeniging kwamen tot een grooter nauwkeurigheid of aanschouwelijkheid, hier lijkt het mij gewenscht voor het Sanskrit en voor het Grieksch (vgl. ook Am. Journ. Phil. 25, 377) een proef te nemen met een verbinding van oind. *śásati* „hij snijdt", vgl. gr. ξέω, ξύω „schaaf, polijs", lat. *castro* „besnijd" en den wortel *nāu* : *neu-*+prothetische *s*: idg. *kₑs-(s)nā^eu-* „ik glijd al snijdende langs, ik 'snijglij', scheer" [1]).

[1]) Ik vermoed, dat juist de bijzonderheid, dat men hier niet zonder meer idg. *ō* maar *ōu* had, aan het ontstaan van deze eigenaardige lange open *ō* (Streitberg e.a. noteeren *ǭ*) schuld is. Wij hebben hier dan met een dissimilatieproces te doen, waardoor evenals *u̯o* zich vaak tot *u̯e*, *ou̯* zich bijv. vóór den klemtoon in het Latijn tot *au̯* ontwikkelt (*ŏvis*: > *avillus*), zoo hier *ōu̯* zich differentieert in de richting van de open *ǫ*; over dergelijke verschijnselen zie Meillet, De la différenciation des phonèmes in Mém. soc. ling. 12, 14—34).

Kortom, van alle kanten worden wij gedrongen in den naam der „zon" een *ā* te erkennen; de oudste phase, waartoe wij zoo op konden klimmen, is:

I *sāul-*, *sāu̯el-* II *su̯el-* : *sūl-* III *su̯en-* : *sun-* IV (*au̯es-*:) *āus-* (vgl. *ausel* „zon", met participiaal *l(o-)* suffix. Verbindt men dit met bovenstaande beschouwingen over het ontstaan van de *ā*, dan bestond vermoedelijk parallel met *au̯es-* : *āus-* naast elkaar *au̯el-* : *āul-* en *su̯el-* : *sūl-*; uit het eerste ontstond *āu̯el-*, uit het tweede *suu̯el-* (oind. *súvar-*; met svarita *svàr*; en deze beide, die in beteekenis waarschijnlijk nog weinig verschilden, „oog, oog van den dag, licht, zon" (cf. lat. *lūmen* „oog, licht") gaven, misschien om aan te duiden het a l l e rgrootste licht of vuur, in „contaminatie" een vorm *sāu̯el*, *sāu̯l-* „zon".

Misschien is het mogelijk nog een tweede dergelijke combinatievorm te betrappen, wanneer men, evenals wellicht *suu̯el-* en *āu̯el-* met elkaar als resultaat *sāu̯el-* gaven, zoo uit idg. *su̯es-* „verwarmd, droog" in oind. *śúṣyati* (< **súṣyati*) „hij droogt" av. *huš-ka-* „droog" (idg. *sus-* zooals boven *sun-*)+*āus* : *āues-* „zon(nig)" een vorm *saus-* terugwint die in gr. *αὖος* „droog" (= **sáusos*), ohd. *sōrēn* „verdorren, verwelken", lit. *saũsas* (*aũ*, niet *áu*!) „droog" voortleeft ob. *suchŭ* hetz.; de factor van de zonnewarmte leeft nog duidelijk voort in lat. *sūdus* (< *suzd-*) „droog, helder, zonnig, v. h. weer".

EXCURS V.

Hoe was het evenwicht van den wagen: stond hij dus, niet bespannen, achterover met den dissel omhoog of voorover met den dissel omlaag? hetzij dan steunende met den disselboom op een schraag of balk in den stal, zooals de artillerie dat tegenwoordig met zijn tweewielige voorwagens doet, hetzij voorover neergevallen en steunende op den elleboog in den disselboom? Dit antwoord behoeft gelukkig niet twijfelachtig te zijn. Wat wij daaromtrent in de literatuur en de monumenten vinden, stemt geheel overeen met wat men a priori verwachten moest.

Homerus beschrijft het inspannen het uitvoerigst Ω 265 vlg.:

οἱ δ᾽ ἄρα πατρὸς ὑποδείσαντες ὁμοκλὴν
ἐκ μὲν ἅμαξαν ἄ ε ι ρ α ν εὔτροχον ἡμιονείην
271 καὶ τὸ μὲν εὖ κατέθηκαν ἐυξέστῳ ἐπὶ ῥυμῷ van het juk gezegd, waarna in v. 279 volgt:

ἵππους δὲ Πριάμῳ ὕπαγον ζυγόν κτλ.

Terwijl het laatste vers volstrekt niet bewijst, dat de disselboom omhoogsteekt en de wagen dus met dien boom achterover omhoog leunt, maar even goed kan beschrijven, dat zij de paarden onder het juk voeren, d. w. z. terugduwen, terwijl de eene knecht tusschen de paarden staande het juk even omhoog tilt, en de andere de paarden zelf er onder brengt — er is hierbij steeds sprake van een meervoud — pleiten de beide eerstgenoemde zeer duidelijk er voor, dat men om den wagen uit de stal te halen, deze bij den disselboom optilt en zoo er uit rijdt, en dat men zonder verder daarvoor omslag te moeten maken, het juk op den disselboom kan bevestigen, die dus niet eerst omlaaggehaald behoeft te worden.

Denken wij ons thans er in, wat men hier a priori moet verwachten. De wagen moet zoo geconstrueerd zijn, dat hij aangespannen en zonder bemanning niet naar achteren overhelt, zoodat het juk omhoog gaat en de paarden als het ware, indien zij niet te zwaar waren, daarin zouden worden opgeheschen, noch ook te veel naar voren helt, zoodat hij reeds vanzelf zwaar op de paarden

drukt, neen hij moet zijn zwaartepunt slechts zooveel van de as naar voren verschuiven, dat de dissel door zijn juk rustig en vast en steeds op den nek van de paarden blijft. Zoo toch zal de gang het gemakkelijkst en zal het onaangename stooten in den wagen door den gang der paarden, hoewel onvermijdelijk, tot een minimum worden beperkt. De best gebouwde wagen zal zeer zeker zóó zijn geconstrueerd, dat, wanneer de onderkant van den wagenbak zuiver horizontaal gericht is, de wagen op zich zelf, dus zonder bespanning, in evenwicht is, zoodat wanneer men hem naar voren laat overhellen, hij met den dissel op den grond blijft staan en hij achterovergehaald in denzelfden stand zich handhaaft. Is er sprake van een wagenmenner, dan zal deze zeer zeker zoo rechtstandig mogelijk boven de as zijn plaats intuitief uitzoeken, zijn er twee, dan is natuurlijk het verkieslijkst, dat beide mannen naast elkaar staan, te meer daar het achter elkaar staan bij verschillend gewicht zeer zeker aanzienlijke bezwaren met zich meebrengt; voor de methode een zeer duidelijk voorbeeld bij Rich s. v. currus. Het schijnt nu, dat men gaandeweg dit ideaal meer en meer is genaderd maar het — bewust — nooit heeft bereikt, omdat de eerste eeuwen en nog geruimen tijd later de zgn. *λέπαδνα*, de breede stukken leer van boven van den nek naar voren over de borst der paarden gespannen het eenigste verband met het juk er dus met den wagen vormde, zoodat een tegenstand alleen in ongeveer horizontale richting bestond, niet in verticale richting en het paardetuig dus niet in staat was een achterwaarts opkippen van den wagen te keeren; men vergelijke hiervoor een Aegyptische, Assyrische en Grieksche bespanning bij Autenrieth-Kaegi op pl. XIV en XV afgebeeld. Later eerst komt een dubbele snoering in gebruik, eenigszins overeenkomende met ons modern tuig: van boven over de borst, van onderen onder de buik door, op beide plaatsen met riemen (Rich s. v. *iugum*, uit Pompei).

Deze verschuiving van het zwaartepunt nu naar de as toe kan men op de monumenten nog duidelijk volgen.

Bij de Babyloniers zien wij bijv. op het relief van Tiglatpilesar III den geheelen wagenbak staan tusschen de as en het gedeelte waar de dissel, die onmiskenbaar aan de oude ploeg doet denken (zie Meringer I.F. 17, 107 en 129 de fig. *e*, *f*, *g*: juist in dien vorm, als een „kastje", komt ook de wagenbak voor) plotseling met een hoek omhoog buigt; in het koperen relief van Salmanassar II e.a. komt dit telkens terug, zoodat de wagen zelfs met zijn voorste punt schijnt door te zakken vooral wanneer de bestuurder voorover leunt om zijn paarden te mennen (de beide reliefs vindt men in

Frank, Kunstgesch. in Bildern² II p. 59, 5 en 60, 6); deze bijzonderheid keert regelmatig terug, ééns zijn zelfs de beide staande personen vóór de as aangebracht, ib. p. 62, 6.

De voortbrengselen der Cretische en Myceensche kunst balanceeren den wagenbak iets meer boven de as maar verleggen toch het zwaartepunt zóó merkbaar naar voren, dat ook daar deze vaak naar voren overhelt; ik herinner aan de bekende grafstele van Mycenae (Winter Kunstgesch. in Bildern² III p. 86, 2) en al moge ook hier eenigszins, zooals elders sterker (ib. p. 87, 6), een te kort aan beschikbare ruimte den wagen in de verdrukking hebben gebracht, het kwam blijkbaar toch met het iederen dag aanschouwde tot op zekere hoogte overeen. Een ivoren doosje op Cyprus gevonden (ib. 102, 6) laat ten overvloede nog een tweede gebogen verbinding zien boven van den wagenbak of naar den disselboom toe, zonder twijfel om het al te sterk doorveeren te voorkomen, dat zou kunnen leiden tot afknappen van den boom; een zilveren schaal uit Praeneste komt dit nader bevestigen: ook daar staan de strijders naast elkaar. Wellicht echter moet men aan dit laatste niet te veel waarde toekennen, daar het in deze oudere kunstproducten de strijders even goed naast elkaar kan bedoelen; dat dit vaak het geval was, toont een onbeholpen terra-cotta groepje aan, waar op een breede doch ondiepe wagen menner en strijder naast elkaar zijn verstijfd, z. Winter, die Typen der figürlich. Terrakotten I 7 en Kunstgesch. i. Bild. IV, p. 112, 6.

Deze indruk wordt nu steviger doch ook nauwkeuriger bevestigd, wanneer wij de voorstellingen op vazen nagaan. Hier komt telkens naast de breede riem voor langs de λέπαδνα, de eigenlijke trekband, een dunnere verbinding, een smallere riem voor, die onder de buik doorloopt: op de Chigi-kan (z. Buschor Griech. Vasenmalerei² afb. 37), op een amphora uit Melos (ib. 53), waar op een wagen als bootje gedacht Apollo, Arge en Opis voorkomen achter elkaar, zóó geplaatst dat de beide eersten vóór de as komen te staan, op den krater met de uittocht van Amphiaraos (ib. 67). Waarvoor die dunne buikriem was aangebracht, blijkt uit de laatste voorstelling: de zwaar gebouwde Amphiaraus zet den voet op de achterplank van den wagen, waardoor deze zichtbaar achteroverhelt; dat de wagen straks bij het werkelijk opstappen niet omhoog zal slaan, slechts daarvoor is die smalle, sierlijk geknoopte riem bestemd, niet sterk genoeg om ook gedurende den eigenlijken tocht den wagen voortdurend in evenwicht te houden. Toch schijnt bij een kalme rit een evenwichtstoestand van voor- en achter met minder harde schokken bereikt te zijn: op de Françoisvaas staat in de processie

de wagenmenner iets vóór de as, de ἐπιβάτης achter de as maar verder naar achteren. De streep met figuren daarboven geeft een wedren weer: de paarden niet stappend of dravend, maar in galop; welnu, hier hangt de wagenmenner in de teugels, de zorgvuldige teekening der bijzonderheden (bijv. bij Buschor afb. 90) laat nog duidelijk onderscheiden, dat de verschillende renners achter in hun wagen staan, de voeten geplant achter de wagenas; maar hier is ook met bijzondere zorg telkens de boven aangeduide buikriem met zijn sierlijke lus geteekend: dit nu moet juist zijn, daar het voor het paard in galop — hetzij onder den man gereden hetzij voor den wagen —, van het hoogste belang is, dat de voorhand zooveel mogelijk ontlast zij. Vgl. daarover ook Xenophon's beschouwing, toegelicht door Kapitein C. A. van Woelderen: Paardrijden, naar het Grieksch van Xenophon, plaat V met text.

Zelfs waar op late rood-figurige vazen de wagenbak aanzienlijk ver naar voren is aangebracht, zooals op de amphora in Arezzo met Pelops en Hippodamia in vollen ren (Buschor afb. 151), komt toch tuig en houding van den renner, die daar zijn voetholten in de as zelf afzet, geheel overeen met de boven gemaakte opmerking. Het duidelijkst ten slotte[1]) is een — zeer late — zwart figurige voorstelling op een Berlijnsche hydria (ib. 101): hier is een wagen voor één persoon afgebeeld; het vierkante wagenbakje is nauwkeurig in het midden boven de as aangebracht en helt zelfs, ofschoon de bestuurder nog met beide voeten op den grond staat, eenigszins achterover. Welnu, ook hier zijn de λέπαδνα breed en met versiering en het hoofddeel van het tuig; de buikriemen zijn met groote speling onder de buik zichtbaar en lieten dus toe, dat het juk eenigszins opwipte. Hiermede komt volkomen overeen, dat, waar de bewuste buikriemen niet voorkomen, de persoon of de personen steeds het zwaartepunt verleggen naar vóór de wagenas, waarbij zij dan door zelf achter over te hellen, zich steunend aan de ἄντυξ van den wagenbak, trachten de paarden in galop nog zoo veel mogelijk te ontlasten en in de teugels te houden; zoo bij de apotheose van Herakles, waar Athena den wagen ment, Baumeister Denkmäler afb. 734.

De reliefsculptuur brengt in deze opvatting geen wijziging; duidelijke voorstellingen zijn zeldzaam. Oud — nog uit de VI[e] eeuw — is het relief, waarop een man, vermoedelijk Apollo, den wagen

[1]) Ook bij het inhouden van de paarden komt dat achter op den wagen staan voor, zooals de wagenmenner van Herakles doet, terwijl deze de Lernaeische slang doodt, Baumeister Denkmäler afb. 724.

bestijgt: typisch juist voor den stijl van dien tijd is, dat, ofschoon Apollo reeds den linker voet op den wagen gezet heeft en de achterkant dus omlaag moest drukken, de wagen stereotyp is gegeven en dus met het voorgedeelte eenigszins door- en omlaag zakt (vgl. Waldmann, Griech. Originale N°. 30). De IVe eeuw schijnt voor dergelijke voorstellingen minder smaak te hebben gehad, slechts uit het eind van de V^e eeuw komen zij voor. Daaronder behooren in de eerste plaats genoemd te worden de beide groepen in den Parthenon-fries (Michaelis XVII 56 en XVIII 61: op de eerste is ongetwijfeld een ren-strijdwagen afgebeeld, de man rechts ment, links het schild achterom gezwaaid heeft zich aan de voorleuning van den wagenbak vastgegrepen en wordt nu uit de rust-zooeven meegesleurd in den plotseling „startende" wagen, waarbij één voet nog even over den grond gliert en het zware schild den man als doet toeven, ja zoo ver mogelijk naar achteren hem ontplooit. Een relief, onmiskenbaar door de Parthenonsculpturen geinfluenceerd — men vergelijke het voorste paard met het Parthenonfries VIII 15: het steigerende paard en de oudere man met uitwapperenden mantel en (thans verdwenen) baard — is het relief met den ἀποβάτης uit Oropus (Waldmann Griech. Originale 119): ook hier rechts de wagenmenner, links de voortreffelijke figuur van den hopliet, in de lendenen veerend, de knieen tegen den voorkant van den wagenbak aangedrukt, terwijl de rechterhand het lichaam vastgrijpt aan de leuning voor hem: onmiskenbaar in zijn geheel den wagen achterover trekkend.

EXCURS VI.

Wij willen dan een oogenblik beproeven, of het met onze opvatting van *οὐρανός : οὐρέω* (bov. p. 168 vlg.) mogelijk is, het woord als onderdeel van een grootere groep te begrijpen. Juist zooals *οὐρέω : οὐρανός* vinden wij *κυέω : κυανός*. Het eerste, *κυέω*, kan men het best weergeven met „gezwollen zijn: dik, rond zijn''; het tweede komt als substantivum *κύανος*, proparoxytonon, voor in de beteekenis „lapis lazuli'', maar hier is het accent reeds verschoven en correspondeert met een adjectivisch *κυανός*, zooals dat een vaste accentwisseling aangeeft, vgl. Vendryès Traité d'accentuation grècque p. 152 en duidelijk in de literataire traditie (z. ben.) *Κυανός* is etymologisch niet verklaard, zegt Boisacq; welnu het hangt, zonder twijfel, met *κυέω* samen en is dan v o l k o m e n parallel: *κυέω : κυανός* = *οὐρέω : οὐρανός*. Waar bij Homerus in *κυανός* de *ῡ* lang is, is het metrische rekking, zooals *κῡᾰνο-πρῴρειος* tegenover *κῡανο-χαῖτα* bewijst.

Hoe moeten wij ons dit voorstellen? De wortel is in zijn volledigste vorm als **k̑eu̯ā-* bekend: in lat. *cavus*: *κό(ϝ)ος* is de eerste lettergreep nog voller aanwezig; de kortere phase *k̑ₑu̯ə-* = *k̑ū-* blijft voor consonant doch gaat voor vocaal in *k̑uu̯* over; daarnaast staat de verkorte phase in **k̑eu̯ə-* = gr. *-κεα-*.

Bepalen wij ons echter bij de kortere, dan vinden wij als woorddeelen daarvoor in het Grieksch *κῡ-* en *κῠ(ϝ)-*. Het is bekend, dat wij dit vinden in *κῦμα* „golf'' of zooals bij Homerus duidelijk blijkt, eigenlijk „golving, W o g e n s c h w a l l''; **k̑ₑu̯ə-* onder andere accentbepaaldheid, > gr. *κυϝᾰ-* treffen wij aan in *κυανός*, een zeer oude *-νό-* formatie. Het verdere antwoord geeft Homerus.

N 562 *ἀμενήνωσεν δὲ οἱ αἰχμὴν*
κ υ α ν ο χ α ῖ τ α Ποσειδάων

μ 59 *ἔνθεν μὲν γὰρ πέτραι ἐπηρεφέες, προτὶ δ' αὐτὰς*
κ ῦ μ α μέγα ῥοχθεῖ κ υ α ν ώ π ι δ ο ς Ἀμφιτρίτης

En een dergelijk verband, zij het dan ook ondergestoven onder schijnbaar historische voorstellingen, vindt men *Y* 223, waar over de merries van *Ἐριχθόνιος* gesproken wordt:

223 *τάων καὶ Βορέης ἠράσσατο βοσκομενάων,*
ἵππῳ δ' εἰσάμενος παρελέξατο κ υ α ν ό χ α ι τ η,
225 *αἱ δ' ὑπὸ κυσάμεναι ἔτεκον δυοκαίδεκα πώλους.*
228 *ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,*
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνα ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.

Vergelijk *ι* 528, 536 enz., waar het steeds juist van Poseidon gebruikt wordt, zoo ook later Hymn. Hom. 21, 6.

De moeite waard zijn hier de glossen bij Hesychius: *κυανός* (accent!). *θαλάττιον ὕδωρ*; *κῦμα· ὕδατος ἐπιδρομὴ βιαία καὶ τὸ ἔτι ὂν ἐν τῇ κ ο ι λ ί ᾳ. καὶ τὸ γεννώμενον κύημα*; eenigszins anders *κύματα· ὑδάτων ἐπιδρομαὶ βίαιαι. κυήματα. τὰ γεννώμενα. καὶ τὰ ἐν ταῖς κοιλίαις ἔτι ὄντα. καὶ δένδρα. καὶ ὄρη.*

Zoo is dus duidelijk, dat *κυανός* (< **k̂ₑu̯ə-nó-*) eigenlijk beteekend heeft: „gezwollen, nl. van het water, van de golven"; als kleur na het effen stralen, glanzen of blikkeren van de zee, de „donkerblauwe kleur", in zwart overgaande, die de gezwollen, h o l l e zee aanneemt. Voor lateren is *κυανός* ook synoniem met „blauwzwart, zwart". (Vgl. lat. *caeruleus* : *caelum* en gr. *ἠερο-ϝειδής πόντος*).

Het is thans zaak de verschillende phasen van dezen wortel nauwkeuriger te onderzoeken. Wij gaan uit van een vorm **k̂eu̯ā-*, d i e n e r g e n s v o o r k o m t; wat wel voorkomt, is een klankrij, die men graphisch aldus kan weergeven: I *k̂eu̯ə-*, II *k̂ₑu̯ə-*, III *kū-*, wat bij *k̂eu̯ə-* kan hooren, maar ook bij *k̂eu̯-*, als dit voorkomt (z. b.)

Slechts voor II vonden wij tot nog toe voorbeelden en wel:
κῦμα < idg. **k̂ū* naast *κυανός* < idg. **k̂uu̯-anó-* of
< idg. **k̂ₙu̯a-nó-* [1]).

Laatste grondvorm voor beide was in ieder geval *k̂ₑu̯ə-*. Maar in b e i d e gevallen m o e t deze vorm van den wortel reeds een verkorting beteekenen tegenover I: idg. **k̂eu̯ə-*. Hoe dit verschil te verklaren?

Hiermede verbinden wij thans, om ons voor te lichten, de *-ro*-afleiding van dienzelfden wortel. Hesychius geeft *Κυάρη· ἡ Ἀθηνᾶ*, waarmee zeker verbonden moet worden oind. *śávīra-* „machtig, sterk" naast *śū́ra-* met gelijke beteekenis, mier. *caur* „held", cymr. *cawr* „reus". De lange *ī* van het Indische woord moet, zooals Güntert Reimwortbild im Ar. und Griech. 103 onderstelt, zonder twijfel door den invloed van oind. *vīrá-* „man", vgl. lit. *výras* „man", verklaard worden en zoo vinden wij ook hier weer het bekende tweetal tegenover elkaar: *avi* ∾ *ū*; vgl. daarover (samenvattend Brugmann

[1]) Men kan echter *ῡ* ∾ *ῠ(ϝ)ᾰ* op een lijn stellen met *γῡ-ρός, γύα-λον, βρῑ-θω* ∾ *βρια-ρός* en dan in beide de bekende verschillende ontwikkelingen van *ₑi̯ə* of *iə* resp. *ₑu̯ə* of *uə* zien.

K.V.G. p. 142), en Wackernagel Aind. Gr. I 84, Hirt IF 32, 234 en Güntert, Indog. Ablautprobleme (1916) 7. Voor de vraag, die ons hier bezighoudt, of nl. voor dit oind. *avi* naast *ū* overal gelijke vocaalphase als bij *ū* (dus idg. *ₑu̯ə*) of ongelijke (dus idg. *eu̯ə*) moet worden aangenomen, blijkt uit de daaraan gewijde beschouwingen, dat men voor groote groepen van woorden, bijv. voor den Infinitivus, die het accent altijd op den wortel heeft, tegenover het Participium dat het suffix *-tó-* den klemtoon geeft, voor *kravís* ntr. „vleesch" = gr. κρέας enz. van *eu̯ə*, niet van een verkorting *ₑu̯ə-* moet uitgaan, vgl. ook zoo Brugmann Grundr.[2] II, 1, 533. Het accent van *kravís*, gen. *kravíṣaḥ* blijft met dat al onverklaard: vermoedelijk zal men met van Wijk, Der nominale Genetiv Singular p. 19 en passim van een Nom. *kréu̯ə-s*, als Gen. met aangesloten proklitikon-accent *kreu̯ə́-s*, later nog weer „versterkt" met eigen Genetivusuitgang moeten uitgaan, bijv. oud vermoedelijk **ĝén-os*, gen. **ĝenés*, later **ĝenes-e/os*.

Voor II, idg. *k̂ₑu̯ə-* staan ons dus nu deze vier vormen ten dienste bij dezen wortel: κυανός : κῦμα

Κύαρος, adj. *κυαρός : **śávīra-* teg. *śūra-*

Wil men al deze vier vormen samen onder één dak brengen, dan blijven zij alle vier dakloos. Maar nu is door de studie van Güntert, Indogermanische Ablautprobleme § 130 en 177, waarschijnlijk gemaakt, dat idg. *ₑ* vóór idg. heterosyllabisch *i̯* of *u̯* in het Oud-indisch en elders in *i*, resp. *u* overging, niet zich als *a* vertoonde. De vorm **śávīra-* valt dus weg en moet waarschijnlijk verklaard worden op de boven aangegeven wijze (vgl. ook Osthoff Morph. Unters. VI 70 vlg., z. bov. p. 81), namelijk door invloed van den comparativus en superlativus, die het accent op den wortellettergreep hadden, *a* is dus < idg. *e*, niet *ₑ*. Rekent men dan ook een oogenblik met de mogelijkheid, dat oind. *śū́ra-* zijnerzijds, in plaats van **śū-rá-*, zijn accent aan dezelfde juist genoemde vormen dankt, dan komt de volgende conclusie te voorschijn, die ook phonetisch aannemelijk lijkt:

Uit idg *ₑu̯ə-*, welke combinatie aanvankelijk natuurlijk geen klemtoon had, ontstond in het Grieksch -υα- [uit -*uu̯a*-], zooals uit *éu̯ə-* ontstond έα [uit -*éu̯a*-]; kwam de eerste verbinding, niet natuurlijk in een stadium als waarin bijv. in het Grieksch reeds -υϝα- gehoord werd maar eerder, onder een later ontstaan accent terug, dan ontwikkelde zich uit *ₑu̯ə* > *uu̯ə*, dus *úuə*, verder *úu̯ₔ*, daaruit *ū*; langs een anderen weg komt ook Güntert t.a.p. § 148, 164, 177 tot ditzelfde resultaat.

De III[e] vorm eindelijk, die wij boven aangaven *k̂ū-* (hetzij dan met *k̂eu̯-* of van *k̂eu̯ə-* te verbinden) komt in het Grieksch voor als de kortste phase en wel in het woord κύλα (Hesychius) · τὰ ὑποκάτω τῶν βλεφάρων κοιλώματα enz. > met hetzelfde *lo-* suffix, dat

men in gr. *κοῖλος*, lat. *caulae* „holten", mier. *cuile* „kelder", z. ook Rev. celt. 27, 88, vgl. daarnaast arm. *soil* (zie Z. D. M. G. 59, 707) aantreft. Toch schijnt mij deze vorm al bijzonder onzeker, daar de kortheid van de *υ* alleen op de accentuatie bij Hesychius berust en men hier *υα* of *ῡ* zou verwachten, vgl. *γύαλον : γῡρός* „rond" naast een adj. **γυαλός* in *ἐγ-γυαλίζω*(?) cf. Hes. sv. *γυαλός*, en naast *γῡρός* de eigennaam *Γύαρος* van een eilandje, ten Z. van Andros. Hesychius geeft daarnaast nog *γύελον · κόλπον*, wat zonder twijfel hierbij hoort. Ook bij dezen wortel komt een *lo*- afleiding voor, maar deze vertoont nergens een spoor van *ῠ*, ja in *-υλλ-* is waarschijnlijk een aanwijzing gelegen van *ῡ*. Het zijn de volgende data: Hesychius *γυλλάς · εἶδος ποτηρίου παρὰ Μακεδόσι* en haast gelijkluidend Etym. Magn. 243, 13: *γυάλας · κτλ.*; ook bij Athenaeus XI 467*c* vinden we hetzelfde woord voor als eigen aan de Macedoniers en de Megariers; in deze beteekenis is het dus een West-Grieksch woord, zooals Solmsen Beitr. z. greich. Wortforschung 104 dat in een grooter verband heeft opgenomen en ook voor *γυάλας* heeft aangetoond; verder verwijs ik naar Hoffmann, Makedonen 71. Welnu, hiermede moet zeker verbonden het woord voor „ransel, knapzak" of „broodzak" zooals de officieele term thans luidt *γύλιος*, dat bij Aristophanes (Ach., Pax, Ran.) voorkomt welk woord ook Hesychius bedoelt: *γύλιος · .... ἀγγεῖον ὁδοιπορικὸν εἰς ἀπόθεσιν τῶν ἀναγκαίων, ᾧ ἐχρῶντο οἱ στρατιῶται*, waarmee dan toch zeker identisch moet zijn *γύλλιον · ἀγγεῖον πλεκτόν*, zie ook K.Z. 47, 270 [1]).

Het resultaat van deze overweging is dus, dat wij voor wortels van den vorm *k̑eu̯ā-*, *geu̯ā* (z. *γῡρός*, *γύαλον*) deze resultaten vinden:

I	*k̑éu̯ə-*	gr. *-κέ(ϝ)ᾰ-*
II	*k̑ₑu̯ə-⊥*	gr. *-κυ(ϝ)ᾰ-⊥*
III	*k̑ₑ'u̯ə-* (sec.)	gr. *-κῡ-* en *-κῡ(ϝ)*+vocaal.

De vraag is thans: leeft dit *-κεα-* nog ergens voort, en waar? In drie woorden *κέαθος*, *κεάζω*, *ὠκεανός*, naar ik vermoed.

Hesychius geeft *κέαθοι · βοηθοί*, waarnaast een gecontraheerde vorm voorkomt *κηθοί · βοηθοί* (accent!), *κηθεῖν · βοηθεῖν, συντρέχειν*; *κήθευον · συνεπορεύοντο*. Op één plaats nu komt dezelfde verhouding weer terug, iets waar Fick K.Z. 42, 148 op gewezen heeft: op een papyrus nl. vinden we in plaats van Amphions broeder *Ζῆθος* *Ζέαθος* en juist deze vorm past uitmuntend op de beide plaatsen bij Homerus λ 262: *'Αμφίονά τε Ζέαθον τε* en τ 523 *κοῦρον Ζεάθοιο*

[1]) Nadat het bovenstaande was geschreven, vond ik een begin van deze opvatting ook ontwikkeld door Bechtel Lexil. Hom. 90.

(ϝ)ἄνακτος. Tegenover Amphion is Zethus het ruwe, sterke natuurkind en een naam, die hem in verband met een wortel bracht die ook elders „reus" of „kracht" beteekent, zou zeer aannemelijk zijn. In suffix met κύαθος te vergelijken, waarvan het in beteekenis al heel ver is afgedwaald, geeft het dan nog slechts met ζ : κ moeielijkheden om *Ζέαθος* met κέαθος βοηθός samen te stellen. Zethus wordt nl. gewoonlijk voorgesteld als de „helper", de opperman die Amphion bij het optrekken van Thebe's muren ter zijde staat, zie Wernicke, Pauly-Wissowa I 1946.

Er is hier dus eenige reden om na te gaan, of deze naam misschien van buiten gekomen kan zijn, en dan uit het Noorden: wij moeten dan aan een s a t ə m-taal denken, die de indogermaansche palatalen door een spirant weergeeft. Vanzelf komt men dan tot het Thracisch-Phrygisch, waarvoor Kretschmer Einl. gr. Spr. 230 dit heeft bewezen: idg. *k̑* is daar éénmaal zeker door σ weergegeven, *ĝ* of *ĝh* vaak door ζ of σ; het duidelijkste voorbeeld hiervan is wel de naam der aarde: ζεμελω = gr. Σεμέλα, cf. ob. *zemlja* teg. gr. χαμ- „grond". Is het toeval, dat juist in hetzelfde Thebe de naam *Zethus* voorkomt, waar ongetwijfeld thrac-phryg. *Semele*, de moeder van Dionysus, haar kind uit het Noorden in Griekenland heeft binnen geleid; het Thracische karakter van den Bacchusdienst nu staat onomstootelijk vast. Bezwaarlijk is, dat ζ als vertegenwoordiger van idg. *k̑* tot nog toe niet is aangetoond, maar, wie weet, hoe weinig hier over is en bedenkt, hoe veelzijdig en hoe wisselend de inhoud van het Grieksche letterteeken ζ is, zal hier nog geen onoverkomelijke moeielijkheid in willen zien. Voor het vocabularium van deze dialectgroep verwijs ik naar het Corpus Inscriptionum neo-phrygiarum van Calder, Journ. Hell. Stud. 31 (1911) 161—216 met register der woorden, en de nieuwste aanwinsten van het Thracisch Glotta 6, 74 en 7, 81. 86. Eigenaardig voor het Thracisch is juist het herhaalde voorkomen van εα, dat in bepaalde gevallen εϝα onderstelt, daar ook in het Thrakisch intervokale *u̯* is verdwenen, zie Glotta 6, 76; in de nieuw-Phrygische opschriften verder vinden wij ζ uitsluitend nog in ζεμελως, verder nergens, terwijl het in de oudere — de onlangs gevonden Thracische inscriptie is waarschijnlijk uit IV v. C. of ouder — v e e l v a k e r voorkomt.

En nu de waarde van ζ. De nieuwste studies, aan dit moeielijke punt gewijd, zijn van Jacobsohn Herm. 45, 80, Hoffmann Makedonen 175, Ehrlich Untersuch. z. gr. Betonung 236 vlg., vooral 236. De beide laatsten stellen als punt, waarop de ζ in het Grieksch, voor de Grieken eenvoudig *z* is gaan beteekenen, aan het eind van IV v. C.; Ehrlich toont verder aan, dat bij Homerus ζ eigenlijk

slechts na tribrachys positie maakte. De laatste, die zich aan dit onderzoek gewaagd heeft, Vasmer (z. Meillet Bull. soc. ling. 20, 1916/7, 52) neemt als punt, waarop de uitspraak *z* bereikt was, iets later: ± 200. Slechts voor het Ionisch-Attisch neemt hij een bepaalbare uitspraak *zd* aan in ouderen tijd; in dien tijd werd dan vreemd *z* of *ž* met σ getranscribeerd, wel een bewijs dat in het letterteeken de *d*-klank als iets wezenlijks werd beschouwd en gehoord. Een bijzondere plaats neemt hier het Cretische dialect in, waarvoor ik terwille van meer bijzonderheden verwijs naar Thumb Handb. d. griech. Dial. 129, Meillet Bull. soc. ling. 20, 54: waar het Ionisch μέσσος, het Attisch μέσος heeft (< idg. **medh-i̯o-*) schrijft men in midden-Creta oudtijds μέζατος (superlativus), later μέττον of μέτον, in het algemeene alfabet met ϑϑ of ϑ; en voor ζ in δικαζειν komt daar in bepaalde streken δ(δ) of τ(τ) te voorschijn. Daar tot nog toe in het Cretisch niets hoegenaamd er op gewezen heeft, dat ook de teekens τ en δ voor oergr. *t* en *d* toen affricatae of spiranten weergaven, hebben wij hier een dergelijk verschijnsel als in het Attisch bij ἐρέττω „roei" naast ἔρετ-μον „riem" (lat. *rē-mus*; dit ἐρέττω heeft deze ontwikkeling doorgemaakt: *ti̯ō* > *tt'ō* > *ttō* juist zooals in het Germaansch vóór *i̯* consonantrekking wordt aangetroffen, z. bijv. Dieter Laut. u. Formenl. d. altgerm. Dial. 262. Hieruit blijkt onmiskenbaar, dat de *t* in zekere omstandigheden voor mouilleering weinig gevoelig was en er slechts een vermeerdering van eigen gewicht door vond. Maar niet steeds heeft zich *t* voor *i̯* in het Grieksch aldus gedragen: men denke aan πλούσιος uit πλουτ-ιος : πλοῦτος, ὅσιος < **sot-i̯o-*: oind. *satyá-* „waar", av. *haiϑya-*, wat Meillet Mém. soc. ling. 15, 220 nu voorgoed heeft vastgesteld. Weer anders zijn de lotgevallen in att. τόσοσ-δε, ion. τοσσος < **tot-i̯o-*, att. μέσος, ion. μέσσος < **medh-i̯o-*. Het betreft hier zonder twijfel een chronologisch verschil: *i* vóór vocaal na consonant had neiging in de halfvokaal *i̯* over te gaan: hoe ouder vorm, hoe verder *i* op dezen weg was voortgegaan; vandaar φαν-ιω > φαν-i̯ω > φαίνω; dus τόσ(σ)ος, dus μεσσος. Anders stond het met πλούσιος: dit was eerst een secundaire formatie, waarnaast het substantief πλοῦτος bleef voortleven. En zoo kwam het dat, terwijl *i* neiging had in *i̯* over te gaan; andere paren als δικᾱ : δικα-ιος, πατηρ : πατρ-ιος enz. de *i* in stand hielden, zoodat niet *πλοῦσος : ion. *πλοῦσσος meer ontstond en men voor het begrijpen der historische vormen van een **plout'ios* moet uitgaan. Dat zoo niet ook att. ἐρέσω, maar ἐρέττω naast ion. ἐρέσσω tot stand kwam, dat de *t* hier zich zoo eigenaardig sterk ontwikkelde, lag zeker aan den sterken ruggesteun der gutturaalverba, att. -ττω, ion. -σσω. Dat wij het ons zóó moeten

voorstellen en niet mogen zeggen, dat de *-ττω* vormen hier buiten de phonetische ontwikkeling om door vreemde klassen werden opgedrongen, bewijzen juist de Cretische vormen *μέττον* enz. = *μέσον* e.a., die dezelfde ontwikkeling, alleen zelfbewuster, toonen. Overal dus waar *τ* in *σ* is overgegaan, heeft men met *ị*, niet met *i* te rekenen en woorden als *ποίησις* < **poiē-ti-* zijn eerst ontstaan in de casus obliqui: *ποιητις* : *ποιησιος* > *ποιησις* : *ποιησιος*, zoo ook Brugmann-Thumb, Griech. Gramm.[4] 65 vlg., 118.

De phonetische houding van het Grieksch in deze eeuwen getuigt van een taal, die zijn explosivae nog onaangetast en zuiver uitspreekt en slechts één zuivere, enkelvoudige sifflant kent, *s*. Daarnaast vinden wij als klankteeken *ζ*, ouder Ι: uit welke bronnen ook opgekomen, een affricaat of tweeledigen klank geeft het steeds, nooit de zachte, toonhebbende *z*: deze toch ontstaat eerst later uit de *ζ*. De vraag is dus nu: was *ζ* in ouden tijd *zd*, *dz*, *žd* of *dž*? Wie de latere *z*-klank hoort, denkt wellicht nog aan het Slavisch, waar reeds in het Oud-bulgaarsch het letterteeken voor *dz* overal voor dat voor *z* wijkt (vgl. Vondrák, Altkirchenslav. Gramm.[2] 369), waarbij men eigenlijk *dź* d.w.z. zgn. weiches, palataal *dz* moet spreken. Maar deze parallel is niet imperatief, daar een andere weg openstaat. Is nl. de overgang *zd* > *z* phonetisch onmogelijk? In het Litausch ontstaat uit *lizdas* „nest" *lizas* (vgl. ook Brugmann-Thumb.[4] 127). Niemand, die zich de phonetische ratio dezer verandering voorstelt, zal de aannemelijkheid daarvan zoowel hier als elders in twijfel kunnen trekken. Bij vluggere, d.w.z. minder nauwkeurige articulatie gaat heterosyllabisch *zd* zeer gemakkelijk in *zđ* (*z*+interdentale toonhebbende spirant) en vandaar in *zz* > *z* over, doordien op de plaats, waar voor *d* een oogenblik de luchtstroom door volledige afsluiting gestuit moest worden, de afsluiting onvolledig werd en zoo als tweede bestanddeel *đ* ontstond. Dat ook voor de ooren der Romeinen gr. *ζ* met zijn latere waarde = *z* niet een korte spirant was maar òf nadrukkelijk gesproken en wat langer werd aangehouden òf nog eenigszins met een zeer korte dentaal verbonden was, blijkt wel uit hun schrijfwijze: *atticisso* < *ἀττικίζω* [1]).

Gaat men dit alles na, denkt men voorts aan het bekende att. *Ἀθηνάζε* < *ᾶz-δε* < *ᾶνz-δε* en aan Cret. *τᾶδδέ* < *τᾶz-δε*, aan den anderen kant aan *Ζεύς* < *dị-* en *φράζω* < *-adịō* cf. *ἀφράδ-ης*, verbindt men daarmede, dat *ζ* bij Homerus na zelfstandige woorden, dus in

[1]) Er is geen reden om hier juist aan een ontleening uit den Griekschen aoristus te denken: *ἀττικίσαι*, zooals men dat wel voor *malaxare*: *μαλάσσω* en *laxare* (vgl. Fest. p. 490 en Postgate I.F. 26, 117 heeft aangenomen. Want dit en dergelijke verba leenen zich voor de aoristus-Aktionsart al bijzonder slecht.

eigenlijk woordbegin slechts in zeer bijzondere gevallen in staat was positie te maken en de uitspraak dus nog niet vol ontwikkeld *zd*, *dz*, *žd* of *dž* kan zijn geweest, voegt men daarbij tenslotte, dat in het Grieksch ζ- < *i̯*- vermoedelijk slechts na toonhebbende klanken ontstond, dus bijv. bij de verba vaak na het augment (ζεύγνῦμι, maar ook ἅζομαι), doch na toonlooze > *h* = ʽ werd (zoo Meillet Bull. soc. ling. 20, 53), dan kan men zich moeielijk aan de conclusie onttrekken, dat ζ meer dan één waarde heeft gehad, wat ook reeds door de transcriptie van iraansche en indische namen wordt aangetoond, waar ζ = *z*, *zd*, *dž* is (z. Blass Ausspr. d. Gr.[2] 102). Tenslotte evenwel is de ζ uit het Phoenicische teeken I = hebr. záji̯n = *z* ontleend (z. ook Joh. Schmidt Pauly-Wissowa I 1612); daar deze klank in het oudere Grieksch alleen niet voorkwam, maar zich slechts ging ontwikkelen met *d* of *đ* samen, gebruikte men het bewuste teeken daarvoor, waarbij ook de vraag *z* of *ž*? als van weinig belang ongehoord bleef. Maar de inhoud van dit letterteeken is hiermede, naar ik meen, nog niet volledig omschreven. Want niet alleen Σμύρνη naast Ζμύρνη wijst op een scherpe uitspraak, vermoedelijk ook m e t i e t s e x p l o s i e f s v e r b o n d e n, voor ζ. Doch wanneer men dan naast att. ὅσος, ion. ὅσσος op Creta in Vaxos vindt ὀζοι, ὀττα, in Cnossos ὀθθακιν, dan ligt juist voor dit uit -*ot-i̯*- ontstane woord voor de hand aan een beteekenis *ts* of *tš* door ζ uitgedrukt te gelooven, terwijl ττ en θθ wel niet *tþ* zullen beteekenen, zooals Thumb, Handb. gr. Dial. 129 aanneemt, maar *tt'* overgaande in *tt*ʽ (zooals ook *i̯*- in ʽ overging).

Vergelijken wij nu dergelijke klankovergangen als in lat. *vespa* < -*ps*- aangetroffen worden (z. bov. p. 65 vlg.), dan lijkt het niet onmogelijk ook hier tot een voor den Griekschen mond meer en een minder geschikte combinatie te komen, waarschijnlijk *zd* tegenover *dz*, waaruit dan volgen zou, dat waarschijnlijk voor een verbum als φράζω de overgangen aldus zouden moeten worden beschreven: *phrad-i̯ō* > *džō* > *dzō* > *zdō*, na IV/III > *zō*.

Mogelijk is dit zeer zeker, noodig zeker niet. Want dat het teeken ζ voor Grieken een samengestelden klank beteekende, die men als „aangeleund *z* of *ž*" zou kunnen omschrijven, staat door het bovenstaande wel vast. Welnu, uit het Cretisch[1]) voegt zich als nieuwe inhoud voor ζ nog *ts* of *tš* er bij; dit *ts* of *tš* kan dan uit *ti̯* of *ki̯* ontstaan zijn.

---

[1]) De beschouwingen van E. Fischer (Anthropos 8, 775), Sprachliche und dingliche Parallelen aus dem alten Thrakergebiet, zijn te fantastisch, om ook maar ergens zonder meer te worden toegepast, zoo ook dus het nauwe verband, dat hij eigenaardig genoeg juist tusschen het Cretisch en het Thrakisch bespeurt.

Het schijnt mij nl., dat de literatuur over dit onderwerp — een afzonderlijk opstel werd door Witton aan de verhouding ζ : σσ, ττ gewijd, A.J.Ph. 19, 420, andere literatuur Brugmann-Thumb. Griech. Gramm.⁴ p. 120 — op zeer onwaarschijnlijke wijze de moeilijkheid meester tracht te worden: voor λίσσομαι (: λιταί), ἐρέσσω (: ἐρετμόν), κορύσσω (: κόρυθ-) neemt men aan, dat zij naar gutturaal-verba op -σσω < *-k-i̯ō*, *-kh-i̯ō* zich hebben gericht, maar volgens welke proportie dan? Lagercrantz, Zur griech. Lautgeschichte 64 vlg. veronderstelt, dat πλάττω, πλάσσω, zoowel uit *πλαθ-i̯ω als uit *πλακ-i̯ω, de bemiddelaar zou zijn geweest! Thumb acht (t.a.p.) echter voor de verklaring van ἐρέττω, ἐρέσσω het werkwoord πέσσω (< *πεκ-i̯ω, cf. oind. *pacati* „kookt") bruikbaarder! Waarom is nu een ontwikkeling

t-i̯ō > *tt'ō* > *ttō* = -ττω niet even goed mogelijk, als
k-i̯ō > *t-i̯ō* > *tt'ō* > *ttō* = -ττω?

Wat voor *k* en *t* geldt, geldt ook voor *kh* en *th*, χ en ϑ. Maar de mediae? Ook hier gaat het parallelisme tusschen dentaal en gutturaalstammen op:

d+i̯o > *dźo* > *zdo* = ζω, φράζω : ἀ-φραδ-ής
g+i̯o > *d+i̯o* > *dźo* > *zdo* = ζω στενάζω : στεναγμός
οἰμώζω : οἰμώγη.

Wel staat daarnaast τάττω, τάσσω : ἐτάγην, τάγος, met γ dus, maar ἅζομαι < ἁγ-i̯ομαι : ἅγιος, ἁγνός bewijst reeds, dat regelmatig *g+i̯* > ζ werd, terwijl *g+i̯* > ττ, σσ duidelijk en begrijpelijk onder den invloed staat van de veel talrijker (dan de op γ uitgaande) gutturale stammen op κ en χ uitgaande. Is dit laatste juist, dan kan men verwachten ook bij *d*-stammen volgzaamheid te vinden naar de *t* of *th*- stammen. Inderdaad komt dit voor. Naast Ἁρμόδιος, ook als adj. en ἁρμοστής, een *d*-stam dus, staat ἁρμόζω regelmatig; daarnaast echter in het Attisch ἁρμόττω, als dentaalstam bedoeld, maar later als *g*-stam gevoeld, zooals blijkt uit ἁρμογή bij Polybius [1]).

Welnu deze vormen: ion. -σσω < *k+i̯ō* of *t+i̯ō* veronderstellen volkomen hetzelfde proces als bij de mediae

k+i̯ō > *t+i̯ō* > *tšō* > *tsō* > *ssō* = σσω,
(z.b.) *g+i̯ō* > *d+i̯ō* > *džō* > (*dzō*) > *zdō* = ζω

---

[1]) Nog weer anders is het geval met παίγνιον „scherts, gelach", waar παίζω < *παιδ-i̯ω : παῖς als gutturaalstam, werd gevoeld, doordat het ook door zijn beteekenis met αἰάζω en dgl. op een lijn werd gesteld. Van een overgang van -δν- in -γν- zonder meer, zooals Güntert Reimwortbild. im Ar. und Altgriech. 114 onderstelt, kan geen sprake zijn; dat in inscripties af en toe iets van dien aard voorkomt, zooals Ἀφιγναῖος i. p. v. Ἀφιδναῖος (Wilhelm Beitr. z. gr. Inschr. 63, vgl. Glotta 4, 310) en Ἀριάγνη : Ἀριάδνη, is een bijzonderheid, die als zoodanig op zichzelf blijft staan.

Het verschil ligt uitsluitend in de verschillende phonetische levensvatbaarheid van de combinaties *tsō* en *dzō*, evenzeer als van *st* : *zd* (vgl. voor het Latijn bijv. *noster* : **nĭzdus* > *nīdus*). Maar het eigenaardige van deze beide ontwikkelingen (σσω ∾ ζω) tegenover het eerder absorbeeren der mouilleering in att. ττω < *t-i̯ō* en cret. -δδω uit *-d-i̯ō* in δικαδδεν = δικάζειν, is zeker geheel in het sterk ontwikkelen van de spirant (*s*, *š*, *þ* : *z*, *ž*, *đ*) gelegen; juist dit maakte, dat men er het teeken ζ voor koos, niet een δ of graphische variatie daarvan. Op het punt *dz*(*ō*) gekomen kon nu tweeerlei gebeuren: ${}^{d}zo$ was, evenals **vepsa* den Romeinen, den Grieken lastig, ook omdat de indeeling der lettergrepen de insnijding in de *d* bracht: *-ad-dzō* en zoo ook weer een versterking van het *d*-element veroorzaakte; evenals bij lat. *vespa* ontstond hier *-az^dō* en (na IV/III) *-azō*. Of wel: de korte *d* voor *z* bleef slechts leven als aandrukking van de *z*, maar juist deze druk deed de *z* in een toonlooze of in een fortis overgaan: ${}^{d}zo > {}^{d}so > {}^{t}so > sso > so$ (vgl. ἀττικίζω > lat. *atticisso*); dit geeft dan eerst de volle verklaring van gr. τάσσω, gesteund door de analogie en wordt op zijn beurt bevestigd door cret. (Gortyn) ὄζοι naast elders ὄττοι < *ot-i̯oi*, ζ dus als *ts* en niet als *dz*.

Zoo blijft dan een mogelijkheid open, om Ζέαθος [1]) met κέαθος te verbinden, wanneer men in *Z*, ζ de voor het Thraco-phrygisch vaststaande overgang der palatalen in spiranten aan het werk mag zien: ζ = *tš* of *ts*, later σ. Een ander substantivum **k̑eu̯a-tās* „de machtige, helper" zou, indien dit juist is, in het Thraco-phrygisch gehoord door Ionische ooren *Ζεάτης of Ζήτης [2]) moeten zijn en juist

---

[1]) Ook Ζάκυνθος, en volgens de sage daaruit *Saguntum*, kan dan wellicht hierbij hooren. Homerus noemt het steeds ὑλήεσσα; het zou dan op een vorm *k̑ak-* die ongeveer „hout" of „bosch" moest beteekenen, wijzen. Dan zou verband verkregen worden met oind. *śákhā* „tak", lit. *szakà* (dus idg. *ă*) naast oind. *śikala-* „stuk hout", lit. *szakalŷs* „splinter." De vorm van het suffix -νθος wijst duidelijk naar het gebied met verwante suffixen (*-nd-*) nl. Klein-Azie, vgl. Cuny Rev. ét. anc. 12, 154, Kretschmer Einl. gr. Spr. 293, Kannengiesser Klio 11, 26—47, Glotta 6, 12 vlg. Door deze taaleigenaardigheden wordt telkens weer een schakel gelegd tusschen Thracisch, Phrygisch en Cretisch in phonetischen ondergrond, misschien door ζ en -νθος met andere Klein-asiatische talen, terwijl Cretisch en Etruscisch juist door Kannengiessers studie met elkaar in contact worden gezien. Voegt men daarbij, dat door E. Littmann, Sardis = Public. of the Americ. Soc. f. the Excavat. of S., vol. VI, Leiden 1916 de nauwe verwantschap van Etruscisch en Lydisch weer zeer veel waarschijnlijker is geworden en dat door F. Hrozný's, Sprache der Hethiter, 1916 (ondanks E. F. Weidners boek, z. bov. p. 26 vlg.) het Hethitisch een Indogermaansche taal kan blijken, met het Etruscisch verwant, dan ziet men hoe overal om Griekenland nieuwe punten van een oudere of verwante taalafzetting zich naar boven werken.

[2]) Bij Hesychius staat voorts: ἀζῆται· οἱ ἐγγύτατοι τοῦ βασιλέως, waarover tot nog toe gesproken is in de Quaest. epicae van Schulze p. 500 en in den Philol. 67, 359. Schulze verklaart het uit een verbum *ἀζέω met *ᾱ* uit *ᾰ* + *ο*, nl. < ἀοζέω : ἄοζος = **sm̥-sod-i̯o-* „die samen

deze eigennaam is welbekend voor den tweelingbroeder van Kalaïs, die immers in het Thracische Salmydessus thuis hoorde (Soph. Ant. 970 vlg.) en zelf kleinzoon van den Thracischen Boreas was. Nog een naam kan hier misschien een steentje bijdragen. Bij Hesychius staat het volgende *σαυᾶδαι. σαῦδοι. Ἀμερίας τοὺς Σειλείνους οὕτω καλεῖσθαί φησιν ὑπὸ Μακεδόνων.* Reeds de kortere, samengetrokken vorm *σαῦδοι* pleit er voor, dat de tweede *α* in *σαυάδαι* kort was; ook Kretschmer Einl. griech. Sprache 196 neemt dit blijkbaar aan en Fränkel Nom. Agentis II 182 maakt dit eveneens uiterst waarschijnlijk door den naam in een grooter verband op te nemen. Daar hij van een eigennaam Σαβος = Σαϝος uitgaat, moet hij bekennen: „Σαϝάδιος hat.... den patronymikalen Sinn verloren und ist mit seinem Grundworte gleichbedeutend geworden". Ik geloof echter, dat dit bezwaar volstrekt niet bestaat, dat de maced. *σαυάδαι* uit Thracie [1]) kwamen, waar zij immers juist Dionysus dienden, en identisch waren met phryg. Σαϝαδιος = Dionysus, den god van de welige plantengroei, dat *sau̯a-* een assimilatie is uit *seu̯a-* (de naam komt herhaaldelijk met *e* voor, zie Kretschmer t.a.p. 196), dat *-αδιος* geen patronymicum-suffix is, maar dat Σαϝος een Kurzname is of ook wel abstractie van de echte namen beteekent, kortom dat wij ook hier weer het oude **k̑eu̯a-dh-* voor ons hebben, waarin de beteekenissen van „kracht, macht, hulp" lagen besloten. Zeker komt deze etymologie dichter bij zijn object, dan de kleurlooze verklaring van Fick KZ. 22, 214, die het verbum *σεύω* er in zocht, ofschoon er hier van Maenaden toch eigenlijk geen sprake was. Een gave parallel is dan de italische *Ops* : *opes*, *ops* [2]).

den weg aflegt." Maar deze samentrekking is al uiterst onwaarschijnlijk (vgl. *ἀοσσητήρ*) en eenig gewicht legt hier toch wel in de schaal, dat **ἄοζος* volkomen voldoende ware geweest. Wie is echter de bedoelde *βασιλεύς*? De Perzische? Dan valt de glosse geheel en al hier buiten. Waarschijnlijker is hier de koning der Macedoniers bedoeld, wiens lijfwacht (later?) met een zuiver Grieksch woord *ἑταῖροι* werd genoemd (vgl. Hoffmann, Makedonen 77) maar misschien als eigenlijken naam een Thracischen naam droeg aan de vorsten der Thraciers ontleend. *ἀ-ζῆται* zou dan met *Ζήτης* identisch zijn en zoo „makker, helper" beteekenen, grondvorm **k̑eu̯a-tās*. Wie met de etymologie van *ἐπί-κουρος*, bij Hdt. en Thuc. vaak = *δορυφόροι*, als „toesneller": lat. *curro* niet tevreden is, kan *-κουρος* ook hier onderbrengen: grondvorm **k̑ou̯-ro-*. Maar dan heeft hij eerst Ἐπι-κῶρος uit Croton, dat onechte *ου* = *ǭ* bewijst, onschadelijk te maken en moet zich niet laten afschrikken door *βοηθόος* : *θέω* en Xen. An. 4, 7, 23—24 : *βοὴ ... ἐγίγνετο καὶ ... ἔθεον ... παρεβοήθει ... βοώντων ... ἔθεον.*

[1]) Met dezen wortel *k̑eu̯+ax-* is wellicht ook gr. *σάτυρος* te verbinden, vgl. Schr. Gr. Woordenboek s.v. en een studie over de geschiedenis der Romeinsche satire, die binnenkort in den Philologus verschijnt.

[2]) Hiermede ion. *σήθω*, att. *δια-ττάω* te verbinden, grondvorm *k̑ęa-dh-*, att. *k̑ęa-jō*?? Wel is waar gebruikt Hdt. I, 200: *τοὺς (sc. ἰχθῦς) ἐπείτε ἂν θηρεύσαντες αὐήνωσι πρὸς ἥλιον, ... σῶσι διὰ σινδόνος*, het van droge stoffen, maar bij de medici en Dioskurides wordt het van natte stoffen gebruikt, o.a. van de zee. Dat de *e-* halfvocaal (*ę*) op *k* vol-

Het werkwoord *κεάζω* wordt gewoonlijk van den stam *k̂es-* snijden afgeleid; maar de *α* blijft dan onverklaard, want dat *κεασ-* uit *κε(ν)σ-* (: *κεντέω*) × *κασ-* (< *k̂ₑs-*) ontstaan zou zijn, in hiatu dus!, zooals Güntert Reimwortbild. u.s.w. 128 aanneemt, is onmogelijk. De *α* kan natuurlijk ook niet uit (Hesychius) *κέαρνα· σίδηρα τεκτονικά* zoo verklaard worden alsof **κεσ-αρνα* (over het suffix onlangs Bechtel Lexil. Hom. 299: *-ερνα*, lat. *erna*) als *κεα-ρνα* zou zijn gehoord, daar vooreerst *-ρνα* geen suffix en vervolgens *κέαρνα* dus blijkbaar naar het verwante *σκέπαρνος* [1]) „bijl" gevormd is. Bechtel beroept zich dan ter verklaring (Lexil. Hom. 144) op het oind. fut. *śasiṣyáti* „hij zal snijden"; doch wanneer men bij Whitney, Wurzeln d. Sanskritspr. 172 de vormen van *śas-* „snijden" nagaat, dan blijkt, dat deze en nog een enkele andere vorm, bijv. het nom. agentis *śasitā*, alle laat zijn en in den Veda niet voorkomen, terwijl in het praesens, dat w e l oud is, waar men toch gewoonlijk het best het karakter van *seṭ*-stammen kan betrappen, van een *i* geen spoor over is en men daar de gewone bindvocaal aantreft. Dat in het Oud-indisch juist het Futurum zeer dikwijls een onrechtmatige *ĭ* vertoont is wel bekend.

Maar ook de beteekenis bergt een bezwaar, dat grooter is dan het wel lijkt. *Κεάζω* beteekent „splijten"; misschien zal dit sommigen ongeveer hetzelfde schijnen als „snijden", ik geloof echter, dat voor den technicus het verschil tusschen „hakken" en „snijden" zeer groot is. Is het dan niet gewenscht aan een andere mogelijkheid te denken en bijv. *κέδρου τ' εὐκεάτοιο ε* 60 als *keu̯a-tó-* < idg. **k̂eu̯ə-* te verklaren, waarbij de beteekenis van splijten uit die van „doen zwellen" zou kunnen ontstaan. Bij dezen wortel immers is bovendien aan vormen met *α* = idg. *ə* geen gebrek, zooals wij boven zagen.

Ten slotte kwam *ὠκεανός* hier voor een bespreking in aanmerking. De oude explicatie die dit woord gelijk stelt met oind. *ā-śáyāna-* „op iets rustend, liggend" komt semasiologisch niet uit, omdat zoodra men een plaats nu eenmaal gaat bepalen met een naam, de naam

---

gend in composita hetzelfde effect gaf als de *i*- halfvocaal *i̯*, is phonetisch zeer aannemelijk, maar nog niet aangetoond. De versterking met *θ* in *σήθω* doet aan *κέαθος* denken en het semasiologisch verband van lucht, water, regen met z e e v e n bleek boven (p. 168) vlg. bij *οὐρανός : οὐρέω + κόσκινον* en *Ἰξύων : ἶξαι*; ook bij *ὠκεανός*, de stam die ons juist bezig houdt, valt dit op te merken bij Hesychius *Ὠκεανοῖο πόρον· τὸν ἀέρα, εἰς ὃν αἱ ψυχαὶ τῶν τελευτώντων ἀποχωροῦσιν* en *Ὠκεανός· ἀήρ. θάλασσα, καὶ ποταμὸς ὑπερμεγέθης*. In de eerste glosse kan echter mystieke speculatie schuilen. In *σήθω* is *η*, niet *ᾱ*, bevreemdend, maar dat geldt ook voor de gewone etymologie, die van *τϝᾱ-* uitgaat, zie Boisacq 185. Er is niets tegen de veronderstelling dat de *η* van het synonieme en haast gelijke *ἤθω* (reeds Hippocrats) en *ἠθέω* (att., Plato in den Kratulos) komt. Zeker zijn *ἤθω* en *σήθω* niet identisch (ondanks att. inscr. *ἠθμός* „zeef" en Curtius Greek. Verb. 503, vgl. Meisterhans³ 87, 102.

[1]) Onjuist Güntert, Reimwortbildung enz. 128, die de historische volgorde juist andersom neemt.

die plaats dan ook precies, onvolledig desnoods maar niet onjuist, uitgedrukt moet weergeven: welnu, dat de Oceaan als rivier gezien de *op* iets, niet de *om* iets liggende zou zijn, lijkt onbegrijpelijk. Maar bovendien is het geenszins bewezen of ook slechts waarschijnlijk, dat aan de in het Indisch gewone uitgang van het participium medii *-āna-* in het Grieksch *-ανο* zou beantwoorden. Intusschen, ook al zouden deze bezwaren wegvallen, een vergelijking van woorden in slechts twee talen is volgens het juiste principe van de Fransche school wel niet waardeloos maar toch onvolledig en onzeker.

Wie dan nagaat, dat *κῦμα* „golving > golven; golf" beteekent, dat *κυανός* de kleur der golven weergeeft, eerst tot de beteekenis „blauw" overgaande juist doordat dit woord van de wisselende kleur der golving gebruikt in het gelukkige Griekenland het vaakst de tinten van den *ἠεροϝειδὴς πόντος* (vgl. lat. *caelum* : *caeruleus* < **caeluleus*, z. bov. p. 241) mocht weerspiegèlen en dat de volle vorm van dienzelfden wortel **κε(ϝ)ανος* geweest moet zijn, zal nu wellicht met meer vertrouwen in *ὠ-κεανός* (sc. *ποταμός* zelf van *πίπτω*, cf. *δ ι ι-π ε τ ή ς π ο τ α μ ό ς* bij Homerus) de grensrivier der aarde zien; als rivier hebben de ouden den oceaan opgevat, wat ook reeds blijkt uit de vele plaatsen waar als van een rivier van zijn *ῥόος* of *ῥοαί* zijn stroomen" (vgl. ook Hdt. 4, 8) gesproken wordt. Uit de Ilias blijkt dat het beste, wanneer men daar leest:

Υ 7: *οὔτε τις οὖν ποταμῶν ἀπέην, νόσφ' Ὠκεανοῖο* en
Ξ 244 *ἄλλον μέν κεν ἐγώ γε θεῶν αἰειγενετάων*
ῥεῖα κατευνήσαιμι, καὶ ἂν ποταμοῖο ῥέεθρα
Ὠκεανοῦ, ὅς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται

eindelijk het uiteinde van het Achillesschild in Σ, het einde van de beschrijving

ἐν δ' ἐτίθει ποταμοῖο μέγα σθένος Ὠκεανοῖο
ἄντυγα πὰρ πυμάτην σάκεος πύκα ποιητοῖο.

Dus, vatten we samen: *Ὠκεανός* een rivier, maar een b i j z o n d e r s t e r k e machtige rivier, met strooming natuurlijk, die is *γένεσις πάντεσσι*. Wie aan de dubbele beteekenis van *κῦμα* denkt: „golving" en = „*τὸ γεννώμενον*", zal waarschijnlijk met mij hierin een eigenaardige bevestiging zien van deze woordverklaring, uit een tijd dus waarin men zich het woordverband ook van *ὠκεανός* met *κῦμα* en *κυεῖν* nog eenvoudig en duidelijk bewust was.

Maar wat is dan het woord in zijn samenstellende deelen, wat is: *ω-*? Dat invloed van *ὠκύς, ὠκέα* hier bespeurd zou moeten

worden, is wel allerminst waarschijnlijk, ligt ook nergens in de voorstelling, die van den Oceaan gegeven wordt, ja, is geheel in strijd met zijn beschrijving als ἀκαλα-ρρείτης „rustig stroomend." *Il* 422.

Om dit woord dan te verklaren, heeft men, indien ik mij niet vergis, aan ὄβριμος „zwaar, geweldig, sterk" naast Hesychius βριμός· μέγας. χαλεπός te denken, die met βρίθω, βριαρός in verband staan vgl. Hom. Βριάρεως en 'Οβριάρεως en hierin leeft dan vermoedelijk het ὀ-, ἀ- voort dat uit *sm̥*- ontstaan „samen, dezelfde" of eenvoudig een versterking van het begrip beteekent. Zoo staat ὀγάστωρ naast ἀγάστορες· ἀδελφοὶ (met hetzelfde ἀ- = oind. *sa-garbhya-*) δίδυμοι, vgl. Schulze Quaest ep. 495, 500. Brugmann heeft hier, zooals bekend is, een zeer oude „praepositie" meenen te ontdekken (het laatst I.F. 29, 241 en Grundr.[2] II, 2, 816), waaraan hij dezen vorm geeft: *ē*, *ō*. Hier ligt nu een aanzienlijke moeielijkheid aan de oppervlakte: gr. ἀδελφός, ἀδελφεός (vgl. daarover Wackernagel Sprachl. Unters. Hom. 52) is toch niet ondanks de scepsis van Wackernagel t.a.p. te scheiden van oind. *sá-garbhya-* „co-uterinus"; en is dit juist, dan m o e t men voor ἀ-γάστωρ en ὀ-γάστωρ idg. resp. *sm̥*- en *so*- veronderstellen, zooals Meillet ook inderdaad doet Mém. soc. ling. 13, 218. 220; dat ἀ- meest voorkomt, niet ἁ- (in ἀθρόος att. is de ʽ niet meer de oorspronkelijke spiritus asper, maar jong), kan, zooals ook Meillet opmerkt, een gevolg van psilosiszijn, bij ἀδελφός en ἄλοχος bovendien een gevolg van aspiratendissimilatie, terwijl bijv. ἁπλόος duidelijk voor *sm̥*- pleit. Dat in deze en dgl. woorden, die Schulze Quaest. ep. 500 opsomt, een bleek *ē*/*ō* „daar" zou te zoeken zijn, zooals Brugmann Grundr.[2] II, 2, 817 aanneemt, is voor hem onmogelijk die zich voorhoudt, dat „één" en „samen" (dit zelf ook: idg. **sem*- „1") voortdurend en overal in elkaar overgaan en dat het toch onmogelijk is, bijv. reeds naast ἁπλόος: *simplus*, in de glossen bij Hesychius ὀγάστωρ: ἀγάστορες twee verschillende woorden te zien. Neen, wij moeten deze vormen, idg. *sm̥*-/*so*- en *ē*/*ō* wel zeer principieel uit elkaar houden; de voornaamste steun van een idg. *ē*/*ō* „daar", waardoor wij inderdaad er van mogen spreken als van een bestaande grootheid, is het verbale augment; daar komt nog bij de beteekenis, die het vaak in het Oudindisch heeft „tot iets naderend > een weinig, lichtelijk", z. Brugmann t.a.p., Bechtel Lexil. Hom. 153 bijv. *pīta-* : *ā-pīta* „een beetje geel" „gelig", *ā-bhugna-* „een beetje gebogen", zooals gr. βαιός (Hes.): ἠβαιός (te lezen: *ἤβαιος?), maar ook ἦ „waarlijk" is mogelijk hiermee verwant Froehde Bezz. Btr. 7, 328. Zonder twijfel heeft Brugmann met zijn beteekenis „daar" voor het augment een gelukkige gedachte

gehad; daar komt bij, dat in het Oind. *ā* voorkomt met Abl. als „van-af", met Locat. als „te" met Acc. als „naar toe". In het Vedisch is het dus zeer duidelijk, om de woorden van Speyer Ved. u. Skt. Syntax § 87 over te nemen, dat „es die Bedeutung des Casus hervor hebt", maar nog gewichtiger dan de casusrectie en de beteekenis van *ā* is de verwijzing naar den persoon die spreekt, zooals blijkt uit (Speyer ib. § 90, 4: *ā samudrāt tu vai purvād ā samudrāt tu paścimāt* eig. van, „zie daar, de oceaan voor mij en van, zie daar ginds, de oceaan achter mij, nl. naar mij toe", vgl. voor het laatste juist zoo in het Grieksch

K 428 πρὸς μὲν ἁλὸς Κᾶρές καὶ Παίονες ἀγκυλότοξοι

„van de zee afgerekend = (tot) aan zee liggen de Cariers enz."

Φ 346 οὐδ' ὅσσοι κραναὴν Ἰθάκην κάτα κοιρανέουσιν,
οὐδ' ὅσσοι νήσοισι πρὸς Ἤλιδος ἱπποβότοιο

„tot aan Elis toe of in de richting van Elis" en tweedeelig zooals in het Oud-indische citaat

ν 109 δύω δέ τέ οἱ θύραι εἰσίν
αἱ μὲν πρὸς Βορέαο καταιβαταὶ ἀνθρώποισι,
αἱ δ' αὖ πρὸς Νότου εἰσὶ θεωτέραι κτλ.

En nu het augment. Bekend is, dat het in het Oind. altijd het accent heeft zonder een enkele uitzondering (Whitney § 585), dat het daar de vorm heeft *ă* of *ā*, dat in het Grieksch naast ε- ook η- voorkwam: ἠ-(ϝ)είδη, att. ἑώρων < *ἠ(ϝ)όραον, z. Brugmann Grundr.[2] II, 3, 11, Brugmann-Thumb. Gr. Gramm.[4] 308, vooral vóór vormen met idg. *u̯*, *i̯*, *r*. Verder is het de moeite waard op te merken, dat van het part. aor. Hom. ἐρυγόντα en ἐρύγμηλος „luid brullend", loeiend, dezelfde γ weer voorkomt in ὠρῡγή „gebrul" naast ὠρύομαι (dit eerst bij Hdt.) en dat Homerus van den wortel **kel-* „aandrijven" slechts vormen van den Aor. heeft, terwijl ὀκέλλω eerst in lateren tijd verschijnt.

Combineeren wij dergelijke gegevens, dan is de indruk zeer sterk deze, een indruk, die met de algemeene Ablauttheorien geheel overeenkomt: onder het accent *ĕ*, *ē*; zonder het accent *ŏ*, *ō*. Niet alleen in het Grieksch en Sanskrit maar ook zelfs in het Avestisch zijn nog sporen aanwezig, dat dit „augment" tegenover het werkwoord zelfstandig heeft gestaan, maar reeds vroeg, vroeger dan de praepositionale praefixen, met het werkwoord tot een eenheid verbonden werd. Juist zooals in het Grieksch de volgorde is προσ-έ-θεον, niet *ἐ-προσ-θεον, wat denkbaar ware, juist zoo wordt in het Sanskrit en Avestisch de zgn. „praepositie" *ā* steeds onmiddellijk

voor het verbum geplaatst en gaat in zooverre voor boven andere praepositiscs, z. Delbruck Synt. Forsch. V (= Altind. Synt.) 437, Caland K.Z. 42, 172, Reichelt Aw. Elemb. § 528.

Voor het begrip dezer vormen is het dan goed te herinneren aan het deiktische *i*, *ī* en zijn tegenvoeter *u* in gr. οὗτος, dat. τούτῳ dat zeker uit idg. *so+u, — cas. obl. *t*-vormen — is ontstaan en zoo overeenkomt met oind. *a-sáu*[1]), waar dan *a* = idg. *e* in lat. *enos*, gr. ἐ-μέ enz. is. Dat gr. οὗ-τος oorspronkelijk geen „*jij*"-aanwijzing als inhoud had, heeft Brugmann Demonstrativ-pronomina 77 helder uiteengezet; hoe het daarin overging kan Homerus *K* 341 duidelijk maken, waar Odusseus zegt: οὗτος τις, Διόμηδες, ἀπὸ στρατοῦ ἔρχεται ἀνήρ; Odusseus gaat achter Diomedes en wijst hem de richting, „waarin gij moet luisteren"; dat toch is het psychologisch moment, niet een pedante mededeeling „ik heb het al gehoord". Het Grieksch kende immers — bij de comici blijkt dit op slag en stoot — οὗτος „hola, hei daar; wie ben jij daar".

De moeielijkheid is nu, zie ik juist, deze deiktische *e*, *o*, *i*, *u* tegenover de gewone prothese-vocalen, bijv. in het Grieksch reeds ε, α, ο, hun eigen plaats aan te wijzen, te meer daar deze zonder twijfel als gekleurde vervroegde inzetten van de stem te beschouwen en dus zuiver phonetisch te verklaren zijn als klankuitwassen. Ik neem voorloopig aan, dat zij niets met elkaar te maken hebben, en vraag slechts, of tusschen *ĕ*, *ē*, *ŏ*, *ō* — naast de doorsnede in *ĕ*, *ē* beklemd, *ŏ*, *ō* onbeklemd — een andere rechthoekig snijdende loopt *ĕ*, *ŏ* „hier" *ē*, *ō* „daar". Te bewijzen zal dit laatste wel nimmer zijn, maar psychologisch heeft het veel voor. Van den wortel **kel*- „drijven; stuwen" zouden zoo tegenover elkaar staan:

Praes. **ŏ-kél-mi*: „hier drijf-ik" of *kél-mi* „drijf-ik"
Impf. *é-kel-m̥* : da'ar drijf-'k".

Bij de verba met *i*, *u*, *i̯*, *u̯*, *r̥*, (*l̥*), *r*, *l*, *m*, *n*, beginnende is nu het gedrag van Oudindisch en Grieksch verschillend: indien *ē* het het augment is geweest, verwacht men: idg. *ei*, *eu*, *er*, *en* enz.; het Grieksch echter heeft hier *ī*, *ū*, ἔμμαθον (*ēmm*- of *ē-m*-), enz., het Sanskrit geeft *āi*, *āu*, *ār*: bijv. *ā-urnōt* „hij omgaf. In het Grieksch zijn slechts enkele vormen met η- overgebleven, bijv. ἠ-(ϝ)είδη „wist"; grooter was de groep waar ἐλλ- ἐμμ- enz. uit *ē-sl*, *ē-sm*- ontstond. Ten slotte is het onmogelijk om zooals ook nog Brugmann doet (Grundr.[2] II, 3, 12) ὦζον uit **ē-ozd*- te verklaren, evenzeer als Brugmann zelf t.a.p. 18 *ī*, *ū* in de geaugmenteerde

[1]) Dat oind. *asáu* met lat. *iste* (wortel *es*-) zou samenhangen (v. Ginneken Principe ling. psych. 111) is volmaakt ongeloofelijk.

tijden terecht niet uit ε+ι, ε+υ wil verklaren. Wij zullen dus de boven opgestelde formuleering moeten inruilen tegen een eenvoudiger specimen: het zgn. augment was ĕ of ē, had altijd het accent, de lange vocaal handhaafde zich voor liquidae enz. en mediae het langst; ŏ en ō hadden nooit den klemtoon. Naar de tegenstelling: praesens ε̆, impf. η̄ (= ε̆ + ε̆), of praesens ᾰ, impf. ᾱ (uit ε̆ + ᾰ, een gewone grieksche contractie) ontstond ῐ, ῠ, ŏ : ῑ, ῡ, ω. Wat eindelijk de beteekenis aangaat, deze was niet zoozeer: ĕ, ē „daar = toen”, tegenover ŏ, ō „hier = nu”, het eerste mét, het tweede zónder nadruk, als wel het onderstreepen van het gebaar, de stem: tegenover het vanzelfsprekende, onnadrukkelijke, centrale van den 1en persoon [1]) (ook bindvokaal *o*, ō!) = het tegenwoordige, het aanwezige ∾ het a a n d u i d e n v a n h e t a n d e r e (2e, 3e persoon, bindvokaal ĕ/ē), het niet tegenwoordige of toekomstige: het verleden; de *i̯*-deixis is vermoedelijk sterk centraal geweest. Mogelijkerwijs dus bijv. van wortel *bhan-* toonen

praes. **bhan-i̯-(ō)*, φαίνω, ev. *o-bhan-i̯o*
praeter. *é-bhan-* *ἔφανον
fut. *bhan-e-* [2]) φᾰνέω

Zoo is dan in het woord, dat ons bezighoudt, ὠκεανός de sterke wortelvorm κέϝα- en de onbeklemdheid in de ω geheel met elkaar in overeenstemming en de oorspronkelijke beteekenis kan dan geweest zijn: „deze groote (ὠ) fél-gezwóllen (stroom)”. In moderne woorden uitgedrukt is dit natuurlijk slechts een armoedige benadering.

---

[1]) Een oogenblik komt de vraag van de persoonsuitgangen op, of niet juist zooals het Grieksche drama niet boven de drie tooneelspelers uit is gekomen, zoo ook de taal dit schema nog verraadt: *ik* (bindvokaal *o*), *jij* (*e*), *hij* (*e*), *ik* en *jij* (= „*wij*”: *o*), *jij* en *hij* („*jullie*, *gij*”: *e*), *ik* en *hij* („*wij*” *o*). Een meervoud van *hij*'s, *zij* dus, werd door dezelfde vorm uitgedrukt, zooals het Baltisch tot op den huidigen dag zich weer voor 3 pl. in het verbum met 3 sing. „vergenoegt”.

[2]) Misschien ging in zijn latere t ij d s aanduiding het Futurum dus samen mét het verleden: *bhan-é-ō* > φανέω naast anders geschikt *é-bhan-*: ἐ-φαν-(ον bijv.), maar dit blijft zeer onzeker. In het augmentlooze karakter zijn Praesens en Futurum één.

EXCURS VII.

Een van de zonderlingste mythen der Grieken behelst het verhaal van de geboorte van Athena, voor welks bijzonderheden ik verwijs naar Dümmler in Pauly-Wissowa II 1985 vlg., 2007. Het blijkt wel, dat Zeus-Athena onder de oudste goden der Grieken moeten behoord hebben, Athena zal dan oorspronkelijk een natuursymbool zijn geweest aanbeden in verband met den kultus van het stralende hemelgewelf, van Zeus. In haar leeft, dunkt mij, duidelijk het oude verhaal voort van den god van het hemelgewelf, wiens hoofd werd stuk geslagen, waarna de hemel bevrijd was en voor menschen geopend als bron van warmte en vochtigheid.

Wij hebben hier, zie ik juist, op de minst begrijpelijke bijnamen van Athena te letten, vooreerst *Τρῖτο-γένεια* een raadselachtig epitheton. Hesychius deelt het volgende mede: *τριτώ· ῥεῦμα* (l. *τρῆμα*?) *τρόμος, φόβος*; het laatste slant vermoedelijk op de opvatting van het volk sv. *Τρῖτο-γένεια· ἡ τὸ τρεῖν ἐνγεννῶσα τοῖς ἐναντίοις*. Van meer belang is: *τριτώ· Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιός φησι τὴν κεφαλὴν καλεῖν ’Αθαμᾶνας*, deze glosse is in tweeerlei opzicht te bepaald om of onjuist te zijn of uit *Τριτο-γένεια* gedistilleerd. Eindelijk voeg ik uit Hesychius hier nog bij: *Τριτοπάτορας· ἀνέμους ἐξ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς γενομένους, καὶ γενέσεως ἀρχηγούς. οἱ δὲ τοὺς προπατόρας.* Dat Athene uit de *κεφαλή* van Zeus geboren werd, is zeker het oudste van dezen mythe (Pauly-Wissowa II 1990); in het Theogoniefragment van Chrysippus (Bergk Kl. Schrift. II 635, vgl. Pauly-Wissowa II 1985 vlg.) heet het echter *παρ(’) κυρυφὴν Τρίτωνος ἐπ’ ὄχθησιν ποταμοῖο*. Gr. *κεφαλή* is hetzelfde woord als ndl. *gevel* „top, nok”; zeer zeker is het dan thans gerechtvaardigd te vragen, of dit *τρίτω* met *κεφαλή*, *κορυφή* een eenheid vormt. De mededeeling van Hesychius over *τρίτω* = *κεφαλή* ziet er te betrouwbaar uit en aan te nemen, dat de *’Αθαμᾶνες* wegens de overeenkomst van hun naam met *’Αθᾶνᾶ* tot een abstractie *τριτώ* = *κεφαλή* zouden zijn gekomen, is wel het toppunt van onwaarschijnlijkheid.

Nu komt het op talrijke plaatsen in Griekenland voor, dat

baetylen, dondersteenen in den reuk van heiligheid stonden en werden vereerd als bewijs, dat Zeus daar uit de wolken in den vorm van een bliksem omlaag was gedaald en de aarde had bezocht; in Acarnanië (Bull. corr. Hell. II 515) is zulk een steen gevonden, die het opschrift draagt *'Αθανᾶς Διός*. Dit, maar ook de kannibalische stemming, die sommige dezer mythen zouden gaan verraden (Kronos zijn eigen kinderen opetend, Metis in zijn eigen lichaam verbergend enz.), indien men hen niet als natuurmythen wilde verklaren, wijst er zeer welsprekend op, dat wij hier inderdaad een soort overspannen beschrijving van natuurverschijnselen voor ons hebben; van welk verschijnsel is volkomen duidelijk: van het onweer. De stukken steen, de baetylen, zijn het instrument, waarmede de zwangere hemel door den Hemelschen Smid wordt gespleten, stroomen vuur en regengudsen breken op de aarde neer, de hemel is bevrijd, verlost, het looden zwerk schuift weg en geeft de zon en de koperblauwen hemel aan de menschheid terug als in Beethovens Pastorale, die zoo duidelijk bevrijding ademt,

ἠέλιος δ' ἀνόρουσε < λιπὼν κευθμῶν' ἀλεγεινὸν >
οὐρανὸν ἐς πολύχαλκον, ἵν' ἀθανάτοισι φαείνοι
καὶ θνητοῖσι βροτοῖσιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν (γ 1 sqq.)

met een kleine afwijking van den ouden dichter, die nog zoo goed den zomerhemel kende, blauwend goud tot strak koper toe doorgloeid.

Denken wij thans weer aan Herodotus' verhaal (4, 158) van de gezegende plek, „waar de hemel doorboord was'' (z. b. p. 169), dan komt ons nu de opvatting van de Theogonie uit het brein van Chrysippus ook begrijpelijker voor: Zeus bevreesd voor de voorspellingen, dat *Μῆτις* hem een zoon zou baren sterker dan hij zelf, grijpt haar met zijn handen en bergt haar in zijn eigen lichaam, zooals Hesiodus het uitdrukt (Theog. 892)

ἵνα μὴ βασιληίδα τιμὴν
ἄλλος ἔχοι Διὸς ἀντὶ θεῶν αἰειγενετάων.

Metis echter werd zwanger van Athena (*κύσατο*), doch haar bracht ter wereld (*ἔτικτε*) de Vader van Goden en menschen *παρ κορυφὴν Τρίτωνος ἐπ' ὄχθησιν ποταμοῖο*, zooals wij boven zagen.

Zoo komen dan ook bij Hesiodus Theog. 924 juist aan het eind van het vers, waar gewoonlijk oude woorden, oude vormen, onbegrepen ook wel, worden ondergebracht voor: *γλαυκώπιδα Τριτογένειαν* en *ἀγέστρατον ἀτρυτώνην*. Wat zijn deze namen? Het minst begrepen hebben zij veel kans het oudste te zijn en met

de juist besproken allegorische mythe van het onweer en den bliksem in verband te staan. Laat ons in deze richting een oogenblik zoeken.

Naast τριτώ = κεφαλή of ῥεῦμα (τρῆμα?), τρόμος, φόβος en Τριτο-γένεια is Τρίτων natuurlijk niets anders dan de nadrukkelijke substantiveering van adjectiva of minder persoonlijke substantiva is, zooals Solmsen zeker bewezen heeft, Btr. z. griech. Wortforsch. 53 vlg., juist zooals het bekende drietal: οὐρανός : οὐράνιος : οὐρανίων. Nog verder heeft zich dan ἀτρυτώνη ontwikkeld, dat zeker weer latere vervrouwelijking is van *ἀτρῦτων. Wat kunnen wij met deze woorden beginnen [1])?

Wij herinneren of overtuigen ons, dat Τριτο-γένεια zeker samenhangt met Τρίτων en Ἀμφι-τρίτη, bij Hom. nog niet de gemalin van Poseidon maar de personificatie van het bruisen van de zee, vaak met woorden als ἀγά-στονος gesmukt; naast *ἀτρῦτων denken wij dan reeds spoedig parallel met Ἀμφι-τρίτη aan den koning van Tiryns Ἀμφι-τρύων, ook daar dezelfde personifieering op -ων; want het kortweg een participium te noemen is bij dezen -n-stam zeker niet mogelijk.

Dan lijdt het al spoedig geen twijfel meer, of wij zijn hier in aanraking met de bekende wortel *ter-*, waaraan Flensburg een monographie heeft gewijd, die eerst met *i* en *u* versterking voorkomt (formule **ter+ĕi-*, **ter+ĕu-*) en dan daaraan weer verschillende consonantische aanwassen vertoont.

Materiaal voor deze beschouwing vond ik later ook reeds verzameld in Wood's studie: a^x, a^xi, a^xu N°. 296—311, waar men meer stof, ook van zeer explosieven aard kan vinden. Voor de beteekenis, die ons hier bezig houdt, „boren" (< „ronddraaien") komen voornamelijk de volgende woorden in aanmerking:

A. *ter* + bindvokaal *e/o*: oind. *tṛṇátti* „doorboort", gr. τέρε-τρον (: τερ-ε/ο- = φέρε-τρον en φαρέ-τρᾱ : φέρω), lat. *terebra* „boor", gr. τορός „doorborend" van het geluid; vgl. gr. τρᾱνής (ρᾱ < r̄ wijst op een *set*- wortel, *ter-ē-*, vgl. τετραίνω. „boor" < *-trə-n-i̯o*, waarschijnlijk analogisch naar oude *n*-stammen, zooals φαίνω, περαίνω enz.; daarnaast τι-τράω < **-trə-i̯o*); voor τρᾱνής „scherp" vgl. πρᾱνής: lat. *prōnus*. Het participium τρητός < **trā-to-* ook met ρᾱ < r̄. **ter+ē-* nog duidelijk in τερη-δών „houtworm".

B. *ter+i-* element, formule **ter+ĕi*: lat. *trī-vi*, *trī-tus*, *dē-trīmentum* „slijtage, nadeel", oorspr. ook „boorsel"? Hierbij hoort dan gr. τρῖτο- naast gr. τρητο- „doorboord". Vgl. gr. τρῖβω „slijt", τρίβων „versleten pak".

[1]) Aan de oude verklaring van Τριτο-γένεια enz. met τρίτος houdt Kretschmer Glotta 10, 38 vlg. vast.

C. *ter+u-* element, formule **ter+ěu-*: gr. τρυπάω „doorboor", τρύ-μη „gat", vgl. ἁλί-τρυτος γέρων „door de zee gesleten, tegen het weer gehard".

Dat hier in het Grieksch en elders zulke eenzame splinters zijn rondgestoven, is minder zonderling voor hem, die op zoo veel plaatsen in de indogermaansche talen een vroeger grooteren rijkdom of veelzijdigheid door het historisch kleed heenziet en Meillet komt dit alles nog aannemelijker maken (Mém. soc. ling. 19, 185) door er op te wijzen, dat dergelijke bijzonderingen en vooral de tegenstelling in het oind. *tárâti* : *tiráti* alle hun gereede verklaring vinden, zoodra men hier uitgaat van een oud athematisch praesens, dat in de verschillende zich (ver)vormende indogermaansche dialecten op verschillende tijd en plaats op verschillende wijze door meer levensvatbaar en levenskrachtig taalmateriaal vervangen werd.

Men kan aldus tot de volgende opvatting geraken. In de oude voorstelling leefde de voorstelling van den dondergod, die zijn kop, den donderkop, zooals ook wij nog zeggen, tegen den wind opstak en de geheele hemel weldra overtoog. Een geweldige slag, vaak gevolgd door het neervallen van een steen, den „steenen hamer" en de steenen donderkop was gespleten of doorboord, vuur (γλαυκ-ῶπις „met de groen-flitsende oogen") en water, de „rivieren des hemels" van den Ṛg-Veda waren opengezet en na groote angst begon de bevrijding en opleving van de natuur.

Men geve zich daarbij wel rekenschap van het karakter van dit soort onweer, dat van het verschijnsel in ons klimaat aanmerkelijk afwijkt door zijn regelmatig optreden, zijn korten duur en zijn buitengewone heftigheid; wie denkt niet aan den νεφελη-γέρετα Ζεύς die door de Grieken geestig geparodieerd werd werd met hun karakteristiek van Pericles als den κεφαλη-γέρετα Ζεύς „de wolken, donderkoppen, koppen zamelende" leiders. Philippson zegt dan ook in zijn uitmuntend boek, das Mittelmeergebiet[3] 115: „fast täglich beobachtet man im Mai, Juni und September in den Nachmittagsstunden dunkle Wolken an den höheren Bergen, während über den Niederungen der Himmel vielfach ungetrübt bleibt. Selten zerstreuen sich diese Wolken gegen Abend wieder, ohne dasz es zum Regen gekommen wäre, in der Regel entladen sie sich in oft heftigen Nachmittagsgewittern. Im Hochsommer nimmt die Häufigkeit der Gebirgsgewitter ab aber sie fehlen auch dann nicht und richten zuweilen in den Gebirgstälern furchtbare Verwüstungen an durch Überschwemmungen und Hagelschlag".

De doorboorde donder„kop" gaf vuur en neerstroomende regen, en siddering beving den mensch bij het knallen van den donder:

is het mogelijk dat zoo de interpretamenten van Hesychius duidelijker woorden — indien men overweegt dat juist van deze wortel *ter-* ook τρέω (*tres-*), τρέμω : *tremo*, *trepidus* enz. komen —, waar hij geeft: κεφαλή, ῥεῦμα, τρόμος, φόβος.

Wie was dan deze παλλὰς 'Αθᾱνᾱ? Het historische 'Αθηνᾶ is, zooals vaststaat, uit 'Αθᾱνα(ι)α „de Atheensche" samengetrokken; maar de stad 'Αθῆναι heette toch weer naar haar, de stad der Athene's. Ik heb hier eerst aan een beteekenis „onsterfelijk" gedacht en deze meening later ook aangetroffen bij Fick-Bechtel Gr. Personennam.[2] 437, die ἀθάνατος vergelijken. Maar deze inhoud is te vaag en vooral in dezen kring van voorstelling als de oorspronkelijke beteekenis ondenkbaar. Maar wel is van de γλαυκῶπις, van de γόργω in hooge mate waar, dat haar vuur „niet te blusschen, dooven, stelpen, verduisteren" is; dat was de beteekenis van den oind. wortel *dhvan-*, die zich ook in de richting van „verklinken, wegsterven van het geluid, klinken" ontwikkelde, zooals Whitney Wurzeln-Verbalformen 86 terecht aanneemt, vgl. bijv. in het Grieksch een fijne uitdrukking als *Π* 78

ἀλλ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο
Τρωσὶ κέλευοντος περι-ἄγνυται

of het wel bekende ἄσβεστος γέλως. Dat wij ook hier met een *set*-wortel te doen hebben, blijkt uit vormen als: aor. *ádhvanīt*, en part. *dhvanita-* naast *dhvāntá-*. De beteekenis van gr. θνητός, θάνατος, ἔθανον „sterven" ontwikkelde zich uit „uitgebluscht worden, uitgaan", juist zooals de Romeinen in den tijd van Augustus *exstinguere, exstingui* gebruikten.

Is de vorm θᾱν- dan met oind. *dhvān-* in het participium te vergelijken? Gewoonlijk zien met in het laatste een vorm met ingedrongen *n* in plaats van *dhvā-tá-* met *ā* < *n̥*-. Ook het substantivum *dhvāna-* is hier een onbetrouwbare steun [1]), het heeft waarschijnlijk het welbekende *ā* = idg. *o*, type φορά. Tegen de zgn. Dehnstufe bestaat echter voor een zoo oud woord geen bezwaar: idg. **dhu̯an-e/o-* ∾ *dh(u)ān-* met ἀ-privativum samengesteld beteekende dus: „de godin, de macht die geen blusschen, geen vernietiging kent", wat zich geheel met het bovenstaande dekt. Morphologisch hebben wij hier dan Streitbergs bekende type: κλώψ „dief": κλέπτω, φώρ „dief": φέρω, vergelijk v. Wijk, Der nominale Genetiv. p. 7 vlg.[2]).

[1]) De vorm *ádhvānīt* 3 S. Aor., die Fick-Bechtel Gr. Personennamen 438 opgeven, bestaat niet, wel *ádhvanīt*.

[2]) Deze oplossing schijnt mij beter dan uit te gaan van een oud *ἀ+θνᾱ-νο- (∾ θνᾱ-τό-ς), dus van een *no*-participium, met dissimilatie in ν—ν. In beide gevallen is dit femininum van een samengesteld adiectivum opmerkelijk.

REGISTER.

ITALISCH.

ETRUSCISCH.

KELTISCH.

GERMAANSCH.

BALTISCH.

SLAVISCH.

ZAAKREGISTER.

DE VOLKENBOND EEN MIJLPAAL OP DEN WEG DER RECHTSONTWIKKELING

DOOR

J. DE LOUTER.

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

AFDEELING LETTERKUNDE.

NIEUWE REEKS.

DEEL XX N°. 4.

AMSTERDAM.
JOHANNES MÜLLER.
1920.

Mijne Heeren!

Wanneer ik het waag heden in deze illustre vergadering een onderwerp als den Volkenbond te bespreken, dan is eene captatio benevotentiæ meer dan ooit noodig. Niet alleen op grond van het welbekend en afgezaagd motief van den omvang en de ingewikkeldheid der stof en de al of niet bevoegdheid van den spreker om deze stof te behandelen, maar boven*dien* en boven*al* op grond van den aard van het onderwerp, dat oogenschijnlijk een zuiver politiek vraagstuk betreft en aan wetenschappelijke constructie ontsnapt. Hoe dan in een wetenschappelijken kring met zuiver wetenschappelijke doeleinden een onderwerp ter tafel te brengen, dat de wereldbeheerschende staatslieden onzer dagen meer dan een jaar lang schier onafgebroken bezig hield, nog onlangs aan onze Regeering de zwaarste eischen stelde en in de Tweede Kamer tot een uitvoerige gedachtenwisseling aanleiding gaf en dat ook daarbuiten de scherpste meeningsverschillen uitlokte? Toch heb ik den twijfel dienaangaande ten slotte overwonnen. Ik meen namelijk: vooreerst, dat de Koninklijke Academie van Wetenschappen, hoe hoog ook verheven boven de vragen van den dag, niet onaandoenlijk mag blijven voor de wereldproblemen eener eeuw en aldus op haren eerbiedwaardigen leeftijd de schaduw mag werpen eener langzame verstijving; in de tweede plaats, dat in het staatkundig vraagstuk van den Volkenbond een wetenschappelijk element besloten ligt, dat niet alleen reeds op zichzelf van het hoogste belang is, maar ook volkomen los van politieke overwegingen kan worden beschouwd. Van deze slotsom heb ik mij zelfs niet laten afschrikken door de gegronde overweging, dat ik weinig of geen nieuw licht kan ontsteken over een onderwerp, dat door ontelbare leidslieden en woordvoerders in àlle landen en van àlle zijden is beschouwd en beoordeeld. Met terzijdestelling van al hetgeen voor en tegen Nederlands toetreding tot den Volkenbond onlangs is en wellicht nog kàn worden aangevoerd en met een oprecht streven naar beknoptheid, welke volledigheid niet uitsluit, stel ik mij voor, heden den Volkenbond te bespreken als een hoogst belangrijk ontwikkelingsverschijnsel in het internationaal of volkenrecht. Bewust van de wanverhouding tusschen subject en object mijner verhandeling, noodig ik U uit van wetenschappelijk standpunt — dus los van èlk vooroordeel — een blik te slaan op het nieuwe evangelie van den Volkenbond en achtereenvolgens stil te staan bij zijn *oorsprong*, *inrichting*, *inhoud* en *toekomst*.

I. Oorsprong.

De Volkenbond is eene vrucht van Amerikaanschen bodem. Tot voorkoming van misverstand is intusschen nadere toelichting onmisbaar. Het denkbeeld van eene vereeniging of verbond van een aantal staten tot handhaving van den onderlingen vrede is elementair en overoud. Het vertoont zich in de staatkundige geschiedenis van Hellas, zoowel als van Latium, en bedoelt niet alleen eene gemeenschappelijke verdediging tegen buitenlandsche vijanden, maar niet minder een onderlinge verstandhouding en de gemeenschappelijke behartiging van gemeene, veelal godsdienstige, belangen. De eerste ontwerpen eener nauwere aaneensluiting van niet meer aan éénzelfde oppergezag onderworpen volken in de Middeleeuwen dragen veeleer een oorlogzuchtig dan een vreedzaam karakter en bedoelen meestal een gemeenschappelijk optreden tegen den Islam, den geduchten aartsvijand van het Christendom, die het sedert eeuwen bestookte en terugdrong en er eerlang in zou slagen zijn schijnbaar stevigst bolwerk, het Byzantijnsche keizerrijk, ten val te brengen. Het dreigend gevaar, beurtelings stijgend en dalend, van de algeheele zegepraal van het Moslimsch oosten op het Christelijk westen heeft krachtig bijgedragen tot de plannen eener toenadering der Christelijke staten onder leiding, hetzij van het wereldlijk, hetzij van het geestelijk oppergezag, van Keizer of Paus.

Onze landgenoot Dr. *Jacob ter Meulen* heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt door in zijn uitvoerig werk: „Der Gedanke der internationalen Gemeinschaft'' een zorgvuldig en critisch overzicht te geven* van de talrijke en veelsoortige ontwerpen, welke sedert den aanvang der *nieuwe geschiedenis* in verschillende landen zijn ontstaan, om tusschen de thans aan èlk oppergezag onttrokken en van elkander onafhankelijke staten eene nieuwe wereldorde te stichten, welke aan de onophoudelijke onderlinge oorlogen een einde zou maken.

Het zou eenzijdig en kortzichtig wezen in deze onderscheiden voorstellen hetzij het reëel hetzij het ideëel element te miskennen. Sommige getuigen van een nuchteren kijk op het welbegrepen belang der betrokken staten, die door onderlingen naijver en wantrouwen slechts zich zelf schaden en hunne duurzame belangen veronachtzamen; andere ademen een ideëelen geest en doen een

beroep op de Christelijke deugden van vredelievendheid en menschenmin; — *àlle* streven met min of meer scherpzinnigheid en verbeeldingskracht naar eene wereldorde, die den oorlog uitsluit en eene internationale gemeenschap boven de veelheid en verscheidenheid der staten verheft. Denkers, droomers vaak, bereidden aldus het terrein voor een nieuwen rechtstoestand, waarin orde en recht niet alleen binnen de grenzen van elken beschaafden staat zouden heerschen, maar waardoor ook onderlinge staatsbetrekkingen niet langer het beeld van toomelooze willekeur en redelooze afgunst zouden vertoonen, doch gezamenlijk onderworpen zouden zijn aan eene hoogere orde in staat haren wil te uiten èn te doen eerbiedigen. Aldus moest het organisatieproces, eeuwenlang binnen afzonderlijke staten besloten, langs stijgende lijnen opklimmen tot hooger vormen en eerlang de gansche menschheid omvatten. Het valt niet binnen het bestek mijner voordracht langer bij deze wegbereiders te verwijlen. Doch het past ons, hen dankbaar te herdenken en hunne nagedachtenis in eere te houden als die van voorgangers, die — evenals de zoogenaamde voorloopers van Luther of Hugo de Groot — wel eens bij voortgezet onderzoek konden blijken grooter aandeel te hebben in de verdiensten hunner opvolgers, dan een oppervlakkig oordeel hun aanvankelijk, zij het ook eeuwenlang, heeft toegekend.

Dat ik desniettemin niet aarzel te herhalen, dat de Volkenbond eene vrucht is van *Amerikaanschen* bodem, ligt derhalve niet daaraan, dat de verdiensten van Amerikaansche denkers en schrijvers zooveel hooger vlucht nemen dan die hunner Europeesche voorgangers, doch berust alleen hierop, dat wat in Europa was en bleef product van nadenken en verbeelding in Amerika werkelijkheid is geworden. Dààr is het woord vleesch geworden. De Pan-Amerikaansche Unie heeft velen voor den geest gezweefd, die door Amerika's onvoorziene deelneming aan den wereldoorlog in de gelegenheid werden gesteld invloed uitteoefenen op de stichting van den Volkenbond in 1919. Vergunt mij een en ander kort toe te lichten.

Wie geen vreemdeling is in de jongste wereldgeschiedenis weet, dat de gebeurtenissen, welke in Europa op den val der Napoleontische dwingelandij volgden, in Amerika de vrees deden ontstaan voor Europeesche inmenging ten koste van de pas verworven staatkundige vrijheid van het nieuwe werelddeel. Vandaar in het noorden de vermaarde Monroe-leer van 1823, wettige afstammeling van Washingtons staatkundig testament, tegenover de verdachte neigingen der Heilige Alliantie; — vandaar in het zuiden de herhaalde mislukte pogingen tot een bondgenootschap der pas bevrijde Spaansche

koloniën in Midden- en Zuid-Amerika. Uit beide verschijnselen ontwikkelde zich langzamerhand eene wederzijdsche toenadering tusschen Angelsaxisch en Latijnsch Amerika, nadat de verkeerswegen en gemeenschapsmiddelen zich op reusachtige schaal hadden vermenigvuldigd en verbeterd en nadat het wantrouwen der centrale en zuidelijke staten tegen de heerschzucht der machtige republiek in het noorden aanmerkelijk was verzwakt. Lang heeft dit wantrouwen geduurd. Omstreeks het midden der 19[de] eeuw vond het overvloedig voedsel in den oorlog tusschen de Vereenigde Staten en Mexico, waardoor de laatste republiek, behalve Texas, nog een aanzienlijk deel van haar overig grondgebied aan den noordelijken buurman moest afstaan. Bewijst dit feit, dat ook de democratie geen waarborg biedt tegen verovering, het was toch de laatste open oorlog tusschen de staten van Noord-Amerika. In het midden en zuiden hadden ook later meermalen bloedige botsingen plaats tusschen de naijverige republieken van het centrum en brak zelfs nog in 1879 een hardnekkige krijg uit tusschen Chili aan de eene, Peru en Bolivia aan de andere zijde, welke onder den ironischen naam van oorlog van den Pacific vermaard is geworden en eindigde met de inlijving van twee rijke provinciën bij eerstgenoemd land. Deze latere oorlogen en niet minder de onophoudelijke binnenlandsche twisten, waaronder de burgeroorlog in de Unie 1861—65 eene treurige vermaardheid verwierf, hebben het toenaderingsproces vertraagd en onderbroken. Toch schreed het langzaam voort in omvang en diepte. Het leidde in 1889/90 tot de eerste Pan-Amerikaansche conferentie te Washington, met onregelmatige tusschenpoozen gevolgd door die te Mexico 1901/02, te Rio de Janeiro in 1906, te Buenos Aires in 1910. Het voornemen om binnen 5 jaren een vijfde soortgelijke conferentie bijeen te roepen te Santiago in Chili is door den wereldoorlog verijdeld. Het kan natuurlijk mijn voornemen niet zijn eene nadere schets van het opzet, het verloop en de resultaten dezer conferentiën te geven. Wie daarin belang stelt leze bijv. het nauwgezet en gedocumenteerd werk van den onvermoeiden strijder voor het pacifisme met den gelukkigen naam van *Alfred Fried*, waarvan in 1917 een tweede uitgaaf verscheen. Hier zij het genoeg te vermelden, dat reeds de eerste conferentie in 1890 te Washington een centraal bureau der Amerikaansche republieken oprichtte en onder toezicht stelde van den Staatssecretaris der Vereenigde Staten. Het verkreeg in 1910 den naam van „Panamerikaansche Unie" en mag niet worden vereenzelvigd met de „Unie der Amerikaansche republieken", den officieelen naam van den statenbond zelf. De in 1906 te Rio de Janeiro ingestelde Panamerikaansche comité's

in de verschillende staten werden in 1910 met het centraal bureau tot één organisme verbonden en als zoovele voelarmen en wegbereiders voor een verderen groei aangewezen. De Unie wordt omringd en versterkt door talrijke andere internationale instellingen tot bevordering van stoffelijke welvaart of geestelijke beschaving, zooals handel en nijverheid, verkeers- en ruilmiddelen, volksgezondheid, wetenschap en volksontwikkeling. Met verwonderlijke voortvarendheid en doelbewustheid is de steeds nauwere band tusschen de 21 Amerikaansche republieken geknoopt en bevestigd, terwijl de toekomst nog rijker vruchten belooft.

Dit alles is tot stand gekomen niet ten koste maar uit kracht van de souvereiniteit der betrokken staten, die alleen door een klaar inzicht in hun welbegrepen belang en eene hooge opvatting van hunne internationale roeping vrijwillig zijn toegetreden tot de verschillende bonden of genootschappen. Geen dwang, overreding alléén, heeft regeeringen en privaatpersonen bewogen tot steeds inniger samenwerking. Ongetwijfeld is hierop sterke invloed uitgeoefend door de fabelachtige economische en intellectueele ontwikkeling van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, welke zoo meesterlijk is ontleed door ons medelid *J. Huizinga* in zijn „Mensch en menigte in Amerika", een werk, dat niet genoeg kan worden aanbevolen aan ieder, die zich van Amerikaansche verschijnselen en toestanden rekenschap geeft. Het zet de scherpe tegenstellingen helder uiteen, welke zich in de Amerikaansche maatschappij vertoonen en welke, evenals trouwens altijd en overal, juist de wieg vormen, waarin alle cultuurverschijnselen worden gekweekt en gerijpt. Een schier onmetelijk vasteland heeft de ontembare energie der Amerikanen ontgonnen en bedwongen; een buitensporig individualisme wordt opgewogen door eene voorbeeldige concentratie van economische en politieke krachten, wèlke de organisatie van maatschappij en staat in een reusachtig mechanisme dreigt op te lossen; een onweerstaanbare drang naar doelmatigheid (efficiency), die het stoffelijk en staatkundig leven beheerscht, gaat gepaard met een idealisme, dat voor geen offer terugdeinst. Aldus kon de Unie de baanbreekster worden voor eene samenwerking van gansch Amerika tot voorbereiding eener meer doelmatige en tevens meer humane en Christelijke wereldorde. Nergens vonden de ideeën van gerechtigheid en menschelijkheid een sterkeren en vooral meer algemeenen weërklank dan in de groote Transatlantische republiek; nergens wekten zij meer aandrang om zich te openbaren in woord en daad. Dit verklaart de bonte verscheidenheid en snelle afwisseling der denkbeelden en ontwerpen tot verwezenlijking en toepassing der in

hoofd en hart geboren gedachten en gevoelens. Internationale arbitrage, een wereldgerechtshof, de Bryan-tractaten van 1913, een bond tot waarborg voor den vrede onder den naam van „League to enforce peace'' gesticht te Philadelphia op 17 Juni 1915, eene League of free nations association van 1918, de Volkenbond of League of nations, volgen en verdringen elkander in ontstuimige vaart, àlle voortgestuwd door de gemeenschappelijke overtuiging, dat er een eind mòèt worden gemaakt aan den waanzin en de misdaad, die den wereldoorlog ontketenden, en dat hunne werktuigen voor altijd in een antiquiteiten-museum mòèten worden opgeborgen.

Toch zou het eenzijdig en onbillijk wezen, den eigenaardigen invloed van Latijnsch Amerika te veronachtzamen. De staatslieden van Argentinië, Brazilië en Chili, die de hooghartige Europeesche diplomaten op de tweede Vredesconferentie verbaasden door hunne kennis, frischheid van geest en niet minder door hunne vurige welsprekendheid, hebben ook op de stichting van den Panamerikaanschen statenbond een heilzamen invloed uitgeoefend, welke zich o. a. openbaart in de krachtige handhaving van de souvereiniteit van de leden der confederatie, in de voorliefde voor arbitrage, den drang naar wetenschappelijk onderzoek met vereende krachten, e. d. m. Vermenging van onderscheiden vaak weêrstrevende bestanddeelen schiep ook hier een hoogere eenheid.

Met meer recht dan het geliefkoosd voorbeeld van de constitutie der Vereenigde Staten kan Pan-Amerika worden beschouwd als voorbeeld voor een Europeeschen of wereld-volkenbond. Immers hier vinden wij niet eene bevolking, gelijk of verwant in afkomst, lotgevallen, taal, godsdienst, zeden en gevoelens, — kortom eene psychologische cultuur-gemeenschap, die men gewoonlijk met den naam van *nationaliteit* aanduidt — zooals die, welke in de tweede helft der 18de eeuw in Noord-Amerika zich tegen het moederland verzette en een onafhankelijken bondsstaat stichtte; maar een over een onmetelijk werelddeel wijd verspreide en dun gezaaide bevolking, van verschillende herkomst, taal, zeden en gezindheid, wel is waar door gemeenschappelijke belangen verbonden, maar niet veel enger dan die, welke de volken van Europa aaneenhechten. Tegenover of liever naast Azië en Amerika vertoont ook Europa eene zelfstandige groep van belangen, berustend op eeuwenouden historischen bodem en bevestigd door economische en cultuurfactoren van overwegend gewicht. Was het in Amerika mogelijk eene Pan-Amerikaansche Unie te stichten en daarvoor een wijden horizon te openen, dan is — zelfs met een open oog voor het verschil in bestanddeelen en lotgevallen — de overtuiging gewettigd,

dat zulk een verband ook tusschen de staten van Europa mogelijk en levensvatbaar is; m. a. w. dat zoowel hier als ginds de grondslagen kunnen worden gelegd voor een nieuwe *rechts*orde, welke — wars van elk ongezond kosmopolitisme — aan de wanhopige *wan*orde der internationale samenleving een einde maakt, de langzaam gebouwde grondslagen, waarop zij rust, consolideert en tegen vermetele of lichtvaardige aanslagen behoedt.

Met omsluierd gelaat en wankelen gang kondigt deze nieuwe rechtsorde zich aan in den pas gestichten Volkenbond — phantoom of hemelbode?

II. Inrichting.

Het denkbeeld van den Volkenbond, dat zich langs de getrokken hoofdlijnen in het brein der Amerikaansche denkers en staatslieden had gevormd, is onder hun invloed, die door Amerika's deelneming aan den oorlog in April 1917 honderdvoudig was versterkt, verwerkelijkt in de 26 eerste artikelen van het Vredesverdrag van Versailles van 28 Juni 1919. Deze overgang uit het rijk der ideeën in dat der realiteit geschiedde niet zonder verontreiniging. Het evangelie is verloochend door sommigen zijner meest vertrouwde apostelen. Grootendeels is dit toe te schrijven aan een vitium originis. Immers de Volkenbond is niet, zooals Pres. Wilson het in zijne gelijkluidende Nota van 18 Dec. 1916 aan de oorlogvoerenden voorstelde, een product van gemeen overleg, zooals de Panamerikaansche Unie, maar het onderdeel van een vredesverdrag na een verbitterden oorlog; een oorlog, die niet, zooals Wilson nog 22 Jan. 1917 verlangde, is geëindigd zònder overwinning maar met de verpletterende nederlaag van den aanvaller. Dientengevolge werd de ontworpen Volkenbond gedicteerd door een voorloopig accoord tusschen wraakzuchtige of overmoedige overwinnaars en werden de overwonnenen niet geraadpleegd en zelfs nadrukkelijk uitgesloten. Hierdoor is de Volkenbond verminkt en misvormd, mist hij zijn universeel en onpartijdig karakter, veronachtzaamt hij zijne levensvoorwaarden van onderling vertrouwen en welgezindheid en is hij bij voorkeur bedacht op de voorziening in gebeurlijkheden, welke hij juist bestemd is te voorkomen en voor altijd onmogelijk te maken. Deze innerlijke tegenstrijdigheid is een onloochenbaar gevaar. Het komt er op aan — hoe uiterst moeilijk het ook zij — den klaren blik op de lichtzijde niet te verduisteren voor de keerzijde,

noch omgekeerd onder den diepen indruk der schaduwen den glans voorbij te zien, die uit de geboortekribbe straalt. Het eindoordeel mag slechts voortvloeien uit een onbevooroordeelde ontleding en vergelijking der bestanddeelen, de verwachting voor de toekomst slechts rusten op beproefde fundamenten.

De stichting van den Volkenbond is te beschouwen als een *mijlpaal* op den langen weg der wereldorganisatie, welke van den oorspronkelijken toestand van volslagen afzondering voert naar eene alomvattende gemeenschap. Begin en einde van dien weg zijn in nevelen gehuld. Men kan zich eene toekomst voorstellen, waarin het liefelijk beeld uit het Evangelie van „éëne kudde onder één herder" verwezenlijkt is door één oppergezag, waaraan alle volken onderworpen zijn: m. a. w. door een wereldstaat, die aller tegenstrijdige belangen in een hoogere eenheid verzoent en oplost en dientengevolge in aller gemeenschappelijke behoeften volledig voorziet. Voorshands is dit een utopie, in vierkanten strijd met de realiteit en hare onafwijsbare eischen. De vraag, in hoever deze voorstelling ook eene schoone illusie mag heeten, laat ik *hier* met opzet rusten. De stichters van den Volkenbond hebben zich aan dergelijke hersenschimmen *niet* schuldig gemaakt. Het helder verstand en de practische zin van het Amerikaansche volk, niet minder dan het overprikkeld nationaliteitsbesef der meest verbitterde vijanden, hebben hen daarvoor behoed. Hun doel was meer beperkt en bepaald. Zij wilden alleen een krachtigen stap vooruitgaan door den oorlog te bestrijden als een uitbarsting van ruw geweld ten bate der sterksten en ten koste der menschheid; m. a. w. de teugellooze willekeur van machtige staten beperken door hen te onderwerpen aan de normen van een nog jong en machteloos recht. De vroeger genoemde denkbeelden en instellingen werden aanbevolen als middelen om dit doel te bereiken; hunne doelmatigheid moest hunne waarde bepalen. De Volkenbond is het nieuwste en meestbelovend middel. In hoever is hij doelmatig? Welke is dus zijne waarde? Laat ons zien!

Omtrent de *geschiedenis* der stichting moge het volgende volstaan. Ten einde den grondslag van den voorgenomen Volkenbond te ontwerpen werd éëne week na de opening der Vredesconferentie te Parijs in hare tweede zitting van 25 Januari 1919 eene commissie onder praesidium van President Wilson benoemd, waarin 10 leden de vijf voornaamste en 9, later 13, de overige oorlogvoerende staten vertegenwoordigden. Deze commissie bood reeds 14 Februari haar ontwerp aan, dat terstond openbaar werd gemaakt, doch groote teleurstelling wekte en levendige critiek uitlokte. Na langdurige

beraadslagingen met gesloten deuren en eene conferentie met afgevaardigden van de daartoe uitgenoodigde onzijdige staten onder leiding van Lord Robert Cecil op 20/21 Maart werd een niet onbelangrijk gewijzigd ontwerp op 28 April met eene korte rede door Wilson aan de volledige vergadering aangeboden en met nog enkele aanvullingen en verbeteringen in het op 28 Juni met Duitschland gesloten vredesverdrag opgenomen. Onder den naam van *Covenant*, *Pacte* of *Patto*, was aldus het bondsverdrag beklonken.

Art. I, dat in het eerste ontwerp niet voorkwam, noemt als oorspronkelijke leden 27 staten, die aan den oorlog deelnamen, waaronder de 5 „voornaamste geallieerde en geassocieerde", t. w. Vereenigde Staten, Groot-Britannië, Frankrijk, Italië en Japan; voorts de 5 Britsche onderhoorigheden: Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika en Indië — eene wonderlijke anomalie, vermoedelijk afkomstig van den Boerengeneraal Smuts; eindelijk 13 staten, die onzijdig bleven, doch na de inwerkingtreding van het Vredesverdrag tot toetreding zijn uitgenoodigd en deze uitnoodiging zonder voorbehoud binnen twee maanden hebben aangenomen. Hiertoe behooren in Europa de 3 Scandinavische rijken, Spanje, Zwitserland en Nederland; in Amerika 6 republieken, in Azië alleen Perzië. Uitgesloten zijn dus wegens gedeeltelijk onbekende redenen sommige staten in andere werelddeelen, zooals Mexico, Costa-Rica, Santo Domingo in Amerika, Abyssinië in Afrika, Afghanistan in Azië; voorts in Europa, behalve eenige miniatuurstaatjes van twijfelachtige waarde, de cultuurstaten Duitschland, Oostenrijk, Hongarijë, Bulgarijë en Turkijë, benevens de uit den Russischen chaos opdoemende eenheden.

Deze uitsluiting is een gevolg van het geboorteproces en was voor het oogenblik onvermijdelijk, maar doet niettemin eene leemte ontstaan, welke als een verlammende, zooal niet doodelijke wonde is te beschouwen. Gelukkig niet ongeneeslijk, want elke vooralsnog uitgesloten staat of kolonie met volledig zelfbestuur kan later lid worden, indien twee derden van de Bondsvergadering daarin toestemmen, mits het nieuwe lid afdoende waarborgen biedt voor zijn oprechte bedoeling om zijn internationale verplichtingen te vervullen en de inrichting zijner strijdkrachten overeenkomstig de voorschriften van den Bond te regelen. Hier wordt derhalve de deur geopend, zij het op eene kier, voor de latere aanvulling en afronding tot een waarlijk algemeenen en levenskrachtigen Volkenbond. Zoolang deze aanvulling uitblijft, is de Volkenbond een lichaam zonder voltallige ledematen. Intusschen miskenne men zijne beteekenis niet. Reeds omvat de Volkenbond bij toetreding van alle oorlogvoerenden ongeveer vier vijfden van de bevolking der aarde, nam. 1250 M. —

China met 350 M. inbegrepen — waarbij nog 120 M. komen voor de uitgenoodigde onzijdigen. Hiertegenover staat eene bevolking van omstreeks 100 M. voor Centraal Europa en 160 M. voor Rusland, die vooralsnog is uitgesloten, en een getal, rond geschat op 30 M., inz. voor Mexico, Abyssinië, Afghanistan, dat vooralsnog niet in aanmerking komt. [1])

De *samenstelling* van het bestuur is eenvoudig en bestaat uit drie organen: eene Bonds*vergadering* (Assembly), een Bonds*raad* (Council) en een *Secretariaat* (art. II). De Volkenbond is eene *inter-* geen *super*nationale stichting en eerbiedigt in beginsel de souvereiniteit zijner leden. De bestuursinrichting rust derhalve op den eenigen deugdelijken volkenrechtelijken grondslag, dien van de rechtsgelijkheid der leden. Het bleek evenwel volstrekt onmogelijk dit beginsel bij de inrichting van het bestuur zuiver en zonder uitzondering toe te passen. Ongerept is het gehandhaafd in het hoofdorgaan, de *Vergadering*. Hier hebben alle leden gelijken toegang en gelijke rechten, nam. ééne stem, onafhankelijk van het aantal hunner vertegenwoordigers, dat echter een drietal niet mag te boven gaan (art. III). Zij vergadert op vaste tijden en voorts zoo vaak dit noodig wordt geacht. Wie dit laatste beslist, is echter niet bepaald. Evenmin is de openbaarheid harer vergaderingen voorgeschreven, zooals Noorwegen had verlangd.

Eene veel gewichtiger taak is opgedragen aan den *Raad* van 9 leden, vertegenwoordigers der 5 groote mogendheden en van 4 andere, later door de Vergadering aangewezen, doch voorloopig rechtstreeks genoemd, te weten: van België, Brazilië, Griekenland en Spanje (art. IV). De drie eerstgenoemden waren met de 5 groote mogendheden de voornaamste oorlogvoerenden. Spanje is het eenige neutrale land dat terstond wordt vertegenwoordigd, blijkbaar als belooning voor de ondubbelzinnige overhelling naar de Entente, welke het tijdens den oorlog had getoond. De gelijkheid der leden schijnt hier deerlijk uit het oog te zijn verloren. Men vergete evenwel niet, dat deze bij de samenstelling van een besturend of rechtsprekend college onmogelijk in letterlijken zin kàn worden toegepast. Men staat hier voor de keuze tusschen eene transactie met de principieele rechtsgelijkheid der staten en de samenstelling van een onhandelbaar werktuig. Tertium non datur. Wie meer dan oppervlakkig kennis heeft genomen van de langdurige beraadslagingen en gekunstelde oplossingen der Haagsche vredesconferentiën ten opzichte van het internationaal prijzenhof en van het scheidsgerechts-

---

[1]) Message du Conseil fédéral à l'Assemblée fédérale du 4 Août 1919, Berne: p. 54.

hof kan onmogelijk een hard oordeel vellen over de samenstelling van den Raad van den Volkenbond, noch volstaan met een hooghartige afkeuring wegens miskenning van de rechtsgelijkheid der staten.

Ik wil hiermede volstrekt niet beweren, dat de Raad onberispelijk is samengesteld en de keuze der vier kleinere staten boven alle bedenking verheven. Doch de keuze zelve was onvermijdelijk en bovendien is de weg gebaand voor eene latere verbetering, als een der heilzame gevolgen van de raadpleging der neutralen in Maart l. l. Vooreerst kan de Raad, met toestemming van de meerderheid der Vergadering, het aantal leden met duurzame vertegenwoordiging in den Raad uitbreiden, alsmede het aantal van degenen, die daartoe tijdelijk door de Vergadering worden uitgekozen. Voorts zal elk bondslid, dat niet in den Raad is vertegenwoordigd, worden uitgenoodigd, een afgevaardigde te zenden om als raadslid zitting te nemen, zoodra eene zaak wordt behandeld, waarbij zijn eigen belangen betrokken zijn. Overigens heeft elk lid ééne stem en één vertegenwoordiger in den Raad. Ten slotte is bepaald, dat met uitzondering van de gevallen, nadrukkelijk in het bondsverdrag of in het vredesverdrag genoemd, alle besluiten van Vergadering en Raad volstrekte eenstemmigheid vereischen van alle aanwezige leden (art. V), een logisch gevolg en tevens afdoend bewijs voor het volkenrechtelijk karakter van den Volkenbond, doch ook een middel in de hand van elk lid om eene door de meerderheid verlangde uitbreiding of verbetering, of welk ander besluit ook, te beletten. Ik aarzel geen oogenblik het eerstgenoemd beginsel hooger te stellen dan het laatstgenoemd daaraan verbonden nadeel, ook al valt niet te ontkennen dat het de kans op snellen vooruitgang verzwakt en in sommige gevallen tot bedenkelijke conflicten kan leiden. Tot de uitzonderingen, waarbij eene meerderheid volstaat, behooren vragen over den vorm der behandeling, benoemingen van bijzondere onderzoekingscommissiën en enkele bepalingen van het Vredesverdrag, zooals de besluiten over het bestuur van het bekken van de Saar, onderzoekingen omtrent de uitvoering van het verdrag en de vaststelling van sommige termijnen (art. 49*j* Annex. § 40, art. 213, 280).

In de derde plaats wordt op den zetel van den Volkenbond, waartoe, zoolang de Raad geen andere plaats heeft aangewezen, Genève is uitverkoren (art. VII), een vast *Secretariaat* gevestigd onder een secretaris-generaal met een staf van ondergeschikten naar gelang van gebleken behoeften (art. VI). Met uitzondering van den eersten titularis, die door de Conferentie zelve is aangesteld, Sir *James Eric Drummond*, wordt de secretaris-generaal benoemd door den Raad met goedkeuring van de meerderheid der Vergadering,

zijn staf door den secretaris-generaal met goedkeuring van den Raad. De kosten worden over de bondsleden omgeslagen naar evenredigheid van de proefondervindelijk deugdelijk bevonden regeling der Wereldpostvereeniging. [1])

Alle functiën van den Volkenbond staan gelijkelijk open voor mannen en vrouwen. Al zijn vertegenwoordigers en ambtenaren genieten in functie diplomatieke vrijstellingen en andere voorrechten; zijne bezittingen zijn onschendbaar (art. VII).

De commissiën, die het bondsverdrag onderstelt (art. V), somtijds zelfs vordert (artt. IX, XXII), en die waarschijnlijk vrij talrijk zullen worden, als ook de inrichting van het secretariaat, dat volgens de verklaring van den eersten secretaris-generaal op 31 Mei 1919 een waarlijk internationaal karakter moet dragen en vermoedelijk eerlang een aanzienlijken omvang zal verkrijgen, bieden eene welkome gelegenheid om aan onderdanen van niet in den Raad vertegenwoordigde leden een aandeel in de werkzaamheid van den Bond in te ruimen. In zoover kunnen ook deze secundaire organen beschouwd worden als tegenwichten — zoo men wil, pleisters op de wond — van de onvermijdelijke afwijking van het strenge gelijkheidsbeginsel bij de samenstelling van den Raad.

Eindelijk verdient het de aandacht, dat de *Volken*bond ondanks zijn naam inderdaad is en niet anders zijn kan dan een *Staten*bond, d. w. z. een bond van georganiseerde volkseenheden. Wel is de benoeming van afgevaardigden naar de Vergadering en den Raad geheel in het midden gelaten en derhalve aan elk statenlid volgens eigen staatsinrichting voorbehouden; wèl koesterden velen den wensch, dat ook de volken zelf op de keuze rechtstreeks of zijdelings invloed konden uitoefenen en ontmoet men vaak de voorstelling, alsof de Vergadering meer de volken, de Raad de regeeringen zou vertegenwoordigen; maar deze democratische invloed kan zich toch nooit anders doen gelden dan door tusschenkomst der regeering, die de verantwoordelijkheid jegens den Bond op zich neemt. Uitsluitende verantwoordelijkheid eischt logisch en practisch vrijheid in de keuze harer organen.

Gewichtiger nog dan de samenstelling is de *taak* van den Volkenbond. Deze taak is tweeledig en bestaat: vooreerst in *het voorkomen van oorlogen* door vreedzame oplossing van geschillen; voorts in het *opheffen van oorzaken*, waaruit oorlogen ontstaan: door ontwapening, openbaarheid van staatsverdragen, een nieuwen vorm van koloniaal

---

[1]) Eene reserve van den Amerikaanschen Senaat vordert voor de betaling de medewerking van het Congres.

bestuur en internationale regeling van gemeenschappelijke belangen. Achtereenvolgens verdienen beide doeleinden de aandacht.

Verreweg het belangrijkst deel van het bondsverdrag bestaat in de ernstige poging tot vreedzame oplossing van internationale geschillen (art. X—XVI). Kort en bondig wordt elke oorlog of oorlogsbedreiging, onverschillig of deze al dan niet een der leden betreft, verklaard tot een bondsaangelegenheid, die terstond alle maatregelen eischt, geschikt om den vrede te bewaren. Op verzoek van eenig lid roept de secretaris-generaal onmiddellijk den Raad bijeen. Ook kan ieder lid de aandacht van de Vergadering of van den Raad vestigen op elke omstandigheid, welke den vrede dreigt te verstoren (art. XI). De leden komen overeen om elk geschil, dat tot eene breuk zou kunnen leiden, te onderwerpen, hetzij aan arbitrage, of aan het onderzoek van den Raad, en in geen geval een oorlog aan te vangen, voordat drie maanden zijn verloopen na de uitspraak van het scheidsgerecht of het verslag van den Raad. Natuurlijk moet de uitspraak binnen redelijken tijd vallen, het verslag zelfs binnen zes maanden verschijnen (art. XII). Het eerste middel wordt aangewend bij alle geschillen, die naar het oordeel van beide partijen geschikt zijn voor arbitrage, m.a.w. bij rechtsgeschillen, waaronder nadrukkelijk genoemd zijn: de uitlegging van verdragen, vragen van volkenrecht, feiten welke eene schennis van internationale verplichtingen aanduiden en de daaruit voortvloeiende schadeloosstellingen. Partijen kiezen zelf het scheidsgerecht, hetzij bij vroegere overeenkomst, hetzij voor elk voorkomend geval. De leden beloven de uitspraak, welke ook, te goeder trouw te zullen naleven en geen oorlog te zullen voeren tegen een bondslid, dat zich aan de uitspraak onderwerpt. Indien aan de uitspraak niet volledig wordt voldaan, stelt de Raad de alsdan tot uitvoering noodige maatregelen voor (art. XIII).

Art. XIV gelast den Raad het plan van een vast internationaal gerechtshof aan te bieden, dat niet alleen bestemd is om te vonnissen in geschillen, welke partijen daaraan vrijwillig onderwerpen, maar ook om advies te geven over alle vragen, door de Vergadering of den Raad tot het Hof-gericht; een uitmuntend denkbeeld, waardoor het nut van het Hof niet weinig wordt verhoogd. Overigens zwijgt het bondsverdrag over samenstelling, verkiezing en rechtspleging: eene groote leemte, maar ook een wijd perspectief.

Minder eenvoudig is de procedure bij andere geschillen, d. w. z. bij die, waarin belangen zijn betrokken, welke niet door eenigen rechtsregel zijn beschermd en daarom veelal, minder nauwkeurig, staatkundige of belangen-geschillen worden genoemd. Deze moeten worden onderworpen aan het onderzoek van den Raad, wien partijen

door den secretaris-generaal zoo spoedig mogelijk de noodige stukken en inlichtingen verstrekken, welke de Raad terstond kan doen openbaar maken. De Raad tracht alsdan eene vreedzame oplossing te vinden en maakt in geval van welslagen eene verklaring hiervan openbaar met opgaaf van feiten en motieven. Gelukt dit niet, dan moet de raad toch een verslag van de feiten en de aanbevolen oplossing opmaken. Komt dit verslag tot stand met eenstemmigheid van alle leden behalve de geschilvoerende partijen, dan beloven de bondsleden geen oorlog te zullen voeren tegen de partij, die de aanbevolen oplossing aanvaardt; overigens blijft de uitvoering van het advies aan partijen zelf overgelaten en neemt de Bond geenerlei verplichting op zich. Komt de Raad slechts bij meerderheid van stemmen tot een besluit, dan blijven de bondsleden vrij in het nemen van zulke maatregelen als zij noodig oordeelen tot handhaving van recht en gerechtigheid. Komt de Raad op initiatief van eene der partijen tot de uitkomst, dat het geschil eene vraag betreft, welke tot de uitsluitende bevoegdheid eener partij behoort, dan moet de Raad dit bekend maken en zich van advies onthouden. Hooger Beroep is niet toegelaten; doch de Raad, zoowel als elke partij, kan binnen 14 dagen het geschil voor de Vergadering brengen, die alsdan op gelijke wijze als de Raad te werk gaat en welker beslissing, mits verkregen door al de stemmen van de in den Raad vertegenwoordigde leden en de meerderheid der overigen, gelijk staat met en gelijk gevolg heeft als de eenstemmige uitspraak van den Raad (art. XV).

Mocht eenig lid van den Volkenbond zonder inachtneming der voorafgaande bepalingen tot oorlog overgaan — d. w. z. tot een oorlogsverklaring of oorlogsdaad — dan wordt hij ipso facto geacht een oorlogsdaad te hebben bedreven tegen àlle andere leden, die dientengevolge onmiddellijk — d. w. z. zonder eenige nadere verklaring van wien ook — alle economische en financiëele betrekkingen met den overtreder afbreken, alle handelsverkeer tusschen hunne onderdanen en die van den weerbarstigen staat verbieden en alle soortgelijke betrekkingen tusschen de laatsten en andere vreemdelingen beletten. [1]) Voorts is de Raad verplicht de betrokken regeeringen aantebevelen evenredige militaire of maritieme bijdragen te leveren voor eene gewapende macht tot dwanguitvoering van de besluiten van den Bond. Inmiddels beloven de leden elkander bij te staan: zoowel in de uitvoering der bedoelde economische en

[1]) De 12de reserve van den Amerikaanschen Senaat behoudt zich volledige vrijheid voor ten opzichte van de betrekkingen tusschen Amerikaansche burgers en de onderdanen van den weerspannigen staat buiten hun vaderland gevestigd.

financiëele maatregelen, ten einde het daaruit ontstaan verlies en ongerief tot een minimum te beperken; als in het afweren van alle aanslagen door den weerbarstigen staat tegen een hunner gericht; met name vrijen doortocht door hun gebied te verleenen aan de strijdkrachten, bestemd om de bondsverplichtingen te doen uitvoeren. Tot dit laatste is de tusschenkomst van den Raad of eenig nationaal orgaan niet vereischt en alleen bij de regeling der uitvoering aannemelijk. Zulk een ontrouw lid kan door een eenparig votum van den Raad van zijn lidmaatschap worden ontzet.

Ingeval een soortgelijk geschil ontstaat met of tusschen niet-leden van den Volkenbond, zullen deze niettemin worden uitgenoodigd zich aan de voorafgaande regelen te onderwerpen; wordt deze uitnoodiging aangenomen, dan geschiedt alles op denzelfden voet, behoudens de door den Raad noodig geachte wijzigingen; zoo niet, dan zal de oorlog tegen een lid toch evenzeer worden belet of onderdrukt. Zelfs bij weigering van beide partijen zal de Raad daartoe strekkende maatregelen nemen. Het verzet van Chili tegen deze uitbreiding van werkzaamheid buiten de grenzen van den Bond werd beslist afgewezen (art. XVI).

Deze regeling, blijkbaar de vrucht van tallooze overleggingen en beraadslagingen, geeft aanleiding tot vele en ernstige bedenkingen. De onderscheiding tusschen rechts- en belangengeschillen is elementair en, hoe lastig ook in de practijk, in de wetenschap algemeen erkend. Zij ontleent hare practische waarde aan het verschil in de wijze van oplossing, al of niet door een rechtscollege. Dit laatste kan bestaan in een scheidsgerecht of een gerechtshof, naar gelang aan arbitrage of jurisdictie de voorkeur wordt gegeven: een hoogst belangrijk onderscheid, waarop hier echter niet dieper mag worden ingegaan. Het bondsverdrag kent beide, maar trekt geen grenslijn en verplicht noch tot het een noch tot het ander. Wel wordt de verplichting tot arbitrage bij rechtsgeschillen in het algemeen aanvaard, maar de vatbaarheid voor arbitrage van eenig geschil, behoudens een viertal uitzonderingen, welke in het algemeen daarvoor geschikt werden verklaard, zonder eenig verder richtsnoer door partijen zelf beoordeeld. Het Zwitsersche voorstel om dit oordeel aan een conflictenhof op te dragen is afgewezen. Deze verrassende en niet voldoend verklaarde afbreking der historische lijn verraadt eene zwenking in den gedachtengang sedert 1907. Het eenmaal gevierde Hof van Arbitrage wordt niet bestendigd noch opgeheven; het daalt van zijn voetstuk en is voortaan gedoemd tot een kwijnend en ontluisterd bestaan. De oprichting van een vast gerechtshof, lievelingswensch van vele uitnemende Amerikaansche juris-

ten, wordt wel in uitzicht gesteld, maar bekleedt niettemin de tweede plaats. De samenstelling wordt in het midden gelaten, de jurisdictie niet omschreven en mitsdien geheel afhankelijk van latere regeling. De opdracht van alle overige geschillen, waartoe de belangrijkste en gevaarlijkste behooren, aan een voorafgaand onderzoek is voortreffelijk; het voorschrift van een verplichten termijn van afwachting verdient onvoorwaardelijk goedkeuring, de opdracht daarentegen van dit onderzoek aan een politiek lichaam als den Raad onbewimpelde afkeuring.

In nauw verband met het voorafgaande staat art. X, waarbij de leden van den Volkenbond de verplichting aanvaarden om de onschendbaarheid van grondgebied en de bestaande onafhankelijkheid van alle leden te eerbiedigen en tegen buitenlandsche aanvallen te beschermen; in het laatste geval, zelfs bij bedreiging of gevaar daarvoor, moet de Raad de noodige maatregelen voorstellen om deze verplichting te vervullen. Hierdoor wordt inderdaad een wederkeerige waarborg van schijnbaar groot gewicht verstrekt, waardoor zwakkere staten — en wel in de eerste plaats de talrijke kleinere rijken, die uit de ineenstorting en verbrokkeling der overwonnen groote staten zijn ontstaan — zich voelen aangetrokken, grootere daarentegen veeleer afgeschrikt; immers de eersten zoeken hierin een schild, dat de laatsten moeten verschaffen en verdedigen. Geen wonder, dat in den Senaat der Vereenigde Staten ernstige bezwaren daartegen zijn gerezen en door de derde reserve met nadruk de verplichting is ontkend om zonder voorafgaande toestemming van het Congres straks Amerikaansche troepen in te schepen ten einde de territoriale grenzen o. a. van de onophoudelijk twistende Balkanstaten of van nauwelijks begrensde Aziatische rijken te beschermen. Intusschen is het artikel, ofschoon algemeen door de Amerikaansche pers het lievelingsdenkbeeld van Wilson genoemd, onschuldiger dan het er uitziet. Het strekt wel is waar de beschermende hand uit over de nieuwe wereldkaart en roept den toekomstigen aanrander als het ware toe: „Gij zult niet stelen"; maar het schrijft geen bepaalde middelen tot uitvoering voor en geeft den Raad geen grooter macht dan van advies. Voorts bepaalt het zich uitdrukkelijk tot buitenlandsche aanslagen, zonder nadere aanduiding van de kenteekenen daarvan, en bemoeit het zich niet, zooals de Heilige Alliantie en de Pentarchie der vorige eeuw, met binnenlandsche onlusten. Daarom is het verwijt van strak conservatisme en miskenning der organische ontwikkeling oppervlakkig en ongegrond. Dit blijkt o. a. uit art. XIX,. dat van eene tijdige herziening van bedenkelijke toestanden gewaagt en uit het hooggeroemd maar eenzijdig verloochend beginsel

van het zelfbepalingsrecht der volken, dat, zooals het heet, tot leiddraad heeft gestrekt bij de reconstructie van Europa's vasteland. Ondanks alle waardeering der strekking verdient dit artikel noch hoogen lof noch sterke blaam. Het grondvest geen hoop en wettigt geen vrees; maar getuigt alleen van goede bedoelingen en onmacht om ze te verwezenlijken. Want de onmiddellijk volgende artikelen, die de vreedzame oplossing van geschillen regelen, zijn op zichzelf volstrekt niet stilzwijgend op de hier bedoelde aanrandingen van toepassing.

Onder de *middelen tot voorkoming van den oorlog* gewaagt het Bondsverdrag allereerst van *ontwapening*. Art. VIII, dat hierover handelt, gaat zelfs vooraf aan de regeling van geschillen: zonderlinge volgorde in de oogen van hem, die met de latere pacifisten ontwapening veeleer beschouwt als een gevolg van den vredestoestand dan als eene voorwaarde voor het ontstaan daarvan. De leden van den Bond erkennen de noodzakelijkheid om de nationale bewapening zoover in te krimpen als vereenigbaar is met de nationale veiligheid en den gemeenschappelijken dwang tot nakoming van internationale verplichtingen. De toepassing dezer onbestemde begrenzing is opgedragen aan den Raad, die met inachtneming van de ligging en omstandigheden van elken staat plannen van ontwapening ontwerpt en om de tien jaren herziet; deze worden aan het oordeel van elken staat aangeboden, die ze, in geval van goedkeuring niet zonder medewerking van den Raad kan wijzigen. [1]) Desgelijks moet de Raad advies geven tot voorkoming van de schadelijke gevolgen der private productie van munitie en krijgsbehoeften. Tot bevordering van een en ander beloven de leden elkander volkomen eerlijke en volledige inlichtingen te zullen verschaffen. De goede bedoeling mag niet doen voorbijzien het onbevredigende dezer bepalingen, welke geheel onzeker laten hoever de ontwapening in elk land moet gaan. De schijnbaar gewichtige rol van den Raad bestaat alleen in ontwerpen en raadgeven; de beslissing is voorbehouden aan elk souverein lid (artt. XVIII—XX).

Belangrijker acht ik de bepalingen over *internationale verdragen*. Zulke verdragen of overeenkomsten, mits niet in strijd met het Bondsverdrag, zijn geenszins verboden, maar moeten voortaan door den Secretaris-Generaal worden geregistreerd en openbaar gemaakt; eerst de registratie verleent hun verbindende kracht (art. XVIII). Offensieve alliantiën en neutralisatie-verdragen, m. i. ook garantie-

---

[1]) De 11de Amerikaansche reserve handhaaft hieromtrent de volledige vrijheid der Vereenigde Staten.

tractaten, zijn onvereenigbaar met het lidmaatschap; niet daarentegen, ook volgens Lord R. Cecil, defensieve alliantiën, ofschoon oogenschijnlijk overbodig. Het Bondsverdrag schaft ipso jure alle vroegere daarmede onvereenigbare overeenkomsten af (art. XX); terwijl de Vergadering van tijd tot tijd de herziening kan aanbevelen van niet meer toepasselijke verdragen en van internationale toestanden, welke den wereldvrede bedreigen (art. XIX). Een nieuw lid moet zich bij toetreding tot den Bond terstond van alle daarmede strijdige verplichtingen ontdoen.

In de slotredactie van het Bondsverdrag is in een nieuw artikel XXI nadrukkelijk bepaald, dat internationale arbitrage-verdragen en bijzondere overeenkomsten, welke bepaalde streken betreffen en het behoud van den vrede beoogen, zoocals de Monroe-leer, verbindende kracht behouden; een artikel van groote waarde, waardoor Zwitserland bij toetreding zijne voortdurende neutraliteit kan behouden. Ook de niet genoemde Panamerikaansche Unie en de conventiën der beide Haagsche Vredesconferentiën worden voor het meerendeel hierdoor gedekt en stilzwijgend bestendigd. De zesde Amerikaansche reserve bevestigt dit met nadruk ten opzichte van letter en geest der Monroeleer.

De *koloniale paragraaf* is het rechtstreeksch gevolg van eene schromelijke onrechtvaardigheid, maar bevat een kern van blijvende waarde. Duitschland wordt door het Vredesverdrag gedwongen ten gunste van zijne voornaamste vijanden afstand te doen van zijn overzeesche bezittingen en derhalve oogenschijnlijk den droom eener koloniale mogendheid voor altijd te laten varen (artt. 119 vg.). Deze koloniën, grootendeels gelegen in Afrika, waarvan de verdeeling onder de overwinnaars zonder twijfel tot wrijving, zoo niet erger, aanleiding zou hebben gegeven, worden krachtens het beginsel, dat het welzijn en de ontwikkeling harer ingezetenen een heilige roeping der beschaving vormen, onder bescherming van het Bondsverdrag gesteld (art. XXII). Daarom worden zij onder voogdij gebracht van andere volken, die door hunne hulpmiddelen, ervaring of geographische ligging, het best geschikt schijnen en zich tevens bereid verklaren de verantwoordelijkheid voor hunne opvoeding te aanvaarden, als lasthebbers of mandatarissen van den Volkenbond.

Naar gelang van omstandigheden moet de inhoud dezer lastgeving verschillen. Sommige voormalige deelen van het Turksche rijk hebben reeds een ontwikkelingspeil bereikt, waarop hun zelfstandig bestuur onder toezicht van zulk een lasthebber voorloopig kan worden erkend en bij de keuze van dezen mandataris zooveel mogelijk rekening wordt gehouden met de wenschen der ingezetenen. Andere, inz. in

Centraal-Afrika, staan op zulk een laag standpunt, dat alleen de lasthebber verantwoordelijk is voor het bestuur onder de uitdrukkelijke voorwaarde, van eerbiediging van eenige algemeene beginselen, zooals vrijheid van godsdienst, verbod van den handel in slaven, wapenen en sterke dranken; onthouding van militaire uitrusting of van den aanleg van versterkingen, en — wat zeker niet het minst belangrijk is — gelijke handelsvoorwaarden voor àlle leden. Eindelijk zijn er nog andere streken, die wegens haar geringen omvang, dunne bevolking of grooten afstand, het doelmatigst bestuurd worden door de wetten van den mandataris als onderdeelen van zijn gebied. De lasthebber blijft altijd verantwoordelijk en is verplicht jaarlijks verslag te geven aan den Raad. Deze bepaalt den aard en de maat van zijn gezag, voorzoover dit niet vooraf is geregeld. Eene vaste commissie ontvangt en onderzoekt de jaarverslagen en staat den Raad ter zijde.

Inmiddels riekt de hoogdravende opzet naar zekere schijnheiligheid en getuigt de toepassing alleen op de veroverde koloniën van den verslagen vijand van een niets goeds voorspellende eigengerechtigheid. Er bestaat geen voldoende reden om juist aan Duitschland een bedorven koloniaal bestuur ten laste te leggen. Ongetwijfeld had het gebreken, maar aan deze gebreken maakten en maken alle koloniale mogendheden zich min of meer schuldig. Uit historisch oogpunt is dit natuurlijk en vergefelijk. Oudere koloniale mogendheden kunnen daarvan getuigen en hebben vaak door schade en schande geleerd vroegere misslagen te vermijden of te temperen. Jongere onervaren koloniale regeeringen hebben vaak misgetast en schromelijke fouten begaan; men denke aan den Belgischen Congo. Onrechtvaardig is het daarom, om Duitschland alleen met verwijten te overladen en het alle koloniaal bezit tot afvoer zijner overbevolking of overproductie te ontnemen, om daarop een nieuw en misschien verdienstelijk stelsel van koloniaal bestuur toe te passen; zelf daarentegen voort te gaan op den ouden weg en eigen onderhoorigheden te besturen naar eigen inzicht. Hierin ligt eene tegenstrijdigheid, die de kiem der vergankelijkheid ternauwernood verbergt.

Daarenboven kan alleen de toekomst leeren of dit splinternieuw stelsel van koloniaal bestuur betere waarborgen biedt dan het tot dusver gevolgde tegen baatzuchtige exploitatie door de bestuurders en tegen bevoorrechting van eigen handelsbelangen ten koste van die van anderen. Dat echter toetreding tot den Volkenbond insluit eene medeverantwoordelijkheid voor den overigen inhoud van het vredesverdrag en dus medeplichtig maakt aan het jegens Duitschland begaan onrecht, is eene bewering in strijd met eene juiste opvatting van den Volkenbond.

Zuiverder bedoeld en beter overwogen doch gebrekkiger omlijnd, is in de *vierde* plaats de taak, die de Volkenbond aanvaardt op *sociaal gebied*. De grenzen van het oorspronkelijk ontwerp zijn langzamerhand wijder uitgezet en omvatten thans vele en velerlei heterogene bestanddeelen. Krachtens en overeenkomstig internationale verdragen zullen de leden van den Volkenbond (art. XXIII):

a. billijke en menschelijke arbeidsvoorwaarden voor mannen, vrouwen en kinderen, trachten te verzekeren en de daartoe noodige internationale instellingen vestigen en onderhouden;

b. eene rechtvaardige behandeling aan de inheemsche bevolking der onder hun toezicht gelegen landen verzekeren;

c. aan den Volkenbond een algemeen toezicht opdragen op de uitvoering van overeenkomsten omtrent den handel in vrouwen en kinderen, in opium en andere bedwelmende middelen;

d. den Volkenbond een soortgelijk toezicht opdragen ten opzichte van den handel in wapenen en munitie met landen, waar zulk een toezicht in het algemeen belang noodig is;

e. maatregelen treffen om aan alle bondsleden vrijheid van verkeer en doorvoer en billijke handelsvoorwaarden te verschaffen; in dit verband wordt, zonderling genoeg, uitdrukkelijk melding gemaakt van de behoeften der in den wereldoorlog verwoeste streken;

f. maatregelen beramen tot internationale samenwerking bij de voorkoming en bestrijding van epidemieën.

Hier komt blijkbaar alles aan op de uitlegging en toepassing der onbestemde en veelomvattende bewoordingen, die den deskundige herinneren aan veel wat reeds tot stand kwam en tot aanknoopingspunt van verdere ontwikkeling kan dienen. Hoogst belangrijke zaken worden met stilzwijgen voorbijgegaan. Toch zou het onredelijk zijn de verstrooide zaden gering te schatten. Zij bevatten zonder twijfel de kiem eener vruchtbare samenwerking van onderling onafhankelijke staten in hun gemeenschappelijk belang.

In verband hiermede bepaalt art. XXIV, dat met toestemming van contractanten alle bestaande internationale bureaux aan het tegenwoordig toezicht worden onttrokken en onder het bestuur van den Volkenbond gesteld. Zonder voorbehoud geldt dit van alle later in te stellen bureaux en commissiën. Voorzoover deze niet bestaan, verzamelt en verstrekt de Secretaris-Genraal alle verlangde inlichtingen en verleent hij aan de betrokken partijen alle noodige of wenschelijke hulp, een en ander met toestemming van den Raad. Vergis ik mij niet, dan ligt hier een veelbelovend aanknoopingspunt tusschen het secretariaat van den Volkenbond en het in 1918

te 's Gravenhage opgericht *Internationaal Intermediair Instituut.* Een nieuw art. XXV eindelijk belooft aan de nationale vereenigingen van het Roode Kruis de aanmoediging en ondersteuning van den Volkenbond.

III. Inhoud.

Berustend op de besproken grondslagen opent de Volkenbond m. i. eene nieuwe aera in het volkenrecht, welke de wetenschap heeft te aanvaarden te verklaren en te ontplooien: eene nieuwe aera evenwel niet in den zin, alsof daardoor de band met het verleden plotseling werd verbroken, maar veeleer in dien van eene schrede voorwaarts op een steilen bergweg, waarbij men peinzend terugziet op den doorloopen afstand en dankbaar gebruik maakt van de aldaar verkregen ervaring. Uit dit oogpunt bezien lijdt de Volkenbond in zijn aanvankelijken vorm aan vier hoofdgebreken van algemeenen aard, die onbewimpeld moeten worden erkend en onbevooroordeeld toegelicht.

1°. De voornaamste grief is zijn o n v o l l e d i g h e i d, reeds als vitium originis gebrandmerkt. Het is toch luce clarius, dat een ware Volkenbond, die samenwerking onderstelt in de plaats van onderling wantrouwen en vijandschap, àlle cultuurvolken zonder onderscheid mòèt omvatten en niet alleen een groep overwinnaars in een wereldkrijg. Daardoor ontaardt de zoogen. Volkenbond in een onderlinge verzekeringmaatschappij van velen tegen de gevreesde aanslagen van enkelen, en schijnt hij niet veel meer dan eene herleving van het oude politiek evenwicht in eene nieuwe gedaante en onder een anderen naam. Dat dit niet wordt ingezien door talloos velen, die den Volkenbond prijzen en aanbevelen, is alleen te verklaren uit den diepen wrok en bitteren haat, die de oorlog kwistig heeft gezaaid. „La haine sacrée" in Frankrijk duizendvoudig bezongen, vond in Engeland weërklank en heeft zelfs Amerika besmet. Zij kweekte een vervolgingswaanzin tegen den overwonnen en ontwapenden vijand! In deze duisternis schuilt niettemin een vonk van hoop. Naar gelang de tijd de wonden heelt, de uitwendige sporen van den krijg uitwischt, de inwendige verbleekt, zal langzamerhand het besef ontwaken en wortel schieten, dat de Volkenbond suo jure de medewerking der thans uitgeslotenen *eischt.* Voorshands is wel is waar het Zwitschersch voorstel om hun onder zekere voorwaarden aanspraak op toetreding toe te kennen, beslist van de hand gewezen; maar de weinige stemmen, die zich

reeds in 1919, zelfs in Engelsche kringen, voor eene spoedige opneming der centrale mogenheden verklaarden, namen in de laatste maanden gedurig toe in aantal en invloed. Eerlang verwerven zij de overhand. Reeds in haar antwoord op de Duitsche tegenvoorstellen van 16 Juni 1919 heeft de Opperste Raad der Vredesconferentie te Parijs zelf het uitzicht op toetreding nadrukkelijk geopend en toegelicht. Ieder lid kan bijdragen om deze aansluiting te bespoedigen door mede te werken tot vorming der meerderheid van twee derden in de Vergadering, welke voor de opneming wordt vereischt: een krachtig motief tot toetreding voor elk der thans uitgenoodigde onzijdigen.

Intusschen heeft de samenkoppeling van Volkenbond en Vredesverdrag ook eene lichtzijde: daardoor toch wordt het middel tot wijziging van het Vredesverdrag in dit verdrag zelf opgenomen en aldus den Volkenbond eene schoone gelegenheid geopend tot wijziging der talrijke onuitvoerbare bepalingen. Daarentegen is het aan gegronden twijfel onderhevig, of de grondslagen van een volkenbond anders dan door een wereldoorlog kònden worden gelegd. Wie zich verplaatst in den toestand van Europa vóór 1914 en de opvattingen en gezindheden der toenmalige groote mogendheden opspoort, moet welhaast tot de slotsom komen, dat de meeste regeeringen ontoegankelijk waren voor de beginselen van een „internationalen geest", welke alleen een Volkenbond scheppen kan, ja dat zij alleen door een geweldigen schok tot betere inzichten konden worden bewogen. Daden van ongehoorde willekeur en overmoed, wederkeerig wantrouwen bij eindelooze en vruchtelooze onderhandelingen, razende wedijver in bewapening en krijgstoerusting, e. d. m. sluiten nagenoeg allen twijfel uit. Eerst de matelooze rampen van dezen reuzenkrijg openden oogen en harten. Uit de duisternis van den nacht verrijst het licht van een nieuwen dag; zonder geboorteweeën ontstaat geen nieuw leven. Het Volkenrecht zelf heeft eerst in de derde eeuw van zijn bestaan de grenzen van Europa of Christendom overschreden; is de verwachting dan redelijk, dat eene hervorming zijner grondslagen terstond de uiterste grenzen zal bereiken?

2°. Van geheel anderen aard is mijn tweede hoofdbezwaar tegen den Volkenbond, dat thans meer en meer in Amerika op den voorgrond treedt. Het betreft niet zijne samenstelling, maar zijne bevoegdheid en stelt ons voor de netelige vraag naar de grensscheiding tusschen den werkkring van den Bond en dien zijner leden, souvereine staten of koloniale zelfbesturen. De Volkenbond is namelijk een unicum, dat aan de bekende figuren van het volkenrecht ontsnapt. Hij is geen

unie in technischen zin, geen *bondstaat* of federatie, noch *statenbond* of confederatie, geen nieuw rechtspersoon, doch een duurzaam verband van souvereine staten, ontstaan uit een compromis tusschen twee tegenovergestelde opvattingen, waarvan de eene in den Volkenbond slechts een voorbehoedmiddel tegen den oorlog zocht; de andere hem wilde verheffen tot een boven de staten verheven oppergezag. Wel vermeden de voorstanders der laatste meening liever het woord wereldstaat, dat te zeer herinnerde aan den Duitschen wijsgeer Christian Wolff uit de 18e eeuw; maar het is duidelijk, dat de voortschrijdende internationalisatie door opdracht van talrijke economische en andere belangen aan een boven de staten verheven oppergezag of *super*-nationale figuur, gereede aanleiding geeft om steeds dieper in te grijpen in het publiek leven van elken bijzonderen staat en steeds minder aan eigen inzicht en voorkeur over te laten. Het bondsverdrag nu huldigt geen enkele theorie en trekt geen scherpe grenzen. Onwillekeurig geeft het aldus aanleiding tot wijd uiteenloopende constructiën.

Bij de omschrijving van den werkkring der beide hoofdorganen: Vergadering en Raad, geeft het hun de bevoegdheid kennis te nemen „van elk onderwerp, (matter, question), dat tot den werkkring „(sphere of action) van den Bond behoort of den vrede der wereld „raakt" (artt. III en IV). Is dit meer dan een misplaatste tautologie, dan blijkt, dat de Volkenbond de eerste bovengenoemde opvatting verwerpt en hare grenzen ver overschrijdt. Hoèver, bepaalt het bondsverdrag niet. Hieruit volgt eene bedenkelijke onzekerheid. Later blijkt, dat de Volkenbond zijne bemoeiingen uitstrekt tot ontwapening, staatsverdragen, koloniaal bestuur, sociale belangen, kortom tot een aantal aangelegenheden, die tot dusver tot de uitsluitende bevoegdheid van elken afzonderlijken staat behoorden. De vrees, dat langs dien weg de souvereiniteit van elken staat gevaar loopt, is dus allerminst denkbeeldig.

Toch zou men zich schromelijk vergissen, indien men toegaf aan den waan, dat de staatssouvereiniteit door het bondsverdrag wordt opgeheven. De oorlog heeft het nationaliteitsbewustzijn veeleer versterkt dan verzwakt. *Mis*kenning der nationaliteiten was een van de oorzaken van den oorlog; *er*kenning daarvan een zijner doeleinden en uitkomsten. Krachtig treedt alom het nationaal besef op den voorgrond: niet alleen bij de oorlogvoerende volken met de Vereenigde Staten aan de spits, doch ook bij de onzijdigen, die jarenlang tegen wil en dank dreigden medegesleept te worden in den krijg en thans gegronde vrees koesteren voor een opperheerschappij der groote mogendheden, bemanteld door den fraaien naam van Volkenbond.

Vandaar springt juist hùn invloed in het oog bij die bondsbepalingen, welke de souvereiniteit der leden beschermen. Deze openbaart zich *vooreerst* in de vrijheid van elk lid om zich uit den Bond terug te trekken, mits het twee jaren vooraf daarvan kennis geeft (art. I lid 3) en aan al zijne internationale, incl. verdragsverplichtingen, heeft voldaan. *Wie* dit laatste beoordeelt, is niet bepaald. Redelijk schijnt de uitlegging, dat het uittredend lid dit beweert en desnoods tegen aanmerkingen bewijst. Alleen de Vergadering kan zulk een bewijs onvoldoende verklaren. Daar deze intusschen krachtens art. V gebonden is aan de eenstemmigheid harer leden en natuurlijk ook het uittredend lid, gelijk ieder ander lid, aldaar toegang en stem heeft, behoeft er voor willekeur en misbruik geen vrees te bestaan. Niettemin vordert de tweede reserve van den Amerikaanschen Senaat het uitsluitend oordeel hierover nadrukkelijk voor de Unie zelve op. Laat ons hopen, dat deze reserve eerlang in een authentieke interpretatie voor alle bondsleden overgaat. Voorts bepaalt art. XXVI, dat wijziging van het bondsverdrag alleen kan geschieden door bekrachtiging van al de leden, die den Raad samenstellen en van de meerderheid der overigen, die alleen in de Vergadering vertegenwoordigd zijn, maar dat ieder lid alsdan vrij blijft de wijziging af te wijzen en den Bond te verlaten. Hierdoor wordt het volkenrechtelijk karakter van den Volkenbond volkomen geëerbiedigd en de souvereiniteit der leden ongerept gehandhaafd. Alleen de uitoefening der souvereiniteit wordt, evenals door elk ander staatsverdrag, inzonderheid door collectieve verdragen, vrijwillig beperkt: wel is waar in ruimeren en meer politieken zin dan tot dusver voorkwam, maar dit verschil, hoe belangrijk ook, is gradueel, niet principieel. Eerst door volledige onderwerping en afstand van het recht tot uittreding zou de souvereiniteit te loor gaan.

Benevens de vrijheid van toe- en uittreding ontziet het Bondsverdrag ook binnen eigen werkkring zooveel mogelijk de zelfstandigheid zijner leden. Het vereischte van eenstemmigheid, dat met enkele uitzonderingen van betrekkelijk ondergeschikt belang als regel voor beide hoofdorganen is gesteld, behoudt voor de vergadering zijn volle kracht, maar verliest in den zooveel kleineren Raad tengevolge der eigenaardige samenstelling veel van zijne waarde.

Ondanks de ruime bevoegdheid aan dit lichaam toegekend moet het zich intusschen zorgvuldig onthouden van advies in geschillen, waarin eene partij beweert en de Raad erkent, dat een uitsluitend interne aangelegenheid is betrokken (art. XV lid 8). De vijfde reserve van den Amerikaanschen Senaat brengt hieronder talrijke

gewichtige zaken, zooals immigratie, arbeid en tarieven. Voorts is geen lid verplicht de ontwapeningsplannen van den Raad aan te nemen (art. VIII lid 2 en 4), nòch zich te onderwerpen aan zijn adviezen bij geschillen, hetzij al dan niet eenstemmig gegeven (art. XV lid 6 en 7), nòch de aanbevelingen van den Raad op te volgen omtrent de bijdragen voor de strijdkrachten te land, te water of in de lucht, tot dwangexecutie benoodigd (art. XVI lid 2). Dientengevolge blijft ook de beslissing over vrede of oorlog aan elken staat overeenkomstig zijn eigen staatsrecht voorbehouden. Van een internationale politie, ter beschikking van den Bond om zijne besluiten desnoods door dwang ten uitvoer te leggen — een denkbeeld reeds in 1912 hier te lande geopperd en bij de stichting van den Volkenbond vooral van Fransche zijde aanbevolen — is na rijp beraad met volle bewustzijn afgezien. Alleen doet ieder lid afstand van zijn vermeend recht van plotselinge oorlogsverklaring en neemt hij in geval van verdragsschennis eenige ernstige maar eng begrensde verplichtingen op zich. Voor neutraliteit in den ouden zin is er in dit geval geen plaats meer. Overigens wordt alleen de gelegenheid geopend voor inniger samenwerking, geen dwang daartoe opgelegd. Aansluiting bij den Volkenbond heft dus de souvereiniteit der leden niet op; zij besnoeit alleen tijdelijk en binnen enge grenzen hare uitoefening en opent voor de ontplooiing van dit internationalisme een schier eindeloos verschiet. *Niet* op den grondslag van een alvermogend oppergezag, maar van vrijwillige samenwerking van souvereine staten. De onzekere grensscheiding moge eensdeels gegronde bedenkingen wekken, anderdeels verdient zij goedkeuring, omdat zij eene toekomstige ontwikkeling belet noch belemmert.

3°. Een derde hoofdbezwaar ligt in de organisatie van den Volkenbond, t. w. de samenstelling der beide hoofdorganen en het gemis eener zuivere grensscheiding tusschen beider bevoegdheid: de *Vergadering*, eene ware vertegenwoordiging der leden, waar hunne rechtsgelijkheid zich openbaart, de *Raad*, een college der voornaamste deelgenooten onder beslist overwicht der vijf groote mogendheden. Noodzakelijk was daarom eene nauwkeurige scheiding tusschen beider werkkring. Hieraan ontbreekt het desniettemin ten eenenmale.

De Vergadering heeft eene bloot organiseerende taak. Zij beslist over toetreding van nieuwe leden en wijziging van het bondsverdrag (art. XXVI). Hare goedkeuring wordt vereischt voor verandering in de samenstelling van den Raad (art. IV) en voor de benoeming van den Secretaris-Generaal (art. VI). Zij kan het initiatief nemen tot herziening van verouderde verdragen en verbetering van

bedenkelijke toestanden (art. XIX). Bij uitzondering vervangt zij somtijds den Raad (art. XV lid 9 en 10). Daarentegen ontbreekt een opdracht van dien regelenden arbeid, welken men vaak minder juist met den naam van *wetgeving* tooit. Toch zou dit laatste, bijv. ten opzichte van de procedure bij arbitrage of jurisdictie, de maatregelen tot ontwapening of dwangexecutie e. d. m., allerminst overbodig of onredelijk zijn geweest. Hier ligt weder een onontgonnen terrein voor vruchtbare werkzaamheid in de toekomst.

De Raad, wel verre van een bloot uitvoerend lichaam te zijn, heeft eene veelomvattende en schier onbegrensde taak. Niet in rang maar inderdaad neemt *hij* de eerste plaats in. Desniettemin zijn de grenzen zijner bevoegdheid geenszins duidelijk getrokken. Zij bestaat in het nemen van besluiten, die weliswaar een enkel maal verbindende kracht hebben (art. XV lid 6, art. XXII lid 8, art. XXIV lid 3), maar doorgaans worden aangeduid met zwakkere termen, zooals *ontwerpen* (formulate plans) (in art. VIII lid 2, art. XIV), *raadgeven* (advise) (art. VIII lid 5, art. X), *aanbevelen* of *vóorstellen* (recommend, Fransch proposer) (art. XVI lid 2, art. XVII lid 2), zonder dat blijkt, welke rechtsgevolgen hieruit voortvloeien.

Met het oog op het zuiver politiek karakter van den Raad is de onvoldoende regeling zijner bevoegdheid een geducht bezwaar. Vooral zijne taak bij de oplossing van geschillen wekt ongerustheid. In plaats van een ondubbelzinnige opdracht van rechtsgeschillen aan arbitrage of rechtspraak, van zuivere belangengeschillen aan een onpartijdigen verzoeningsraad in den geest der Bryan-tractaten, zooals Nederland en Zwitserland in verschillenden vorm hadden verlangd, of wel van eene splitsing in twee commissiën, waarvan de eene de billijkheid, de andere het beslissend gezag zou vertegenwoordigen, zooals de diep betreurde Prof. Lammasch als lid der Oostenrijksche delegatie had voorgesteld [1]), worden in het bondsverdrag onderzoek èn beslissing beide gelegd in handen van een politiek lichaam, waarin de groote mogendheden de meerderheid vormen. Dit overwicht in een lichaam, dat moet uitblinken door onpartijdigheid en onbaatzuchtigheid, doet afdoende waarborgen voor een volledig onderzoek en rechtvaardige uitspraak verloren gaan. Het is contradictoir en op den duur onduldbaar.

Daartegenover levert intusschen de vage bevoegdheid van den Raad en het gemis van verbindende kracht van de meeste en belangrijkste zijner besluiten een veel te weinig opgemerkt en naar waarde geschat tegenwicht. Terwijl arbitrale en rechterlijke uitspraken partijen in

---

1) Völkerbund 1920 n°. 1 p. 19.

geschil verplichten, hebben die van den Raad alleen de kracht van adviezen, welke slechts in een zeldzaam geval aan andere leden dan partijen een bijzonderen negatieven plicht opleggen (art. XV lid 6). Hierdoor verliest de in onze Tweede Kamer onlangs opgeworpen vraag naar de voor de bondsleden verbindende kracht der raadsbesluiten veel van hare beteekenis. Voorzoover het bondsverdrag inderdaad aan deze besluiten verbindende kracht toekent, verplichten zij m. i. niet alleen de leden, die rechtstreeks in den Raad vertegenwoordigt zijn, maar òòk de overigen, die eveneens in den Raad het wettig orgaan van den Bond erkennen en eerbiedigen. De staatsrechtelijk vereischte goedkeuring der Volksvertegenwoordiging verkeert hierbij in volkomen dezelfde verhouding als bij elk staatsverdrag. In den regel blijven de regeeringen blijkens het verdrag rechtens volkomen vrij.

4°. Een vierde en ditmaal populaire grief tegen den jongen Volkenbond is zijn ongenoegzaamheid; m.a.w. het verwijt, dat hij zelfs niet beantwoordt aan den minimum-eisch hem gesteld en niet *elken oorlog als misdrijf tegen de menschheid onvoorwaardelijk* belet. Het denkbeeld eener *verplichte* arbitrage, hetzij van alle of althans van zekere groepen van geschillen, is van meet aan uitgesloten en later nadrukkelijk afgewezen. Dit wekt geen geringe verwondering, wanneer men bedenkt, dat de internationale arbitrage eene lange geschiedenis achter den rug heeft en eene hooge vlucht had genomen, voordat de vraag om haar nièt of zònder voorbehoud verplichtend te maken een der voornaamste twistpunten en onoverkomelijkste struikelblokken op de tweede Haagsche Vredesconferentie van 1907 bleek te zijn. Men mocht verwachten, dat de lange lijn der arbitrage thans zou zijn doorgetrokken en door haar algemeen en verplicht, met of zonder voorbehoud, te verklaren nieuw voedsel zou zijn toegevoerd aan het Vaste Hof van Arbitrage in den Haag, dat, eenmaal vergood en later verguisd, toch meermalen uitnemende diensten in den vorm eener vreedzame beslechting van internationale geschillen had bewezen. Verre van dien, wordt van dit hof in het Bondsverdrag met geen woord gewag gemaakt.

Hetzelfde lot trof het denkbeeld van een vasten verzoeningsraad of wel van bijzondere bilaterale verzoeningsraden tusschen partijen in geschil. Wel wordt arbitrage van rechtsgeschillen aanbevolen en de oprichting van een waar gerechtshof in uitzicht gesteld, maar in belangengeschillen, welke aan arbitrage of jurisdictie ontsnappen, wordt alleen het optreden van den Raad voorgeschreven, zonder dat de uitvoering zijner besluiten allerminst verzekerd is. De al of niet

eenstemmigheid van 's Raads advies heeft wel verschillende rechtsgevolgen voor de leden van den Bond in het algemeen, maar de uitvoering blijft overigens in beide gevallen aan partijen zelf overgelaten. Nadrukkelijk of stilzwijgend wordt derhalve het recht van oorlog bestendigd. Alleen is bij een eenstemmig advies van den raad aan de leden van den Bond het plegen van geweld tegen ééne der partijen in geschil — die welke in de uitspraak berust — verboden; evenwel *niet* tegen de wederpartij. Wat er verder moet geschieden wordt geheel in het midden gelaten. Hetzelfde geldt trouwens bij niet-uitvoering van arbitrale of rechterlijke uitspraak. De ervaring heeft intusschen geleerd, dat dit laatste zelden of nooit voorkomt. Bij de veel talrijker en gevaarlijker zuiver staatkundige geschillen blijft ondanks 's Raads bemoeiingen een oorlog steeds mogelijk en geoorloofd.

Geheel anders staat de zaak, indien een lid zich aan de aangegane verplichtingen onttrekt en zonder deze in acht te nemen tot vijandelijkheden overgaat Hij staat dan tegenover den Bond zelf en wordt bedreigd met eene dwangexecutie, die wel in karakter van een oorlog verschilt, maar in verschijning en toepassing zich toch als oorlog vertoont. Zoolang niet alle leden vrijwillig aan hunne verplichtingen voldoen, kan men dit laatste onvermijdelijk achten, ja daarin den bestaansgrond en het hoofddoel van den Volkenbond erkennen. Het eerste wekt daarentegen verzet, omdat het den oorlog niet als een onvermijdelijke sanctie als bellum justum noodgedrongen aanvaardt, maar hem zelfs wettigt in normale en geenszins zeldzame gevallen, dus als bellum injustum. Waartoe een Volkenbond met al zijne bezwaren, die niet eens in staat is zijn hoofddoel te verwezenlijken en den gruwel van den oorlog voor goed uit te roeien? Wordt daardoor niet het oorlogsrecht bestendigd en eene herziening van het neutraliteitsrecht meer dan ooit noodzakelijk?

Zonder twijfel zijn deze ernstige bedenkingen van groot gewicht en wel geschikt om tegen overdreven loftuiting te waarschuwen. Inderdaad is de Volkenbond niet meer dan een étape of pleisterplaats, geen rust-, veelmin een toppunt, maar toch een mijlpaal op den zwaren weg van tuchteloosheid naar eene rechtsorde, die den wereldvrede bewaart en tevens den gemeenschappelijken vooruitgang bevordert. Daarom verdient de Volkenbond hooge waardeering en heeft hij aanspraak op den naam van mijlpaal, aanvang eener nieuwe ontwikkelingsperiode.

Tot bevestiging van deze slotsom uit het voorafgaand onderzoek vestig ik eindelijk nog de aandacht op de volgende vier punten.

1°. Vooreerst — en dit is de hoofdzaak — is de Volkenbond de eerste verwezenlijking van den eeuwenouden droom eener duurzame en georganiseerde vereeniging van onafhankelijke staten der Oude Wereld tot behartiging van gemeenschappelijke belangen: allereerst tot handhaving van den onderlingen, ja van den algemeenen wereldvrede. Dit is een novum van overgroote beteekenis. Hebben ook al eenige Duitsche geleerden, door ongeduld en geestdrift medegesleept, in het werk der Haagsche Vredesconferentiën een statenbond ontdekt en toegejuicht, dit berustte op eene dwaling, eene bijkans naieve illusie, kort daarop door den wereldoorlog wreed verstoord. Die conferentiën, hoe breed ook opgezet, hoe hoog ook opgevijzeld, hebben slechts schamele vruchten opgeleverd: het naaste doel, de ontwapening, juister de vermindering of stilstand in de bewapening, werd geheel gemist en openlijk prijsgegeven; het recht van oorlog en neutraliteit wel is waar gedeeltelijk geregeld, maar, zooals eerlang zou blijken, geenszins tegen de grofste overtredingen beveiligd; eene vreedzame beslechting van internationale geschillen wel bevorderd, maar allerminst verzekerd. Van een bond tot gemeenschappelijke handhaving der met moeite verworven uitkomsten werd zelfs niet ernstig gesproken. Eene lange lijst van aanbevelenswaardige personen, waaruit partijen bij voorkeur een scheidsgerecht konden samenstellen, onder den weidschen naam van „Cour permanente d'Arbitrage'', een internationaal prijzenhof, na langen strijd op het papier tot stand gekomen maar nooit in het leven getreden, eindelijk het onvolledig ontwerp van een internationaal scheidsgerechtshof, ziedaar alles! Hiertegenover staat thans een vast verbond van een groot aantal staten, die zich zonder voorbehoud, dus onvoorwaardelijk, onderwerpen aan een wel is waar gebrekkig maar rijp overwogen bondsverdrag met nauwkeurig samengestelde organen en sommige hoogst belangrijke functiën, en — last not least — de noodige en oogenschijnlijk toereikende machtsmiddelen of reëele sanctiën om de naleving der aangegane verplichtingen te verzekeren. Voorwaar, het verschil is hemelsbreed. De losse internationale gemeenschap heeft zich inderdaad tot de kern van een *statenbond* geconcentreerd en geconsolideerd.

2°. Doch er is meer. Het licht der openbaarheid zal de duistere nevelen verjagen, waarin tot dusver het internationaal verkeer was gehuld. Alle internationale verdragen, voortaan door de leden van den Volkenbond gesloten, moeten worden openbaar gemaakt en missen tot zoolang verbindende kracht. Vroegere verdragen, met het bondsverdrag onvereenigbaar, verliezen van rechtswege hunne ldigheid; andere, waarvan dit niet terstond in het oog springt,

worden op initiatief der bondsvergadering van tijd tot tijd herzien, gewijzigd of afgeschaft. Aldus wordt het gansche uitgebreide *verdragsrecht* blootgelegd voor de openbare meening in alle landen, elke misleiding door geheime overeenkomsten uitgesloten, elke overrompeling der niets kwaads vermoedende volken onmogelijk gemaakt. Wie in de openbare meening eene moderne grootmacht van den allereersten rang ontdekt en ontziet, kan moeilijk de waarde dezer hervorming òverschatten, ook al vergeet hij niet, dat de vereischte goedkeuring van vele verdragen door de vertegenwoordigende lichamen in constitutioneel geregeerde landen al lang aan verdragen met wetgevenden inhoud algemeene bekendheid had geschonken. Immers het gevaar voor rustverstoring en vredebreuk schuilt niet in deze zoogenaamde „law making treaties", liever „traités générateurs de droit international", maar in de zuiver politieke overeenkomsten, welke geen gedragsregelen voorschrijven, maar min of meer bepaalde wederzijdsche verplichtingen opleggen in vaak allerminst nauwkeurig omschreven omstandigheden. Deze speelden eene heillooze rol in de voorgeschiedenis van den wereldoorlog: aan deze duistere machten wordt voorgoed een einde gemaakt.

3°. Nauw hieraan verwant is een derde groot voordeel: te weten: uitsluiting van overrompeling door eener onvoorziene oorlogsverklaring of plotselinge uitbarsting van vijandelijkheden. Het bondsverdrag verbiedt wel is waar niet elken oorlog en vermeet zich dus niet een tot dusver onuitroeibaar gebleken feit af te schaffen, — zooals naieve naturen verlangen — maar behelst een krachtige hinderpaal tegen lichtvaardigheid en overijling: inzonderheid door het doeltreffend beroep op den tijd, den grooten vredestichter, die de openbare meening in staat stelt zich te vormen en te doen hooren. Het is de gezonde zin der Bryan-tractaten, welke hier in nieuwe vormen voor den dag komt. Elk geschil in den ruimsten zin — d. w. z. elke bewering of aanspraak, die op tegenspraak stuit — hetwelk aanleiding kàn geven tot een vredebreuk, moet bijtijds aan een zorgvuldig onderzoek worden onderworpen, waardoor een ernstige poging tot vreedzame oplossing wordt aangewend. Aldus zal eene gewelddadige uitbarsting waarschijnlijk, zoo al niet zeker, worden voorkomen.

De ervaring alleen kan de juistheid dezer prognose toetsen. Voorshands is reeds de verzekering van onderzoek en tijdsverloop eene groote aanwinst. Grooter nog is de vooruitgang hierin gelegen, dat de staat, die zich aan zijne verplichtingen onttrekt en zonder zich aan het bondsverdrag te storen eigenmachtig een oorlog aanvangt, automatisch alle andere leden tegenover zich ziet, bereid om door

economische en militaire middelen den rustverstoorder en contractbreker tot rede te brengen. Zelfs wie van oordeel is, dat de regeling en uitvoering van dit baanbrekend beginsel een en ander te wenschen overlaat, zal de waarde daarvan niet miskennen, zoodra hij inziet, dat eene dergelijke bepaling, had zij in 1914 bestaan, blijkens de talrijke onthullingen van later jaren, zonder eenigen twijfel de oorlogsverklaringen van Juli en Augustus, wellicht zelfs de uitbarsting zelve, zou hebben belet.

4°. Als een vierde hoofdvoordeel noem ik de uitdrukkelijke erkenning van het bestaan eener solidariteit van belangen, welke welke alleen door gemeenschappelijke samenwerking naar eisch kunnen worden behartigd. Behooren daartoe allereerst de oplossing van internationale geschillen, de ontwapening en het bestuur van achterlijke en afgelegen gewesten, ook de bevordering van het verkeer, van de openbare gezondheid, vooral van den handenarbeid, het zoogenaamd sociale vraagstuk bij uitnemendheid, bekleedt hier eene ruime plaats. Hier is de kiem geplant voor een onafzienbare reeks van volks- en staatsbelangen, welke langzamerhand onder internationaal toezicht geraken en internationale voorzorg min of meer behoeven. Deze gedachte troost over het pijnlijk stilzwijgen omtrent sommige brandende vraagstukken, zooals de vrijheid van handel en de zoogenaamde vrijheid der zee. Over den handel wordt slechts gewaagd van eene „billijke behandeling" van alle leden, hetgeen natuurlijk alleen bevredigt, nadat alle cultuurstaten onder de leden zijn opgenomen en derhalve de schijn vervalt, alsof deze bepaling juist als wapen tegen niet-leden is gekeerd. Met vrijheid der verkeersmiddelen en van den doorvoer (transit) wordt hoofdzakelijk bedoeld het verkeer op internationale land- en waterwegen — rivieren, kanalen, spoorwegen — en inzonderheid de toegang tot de opene zee. Van eene principieele erkenning der vrijheid van verkeer, handel, belegging van kapitaal en verplaatsing van arbeid, als den viervoudigen economischen grondslag van een duurzamen vredestoestand, die gepaard gaat met vooruitgang, is geen sprake. Ook van samenwerking op het gebied des geestes, wetenschap, kunst, moraal, wordt geen gewag gemaakt.

Intusschen vergete men niet, dat in de laatste halve eeuw reeds vele pogingen tot internationale samenwerking uitnemend zijn geslaagd en achtereenvolgens ongeveer dertig internationale vereenigingen zijn gesticht. Dientengevolge waren ook vóór den oorlog in Europa talrijke internationale bureaux werkzaam. Merkwaardig als voorbeeld is de meesterlijke organisatie, welke in het laatste tijdperk van den wereldoorlog tusschen de geallieerden tot

stand kwam tot gemeenschappelijke voorziening en evenredige verdeeling van de behoeften aan graan, scheepsruimte en talrijke andere benoodigdheden.[1]) Het onbevredigende der in het bondsverdrag opgesomde onderwerpen belemmert daarom geenszins latere aanvulling en mag niet weêrhouden om met ingenomenheid te wijzen op de nog sluimerende kiemen van een veelbelovenden internationalen bloei. De moeilijkheid ligt hier niet in de verleidelijke uitzetting der grenzen van internationale belangen en behoeften, maar in de verzoening van de bevoegdheid der gemeenschap met de zelfstandige macht der afzonderlijke staten. De bovengenoemde grensscheiding is vooral hier van ingrijpend belang.

IV. Toekomst.

Welk lot is den Volkenbond beschoren? Profeten, niet vakgeleerden, wagen zich aan het voorspellen der toekomst. Ook vergete men niet, dat het wordingsproces nog gist en kookt, vooral in Amerika, maar ook in Europa. Het vredesverdrag is nog lang niet volledig uitgevoerd, zelfs niet voorzoover dit reeds had kunnen en moeten geschieden. Zoolang dit het geval is, verkeert ook het bondsverdrag in gevaar. Bovenal is de toetreding der Vereenigde Staten, mèt of zònder voorbehoud, nog onzeker en toch van overwegend belang. Ex-president Taft en het uitvoerend orgaan van de League to enforce peace, evenals de nationale conferentie der League of of free nations association, verklaarden zich voor onvoorwaardelijke toetreding. Vele republikeinsche senatoren klemden zich vast aan de door Lodge en anderen geformuleerde reserves, zooals die op 18 Nov. 1919 door den Senaat werden aangenomen. De pogingen tot verzoening der tegenstrijdige meeningen faalden en het gevolg was, dat onlangs bij de eindstemming in den Senaat de tot de goedkeuring van het Vredesverdrag vereischte meerderheid van twee derden der aanwezigen niet werd verkregen. Dit beteekent intusschen geenszins eene definitieve afwijzing van den Volkenbond. Treedt de Unie ten slotte toe, dan bekleedt zij in de leiding van den Bond de allereerste plaats, dank aan haar initiatief, aan haar overwegenden invloed op den uitslag van den oorlog, aan haar physiek en moreel overwicht, eindelijk aan haar financieel alver-

[1]) Verg. *Joseph P. Cotton* and *Dwight W. Morrow:* The making of international cooperation during the great war. Chapter III van *Stephen Pierce Duggan*; „The league of nations, Boston, 1919.

mogen. In de Unie vertoont zich een factor, die niet door eigen baat- of heerschzucht wordt bewogen, maar de universeele beginselen van gerechtigheid en menschelijkheid vertegenwoordigt. Men mag de gegronde hoop koesteren, dat de Unie deze ook in den Volkenbond zal voorstaan en door zijne gebreken te herstellen en zijne leemten aan te vullen daaraan ook een onbetwistbaar overwicht zal weten te verschaffen. Treedt de Unie niet toe, hetgeen Clemenceau met recht heeft genoemd „une singulière ironie de la destinée", dan mist de Volkenbond zijne ruggegraat en loopt hij gevaar het werktuig te worden van haatdragende en wantrouwende overwinnaars. Dan kunnen de besproken gebreken zich vermenigvuldigen en zou de schoone hoop der menschheid andermaal ondergaan in droeve teleurstelling.

Niemand weet, naar welke zijde de balans overslaat. Wat iemand vermoedt hangt af van zijne kennis en doorzicht, meer wellicht van zijn temperament, aanleg en neiging: van subjectieve factoren derhalve, waarbij het ijdel is langer te toeven. Ik voor mij heb goeden moed, mits de Vereenige Staten toetreden. Wil de Unie haar duurbetaald aanzien niet prijsgeven en hare hooggestemde idealen niet opofferen voor een verklaarbaar doch zelfzuchtig nationalisme, dan kan hare toetreding op den duur niet uitblijven. Aanvaarding van de door den Senaat aangenomen reserves, zij het ook in den vorm eener officieele toelichting, zoude in hoofdzaak het bondsverdrag ten goede komen en zijne duurzaamheid bevestigen. Het welslagen van den Volkenbond hangt af van den drang der omstandigheden en van de mannen, die het instrument hanteeren. „Les mots ne sont rien, c'est la vie qui compte", sprak sceptisch Clemenceau op 11 Oct. 1919. Intusschen zal ik mij wel wachten voor mijn geloof den degen te kruisen met andersdenkenden. Hoe het zij, de stichting van den Volkenbond in 1919 blijft eene gebeurtenis, die de Vredesconferentiën te 's Gravenhage in de schaduw stelt. De rechtstreeksche uitwerking daarvan moge aanvankelijk ternauwernood waarneembaar zijn, de indirecte gevolgen zullen zich ver uitstrekken en wellicht eenmaal het gansche internationaal recht bekrachtigen en bekronen.

Mijne Heeren! Reeds te lang misschien heb ik uwe aandacht in beslag genomen. Toch bepaalde ik mij tot hoofdzaken en liet ik menig belangrijk onderdeel noode rusten. Moge overigens de wereldhistorische beteekenis van het besproken cultuurverschijnsel mij verontschuldigen. Indien ik er in geslaagd ben, althans sommigen uwer te overtuigen, dat de Volkenbond, ondanks talrijke leemten en

gebreken, eene nog niet nauwkeurig te schatten cultuurwaarde bezit, welke bedenkingen achterwaarts dringt en grootsche verwachtingen wettigt, dan zal ik mij gelukkig achten, daartoe ook nu nog eene bescheiden bijdrage te hebben geleverd.

P.S. Kort na mijne voordracht op 8 Maart 1920 ontving ik van het Carnegie Edowment, Division of Intercourse and Education, uit New-York het platform der Republikeinsche partij van dien staat, d.d. 20 Februari l.l., onder mededeeling dat dit waarschijnlijk zou worden aangenomen door de Nationale Conventie der Republikeinsche partij te Chicago in Juni e.k. Bijna tegelijkertijd zond Dr. *David Jayne Hill*, vice-president van de American Society of International Law en mederedacteur van het American Journal, mij zijn belangrijk boek: „Present problems of foreign policy", dat een helder licht ontsteekt over de houding van den Amerikaanschen Senaat tegenover het Vredesverdrag met den Volkenbond. Het versterkt mijne hoop op toetreding tot den Volkenbond door de Vereenigde Staten, doch niet zonder nadrukkelijk voorbehoud van de voornaamste in mijne rede vermelde reserves.

26 April 1920. D. L.